

RÁCZ JÁNOS

AZ 1956-OS FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC KÖVETKEZMÉNYEI
AZ ANGOLSZÁSZ SAJTÓ TÜKRÉBEN

Rácz János

Az 1956-os forradalom
és szabadságharc következményei
az angolszász sajtó tükrében

VERITAS

Történetkutató Intézet és Levéltár

VERITAS

Történetkutató Intézet és Levéltár

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2023

A kötet megjelenését támogatta:



*Nemzeti
Kulturális
Alap*

Sorozatszerkesztő
Marinovich Endre

Lektorálták
Egedy Gergely
Izsák Lajos

© Rácz János, 2023
© VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2023
© Magyar Napló, 2023

ISBN 978-963-541-119-1

TARTALOM

I. Bevezetés	7
1. Téma- és sajtóanyag-választás	7
2. Mi az, amit eddig tudtunk és most megtudhatunk?	10
II. Politikai visszhangok	19
1. Magyarország helye a második világháború után az angolszász sajtóban ...	19
2. Keringő az elnevezések körül	25
3. Beavatkozás	34
4. Mire jó egy világszervezet?	56
5. Az újabb döfés	67
6. A magyar ügy: szenzáció és tragédia	85
7. Kádár elvtárs, jó elvtárs lesz... ..	92
8. Egy lehetetlen feladat	104
9. A fejezet zárásául	112
III. A brit és amerikai kommunista pártok sajtójának elemzése	
az 1956-os események tükrében	115
1. A kommunista pártok helye és szerepe az angolszász világban	115
2. Az 1956-os magyar forradalom az Amerikai	
Kommunista Párt sajtójában	125
2.1 A forradalom kitörése előtt	125
2.2 1956. november 4-e, és ami utána következett	130
2.3 Hogyan tovább?	136
2.4 Egy pártkongresszus anatómiája	139
2.5 A <i>Daily Worker</i> megszűnése	144
2.6 Mi maradt még számukra?	147
3. Az 1956-os magyar forradalom a londoni <i>Daily Worker</i> ben	151
3.1 Az SZKP XX. kongresszusának üzenete	
a Brit Kommunista Párt számára	151
3.2 Amikor a pártvezetés eldönti a vitát	159

3.3 A Fryer-ügy	173
3.4 A „rendkívüli” pártkongresszus és a <i>Daily Worker</i>	183
3.5 Egy korszak vége	200
4. Összegzésül	208
IV. Az 1956-os magyar emigráció az angolszász nyelvű lapokban	213
1. Vita az emigrációról, bevezetés és kísérlet a megoldására	213
2. A magyar menekültek fogadtatása az angolszász sajtó tükrében	216
3. Amikor nem történik minden a várakozások szerint	237
4. Hősökből menekültek, menekültekből problémák?	245
5. Amit magukról gondoltak	260
6. Másfajta megközelítésben	268
V. Zárásul	271
VI. Biográfiák	275
VII. Forrás- és irodalomjegyzék	353

I. BEVEZETÉS

1. TÉMA- ÉS SAJTÓANYAG-VÁLASZTÁS

Választott témám egy hosszú utazás, egy olyan utazás, amely elvezet bennünket a forradalom utolsó fegyveres felvonásától, az 1956. november 4-én elkezdődött szovjet beavatkozástól, egészen 1962-ig. Ám ekkor, az ENSZ magyar ügyet vizsgáló bizottságának feloszlásával, csupán lezárult egy fejezete, de nem fejeződött be a magyar forradalom következményei által okozott viharok, hullámok sorozatának; ugyanis az egykori események következményei mai napig hatnak, formálják a gondolkodásunkat. A fókuszunk – ennek a feltárásában – az angolszász sajtó lapjai lesznek, ezeken keresztül elevenednek meg az egyes események, szereplők. A megfakult, sárga lapok kereszttüzeiben láthatjuk a történelemkönyvekből ismert alakokat, ítéelhetjük, mérlegelhetjük az 1956-os magyar forradalom hatásait, honfitársainkat, Magyarországot és az angolszász világot.

Nem tagadható, hogy hazánk megítélése hatalmasat változott az 1956-os forradalomnak köszönhetően, nem is változás volt, hanem jelentős átalakulás, amelynek a hatásait ma is érezhetjük.

Adva volt egy kis közép-kelet-európai ország, amely a Nyugat szemében hol engedelmes, hol kissé engedetlenkedő, de mégis szolgája volt a 20. században a totalitárius uralmát megvalósító, birodalmat építő náci Németországnak majd a kommunista Szovjetuniónak. De ezt az általánosabb nézetet egy csapásra átírta az 1956-os forradalom, hiszen az a nép, amelyről úgy gondolták, hogy nem fog fellázadni a rákényszerített kommunista diktatúrával szemben, megtette azt a lépést, amelyet azóta sem felejtett el senki. Egyáltalán nem képzelték azt a magyarokról, hogy fegyveresen is hajlandóak küzdeni az elnyomókkal szemben.¹

¹ Sem a CIA, sem a Szabad Európa Rádió (a továbbiakban: SZER) nem várta bármilyen fegyveres felkelés kitörését, erre készületlenek is voltak. Lásd Charles Gati vélekedését a kérdésben GATI, Charles: *Vesztett Illúziók, Moszkva, Washington, Budapest, és az 1956-os forradalom*. Budapest, Osiris, 2006. 165. (A továbbiakban: GATI, 2006.)

A magyarság az 1956-ban megjelent nyugati sajtó hasábjain kezdetben egyet jelentett egy kérlelhetetlen, szabadságszerető néppel, amely, ha ugyan rövid időre is, de megmutatta, hogy fel tud lépni arra a színpadra, ahol a nagyhatalmak osztják el a főbb szerepeket.² Talán éppen ez a csodás és váratlan átalakulás ragadott meg, amikor elkezdtem ezzel a témával foglalkozni, noha az 1956-os sajtó története mindig is az érdeklődésem középpontjában helyezkedett el.

A 2005-ben megvédett szakdolgozatom választott témája az 1956-os megtorlások a rendszerváltás sajtójában témakörét dolgozta fel, illetve mutatta meg azt a sajátos görbe tükröt, amelyet a sajtó formáz a valós események láttatása helyett a világ számára, ezzel alakítva azt a „véleményt”, amely a politika legfontosabb eszközévé vált a 21. század történetében. Pontosan ezért gondolom azt, hogy sajtótörténet nehezen képzelhető el a politikátörténet nélkül, ugyanis manapság a sajtó – és itt már az online tartalmak, blogok, honlapok világát is egyre növekvő figyelemmel kell kísérnünk –, minden lehetséges eszközzel igyekszik elnyerni az információformálás és közvetítés vezérlésének jogát, és pontosan ezért válhatott szinte a negyedik hatalmi ággá világunkban, ha nem is ténylegesen, de mintha az árnyéka lenne a valóságnak, hiszen ott kísérti a létező demokráciákat és mindennapjainkat is, akár tudomást veszünk róla, akár nem. Sőt szinte igyekszik kikövetelni a szimpátiánkat vagy ellenérzéseinket, még akkor is, ha legszívesebben tudomást sem vennénk az egésztől.

Ennek a mezsgyéjén gondolkozva a bevezetést és a szakirodalmi áttekintést követően három nagyobb esemény és politikátörténeti összefüggés keretében csoportosítottam a cikkeket.

Külön tárgyalom az 1956. november 4-i, második szovjet beavatkozás során és annak következtében történt eseményeket. A forradalom megítélését, a lehetséges segítség módjait, az ENSZ szerepét a történetekben; mindezt a sajtó tükrében láttatva. Ebben a részben ki fogok térni az 1956-os magyar forradalom, az angolszász sajtóban megfigyelhető elnevezéseivel kapcsolatos kérdéseikre is, amelyek korántsem egy meghatározott módon festenek képet a történetekről.

Ezután az angol és amerikai kommunista párt sajtójában vizsgálom azokat a folyamatokat, amelyek megtizedelték a nyugati kommunista pártokat, mind taglétszámban, mind politikai erőben az 1956-os magyar forradalomba való szovjet fegyveres beavatkozás megítélése miatt. Ebben a fejezetben komolyabb párttörténeti kutatást is kellett végezni, a vonatkozó idegen nyelvű szakirodalom segítségével, mert a kommunista sajtó egy olyan különálló műfaj, amely ezer szállal kötődött az őt létrehozó eszméhez és a párthoz olyan szorosan, mint a korszak egyetlen más orgánuma sem.

² Nem véletlen, hogy a *Time* magazin 1956-ban az év emberének a magyar szabadságharcost választotta.

Tehát elképzelhetetlen volt a kommunista sajtó cikkeinek elemzése, a háttérben végig tevékenykedő angolszász kommunista pártok történetének ismertetése nélkül. Ráadásul mindezt úgy, hogy a kommunista pártok sajtójának létezése az angolszász világban nem kevés szovjet anyagi segítségtől is függött, az elvárható feltétlen hűségért és politikai támogatásért cserébe, amely megbicsaklott, sőt súlyosan sérült az események hatására.

Az ezt követő részben a menekültekkel foglalkozó cikkeken keresztül mutatom be honfitársaink viszontagságait és az új, választott angolszász hazájukban töltött mindennapjaik vissza-visszatérő kérdéseit; nem figyelmen kívül hagyva azt a furcsa változást, amely során, a kezdetben hősöknek tekintett magyar menekültek lassacskán problémává váltak az angolszász világ sajtójának cikkei szerint.

Utazásunk közben a következő főbb sajtótermékekre támaszkodtam: A szigetországot *The Manchester Guardian*, a *The Times*, illetve a kommunista sajtó részéről a *The Daily Worker* képviseli majd főként a dolgozatomban. Az Egyesült Államokat, a *The New York Times* és a *Time* magazin, illetve a kommunista *Daily Worker* oldalain keresztül jelenítem meg.

A furcsa, európai szemmel érdekes, kétféle, de nagyon határozott és jól elkülöníthető identitással, francia és angolszász kötődéssel is rendelkező Kanadát, két sajtótermék képviseli, a *Montreal Gazette* és a *Quebec Chronicle*. Ausztrália a *The Age* napilapon keresztül szólal meg és gondolkodtat el az 1956-os magyar forradalom kapcsán. Ezeket a sajtóanyagokat több könyvtár³ segítségével, illetve az Google News Archive⁴ használatával találtam és vizsgáltam meg.

A keresést segítette, hogy a *The New York Times*, illetve a *Time* magazin, továbbá a *The Times* is saját internetes oldalakon külön archivált anyagokat tesz hozzáférhetővé. A régi sajtóanyagok utáni érdeklődés fokozatosan növekszik és manapság úgy érezkelhető, hogy mindez együtt halad az internetes kutatási tartalmak, digitalizált forrásanyag robbanásszerű magyarországi fejlődésével is. A Nyílt Társadalom Archivum (a továbbiakban: OSA) rengeteg cikket digitális formában is elérhetővé tett

³ Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Országgyűlési Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK), illetve Staatsbibliothek zu Berlin.

⁴ Az 2008-as gazdasági válság hatására a 2006. június 6-án létrejött, az eddigi legnagyobb digitális archívsajtó-adatbázis, a Google Archive, 2011. augusztus 14-én minden különösebb előjel nélkül megszüntette önálló működését, és beolvasztásra került a Google News (<http://news.google.com>) internetes keresőoldal alá. Újabb archívújság-oldalak nem is kerültek azóta feltöltésre, habár a még működő és hozzáférhető adatbázis ezekkel együtt is példa nélkül álló hatalmas vállalkozás volt. Az oldal önálló megszűnésének későbbi indoklásában a Google arra hivatkozott, hogy ezáltal az egyes újságoknak lehetőségük nyílik anyagi haszonszerzés céljából a saját digitális oldalukon kínálni az archív anyagaikat a kutatók, az érdeklődők számára. Valójában az oldal mindig is megkülönböztette az ingyenes tartalmakat a fizetés ellenében használhatóaktól.

a korszakból.⁵ Ezek között megtaláljuk a SZER, az eseményekkel foglalkozó cikkgyűjteményét is.⁶ Valamint a Héderváry-gyűjtemény teljes anyagát.⁷

Ezekből a digitális forrásokból is merítve a következő sajtótermékek egy-egy fontosabb cikke kerülhetett be a monográfiámba: *The Economist*; *Observer*; *Hungarian Freedom Fighter*; *New York Herald Tribune*; *Worker*.

Természetesen a cikkek kiválasztása és válogatása szubjektív, a saját magam által megjelölt úton mutatom be őket. Ezért minden bizonnyal kimaradhattak olyan publikációk, amelyet más kutatók semmiképpen nem hagytak volna ki az elemzésből. Ám attól tartok, ha minden egyes, nyomtatott újságban fellelhető írást meg szeretnék jeleníteni a téma kapcsán, akkor valóban egy teljes életutat kellene szánni a tanulmányozáshoz. Jogos kérdésként merülhet fel, hogy miért nem országokként bontva tárgyalom az események folyását. Az egész angolszász világ sajtójának egymással szembeni, egymás melletti viszonyait sokkal jobban, és érthetőbben tudtam megvilágítani és feldolgozni az események mentén haladva. Ez adja azt a vezérfonalat, amely nem enged eltévedni, és összefogja a megtalált anyagokból táplálkozó dolgozatot. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyes országokhoz kapcsolható újságok között nem fogom megtenni az összehasonlítást.

2. MI AZ, AMIT EDDIG TUDTUNK ÉS MOST MEGTUDHATUNK?

Természetesen az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos angolszász újságcikkek már kezdettől fogva érdekelték az otthoniakat és a külföldre szakadt magyarokat egyaránt. A SZER, – amelyet az Amerikai Egyesült Államok, a szatellit államok kommunista helytartóival és a Szovjetunióval szemben hívott életre és tartott fent, híreivel táplált reményt és bizakodást a szabadságszerető kelet-európai polgárokbá – a leghamarabb ébredt rá a nyugati sajtó forradalommal kapcsolatos cikkei elemzésének szükségességére, illetve a forradalom alatt megjelent érdekesebb cikkek napi, rendszeres áttekintésére.

⁵ <http://www.osaarchivum.org> (2023. április 4.)

⁶ http://w3.osaarchivum.org/digitalarchive/index_hu.html (2023. április 4.)

⁷ http://w3.osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1543%3Ahedervary-collection&catid=84%3Ahedervary-collection&Itemid=1517&lang=hu (2023. április 4.) Héderváry Klára már belga állampolgárként az ENSZ magyar ügyet vizsgáló különleges bizottságának az asszisztense volt, aki az ötös bizottság munkájához használt és általa megmentett anyagokat, illetve a magyar menekültekkel készített interjúk hangszalagjait és szöveges változatait átadta az OSZK számára. Ezt az anyagot az OSA teljes egészében digitalizálta.

Így születnek meg Szabó Zoltán jelentései Londonból, a brit sajtó elemzése alapján. Ő 1956. október 24. és december 28. között összesen negyvennyolc helyzetelemzést írt. Az általa elvégzett munka hasznos volt, ugyanis a sajtócikkeket és a világpolitikai helyzetet áttekintve maga is hamar ráébredt arra, „[...] hogy a magyar forradalom igazi szövetségese a világ közvéleménye volt. Ezt a közvéleményt a magyarországi események és azoknak a nyugati újságokban történő tolmácsolása formálja.”⁸

Szabó azonban nem elégedett meg pusztán annyival, hogy Londonból küldözgette a SZER-nek a jelentéseket, pontosan érezte, hogy tennie is kellene valamit, mert a szavakon kívül semmi sem történik. Ebből eredt az aforizmává vált, de valójában önmagát és a tehetetlenséget összefoglaló mondata: „Budapesten vér folyik, odaát szó, itt tinta.” Amelyben az odaát Münchent jelentette és a SZER-t, miközben az itt London volt, ahol Szabó kívülről íróként igyekezett a forradalom segítségére lenni.

Erősen tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy a forradalommal kapcsolatos cikkeket csak a SZER, vagy ENSZ magyar ügyeket vizsgáló különbizottsága tartotta fontosnak. Ugyanilyen fontos volt a formálódó Kádár-rezsim számára is egy-egy, az események idején készült fotó vagy cikk. Ezekkel a képekkel a bennük szereplő otthon maradt forradalmároknak bizony komoly gondokat okozott a nyugati sajtó a megtorlások idején, illetve a kádári ellenpropagandának is kellő forrást szolgáltatottak. Eleendő csak fellapoznunk az elhíresült „Fehér Könyv”-eket. A négykötetes munkát a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala jelentette meg. Célja a forradalomellenes propaganda és a fegyveres felkelés eltiprásának az igazolása. Be kellett bizonyítani, hogy az 1956-os forradalomra csak ellenforradalomként, fasiszta lázadásként lehet és kell tekinteni. A könyvek bőségesen tartalmaztak nyugati sajtóanyagokra is hivatkozást. Már az első kötetben is találhatunk egy önálló fejezetet, amely „A magyar események a nyugati sajtó tükrében”⁹ címmel interpretálja a kádárizmus sajátos nézőpontját. Az alfejezet címei is beszédesek: „A Szabad Európa Szervezet Szerepe”, „Fennáll egy szélsőséges fasiszta rezsim lehetősége”, „A csöcselék terrorja a napirenden”, „Mindszenty az új rend jelképe”. Tehát a nyugati újságcikkek a Kádár János vezette új kormány számára igazolást jelentettek arra, hogy valóban ellenforradalmi lázadás történt Magyarországon 1956 októberében, illetve nemcsak erre voltak alkalmasak a nyugati cikkek, hanem arra is, hogy a formálódó Kádár-korszak bizonyíthassa, hogy a Nyugat volt a kiagyalója és táplálója is az 1956 októberében bekövetkezett eseményeknek.

⁸ SZABÓ Zoltán: *1956 Korszakováltás*. Szerk.: KENEDI János. Budapest, Osiris, 2006. 131. (A továbbiakban: SZABÓ, 2006.)

⁹ „Fehér Könyv” I. *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben*. Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala, 1957. 50–59.

„Ahonnan a tüzet szították” foglalta össze a „Fehér Könyv” második része.¹⁰ A III. kötet is külön fejezetben tárgyalja a nyugati propagandát és szerepét az általuk ellenforradalomnak nevezett eseményekben.¹¹

Gyakorlatilag a könyvek ezen részeiben nem tettek mást, csak összegyűjtötték a nyugati sajtóban található mindazon cikkeket, amelyek hibáztatták a SZER-t, az Amerikai Egyesült Államokat, vagy az ENSZ-t a tragédiáért, és aztán odakínálták a magyar nép elé, hogy tessék, nem védtek meg benneteket, tulajdonképpen hazudtak nektek és kihasználták a naivitásotokat.

Az általuk „bizonyítékokként” tált nyugati sajtófotók felhasználását is akkurátusan alkalmazta a Kádár-féle propaganda. Az egyik legjellemzőbb ilyen eset a *Life* magazin számára, a John Sadovy által készített világhírű fotósorozat utóélete, amely a Köztársaság téri budapesti párház ostromának drámai végkifejletét jelenítette meg.

Sadovy írásos cikket is közölt a lapban a véres összecsapásról. Társa a *Life* tudósítója Timothy Foote nem volt ott végig a Köztársaság téren, mert egy golyó megsebesítette, kórházba került.¹²

Sadovy fotói a párház védelmét feladó, immár fegyvertelen államvédelmi katonák haláláról, a népítéletről, a *Life* 1956. november 12-i számában jelentek meg.

Farkas Judit tanulmányából tudjuk, hogy a *Life* szerkesztősége több dilemmával is szembenézett a fotók kapcsán, egyrészt 1956. november 4-én a második szovjet beavatkozással már eldőlt a felkelés sorsa. Ezt a sorsdöntő eseményt is be kellett illeszteniük a magazinba. Másrészt az amerikai elnökválasztás és a szuezi krízis is helyet követelt magának. És akkor még ott voltak maguk a fotók, amelyeken a gyűlölt, volt ÁVH-s katonák legyilkolásának pillanata szerepelt. Nem egy hősie forradalmi cselekmény, hanem egy véres népítélet. Ez utóbbit árnyalta a fotókhoz csatolt szöveg és a publikáció címe is.¹³

Komoly dilemmát okozott az is, hogy ezek a fotók és a mások által készítettek is alkalmasak voltak a szereplők azonosítására. A *Life* szerkesztőségében többen védeni szerették volna a szereplőket, és ezért letakart arccal akarták megjeleníteni a képeken látható személyeket.¹⁴ Ez végül nem történt meg, nem nyúltak bele a fotókba. Pedig ekkor még azt sem tudták, hogy voltak, akik túléltek a népítéletet. Ez csak hónapok-

¹⁰ „Fehér Könyv” II. Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben. Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatói Hivatala. 1957. 107–116.

¹¹ „Fehér Könyv” III. Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben. Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatói Hivatala. 1957. 90–110.

¹² FARKAS Judit: *A képek, amelyek bejárták és megosztották a világot*. Korall (73) 2018. 3. szám. 176. (A továbbiakban: FARKAS, 2018.)

¹³ FARKAS, 2018. 180.

¹⁴ Uo. 186.

kal később derült ki Sadovy számára is. A fotóriporter által megörökített jelenet áldozatai közül csak egy halt meg, öten túléltek a történeteket.

1957-ben a magyar sajtó természetesen leköszölte Sadovy egyes felvételeit, sőt az általa írt beszámolóból is idéztek. A „Fehér Könyv”-ekből sem maradhattak ki a képek.¹⁵ Más fotókkal együtt ezek az illusztrációk is „bizonyították”, hogy 1956-ban maga a Horthy-fasizmus tombolt Budapesten – legalábbis Kádár és társai szerint.

Mindenki másért kezdte tehát figyelni a nyugati, benne az angolszász világ sajtóanyagait, fotóit; egyesek a forradalom reményét látták benne, míg mások indokot az események elítélésére, és a résztvevőinek szánt megtorlásra használták fel a dokumentumokat. Utólag azoknak lett igazuk, akik a fotókon látható felkelők, szereplők személyazonosságát szerették volna védeni.

A forradalommal foglalkozó cikkek összegyűjtése fontos volt az ENSZ magyar ügyeket vizsgáló különbizottságának is, hiszen nem jöhettek Magyarországra, nem kaptak beutazási engedélyt, ezért a menekültekkel kapcsolatos interjúk mellett a budapesti rádió és a sajtó adott számukra támpontokat a történetekkel kapcsolatban, munkájuk során pedig maguk is a sajtóhírek főszereplőivé váltak. 2013-ban még rengeteg Magyarországgal, az ENSZ-szel és a nemzetközi helyzettel kapcsolatos sajtókivágás között böngészhattünk a digitalizált Héderváry-gyűjteményben. Ezekhez időközben már nem lehet hozzáférni internet segítségével.

Egyes magángyűjtéseket sem szabad figyelmen kívül hagynunk az 1956-os forradalom nyugati sajtójának tanulmányozása során. Ilyen például a Zwack-gyűjtemény, amelyet az Egyesült Államokba emigrált Zwack Péter első felesége, Iris Roger kezdett el a legfontosabb amerikai sajtóanyagokból összegyűjteni. Újságkivágásait könyvbe szerkesztette, amelyet később átadott ifjabb Zwack Péternek, aki akkor kapta meg ezt a dokumentumot, amikor az amerikai hadsereg ezredese lett. A forradalom 50. évfordulóján a dokumentumgyűjtemény Zwack Péter édesapjától eljutott az OSA Archívumába.¹⁶

A Kádár-korszakban nem született olyan munka, amely tudományos igényességgel feldolgozta volna a sajtóanyagokat. Tehát elsősorban politikai indokok, és nem a történeti dokumentálási szándék miatt indult meg a forradalmi emlékek beszerzése, és a sajtóanyagok archiválása. Az 1989-es év, a rendszerváltás éve hozta meg az igazi áttörést, amikor szinte mindennap, újabb és újabb információk láttak napvilágot az 1956-os forradalom eseményeiről. Azonban ebben az időszakban kevés hangsúly esett a külpolitikai kérdésekre, és a nemzetközi sajtó 1956-ban kifejtett munkájára. Nagy Imre és társai újratemetése kapcsán elsősorban a megtorlások kerültek a figye-

¹⁵ Uo. 193–197.

¹⁶ <http://1956.osaarchivum.org/items/browse?collection=6> (2023. április 4.)

lem középpontjába. Például a *Magyar Nemzet* Kurcz Béla újságíró tollából jelentette meg a megtorlások apropóján az írásokat. Kurcz Béla a cikksorozatának a „301-es parcella” címet adta, az első ilyen jellegű írása 1989. február 11-én volt olvasható. Gyakorlatilag a Nagy Imre és társai ügyével kapcsolatban megkérdezett minden érintettet, rokonokat, a temetkezési vállalatnál dolgozó tisztviselőket, az Igazságügyi Minisztériumot. Egészen a temetésig, sőt még azon túl is végigkísérte a 301-es parcella kultuszhelyé formálódását. Nemcsak a megtorlásra volt kíváncsi, de érdekelte a 1989-ben még élő hozzátartozók 1956 utáni életútja is.¹⁷

1989-ben pedig megszületett az első olyan mű amely az 1956-os forradalom idejéről már tartalmazott néhány magyarországi cikket és kormányhatározatot is.¹⁸ Ugyanabban az évben már egy magyarországi sajtóanyagból készült forráskiadvány jelent meg, amely a maga nemében egyedülálló sorozat első kötetévé vált: „1956 a sajtó tükrében” címmel Izsák Lajos és Szabó József szerkesztésében,¹⁹ majd ebben a sorozatban és szerkesztésben „1956 plakátjai és rölapjai”²⁰, illetve a forradalom negyvenedik évfordulójára elkészült az „1956 vidéki sajtója” című összefoglalás is.²¹

Tehát amennyiben a magyar sajtóanyagban szeretnénk kutatni, akkor már a rendelkezésünkre áll egy teljesen átfogó gyűjteménye a sajtó-, rölap- és plakátirodalomnak. A nemzetközi sajtóanyag tanulmányozása tovább várattott magára.

Ezen változtatott a 1956-os forradalom 50. évfordulója, amelynek az alkalmából több archív cikk jelent meg, az időközben az Országos Széchényi Könyvtárba, majd 2019-ben a jelenlegi munkahelyembe, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltárba beolvasztott 56-os Intézet honlapján.

Ezek a publikációk Tischler János nyomtatásban is megjelent munkájára²² alapozva digitálisan magyar fordításban is olvashatóvá, kutathatóvá tették a külföldi nyelvű cikkeket.²³ Az anyag nem lépi át az 1956-os évet, azonban nemcsak az angolszász világra korlátozódott, hanem tartalmazta mind a kelet-, mind a nyugat-európai válogatott sajtóanyagokat is. A kötet egy kétéves vállalkozás kiváló eredménye volt.

Olyan munka, vagy nagyobb terjedelmű, különálló tanulmányokat tartalmazó

¹⁷ Lásd például: KURCZ Béla: A 301-es parcella. Végtisztesség, *Magyar Nemzet*. 1989. február 13.

¹⁸ *Egy népfelkelés dokumentumai 1956*. Szerk.: KORÁNYI G. Tamás. bevezető tanulmányt írta: IZSÁK Lajos. Budapest, Tudósítások, 1989. (A továbbiakban: KORÁNYI–IZSÁK, 1989.)

¹⁹ *1956 a sajtó tükrében*. Szerk.: IZSÁK Lajos és SZABÓ József. Budapest, Tudósítások Lap- és Könyvkiadó, 1989. (A továbbiakban: IZSÁK–SZABÓ, 1989.)

²⁰ *1956 plakátjai és rölapjai*. Szerk.: IZSÁK Lajos, SZABÓ József, SZABÓ Róbert. Budapest, Zrínyi, 1991.

²¹ *1956 vidéki sajtója*. Szerk.: IZSÁK Lajos, SZABÓ József, SZABÓ Róbert. Budapest, Korona, 1996.

²² *Budapestről jelentjük... Az 1956-os forradalom az egykorú nemzetközi sajtóban*. Szerk.: TISCHLER János. Budapest, 1956-os Intézet, 2006.

²³ <http://server2001.rev.hu/msite/index.asp?id=2> (2023. április 4.)

gyűjtemény, amely egy teljes kötetben elemezné a Magyarországgal foglalkozó nyugati sajtóanyagokat sokáig nem született. Ám tavaly napvilágot látott egy olyan kötet, amelyben azokból az 1848 és 2020 között megjelent újságokból közöltek magyarra fordított külföldi cikkeket, amelyekben Magyarország a címlapra került.²⁴

A nagy összefoglalások helyett többségében inkább kisebb tanulmányokban egy-egy országról, lapról jelentek meg írások, vagy olyan tanulmányok, amelyek az 1956-os forradalmat vizsgálták a nyugati sajtó tükrében. Ilyen tanulmány például Gömöri György is, amely az 1956-os forradalom emlékezetével foglalkozik az angol nyelvű sajtóban.²⁵

Később, 2006-ban a *Debreceni Szemle* által tartott konferencián két újabb, a témát érintő előadás született meg, amelyet aztán a folyóirat, a többi elhangzott felszólalással együtt, külön tanulmánykötetben jelentetett meg.²⁶ A kötetben, Simándi Irén írása, az 56-os forradalom pesti rádióadásában közreadott nemzetközi sajtószemlével foglalkozott.²⁷ Illetve Glant Tibor érdekes tanulmányát is meg kell említeni, amely a magyar forradalom amerikai emlékezetét dolgozta fel.²⁸

A dolgozat nemcsak az elemzésben már megszokott elektronikus médiában és nyomtatott sajtóban kutatott, hanem tudományos és képzőművészeti munkákban, továbbá a politikán keresztül is értelmezi mindazt, amit az amerikaiak gondoltak a forradalmunkról. A *Debreceni Szemle* 56-os számának megjelenése előtt a szerző a témában kiadta magyarra lefordított könyvét is, amely áttekintette az észak-amerikai szuperhatalom forradalommal kapcsolatos emlékezetét.²⁹

A nyomtatott sajtóanyag vizsgálatához a ma már mindenki számára hozzáférhető digitális adatbázisokat használta, amelyek lehetővé teszik a kutatók számára, hogy kulcsszavas keresésekkel vizsgálják az egyes napilapok cikkanyagait, egymással is összevetve az adatokat. A szerző megjegyzi, hogy ez az összehasonlítás még nem lehetséges hetilapokban és egyéb nem tudományos folyóiratokban. Természetesen született már olyan tanulmány is, Molnár János tollából, amely összefoglalja az 1956-os forradalom idején Magyarországon járt külföldi újságírók történetét, illetve

²⁴ *Címlapon Magyarország – Hazánk története a nyugati sajtó tükrében – 1848–2020.* Szerk.: KISS Csaba – SZALAY-BERZEVICVZY András, Budapest, Tranzpress, 2021.

²⁵ GÖMÖRI György: *Az 1956-os forradalom az angol sajtóban és irodalomban.* In: *Évkönyv X.* 2002. *Magyarország a Jelenkorban.* Szerk.: RAINER M. János és STADIENSKY Éva., 2002. 205–215.

²⁶ 1956 és Emlékezete. *Debreceni Szemle*, 2008.

²⁷ Uo. 114–141.

²⁸ GLANT Tibor: *Az 1956-os forradalom amerikai emlékezete.* In: 1956 és Emlékezete. *Debreceni Szemle*, 2008. 209–219. (A továbbiakban: GLANT, 2008.)

²⁹ GLANT Tibor: *Emlékezzünk Magyarországra 1956. Tanulmányok a magyar forradalom és szabadságharc amerikai emlékezetéről.* Budapest, Kiss József Könyvkiadó, 2008. (A továbbiakban: GLANT T., 2008.)

pontosan felsorolja a neveiket is. Az írás csak az 1956-os Intézet honlapján volt hozzáférhető.³⁰

A cikkek tanulmányozása során nem szabad elmennünk amellett sem, hogy több angolszász újságíró és író is könyvet írt a magyar forradalommal kapcsolatos tapasztalatairól vagy a forradalom saját politikai szemléletére, meggyőződésére gyakorolt hatásairól, amely különösen egyes kommunista újságíróknál, értelmiségieknél volt jelentős. Az egyik legnagyobb hatást egy 1957-ben kiadott riportkönyv fejtette ki a nyugati olvasókra. James A. Michener amerikai író az ausztriai Andauban tartózkodott, amely egy kedvelt illegális határátkelő volt a magyar menekültek számára az 1956-os forradalom után. Több menekülttel való beszélgetés nyomán született meg a munka. A könyv magyar nyelven is elérhető.³¹

A brit *Daily Worker* újságírója, Peter Fryer is könyvet írt. A fiatal angol riportert a kommunista újság azért küldte Magyarországra, hogy az eseményekről a Szovjetunióhoz hű cikkeket írjon. Ez nem történt meg, sőt éppen az ellenkezője következett be, és a sztálinizmusból teljesen kiábrándult újságíró tapasztalatait egy, már 1956-ban kiadott kötetben adta közre.³² Alison Macleod, aki az újságnál munkatársa volt Fryernek, Londonból követte figyelemmel az eseményeket. A Brit Kommunista Párt (a továbbiakban BKP) súlyos válsága idején, 1989-ben elővette az 1956-ban és 57-ben elrejtett jegyzeteit, mert kínoztta a lelkiismerete.³³

Az általa írt könyv jelentős adalékokat tartalmaz a kommunista napilap 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos történetének elemzéséhez. Az angol kommunista napilapot képviselte Hajós Edit is, akit 1949-ben kémkedés vádjával börtönöztek be Magyarországon, ahonnan 1956-ban szabadult. A börtönéveit és szabadulásával kapcsolatos emlékeit már 1957-ben álnéven (Edith Bone) angolul megírta. Ez a munka 2007-ben már magyarul is megjelenhetett.³⁴ Szintén fontos, az eseményekkel kapcsolatos visszaemlékezéseket közölt 1958-ban az Amerikai Kommunista Párt (a továbbiakban: CPUSA) napilapjának a *Daily Worker*nek a főszerkesztője, John Gates is.³⁵

³⁰ MOLNÁR János: *Külföldi tudósítók az 1956-os forradalomban*. http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (2023. április 3.) (A továbbiakban: MOLNÁR, 2007.)

³¹ MICHENER, James A.: *A híd Andaunál*. Budapest, Flitter GMK, 1994. (A továbbiakban: MICHENER, 1994.)

³² FRYER, Peter: *The Hungarian Tragedy*. London, Dobson Book, 1956. (A továbbiakban: FRYER, 1956.)

³³ MACLEOD, Alison: *The Death of Uncle Joe*. Suffolk, Merlin Press, 1997. 51. (A továbbiakban: MACLEOD, 1997.)

³⁴ BONE, Edith: *Hét Év magánzárka*. Budapest, Noran, 2007. (A továbbiakban: BONE, 2007.)

³⁵ GATES, John: *The story of an American Communist*. New York, Thomas Nelson & Sons, 1958. (A továbbiakban: GATES, 1958.)

Howard Fast amerikai író, a Spartacus című 1960-ban megjelent Oscar-díjas film alapjául szolgáló regény írója és egykori CPUSA-tag, szintén foglalkozott a magyar 1956-os forradalom eseményeivel az önéletrajzi ihletésű munkájában.³⁶

Az amerikai riporter Leslie B. Bain, az események szemtanújaként Kelet-Európáról szóló könyvében a legnagyobb részt szánta Magyarországnak és az 1956-os forradalomnak.³⁷

Meg kell még említeni azokat a magyarokat is, akik angolszász újságok, hírügynökségek képviselőiben dolgoztak Magyarországon. Az 1956-os forradalom idején a *Reuters*nek dolgozó Márton házaspár történetét feldolgozó könyv fontos adalékokkal szolgált a kötet megírásához.³⁸ Továbbá a *New York Times* napilapnál dolgozó Varannai Aurél visszaemlékezése is gazdagítja azon újságírók sorát, akik könyvben is megemlékeztek az 1956-os forradalomról.³⁹

Az újságcikkeken, visszaemlékezéseken és tanulmányokon kívül rendelkezésünkre állnak azok az elsődleges források is, amelyek segíthetnek az elmélyülésben. Mivel az angolszász sajtó tanulmányozása során jelentős mértékben külpolitikai kérdések is felmerültek, elengedhetetlen volt az Amerikai Egyesült Államok magyar forradalom kapcsán tett lépéseinek tanulmányozása is. Ebben a legnagyobb segítséget az amerikai Külügyminisztérium által összeállított dokumentumgyűjtemény, a Foreign Relations of the United States (a továbbiakban: FRUS) nyújtotta.⁴⁰

2013-ban még az ENSZ 1956-os forradalommal kapcsolatos anyagait, a már említett Héderváry-gyűjteményben, az Open Society Archívumban [OSA] is megtalálhatuk.⁴¹ De az OSA segítségével megtekinthetők a CIA forradalommal kapcsolatos napi, illetve heti jelentései is.⁴² Ezeket a jelentéseket a George Washington Egyetem által létrehozott The National Security Archive (a továbbiakban: NSA) segítségével kapta meg az OSA, illetve az NSA oldalán további forrásokat találhatunk a forradalommal kapcsolatban is.⁴³ Amennyiben arra vagyunk kíváncsiak, hogy a formálódó

³⁶ FAST, Howard: *Being Red*. Boston, Houghton Mifflin Company, 1990. (A továbbiakban: FAST, 1990.)

³⁷ BAIN, Leslie B.: *The reluctant Satellites An Eyewitness Report on East Europe and the Hungarian Revolutions*. New York, The Macmillan Company, 1960.

³⁸ MÁRTON Endre: *Tiltott Égbolt*. Budapest, Kairosz, 2000. (A továbbiakban: MÁRTON, 2000.)

³⁹ VARANNAI Aurél: *Toll és Bilincs*. Budapest, Gondolat, 1989. (A továbbiakban: VARANNAI, 1989.)

⁴⁰ A kötetek digitálisan és ingyen is hozzáférhetők. A Wisconsin-Madison Egyetemi Könyvtár, valamint az Illinois Egyetem és a Chicago-könyvtár összefogásának köszönhetően böngészhetőek a dokumentumok. <https://search.library.wisc.edu/digital/AFRUS> (a továbbiakban: FRUS). Jelenleg az alábbi oldalról e-könyv formájában is letölthetők: Office of the Historian. <https://history.state.gov/about> (2023. április 4.)

⁴¹ http://osaarchivum.org/index.php?option=com_fabrik&view=table&tableid=2&calculations=0&resetfilters=1&id=1545&Itemid=1519&lang=hu (2013. július 12.)

⁴² <http://w3.osaarchivum.org/digitalarchive/nsa/index.html> (2023. április 4.)

⁴³ <https://nsarchive.gwu.edu/virtual-reading-room> (2023. április 4.)

Kádár-rendszer miként reagált egyes angolszász újságok cikkeire, akkor elegendő ismételt az egykori 56-os Intézet honlapját felkeresnünk, ahol több dokumentumot is a rendelkezésünkre bocsátanak digitalizálva a Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) gyűjteményéből.⁴⁴

Ezenkívül 2013-ban még több, szintén a MOL-ból, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából, illetve magángyűjteményekből feltöltött anyagot találhattunk a Parallel Archive (továbbiakban PA) oldalán. Ez a gyűjtemény elsősorban a Kádár-kormány, az ENSZ-szel, illetve a magyar ügyet vizsgáló különbizottsággal szemben folytatott propagandatevékenységének dokumentumait tartalmazta.⁴⁵

A felsorolt anyagok fényében nem megkerülhető kérdés, hogy miért kell egy olyan kötetnek megszületnie, amely elemzi az angolszász sajtóanyagok alapján az 1956-os forradalom következményeit és emlékeit 1962-ig bezárólag? Úgy gondolom, vitathatatlan tény, hogy az 1956-os forradalom az elmúlt, viharos évszázad legfontosabb olyan eseménye volt, amely mind a hidegháborúra, mind a kommunizmus nemzetközi ideológiájára jelentős hatást gyakorolt. Ennek a hatásnak különösen fontos pillanatképei az angolszász sajtó cikkei, amelyek folyamatosan reagáltak a magyarországi eseményekre, bár tagadhatatlan tény, hogy egyre fogyó lelkesedéssel. Nem utolsósorban ennyi év távlatából indokolt lehet rápillantani mindazokra a felvetésekre, kérdésekre, és válaszokra, amelyeket a nyugati újságírók alakítottak ki az 1956-os forradalom kapcsán megírt cikkeikben. Ennek a képnek ma is vannak hatásai. Azt, hogy magyar nép szabadságszerető, és sok mindent hajlandó feláldozni azért, hogy ne kelljen diktatúrában élnie, nem a nyugati politikusok az ENSZ-ben elharsogott mondatainak hatása hanem azoké az újságoké, amelyek elültették ezt a véleményt Magyarországról a vasfüggöny túloldalán.

Mielőtt azonban fellapoznánk az újságokat, hogy fessünk egy olyan képet az eseményekről, amely ugyan csak egy karc a valóságon, egy tükörkép vagy egy árnyék; azért helyezzük el Magyarországot az 1945 utáni új világ sajtótérképén, mert ez is szervesen hozzátartozik 1956 sajtótörténetéhez.

⁴⁴ http://server2001.rev.hu/msite/msite_display_otherdoc.asp?id=2&docid=15 (2023. április 3.)

⁴⁵ <http://www.parallelarchive.org> (2013. július 12.)

II. POLITIKAI VISSZHANGOK

1. MAGYARORSZÁG HELYE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN AZ ANGOLSZÁSZ SAJTÓBAN

1945 után Magyarország nem vált olyan állammá, amelyben csak úgy jöhettek-mehettek a nyugati újságírók, akik szabadon betekintheztek az ország életébe, ismerkedhettek a háború utáni világgal. Nem is lett volna túlságosan bölcs, ha a szovjetek ezt megengedik. Számukra kedvezőbb volt, ha a szovjetizáció időszakáról inkább kevesebbet, mint többet tudott a nagyvilág.

Ráadásul a Rákosi-rendszerben ritkán látott szereplő volt a Budapesten szabadon kószáló nyugati tudósító. Kivételt csak a kommunista testvérpártok újságjainak tudósítói képeztek. Ám a nyugatról jött írástudók gyakran hamar a rács mögött találhatták magukat. Még akkor is jobban tették, ha időnként a hátuk mögé pillantgattak, amennyiben maguk is valamely kommunista párt tagjai voltak. A hidegháborús kontextus időként felforrósította a nem baráti országból érkező sajtómunkatársak alatt a budapesti flasztert. Ilyen körülmények között azt is szigorúan büntették, ha egy magyar akart valamilyen információt kijuttatni Nyugatra.

Azonban Magyarország csak egyetlen állam volt az angolszász világ régiókat ábrázoló térképén és korántsem biztos, hogy a legfontosabb. Érdemes ezért segítségül hívni a meglévő angol nyelvű online folyóiratok különböző archívumait.

Az eljáráshoz alkalmazható Glant Tibor módszere is, hiszen ő már használt egy elég egyszerű metódust, amellyel a *The New York Times* és nagyobb amerikai napilapok archívumát böngészte. Ráadásul sajtótörténeti vizsgálatait az 1956-os kutatások kapcsán végezte el, amely ezúttal is kapóra jön.

Ám Glant elsősorban az 1956-os magyar forradalom említéseit vizsgálta a *The New York Times*-ban.⁴⁶ Azért ott mert a világ legnagyobb és legolvasottabb napilapjai közül messze a legtöbbet ebben foglalkoztak az 56-os forradalommal.

⁴⁶ GLANT T., 2008. 33.

Kutatásai szerint a *The New York Times* archívumában 1957. január 1-je és 2006. március 31-e között a „Hungary” és „1956” karaktersorra 1944 találatot kaphatunk. Azt is észrevette, hogy ezen említések többsége 1957 januárja és 1989. december 31. közé esik; összesen 1638 találattal. Úgy gondolta, mindez bizonyítja, hogy miután a magyar rendszerváltoztatás időszakában ismét forradalom lett az ellenforradalomból, már nem kellett a *The New York Times*nek emlékeztetni a történetekre.⁴⁷

Ebben a fejezetben nem csak az 1956-os forradalom említéseit vizsgálom, inkább azt veszem górcső alá, hogy mennyit is foglalkoztak Magyarországgal a teljes hidegháború időszakában. Ám ezúttal a hidegháborút nem a hagyományos értelemben, azaz 1947 és 1991 között határoztam meg, hanem inkább az 1945 és 1989 közötti periódizációt tartottam szerencsésnek, mivel ez utóbbi évszámokat alkalmazva a korszakhatárok között vizsgálhatom a kérdés teljes spektrumát, benne súlypontként a 1956-os forradalommal és szabadságharcral.

Glanttól eltérően más országok sajtótermékeit is megvizsgáltam. Ezért a *The New York Times*on kívül használtam a brit konzervatív napilapot: a *The Timest*, a brit baloldali sajtóterméket a *The Manchester Guardian / Guardian*, végül használtam a konzervatív hetilap az *Observer* online adatbázisait is. Az adatokat már publikáltam egy, a Nemzeti Emlékezet Bizottság Hivatala (a továbbiakban: NEB) által kiadott konferencia-előadásokat tartalmazó kötetben.⁴⁸

Érdemes őket ezúttal is áttekinti, de azt fontos figyelembe venni, hogy a *The Times* esetében az online archívum csak 1985. december 31-ig tartalmazza a sajtótermék lapjait.

Ezek alapján a Hungary, Magyarország szót a *The New York Times*ban összesen 30 159 alkalommal jegyezték le. Ugyanez a *The Times* oldalain csupán 14 941 esetben olvasható. A *The Manchester Guardian / Guardian* hasonló nagyságrendben 14 025 ízben publikálta Magyarország nevét. Az *Observer* folyóiratban 3501 alkalommal találkozhatunk hazánk nevével.⁴⁹

Elsőre ez nagyon soknak tűnik, ám referenciák nélkül nem tudjuk megállapítani, hogy mindez pontosan mit is jelent. Mivel Kelet-Közép-Európa az a régió, amelyhez hagyományosan mérni szoktuk Magyarországot, ezúttal sem tekinthetünk el, az előzőekben vázolt adatok összevetésétől a szomszédos államokéval. Lengyelország mindig is régióink kiemelt szereplője volt. Ezt tökéletesen visszaigazolja az angolszász sajtó online adatbázisaiból leszűrt adatok is. A *The New York Times* a hidegháború

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ RÁCZ János: Hol helyezhető el Magyarország a hidegháború angolszász sajtótérképén? In: *Diplomácia – Hírszerzés – Állambiztonság*. Szerk.: ANDREIDES GÁBOR, M. MADARÁSZ ANITA és SOÓS VIKTOR ATTILA. Budapest, NEB, 2018. 421–438. (A továbbiakban: RÁCZ, 2018.)

⁴⁹ Uo. 422–423.

időszakában 49 586, a *The Times* 26 374, a *The Manchester Guardian / Guardian* 25 130, az *Observer* 4994 ízben foglalkozott valamilyen összefüggésben a szocialista Lengyelországgal.⁵⁰

Ugyanekkor Csehszlovákiát a *The New York Times* 35 615, a *The Times* 17 063, a *The Manchester Guardian / Guardian* 15 867, az *Observer* 2850 ízben említette.⁵¹

Általában Ausztrián kívül, amelyet a konszolidált Kádár-korszakban sóhajtozva szeretett volna elérni gazdasági és anyagi értelemben a magyar társadalom, a házon, a kommunista blokkon belüli látens verseny, Csehszlovákia – különösen cseh relációban értelmezhető – utoléréseért folyt.

Mint látható az angolszász lapok nagyjából ugyanannyit foglalkoztak a két országgal. Ez a „verseny” kiegyenlített eredménnyel végződött. Ellenben Lengyelország tendenciózusan kiemelkedett a kelet-közép-európai mezőnyből. A *The New York Times* két világháború között is lényegesen többször említette, mint Magyarországot (28 498 esettel szemben 17 737).⁵²

Ráadásul a fenti adat ismeretében, a két ország közötti távolság nemhogy csökkent, hanem egyre csak nőtt a 2. világháborút követően.

Csak azoknál az országoknál számítottunk ebben a kérdésben előrébb valónak, amelyek történeti fejlődésük folytán több tekintetben is elmaradtak Magyarországtól. Így nem csoda, hogy Bulgáriát és Romániát kevesebb alkalommal említették az általam vizsgált angolszász sajtótermékek, mint Magyarországot.

Ezek tendenciákká csontosodtak jelenkorunkban, de akadtak a történelemnek olyan periódusai, amikor Magyarország kimagasodhatott a régió országai közül. Ilyen időszak volt kötetünk témája, az 1956-os forradalom második szovjet beavatkozástól kezdődő időszaka is, sőt ez igaz a forradalom és szabadságharc teljes eseményére.

A *The New York Times* 1956. október 24. és 1956. november 5. között – mivel a sajtó mindig egy nap csúszásban van, a történeti események keresését a lapok archívumaiban mindig egy nappal ki kell tolni – 144 esetben,⁵³ a *The Times* 103,⁵⁴ a *The Manchester Guardian / The Guardian* 60 alkalommal,⁵⁵ az *Observer* hetilap 10

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561105&query=%22Hungary%22&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

⁵⁴ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/Hungary/?w:1956-10-24~1956-11-05> (2022. május 18.)

⁵⁵ *The Guardian* Archive: https://theguardian.newspapers.com/search/?query=%22Hungary%22&dr_year=1956-1956&sort=facet_year_month_day%20asc%2C%20score%20desc (2022. május 18.)

ízben⁵⁶ foglalkozott a magyarországi eseményekkel. Ugyanekkor Lengyelországgal a *The New York Times* mindössze 48 cikkben foglalkozott.⁵⁷ A *The Times* is csupán 54 alkalommal tekintett Varsóra valamely publikációjában.⁵⁸ A *The Manchester Guardian* / *The Guardian* 38, és az *Observer* 6 alkalommal foglalkozott Lengyelországgal.⁵⁹

Amennyiben a dolgozatom tematikáját is figyelembe veszem, és tágabb intervallumban, 1956. október 24. és 1962. december 31. között vizsgálom a kérdést, akkor ismét Lengyelország kerül némi fölénybe, hiszen Magyarországot 8200 esetben, míg Lengyelországot 8576 ízben említették.⁶⁰

Éppen ezért érdemes egy olyan időpontig szűkíteni a cikkek keresését, amely nagy biztonsággal számíthatott a nyugati közvélemény figyelmére, hiszen úgy tűnik, hogy a sajtó figyelme korántsem volt állandó a magyar ügy kérdésében, különösen hosszabb távon nem. 1958. június 16-án végezték ki Nagy Imrét a minisztertanács elnökét, Maléter Pál honvédelmi minisztert, és Gimes Miklós újságírót. Másnap tele volt a történetekkel a világsajtó. Aznapig a *The New York Times* összesen 4638 cikket írt Magyarországról, miközben Lengyelországot „csak” 3141 esetben említették.⁶¹ Kijelenthető, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc néhány röpké esztendőre valóban Magyarországra irányította az angolszász sajtó legnagyobb lapjainak figyelmét.

Az 1956-os évben annyi minden történt világviszonylatban, ami sokszor évtizedek alatt sem. Éppen ezért a magyar forradalom nem az egyedüli szenzáció volt a médiában, ugyan a lengyel események is felkeltették a nyugati sajtó figyelmét, ám még ennél is lényegesebb volt a szuezi krízis, amely szintén megosztotta a korabeli sajtót.

Csakhogy a szuezi krízis 1956. október 29-én sok mindent megváltoztatott, Magyarország mellett egy újabb nemzetközi ügy is felkeltette a világ és az angolszász sajtó érdeklődését. 1956. október 24. és november 4. között a *The New York Times* 68,⁶²

⁵⁶ *The Guardian* Archive: https://theguardian.newspapers.com/search/?query=Hungary&t=1000&dr_year=1956-1956&sort=facet_year_month_day%20asc%2C%20score%20desc (2022. május 18.)

⁵⁷ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561105&query=%22Poland%22&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

⁵⁸ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/Poland/w:1956-10-24~1956-11-05> (2022. május 18.)

⁵⁹ *The Guardian* Archive: https://theguardian.newspapers.com/search/?query=Hungary&t=1000&dr_year=1956-1956&sort=facet_year_month_day%20asc%2C%20score%20desc (2022. május 18.)

⁶⁰ RÁCZ, 2018. 424.

⁶¹ RÁCZ, 2018. 424.

⁶² *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561105&query=%22suez%22&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

a *The Times* 130, a *The Manchester Guardian / The Guardian* 76, a *The Observer* 11 esetben írt⁶³ Suezről.

Teljesen érthető, hogy az Egyesült Királyság lapjai lényegében többet foglalkoztak Suezszel, mint Magyarországgal. Végül is a brit és francia csapatok az izraeli fegyveres erőkkal közösen kitervelt támadást hajtottak végre Egyiptom ellen. Ez a hír természetesen alaposan felkavarta a belpolitikát és a brit közéletet is, hogy pontosan mennyire, az is mérhető a már fentebb használt módszerrel. 1956. október 24. és 29. között még Magyarországról 43,⁶⁴ Suezről 41 cikket⁶⁵ írtak a *The Times*ban. Épp-hogy többet foglalkoztak az 1956-os forradalommal, mint a szuezi helyzettel. Mindez tovább változott a krízis eszkalációja után. 1956. október 30. és november 5. között Magyarország 60,⁶⁶ Suez ellenben 89 említést⁶⁷ érdemelt a lapban.

Persze érdekes lehet ennek ismeretében és ugyanebben a kérdésben megvizsgálni a *The New York Times* oldalait is, amelyben 1956. október 24. és 29. között még Magyarországról 172,⁶⁸ Suezről 19;⁶⁹ 1956. október 30. és november 5. között Magyarországról 82,⁷⁰ Suezről 58 alkalommal⁷¹ írtak.

Mint látható, az egyes országok között is különbségek tapasztalhatók. A szuezi krízis tagadhatatlanul elvonta egyes sajtóorgánumok figyelmét, pont akkor, amikor a felkelőknek leginkább szüksége lett volna a világ közvéleményére.

A gyakorisági vizsgálat természeténél fogva alkalmatlan pontosabb következtetések levonására, hiszen a számok és adatok önmagukban még keveset jelentenek. Pusztán ezekből nehezen kikövetkeztethető, hogy pontosan mit is írtak az egyes országokról. Némi támpontot jelenthet ezért, ha azt is megnézzük, hogy a régió egyes országairól milyen arányban írtak vezércikkekben és publikáltak képes tudósítást.

⁶³ *The Guardian* Archive: https://theguardian.newspapers.com/search/?query=Suez&t=1000&dr_year=1956-1956&sort=facet_year_month_day%20asc%2C%20score%20desc (2022. május 18.)

⁶⁴ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/Hungary/w:1956-10-24~1956-10-29> (2022. május 18.)

⁶⁵ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/suez/w:1956-10-24~1956-10-29> (2022. május 18.)

⁶⁶ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/Hungary/w:1956-10-30~1956-11-05> (2022. május 18.)

⁶⁷ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/suez/w:1956-10-30~1956-11-05> (2022. május 18.)

⁶⁸ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561029&query=Hungary&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

⁶⁹ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561029&query=Suez&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

⁷⁰ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561105&query=Hungary&sort=best&startDate=19561030> (2022. május 18.)

⁷¹ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=true&endDate=19561105&query=Suez&sort=best&startDate=19561030> (2022. május 18.)

A vizsgálathoz a *The Times*, az *Observer*, a *The Guardian* / *Manchester Guardian* archívumait használtam. Ebből az összevetésből is az derült ki, hogy a korszak egészében a vezércikkek és a képes tudósítások tekintetében Magyarország nagyjából Csehszlovákiával hasonló mértékben került említésre.⁷²

Kiemelkedő az 1956. október 24. és 1958. június 17. közötti időszak. A *The Guardian*-ban Magyarország 240 esetben szerepelt a napilap első oldalán, és 73 ízben kapott említést az *Observer* címlapján. Ettől alaposan elmaradt Csehszlovákia. Az előbbiben 60, az utóbbiban csak 14 alkalommal kerül az első oldalakon említésre. Sőt vezércikkek tekintetében Magyarország ebben az időszakban Lengyelországot is megelőzte, és ilyen azóta sem történt.⁷³

Csak hogy, amennyiben azt is megvizsgáljuk, hogy a hidegháborúban egy olyan nyugat-európai állammal, mint Franciaország mennyit is foglalkoztak az angolszász lapok, akkor a magyar 1956-os forradalom és szabadságharc nyugati sajtótörténetben betöltött szerepét is tovább árnyalhatjuk. A *The New York Times*-ban 1945 és 1989 között több mint 90 000 alkalommal említették meg Franciaországot. 1956. november 24. és 1958. június 17. között 1598 ízben olvashatunk erről a meghatározó jelentőségű államról.⁷⁴ Eközben Magyarországra keresve 1170 találatot kaphatunk.⁷⁵

Az Egyesült Államok legmeghatározóbb napilapjában olyan jelentőségű volt Magyarország – köszönhetően az 1956-os forradalom és szabadságharcnak és az utána következő megtorlásoknak –, hogy kezdte utolérni a hírek szempontjából behozhatatlan Franciaországot. Ellenben a brit *The Times*-ban ez a határozott váltás nem következett be. Franciaországot a már fentebb leírt dátumok között 7809 alkalommal említették.⁷⁶ Magyarország nevét ugyanekkor 1697 esetben írták le. Összeségében London vezető sajtóorgánumára kevesebb hatást gyakorolt a magyar 1956-os forradalom és szabadságharc, mint a New York-i tudósítókra. Ám azt is meg kell jegyezzük, hogy a korszak egészében az angolszász sajtóban csak Franciaországról több cikk született, mint a kelet-közép-európai régióról. Ez időszak alól csak a magyar forradalom és szabadságharc és következményei képeztek, egy rövidke pillanatfelvétel idejéig, kivételt.

⁷² RÁCZ, 2018. 424.

⁷³ Uo. 425.

⁷⁴ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=false&endDate=19580617&query=%22France%22&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

⁷⁵ *The New York Times* Archive: <https://www.nytimes.com/search?dropmab=false&endDate=19580617&query=%22Hungary%22&sort=best&startDate=19561024> (2022. május 18.)

⁷⁶ *The Times* Archive: <https://www.thetimes.co.uk/archive/find/France/w:1956-10-24~1958-06-17> (2022. május 18.)

2. KERINGŐ AZ ELNEVEZÉSEK KÖRÜL

Amennyiben meg akarunk érteni egy eseményt, vagy már úgy gondoljuk, hogy tökéletesen megértettük, akkor előbb-utóbb igyekszünk nevet is adni neki. Ez elsőre rendkívül könnyűnek látszik. Általában pontosan ez a könnyebbbségérzés okozza a legnehezebb helyzeteket, hiszen vannak pillanatok, amikor a névadás sokkal problémásabb, mint az elnevezés alátámasztását szolgáló magyarázat. A névadás tehát nehéz, mert esetleg megsérthetjük egyes csoportok érzéseit, és nehéz, mert az adott cselekvés teljes egésze nem írható le vele, vagy azért nehéz, mert az adott történés mindenkinek más és más emlékeket idéz elő, de lehet azért is nehéz, mert bár kialakul a tudományos konszenzus, a tágabb, tehát nem tudományos közösség nem ért vele egyet egyhangúlag, és nem hajlandó elfogadni azt. Mégis meg kell történnie a névadásnak? Lehet-e jellemezni az 1956 késő őszi történeteket tisztán csak azzal a szóval, hogy forradalom?

Amennyiben az angolszász sajtó prizmáján keresztül kívánjuk megvizsgálni az 1956-os eseményeket jellemző névadást – amint azt Glant kutatásaiból is tudhatjuk –, akkor legalább öt, sajtóságos megfogalmazás használatával kell megismerkednünk: *uprising, rising, revolution, revolt, rebellion*, azaz felkelés, forradalom, lázadás. Mind-egyik fogalmat használják, de korántsem egyforma gyakorisággal. Amennyiben valamilyen erkölcsi, vagy minőségi sorrendet akarunk felállítani, akkor nyilvánvalóan a forradalom elnevezést kellene a legmagasabb posztra helyezni, míg kifejezetten, de elsősorban csak számunkra negatív tartalommal bíró lázadást az utolsóra, már amennyiben mindenáron sorrendet akarunk állítani. Sajnos a lázadást, zendülést a magyar történelemben sokszor a lázongó paraszti tömegekhez kötjük, és legfeljebb a parasztfelkelés elnevezéssel finomítjuk a történeteket. Talán ez adhatja számunkra a keserű szájízűt a lázadás használatával kapcsolatban. A *rebellion*, vagy a felkeléshez inkább közel álló *rising, revolt* fogalmához gyakran társul az *anti-soviet* kifejezés, amely leírja a megmozdulás szovjetellenes jellegét, illetve a fegyveres küzdők *freedom fighter* elnevezésében megjelenik a szabadságért való küzdelem, azaz a szabadságharc is.

Glant rámutatott arra is, hogy a forradalommal kapcsolatos angol nyelvű elnevezésekre különösen érzékenyen reagáltak az Egyesült Államokba érkező magyar emigránsok. Először is azért, mert az 1956-os menekültek a forradalomnak köszönhették, hogy könnyebben befogadta őket az amerikai társadalom, miközben a Kádár-féle propaganda mindent megtett azért, hogy az ellenforradalom meséjét elterjessze Nyugaton. Nyilván nem hiányzott a magyar menekülteknek, hogy ennek hatásai beszivárognak az Egyesült Államok sajtótermékeibe. Erre esélyt kínált a Kádár-rezsim fokozatos amerikai elismerése is.⁷⁷

⁷⁷ GLANT T., 2008. 83.

Amennyiben Glant nyomdokain haladunk és felhasználjuk a legnagyobb napilap, a *The New York Times* keresőoldalát, és 1956. november 4-e és 1962. december 31-e között kijelölünk egy szűkebb keresztszemetet, és egyenként rákérünk a következő kifejezésekre: „*Hungarian revolution, uprising, rising, rebellion*”, akkor a forradalom szóra 228 cikktalálattal kapunk.⁷⁸ A felkelés fogalmára pedig 210 eredmény jelenik meg.⁷⁹ És végül a lázadásra 105, illetve a *Hungarian rising* fogalmára 15 cikket ad ki a kereső.⁸⁰

Mint látható, a lázadás kifejezés lényegesen kevesebbszer fordul elő, mint a forradalom és a felkelés, amely között nagyon kicsi a találati különbség. Gyakorlatilag mindkettőt hasonló arányban használja az amerikai napilap az események leírására. Glant Tibor tanulmányában ezzel szemben egy nagyobb időszámban vizsgálta a kifejezéseket a *The New York Times* segítségével.⁸¹ Tanulmánykötetében a *revolt* 1171 találattal végzett az első helyen, miközben az *uprising* 1048, a *revolution* 944, a *rising* 234, a *rebellion* 230 találatot kapott.⁸²

A szerző arra is rámutatott, hogy ezen fogalmak közül a *revolution* és a *revolt* 92, a *revolution* és az *uprising* 93, a *rebellion* és *revolution* 21 alkalommal szerepelt együtt az írásokban. A *rebellion* és a *revolt* 32, a *rebellion* és az *uprising* 40 ízben szerepel együtt.⁸³

Ráadásul más, internetes adatbázissal rendelkező lapokat is segítségül hívott a kereséshez. A *Wall Street Journal*, *Washington Post*, *Chicago Tribune* és a *Los Angeles Times* lapjait is megvizsgálta. Valamennyi eltérés kimutatható, de lényegében vegyesen használják a magyar forradalommal kapcsolatos angol nyelvű kifejezéseket.⁸⁴

Jómagam három másik lapot is segítségül hívtam a fogalmak gyakoriságának vizsgálatára. Ezek egyike az amerikai *Time* magazin, amelynek a digitális archívumában 1956 és 1962 között a *Hungarian revolution* 32 találatot ért el,⁸⁵ miközben a *Hungarian uprising* 10 cikkben volt megtalálható.⁸⁶

⁷⁸ <http://query.nytimes.com/search/sitesearch/#/%22hungarian+revolution%22/from19561104to19621231/allresults/1/allauthors/oldest> (2013. július 12.)

⁷⁹ <http://query.nytimes.com/search/sitesearch/#/%22hungarian+uprising%22/from19561104to19621231/allresults/1/allauthors/oldest> (2013. július 12.)

⁸⁰ <http://query.nytimes.com/search/sitesearch/#/%22hungarian+uprising%22/from19561104to19621231/allresults/1/allauthors/oldest> (2013. július 12.)

⁸¹ GLANT, 2008. 218.

⁸² GLANT T., 2008. 84.

⁸³ Uo.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ http://search.time.com/results.html?Ntt=%22Hungarian+Revolution%22&Nf=p_date_range|BTWN+19561101+19620131 (2013. július 13.)

⁸⁶ http://search.time.com/results.html?Ntt=%22Hungarian+Uprising%22&Nf=p_date_range|BTWN+19561101+19621231 (2013. július 13.)

Ezzel szemben a *Hungarian rising* 18 találattal megelőzte a felkelést.⁸⁷ A *Hungarian rebellion* – amely magyar fül számára nem éppen pozitív csengésű – ugyanez történt 15 cikkben előforduló megjelenésével.⁸⁸

A másik vizsgált sajtótermék, az angliai kiadású *The Times* lapjain a *Hungarian uprising* 82 alkalommal szerepelt, a *Hungarian revolution* csupán eggyel előzte meg, miközben a *Hungarian rebellion* egyáltalán nem szerepelt a vizsgált időszakban. Ellenben a *Hungarian revolt* kifejezés 61 cikkben került megemlítésre.⁸⁹

A *The Guardian* – az adott korszakban: *The Manchester Guardian* (MG) – és a *The Observer* (Obs) folyóirat közös adatbázisában – a két lapban együtt – 1956 és 1962 között a *Hungarian revolution* 157 (MG 110, Obs 47) találattal szerepelt.⁹⁰ A *Hungarian rebellion* 18, (MG 11, Obs 7) a *Hungarian rising* 100, (MG 71, Obs 29) a *Hungarian uprising* 76, (MG 50, Obs 26) a *Hungarian revolt* 73 (MG 45, Obs 28) ízben került említésre.

Így az mindenképpen leszűrhető, hogy nincs egységes elnevezése az 1956-os októberi–novemberi magyar eseményeknek az angolszász sajtóban. Sőt az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok egyes lapjai között is vannak különbségek. Láthatóan a szigetországi sajtóban szívesebben használták az 1956-os magyar eseményekre a forradalom megnevezést. Ennek ellenére úgy tűnik, nem tudatos választás áll az 1956-os forradalom és szabadságharc angol nyelvű megnevezéseiben.

Bizonyal fontos lehet a cikkekben előforduló *Hungarian* nélkül álló fogalmak vizsgálata is, de magam ezt egy összetett fogalomként értelmezem, mert ebben egyértelmű utalás történik az események helyszínére, Magyarországra is, amely különösen fontos, amennyiben figyelembe vesszük, hogy külföldi lapok írásairól van szó.

Látható tehát, hogy nincsen konszenzus az események pontos elnevezésére az angolszász sajtóban és ezt tapasztalhatjuk a többi, de internetes keresővel nem rendelkező lapban is. Legfeljebb a találati arányok mások lesznek. A forradalom és a felkelés mellett gyakran szerepel azonban a lázadás is, amelyet itthon nem használunk az események elnevezésére, számunkra mindenképpen negatív hangzása miatt, és ez legalább figyelemre méltó.

⁸⁷ http://search.time.com/results.html?Ntt=Hungarian+Rising&Nf=p_date_range|BTWN+19561101+19620131

⁸⁸ http://search.time.com/results.html?Ntt=%22Hungarian+Rebellion%22&Nf=p_date_range|BTWN+19561101+19621231 (2013. július 13.)

⁸⁹ A *The Times* digitális archívum csak előfizetés ellenében olvasható az interneten, de időszakonként a Szabó Ervin Könyvtárban és az Országgyűlési Könyvtárban is hozzáférhető.

⁹⁰ A *The Guardian* digitális archívuma: https://theguardian.newspapers.com/search/?query=%22Hungarian%20uprising%22&dr_year=1956-1962 (2022. november 25.)

A lázadás megfogalmazás utal az erőszakos cselekményekre, de egyáltalán nem értelmezhető a társadalmi változás igényével fellépő csoport vagy csoportok politikai törekvéseinek leírására, sokkal inkább valami ellen szól, mint valami mellett, és viszszaadja a megmozdulás kaotikus momentumát is. Ám amennyiben odaillesztjük a lázadáshoz vagy a felkeléshez az angolszász sajtóban és már fentebb hivatkozott *anti-soviet* (szovjetellenes) megjelölést, akkor ismételtén egy új megállapításhoz juthatunk el. Ezenkívül, továbbra is a *The New York Times* internetes keresőjét használva kiderül, hogy nemcsak *anti-soviet* hanem *anti-communist* jelző is előfordult az 1956-os magyar forradalom megnevezésére. Tehát kommunistaellenes felkelés, lázadás és ritkábban forradalom is volt az amerikai napilap szerint az 1956-os magyar forradalom.

Ugyanakkor a *The Times* angol napilap az *anti-communist* kifejezést leginkább a magyar forradalom kapcsán a szimpátiatüntetéseknel használta, ezzel is jelezve a tüntetés erősen kommunista- és szovjetellenes voltát.⁹¹

Ellenben az angol lap az *anti-soviet* helyett az *anti-russian* kifejezést alkalmazta gyakrabban, de ezt sem közvetlenül az 1956-os magyar forradalom eseményeinek elemzésére, hanem a nyugati reakciók és sokszor erőszakos tüntetésekből résztvevők érzéseinek összegzésére. A *Russian* szó használatában az angol sajtó különösen jeleskedik. A *Soviet* kifejezés ritkább használatának az oka leginkább abban a szemléletben keresendő, hogy a Szovjetunió kialakulásában vezető szerepet játszott Oroszország, és a politikai vezetés központja az orosz Moszkvában volt.

A felkelés (*uprising*) magyar történészek által is használt fogalom. Különösen a forradalom kezdeti eseményeit lehet ezzel a jóval pozitívabb, már kevéske politikai tartalommal megtöltött fogalommal jellemezni. Ennek a fogalomnak egy sajátos kibővítése történt meg a 89-es rendszerváltás idején, amikor hozzácsapódik a nép szó, mintegy jelezve a felkelés szocialista mozzanatát is. A forradalom „népmozgalmi” jellege már megjelent Nagy Imre 1956. október 28-i rádióbeszédében is;⁹² akkor demokratikus népmozgalomnak címkézte a történeteket.

A Kádár-kormány kezdetben nem is tagadta az események „népmozgalom” jellegét, sokkal inkább a kirobbanás okai foglalkoztatták őket, amely az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 5-én elfogadott határozatában öltött írásos formát. A szövegben 1956. október 23-át pusztán eseményként aposztrofálják.⁹³

⁹¹ Any step steady to World War Crime against Humanity. *The Times*, 1956. november 9. 8. Vagy lásd Picture Gallery. 1958. november 14. 8.

⁹² Nagy Imre rádióbeszéde In: *1956 Nemzet és Emlékezet*. Szerk.: SZAKOLCZAI Attila. Budapest, Osiris, 2006. 182. (A továbbiakban: SZAKOLCZAI, 2006.)

⁹³ Az MSZMP IKB (Ideiglenes Központi Bizottság) határozata. 1956. december 5. In: SZAKOLCZAI, 2006. 353.

Nem csoda, hogy a Kádár-korszak genezise és fennmaradása is múltott az általuk is ellenforradalom helyett egyre gyakrabban „sajnálatos eseményeknek” nevezett 1956-os forradalom emlegetésén és a fogalom használatán vagy éppen elkerülésén. Nem véletlen tehát, hogy a rendszerváltás utáni első szabad választásokat követően felálló új Országgyűlés, már az alakuló ülésén szintén emléket állított az 56-os eseményeknek, ugyanis 1990. május 2-án külön törvényben – először – forradalomnak és szabadságharcnak nevezte a történeéseket és a jelentőségét is kiemelte a rendszer megváltoztatásában, valamint nemzeti ünnepnek nyilvánította október 23-át. Magát a törvényt a Recski Szövetség és a TIB (Történelmi Igazságtételi Bizottság) javaslatára terjesztették elő.

Az Országgyűlés elnöke, Szabad György a parlamenti beszéde során kiállt a – a megváltozott idők miatt – létrehozott törvény szükségessége mellett.⁹⁴ A szabadságharc is megjelent tehát az elnevezések között, de az eseményeket szabadságharcnak először az 1956. november 3-án elhangzott rádióbeszédében – a fogságból az 1956-os forradalomnak köszönhetően kiszabadult – Mindszenty József nevezte.⁹⁵

Nem tagadható tehát, hogy a tudományos igényesség mellett bizony a politikai meghatározottság is motiválja egy-egy eseménysor megítélését és névadását. Ebből a szempontból vizsgálva az angolszász sajtó többféle elnevezését az 1956-os forradalomra vonatkozóan, nem szabad elmenne mellett, hogy először is Amerikában a forradalom elnevezés, a vizsgált időszakban különösen, gyanús, elsősorban szocialista kontextusban használt fogalom.

A Szovjetunió és az általa vezetett kommunista mozgalom teljesen kisajátította a forradalom szó használatát, amely természetesen csak szocialista forradalmat jelenthetett mint jó társadalmi változást. A forradalom ebben a politikai értelmezésben tehát nem lehetett sem polgári, sem nemzeti-demokratikus, radikális-szélsőjobboldali, – urambocsá! – fasiszta pedig aztán végképp nem. Ezért aztán nem lehet csodálni, hogy az USA által használt politikai és médiaközbeszédben a „*revolution*” kifejezés a marxizmussal társult a huszadik században, és a hidegháborús konfliktusok során negatív értelmet kapott.⁹⁶

Az Egyesült Királyságban hagyományosan az 1688-ban történt eseményeket – melyek során II. Jakab katolikus uralkodót elmozdították és helyette protestáns lánya, II. Margit és holland férje Orániai Vilmos kerültek a trónra – nevezik dicsőséges forradalomnak (*Glorious Revolution*). Ez az esemény gyakorlatilag hatalmas lépés volt az Egyesült Királyság mai közjogi viszonyai felé, hiszen a parlament kezébe

⁹⁴ 1956 forradalom és szabadságharc volt. *Magyar Nemzet*, 1990. május 3.

⁹⁵ Mindszenty József rádióbeszéde. 1956. november 3. In: SZAKOLCZAI, 2006. 281–283.

⁹⁶ HUNT, Michael H: *Ideology and U.S. Foreign Policy*. New Haven and London, Yale University Press, 1987. Idézi: GLANT, 2008. 218.

került a valódi hatalom. Angliában ez a változás szinte vér nélkül történt, ezért többen vértelen forradalomként emlegetik. Mindezt persze nehezen lehetne összeegyeztetni a Magyarországon használt forradalom megnevezéssel. Így már egyáltalán nem kell azon sem meglepődnünk, hogy az angolszász világ sajtójában keverednek az 1956-os forradalommal kapcsolatos elnevezések.

Mivel azért manapság a történetek jellemzésére a „*forradalom*” megfogalmazást használjuk leginkább, meg kell vizsgálnunk, hogy milyen jellegű forradalomról volt szó. Kétségtelenül azért, mert a forradalmaknak szeretünk különféle jelzőket adni, amelyek meghatározzák a társadalmi változás szándékolt irányát, ezzel is különbséget téve a „forradalom fiókba” helyezett különféle eseményei között. Részletesebb elemzéshez segítségül hívhatjuk Hannah Arendt forradalomértelmezését.

„Forradalomról csak ott beszélhetünk, ahol a változás új kezdetként értelmezhető, ahol erőszakot egy egészen új állam létrehozásáért alkalmaznak, s ahol az elnyomás alóli felszabadulás legalább célnak tekinti a szabadság elérését.”⁹⁷

Ebben a tekintetben az 1956-os történéseket joggal illelhetjük forradalom elnevezéssel, volt fegyveres harc és célként ott lebegett egy új jellegű állam létrehozásának a szándéka, miközben nyilvánvaló volt, hogy a diktatúra alól kívántak felszabadulni a felkelés résztvevői.

Kende Péter 2006-ban írt könyvében részletesen is áttekintette a forradalom fogalomkörének lehetséges bővebb tartalmát és értelmezéseit.⁹⁸ Litván György munkájára támaszkodva⁹⁹ Kende Péter többféle forradalomról írt, amelyek „egymás mellett” játszódtak le. Tehát Litván felosztásánál maradva: volt egy „demokratikus szocialista” irányzat, egy nemzeti demokratikus, egy konzervatív, és végül egy „szélsőjobboldali radikalista”.¹⁰⁰

Mint látni fogjuk az angolszász írók is adtak jellemzést a forradalomnak, tehát nem egyedüli magyar jelenség az, hogy a tudományos élet igyekszik megmagyarázni az 1956-os forradalmi események politikai irányultságát, amely, valljuk be, több mint bátor cselekedett, mert az 1956. november 4-i szovjet fegyveres beavatkozás eltüntette a lehetőségét is annak, hogy a különféle irányok esetlegesen kikristályosodjanak. Sőt pontosan a forradalom fegyveres vérbe fojtása teremtette meg a lehetőséget, hogy a történészek elkezdjenek arról gondolkodni, hogy mi lett volna, ha nem avatkoznak be a szovjetek? Finn modell, osztrák modell, vagy esetleg, ahogy látni fogjuk,

⁹⁷ ARENDT, Hannah: *A forradalom*. Budapest, Európa, 1991. 45.

⁹⁸ KENDE Péter: *Eltékozolt forradalom?* Budapest, Új Mandátum, 2006. (A továbbiakban: KENDE, 2006.)

⁹⁹ LITVÁN György: *Októberek üzenete. Válogatott történetek, írások*. Budapest, Osiris, 1996.

¹⁰⁰ KENDE, 2006. 101–102.

az amerikai külpolitikai gondolkodásnak megfelelő jugoszláv modell, esetleg polgárháború?

Ezért tartom meglehetősen túlzásnak például arról beszélni, hogy Mindszenty képviselte a forradalom konzervatív irányát, bármit is jelentsen ez a titulussal. Különösen az értelmetlen, hogy az 1956. november 3-án elmondott egyetlen rádióbeszéde alkalmat ad az ilyen spekulációkra. Ámbár, ha Mindszenty tevékenységéből és az elmondott beszédéből, amelyben kéri, hogy a katolikus egyház kapja vissza az iskoláit és újságjait, tényleg arra akarunk következtetni, hogy a keresztény egyház politikai státusának, hatalmának visszaállítását kezdte meg, akkor juthatunk ilyen következtetésre.

Őszintén szólva, ez sem értelmezhető. Mindszentyt pedig nehezen lehetett 1956-ban egy tömegmozgalom népszerű vezérének látni; a kommunisták ugyan egy sosem volt fantomszervezet vezérét kreálták belőle, ezt azért a történészeknek nem lenne ildomos készpénzre váltaniuk.

Tény, hogy a beszéd elhangzása, hangvétele sokakban akkor és ott a túl kemény beszéd vagy „az ezt nem kellett volna” érzését keltette.¹⁰¹ Azért keltette ezt az érzést, mert az volt az általános vélemény, hogy nem kellene tovább provokálni a szovjeteket. Azonban ebből nem lehet következtetni egy teljes, különálló konzervatív forradalmi irány meglétére. Pláne akkor, amikor a beszéd elhangzása után már egy nappal szovjet tankok térszerű és brutális tevékenysége keresztülhasított az effajta képzeteken. Azért érdemes elgondolkodni azon, hogy a Mindszenty-beszéden keresztül a Kádár-kormány, és az MSZMP már tényleges fasiszta veszélyről szónokolt, miközben éppen csak a fasiszták hiányoztak a forradalomból, tehát ezért a lincselésben részt vevő elemeket is nehezen lehet bármilyen szélsőjobboldali radikalista irányban elhelyezni. Egyetlen valódi forradalom sem amolyan fáklyásmenet, ahol a szép beszédek után az emberek elmennek haza és tovább merengenek a következő lépéseken. Ezért a véres és elítélendő lincselések a velejárói egy felkelés dinamikájának, éppúgy ahogy a bosszú is. Például, amikor a győztes forradalom esélyeiről merengenek a történészek, még senki nem gondolkozott azon, hogy mondjuk, ha egy jugoszláv modell győzedelmeskedik, mi lett volna a Rákosi-rendszer irányítóival és kedvezményezettjeivel. Álláselvesztés csak vagy ennél is több? Börtönbüntetés?

Ne feledjük el, hogy a Kádár-rezsim Farkas Mihályt a forradalom után börtönbüntetéssel sújtotta. Valójában, ha lett volna szélsőjobboldali radikalista irány, akkor nem kevés antiszemita cselekvéssel is kellett volna találkozoznunk a forradalom alatt.

¹⁰¹ Gyenes Judit említette ezt még nekem, amikor 2005-ben éppen a szakdolgozatomhoz gyűjtöttem anyagot az 56-os Intézet könyvtárában.

De az antiszemita kilengések száma – például a hajdúnánási eset – olyan csekély, hogy semmiképpen sem tartható egy szélsőjobboldali szervezkedés csírának sem.

Az iménti józan mérlegelés ellenére akad olyan angol történész is, aki zsidóellenes megmozdulásnak, felkelésnek láttatja az 1956-os magyar forradalmat. Könyvében ennek igazolására szolgál, hogy magyar kommunista vezetők életrajzaiban kiemeli a zsidó származást, és innen már csak egy ugrás levezetni, hogy amennyiben ezek ellen láznak, akkor bizony itt valamilyen szélsőjobboldali felkelés zajlott le.¹⁰² Egyes kirívó antiszemita esetek is inkább arra voltak alkalmasak, hogy erősíthessék a Kádár-rezsim azon véleményét, hogy itt valamilyen fasiszta terrorláزدásról, ellenforradalmi összeesküvésről volt szó.

Tehát nincsenek valódi alapjai a különböző forradalmi áramlatok elkülönítésének, miközben az természetesen igaz, hogy a forradalom szereplői között voltak eltérések, sőt nézetkülönbségek az események végkimenetelét illetően. Amennyiben mégis jellemezni akarjuk a forradalmat, mi az, amelynek alapot adhatunk? Lássuk például Bill Lomex könyvét, amelyben különösen a Munkástanácsok kapcsán úgy találja, hogy szocialista forradalomról volt szó.¹⁰³ Tegyük hozzá, hogy az ENSZ magyar ügyeket vizsgáló különbizottsága előtt is többen megvallották kommunista múltjukat és tevékenységüket a forradalomban. Mi ez, ha nem bizonyíték arra, hogy amennyiben lett volna lehetőség a forradalom kibontakoztatására, legkevesbé sem a mai demokratikus állapotok következtek volna be NATO-tagsággal, nyugati orientációval. Szó nem lehetett arról, hogy az 1945 előtti állapotokhoz való visszatérés következzen be, sokkal inkább az 1945-ben elkezdett, de aztán csúnya véget ért „demokrácia” folytatásában gondolkodott a többség, szovjet függőségek nélkül.

De ez is csak egy elmélet és spekuláció, hiszen a forradalom nem érte meg a kiteljesedését. Viszont amikor egyes angolszász újságok szovjetellenes vagy kommunistaellenes felkelésről beszélnek, akkor érdemes megvizsgálnunk Hannah Arendt és Raymond Aron állítását is arról, hogy az 1956-os a magyar forradalom valójában antitotalitárius forradalom volt-e csupán.¹⁰⁴

Raymond Aron politikatudományokkal foglalkozó francia filozófus, szociológus, újságíró, nemcsak antitotalitárius forradalomnak nevezte az eseményeket, hanem megállapította, hogy a megmozdulás felkeléssel kezdődött és az államhatalom megdöntésével végződött.¹⁰⁵ Tanulmányában a francia gondolkodó azt állítja, hogy a kommunista doktrína is hatással volt a forradalomra. Majd az eddig leírtakat követve kijelenti, hogy nem lehet pontosan megállapítani, (!) hogy amennyiben a szovjetek igáját

¹⁰² IRVING, David: *Felkelés*. Budapest, Gede testvérek, 2003.

¹⁰³ LOMEX, Bill: *Magyarország 1956*. Debrecen, Aura 1989.

¹⁰⁴ KENDE, 2006. 112.

¹⁰⁵ ARON, Raymond: *Egy antitotalitárius forradalom*. In: Magyar Füzetek 9–10. Párizs 1981. 69–74.

lerázta volna magáról az ország, pontosan mi is következett volna utána, mit is építettek volna fel a forradalmárok; de a szocialista eszmék megmaradtak volna, hiszen miközben helyett adtak volna a magántulajdonnak a kézműiparban, a mezőgazdaságban és a kereskedelemben „ragaszkodtak a gyárak kollektív tulajdonához. [...] Harmadik utat keresnek, amely kiküszöböli a sztálini zsarnokságot, anélkül azonban, hogy visszatérne a termelőeszközök magántulajdonához.”¹⁰⁶

Az antitotalitárius jelző, azért is szerencsés mert amennyiben elfogadjuk, hogy mind a fasizmus, mind a kommunizmus ideológiájának köntösében kiépült totális hatalom világunkban, akkor az ellene való felkelés jellemezhető az ideológiákat figyelmen kívül hagyó támadásnak is. Tehát az angolszász világban is használható elképzelés.

Csak hogy az angolszász lapokban is nagyon-nagyon kevésszer fordul elő a kommunistaellenes felkelés vagy forradalom titulus is, és olyannal, ami egy diktatúra-ellenes forradalomról beszélne, végképp nem találkozunk. Továbbá, amint Kende Péter is rámutatott munkájában, a totalitarizmus fogalmát nem használta az angol-amerikai kutatók azon része, akik szerint ez nem alkalmazható a Szovjetunióra a vizsgált időszakban, mert a hatalom sok tekintetben megosztott volt.¹⁰⁷

Glant Tibor nem véletlenül mutatott rá tanulmányában arra, hogy a hidegháború is befolyásolta az amerikai szóhasználatot attól függően, hogy éppen milyen volt a viszonyuk a Szovjetunióhoz, azaz amikor éppen enyhülés volt, akkor kerültek az eseményre utaló erőteljesebb tartalmú „forradalom” megfogalmazást.¹⁰⁸

Ezek után felmerülhet bennük a kérdés, hogy akkor mennyire pontos egy-egy történelmi esemény megnevezése valójában, amikor, mint látható, a kutatók, sőt a forradalomban szereplők között sincsen egyetértés.

Le kell szögezni, hogy a sajtóban nincsenek pontos megfogalmazások, az adott politikai helyzet, a sajtó, és az egyes államok irányultsága, illetve kulturális, történelmi viszonyuk a fogalomhoz határozzák meg azt, hogy az 1956-os forradalmat miként szövegezik, nevezik meg, jellemzik, láttatják.

Nem a tényeken alapuló tudományos elemzés, hanem a fogalommal kapcsolatos vélekedések határozzák meg a médiában használt kifejezéseket. Hogy ez hosszú távon mit is okozott? Azt, hogy egy átlagos angol nyelvű olvasó, aki a sajtóterméket olvasta, az ugyanúgy hívhatta felkelésnek, forradalomnak, netalán lázadásnak az eseményeket, de valójában nem ez határozta meg a viszonyulását a történetekhez, hanem a cikk teljes szövege, az események pozitív vagy negatív bemutatása. A szimpátia

¹⁰⁶ Uo. 72.

¹⁰⁷ KENDE, 2006. 112

¹⁰⁸ GLANT, 2008. 218.

vagy antipátia; akkor miért is fontos az elnevezés? Mert az 1956-os forradalmat politikai indokokból annyiféleképpen nevezték, és nevezik, illetve annyiféle jelzőt használtak és használnak rá, hogy ennek megértése nélkül nehezen elképzelhető a cikkek alaposabb elemzése. Csakhogy erre a témára mi magyarok, éppen a történetek sokáig tabuként kezelése miatt, sokkal érzékenyebben reagálunk. A Kádár-korszakban annyszor hazudták ellenforradalomnak az 1956-os forradalom és szabadságharcot, hogy az lenne a csoda, ha nem így éreznénk, amennyiben ez a téma előkerül.

Bár lehet pozitív tartalma annak a szónak, hogy ellenforradalom? Vagy lehet negatív tartalma a forradalom szónak? Természetesen igen, ez csak azon múlik, hogy az adott társadalmi közösség, az adott esemény szereplői és passzív vagy aktív elszennvedői később minek szeretnék látni az általuk elnevezett eseményt, hogyan szeretnének rá emlékeztetni és emlékezni. Így lehetett a Horthy-korszakban az ellenforradalom pozitív jelentéstartalmú, miközben a Kádár-rendszerben szitokszó. És így lehet a hatalmas Szovjetunió nagy szocialista forradalma, valamikori ünnepből, az egykori csatlós országok számára lesajnált, szoborparkokba, történelemkönyvekbe való mementó, kordokumentum.

3. BEAVATKOZÁS

Különös szó ez a beavatkozás, amely mintha önálló táncot lejtett volna 1956-tól a magyar forradalom kérdésében a világ diplomatainak szájában, az egyiknél elvetendő, sőt kerülendő kérdés, a másikinál csak azért is bizonyosság. Amelyről az egyik meg akarta győzni a másikat, hogy nem lesz, majd a címzett, miután fejbólintva nyugtázta az elmondottakat, máris ugyanazzal a szóval támadt vissza, hogy de éppen azt teszitek, már azzal is, hogy foglalkoztok a magyarokról, írtok róluk.

Kettős beszéd, egy a színpalak mögött, egy meg a világ közvéleményének, és igazodjon el, aki éppen tud vagy akar a beavatkozások útvesztőjében.

Egy biztos a budapestiek és Magyarország beavatkozásnak élte meg 1956. november 4-én a szovjet csapatok újabb támadását. Persze az új Kádár-kormány nyugodtan mondhatta, hogy csupán baráti segítségnyújtás történt a fasiszták ellen.

Mindezek mellett az 1956-os események Magyarországon és a világban új fordulatot vettek november 4-én. Az ország és az itt tartózkodó újságírók ekkorra már népes hada más és más szempontból élte meg az eseményeket. A lakosság a munkába állásra, a dolgozók hétköznapi életre, valójában egy új életre készült. A külföldi újságírók ezzel szemben a budapesti Duna Szállóban találtak menedékre, és feszülten várták a történeteket, sejtették azt, amit a brit katonai attasé Dennis David is, hogy a szov-

jetek nem fogják odaadni a magyaroknak az általuk rég óhajtott és a 13 nap alatt vérükkel koszorúzott szabadságot.¹⁰⁹

Az újabb szovjet beavatkozás előtt csupán egy nappal, 1956. november 3-án a magyar kormány nemzetközi sajtótájékoztatót tartott. Számos hazai újságíró és külhoni sajtómunkatárs gyűlt össze a Parlament Gobelin termében, legalább 150-en várták Nagy Imrét, a minisztertanács elnökét. Az is lehet, hogy más helyszínen történt mindez; Vásárhelyi Miklós a Vadászteremre emlékezett.¹¹⁰

A *TASZSZ* és a *Pravda* tudósítói kivételével szinte minden jelentősebb lap képviselői megjelentek.¹¹¹ Varannai Aurél a *New York Times* képviseletében érkezett a konferenciára, visszaemlékezése szerint számtalan új és általa ismeretlen arcot pillantott meg, olyan sok időt töltött Rákosiék börtönben, hogy a fogságból kiszabadulva egy új újságíró-nemzedéket ismerhetett meg.¹¹²

Nagy Imre nem szívesen egyezett bele egy nemzetközi sajtótájékoztató megszervezésébe. Nyilván nem akarta feleslegesen tovább terhelni a magyar–szovjet kapcsolatokat, és amúgy politikai meggyőződése is sokkal közelebb állt Moszkvához, mint Washingtonhoz.

A sokszor csak „Mikipress”-nek becézett Vásárhelyi Miklós azonban meggyőzte a szükségességéről a minisztertanács elnökét.¹¹³

Fel kellett hívnia a Külügyminisztériumnál dolgozó és a sajtóért felelős Várkonyi Pétert. Ő rendelkezett a Magyarországon tevékenykedő külföldi tudósítók listájával, és csak ennek a birtokában lehetett összeállítani a meghívandók névsorát.

A nyugati sajtó érdeklődése hatalmas volt, hiszen a magyar minisztertanács elnöke immár elismerte a felkelés jogosságát, és egyszerre olyan kommunista vezetőnek tűnt, aki nyíltan felvette a kesztyűt Moszkvával szemben. Azonban hiába is szerettek volna beszélni vele, Nagy Imre nem tudott jelen lenni azon a sajtótájékoztatón, amelynek pont az lett volna az értelme, hogy elmondhassa az álláspontját a nyugati sajtónak.¹¹⁴

Mindez csak gyarapította a kihagyott lehetőségek tárházát.

¹⁰⁹ DAVID, Dennis: 1956 Világoskék Pimpernel (életem története). Debrecen, Hajja és fiai, 2006. Idézi: RÁCZ János: Az 1956-os forradalom bukása a Time világában. In: *Ahogy mi látjuk*. Főszerk.: GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK. 2007. 222. (A továbbiakban: RÁCZ, 2007.)

¹¹⁰ Interjú VÁSÁRHELYI Miklóssal; HEGEDŰS B. András, KOZÁK Gyula készítette 1985–1987-ben. Oral History Archívumban 3. szám alatt található. http://server2001.rev.hu/msite/msite_document.asp?id=431&parent=2&order=3 (2023. április 3.), (a továbbiakban: VÁSÁRHELYI–HEGEDŰS B–KOZÁK) Idézi: RÁCZ, 2007. 222.

¹¹¹ MÁRTON, 2000. 157. Idézi: RÁCZ, 2007. 222.

¹¹² VARRANAI, 1989. 472. Idézi: RÁCZ, 2007. 222.

¹¹³ VÁSÁRHELYI–HEGEDŰS B–KOZÁK. Idézi: RÁCZ, 2007. 222.

¹¹⁴ Uo.

A sajtótájékoztatón már szép számmal gyülekeztek a tudósítók, amikor Vásárhelyit Losonczy Nagy Imréhez hívta, itt azzal a kellemetlen hírrel kellett szembenéznük, hogy a Kínai Népköztársaság is átértékelte a magyar történeteket.

A kínai fordulat nem ekkor, hanem már november 1-jén bekövetkezett. Onnantól fogva a sok szempontból a szovjeteknél is konzervatívabb kínai kommunisták támogatták a szovjetek magyarországi politikáját.

Mindez nyomon követhető volt – lett volna – a Kína Kommunista Párt napilapja a *Zsenim Zsipao* egy szerkesztőségi cikkéből, ahol a szocialista országok nagy segítségét éltették.¹¹⁵

A magyar minisztertanács elnöke ezért Tildy Zoltánt és Losonczy Gézát kérte meg, hogy helyettesítsék és tartsák meg a sajtótájékoztatót. A kijelölt politikusok nem voltak a legfelkészültebbek, valószínűleg teljesen váratlanul érte őket a helyzet. Még arról is elfeledkeztek, hogy valamilyen hevenyészett kormánynyilatkozatot fogalmazzanak.

Ehelyett Vásárhelyi Miklós megnyitotta az eseményt és egyszerűen bejelentette, hogy Nagy Imre távollétében két államminiszterének: Tildynek és Losonczynak kell a kérdéseket feltenni. Vásárhelyi úgy emlékezett, hogy ilyen rossz előkészítés után – nyilván ebben neki is része volt – a nagyobb lapok tudósítói nem is kérdeztek semmit. „Ehelyett mindenféle kisebb figura mindenfajta lényegtelen kérdést tett fel. Teljes összevisszaság volt.”¹¹⁶ Ezért a helyzetért a magyar minisztertanács sajtófelelőse önmagát hibáztatta. Beismerte, hogy képtelen volt rögtönözni.

Az összehívott nemzetközi sajtókonferencia megszervezése elkapkodott, sőt esetleges volt. Még a megfelelő tolmácsolást sem sikerült megoldani, miközben csak egy nap választotta el a forradalmat az újabb beavatkozástól.¹¹⁷

Ilyen körülmények között néhány önjelölt fordító próbálta orvosolni a helyzetet, csak hogy rengeteg pontatlansággal közvetítették Tildy és Losonczy válaszait. Tildy Zoltán többször is kénytelen volt jelezni az angolra fordító segítőnek, hogy nem elég pontosan adta vissza gondolatait.¹¹⁸

¹¹⁵ VAMOS Péter: Az új nagyhatalom. História 2006/10. Idézi: RÁCZ, 2007. 222.

¹¹⁶ VÁSÁRHELYI–HEGEDŰS B–KOZÁK. Idézi: RÁCZ, 2007. 223.

¹¹⁷ VARRANAI, 1989. 472. Idézi: RÁCZ, 2007. 223.

¹¹⁸ MNL OL 5.h.21.k. (17d.) Sajtófogadás. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnökségén 1956. november 3-án. In: 1956-os Intézet honlapjának jogutódja: VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár. http://server2001.rev.hu/msite/msite_display_otherdoc_picture.asp?id=794&order=10&parent=15 (2023. április 3.)

Mindezek mellett hevesebb vita is kibontakozott a sajtómunkatársak között. Az esemény alatt Léderer Lajos, aki ekkor az *Observer* folyóiratot képviselte, összevesszett a németre és angolra fordító Boldizsár Ivánnal.¹¹⁹

Boldizsárt kommunista társutasnak tartotta, és azt állította, hogy hamisan vallott Varannai Aurél perében. Márton Endre ekkor Boldizsár védelmére sietett és szembe szállt Lédererrel. Szerinte Boldizsár távolról sem volt társutas, sőt rajta volt Rákosi Mátyás állítólag 1955-ben összeállított listáján, amelyen azok az értelmiségiek és politikusok szerepeltek, akiket le szeretett volna tartóztatni.¹²⁰

A konferencia, a témánk számára vitathatatlanul legfontosabb érdekessége, hogy egy francia nyelven beszélő tudósító megkérte a magyar kormányt, hogy tegyék lehetővé számukra, hogy az itt tartózkodó külföldi újságírók a leghamarabb elérhessék, telefonon, vagy távíró segítségével az otthoni lapjaikat. Tildy kitérő választ adott a kérdésre, kapcsolatba fog lépni azzal az államminiszterrel, akinek a hatáskörébe tartozik az ügy, hogy hamar megoldást találjanak rá. Egy angol nyelvű tudósító fel is hívta a figyelmét, hogy a tájékoztatás nemcsak az újságírók, hanem a magyar kormány érdeke is. Tildy azt válaszolta, hogy tisztában vannak ezzel, de az örökség, amelyet átvettek nehezíti a dolgok menetét.¹²¹

A magyar kormány valójában nem volt abban a helyzetben, hogy a forradalom alatt támaszkodjon a nyugati újságírókra, de azt se feledjük el, hogy kezdetben a nyugati újságok egyáltalán nem álltak a Nagy Imre-kormány oldalán. Ők a forradalmárokat támogatták, és a magyar kormány álláspontja a felkelés kitörésekor egyáltalán nem támogatta az utcán harcolók követeléseit, még azután sem, amikor Nagy Imre átvette a minisztertanács elnökének pozícióját.

A sajtótájékoztatón legfontosabb témája a szovjet csapatkivonás lehetett volna, csak hogy Maléter Pál és a magyar küldöttség a konferencia időpontjában éppen Tökölnön tárgyalt a szovjetekkel. Ez persze csapda volt, csak erről akkor még semmit sem lehetett tudni. A sajtómunkatársakat leginkább az érdekelte, hogy mi is fog történni Tökölnön. Vásárhelyi Miklós ugyan nem így emlékezett, csak hogy a sajtókonferenciáról szóló *Magyar Nemzet*-tudósítás az általam feltételezetteket támasztja alá.

¹¹⁹ MOLNÁR János: *Külföldi tudósítók az 1956-os forradalomban* (A továbbiakban: MOLNÁR, 2007.) http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (2023. április 3.) Idézi: RÁCZ, 2007. 223.

¹²⁰ MÁRTON, 2000. 157. Idézi: RÁCZ, 2007. 223.

¹²¹ MNL OL 5.h.21.k. (17d.)

A legtöbb kérdést a szovjet csapatkivonással kapcsolatban tették fel a tudósítók. Zavart valószínűleg csak az okozott, hogy eközben az aktuális hírek az ország területére folyamatosan érkező újabb és újabb szovjet egységekről szóltak.¹²²

A tököli tárgyalások és azok megjósolhatatlan végeredménye nemcsak a Parlamentben megrendezett sajtótájékoztatón került az események középpontjába, hanem egy másik épületben, az óceán túlsópartján, Manhattanben is.

A magyar kommunista vezetést az ENSZ-ben képviselő Szabó János is a csapatkivonási tárgyalásokról tájékoztatta a BT-t. A jugoszláv küldött ennek tudatában azt jelenthette ki, hogy a konfliktus rendezéséhez a legjobb alapot az ENSZ visszafogott várakozása adhatja meg.¹²³ A nemzetközi testület újból elnapolta a magyar ügy tárgyalását. A szovjet csapatok pedig zavartalanul folytatták a Forgószél hadművelet végső előkészületeit, amely 1956. november 4-én kezdetét vette.

A külföldi újságíróknak menekülnie kellett, nem maradhattak sokáig életveszélyben. Többen hazájuk követségein találtak maguknak menedéket. A bátrabbak más-hogy döntöttek. Az amerikai tudósítók továbbra is a Duna Szállóban szerették volna meghúzni magukat, de az amerikai követség ezt nem hagyta annyiban. Egyre többször sürgették telefonon is őket arra, hogy hagyják el a szállodát. Az erősödő harcok miatt végül ők is a diplomáciai testületek által biztosított védelem alá helyezték magukat.¹²⁴

Szinte már nem is lehetett kommunikálni a külvilággal. Ezért a diplomaták minden segítséget megadtak az újságíróknak: használhatták a követségek távíróit és telefonvonalait, de csak akkor, amikor éppen működni méltóztatott a technika, azaz a magyar és a szovjet szolgálatok lehetőséget biztosítottak számukra az üzenetek továbbításához. A várakozás időszakában a diplomata testületek élelmiszerkészletei, magától értetődően, jól jöttek a külföldi sajtómunkatársaknak.

Tehát a 1956. november 4-én új időszámítás kezdődött a forradalom és az ország, valamint az angolszász lapok életében. A szovjet beavatkozás egyértelművé tette, hogy téves illúzió volt csupán az a hit, hogy esetleg Magyarországnak sikerül valamilyen új modellt kialakítani a csatlós országokon belül, vagy pláne megvalósítani egy osztrák semlegességi alapon nyugvó független demokráciát a Szovjetunió közvetlen szomszédságában.

A körülmények megváltoztak, a nyugati, így az angolszász újságírók helyzete is tarthatatlanná vált. Az újonnan felállt kormány Kádár János vezetésével minden tőle

¹²² Megkezdődött a tárgyalás a szovjet csapatok kivonulásáról. *Magyar Nemzet*, 1956. november 4. In: IZSÁK-SZABÓ, 1989. 379. illetve: SZAKOLCZAI, 2006. 276–278. Idézi: RÁCZ, 2007. 223.

¹²³ NAGY András: *A Bang-Jensen ügy '56 nyugati elleNSZélben*. Budapest, Magvető, 2005. 36. (A továbbiakban: NAGY, 2007.) Idézi: RÁCZ, 2007. 223.

¹²⁴ MOLNÁR, 2007. Idézi: RÁCZ, 2007. 224.

telhetőt megtett, hogy ne szivárognak ki újabb és újabb megdöbbentő hírek az eseményekről közvetlenül a Magyarországon tartózkodó újságíróktól.

A nyugati újságírók ideje immár lejárt Budapesten és az országban, menniük kellett, még hozzá minél hamarabb. Nem kellettek a várható kommunista rendcsináláshoz nyugati szemek és fülek.

Ezen csodálkoznunk sem kell, hiszen az új és éppen az életben maradásáért küzdő rendszer nem tűrhette el olyan pontos hírforrások létét az ország területén, amelyekről úgy vélte, hogy a forradalom idején is precízen tájékoztattak a történelemszerű eseményekről. Bár ez azért erős túlzásnak vélelmezhető, de a félelmük jogos volt. A CIA egy jelentésben rögzítette, hogy az Amerikai Egyesült Államok újságíróinak információi túltettek a követségen. Azok ugyanis szórványosak voltak, tele olyan helyzetértékelésekkel és feltételezésekkel, amelyek idő előttiiek voltak.¹²⁵

Az új magyar kormány éppen ezért úgy döntött, hogy a nem baráti országok újságíróitól a lehető leghamarabb megvonják a tartózkodási engedélyüket. Néhányan persze ennek ellenére is maradni akartak, őket külön is felszólították a haladéktalan távozásra. Voltak olyanok, akiket ez sem zavart túlságosan. A legnagyobb makacsok között is mindenképpen kiemelkedett Russell Jones a *United Press* képviselője.

Russell sokat rótt a utcákat, és mindenhol észrevették a magyarokat, megállították a budapesti utcákon, szóba elegyedtek vele, papirosokat nyomtak a kezébe, vagy éppen az ebédje közben találta meg ezeket az üzeneteket a tányérja alá rejtve, de az is előfordult, hogy az autójában akadt rájuk.

A rövid üzeneteket a magyar felkelők, forradalmárok, vagy a velük szimpatizálók küldték, vagy az amerikai rokonaiknak, vagy az Amerikai Egyesült Államok valamennyi polgárának szánták; segítséget kértek.

Jones számára ezek az üzenetek sajnó sebeket okoztak; alkalmatlanságának szimbólumaivá váltak, mint olyan riporter és amerikai polgár, aki tehetetlenül nézi az emberek legyilkolását.¹²⁶ Vele együtt a maradás mellett döntöttek: Márton Endre és felesége, Ilona, valamint Ronald Farquhar, a *Reuters* riportere.

Jones mindössze két napot töltött az amerikai követségen, aztán visszasietett a fűtetlen Duna Szállóba. A telefonszolgáltatás itt sem üzemelt, de a külföldi tudósítók és újságírók még képesek voltak a szálló távirójának segítségével Bécsbe továbbítani üzeneteiket. Jones ezzel nem elégedett meg és biztosításként öt másolatot is készített cikkeiről, amelyeket egy feketéző segítségével csempészet át Ausztriába. Ez annyira eredményesnek bizonyult, hogy a külképviseleti gépkocsikonvojokkal érkező

¹²⁵ GATI, 2006. 185. Idézi: RÁCZ, 2007. 229.

¹²⁶ Last Man. *Time*, 1956. december 3. 42. Idézi: RÁCZ, 2007. 230.

nyugati újságírók, akik magukkal vitték írásaikat, szomorúan megállapíthatták, hogy Jones megelőzte őket.¹²⁷

A Duna Szálló régi és technikailag elavult telefonközpontját két középkorú hölgy üzemeltette. A tudósítók sokszor sürgették őket, még könyörögtek is nekik, nem mintha nem tettek volna meg mindent az érdekükben, hiszen ha kellett veszekedtek, fenyegetődztek a nemzetközi telefonközpontossal, hogy elérjék a kapcsolatot a nyugati világ fővárosaival: Londonnal, Párizssal, Béccsel.

A hölgyek mindig vidámak voltak és hálásak, ha az újságírók megosztották velük a bécsi irodáiktól érkező ellátmányukat: kávéjukat, csokoládéjukat, konzerveiket.¹²⁸

Jones december 4-én még tudósított a Hősök terén zajló nőtüntetésről, de aztán őt is kiutasították. Előtte nem sokkal megérdeklődte a Külügyminisztériumtól, mi történne akkor, ha saját szakállára maradna az országban. „Please, Mr. Jones, do not try” jött a félre nem érthető válasz.¹²⁹ Munkájáért és kitartásáért 1957-ben Pulitzer-díjjal jutalmazták.¹³⁰

A kiutasítások folyamatosak voltak, amelyeket az angolszász sajtó is figyelemmel kísért. A *The New York Times* 1957. január elején beszámolt arról, hogy Michael Weigall, *Reuters*-, illetve Raimund Hörhager, *Süddeutsche Zeitung*-alkalmazottak a kiutasításuk után azt nyilatkozták, hogy kifejezetten azért távolították el őket, mert részt vettek a Csepel-szigeti ipartelepen lezajlott eseményekben. „John MacCormac a *New York Times* képviselője kedden kapott értesítést arról, hogy kiutasították, nem ment el és mindent megpróbált, hogy az országban maradhasson, de maga a külügyminiszter utasította el a kérését.”¹³¹

Az események kapcsán nem maradt más, csak a felháborodás és az értetlenkedés. A kérdés persze az volt, hogy a lapokat tanulmányozva egyes politikusok milyen kommunikációs csavarral óhajtották megmagyarázni a történetekben saját országuk szerepét. Eisenhower amerikai elnök elítélte beszédében a szovjetek terrorizmusát. Elmondta, hogy ez rettegéssel és ellenérzéssel tölti el a szabad világot, mindezt pont az ENSZ emberi jogokkal foglalkozó nyilatkozata elfogadásának nyolcadik évfordulóján.

„Az elnök sajnálkozását fejezte ki a magyar eseményekkel kapcsolatban és hozzátette, hogy ezek botrányosan megsértették az emberi jogokat és a világ gyászba borult. Eisenhower felszólította a szabad világ valamennyi népét, hogy ígérjék meg

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ MÁRTON, 2000. 197–198. Idézi: RÁCZ, 2007. 230.

¹²⁹ End of Story. *Time*, 1956. december 10. 46. Idézi: RÁCZ, 2007. 230.

¹³⁰ MOLNÁR, 2007. Idézi: RÁCZ, 2007. 230.

¹³¹ Hungary expelling 2 more reporters. *The New York Times*, 1957. január 18. 5.

ezen a napon, sohasem fogják elfelejteni, mit tett a zsarnokság barátainkkal Magyarországon.”¹³²

Az Egyesült Államok vezetői és politikusai biztató szavakkal dobálóztak, miközben segélyeket ígértek, különösen a magyar menekülteket befogadó Ausztriának és Jugoszláviának. A sajtótermékekben és a különféle konferenciákon üzentek az amerikai polgároknak és a világnak, ahol igyekeztek alátámasztani tétlenségük okait. Richard Nixon elnökhelyettes Manhattanben, a Waldorf Astoria hotelben, a Nemzeti Automobil Kiállításon fejtette ki nézeteit, az Autógyártók Szövetségének 1500 tagja, valamint a beszédét figyelő újságírók előtt.

Nixon azoknak címezte a gondolatait, akik szerint az Egyesült Államok külpolitikája elhibázott volt Szuez kapcsán, sőt a Szovjetunió győzelméhez asszisztáltak. Nixon erkölcsi motivációval magyarázta a döntésüket, szerinte „Afrika, Ázsia lakói tudják, hogy az USA-nak nincsenek illúziói a fehér ember súlyával és felsőbbségével kapcsolatban. A barátaink katonai győzelme a Közel Keleten nem oldotta volna meg a problémákat. (...) ez a kiállítás adta az alapot, hogy az USA elítélje a szovjet barbarizmust Magyarországon.”¹³³

Beszédének zárásában bepillantást nyerhettünk a korabeli amerikai külpolitikai kommunikáció barbatrúkkjeibe is. „Can seriously suggested that any nation in the world today would trust the butchers of Budapest?” (Komolyan feltételezhető, hogy bármely nemzet a világon ma meg tudna bízni Budapest mészárosaiban?) – kérdezte a hallgatóktól Nixon.

A válasz az amerikai diplomácia olvasatában egyértelműen nem. Persze korántsem jelenti azt, hogy ez volt az egyetlen lehetséges válasz, különösen a harmadik világ országainak szempontjából.

A hidegháborúban az Egyesült Államoknak egyszerűen érdekében állt kiaknázni a szovjet beavatkozást, tette ezt minden olyan diplomáciai eszközzel, amely nem vezetett közvetlen háborús konfliktushoz, és amely nem gátolta túlzó mértékben a két szuperhatalom között a szükséges kommunikációt.

A szovjet hadsereg magyarországi intervenciója azonban nyomásgyakorlási lehetőséget biztosított, illetve megmutathatta a Szovjetunió valódi arcát mind a saját kommunista szövetségeseinek, mind az el nem kötelezett országoknak. Az amerikai állampolgárok többsége úgy gondolta – vélte a *Time* – hogy otthonuk, az Amerikai Egyesült Államok nem gyávaságból vagy érdektelenségből nem segített, hanem azért, mert a magyaroknak nyújtott bármilyen segítség a 3. világháborúhoz vezetett volna. Akadtak olyan újságolvasók is, akik szerint egy amerikai beavatkozás 40–50%

¹³² Soviets crush human rights. *Montreal Gazette*, 1956. december 10. 1

¹³³ In Our Interest&Theirs. *Time*, 1956. december 17. 13–14. Idézi: RÁCZ, 2007. 228.

eséllyel megállította volna a szovjet csapatokat.¹³⁴ Azonban egy ilyen beavatkozás nemcsak az amerikai és az orosz nép életét tette volna kockára, hanem az egész emberiségét – vélte a *Time* magazinban megjelent cikk írója.

Charles Gati vélekedésével megegyezően a *Time* szerint az Egyesült Államok egyszerűen nem volt felkészülve egy fegyveres beavatkozásra Magyarországon; legyünk őszinték, egyáltalán nem is tervezett ilyesmit a hidegháborúban. Ráadásul, a lap akkori számításai alapján, ha a Szovjetunió magától dől össze, köszönhetően saját hibáinak, akkor az egész világ még hálás is lesz az Államoknak, hogy a győzelem a teles pusztulást okozó nukleáris háború nélkül zajlott le.¹³⁵ Végül is nem pontosan ez történt?

Mi is következik mindebből? Az, hogy a magyar szabadságharcosokat 1956-ban magukra hagyták. Roppant nehéz ezzel szembenézni, még ennyi év távlatából is, de a patinás amerikai magazin mégis megteszi: a forradalom sikere a magyarok kezében van.

„Nemcsak azért folytatják az ellenállást mert hősök, hanem mert ezt kell tenniük. A munkástanácsok, a polgárok csoportjai, a fegyveres erők, nem hagyhatják, hogy a Kádár-kormány átvegye a teljes irányítást az országban. Nem tudják visszaverni a Vörös Hadsereget, de az erejük abban a tényben rejlik, hogy tankokkal nem lehet szemet fejteni.”¹³⁶

A cikk Mannerheim altábornagy a finn katonáinak mondott szavaival zárul: „Senki sem adhatja nekünk a szabadságunkat.” Egyértelmű üzenet és állásfoglalás. A magyarok szimpátiát és segélyt, a menekültek befogadást kaphatnak a demokratikus államoktól, fegyveres segítséget nem. A szabadságuk olyan ügy, amelyet maguknak kell megszerezniük. Nem tudjuk megkerülni azt a kérdést, hogy az amerikai politika sajnos kétarcú volt és kétféle beszédet valósított meg, sőt sokszor a State Department, a Külügyminisztérium és Eisenhower elnök közti kommunikációban is látványosak voltak a különbségek a forradalom kitörése előtt.

Dulles külügyminiszter például komoly szólamokban ecsetelte a rab nemzetek felszabadításának az ötletét, illetve kihangsúlyozta, hogy azt a nemzetet, amelyik tesz a szabadságáért, nem fogják magára hagyni. Ezzel szemben az még Ausztráliában is hamar világossá vált, hogy a nyugati világ semmit sem tehet a Szovjetunió hatalmi politizálásával szemben, a világ pusztán csak a szimpátiáját és a megbecsülését tudja felajánlani.¹³⁷ Ez azonban azt is jelentette, ha hadsereget, fegyvereket nem is, de erőteljes politikai kommunikációt mindenképpen nyújtanak a forradalom érdekében.

¹³⁴ Doing it Themselves. *Time*, 1956. december 17. 22–23. Idézi: Rácz, 2007. 228.

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Russia's mailed fist in Hungary. *The Age*, 1956. november 5. 2.

Kanadában is felszólalt Louis Stephen St. Laurent miniszterelnök. A kanadai *Montreal Gazette* szerint a miniszterelnök nagy hatású rádió- és televíziós adásban ítélte el a szovjet beavatkozást. A lap rámutatott arra, hogy ez a beszéd a kanadai kormány egyik legerőteljesebb nyilvános előadása volt a világháború óta.¹³⁸ „Mr. St. Laurent úgy jellemezte a magyar felkelést (uprising) mint egy szenvedélyes és jelentőségteljes kitörését a nemzeti érzésnek, illetve a szovjet- és kommunistaellenességnek.”¹³⁹

Az angolszász sajtóban nem volt kétség afelől, hogy valamit tenni kellene Magyarországra érdekében, az angolok pedig komoly lelkiismereti válsággal néztek szembe köszönhetően annak, hogy sokak úgy gondolták: Nagy-Britannia és Franciaország beavatkozása Szuezen alkalmat teremtett a Szovjetunió számára a magyar forradalom fegyveres felszámolására.¹⁴⁰

Az amerikai külügyminiszter, John Foster Dulles helyettese, Herbert Hoover Jr. például azt állította, hogy amennyiben a britek és a franciák nem pont akkor támadják meg Egyiptomot, amikor a magyar forradalom zajlott, akkor a szovjet beavatkozás meg sem történt volna, vagy amennyiben mégsem változtatott volna a forradalom fegyveres eltiprásán, akkor a szovjetek „megsemmisültek volna a világ közvéleményének szemében”.¹⁴¹

Nagy-Britannia a szuezi beavatkozással elvesztette a külpolitikai kezdeményező szerepet egy olyan fontos ügyben, mint a magyar forradalom. Az Egyiptomban vívott háború kitörése előtt a magyar forradalom kérdésében a brit, a francia és az amerikai ENSZ-képviselő egyenrangú partnereként tárgyalt, de ez a szuezi kaland miatt gyökeresen megváltozott.

1956. november 2-án maguk az angolok határozták el, a franciákkal egyetértésben, hogy az amerikaiaknak az adott körülmények között nagyobb erkölcsi tekintélyük van a magyar ügyet az ENSZ előtt képviselni.

Ezért átadták a kezdeményezést az amerikaiakat képviselő Henry Cabot Lodge-nak, és kijelentették, hogy szerepüket az amerikaiak támogatására korlátozzák.¹⁴²

A magyar ügybe való nyugati beavatkozás, mint jól látható, az Amerikai Egyesült Államok közbelépésén múlt. Persze azzal is foglalkozni kell, hogy pontosan mit is jelentett a beavatkozás? Fegyveres beavatkozást nem. Nyomásgyakorlást? Nos az

¹³⁸ P.M. Blasts Russians for Hungary Campaign. *Montreal Gazette*, 1956. november 5. 2

¹³⁹ Uo.

¹⁴⁰ Erről a menekültekkel kapcsolatos fejezetben részletesebben is írni fogok

¹⁴¹ LIDEGAARD, Bo: *A legmagasabb ár, Povl Bang-Jensen és az ENSZ 1955–1959*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2000. 61. (A továbbiakban: LIDEGAARD, 2000.)

¹⁴² BÉKÉS Csaba: Nagy-Britannia. In: *Evolúció és revolúció. Magyarország és a Nemzetközi politika 1956-ban*. Szerk.: BÉKÉS Csaba. Budapest, 1956-os Intézet, 2007. 277. (A továbbiakban: BÉKÉS, 2007.)

ausztrál sajtó egy cikke-e helyett inkább azt hangsúlyozta, hogy örüljenek, mert ők Ausztráliában biztonságban vannak, távol a zavaros világ magyarországi és egyiptomi problémáitól is. „Adjunk hálát azért, hogy egy olyan baj nélküli országban élünk, amelyben olyan csodálatos szabadságunk van, amely sok embernek a világon nem adatik meg. Legyünk olyan fiatal nép, amely igyekszik céltudatosan barátságot kötni minden országgal, hogy egy igazi világbékét építsen.”¹⁴³

Nyomásgyakorlásnak minősülhet a sajtóban megjelent cikkek tömege, amely azt bizonyította, hogy az USA támogatja a magyar forradalmat, és elítéli a Szovjetuniót? Henry Cabot Lodge szavait így idézte a *The New York Times*:

„Azzal mérhető szívünk mély szomorúsága, hogy néhány beszédnek halotti jellege van. Azt mondom néhánynak, mert habár szomorúak vagyunk, ténylegesen nem lehetjük azt, hogy vége van Magyarország függetlenségének. Visszautasítjuk a beismerését annak, hogy ezeknek az elmúlt heteknek a dicső halottai hiába áldozták az életüket. A Szovjetunió már hatalmas árat fizetett a védtelen emberek terrorizálásáért. A nyugat-európai újságok elmesélik nekünk, hogy emberek tömegei hagyják el a Kommunista Pártot. A kommunista székházakat felgyújtják... [...] Tegyük érte, hogy a világ soha ne feledje el, a Szovjetunió nyíltan ellenkezik az ENSZ-közügyülés felszólításával, hogy felhagyjon a fegyveres támadással a magyar nép ellen.”¹⁴⁴

Az ausztrál liberális napilap könyörtelenül kimondta az ítéletet a demokrácia és béke óhajta, valamint az 1956-os év eseményei között feszülő nyilvánvaló ellentmondás között. Hiszen ott voltak azok az országok, akik úgy tűnt, nem tudják elérni a valódi béke és demokrácia megteremtését másoknak anélkül, hogy ne nézzenek szembe azzal, hogy amennyiben segíteni akarnak, a saját békéjüket és biztonságukat is kockáztatják. A kérdés csak az, hogy megéri-e kockáztatni egy apró országért mindazt, amit hosszú évszázadokon keresztül elértek. Nyomásgyakorlás helyett így maradtak az erkölcsi kérdések. Lehet-e, illetve kell-e úgy segítséget nyújtani egy nyilvánvalóan bajba jutott országnak, amennyiben egy olyan hatalmas állammal kell küzdenünk, amely fenyegetheti az egész világ békéjét? Nem lenne-e célszerűbb beismerni, hogy a nyugati szabadság és függetlenség, anyagi jólét nem jár mindenkinek?

„De mind akarjuk a fair play-t, szociális igazságot és szabadságot, azoknak is, akiket katonai erővel fenyegetnek és tartanak fogva?

Itt az ideje, hogy úgynevezett békeszeretők szembenézzenek ezekkel a kérdésekkel, és elfogulatlan választ adjanak rá. Mi nem akarunk háborút, de a konvenciókat sem akarjuk áthágni.”¹⁴⁵

¹⁴³ We are lucky to be in Australia. *The Age*, 1956. december 14. 6.

¹⁴⁴ Text of U.N. Resolution on Hungary and Experts from debate. *The New York Times*, 1956. november 10. 1.

¹⁴⁵ Three points to remember. *The Age*. 1956. november 12. 2.

Tehát a nyugati világ az angolszász sajtóban is képtelen volt a tehetetlenség beismerésére, azaz valódi nyomásgyakorlás helyett, amellyel talán mérsékelhető lett volna a később bekövetkező kádári megtorlások rendszere, inkább azt hangsúlyozták, hogy a Szovjetunió komoly csapást szenvedett el, a kommunista mozgalom Nyugaton meggyengült. Ezzel kapcsolatban cikkek tömege jelent meg az angol nyelvű sajtóban. Végül is nem kellett mást tenni, mint a közvélemény felháborodását kommunistaellenes akciókban részt vevő tömegekről tudósítani, akik csalódottságukat kommunista honfitársaikon vezették le.

A közvélemény, és így a nemzetközi sajtó jelentős része is, a magyar forradalom mellé állt tehát, ha politikusaik kezét visszatartotta az atomháború fenyegetése, arra azért kaphatóak voltak, hogy kinyilvánítsák nemtetszésüket a Szovjetunió és a kommunista pártok irányában. Az erről legmegrázóbban tudósító cikk „a Káin bélyege” címmel jelent meg a patinás amerikai lapban.¹⁴⁶ A cikk címe a pápa magyarországi eseményekkel kapcsolatban megfogalmazott gondolataira utalt, amelyben XII. Pius Káin és Ábel történetére hivatkozott. „A Te atyádfiának a vére kiált énhozzám a földről,”¹⁴⁷ mondta az Úr Káinnak, és utána megbélyegezte őt, hogy sohase szabaduljon súlyos vétke alól. A magyarok vére is kiált az Úrhoz – fűzte tovább a gondolatot a pápa –, méghozzá bosszúért kiállt.

A legvéresebb tüntetésekre a vasfüggöny nyugati oldalán Franciaországban került sor. A *Time* természetesen erről is tudósított. A francia nemzetgyűlés november 7-én kifejezte a magyar néppel való szolidaritását.¹⁴⁸

Még ugyanezen a napon Párizsban több tízezres tüntetésre került sor, amelynek Guy Mollet miniszterelnök is a résztvevője volt. Franciaország nagyobb városai is csatlakoztak a demonstrációhoz. Megmozdulásokra került sor Lyonban, Marseillen, Bordeaux-ban. Ez utóbbi városban letépték a Sztálingrád nevét viselő tér tábláját és az újrakeresztelés során Budapestre nevezték át.

Párizsban megrohamozták a Kommunista Párt székházát, ahol a cikk szerint véres ütközetre került sor. Pedig a kormányzat felajánlotta a rendőrségi védelmet a párt vezetőjének, Jacques Duclos-nak, de ezt visszautasították azzal, hogy a párt meg tudja védeni magát. Ebből a kijelentésből is láthatjuk, hogy a magyarkérdés nem volt mentes belpolitikai felhangoktól sem. A folytonos vita, amelynek középpontjában a kommunizmus és a demokratikus országok viszonya állt, a kiteljesedéshez közeledett.¹⁴⁹

A pártház ostromában a kommunisták Molotov-koktélokkal védték magukat, mindhiába. A felbőszült tömeg újabb és újabb rohamai közben valahonnan egy véres

¹⁴⁶ The Mark of Cain. *Time*, 1956. november 19. 20–21.

¹⁴⁷ Mózes I. könyve 4. fejezet 10. vers

¹⁴⁸ KECSKÉS D. Gusztáv: Tartózkodó szolidaritás. In: *História*, 2006/10

¹⁴⁹ Uo.

magyar zászló került fel egy közlekedési lámpára, és a rendőrség akadályozta meg a kommunisták meglincselését, a budapesti Köztársaság térihez hasonló vérfürdő keletkezését. A tüntetők végül bejutottak az épületbe és a megszorongatott kommunisták a rendőrség segítségével tudtak csak megmenekülni. A tömeg azonban csak ideiglenesen oszlott fel, sőt az ostromlott épülettől nyolc háztömbnyire fekvő *L'Humanite* kommunista újság szerkesztőségét megrohanták, macskaköveket szedtek fel és bedobták az ablakait. Éjfél után is harcban álltak a szerkesztőség védőivel. A cikk szerint 106 ember sérült meg és egy halálos áldozat is volt.

Hollandiában is hasonló, véres utcai összecsapások színtere lett Amszterdam. A kommunista párt központját a Felix Meritist támadások érték. A párttagok kritikus körülmények között védték meg székházukat; könyvesboltjukat feldúlták, miközben fiatal aktivistáik valóságos utcai harcokat vívtak. Az *Igazság* című kommunista napilapjuk terjesztőit inzultálták; a politikai ellenfeleik a parlamentből való kizsorításukra használták fel a magyar eseményeket.¹⁵⁰

A *The Times* a lelkiismeretfurdalástól kínzott Nagy-Britanniában is beszámolt a kontinens nyugati részén folyó kommunistaellenes tüntetésekről. Oslóban is összecsaptak a rendőrök a tüntetőkkel a szovjet követség előtt. Stockholmban ugyanez történt. Az amúgy általában higgadt skandinávok dühe Koppenhágában is fellángolt, ahol a dán tüntetők saját gyármányú bombát dobtak a szovjet nagykövetségre, habár az épület nem sérült meg komolyabban.¹⁵¹

Brüsszelben harminc diák sebesült meg amikor összecsaptak szintén a szovjet nagykövetség előtt az épületet óvó rendőrökkel. Luxemburgban 2000 diák vonult a Beggen-kastély kertjébe, ahol betörték a szovjet követségre. Felgyújtottak két autót és az épület bútorai is a lángok martalékává váltak. Még Hruscsov, a Szovjetunió Kommunista Pártjának (a továbbiakban: SZKP) első titkára képét is tűzre vetették. Továbbá lefoglalták az orosz forradalom évfordulója alkalmából felszolgálándó borokat és ételeket.¹⁵²

Egy ausztrál újság levélírójában az is felmerült, hogy a történetek után vajon megérdemlik-e a hazai kommunisták azt a szabadságot, amelyet kapnak. „Mit mondanának ebben az országban a kommunisták és támogatóik, ha tudnák, hogy az általuk ismert kommunistákat vonatokba raknák és táborokba kényszerítenék, uránbányáinkban dolgoztatnák, olyan messze, mint a szibériai sóbányák. Ez lenne a legvadabb elképzelhető forgatókönyv. Mi a különbség? Biztos, hogy az embereknek Magyaror-

¹⁵⁰ OLINK, Hans: *Harcban az Igazsággal az amszterdami hideg polgárháború*. Budapest, 1956-os Intézet, 2006.

¹⁵¹ Clash in Oslo. *The Times*, 1956. november 7. 8.

¹⁵² Protest Fire at Soviet Legation. *The Times*, 1956. november 7. 8.

szágon ugyanolyan jogaik vannak kifejeteni a politikai nézeteiket, mint a kommunis-
táknak itt?”¹⁵³

A Magyarországon tartózkodó kommunista újságírók pálfordulása is komoly érdeklődésre tartott számot a lapokban. John McCormac a *The New York Times* újságírója már a kiutasítása után Bécsből küldözgette üzeneteit, színes riportjait a magyar forradalomról, egy ízben a kommunista újságírók különös megtéréséről is beszámolt. Megemlítette Alberto Antonio Jacoviello a római kommunista újság, a *L'Unita* riporterének a történetét, aki a szovjetektől kapott menlevele segítségével tudott csak Budapestre utazni. Munkája végeztével három másik kommunista újságíróval a kocsijában Bécsbe tartott, amikor azonban a *The New York Times* két tudósítóját nem engedték tovább a szovjetek, közbelépett és az alábbiakat mondta a katonáknak. „Hallottam, hogy a tábornok¹⁵⁴ azt mondta, az újságíróknak megengedik a távozást, és ha ez az ígéret nem vonatkozik minden kollégámra, akkor én sem megyek. Jacoviello ezzel kiszállt az autójából és beszállt abba, ahol a *The New York Times* két képviselője volt, és visszautazott velük Budapestre.”¹⁵⁵

Az *Il Tempo* részletesebben is megírta az esetet. Ezek szerint Jacovello és társai, tizenegy olasz újságíró, három autóval utazott Bécsbe. Az olasz mellett angolok és osztrákok is a magyar–osztrák határ felé autóztak, csak hogy a szovjet katonák megállították őket, majd a tatai laktanyában kellett eltölteniük az éjszakát. A szovjetek nem meglepő módon csak a kommunista újságírókat engedték volna át azonnal a határon. Jacovello azonban valamennyi olasz tudósítón – politikai hovatartozásától függetlenül – segíteni akart. Nem akarta otthagyni őket. Hatásosan érvelt, mert végül továbbmehettek az olaszok.¹⁵⁶

Ott volt még Peter Fryer esete, akit az angol *Daily Worker* küldött Budapestre, de ahelyett, hogy ellenforradalmi bandákról küldte volna a tudósításait, fiatalokról akart írni, akik szembeszálltak a szovjet katonákkal a szabadságért. Bécsbe már egy teljesen másik ember tért vissza, nem az, akit a kommunista újság odaküldött.¹⁵⁷

New Yorkban egy szimpátiatüntetést tartottak a magyar forradalom mellett a Madison Square Gardenben, amelyből hamarosan egy beavatkozást sürgető demonst-

¹⁵³ Letters to the Editor, Suppression Prompt Action Giving all of freedom in Middle East Power to U.N. *The Age*. 1956. november 17. 2.

¹⁵⁴ Bizonyára a Budapesti szovjet csapatok városparancsnokára, Grebennyik altábornagyra gondolt.

¹⁵⁵ Budapest scenes in war depicted. *The New York Times*, 1956. november 19. 13.

¹⁵⁶ FARKAS Judit Antónia: „Elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többi elhallgatták”. In: *VERITAS évkönyv 2016*. Szerk.: Ujváry Gábor. Budapest, VERITAS – Magyar Napló. 304.

¹⁵⁷ Peter Fryerről még külön lesz szó az angolszász kommunista újságokkal foglalkozó fejezetben.

ráció lett a *The New York Times* állításai szerint: „[...] a hallgatóság folyamatosan félbeszakította a beszédeket a kántálással: »Beavatkozást akarunk!«”¹⁵⁸

A szovjeteknek egyáltalán nem tetszett, hogy az egykori 2. világháborús fegyvertársak népei most ugyanazt teszik, mint a magyar forradalmárok: megjelennek a szovjet emlékművek, nagykövetségek előtt és tüntetnek.

A *The Times* tudósítása szerint a Kelet-Berlinben állomásozó szovjet csapatok tábornoka azzal vádolta meg a brit katonai szektorért felelős nyugat-berlini tábornokot, hogy nem tett meg mindent annak érdekében, hogy a nyugati oldal oroszellenes tüntetőivel szemben fent tudják tartani a rendet. Az angol tábornok kikérte magának, hogy kioktassa a szovjet kollégája, továbbá állította, mindent megtettek a szovjet háborús emlékmű és az őrségének megvédése érdekében.¹⁵⁹ De sem a brit, sem a francia, sem pedig az amerikai tábornokok nem vettek részt a szovjet nagykövetségen az orosz forradalom évfordulójára rendezett ünnepségen. A beavatkozást tehát az angol nyelvet beszélő politikusok nem akarták, közülük is legkevésbé az amerikaiak.

Egyes angol nyelvű újságolvasók számára mégis a legérthetlenebb a tétlenség volt, és az, hogy mindenki úgy tett, mintha bármit is kezdeményeznének a Szovjetunió ellen, akkor az automatikusan a 3. világháborúhoz és egy nukleáris kataklizmához vezethetne el. „Az nem jó, ha nyugati országok azt mondják, amennyiben ezt vagy azt teszik, az háborút jelent. Csak az fog háborút eredményezni, ha a Nyugat fegyverrel válaszol az oroszoknak” – írta az ausztrál *The Age* napilap egy olvasója.¹⁶⁰

Az Egyesült Államokban már 1955. március 29-én egy országos hírszerzői jelentésben, amely több hírszerző ügynökség közreműködésével született meg, jelezték, hogy Magyarországon nagy az elégedetlenség a szovjetekkel és a kommunistákkal szemben. De azt is hozzátette a jelentés, hogy az országban állomásozó szovjet katonaság és a titkosrendőri erők elegendőek, hogy elfojtsanak bármilyen lázadást, illetve a Szovjetunió politikai vezetése mindent megtenne azért, hogy Magyarország az ellenőrzése alatt maradjon.¹⁶¹

Ezért pontosan előre tudták, hogy mi lehet egy felkelés kimenetele Magyarországon: a brutális szovjet beavatkozás. Felmerülhet a kérdés, hogy akkor a „rab nemzetek felszabadításának” folyamatos hangoztatása az amerikai külpolitika részéről nem volt más, csak üres, elsősorban a Republikánus Párt által alkalmazott választási fogás? Hiszen 1956-ban választásra is készülődtek. Nos, ennél azért jóval többről volt szó. A CIA pénzelte Szabad Európa Rádió vagy a „léggömb akció”, a röplapok eljut-

¹⁵⁸ French Leftist Author breaks ties with reds. *The New York Times*, 1956. november 10. 1.

¹⁵⁹ British rejection of Soviet protest. *The Times*, 1956. november 9. 8.

¹⁶⁰ Letters to the Editor, Force must not be used. *The Age*, 1956. november 17. 2.

¹⁶¹ Current situation and propable developments in Hungary 1955 March 29, In: FRUS, *Eastern Europe (1955–1957)*. Vol XXV. 16–17.

tatása, a szovjetek által ellenőrzés alatt tartott kelet-európai országokban zajló „Fókusz hadművelet” jóval többet sejtetett.

Tehát létezett már az 1956-os forradalom előtt is beavatkozás amerikai részről, ha itt nem is fegyveres, de politikai akciókra mindenképpen gondolnunk kell. A furcsaság az, hogy amikor Lengyelországon és Magyarországon esély kínálkozott arra, hogy esetleg a Szovjetuniótól függetlenebb kelet-európai államok alakuljanak, akkor az Egyesült Államoknak az addigi politikájától eltérő döntései születtek. Vagyis a szavak szintjén bátor USA-külgügyi vezetés elbizonytalanodott, és inkább a „semmilyen akció ne legyen” elv irányába mozdult el.

1956. október 26-án ülésezett Washingtonban a Nemzetbiztonsági Tanács, amely az általuk „magyar lázadásnak” (!) illetve „lengyel válságnak” nevezett eseményeket is tárgyalta. A magyar ügyben a legkezdeményezőbbnek Stassen szenátor, az elnök leszerelési tanácsadója bizonyult. Javasolta az elnöknek, hogy a történeteket a Nemzetbiztonsági Tanács különleges ülésén vitassák meg alaposabban. Az elnök ezzel szemben az olyan ügynökségek, mint a CIA, illetve felelős osztályok áttekintő helyzetelemzését tartotta helyénvalónak.¹⁶²

Nem ismerte fel, vagy inkább nem akarta felismerni a helyzet valódi súlyát, történelmi jelentőségét, vagy túlságosan bízott a külügyeket irányító Dulles véleményében. Az pedig, hogy 1956. október 26-án annyira sem ismerték fel a Magyarországon kialakult forradalmi eseményeket, hogy szimplán lázadásnak nevezték, önmagában is komoly bizonyítványt állított ki az amerikai külügyi apparátus munkájával kapcsolatban.

Stassen ezt követően felvetette, hogy meg kellene nyugtatni a szovjeteket. Zsukov marsallnak kellene egy üzenetet küldeni, amelyben kijelentenék, hogy a szatellit államok szabadsága, nem veszélyeztetné a Szovjetunió biztonságát. Az elnök ezt is elutasította. Inkább azt javasolta, hogy a Nemzetbiztonsági Tanács Tervező Osztályán vizsgálják meg alaposabban a magyar és a lengyel eseményeket és tegyenek javaslatokat.¹⁶³

Stassen még ennél is tovább ment később, amikor azt közölte a Külügyminisztérium vezetőjének, Dullesnek, hogy a Nemzetbiztonsági Tanácsban elmondott javaslatát továbbfejlesztette, és diplomácia csatornákon, vagy Titón keresztül, azt kellene közölni a szovjetekkel, hogy a szatellit államoknak az osztrák semlegességhez

¹⁶² Memorandum of Discussion at 301st meeting of the National Security Council, Washington, October 26, 1956, 9-10:42 a.m., In: FRUS, *Eastern Europe (1955-1957)*. Vol XXV. Ed.: KEEFER, Edward C., LANDA, Ronald D., SHALOFF, Stanley. Washington, United States Government Printing Office, 1990. 298. (A továbbiakban: KEEFER–LANDA–SHALOFF, 1990.)

¹⁶³ Uo. 299.

hasonló formát lehetne biztosítani.¹⁶⁴ Eisenhower elnök még aznap felhívta Dullest és kérte, hogy Stassen javaslatának megfelelően közölje a szovjetekkel, az Egyesült Államok nem tekinti katonai szövetségesének a lázongó csatlós államokat, nem akarja őket integrálni a NATO-ba. Csak azt remélik, hogy esetleg olyan államok lehetnének, mint Ausztria. Az elnök arra utasította a Külügyminisztérium vezetőjét ezzel kapcsolatban, hogy 1956. október 27-én, a Dallasban tartandó választási beszédébe foglalja bele Stassen javaslatát.

Dullesnek nem tetszett az ötlet, először is túl komplikáltnak találta az ügy kezelését, másodsorban azt állította, hogy az oroszokkal az ENSZ Biztonsági Tanácsában lehet kommunikálni, esetleg az ülés háttérében tudnának velük egyeztetni, ami többé-kevésbé legitim lenne.¹⁶⁵ Nem igazán tetszett Dullesnek az elnök utasítása. Ebből az egyeztetésből született meg tehát a külügyminiszter által 1956. október 27-én Dallasban elmondott beszéd, amely szerint az Egyesült Államok nem tekinti potenciális katonai szövetségesének a lázongó kelet-európai országokat.¹⁶⁶

Egy szó említés sem történt a beszédben Stassen valóban merész javaslatáról, hogy az osztrák semlegesség lenne a követendő Magyarország kérdésének a rendezésében is. A legkülönösebb tehát Dulles amerikai külügyminiszter szereplése a történetekben. Nyilvánvaló, hogy Dulles nem éppen szerette a semlegesség gondolatát, azok után, hogy éveken át szajkózta: a kelet-európai országok tulajdonképpen a Nyugat szövetségesei, csak éppen most szovjet elnyomás alatt állnak, de amint felszabadulnak, belépnek a nyugati államok soraiba. Természetesen Dulles nem is tudott azonnal szabadulni a régi paradigmától Kelet-Európa esetében, de amint egy valódi helyzettel szembesült, kénytelen volt hangoztatni az USA tétlenségét a kérdésben. Pedig az 1956-os magyar forradalmárok nem egy NATO-orientált Magyarországról álmodtak, hanem sokkal inkább egy független államban gondolkodtak volna. A dallasi beszéd ezután természetesen sokat idézett gondolat lett az angolszász sajtóban is.

A *Time* magazin a párizsi NATO-tanácskozásról leközölt cikke mutatta meg azt az éles kommunikációs különbséget, amely a tüntető és magyar ügygel foglalkozó nyugati szimpatizánsok és a nyugati politikai elit, illetve az amerikai külügyminiszter között húzódott. Dulles a konferencián kifejtette, hogy az események egyszerre jelentenek lehetőséget és veszélyt magukban. Lehetőséget jelent a magyaroknak és a lengyeleknek, a veszélyt pedig a Szovjetunió meggondolatlan és kétségbeejtő akciói

¹⁶⁴ Memorandum of Conversation Between the Secretary of State and the Director of Foreign Operation (Stassen), Washington, October 26, 1956, 4:10 p. m., In: FRUS, KEEFER–LANDA–SHALOFF, 1990. 305.

¹⁶⁵ Memorandum of a Telephone Conversation Between the President and the Secretary of State, Oktober 26, 1956. 5:50 p.m. In: FRUS, KEEFER–LANDA–SHALOFF, 1990. 305–306.

¹⁶⁶ A fenti elemzést Stassen fellépéséről tartalmazza még: BÉKÉS Csaba: Egyesült Államok. In: *Evolúció és revolúció. Magyarország és a Nemzetközi politika 1956-ban*. Szerk.: BÉKÉS, 2007. 233.

okozzák. Dulles továbbra sem tárgított a politikai hitvallásától és kitartott amellett, hogy bátorítani kell a szovjet típusú politikai rendszer várható szétesésére irányuló kezdeményezéseket.¹⁶⁷

Dulles azonban a szatellit államokat illetően a szavak embere volt. Amikor nem a szovjet blokk országaihoz beszélt, akkor reálpolitikusként gondolkodott. Esze ágában sem volt bármilyen gazdasági vagy politikai szankciót hozni a Szovjetunió ellen. Erről már 1956. december 18-án tanúbizonyságot tett azon a sajtókonferencián, ahol az USA magyarországi eseményekkel kapcsolatos reakcióját taglalta.

„...nem áll szándékunkban a Szovjetuniót ellenséges államok gyűrűjével körülvenni, és újraéleszteni azt, amit a cordon sanitaire-nek ismert meg a világ, és amit elsősorban a franciák hoztak létre az első világháborút követően azzal a céllal, hogy a Szovjetuniót ellenséges erőkkel körülvéve elszigeteljék. Ebben a vonatkozásban teljesen nyilvánvalóvá tettük álláspontunkat: mi a csatlós államok fejlődését – békés fejlődését – támogatjuk a valódi függetlenség irányában.”¹⁶⁸

Egy másik sajtókonferencián, amelyet Ausztráliában tartott, már 1957. március 13-án, ismét aláhúzta ezt: „Nem volt jogalapunk arra, hogy katonai segítséget nyújtunk Magyarországnak. Nem vállaltunk ilyen kötelezettséget, és nem gondoltuk, hogy a beavatkozással segítenénk Magyarország lakosságának vagy Európa és a világ népeinek.”¹⁶⁹

A hasonló hangnemben elmondott, az eseményeket eldöntő 1956. október 27-i dallas-i beszédét publikálták a *Time* november 5-i számában.¹⁷⁰ Szinte aláhúzva ezzel a kijelentéssel mind Charles Gati, mind Kissinger azon véleményét, hogy az Amerikai Egyesült Államok nagyobb diplomáciai kockázatvállalása nem fegyveres, de legalább politikai, gazdasági nyomásgyakorlása segíthetett volna a forradalmároknak.

A párizsi NATO-tanácskozáson a legfrissebb tagot, az NSZK-t képviselő Henrich von Brentano nem értett egyet a Dulles-féle hazardőr politizálással. Véleményében azt hangoztatta, hogy le kell beszélni Kelet-Európa népeit arról, hogy ilyen súlyos akciókat kövessenek el, mert ennek szörnyű következményei lehetnek rájuk nézve. A magyarok túl hősiések voltak, de csak a saját érdekükben.¹⁷¹ Úgy tűnik Brentano egyáltalán nem számolt a bukott forradalom és szabadságharc nemzetközi következményeivel.

Helyzetértékelése elsősorban a kelet-berlini lázadásra alapozódott, ahol nem volt semmi segítség, és közelsége miatt közvetlen veszélyt jelentett hazájára. Jobb volt egy

¹⁶⁷ How to help Hungary? *Time*, 1956. december 24. 14.

¹⁶⁸ KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Budapest, Panem-Grafo, 1997. 556.

¹⁶⁹ Uo.

¹⁷⁰ The Sound of Gunfire. *Time*, 1956. november 5. 11.

¹⁷¹ How to help Hungary? *Time*, 1956. december 24. 14.

megosztott Németország, amelynek nyugati része zavartalanul fejlődhetett, mint egy újabb háború, amely mindezt elpusztította volna.

Mivel Berlinben sem tudott a Nyugat érdemben lépni, ezért a szovjet blokk országainak meg kell érteniük, hogy egyetlen megoldás szolgálja a világ érdekeit a jelenlegi erőegyensúlyos helyzetben: a kivárás.

A magyar forradalmat, a NATO főtitkára, Paul-Henri Spaak jellemezte a legsúlyosabb szavakkal, szerinte a magyar felkelés nem volt más, mint „the collective suicide of whole people”.¹⁷² (A teljes nép kollektív öngyilkossága). Ebből is látható, hogy ameddig hazánk a magányos, passzív rezisztenciával válaszolt a Kádár-rezsim konszolidációs kísérleteire, a világ továbbra is a béke fájdalmas, de szükséges áldozatának tekintette a kicsiny Magyarországot.

Amennyiben a korabeli térképre nézünk, akkor már Sztálin halála előtt, 1953-ban létezett olyan kelet-európai ország, amely nem tartozott a szovjet érdekszférához, noha az ország kommunista vezetése megmaradt. Jugoszlávia volt az az ország, amely a függetlensége által élvezte a Nyugat kitüntetett figyelmét és segítségét is. A jugoszláv követségre 1956. november 4-én menekülő Nagy Imre és társai miatt, illetve a helyzet rendezésére történt erőfeszítések során kiéleződött az SZKP vezetése és Tito közötti ellentét. Mindezt annak dacára, hogy az 1956. november 2-i brioni megbeszélésen maga Tito ajánlotta fel a segítségét Nagy Imre kapcsán Hruscsovnak, az SZKP első titkárának.¹⁷³ A jugoszláv vezetők felvetették, hogy Nagy Imrét és közvetlen környezetét a budapesti jugoszláv követségre invitálják és rábeszéljük a kormányfőt, hogy mondjon le Kádár János javára a posztjáról. Azonban ez nem történt meg és ezért a követség által biztosított védelem rendkívül terhessé vált. Nem is kellett több, és az angolszász sajtó már arról adhatott hírt, hogy bizony a kommunista világ ismét támadja Titót. Ezek után kevésbé valós az olyan álláspont, hogy Magyarországnak esetleg egy jugoszláv modell elérésére lett volna esélye. Nem túlzás azt állítani a cikk fényében, hogy Hruscsov számára a legutolsó lett volna, hogy engedje még egy új Jugoszlávia létrejöttét a kommunista világon belül, akkor inkább a beavatkozás.

Sőt a magyar forradalom alkalmat adott arra is a nyugati sajtó szemszögéből nézve, hogy Moszkva ismét Titót hibáztassa, csak most éppen a Magyarországon történtek miatt. „Komoly kísérletek történnek Moszkvában és máshol, hogy őt hibáztassák a Szovjet Birodalomban történt felkelésért. Lehetséges a szovjet vezetők visszatérése

¹⁷² Uo.

¹⁷³ RIPP Zoltán: *Jugoszlávia*. (A továbbiakban: RIPP.) In: BÉKÉS, 2007. 75–76.

a Sztálinista vonalra, ezt jelzik az alábbi, Tito marsallt támadó, egyre növekvő számú cikkek.¹⁷⁴

Az írás ezután négy olyan nyilatkozatot, illetve jelet sorolt fel, amelyet megvizsgálva egyértelmű, hogy a támadás mögött a Kreml állt. Enver Hoxha az albán kommunista párt vezetője elítélte mindazokat, akik a kommunizmus különböző útjairól beszélnek, vagy nem követik a Szovjetuniót.

Mindez megjelent a *Pravdában* is. Hoxha szerepe azért is kiemelkedő, mert személyében az egyik legelvakultabb Tito-gyűlölő politikusról van szó. Mindeközben a bolgár pártvezetés titokban jóváhagyta Anton Jugov elnök Titót elítélő nyilatkozatát, aki azzal vádolta Titót, hogy gyengítette a szovjet blokk pozícióját és veszélyeztette a Szovjetuniót. A cikk szerint az is jelezte a szovjet vezetésben beállt fordulatot, hogy az orosz forradalom évfordulóján Mihail Szuszlov által elmondott ünnepi beszéd erőteljesen más hangnemű volt, mint Hruscsov az SZKP XX. kongresszusán elmondott, Sztálint leleplező előadása.

Végül a *The New York Times* látta az erőfeszítést, amelyet a francia, olasz, csehszlovák és feltehetően a román kommunista pártok végrehajtó testületei tettek azért, hogy Titót tegyék felelőssé a szatellit államok nyugtalanságáért.¹⁷⁵

Mihail Szuszlov, az SZKP központi bizottságának tagja által az orosz forradalom évfordulóján, 1956-ban elmondott beszéde a Londonban megjelenő *The Times* témája is lett. Nem véletlenül, ugyanis ebben a beszédben már szó sem volt Hruscsovnak az 1956. október 30-án kiadott nyilatkozatáról. Tehát mégsem létezhetnek különböző utak a kommunizmus építésében.¹⁷⁶

Ez valóban Titónak szóló üzenet volt, azonban már megelőlegezte a Magyar Szocialista Munkáspárt (továbbiakban MSZMP) Ideiglenes Intéző Bizottságának (továbbiakban: IIB) decemberi 5-i határozata egy pontját, amely a magyar forradalom kitöréseinek okait taglalta. Szuszlov szerint „[...] A nyugati határon keresztül egykori hitleristák és magyar tisztek érkeztek. A kapitalizmus helyreállításának a veszélye fenyegetett. Nemcsak Magyarországot de más szocialista országokat is veszély fenyegetett a nyugati reakciós országok határainak közeledésével a szocialista országokéhoz. A döntés – egy új szocialista kormány felállításával gátat vetni a fasizmusnak – teljesen helyes volt.”¹⁷⁷

A beszéd tehát abból a szempontból is fontos, mert választ kaphatunk azokra az indokokra, amelyek 1956. október 31-én arra a döntésre sarkallták az SZKP Központi Bizottságát (a továbbiakban: KB), hogy mégis a magyarországi beavatkozás mellett

¹⁷⁴ Tito blames Russians gets blamed in turn. *The New York Times*, 1956. november 11. 10.

¹⁷⁵ Uo.

¹⁷⁶ Soviet action defended. *The Times*, 1956. november 7. 8.

¹⁷⁷ Uo.

döntsének. A dominóelv az a feltételezés, hogy egy magyarországi sikeres forradalom után forradalmak sora következhet a kelet-európai szocialista államokban, illetve a Szovjetunió biztonsága miatt, hogy erőt tudjon mutatni a hidegháborús ellenfeleivel szemben, nem tett mást lehetővé csak a beavatkozást, amelyet Titónak is kötelessége lett volna a továbbiakban is támogatni.

Ehelyett a helyzetet tovább nehezítette Tito 1956. november 11-én Pulában elmondott híres beszéde. Az ott előadott állításai komoly kritikát váltottak ki a SZKP vezetésében, és ezért nem kerülhette el az angolszász sajtó figyelmét sem.

Tito „[...] azt nyilatkozta, hogy orosz katonasággal leigázni a magyarokat végzetes hiba volt, kijelentette, hogy éles szakadás van a Kreml vezetői között, miközben a sztálinisták kulcspozícióban vannak”.¹⁷⁸

Természetesen az SZKP lapjának a *Pravdának* a reakcióját is közölte az angol nyelvű sajtó. „A SZKP napilapja kifejezetten tiltakozott Tito azon kritikája ellen, amit a múlt heti pulai beszédében fogalmazott meg a magyarországi helyzet szovjet értékelésével szemben. Ezt úgy véleményezték, mint egy kísérletet arra, hogy a kommunista pártokat sztálinistákra és nem sztálinistákra osszák.”¹⁷⁹

Nemcsak azt nehezményezte tehát Moszkva, hogy azok után tartja Tito elhibázottnak a fegyveres beavatkozást, hogy Brioniban még támogatta azt, hanem azt is, hogy a szovjet és a jugoszláv kommunista modellek között vitát kezdeményezett a pulai beszéddel,¹⁸⁰ illetve elővette a sztálinizmus-kártyát.

Miért történt mindez, miért nyilatkozott támadólag Tito? Mert a nemzetközi sajtó nyilvánossága alkalmas volt arra, hogy Tito megőrizze azt a presztízst, amelyet a Sztálinnal való szakításával kialakított a nyugati világban.

Rendkívül kínos volt számára mindaz, ami Magyarországgal történt, és az is, hogy szerepe volt Nagy Imre és társai jugoszláv követségre menekítésében, amely nem végződött túl jól. Nagy Imre nem mondott le a minisztertanács elnöki posztjáról. Miután 1956. november 22-én a követségről a biztonságukat szavatoló magyar kormány ígéretében bízva távoztak, a szovjetek elfogták őket és a romániai Snagovba kerültek.

Az egész eset nem vetett túl jó fényt a jugoszlávokra, pedig sajátságos különállásuk csak akkor működhetett megfelelően, amennyiben a Nyugat támogatja politikájukat. Egyáltalán nem volt mindegy, hogy milyen publikációk jelennek meg az eset kapcsán.

¹⁷⁸ Tito's attitude towards Russia may have long-range repercussions. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. november 29. 3.

¹⁷⁹ Tito tagged trouble maker. *Montreal Gazette*, 1956. november 20. 1.

¹⁸⁰ RIPP In: BÉKÉS, 2007. 77.

Éppen ezért a jugoszláv diplomácia mindent megtett azért, hogy visszaszerezze a megcsorbult nemzetközi tekintélyét, miközben végig tisztában voltak azzal, hogy Nagy Imrét és társait nem fogják hazaengedni, akármilyen megállapodás is született ebben az ügyben.¹⁸¹

Az angolszász sajtótermékekben mindenhol találhatunk cikket a jugoszláv és a szovjet nézőpontok közötti különbségekről, tehát annak a stratégiának volt jelentősége, amelyben Tito igyekezett minél jobban elhatárolódni a szovjet beavatkozástól. Nyilvánvalóan a Nyugatnak is szánta önmentő beszédeit az 1956-os magyar forradalom kapcsán.

Az angolszászok számára maradt tehát a hazai kommunistáikon vett elégtétel, a beavatkozás helyett. Az angolszász világ és a Nyugat szemszögéből ez volt az egyetlen megoldás, no meg a harcok kiállás az ENSZ-ben.

Nem mintha a nyugati kommunista pártok tagsága nem fogyott volna önmagától is, mégpedig drasztikusan az események hatására. Azonban mindez már hiába volt, a sajtó számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar forradalmárok fegyveres ellenállása a lehengető szovjet túlerővel szemben reménytelen, mindamellett örömmel konstatálták, hogy egy másfajta ellenállás, a forradalom új stratégiája csak most kezdődött el. Sőt, abba a tévhitbe ringatták magukat, hogy a forradalom szelleme és az ellenállás valamilyen formában mindig is megmarad Magyarországon. „A Világnak nyilvánvaló, hogy habár a háború elbukott, a forradalom nem.”¹⁸² Mindeközben csak a remény maradt, hogy bár a „leigázott Magyarország” felszabadítása, ami most nem ment, nem sikerült a szabad világnak, talán egy szerencsésebb és arra alkalmasabb pillanatban egy másik szereplőnek még sikerülhet.

„Az a gyanúnk, hogy néhány hónap múlva az oroszok megtanulják, hogy a valóságban ugyan fegyverekkel meg lehet ölni az embereket, de nem pusztítják el az álmaikat és a nemzet szellemét. Az ellenállás meg fog maradni és idővel újraéled. Talán idővel valamely szabad nép képes lesz több valós segítséget nyújtani, amivel a Vörös Hadsereget viaszszorítják és megteremtik a lehetőséget a szabadság szellemének ismételt felvirágzásához.”¹⁸³

A történetek hatására a nyugati kommunisták közül azok az értelmiségiek szakítottak a Szovjetunióval, akik a kommunista eszmét olyan ideának fogták fel, amely egyszerűen nem tette lehetővé a beavatkozást, de akik szerint a kommunizmus alkalmas volt a kapitalizmus meghaladására. Nem véletlen, hogy különösen a nemzetközileg

¹⁸¹ Uo. 79.

¹⁸² Guns cannot spirit of freedom. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. november 14. 3.

¹⁸³ Uo.

is ismert, a kommunizmussal szimpatizáló értelmiségiek színvallása jelentette a legnagyobb híreket az angolszász lapokban.

Jean-Paul Sartre francia író, filozófus 1956-ban, a magyar forradalom kapcsán döntött úgy, hogy szakít a Szovjetunióval.

„[...] Azt nyilatkozta egy a *Weekly Express*ben publikált cikkben, hogy minden kapcsolatot megszakított a szovjet írókkal, mert nem tiltakoztak a kormányuk cselekedete miatt. [...] Sartre azt is kijelentette, hogy nem tervez tovább semmit a Francia Kommunista Párttal, mert támogatták a szovjet cselekedetet. Szintén kilépett a Szovjetunió Francia Barátai Szövetségből. Azt állította, hogy Moszkva vezető körei hatalmat adtak a katonai csoportnak, amely tovább ment annál a sztálinizmusnál is, amit elítéltek.”¹⁸⁴

A nyugati baloldali értelmiség szakítása volt a legtisztább válasz a magyarországi forradalom Szovjetunió általi fegyveres eltiprására. Ez volt a történetek egyik legkomolyabb ára, amelyet a Szovjetunió fizetett a beavatkozásért. Sokan a kommunizmus végét jósolták az 1956-os magyar forradalom eseményei miatt.

Többen ma is ezt az időpontot tartják a kommunista végzet kezdetének. Amennyiben teljesen őszinték akarunk lenni, a sajtóanyagokra támaszkodva azt mondhatjuk, hogy a nyugati kommunizmus követőinek illúziói veszttek el egy csapásra, ahogy a magyar forradalmat vérbe fojtották. Pusztán az ENSZ maradt az egyetlen terep, ahol politikai csatát, leginkább szócsatát lehetett vívni a beavatkozás kérdésében. Természetesen ezeket a csörtéket az angolszász sajtó is nyomon követte.

4. MIRE JÓ EGY VILÁGSZERVEZET?

1956-ban az ENSZ tevékeny szereplő volt, a magyar forradalom és a szuezi események alkalmat kínáltak Dag Hammarskjöld főtitkárnak a szereplésre. Noha a magyar ügy, mint látni fogjuk, korántsem tartozott a főtitkár legkedvesebb megoldandó feladatai közé.¹⁸⁵ Hammarskjöld főtitkárt a korszakban is sokan a magyarkérdés kezelésének kulcsfigurájának tartották. Nagy András könyvében megfogalmazott gondolatok egy része: a menekülő magyarok ENSZ-be és Hammarskjöldbe vetett hite visszaköszön az emigráns sajtótermékek közül például a Londonban, kezdetben Szabó Zoltán főszerkesztésében megjelentetett *Magyar Szóban* is. Már a Hammarskjöld

¹⁸⁴ French Leftist Author breaks ties with reds. *The New York Times*, 1956. november 10. 1.

¹⁸⁵ Lásd részletesebben a kérdést: NAGY, 2007.

jöld szerepével foglalkozó írás címe is találó, „Ugye nem fogunk csalódni Önben Mr. Hammarskjöld?”¹⁸⁶

A cikkben leírják, hogy a magyarok nem hiába hallgatták éveken át a rádióadásokat, megértették, hogy nekik kell tenniük valamit a sorsuk jobbra fordulásáért. Ezt a forradalommal bizonyították is. De sajnos azt hitték, hogy amennyiben megmutatják a világnak, hogy mindenre képesek a szabadságukért, akkor visszajelzést és segítséget fognak kapni, mint arra már érdemes nemzet. Ezzel szemben azt kellett konstatálniuk, hogy a nyugati, így az angolszász sajtóban (!) is egyre kevesebb konstruktív javaslatot megfogalmazó cikk jelent meg abban a kérdésben, hogy miként kaphatnák vissza a szabadságukat. Az ENSZ egyelőre nem segített.

„[...] elegendők a szép szavak az üléstermekben? – kérdezték a lapban – [...] és az, hogy néhány dorgáló hangú deklaráció röppen világgá: a »nem szabad ilyeneket csinálni« mottóval”¹⁸⁷

Nos a magyar forradalmároknak és menekülteknek tehát meglehetősen kevésnek tűnt az, amit a világszervezet tett a hazájukért.

A kérdés e fejezet címében tehát pusztán arra a dilemmára utal, amelyet nemcsak a magyar menekültek, hanem több angolszász sajtócikk is felvetett, ha természetesen nem is ilyen direkten megfogalmazva. Az angolok és a franciák, amint az előzőekben említettem, a szuezi akcióban való részvételük miatt elvesztették a kezdeményezőképességüket a magyar ügy tekintetében.

A szuezi beavatkozásuk miatt az angoloknak 1956. október 30-ig az állt érdekében, hogy késleltessék a magyar forradalom kapcsán az ENSZ-procedúrát, de amint az ENSZ Biztonsági Tanács (a továbbiakban: BT) összeült a szuezi ügy apropóján, égető szükségük volt a magyar forradalomra, amely lassíthatta az eseményeket.¹⁸⁸

Az Egyesült Államok vezetői azonban nagyon jól átlátták a britek és a franciák taktikázását. Pontosan értették az angol kormányfő politikáját. Ez nyomon követhető egy *Time*-cikkből, amely segítségével bepillantást nyerhettünk a szuezi kalandot lebonyolító miniszterelnök gondolkodásába. Ez az elemző írás pontról pontra vezeti az olvasót, és segít megérteni az egyiptomi háborúba bonyolódó országok indokait. Izrael valójában azért vett részt az akcióban kezdeményezőként, hogy kitörjön az ellenséges arab államok gyűrűjéből. Franciaországnak egyszerre voltak stratégiai és érzelmi okai is, ugyanis Nasszer nyíltan támogatta az algériai lázadókat. Nagy-Britannia vezetői egyfajta ködös igazságképre hivatkoztak, amelyet rigorózan képviselni akartak. Ez az igazságérzet, igazságkép csak álcázta a valós érdekeket,

¹⁸⁶ Ugye nem fogunk csalódni Önben, Mr. Hammarskjöld? *Magyar Szó*, 1957. március 23. 2.

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ BÉKÉS, 2007. 274.

amelyek valójában már csak abból az illúzióból táplálkoztak, hogy Nagy-Britannia népek sorsát eldöntő nagyhatalom lenne.

„Reméljük – írták –, hogy a legkevesebb vérontással állítjuk meg Nasszert. Ha sikerül megszabadulunk egy ambiciózus diktátortól, aki nem csak olajérdekeltségeinket és a szuezi csatornánál elfoglalt pozíciónkat, büszkeségünket, de arab nacionalizmusával fenyegeti az egész európai civilizációt, ha megmutatjuk az erőnket, kevesebbet hallanak majd az olajországoiról és kevesebb probléma lesz az arabokkal Észak-Afrikában. Izrael fejlődni fog. És ha elég erős lesz az arab szomszédai képtelenek lesznek ártani neki, és végül beköszönt a béke a Közel-Keleten – ilyen jellegű békét az ENSZ képtelen teremteni, mert csak egy visszhangos testülete a világ konfliktusainak.”¹⁸⁹

Anglia ilyenek látta tehát az ENSZ-t? Egy tehetetlen bábnak? Vagy ilyenek szerte volna látni az angol sajtó? Hisz logikusan végiggondolva mit is tesz, vagy tehet egy valódi nagyhatalom, pontosan azt és annyit, ami az érdekében áll, senkitől sem zavartatva. Csakhogy Shakespeare Hamletből vett gondolatát idézve „Kizökkent az idő; - ó, kárhozat!” Rádásul az idő annyira kizökkent a Nagy-Britannia hatalmát jelző órákon a 2. világháború után, hogy nemigen tudta helyre tenni egy huszáros roham a Közel-Keleten. Így ott maradt a hatalmas kudarc az angolok világuralmi ambíciójának pókhálószerűedékén.

Az angolok rádásul minden egyes megszólalásukkal az ENSZ-ben nyilvánvalóvá tették, hogy amennyiben hazájukat elítélik Szuezi miatt, akkor ugyanezt kell tenni a Szovjetunióval, és kényszeríteni kell őket éppúgy, mint Angliát, hogy vonuljanak ki haladéktalanul Magyarországról. Azt pedig visszautasították, hogy a közel-keleti események okozták a magyarországi beavatkozást is.¹⁹⁰

Sir Pierson Dixon, aki az angolokat képviselte az ENSZ-ben, – a *The New York Times* szerint – a következőképpen foglalta össze a történeteket országa szempontjából:

„Még azt a feltevést is hallottam, hogy a közel-keleti béke elpusztítása bátorította a szovjet beavatkozást Magyarországon. És elegendő rámutatni arra, hogy a tragikus magyar események már azelőtt elkezdődtek, mielőtt a közel-keleti krízis kialakult volna. [...] Amennyiben szenvedélyektől mentesen vizsgáljuk meg a két kérdést – a Közel-Keletet és Magyarországot, akkor egy séma mindkettőből tiszta és egyszerű módon emelkedik ki: a szovjet imperializmus sémája. A magyarországi helyzet az elmúlt hetekben abból keletkezett, hogy az országot beillesztették a Szovjet Biro-

¹⁸⁹ Foreign News: Danger in the Jungle. *Time*, 1956. november 12. 22. Idézi: RÁCZ, 2007. 228.

¹⁹⁰ Mint látni fogjuk a menekültekkel kapcsolatos lelkiismeretfurdalást azonban erősen befolyásolta az események időbeli összekapcsolásából eredő hibás következtetések levonása. Ez a hibás következtetés természetesen megjelent az angol sajtóban is.

dalomba a 2. világháború után. Illetve a Közel-Keleten az elmúlt hetek problémái a Szovjetunió azon ambíciójából eredtek, hogy növelje a befolyását azon a területen is.”¹⁹¹

Tehát Szuezi és Anglia kérdése tette különösen izgalmassá a magyar ügyet a Brit Nemzetközösséghez tartozó országok sajtója számára is. A *The Age* ausztrál napilapban megjelent egy cikk, amely alaposan rámutatott az ENSZ Közel-Kelettel és Magyarországgal kapcsolatos tevékenységének a különbségére. „A brit katonák az Egyesült Nemzetek zászlója alatt harcoltak Kenyában, Malajziában, Cipruson, ahol az emberek többségének egyetértésével rendfenntartó tevékenységet végeztek terroristákkal szemben. Egyiptomban a brit beavatkozás, széleskörben úgy vélik, hogy bár jelentős provokáció eredménye, de agresszió. Olyan mély ez a meggyőződés, hogy több lelkiismeretes ember őszintén kételkedik abban, hogy az egyiptomi angol beavatkozás különbözik-e az oroszok magyarországi bevonulásától. A két akció nem különül el egymástól tág értelemben.”¹⁹²

Az idő haladásával különösen az vált érdekessé, hogy amíg a Szovjetunió nem foglalkozott a magyarországi fegyveres politikáját elítélő ENSZ-nyilatkozatokkal, addig Angliát térdre kényszerítette a két szuperhatalom összefogása, az ENSZ és annak főtitkára, Dag Hammarskjöld jótékony bábáskodása.

Tehát ezzel odalett Nagy-Britannia egykori nagyhatalmával kacérkodók illúziójának maradéka is. Egyértelműnek látszott, hogy semmi esetre sem léphet a megváltott játéktéren a nyugati oldalon senki az USA tudta és belegyezése nélkül. Nem veszélyeztetheti a szövetséges szuperhatalom érdekeit sem.

Azonban a sajtó figyelmét felkeltette az ENSZ határozatlansága is, a magyar forradalom kérdésének elnapolása, a tehetetlenség, amelynek pontos okait az angolszász sajtó nem ismerte, és cikkeivel éppen ezért azt sugallta, hogy a világszervezet tulajdonképpen semmire sem jó igazán, különösen akkor nem, ha a magyar ügyről van szó.

„A magyar ügy elhalasztását a főtitkár Dag Hammarskjöld kommentálta. Azt mondta ma a Közgyűlésben, hogy talán képes lesz holnap egy tervet előterjeszteni egy vizsgálat lefolytatására a Szovjetunió magyarországi lépéseivel szemben. Azzal mentegetőzött, hogy idejének a nagy részét a közel-keleti üggyel és a nemzetközi rendfenntartó erő felállításával töltötte, hogy az ENSZ végrehajthassa ezen a területen azt a döntését, amely az álma volt.”¹⁹³ A főtitkár folyamatosan emlékeztetett arra, hogy nem tud két ilyen horderejű konfliktussal egyszerre foglalkozni. Döntenie kellett, hogy melyik üggyel fog személyesen is foglalkozni, és a választása a közel-keleti

¹⁹¹ Text of U.N. Resolution on Hungary and Excerpts from debate, *The New York Times*, 1956. november 10. 1.

¹⁹² Two worlds in action, *The Age*, 1956. november 6. 2.

¹⁹³ Hungary put off again by U.N. *The New York Times*, 1956. november 8. 16.

konfliktusra esett. Hogy miért is? Mert ebben a konfliktusban tudott az ENSZ, a főtitkár megítélése szerint hatásosan cselekedni. Ugyanis a két szuperhatalom, a Szovjetunió és az Egyesült Államok együttműködése mellett az ENSZ létre tudta hozni azt a katonai erőt, amely alkalmas volt a francia, brit, izraeli és egyiptomi csapatok szétválasztására és megalapozta az ENSZ semlegességét a hidegháború időszakában. Ráadásul a főtitkár úgy érezte, hogy amennyiben agresszívan lép fel a magyar ügyben, akkor elveszti a Szovjetunió segítségét a szuezi konfliktusban.¹⁹⁴

Azonban később, egy 1957. decemberi sajtókonferencián maga Hammarskjöld úgy érvelt, hogy a szuezi konfliktus volt „A történelem maga”, illetve azt is mondta: „Nem hiszem, hogy a Közgyűlés, vagy annak bármilyen tagja arra kért volna, hogy ugyanakkor figyeljek oda mindarra, ami Budapesten történik.” Továbbá tagadta, hogy akármilyen rangsorolás történt volna az események között.¹⁹⁵

Valójában, ha az angolszász sajtóban keressük a választ az ENSZ szerepére, illetve leszereplésére a magyar forradalomban, akkor a válaszok sokszor olyan erőteljesek lesznek, mint a brit külügyminiszternek, Selwyn Lloydnek az 1957 májusában elmondott szavai, amelyeket a *The New York Times* segítségével olvashatunk: „Az ENSZ bátorítani fogja a nemzetközi törvénszegőket azzal, ha elhibázza használni a többségét azokkal a nagyhatalmú nemzetekkel szemben, akik szembeszegülnek vele.”¹⁹⁶ Továbbá kifejtette, hogy érthetetlen a kettős mérce, azaz a világszervezet külön viselkedést tanúsított Izraellel, Franciaországgal és Nagy-Britanniával, illetve a Szovjetunióval szemben.

Egy ausztrál levélíró szerint pedig volt valami ironikus abban, hogy miközben a brit és francia csapatok visszavonultak, a Szovjetunió fegyverzettel árasztotta el a Közel-Keletet, amelyet majd Izrael ellen fognak felhasználni. Amint az a támadás elkezdődik, érdekes lesz nézni (!), hogy mit tesz a világszervezet és az USA azokkal az arab államokkal szemben, amelyeket most támogat.

Sőt, a levélíró sommásan megállapította a komoly amerikai democráciadeficitet is a történetekben. „Az amerikai politika a Közel-Keleten bebizonyította, hogy Amerika nem a demokráciától, hanem saját érdekeitől vezetve avatkozik be a Közel-Keleten.”¹⁹⁷ És miközben az ENSZ sokkal nagyobb energiát fektetett a szuezi válság megoldására, Magyarországgal nem törődött. A kiáltó különbség sok embernek felkelte az érdeklődését.

A probléma nyilvánvaló maradt tehát továbbra is, a szuperhatalmakkal szemben az ENSZ tehetetlen. Pedig a kanadai sajtó véleménye az volt, hogy az ENSZ alapelvei

¹⁹⁴ LIDEGAARD, 2000. 76–80.

¹⁹⁵ NAGY, 2007. 48.

¹⁹⁶ Lloyd criticizes U.N. over Suez Hungary. *The New York Times*, 1957. június 1. 2.

¹⁹⁷ Letters to the Editor. *The Age*, 1956. december 1. 2.

szerint a magyarországi helyzetben egyszerűen muszáj lenne komolyabban is beavatkozni a világszervezetnek.

„Sajnos az ENSZ erőtlén, hogy a nyilatkozata végén vagy bármely oroszokat elítélő határozatában bármilyen büntetést követeljen.”¹⁹⁸

Vitát folytatni az ENSZ-ben, állította a cikk, a magyar ügy kapcsán azonban jogos és helyes, még akkor is, ha tehetetlen a világszervezet.

A valódi kérdés tehát az angolszász sajtóban azt volt, hogy az ENSZ alkalmas lehet-e egyáltalán egy olyan szituációban reagálni, amilyen az 1956-os magyar forradalom egy nagyhatalom általi eltiprása. Van-e következménye egy ilyen nyilvánvalóan elítélendő cselekménynek?

Félreértés ne essék, nemcsak az angolszász államokban lett kérdés a szervezet hatásossága. U Thant, aki ekkor Burmát képviselte az ENSZ-ben, szintén komoly kritikát fogalmazott meg a világszervezettel szemben. Megvádolta mind a Szovjetuniót, mind a nyugati hatalmakat a Magyarországon történtek miatt. A kanadai *Quebec Chronicle* szerint kiderült, hogy a nagyhatalmak úgy játszanak a kisebb nemzetekkel, mint gyalogokkal a sakktáblán. Ezen a szemléletmódon kellene változtatni, így a világszervezet nemcsak a nagyhatalmak érdekeit védené. Tehát egy másik (!) ENSZ jöhetne létre.¹⁹⁹

Egyes lapok szerint a világszervezet gyenge volt, hiába is ért el a Közel-Keleten látványos eredményeket, azt csupán a két szuperhatalom együttműködésének köszönhetette. Ezt az együttműködést nem szülte meg más, mint hogy a két egykori nagyhatalom, Anglia és Franciaország régi területi érdekeltségeit bekebelezzék. És ehhez nyújtott segítséget, vagy álcát a világszervezet. Mindezt miért? Pusztán, hogy a szervezet egy kifejezetten fontos nemzetközi kérdésben erőt tudjon felmutatni? Mert Franciaország és Anglia, valamint Izrael olyan államok voltak, amelyeknek nem volt erejük szembeszállni az ENSZ határozatával a Szovjetunió ellenében?

Kimondva-kimondatlanul, de ez volt a véleménye az angol és a Brit Nemzetközösség sajtójának is a történeteikről. De nem lehetett az Egyesült Államoktól és annak katonai erejétől elszakadni, bármennyire is vaskosan kihasználta a szuezi válság keltette helyzetet még tulajdon szövetségeseivel szemben is. Az Egyesült Államok katonai és gazdasági potenciálja képezte az ellensúlyt a Szovjetunióval szemben. Szüksége volt Washingtonra Angliának, bármennyire is kellemetlen volt az incidens a sajtóanyagok tanúsága szerint. Az 1956-os tokiói NATO-konferenciáról tudósító cikk arra mutatott rá, hogy nem szabad hagyni, hogy az Anglia, Franciaország, illetve

¹⁹⁸ U.N. debate on Hungary is right but lacking in power. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. december 13. 11.

¹⁹⁹ United Nations' Weakness noted by small countries. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1957. szeptember 16. 3.

az Egyesült Államok között feszülő ellentétek tovább mérgesedjenek, hiszen fegyvertársak abban a katonai szövetségben, amelynek célja megvédeni a nyugati államokat. „[...] Az új szituáció Kelet-Európában aláhúzza a szükségességét a seb begyógyításának. [...] Politikai harmónia nélkül, a katonai erők egyesítése teljesen hatástalanná válik. A védelmi egység nem fér össze a létező komoly politikai különbségekkel.”²⁰⁰

Az angol *Manchester Guardian* 1958-ban, két évvel a szuezi események után egy újabb cikkben elemezte a történeteket, és immár nem találta olyan kikezdhethetetlenül szilárdnak az ausztrálok hagyományos hűségét a brit koronához, de ez az írás egyúttal kritizálta a konzervatív angol sajtót is. „Túlzás, amit a Tory sajtó állít, hogy egyhangúlag és teljes szívvel támogatják Angliát a szuezi kaland ügyében – írták –, veszélyes illúzió volt, hogy a britek mindig számíthatnak és megbízhatnak Ausztrália hűségében. A hűség létezik, de ez nem megkérdőjelezhetetlen és nem kritika nélküli.”²⁰¹

Ráadásul – a cikk szerint – figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az ausztrálok egyre inkább az Amerikai Egyesült Államokhoz fordultak és benne látták a védelmezőjüket. 1957-ben közös védelmi szerződést is kötöttek egymással, amelyet a *Manchester Guardian* szerint nem árt észben tartani. Az angolszász világot alaposan megváltoztatta a szuezi kudarc és a magyar forradalom. Az Egyesült Államok vezető szerepe egyértelművé vált az angolszász sajtóban, miközben az együttműködés fontos maradt az angol nyelvű országok között. A kanadai sajtó nem győzte hangsúlyozni, hogy az ENSZ-ben is egyeztették a stratégiát a magyar forradalom ügyében. „Akár egyetért a magyar nép, akár nem, a nyugati hatalmak – a legszorosabb együttműködésben az Egyesült Államokkal – üdvözölték az ENSZ fellépést Szovjet-Oroszországgal szemben. [...] Nyugati információs források, különösen az amerikaiak szerint több, az Egyesült Királysággal kötött egyezség vezetett el a Közgyűlésben a győzelemhez, amely egy csattanós pofon volt Moszkvának.”²⁰²

Az Egyesült Királyság a szuezi események miatt háttérbe szorult a nemzetközi szervezetben és átadta a kezdeményezést az Egyesült Államoknak. Azt természetesen nem lehetett kommunikálni a közvéleménynek, hogy tulajdonképpen az egész Brit Nemzetközösséget sújtotta a Szuez miatt csorbát szenvedett, nagyhatalmi illúzióba feledkező Anglia, mivel nem lehetett tovább gyengíteni Nagy-Britanniát sem a felesleges igazmondással.

²⁰⁰ World unrest prevents NATO fulfilling ideal of Unity. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. december 24. 3.

²⁰¹ Australia Forging New Links United States the natural ally. *Manchester Guardian*, 1958. október 1. 8.

²⁰² UN vote claimed victory. *Montreal Gazette*, 1957. szeptember 17. 1.

A világszervezetnek azonban valamit fel kellett mutatnia a pusztá szavakon túl. A magyar forradalom eltiprása miatt kényelmetlen helyzetbe került a főtitkár, aki elsősorban a szuezi eseményekre koncentrált. Logikus lépésként létrehoztak egy, a Közgyűlésnek felelős különleges bizottságot, amelynek a magyar ügyekre kellett koncentrálnia. Az ENSZ „ötfős”, illetve „ötös” bizottsága, ahogy sokat emlegették, levette tehát Hammarskjöld válláról a terhet.²⁰³

A Bizottság felállítását, természetesen a főtitkár vetette fel a közgyűlésben 1957. január 7-én, azonban az Amerika Egyesült Államok képviselője terjesztette elő szavazásra a javaslatot.²⁰⁴ Sajnos a Magyar Ügyet Vizsgáló Különleges Bizottság ténylegesen nem rendelkezett olyan erővel, amely lehetőséget teremtett volna a magyar ügy érdemi befolyásolására, ezzel szemben sokkal inkább a jelentéstétel és a dokumentálás maradt a bizottság egyetlen lehetősége. Azonban nem léphettek be Magyarország területére sem, csupán a menekült szemtanúk kihallgatására, illetve az újság-cikkekre támaszkodhattak. Valamint Budapestről a Bécsben tartózkodó külföldi újságírókon keresztül kaptak további információkat. A Kádár-kormány azon a napon, amikor a Közgyűlés jóváhagyta a bizottság felállítását, azaz 1957. január 10-én, már a budapesti rádión keresztül közölte, hogy nem engedélyezi az ENSZ-külön testületnek az anyaggyűjtést Magyarországon.²⁰⁵

Ezért az „ötös bizottság” jelentése a New Yorkban, Genfben, Rómában, Bécsben, Londonban és Genfben felvett interjúkra támaszkodhatott leginkább.²⁰⁶ A magyar szemtanúk által elmondott oral history volt a legnagyobb támasztéka a bizottság munkájának. És egyben a legnagyobb gyengéje is ez lett. Az összes 111 szemtanúból, mintegy 81 fő névtelenséget kért. Később ez komoly támadási felületet jelentett a Kádár-kormány vezette ellenpropagandának, amely természetesen erőteljesen támaszkodott a magyar sajtóra is a harcban. A *Népszabadság* 1957. január 11-i száma például kormánynyilatkozatot közölt, amelyben visszautasították a különbizottság létrehozását mint Magyarország belügyeibe való súlyos beavatkozást.²⁰⁷

²⁰³ NAGY, 2007. 91.

²⁰⁴ Az ENSZ magyar ügyekkel kapcsolatos intézkedéseinek megállapításához, az Amerika Hangja müncheni rádióadásának összeállított kronologikus áttekintését használtam. A teljes dokumentum megtalálható: OSA Archívum: http://w3.osaarchivum.org/images/stories/pdfs/hedervary/background/un_hung_res_voa.pdf (2023. április 3.)

²⁰⁵ Uo.

²⁰⁶ OSA Archívum Hédervár-gyűjtemény, az összes interjú (111) megtalálható: http://w3.osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1544&Itemid=1518&lang=hu (2023. április 4.)

²⁰⁷ A kormány nyilatkozata a magyar belügyekbe való avatkozás újabb kísérlete ellen. *Népszabadság*, 1957. január 11. 1.

Azonban a bizottság munkája közben talán legkevésbé a magyar kormány akciója jelentette a nehézséget. Sokkal inkább a különös másodtitkár, Povl Bang-Jensen dán ENSZ-diplomata személye okozta a gondot, aki rendkívül fontosnak látta a jelentés elkészítését, de nemcsak dokumentálni, hanem segíteni is akart a magyar forradalmároknak. Ráadásul Bang-Jensen személyes felelősséget is vállalt a névtelenséget kérő magyar szemtanúk biztonságáért azzal, hogy nem fedi fel a kilétüket, és megőrzi személyazonosságukat még az ENSZ hivatalnokaival szemben is, akikkel kapcsolatban maga is bizalmatlan volt.²⁰⁸

A jelentés végül 1957 nyarára elkészült, és amint várható volt, minden olyan vádat cáfolt, amely a magyar forradalmat előre megtervezett nyugati imperialista beavatkozásnak, illetve fasiszta lázadásnak szerette volna beállítani. A jelentés kiállt a felkelés spontán kitörése mellett. Még a jelentés nyilvánosságra kerülése előtt az amerikai *The New York Times*nek már az volt a véleménye, hogy a munka tulajdonképpeni célja a szovjetek magyarországi beavatkozásának az elítélése.

„[...] Az hihető, hogy ez a jelentés szintén el fogja ítélni a szovjet katonák és a magyar kommunista kormány által gyakorolt és folytatódó terrort, illetve ismételten felszólít a szovjet katonák azonnali kivonására Magyarországról. Az öttagú bizottság végleges jelentése még fogalmazás alatt van. Habár egyes részei kézről kézre járnak, vagy kiszivárognak a különböző itteni delegációk között. Ez eredményezi azt, hogy a jelentés ezen részei követni fogják a Közgyűlés által a múlt évi magyar krízis alatt a forradalom kapcsán elfogadott sorozatot.”²⁰⁹

A furcsa az, hogy a sajtó nem foglalkozott sokat a különbizottsággal önmagában. A jelentés mégis nagyon fontos volt, még akkor is, ha a sokak számára különös dán Bang-Jensen kevésnek is ítélte, és a megfogalmazásait sem tartotta a helyzethez megfelelőnek. Washington számára azonban fontos volt az ENSZ szerepe. Nem véletlen, hogy éppen Washington javasolta a különbizottság felállítását. Ugyanis egy olyan bizottságnak, amelynek az Egyesült Államok nem volt tagja, kellett kimondania azt az igazságot, hogy a magyar forradalom teljesen spontán kitört felkeléssel kezdődött. Az amerikai diplomácia fontosnak tartotta ennek a hangsúlyozását, ugyanis az ellenpropaganda mindenképpen be akarta bizonyítani, hogy valamilyen, de elsősorban nyugatról irányított, inspirált megmozdulás miatt tört ki az 1956-os magyar forradalom.

Egy, a *The Times*ban megjelent cikk szerint az amerikai külügyminisztérium egy jegyzéket készített az általuk Magyarország 1945-os orosz megszállásának nevezett évfordulójára. Ebben a cikkben elítélték a Kádár-kormányt, mert visszatért a legrosz-

²⁰⁸ A téma legalaposabb ismertetése: NAGY, 2007.

²⁰⁹ PARROTT, Lindsey: New rebuke seen for soviet in U.N. *The New York Times*, 1957. június 2. 32.

szabb sztálinista hagyományokhoz, illetve hamis propagandát folytatott az Amerikai Egyesült Államok ellen, azt állítva, hogy az 1956-os forradalmat az USA inspirálta. Kijelentették, hogy „a felkelés spontán volt, és csak a szovjet fegyveres beavatkozás zúzta össze. Ezen körülmények között a szovjet fegyveres erők folyamatos jelenléte Magyarországon és a magyar nép állandó elnyomása a Kádár-kormány nyílt beismerése, hogy nem rendelkezik a nép bizalmával és nem tud létezni a szovjet katonák védelme nélkül.”²¹⁰

Elsősorban propagandaértéke volt Washington magyar forradalommal kapcsolatos lépéseinek. Be kellett bizonyítani, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem hagyja magára a magyar forradalmat sohasem. Erre pedig nagyszerű alkalom kínálkozott az ENSZ tárgyalótermében. Kádár János is megszólalt az ENSZ-ben kialakult helyzetről, amely természetesen nem festett rózsás képet a magyar kormányáról sem. 1957. augusztus 23-án felszólalt az MSZMP budapesti pártbizottságán, ahol elmondta, természetesen, ha érdekli a hazaiakat, hogy mi is fog történni az ENSZ-ben. A magyar diplomaták megkérdezték az amerikaiakat a szándékaikról a világszervezetben, állította Kádár. Ki akarják zárni Magyarországot az ENSZ-ből? Kádár szerint az amerikaiak azt állították, hogy nem akarják megszakítani a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal. Egyszerűen csak propagandacéljai vannak a támadásnak. Az okfejtés szerint tehát csak annyi a cél, hogy napirenden tartsák a kérdést. Továbbá Kádár azt is állította, hogy amikor az ötös bizottság jelentését kiadták, akkor az angolok összehívták a lapok szerkesztőit, hogy felszólítsák őket, közöljék a jelentést a lapokban és tartsák napirenden a kérdést. Ezt a lapszerkesztők megtagadták. (!)²¹¹ Ez a kijelentés természetesen nehezen hihető, habár az tény, hogy 1957 végére alaposan csökkeni kezdett az angolszász sajtóban a magyar ügygel foglalkozó cikkek száma, de ez nem volt olyan nemzetbiztonságot érintő angol ügy, amely miatt bármilyen politikai célú manipuláció indokolt lett volna. A sajtóban sokkal inkább kezdett kifulladásni az 1956-os magyar forradalom szenzációja az 1957-es év végére, ahogy a magyar menekültek kérdése is lassacskán rendeződni látszott, valóban kezdte lendületét veszteni a nyugati sajtópropaganda. Mindazonáltal Kádár az indokoltnál is jóval pozitívabb képet festett az amerikai és magyar diplomácia kapcsolatáról, mintha csak a külvilágnak szóló összezőrdülésről lenne szó csupán. Ennek cáfolataként elegendő csak az 1956. november 4-én, az Egyesült Államok budapesti követségére menekült Mindszenty József esztergomi érsekre gondolni, akinek a személye komoly gondokat okozott a két ország diplomáciai kapcsolatainak rendezésében.

²¹⁰ Reversion to terror in Hungary, U.S. condemnation of Kadar regime. *The Times*, 1957. április 4. 10.

²¹¹ Kádár János felszólalása az MSZMP Budapesti Pártbizottsága ülésén 1957. augusztus 23. Budapest Fővárosi Levéltára (a továbbiakban: BFL) XXXV. 1. 3., 1957. 3. öe. in: <http://www.parallelarchive.org/document/1657/www.mol.gov.hu> (2013. augusztus 17.)

Az amerikai követségen tartózkodó főpap sokáig az 1956-os magyar forradalom jelképe volt az angolszász lapok, és megoldatlan kérdés a politika számára. Az amerikai diplomatákkal szemben is alkalmazott retorziókat a magyar kormány.

Ennek indokai között szerepelt az amerikai magatartás az ENSZ-ben, illetve Mindszenty József ügye. A két ország közötti huzakodás már akkor elkezdődött, amikor az új amerikai követ, Edward T. Wailes, aki arra kapott utasítást, hogy Nagy Imrének adja át a megbízólevelét, nem volt hajlandó ezt Kádárnak is megtenni, valószínűleg Washingtonnak engedelmeskedve.²¹²

A diplomácia egyre romlott a két ország között, az egymással szembeni retorziókkal kapcsolatban a *Time* is beszámolt. Egy cikkükben rámutattak arra, hogy az amerikai diplomaták „szürkén” dolgoznak Budapesten, folyamatosan követik és kikérdezik őket. Az okok között egyrészt a már általunk is említett ENSZ-ben elfoglalt amerikai pozíciót, másrészt a Mindszenty-kérdést, illetve az olyan újabb sérelmeket emlegették, mint amikor a Genfben rendezett Nemzetközi Szabad Szakszervezetek ülésére nem engedték be a magyar delegációt.²¹³

Ennek következményeként az USA követségének ügyvivőjét beidézték a külügyminisztériumba, ahol kémkedéssel vádolták meg az amerikaiakat. Erre való hivatkozással 32 USA-diplomatának kiadták, hogy nem utazhatnak távolabb Budapeستől 40 km-nél, csak 48 óráig érvényes külön engedéllyel. Az Államok természetesen ezek után hasonlóképpen jártak el a washingtoni és a New York-i magyar diplomatákkal kapcsolatban.²¹⁴

Az ENSZ tehát egy csatamező volt az angolszász lapokban, ahol, ha úgy tetszik, a végletes gondolkodásukban nap mint nap vagy ülőszakról ülőszakra megütközött egymással a jó és a gonosz, a demokrácia és a diktatúra, a nyugati világ védelmezője, az Egyesült Államok és a keleti óriás, a Szovjetunió.

Az ötfős bizottság elvégezte a dokumentálást, de az eseményeknek új lökést a sajtóban csak a Nagy Imre és társainak kivégzése és az ítéletek adtak. Tehát a válságom a fejezet címében feltett kérdésre csupán annyi, hogy bizony az angolszász sajtó alapján az ENSZ az 1956-os magyar forradalom kezelésére alkalmatlan volt, vagy csak szimplán nem megfelelő.

²¹² MÁRTON, 2000. 161.

²¹³ 25-Mile limit. *Time*, 1959. július 20. 20.

²¹⁴ Uo.

5. AZ ÚJABB DÖFÉS

Amennyiben összegezni akarjuk az eddig történeteket, akkor az 1956. november 4-e utáni időszakkal kapcsolatban az derült ki, hogy Kelet-Európában bármilyen szovjet beavatkozásra sem érkezhetett semmilyen nyugati fegyveres válasz, csak a szovjet hadsereget és az SZKP tetteit elítélő szavak. És amint látni fogjuk a menekültekkel foglalkozó fejezetben, a segélyezés volt az egyetlen komolyabb reakció a propaganda-célokat szolgáló nyilatkozatokon kívül. Ez azonban megkérdőjelezte az Egyesült Államok addigi külpolitikai irányának helyességét, és megmutatta az angolszász államok valódi tehetetlenségét. Ám az 1956-os magyar forradalom következményeinek még korántsem volt vége, mert még csak most jött a megtorlás kérdése.

Az igazság az, hogy a forradalom fegyveres leverése után az angolszász sajtóban mindig is voltak feltételezések Nagy Imre sorsával kapcsolatban. Azt hiszem, ha csak a korszak kommunista politikai pereiből, kivégzéseiből indulunk ki, akkor is helyesek voltak a találgatásaik, hogy bizony Nagy Imre-per várható. Ezek a találgatások Nagy Imre és társai budapesti elrablása után rögtön elkezdődtek.

„Egy nem igazolt nyugat-berlini híradás szerint Nagy Imrét Moszkvában fogják perbe fogni árulás miatt, ahogy azt a Reuters berlini tudósítója állította.”²¹⁵

A *Time* egyik olvasója Nagy Imrét javasolta az újság által minden évben megválasztott Év Embere címre. Bár azt is hozzátette, hogy azt csak posztumusz fogja megkapni, mert addigra úgyis kivégzik. A cikk szerint a Nagy Imre-per Hruscsov akarta, Kádár nem. A *Time* egyáltalán nem látott kétséget afelől, hogy lesz per.²¹⁶

Közvetlenül a magyar forradalom leverése után még arról tájékoztattak az angolszász lapok, hogy Kádár János nem kíván Nagy Imre-ügyet kreálni a világ számára. „Kádár kijelentette, hogy nem gondolkoznak Nagy állandó száműzetésben tartásáról. De azt gondolják jobb, ha az országon kívül marad, amíg megéri rá az idő. Kádár szerint még mindig akadnak bujkáló ellenforradalmárok, akik megpróbálnák meggyilkolni őt és a kormányra fognák a halálát. Hozzátette, hogy a kormány nem tervezi a büntetőeljárást Naggyal szemben annak ellenére, hogy súlyosak a tettei.”²¹⁷

A megtorlás pereit nem a nyilvánosságnak szóltak, hanem a bosszúnak. Magyarország a világsajtóban amúgy is kiemelt szerepet és figyelmet kapott az 1956-os forradalom miatt, érthető, ha ezt a nem kívánta fokozni a Kádár-kormány a nyilvános perekkel okozott újabb nemzetközi hullámveréssel. Ráadásul a legtöbb nyugati újságíró elhagyta már Magyarországot. A hazai újságok is leginkább arról tudósítottak,

²¹⁵ Protest at Kidnapping of Mr. Nagy. *The Age*, 1956. november 26. 1.

²¹⁶ Without Mercy. *Time*, 1957. december 30. 21.

²¹⁷ Hungary's Workers Go back but economy still crippled. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. december 1. 1.

hogy ezt vagy azt az ember kivégezték, elítélték ellenforradalmi cselekményeik miatt, vagy még ennyit sem tettek meg. A megtorlás ténye azonban benne volt a levegőben, barátságok szakadtak meg a félelem miatt, állásukat elvesztett forradalmárok várták elfogásukat és törvény elé állításukat, még mindig a tüntetőkre várt a karhatalom és a sortüzek. A rengeteg emigráns és a csonkává vált családok borzasztó aláfestését adták az események folyásának. A nyugati újságíróknak kevés tudósítanivalója akadt, de mindenki tudta, hogy Magyarország szomszédságában, Bécsből is lenne miről írni a perekről. A nyilvánosság hiánya, az információk visszatartása sok esetben hamis hitbe ringatta azokat is, akik elvesztették szeretteiket a megtorlás következtében. A szóbeszéd, a pletykák megzavarták mindazokat, akik a hivatalos hírekből tudtak a megváltoztathatatlanról.²¹⁸

A hatalom egyetlen perben látott lehetőséget arra, hogy kihasználja a nyilvánosság jelentette erőt. Igazát akarta bizonyítani az ország és különösen a Nyugat felé, el kellett tekinteniük tehát attól a felfogástól, hogy a nyilvános perekre úgyis a nyugati újságírók járnának az ellenpropagandájukhoz való anyaggyűjtés céljából. Az események alakításához természetesen felhasználták a párt lapját, a *Népszabadságot* is.

A kiválasztott per Tóth Ilona ügye lett. A párt lapja először 1957. február 19-én tudósított az eseményről, általában elmondhatjuk, hogy a 8. oldalon hozták az ügyet, de a kevésbé fontos tanúvallomások a későbbiekben még hátrább kerültek. A bírósági eljárás és annak újságban való tárgyalása során a kettétört karrierű, bűnöző, osztályidegen vádlottak bemutatása volt a fontos. Gyöngyösi Miklóst, Tóth Ilona társát a vádlottak padján 1956 előtt 8 alkalommal ítélték el közbüntényes vádakkal.²¹⁹ Olyanok kellett tehát Kollár István meggyilkolásának ügyében, akik esetleg már elítéltek voltak, segítségükkel akarták azt bizonyítani, hogy az „ellenforradalmár írók” megtévesztették a magyar társadalmat, tettük érdekében bűnözőkkel is társultak, hatásuknak köszönhetően egy olyan medika, mint Tóth Ilona az emberölésig is eljutott.²²⁰

A perrel kapcsolatos magyar cikkekről azonban elmondhatjuk, Eörsi István visszaemlékezését citálva, hogy a „tárgyalási tudósítások olyan undorítóak, hogy még ma is, három évtized múltán, hiánytalanul kibűzlik belőlük a korszak mocska. Legfőbb törekvésük a vádlottak erkölcsi lejáratása volt.”²²¹

²¹⁸ A „*hatvanas évek emlékezete*” Az Oral History Archívum gyűjteményéből. Válogatta és összeállította: MOLNÁR Adrienne. Budapest, 56-os Intézet, 2004. 32. (A továbbiakban: MOLNÁR, 2004.)

²¹⁹ EÖRSI László: *Mítoszok helyett*. Budapest, Noran, 2003. 204. (A továbbiakban: EÖRSI, 2003.)

²²⁰ Obersovszky Gyula, Gáli József az *Élünk* szerkesztői is ott ültek a vádlottak padján.

²²¹ EÖRSI István: *Emlékezés a régi szép időkre*. Budapest, Napra-Forgó, 1989. 78.

A *Time* két cikkében is tudósított a perről. Ezekben van tévedés is az eseményekkel kapcsolatban. Kollár Istvánt egy kórházi betegként mutatták be.²²²

Eörsi László munkái szerint Kollár egy női munkásszálló előtt várta menyasszonyát, Polgár Erzsébetet. Itt éppen röpcédula-osztogatásra készültek, gyanúsnak találták a viselkedését és Gyöngyösihez kísérték, aki átvitte a Domonkos utcai kórházba. Megtalálták nála azt a fényképet, ahol a sógora ávos egyenruhájában pózolt. Azt hitték, utánuk leskelődött, ezért Tóth Ilona, Gönczivel és Gyöngyösivel megölte Kollárt. A *Time* jól átlátta a per lényegét és rögtön ítéletet is mondott felette. „Amennyiben Kádár abban reménykedett, hogy diszkreditálja a szabadságharcosokat, akkor csúnyán elkalkulálta magát.”²²³

A lap Tóth Ilonát egy bátor hősnek mutatta be, aki őszintén merte vállalni szörnyű tettét és nem gyilkosnak, hanem egy olyan forradalmárnak nevezte magát a bíróság előtt, aki az ügy érdekében mindenre hajlandó volt. Nem kért a bíróságtól kegyelmet, csakúgy nem, mint Gáli és Obersovszky. Utóbbi úgy érezte nem a rendszer vagy az ideológia ellen lázadtak fel, hanem azok ellen, akik bemocskolták azt, azok ellen, akik gátolták a szocialista fejlődést. Elismerte az elkövetett hibákat, de a cél, amely érdekében elkövették őket, szerinte jó és becsületes volt. A két író ekkor még rövid börtönbüntetésre ítélték, Tóth Ilonára és két társára a kivégzés várt. Obersovszkyra és Gálira is ez várt volna a másodfokú tárgyalás után. Az emiatt kialakult nemzetközi tiltakozásról a *Time* is beszámolt.

Az ítélet miatt protestálók névsorában baloldali írókat, művészeket találhatunk: Bertrand Russell, Jean-Paul Sartre, Pablo Picasso, Luis Aragon. Tiltakozott Kodály Zoltán is. Bertrand Russell még azzal is fenyegetőzött, hogy lemond a Béke Világtanácsban betöltött elnöki posztjáról. Ekkora tiltakozásra nem számítottak, különösen nem a nyugati baloldal részéről. A nyilvános per tehát kudarccal végződött, ráirányította a figyelmet egy olyan ügyre, amelynek a célja éppen az volt, hogy a forradalmárokat bűnözőnek állítsa be, és ennek a propagandája legyen.

A *Time* is sikeresnek ítélte a nemzetközi tiltakozásokat. „Valószínűleg ezek a nyilatkozatok késztették a Kádár-kormányt arra a kijelentésre, hogy folyamatban van az ügyek felülvizsgálata, és felfüggesztették Obersovszky és Gáli halálos ítéletét.”²²⁴

A tiltakozás hatókörét ugyan kiterjesztették Tóth Ilonára és társaira is, de úgy érezte a *Time*, hogy a világ véleményével kapcsolatos megvetés jeleként a medikát, Gönczit és Gyöngyösit felakasztották. Valójában az írók nemzetközi kapcsolatai sokkal inkább közrejátszottak megmentésükben. A munkások, parasztok vagy egy-egy

²²² Hungary: The Case against Freedom. *Time*, 1957. április 22. 21.

²²³ Uo.

²²⁴ Contempt and Clemency. *Time*, 1957. július 8.

„megtévedt”, de ismeretlenebb értelmiségi nem számíthatott komolyabb nyugati támogatásra, éppen ezért könnyebben kivégezhetők voltak. Ellenben a jelentősebb értelmiségiek, azok már teljesen más ügyek voltak. Ezt éppen a Tóth Ilona-per kapcsán tanulhatták meg a magyar kommunista vezetők.

A Tóth Ilona perének kérdése még ma is vita tárgya a kutatók körében. Eörsi László kitart azon álláspontja mellett, hogy a periratokban foglaltaknak megfelelően történtek az események, az esetleges tévedések a bíróságok és az adminisztráció szervezetlenségének tudhatók be.²²⁵

Eörsi részben magáévá tette nemcsak ebben az ügyben, hanem általában a megtorlások kapcsán keletkezett dokumentumokból kibontakozó történeteket. 2021-ben megjelent könyve is e logika mentén tárgyalta az 1956 után kivégzéssel zárult eljárásokat.²²⁶

Tehát Tóth Ilona medika a társaival együtt végül is elkövette az emberölést, nem koncepciós perről volt szó, a tanúvallomások helytállóak. Ezzel szemben homlok-egyenest eltérő álláspontot képvisel M. Kiss Sándor és lánya, Földváryné Kiss Réka véleménye, akiknek határozott meggyőződésük, hogy a perben foglaltak szerint egyszerűen nem történhetett meg a bűncselekmény.

Tóth Ilonát befolyásolhatták, illetve az áldozat, Kollár István személyazonossága sem bizonyított, akár az is lehet, hogy nem is az ő holttestét exhumálták a bizonyításhoz.²²⁷

Ez a per egy évvel Nagy Imre és társai kivégzése előtt zajlott. Tehát a nyugati világ és az angolszász sajtó tisztában volt azzal, hogy intézményesített gyilkosságok folynak Magyarországon. A Tóth Ilona-perhez kapcsolódó Gáli- és Obersovszky-ügyben a nemzetközi értelmiség sikerrel akadályozta meg a súlyos ítélet meghozatalát, tehát a vita önmagában eldönthető lenne, ha a pert pusztán úgy tekintjük, mint egy próbát a nyilvános megtorlási perek levezénylésére, és a rá adott határozott nemzetközi válaszra. A Nyugat pontosan tudta, hogy mi folyik, és a nyugati értelmiség sokszor a sajtón keresztül üzent a megtorlás vezetőinek; ezt tette például Albert Camus is.

„Albert Camus 1957-ben az Irodalmi Nobel-díj győztese – írta a *The New York Times* – ma felhívta a munkások és értelmiségiek szakszervezeteit, hogy közbenjárjon Rácz Sándor és Bali Sándor megmentése érdekében, akik vezetői voltak a magyar felkelésnek (revolt) most pedig börtönben vannak. Camus azt állította nyilatkozatá-

²²⁵ EÖRSI, 2003.

²²⁶ EÖRSI László: „Irgalomnak helye nincs”. *Az 1956-os forradalom és szabadságharc résztvevői*. Budapest, Kossuth, 2021.

²²⁷ KISS Réka – M. KISS Sándor: *A csalogány elszállt. Tóth Ilona tragikuma*. Kairosz, Budapest, 2007.

ban, hogy a két férfi a halálbüntetést kockáztatta és hozzátette: a csendben maradás, szabad kezét adna Münnichnek és Kádárnak.”²²⁸

Tehát a csöndben tartott bosszú éppúgy elbukott a nemzetközi értelmiségnél, mint a nyilvános perek. Az igazi, állami szintű nyugati nagyhatalmi tiltakozás váratott csak magára, az ENSZ-ben csak a vitatkozás folyt tovább.

A megtorlás jogrendszerének, a bosszúnak a felépítése tulajdonképpen 1956. november 4-én elkezdődött. A *The New York Times* 1956. november 11-én beszámolt a forradalmárokra váró újabb megpróbáltatásról:

„A kommunista Magyarország azonnali kivégzését rendelte el valamennyi forradalmárnak, akiket gyilkossággal, gyújtogatással vagy fosztogatással vádolnak. Dobi István nyilvánosságra hozta, hogy bármely magyart, akit bűnösnek hisznek ezekben a bűnökben, kivégzik 24 órán belül. Bizonyíték nem szükséges. Münnich Ferenc belügyminiszter kijelentette, hogy a felkelők önkéntes megadásának a határideje lejárt. Utasított a fegyveres csoportok és egyének kegyelem nélküli kivégzésére.”²²⁹

A *Time* is tudósított a magyar vezetők megtorlással kapcsolatos vélekedéséről. Idézte a legfőbb ügyész Szénási Géza szavait a perekkel kapcsolatban: „A haditörvényszék eltörlése után, néhány ember úgy vélte, csökkenni fog a szigor. Ezeknek a feltételezéseknek nincs valós alapja. A szlogen, hogy »Legyen béke közöttünk« szírének... Tolerancia és megértés csak azoknak jár, akiket félrevezettek az ellenségeink.”²³⁰

A megtorlás természetesen a családtagokat is érintette, a rendszer sokáig csak a legminimálisabbat adta meg az áldozatok, elítéltek hozzátartozóinak. A *Time* a jelenséget egy szívszorító cikkben hozta a világ tudomására. A történetben egy kivégzett csepeli munkás özvegyéről, Ilonáról és gyermekeiről olvashatunk.²³¹

Az özvegyet és a kis árvákat a megtorlás részeként először a házigyári lakásukból akarták kitenni, de erről lemondtak, mivel az nem egy villa volt, túlságosan sötétnek és kicsinek bizonyult annak a pártfunkcionáriusnak, akinek kiutalták. A meggyilkolt csepeli munkás fiát, a tízéves Sándort kis híján kidobták az iskolájából, mert védte a forradalmat. Ilonát félelemből mindenki magára hagyta és ettől szenvedett a legjobban; beszélni sem mertek vele. Munkát nem kapott, ezért apránként el kellett adnia az ingóságait. Kénytelen volt a szemétkerakókban turkálva keresni a kenyerét a családjának, de ez is bajt okozott. Ötéves kislánya egy nap sérülésekkel tért haza, azokkal verekedett össze, akik az anyját guberálónak nevezték. Karácsonyra semmit sem tudott venni gyermekeinek, törött fenyőágak és egy bot segítségével fabrikált kará-

²²⁸ Camus asks effort to aid 2 in Hungary. *The New York Times*, 1958. április 22. 16.

²²⁹ Hungary Orders 'Merciless' steps to quell revolt. *The New York Times*, 1956. november 11.

²³⁰ Without Mercy. *Time*, 1957. december 30. 21.

²³¹ The Widow's Christmas. *Time*, 1957. december 30. 21. Idézi: RÁCZ, 2007. 237.

csonyfát maguknak. Az egyetlen reménye a szép ünnepre az a csomag volt, amelyet az ausztriai rokonai küldtek a bajba jutott család számára, mivel azt alaposan tele-töltték kávéval és kakaóval. Ám nem kaphatta meg a csomagot, mert az új vámtörvények miatt képtelen volt kifizetni az átvételhez szükséges tarifát. Az egész a postán maradt. „Maybe Jezuska would answer the children’s letters next year.” (Talán a Jézuska jövő évben tud majd válaszolni a gyerekek leveleire.)²³²

A cikkben nem véletlenül csak keresztnévvel találkozhatunk. A *Time* szerkesztősége feltehetően már tisztában volt azzal, hogy milyen veszélynek tehetik ki a szereplőket, ha a családneveiket is közlik. Az is elképzelhető, hogy a történet szereplői tudatosan nem adták meg teljes neveiket a tudósításhoz. A félelmek több mint jogosak voltak.

Ám nem sok ilyen híradással találkozhatunk a lapokban, a külföldi sajtó összességében kevés és pontatlan forrással rendelkezett a megtorlásokról, de ha mégis tudtak a bírósági eljárásokról tájékoztatni, akkor is csak olyan semmitmondó cikkek születtek, amelyek formailag a *Népszabadság* hasonló híreihez voltak hasonlóak.

Ilyen cikkben számoltak be a csepeli munkások peréről is. A számokat olvashatjuk csak: 10 halálos ítélet, 25 börtönbüntetés. Megtudhatjuk, hogy 200 embert hallgattak meg az eljárás alatt, de ezek nem a védelem tanúi voltak, bár majdnem egy éve jelentették ki, hogy befejezik, ahogy nevezni szokták, az ellenforradalom elleni akciókat – írta a *Time*.²³³

Az ausztrál sajtó is a sötétben tapogatózott és bizonytalan információkból próbálta rekonstruálni a magyar megtorlás mozaikját. A *The Age* egy 1960-ban megjelent cikkében római hírforrásokra hivatkozva azt állította, hogy a magyar hatóságok 45 és 60 fő közötti kamaszkorú felkelőt végeztek ki, majd hozzátették, hogy az olaszok hiteles bécsi forrásai szerint 1959-ben 150 fiatallal és 54 felnőttel végeztek Kádár hóhérai.²³⁴

Hasonló információkkal tudtak szolgálni abban az esetben is az angolszász lapok, ha konkrét személyeket érintő ítéletekről tájékoztattak. Például az angol *Manchester Guardian* egy pár soros, szinte lábjegyzetszerű cikket közölt Turcsányi Egon, Mindszenty személyi titkára elítéléséről. „A sajtót és a közönséget nem engedték be a tárgyalás utolsó szakaszára, amely december 3-án kezdődött Budapest városi bíróságán. A legnagyobb részét titokban tartották. A közvádlo nagyon súlyos ítéletet kért, de nem halálbüntetést, a 65 éves Turcsányi atyára, nyilatkozta tegnap a hiteles forrás. Állítólag megszervezte az Egyházügyi Hivatal kifosztását, a felkelés alatt, [...] 15 to-

²³² Uo.

²³³ Jogging Memories. *Time*, 1959. április 13. 23. Idézi: RÁCZ, 2007. 237.

²³⁴ Hungarians Executed. *The Age*, 1960. február 6. 1.

vábbi katolikus lelkészt és teológiai hallgatót és egy laikust ítélték tíz évre, akik hasonló váddal szembesültek a városi bíróságon.”²³⁵

Nyilvánvaló, hogy csak a nemzetközileg is ismert forradalmárok pererei kaphattak esetlegesen több figyelmet az amúgy is nehezen kibogozható, nem nyilvános eljárások kapcsán.

Ilyen körülmények között az is előfordult, hogy egy másik lap munkatársa által szerzett információ segítette az adott angolszász sajtóterméket a megtorlással foglalkozó cikk megírásához. Az 1959. augusztus 4-én kivégzett Kósa Pál esetét és újpesti társai perét a *Time* a *Manchester Guardian*ban publikáló egykori lengyel menekült, Viktor Zorza kapcsolatai segítségével tudták meg.²³⁶

Kósa Pál – írta a cikk – az ifjúkommunisták modellje volt: Újpesten élt és dolgozott, tagja volt a szakszervezeteknek. 1956-ban felkelő lett, segített ledönteni Újpesten a szovjet emlékművet, november 12-én testvérével együtt elfogták. A Fő utcában végezték ki hét társával együtt.²³⁷ A per során néhány újpesti kommunista ugyan felajánlotta, hogy tanúskodik Kósa mellett, de amint megtudták, hogy az akasztásokról híres Borbély János lesz a bíró, letettek róla. Jellemző, hogy Zorza sem teljesen pontos információkkal látta el a *Time*-ot. Egyrészt Kósával együtt összesen hét főt végezték ki, és akasztották, nem lelőtték őket. Másodsorban Kósa nem segítette a szovjet emlékmű ledöntését, csak ott csatlakozott az eseményekhez.²³⁸

A korabeli magyar és angolszász cikkek sem alkalmasak arra, hogy a megtorlások kutatásának alapját képezzék.

A magyarországi terror 1956. november 4-e utáni növekedését nemcsak az ENSZ dokumentálta, hanem egyéb szervezetek is az angolszász sajtó tanúsága szerint.

„Az ENSZ előtt tett különleges jelentés szerint a terror uralma Magyarországon nőtt és kiteljesedett az elmúlt öt hónapban – írták. A helyzet kegyetlensége felülmúlja Sztálin és Rákosi legrosszabb napjait. A hatvanoldalas jelentést ma kapták meg a közgyűlés tagjai, akik holnap folytatják majd le a vitát a magyar ügyről. [...] Az Európai Fogoly Nemzetek, az Európai Fogoly Nemzetek Amerikai Barátai és három amerikai magyar szervezet segítségével összeállított anyag kiegészíti az új dokumentumot. A jelentés alapján az Európai Fogoly Nemzetek Gyűlése az ENSZ közgyűléséhez fordul, hogy a tagok együttes lépést tegyenek a Szovjetunió kizárására az ENSZ-ből. [...] Illetve a jelentés tartalmazott egy 1400 főből álló listát, amely-

²³⁵ Hungarian Priests Sentenced. *Manchester Guardian*, 1958. január 11. 5.

²³⁶ Against the Wall. *Time*, 1959. augusztus 31. 24. Idézi: RÁCZ, 2007. 237.

²³⁷ A cikk szerint lelőtték őket.

²³⁸ BFL. Budapesti Fővárosi Bíróság NB. XI. 8017/1957.

ben azok szerepelnek, akiket kivégeztek, bebörtönöztek vagy deportáltak november óta.²³⁹

Az igazi sajtóáradat azonban akkor indult meg, amikor arról adhattak hírt, hogy Nagy Imrét, Maléter Pált, Gimes Miklóst, illetve Szilágyi Józsefet kivégezték.²⁴⁰

A *Time* külön is írt róluk, Maléterről hosszabban is. Az 1956. november 3-i tőköli elfogásának esetét taglalták, amikor a honvédelmi minisztert tárgyalásra hívták a szovjet főparancsnokságra, és ott letartóztatták.²⁴¹ Maléter és Nagy neve többször összekapcsolódott a *Time* írásaiban. Ez némi hasonlóságot mutat 1848–1849 között és utána Kossuth és Görgey kettősének emlegetésével, annyi különbséggel, hogy logikusan Maléter és Nagy kapcsán semmilyen vitáról nem cikkeztek, de feltűnő, hogy a többiekkel kevesebbet törődtek. Feltehetőleg a forradalom katonai és politikai szimbólumait látták bennük. Maléter ázsíóját növelhette az is, hogy a forradalom alatt többször beszélt nyugati újságírókkal is.²⁴² Forradalom alatti karrierje önmagában is komoly hírértéket képviselt. Fiatalsága és hirtelen felemelkedése a forradalom alatt sajnos nemcsak szenzációs nyugati újságcikkeket, hanem halálos ítéletet is eredményezett a népbíróságon. Neve Nagy Imréjével annyira összeforrott, hogy a Nagy Imre-pert és a kivégzéseket elítélő ENSZ-határozatba is beemelődött.²⁴³

Nemcsak a *Time*-ban fonódott össze a végzetes híradásokban Nagy és Maléter neve, ugyanezt tette például a *The Times* is azokban a cikkekben, amikor a kivégzésről ír. Gimes Miklóst és Szilágyi Józsefet név szerint meg sem említik, csak a két másik vezetőről írnak. Természetesen ennek a cikknek az írója sem tudott arról, hogy Szilágyi Józsefet külön perben ítélték el, és előbb is végezték ki.²⁴⁴

A *The Age* ausztrál napilap ezzel szemben kiemelte, hogy nem Nagy Imre és Maléter Pál voltak az 1956-os magyar forradalom vezetői. Ellenben azzal, hogy kivégezték és gyilkosnak bélyegezték őket bizonyította, Hruscsov továbbra is rabszolgasorban kívánja tartani a magyarokat. Mindezért az ENSZ-nek kellene végre lépnie. Ki kellene utasítaniuk a Kádár-kormány képviselőjét az ENSZ-ből, és a szovjetek kép-

²³⁹ McLAUGHLIN, Kathleen: Exiles Issue a report on Conditions in Hungary. *The New York Times*, 1957. szeptember 10. 3.

²⁴⁰ Valójában Szilágyi József ügyét elkülönítették, mert Nagy Imre titkára nem volt hajlandó együttműködni a bírósággal, agresszívan lépett fel, és többször követelte, hogy tanúskodjon Kádár János is az ügyben. 1958. április 24-én végezték ki.

²⁴¹ The Betrayed. *Time*, 1958. június 30. 19. Idézi: RÁCZ, 2007. 238.

²⁴² Nyugati újságírók Maléter Pál ezredesnél. In: *Magyar Honvéd*, 1956. november 2. In: *1956 a sajtó tükrében*. Összeállította és szerk.: Izsák Lajos, Szabó József. Bp. 1989. 301.

²⁴³ ENSZ 1321 (XI) 787. teljes ülés (1958. december 12. A magyarországi helyzet In: *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben 1956–1963*. Szerk.: BÉKÉS Csaba, KECSKÉS D. Gusztáv. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2006. 133. (A továbbiakban: BÉKÉS–KECSKÉS, 2006.)

²⁴⁴ Tribute to dead leaders. *The Times*, 1958. június 18. 9.

viselőjét is felfüggeszthetnék legalább addig, míg a szovjet csapatokat kivonják Magyarországról – vélte az ausztrál sajtótermék.²⁴⁵

Mindenesetre a kivégzések szomorú híre új életre keltette a szunnyadni látszó magyar forradalom ügyét az angolszász lapokban is. Az a *Manchester Guardian*, amely 1958-ban már alig-alig foglalkozott a magyarkérdéssel, ismételten elővette az általa elfeledett eseményt. A lap 1958. július 18-án az első oldalon tájékoztatott a kivégzésekről, a már említett Viktor Zorza cikkében. A riporter szerint az ítéletek indoklásában használt revizionizmusra hivatkozás Nagy és társai kapcsán figyelmeztetés a kommunista világ revizionistái számára is. Valamint, ami számunkra sokkal fontosabb, hogy az ítéletek mögött „Moszkva hangját” látta a szerző. Zorza szerint ehhez elegendő a moszkvai és budapesti rádióadások és újságok időzítését figyelembe venni. A budapesti rádióadást egy órán belül követte a moszkvai rádió adása, illetve a hír ugyanaznap, de korábban megjelent a *Pravdában* és az *Izvesztyijában*. Tehát Moszkvában is rendelkezniük kellett az ítéletekkel kapcsolatos információkkal.²⁴⁶ Zorza ráadásul úgy vélte, hogy Nagy Imre perét és kivégzését sokáig halogatta Moszkva, mivel nem érezte időszerűnek a Jugoszláviával való szakítást, illetve a délszláv állam nem kommunista világhoz való közeledését sem akarta tönkretenni. Ami Jugoszláviát illeti, továbbra is kitartott azon álláspont mellett, hogy Tito a Nagy Imre-ügy kapcsán igyekezett elhatárolódni Moszkvától azért, hogy megóvja országa reputációját és szovjetektől független mozgásterét Nyugaton, és ehhez felhasználta a nyugati sajtóban megjelenő nyilatkozatait is. Viktor Zorza feltételezését a Moszkvából irányított perről pusztán a hírnek a SZKP által kontrollált szovjet kommunista lapokban történt hamarabbi megjelenésével magyarázta a *Manchester Guardian* egy héttel később megjelent újabb cikke is.²⁴⁷

Sőt ebben tovább mentek és azt állították, az ítéletek hátterében Hruscsov és Tito viszálya állt. Továbbá, 1958. áprilisi látogatása során Hruscsov és Kádár személyes megbeszélése határozta meg Nagy Imre és társai sorsát. Ráadásul ebben az időben többször is feltűnt Szerov, a KGB vezetője is Budapesten, aki megegyezett Nagy Imre és társainak visszaszállításáról Budapestre.

A cikk egyik érdekessége, hogy a szerző feltételezése szerint Szénási Géza legfőbb ügyész április 19-én aznap hagyta el Moszkvát, amikor Hruscsov távozott a budapesti látogatásáról. Szénási célja az volt, hogy rávegye Nagy Imrét a bűnössége beismerésére.²⁴⁸ A szerző sajnos ezúttal sem ismerte a per részleteit, ezért rengeteg a találgatás az írásában.

²⁴⁵ 'Teeth' for United Nations. *The Age*, 1958. június 28. 2.

²⁴⁶ Death for all the revisionists. *Manchester Guardian*, 1958. június 18. 1.

²⁴⁷ The Trial of Imre Nagy No case for prosecution. *Manchester Guardian*, 1958. június 27. 8.

²⁴⁸ Uo.

Számunkra most is a legérdekesebb, hogy a cikk szerint a pert és így az ítéleteket is Moszkvában döntötték el. A legújabb szakirodalmi munkák szerint ez tévedés. Kádár Jánosnak volt lehetősége dönteni Nagy Imre életéről vagy haláláról, amelyet nem befolyásoltak Moszkvából, ha a per megtartását, és „bűnösök” elítélését sugalmazták is. A *The Times* szerkesztőségi cikke az egyetlen olyan általam talált írás, ahol komolyabban is felvetik a kivégzés után közvetlenül Kádár János felelősségét a történetekben.

Kádár talán azt képzelte, játszik el a cikk a gondolattal, hogy a hatalma nem biztosított, amíg van egy élő szimbóluma a forradalomnak, amely reménnyel tölt el és köré lehet csoportosulni. Ezt a merész és sok igazságot tartalmazó gondolatot azonban rögtön el is vetették a patinás angol lapban és gyorsan hozzátették: „[...] De Nagy és társai sorsa sohasem volt magyar belügyi kérdés.”²⁴⁹

Tehát a kivégzéseket a lap szerint végül Moszkvából határozták el. A revizionista szimpatizánsoknak figyelmeztetésül szánták a brutális ítéletet. A legfőbb célpont pedig a Moszkvától távolodó Tito volt. Az angolszász sajtó azonban nem látott mást még Kádár Jánosban, mint egy bábót, amelyet teljes egészében a szovjetek mozgatnak. Elképzelhetetlen lett volna számukra egy ilyen mértékű döntési szabadság megléte. Emiatt érthető, hogy az 1956. november 4-i beavatkozás után képtelenek voltak elhinni, hogy Kádár János függetlenül dönthet egy ilyen kérdésben. Furcsa volt a per előtörténete is. Különösen azért, mert 1957-től folyamatosan napirenden volt a per előkészítése. Kádár 1957 márciusában és júniusában is egyeztetett az SZKP vezetőivel a kérdésben. Az egyeztetések után az ítéletek végkimenetele sem volt kérdéses.²⁵⁰ 1957 nyarára készen állt a kompozíció, de sorozatos halasztások következtek, hol a jugoszláv–szovjet közeledési kísérletek, hol Hruscsov szándéka szerint a Nyugathoz való közeledés miatt vált időszerűtlenné Nagy Imre és köre, illetve a hozzájuk csapott Maléter Pál, illetve Gimes Miklós elítélése. Ráadásul Hruscsovnak sikerült leszámolnia legnagyobb ellenlábasával, Molotovval, az ortodox sztálinisták vezetőjével is, aki sikertelen puccsot kísérelt meg ellene 1957. június 18-án. Hruscsov népszerűsége a Magyarországon történetek ellenére emelkedni kezdett. A Szovjetunió 1957-ben felbocsátotta az első műholdat, a Szputnyikot, és Moszkva ezáltal nemcsak a hagyományos fegyverzet, hanem a stratégiai fegyverek területén is utolérte, sőt elhagyta az Egyesült Államokat.

Ez valósággal sokkolta a nyugati világ közvéleményét.

²⁴⁹ Plain Murder. *The Times*, 1958. június 18. 11.

²⁵⁰ RAINER M. János: *A Nagy Imre-per – ötven év távlatából*. In: OKRI Szemle I. kötet. Budapest, OKRI, 2009. 101–109. (A továbbiakban: RAINER, 2009.)

A „Szputnyik-sokk” az első műhold, a Szovjetunió űrtechnikai fölénye, és az ebből eredő tapintható félelem fontos témája lett a nyugati országok sajtójának. Hruscsov sikere volt ez is, nem csoda, ha mindennek megkoronázásaként a *Time*, amely még 1957 januárjában az év emberének a magyar szabadságharcost választotta, az SZKP főtitkárának, Hruscsovnak adományozta a címet. Kérdés persze az, hogy miként is választotta ki a *Time* az aktuális év emberét.

Nézzük például a magyar szabadságharcos megválasztásának indokait. A SZKP-első titkárt kizárhatjuk az 1956-os évi választásból, nem akadt olyan szigetországi polgár, aki nem érzett volna keserűséget azért, hogy a Szovjetunió megfenyegette a hazáját a szuezi események miatt, az amerikaiaknak pedig elegendő volt, hogy Hruscsov nem törődve az újabb és újabb ENSZ-határozatokkal beavatkozott Magyarországon. A Közel-Kelet vagy az arabok hőssé kikiáltása a végleges beismerését jelentette volna az angol nagyhatalmi politizálás kudarcának.

Nagy Imre kommunista vezető politikus volt, ekkor még nem lehetett előre látni, hogy mártír lesz-e belőle. Bizonytalan tényező volt a Nyugat szemében, amennyiben a *Time* csak öt emelte volna ki, akkor nem hangsúlyozhatja, hogy egy egész ország fordult szembe a szovjet elnyomóival. A legjobb választásnak így a magyar szabadságharcos bizonyult, amelynek, ahogy a magazin az indoklásában megfogalmazta, „sok arca van, de nem arctalan”.²⁵¹

Több hőse is volt a forradalomnak tehát, de ezeket a szereplőket egybeolvasztotta a szabadságért folytatott küzdelem. A *Time* ezért együtt, egy cikkben említette a fiatal lázadó kommunistát, a harcoló teherautó-vezetőt, a munkástanácsba választott textilgyári munkást, sőt az eseményeket megörökítő egykori filmgyári munkást is.

Az amerikai magazin olyan különleges személyiségeket mutatott be a szabadságharcosok között, akik bár máshonnan indultak, de mindannyian ugyanazért küzdöttek. Kétségtelen, hogy még a fegyveres felkelők között is voltak politikai különbségek, de a magyar függetlenség kivívása mint végcél ott lebegett mindenki előtt.

A *Time* megtalálta a magyar szabadságharcos alakjában azt az egységet és jelképet, amely a különböző karakterek között egyensúlyt teremtett. Ráértett, hogy a kommunista diktatúra elleni végső csata szimbóluma: a magyar szabadságharcos volt a legerősebb az 1956-os esztendőben. Mindenkinek volt róla véleménye, senkit sem hagyott hidegen.

Hruscsov esetében az 1957-es évben felmutatott szovjet gazdasági és katonai fejlődés, a sztálinista klikkel való leszámolás, politikai pozíciójának megerősítése, tehát a rengeteg területen megszerzett győzelem tette lehetővé, hogy az eltiport magyar forradalom ellenére, 1956 után alig egy évvel ő legyen a cím tulajdonosa. A lap nem

²⁵¹ Freedom's Choice. *Time*, 1957. január 7. 16–20. Idézi: RÁCZ, 2007. 234.

az alapján választja ki a cím birtokosát tehát, hogy mennyire szerethető vagy nem valaki, hanem az egy évben a világra gyakorolt hatása alapján.

Hruscsovnek 1957 után már nem lett volna szüksége a szovjet sztálinistákkal szembeni harcában engedményként felajánlani Nagy Imre és társai halálát.²⁵² Az SZKP KB 1958. február 5-én úgy döntött, hogy az ítéletekben keménységet, majd nagylelkőséget kell tanúsítani.²⁵³

Kádár nem tanúsított nagylelkőséget, inkább kívarta a megfelelő pillanatot. Elhalasztották a Nagy Imre-pert, és az a bizonyos kedvező pillanat valóban eljött 1958 áprilisában, amikor ismét megromlott a kapcsolat a Szovjetunió és Jugoszlávia között. Ezt az angolszász sajtó is tökéletesen látta, illetve Hruscsov csúcstalálkozó-kezdeményezései nyugaton nem érték el a kívánt hatást, ezzel Nagy Imre sorsa végképp megpecsételődött. Nem a szovjeteken múltott csak a kormányfő és társai sorsa, de a nyugati sajtó képtelen volt elvonatkoztatni az események külső megítélésétől, hiszen nem volt a valódi információk birtokában. De az nem csak a sajtóra volt igaz a korszakban, ezért érdekes, hogy mindenképpen ragaszkodtak ahhoz a teóriához, hogy Hruscsov és a Szovjetunió a felelős Nagy Imre és társai haláláért. Hruscsov pont ezt az értelmezést szerette volna elkerülni. A kivégzések, a sajtó mellett, azonban életet leheltek, a jelentés megfogalmazását követően, az ENSZ magyar ügyet vizsgáló különleges bizottságába is.

„Az öt nemzetből álló bizottság határozata szerint a kivégzések megmutatták, hogy a magyar nép elnyomása nem csökkent – írta a *Time*. Azóta tart, mióta a »terror uralma« elkezdődött, a szovjet katonák és tankok két évvel ezelőtti bevonulásával Budapestre, és még mindig folytatódik. [...] A bizottság utalt rá, hogy a jelenlegi magyar kormány és a Szovjetunió kevésbé őszinte az ENSZ-szel, az 1956-os lázadás (rebellion) megsemmisítésének jelentéséről. Felkértek minden ENSZ-tagállamot, hogy továbbítsanak bármilyen információt, amelynek köze lehet magyar foglyok le tartóztatásához, pereikhez, kivégzéseikhez.”²⁵⁴

A *New York Times* egy karikatúrában foglalta össze a per általa értelmezett következményeit, vagy inkább elvárását. A karikatúrában egy feketébe öltözött hölgy áll Hruscsovval szemben, a hölgy jelképezte a szabad világ közvéleményét, Hruscsovon egy felirat díszel: „Új kommunista mosoly kampány” – hirdeti a figura. A háttérben a Kremlből Sztálin éppen a mennybe száll. A hölgy elgondolkozik és felveti, hogy talán Oroszország megváltozott. Hruscsov eközben a kezét nyújtja felé, de a másik keze csupa vér és egy felirat tudatja velünk: magyarországi kivégzések.

²⁵² RAINER M. János: *Nagy Imre Politika Életrajz II. 1953–1958*. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 341–436.

²⁵³ RAINER, 2009. 101.

²⁵⁴ Nagy Execution deplored by U.N.'s Hungary Panel. *Time*, 1958. június 22. 1.

A hölgy alakja végül, ezt másokkal együtt konstatálva elszalad, Hruscsov mérgesen néz utánuk, miközben Sztálin figurája mosolyogva pipázik felette a felhőkben.²⁵⁵ Tehát azt várta el az amerikai sajtó a világtól, hogy forduljanak el a magyarországi perekben kulcsszerepet játszó Hruscsovtól. No persze ne az amerikai világ forduljon el, hanem elsősorban a harmadik világ, amelynek meggyőzése a másik ellenében fontos volt a hidegháborús propagandaharcban.

A kanadai *Montreal Gazette* kifejezetten értette ezt az összefüggést, és maga is úgy látta, hogy a Szovjetunió most bebizonyította, hogy mit ér a Sztálin halála után elkezdődött állítólagos változás. „Nagy és Maléter csapdába ejtése és meggyilkolása bajosan szimbolizálja az új, boldogabb, civilizáltabb, szavahihetőbb Oroszországot.”²⁵⁶

A Szovjetunió elítélését várta el az ausztrál sajtóban a magyar közösség is. Az Ausztráliai Magyarok Központi Tanácsának elnöke kifejtette, hogy bár Nagy Imre és Maléter Pál nem jelentette a forradalom vezetését, de meggyilkolásuk bizonyítja Hruscsov szándékát, hogy Magyarországot folyamatosan rabszolgasorban tartsa, és arcul csapja az ENSZ-t, továbbá semmibe vegye a nemzetközi szervezet határozatait. Tehát az ENSZ-nek végre lépnie kell, és ki kell utasítania a Kádár-kormányt képviselő küldötteket, majd a Szovjetuniót is ki kell zárni az ENSZ-ből. „Ameddig az ENSZ nem teszi meg ezeket a lépéseket, nem remélheti a szabad világ asszonyainak és férfiainak bizalmát, és lehetséges, hogy ezzel megszünteti az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát.”²⁵⁷

A kivégzések hatására világszerte ugyanaz játszódott le, mint 1956. november 4-e után. Hatalmas tiltakozási hullám Nyugat-Európától Dél-Amerikáig, szovjetellenes tüntetésekkel. De a világ ezúttal nem a Kádár-kormányt hibáztatta, hanem a Szovjetuniót.

„Ez nem antikommunista hóbort vagy előítélet – értékelte a *The Age*. Ez egy mély ellenérzés azzal a taktikával szemben, amely kiüresítette az emberiség fogalmát. Az orosz nép maga is, vagy csak a vezetőik, a hatalom rögeszméjének a markában vannak. Amikor a cél igazolja az eszközt úgy igazolta azt is, amely közelebb hozza a kommunizmus virágkorát, úgy az oroszok – mint a kommunizmus legnagyobb mai képviselői – jogosultak ahhoz, hogy mindenkit eltapossanak, aki az útjukban áll. Ez a végső igazolása az imperializmus erkölcsének, és a magyaroknak meg kellett tanulniuk, milyen kegyetlen erkölcs is ez.”²⁵⁸

Ráadásul itt volt a Hruscsov által folyton kezdeményezett csúcstalálkozó kérdése is. A kivégzések bejelentésével megkérdőjeleződött az SZKP-első titkár szavahihető-

²⁵⁵ But the other hand. *The New York Times*, 1958. június 22.

²⁵⁶ Shots heard around the world. *Montreal Gazette*, 1958. június 20. 6.

²⁵⁷ 'Teeth' for United Nations. *The Age*, 1958. június 2. 2.

²⁵⁸ World reaction against U.S.S.R. *The Age*, 1958. június 25. 2.

sége. Folyton a leszerelésről és egy nemzetközi konferencia megtartásának szükségességéről beszélt. A *The Times* parlamenti beszámolója az 1958. június 13-án kelt hruscsovi levélről tárgyalt, amely a csúcstalálkozó megtartásával és az angolok részvételével foglalkozott. A magyar minisztertanács elnökének és társainak kivégzése kapcsán a levél is más megvilágításba került. John Eden konzervatív képviselő közvetlen kérdéssel fordult Macmillan miniszterelnökhöz. A kérdés arra irányult, hogy mennyiben nevezhető szavahihetőnek Hruscsov, meg lehet-e egyáltalán bízni a „magyar hazafiak gyilkosának szavában?”²⁵⁹

Macmillan óvatos és rendkívül megfontolt választ adott, amelyben kifejtette, hogy valóban a letragikusabb helyzet alakult ki.

„Mindazonáltal – nyilatkozta – meg kell próbálnunk megtenni a legjobbat, amit csak tudunk, hogy fenntartsuk a békét. Az egész parlamentet, az egész országot, a teljes civilizált világot megrázták a legutóbbi események. Mindazonáltal meg kell próbálnunk megtartani az egyensúlyt és tenni a kötelességünket, de persze minden lépésünket a legnagyobb óvatossággal kell megtennünk.”²⁶⁰

Nem olyan hangos kardcsörtető szavak, mint más lapokban, pusztán a csendes beletörődés hangjai, hiszen Anglia nagyhatalmi ábrándjai odavesztek Szuezen. Természetesen az ellenzéki Munkáspárt most is hangosabb volt.

A *The Times* beszámolt a kivégzéseket elítélő munkáspárti gyűlésről, amelyen a Munkáspárt elnöke Gaitskell, illetve Viktor Feather szakszervezeti elnök beszédeit félbeszakította két színes bőrű fiatal bekiabálása, akik azt kérdezték újra és újra: „Mi van Ciprussal? Mi van Szuezzel?”²⁶¹ A rendőrség segítségével a bekiabálókat végül elvezették, Gaitskell számára is egyértelmű volt, hogy a Brit Kommunista Párt küldte őket. Azonban kétséget sem hagy számunkra a jelenet, hogy a brit politikát Nagy Imre kérdésében is még mindig áthatotta Szuez bélyege, amely úgy tapadt rá a cikkekre is mint egy levakarhatatlan szegyenfolt.

A *New York Times* eközben nem elégedett meg annyival, hogy az SZKP első titkárát, Hruscsovot hibáztatta a történetekért, hanem a gondolkodásmódjának az okait kívánta feltérképezni. Az egyik teória szerint – állították – Hruscsov arra a következtetésre jutott, hogy saját maga volt a probléma forrása, azaz a Sztálint követő „lágy” politikájával bátorította a szatellit államok eltévelyedését, illetve segítette a jugoszlávok eltávolodását. Ezért egy olyan következtetésre jutott, hogy a kommunista rendszer sajátos logikája követeli meg a tisztogatást, és a szűken fogott gyepőlőt. Az újság egy másik teóriát is felvázolt, amely szerint nem magától jutott el ezekre a követke-

²⁵⁹ Shock at execution of Mr Nagy. *The Times*, 1958. június 20. 10.

²⁶⁰ Uo.

²⁶¹ Hungary Protest meeting uproar. *The Times*, 1958. június 27. 10.

tetésekre, hanem az SZKP vezetésének a sztálinista szárnyát kellett kiengesztelnie az ítéletekkel. A lap által felvázolt harmadik elmélet szerint a Kínai Népköztársaságból kényszerítették. Egyszóval Hruscsov gyenge lábakon állt és muszáj volt szabad utat engednie a kivégzéseknek.

A *New York Times* azonban nem hitte, hogy Hruscsov gyenge lenne. 1957-ben Hruscsov a csúcson volt és egy minden szempontból erősödő Szovjetunió állt a háta mögött.

A cikk így végső következtetésként a kormányfő és társai kivégzésének okául egy idézetet emelt át a *Pravdából*, amely szerint „Hagyjuk, (Nagy kivégzése) legyen lecke mindenkinek, akik puccsot terveznek. A szatellit államok vezetőinek megmutatkozott a tiszta üzenet, hogy nemcsak az állásukat veszíthetik el, de a fejüket is, ha a Moszkvától való függetlenség érzésével játszanának.”²⁶²

Az amerikai napilap tehát nem tudott attól a gondolattól elszakadni, hogy Nagy Imre és társai meggyilkolásában egyfajta figyelmeztetést ne lásson a többi Moszkvától elszakadni vágyó kommunista ország számára. Egy karikatúrában magának Titónak címezték Hruscsov üzenetét a minisztertanács elnökének ítéletével. A rajzon egy ajtó szerepelt „Tito” felirattal. A bejáratra rászegeztek egy cetlit egy sarlóval, amelyen a „figyelmeztetés” szó szerepelt. Közvetlenül az ajtó előtt egy koporsó feküdt Nagy felirattal.²⁶³

A lap moszkvai tudósítója, Max Frankel külön említést tett erről a „Tito és Hruscsov közötti vita, illetve a jugoszláv eltávolítás áldozata lett Nagy Imre magyar miniszterelnök” teóriáról. Frankel szerint azért most időzítették a kivégzés bejelentését mert ezzel akarták elrejteni azt, hogy Hruscsov levelet írt Eisenhowernek, felpanaszolva, hogy lassan halad a csúcstalálkozó előkészítése. Különöseket tartotta, hogy a bejelentést nem hetekkel később közölte Moszkva és nem hagyta meg Budapestnek magának.

A kérdés tehát az – a cikk szerint –, hogy Nagy kivégzése, a bejelentés időzítése miként szolgálta Moszkva érdekeit. Miközben a legtöbb moszkvai újság arról ír, hogy Nagy kivégzése, a titkos per is igazolja az 1956-os események moszkvai értelmezését. Csak az a kérdés, hogy mi értelme van egy hosszú ideje szunnyadó történet újra-élésztésének?

A cikk szerint Moszkva azzal vádolta az Egyesült Államokat, hogy a Nagy-ügyet használja fel mint kifogást a csúcstalálkozó elkerülésére. A diplomáták belföldi okokat is megvizsgáltak és azok alapján úgy tűnt, hogy Jugoszláviát akarták belekeverni

²⁶² As Khrushchev takes a tougher line - the Russians in Budapest in 1956 and 1958. *The New York Times*, 1958. június 22. 1.

²⁶³ At the door. *The New York Times*, 1958. június 22. 5.

az ügybe. Hiszen maga Nagy Imre is a nemzeti kommunizmus kalózzászlója alatt vonult. Azonban a *Pravda* közölt másnap egy cikket „Viharos Figyelmeztetés” címen, amelyből kiderült, hogy Nagyot nem azért végezték ki, mert a nemzeti kommunizmust támogatta és terjesztette, vagy mert eltért a moszkvai marxizmus–leninizmustól, hanem mert bátorította a fegyveres lázadást.²⁶⁴

Rengeteg a teória, de Kádár János említése nélkül. Egyszerűen ebben az időszakban nem akart senki sem törődni az angolszász újságokban komolyabban a sokak által csak a szovjetek bábjának tartott magyar politikussal. Pedig ez a politikus, mint láttuk, a Nagy Imre-kérdésben viszonylagos szabadsággal döntött. Nem csoda, ha utolsó beszédében 1989. április 12-én az MSZMP KB ülésén szinte úgy dadogott, mint egy vádlott, aki el akarta mondani az elmondhatatlant.

Összefüggéstelenül hadovált, betegen, megtörve annak a döntésnek a súlyától is, amely 1958 után végig ott lappanghatott a gondolataiban, mint annyiszor, most is a legnagyobb riválisának, antitézisének a nevét többször ki sem ejtve újra és újra sóhajtotta: „az az ember”.²⁶⁵

Persze akad olyan kortárs is, aki szerint Kádár János valójában nem választhatott volna másként 1956. november 2-án. Azaz nem adódott alkalom nemet mondani a felkérésre. A kortárs, a külügyi ügyekben munkatárs Berecz János, aki úgy elemzi Nagy Imre és Kádár János viszonyát, hogy Nagy Imre több hibát is elkövetett már a forradalom alatt is, illetve nem kért a kegyelemből, Kádár pedig nem akarta megmenteni a bitótól, mert egy ellenpólust képzett a párton belül, ez pedig ártott a szocializmus építésének.²⁶⁶

Olvasatában Nagy Imre mártírsága felesleges, semmi jót nem tudott a népnek adni a halálával, Kádár János ellenben vállalta a feladatot, amelyet az SZKP-tól kapott és munkájával sokat segített Magyarország felvirágoztatásában.

Az állítólagos kiegyezést egy több emberéletbe kerülő bosszúhadjárat előzte meg, amely előtt értetlenül állt a nyugati közvélemény is. Különösen akkor, amikor Kádár János többször is hangoztatta, a világ számára is, hogy nem kívánja súlyos bírósági ítéletekkel megtorolni a történeteket.

²⁶⁴ The Nagy Case as seen in Moscow. *The New York Times*, 1958. június 22. 5.

²⁶⁵ KORNIS Mihály: *Kádár János utolsó beszéde*. Budapest, Kalligram, 2006.

²⁶⁶ BEREZ János: *Kádár élt... Aki Nincs ellenünk...I.* Budapest, Duna International, 2008. 199.

Az USA Nemzetbiztonsági Tanácsához tartozó OCB²⁶⁷ 1958. július 23-án kelt jelentésében azzal foglalkozott, hogy mik történtek eddig a magyarországi helyzettel kapcsolatban, azaz hogyan használták ki politikailag a volt magyar kormányfő és társainak bíróság elé állítását és a kivégzéseket. A jelentést az OCB egy, a szovjet ügyekkel foglalkozó bizottsága készítette el. A munka aláhúzta, hogy a kivégzések a kommunista világon kívül spontán nagy és erőteljes reakciókat váltottak ki az emberekben. A hírt a különböző sajtóügynökségek terjesztették szét. A kapott reakciók az USA politikájának megfelelőek voltak. Az USA Információs Hivatala részt vett a hír terjesztésében, és a kommentárok, reakciók gerjesztésében, mindezt anélkül, hogy azt az érzést keltette volna, hogy olyan propagandakampányt folytat, amelynek célja, hogy kihasználják a kivégzéseket. Az Egyesült Államok politikai álláspontja az volt, hogy a kivégzésekért a Szovjetunió felelős.

Ezt 1958. június 17-én Dulles külügyminiszter, illetve 1958. június 18-án Eisenhower elnök is megerősítette nyilatkozataiban, illetve a Külügyminisztérium az 1958. június 17-i sajtónyilatkozatában is kifejtette ezt az álláspontot. Az amerikai ENSZ-képviselőt támogatta és bátorította a magyar ügyet vizsgáló különleges bizottságot a kivégzésekkel kapcsolatos jelentésének elkészítésében és 1958. július 19-i közreadásában. Az Információs Hivatal vizsgálta annak a lehetőségét is, hogy ha az ENSZ nyomtatásban megjelenteti a jelentést, akkor széles körben terjessze el a könyvtárak és más intézmények segítségével. Felmerült a lehetősége a magyar ENSZ-képviselők megbízólevelének visszavonására is a soron következő Közgyűlésen vagy a Közel-Kelet miatti speciális Közgyűlésen.²⁶⁸

Az OCB által megbízott bizottság jelentése szerint majdnem teljesen kihasználták tehát a kivégzés adta lehetőséget. Ám ez a különleges figyelem kiszélesítette azt a problémát, amelynek a kérdése az volt: hogyan lehet a magyar nép hősiek harcának a történetét és a Szovjetunió folyamatos elítélését életben tartani (!), mivel ez egy hosszú távú projekt, amely tervezést igényel, és az ügynökségeknek időre van szükségük, hogy a különböző jelentéseket elkészítsék. (!)²⁶⁹

²⁶⁷ Operations Coordinating Board, (Operatív Koordinációs Osztály) 1953-ban hozta létre az osztályt Eisenhower elnök. Az OCB jelentéstétellel tartozott a Nemzeti Biztonsági Tanácsnak. Feladata volt, hogy integrálja a tanács által megfogalmazott politikát a különböző ügynökségekben. Az OCB ülésein az elnök a külügyminiszter volt. Tagok voltak még a védelmi miniszter helyettese, a Külügyi Végrehajtási Hivatal Elnöke, a CIA elnöke, az elnök tanácsadója a pszichológiai hadviselés területén, az elnök különleges tanácsadója a nemzetbiztonsági ügyekben, illetve az Amerikai Egyesült Államok Információs Hivatalának elnöke. Az OCB-t 1961-ben Kennedy megszüntette.

²⁶⁸ A libanoni és jordániai konfliktus 1957-ben.

²⁶⁹ Report prepared by the Operations Coordinating Board's Special Committee on Soviet and Related problems, Washington, July 23, 1958. In: FRUS, 1958–1960 Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus (1958–1960) Vol X. Ed.: LANDA, Ronald D., MILLER, James E., PATTERSON, David S., SAMPSON,

Furcsa dokumentum van tehát a kezünkben. A magyar forradalom életben tartásához a nemzetközi küzdőtéren, a propagandaharchoz, olyan hírekre volt szükség, amelyekből hosszú jelentések készíthetők.

Mi szolgálta jobban akkor a Nyugat vezető angolszász hatalmának a politikai érdekét? Ha a sajtóban arról tudnak beszámolni, hogy valamilyen megállapodás született, és a megtorlás véget ér Magyarországon, vagy ha a megtorlás tovább folyik és támadható ez által a Szovjetunió? Itt az ideje, hogy feltegyük magunknak a kérdéseket, és a magyar ügy végtelen történetként húzódását a nyugati sajtóban és az ENSZ-ben ebből az aspektusból is megvizsgáljuk. Vagy adódhat lehetőségként az a gondolat, hogy vajon a hidegháború logikája szerint nem az-e a jó stratégia, ha az ilyen ügyeket a végtelenségig fűjük a sajtóban, inspiráljuk a cikkeket a hátréből és a megoldások keresése helyett inkább várjuk az újabb és újabb ügyeket? Amennyiben elolvassuk a korszak cikkeit az angolszász sajtóban a megtorlásról olyan érzésünk támadhat, mint a csak azért írták volna le őket, hogy hozzátehesék: a Szovjetunió a felelős mindenért. A Szovjetunió elítélése a cél a magyar ügy kapcsán az ENSZ-ben, ez a cél az angolszász sajtóban is. Ez valóban könnyebb és angolszász szempontból gyümölcsözőbb, mint a megoldások keresése. És megteremt egy sajátságos illúziót is, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy a nyugati közvéleményt is meggyőzze a politikusaik kompetenciájáról. Egyes esetekben mégis feltűnt ez a nem csekély probléma a sajtó számára is.

Kanadában például a *Quebec Chronicle* elégtelennek ítélte az USA külügyminisztériumának a hozzáállását a magyar minisztertanács elnökének meggyilkolásához. Az újságban kifejtették, hogy nem elegendő csak annyit nyilatkozni, hogy „[...] Magyarország cselekedetei megsértik az elfogadott törvényeket, az erkölcsöt és az emberi jogokat, amelyek elfogadottak az egész civilizált világban”.²⁷⁰ Ugyanis legyen ez bár igaz is, de semmilyen jelentősége nincsen a nemzetközi kapcsolatokban.

Tehát a lap ezeket az ítéleteket a valóságnak megfelelően kezelte, és azt érezte, hogy a propaganda, amelyet az USA külügyminisztériuma folytatott nem járt haszonnal Magyarország számára. A kanadai sajtó számára nem maradt más kérdés, mint az, hogy akkor hogyan is lehetne segíteni a Nyugatnak az emberi jogok érvényesítésében Keleten?

Nézőpontjuk szerint büntetőháború szóba sem jöhet, bármilyen gazdasági, kulturális, szociális szankciók is feleslegesek, csak felerősítik a hidegháborút. Pusztán egyetlen lehetőség marad – állították –, a nyugati szabadság példáján keresztül meg-

Charles, S. Washington, United States Government Printing Office, 1993. 45–46. (A továbbiakban: LANDA–MILLER–PATTERSON–SAMPSON, 1993).

²⁷⁰ Seek out new methods. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1958. június 26. 3.

mutatni, hogy van másik út és másik lehetőség is, abból kell gyökereznie a megoldásnak.²⁷¹

Szavak helyett erősíteni kell a nyugati szabadságot tehát. A szabadságot nem lehet ugyanis elzárni, könnyen megfertőz, és amíg van ország, ahol megmarad, addig van esély a terjedésére is. Szép szavak és remények, tettek nélkül, de legalább őszinte és az egykori forradalmárok áltatása helyett valódi szavak voltak. A megtorlással kapcsolatos felzúdulás sem volt állandó azonban, hamarosan a magyar ügy, ahogy egyre többször nevezték, olyan maradt az ENSZ Közgyűlésében, illetve az angolszász sajtó egyre fogyó cikkeiben, mint egy utolsó odavetett mondata az 1956-os magyar forradalomnak.

6. A MAGYAR ÜGY: SZENZÁCIÓ ÉS TRAGÉDIA

Alkalmasint itt be is lehetne fejezni a történetet; az angolszász sajtóban az események csúcspontja mindenképpen az 1958. június 16-i Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós kivégzésével kapcsolatos híradás maradt. Ebben megvolt az a szenzációs elem, amely minden sajtóterméknek, így az angolszász újságoknak is az élettője volt. Felmerülhet bennünk, hogy vajon akadáhatott-e olyan Magyarországgal kapcsolatos ügy, amely megérte-e bármely újságnak, hogy fizessen az exkluzív hírért, ezzel is biztosítva, hogy az adott bombasztikus sztori csak nála jelenhessen meg.

Nos egy ilyen esetre találtam bizonyítékot, de a szereplők története még 1956. októberében kezdődött. Négy angol egyetemistáról van szó, közülük először – 1956. október 30. és november 9. között – John Roger Cooper, illetve Anthony Clive Lord utazott Magyarországra Michael Korda társaságában. John Roger Cooper unokaöccse volt annak a Robert Gravesnek, aki főleg angol történelmi témákkal foglalkozó regényíróként és költőként szerzett komoly hírnevet magának. Michael Korda pedig az Oscar-díjas filmrendező és producer, Alexander Korda rokona volt.

Az út célja penicillin eljuttatása volt a budapesti II. számú klinikára. De segítettek a harcoló felkelőknek is, majd a brit követségről hamisított újságíró-igazolványokkal távoztak Ausztriába. A második útjuk során John Roger Cooper és Anthony Clive Lord mellett elkísérte őket Anthony Lord testvére, Basil, illetve Judith Cripps is. 1957. január 15-én Jugoszlávián keresztül érkeztek Magyarországra, de hamar magukra irányították az állambiztonságiak figyelmét és Kecskeméten letartóztatták őket. Kémkedéssel vádolták meg a fiatalokat.

²⁷¹ Uo.

Cooper katonai szolgálata idején kapott hírszerzői képzést is, ezt a nála lévő angol nyelvű és a szovjet hadsereggel kapcsolatos oktatókönyv bizonyította, továbbá a testvérét Marokkóból éppen a franciáknak való kémkedés gyanújával utasították ki.²⁷² Ez bőven elegendőnek bizonyult az egész csoport megvádolására. 1957. február 1-ig voltak börtönben a fiatalok, aztán kiutasították őket.

A *The Times* egy nappal később megjelent cikkében már tudósítást küldött a történetekről. Ebben közölték a magyar kormány Nagy-Britannia budapesti követségére küldött jegyzékét is. Az üzenet kifejtette, hogy a magyar kormány jó szándéka jeléül utasította ki a diákokat, akik beismerték bűnösségüket. A fiatalok elengedését a kormány összekötötte azzal a kérésével, hogy a kísérő nélküli magyar menekült gyermekeket küldjék vissza Magyarországra.²⁷³

Az igazán megdöbbentő ügy csak ezután következett, mert a bécsi brit nagykövetség úgy döntött, hogy a börtönből kiszabadult diákok esete megérdemli egy sajtótájékoztató szervezését a követségen. Azonban a *The Times* tudósítása egy megdöbbentő történetet mesélt el a sajtótájékoztatóról. A diákok meghurcolásának ügyének részletes elemzése helyett csak egy kifejezetten bántó cikket tudtak közölni, amelyből kiderült, hogy az összegyűlt újságírók kérdéseire pusztán csak annyit válaszoltak a fiatalok, hogy „nem tudunk róla beszélni, vagy nem kommentáljuk”. Ez azért elég megdöbbentő volt, hiszen az újságírók a követség szavában bízva érkeztek a sajtótájékoztatóra.

Lassacskán kiderült, hogy egyes angol újságok megvették a történet exkluzív közlésének a jogát, azaz pénzt ígértek a fiataloknak abban az esetben, ha csak velük állnak szóba.²⁷⁴ A cikk hangvétele az eladott interjúkkal kapcsolatban mélységesen felháborította J. F. Tuthill oxfordi professzort, aki az apja volt John Roger Coopernek, és úgy érezte, más megvilágításba helyezheti az eseményeket. A *The Times*nak írt levelében bevallotta, hogy még a fia gyakorlatilag ki sem szabadult, nem is volt Ausztriában, ő már eladta a történetének a jogait a *Daily Express*nek. Tudta ugyanis, hogy többen meg fogják majd környékezni a hazatérő fiatalembert és el akarta kerülni, hogy a fia az első újságnak eladja az élménybeszámolóját. Ráadásul a „tűlbuzgó” apuka garanciát kapott arra is a *Daily Express*től, hogy nem fogják megkárosítani. Mindezt 750 font fejében. Az 1957. február 3-i bécsi sajtókonferencián, állításai szerint, azonnal megkezdődött az alkudozás. Judith Cripps történetéért 500 fontot adtak. A Lord testvérek 250 fontért „keltek el” a furcsa vásáron. Persze ezek után hiába volt a kérdezősködés a konferencián, a fiatalok nem válaszoltak szinte semmire sem. A jó

²⁷² CSEH Gergő Bendegúz: Oxfordi egyetemisták két útja a magyar forradalomba. In: *Betekintő*, 2007/1: https://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2007_1_cseh.pdf (2023. április 3.)

²⁷³ Students to be released. Hungarian gesture of Good will. *The Times*, 1957. február 2. 6.

²⁷⁴ Four Students released. Farcial press conference. *The Times*, 1957. február 4. 6.

professzor levelében a bécsi brit nagykövetség sajtószóvivőjét támadta meg, szerinte neki kellett volna egy kis udvarias összefoglalót és valami butuska formulát készítenie a diákoknak, hogy elbújhassanak mögé a fiatal és tapasztalatlan egyetemisták. Ezt a véleményét még aznap este közölte a *Daily Telegraph*, a *The Times*, a *News Chronicle*, illetve a *Manchester Guardian* képviselőivel is.²⁷⁵ A levélben megszólított *Daily Express* szinte azonnal olvasói viszontválaszban reagált az élelmes apuka üzengetésére. Elismerték, hogy dr. Tuthill hatalmas segítség volt a lapjuk számára. Azonban nem kevés kaján vigyorral tették hozzá, hogy a *Daily Express* költségén repült Bécsbe a jó professzor. Mi tagadás, szenzációt adott a kezükbe az apuka. Sőt azt is írta nekik egy levélben, valószínűleg a jól sikerült üzlet örömeire, hogy „ami az exkluzív történet eladását illeti, ki tudna jobban azt a *The Times*nál, amelynek olyan régi gyakorlata van az adásvételben mint a Mount Everest”.²⁷⁶ Tehát jó lenne, ha a *The Times* venné a fáradságot és körbenézne a saját portáján is az adásvételek ügyében.

Tuthill levele azonban nemcsak az élcelődésre volt alkalmas, egyes olvasókat joggal háborított fel az a szemérmetlen büszkeség, amellyel előadta a fia sztorijának eladását az oxfordi tanár. A *Manchester Guardian* németországi képviselője nem is állta meg, hogy ne utasítsa rendre a professzort azért, mert úgy kezelte a nagykövetség sajtószóvivőjét, mint valami aukciós szakembert, akinek csak annyi lenne a feladata, hogy levezesse az adok-veszek játékot.²⁷⁷

A méltán híres Oxfordi Egyetem sem hagyta szó nélkül az eseményeket. A 21 éves Roger Coopert megbüntette az egyetemi tanács a magyarországi kalandjáért. El kellett hagynia az alma matert az 1957. március 16-tól kezdődő szorgalmi negyedév idejére, és csak április 22-én folytathatta tanulmányait. A nem túl szigorú, jelképes büntetést Cooper kifejezetten enyhének találta. Judith Cripps szülei pedig úgy határoztak, hogy azt a pénzt, amelyet lányuk a történetéért kapott azonnal odaadják a Nemzetközi Vöröskeresztnek.²⁷⁸

Ki tudja pontosan feltérképezni ma már, hogy ennek az eseménynek a fényében hány és hány exkluzív interjú ért fontot, dollárt az angolszász lapokban az 1956-os magyar forradalom utóéletében? Egy biztos: a magyar ügynek haladnia kellett tovább, és a következő drámai sajtóanyag főszereplője a dán származású ENSZ-diplomata, Bang-Jensen lett.

Bang-Jensen a furcsa, de eltökélt dán, aki másodtitkári, szervezői pozíciót töltött be a magyar ügyet vizsgáló bizottságban, 1957-ben személyesen ígéretet tett a magyar forradalomról tanúskodó, névtelenséget kérő menekülteknek, hogy nem adja ki még

²⁷⁵ Return from Hungary. How students met the press. *The Times*, 1957. február 7. 9.

²⁷⁶ Return from Hungary. To the Editor of The Times. *The Times*, 1957. február 8. 9.

²⁷⁷ Return from Hungary. Students sale of stories. *The Times*, 1957, február 9. 9.

²⁷⁸ Punishment for Student. *The Times*, 1957. február 6. 5.

az ENSZ-tisztségviselőknek sem a személyazonosságukat. A neveket egy listán őrizte, a jelentésben betűkkel helyettesítette a névtelenséget kérő tanúkat. Ezt a listát azonban a Jugoszláviából érkezett ENSZ-főtitkárhelyettes, Protics elkérte, ugyanis Szabó Miklósról, aki Ausztriában még a magyar menekültek egyik vezetőjének, fontos személynek tűnt, kiderült, hogy az egykori ÁVH beszervezettje. Hazatérése után máris Kádárhoz hű hazafiként valóságos rágalomhadjáratot indított és átkozta a különleges bizottságot, továbbá azt állította, hogy minden, az ötös bizottság előtt tanuskodó menekült nevét ismerte. Részletesen beszámolt a készséges magyar sajtónak a bizottság tanútoborzásairól, szavaival minden lehetséges módon igyekezett diszkreditálni a szervezetet.²⁷⁹ Bang-Jensen ezt kategorikusan cáfolta és erre válaszként az ENSZ-ben elkérték tőle a listát, de a kérést megtagadta. Az ENSZ-nek tett hivatali esküje szembekerült a becsületével, illetve azzal a meggyőződésével, hogy már az ENSZ vezetése is megbízhatatlan, mert szovjet kémek furakodtak be a nemzetközi szervezetbe.

Gyakorlatilag az ötös bizottság jelentésének Achilles-sarka mindig is a névtelen tanúk voltak.²⁸⁰ Ezt támadta a *Népszabadság* is cikkeivel.²⁸¹ Szabó Miklós nyilatkozata pedig alkalmas volt arra, hogy a magyar kormány felhasználja az ENSZ-szel szembeni propagandaharcában. Le kellett fordítani tehát a négy világnyelvre, és köröztetni kellett az ENSZ-képviselők között.²⁸² Ezzel is támadva a bizottság akkor még készülő jelentését.

Bang-Jensen számára azonban az adott szava és a meggyőződése volt a tét. Hammarskjöld pedig egyszerűen ENSZ-főtitkárként nem tűrhette, hogy bárki is az ENSZ-dokumentumok biztonságos őrzését megkérdőjelezve diszkreditálja a szervezetet.

A hivatalnokszemlélet szembekerült az egyéni becsület megtartásába vetett szilárd és megingathatatlan hittel. Bang-Jensen nem volt hajlandó átadni a listát a főtitkárnak sem. Ezért Hammarskjöld felfüggesztette az ENSZ-ben való munkavégzését. Ezzel a lépéssel azonnal magára irányította az angolszász sajtó figyelmét is. A *The New York Times* közölte a főtitkár sajtószóvivőjének beszámolóját a különös dán munkájának felfüggesztéséről. Kifejtette, hogy az „ügy nem a magyar tanúk személyazonosságának megvédéséről szól, hanem arról, kin nyugszik ez a felelősség”.²⁸³

²⁷⁹ Így toborozták a tanúkat az ötös bizottság jelentéséhez. *Magyar Nemzet*, 1957. október 8.

²⁸⁰ NAGY, 2007. 230.

²⁸¹ Lásd például: A tényekről és az ötös bizottság „objektivitásáról”. *Népszabadság*, 1957. április 7.

²⁸² Előterjesztés Szabó Miklós nyilatkozatának a külpolitika terén való felhasználására In: MOL 288. f. 32. cs. 1957/7 ő.e. Web: <http://www.parallelarchive.org/document/1663/viewfull> (2013. augusztus 28.)

²⁸³ U.N. Pushes Case on Hungary Files. *The New York Times*, 1957. december 11. 18.

Tehát a sajtóban úgy jelent meg az ENSZ-főtitkár, mint aki teljes egészében munkáltatói ítéletet kíván hozni, azonban az újságírók pontosan tudták, hogy ez valójában politikai kérdés. A *The New York Times* böngészve is hamar kiderült ez, amikor az ügyben összehívott sajtókonferenciáról tudósított, ahol az újságírók kellemetlen perceknek szereztek a főtitkárnak. Bang-Jensen azzal, hogy megtartotta a magyar menekülteknek tett ígéretét, kiváltotta a menekült szervezetek megbecsülését. Egy svéd újságíró a konferencián felhívta a főtitkár figyelmét, hogy a Rab Európai Nemzetek Gyűlése egy főként kelet-európai emigránsokat tömörítő szervezet osztotta Bang-Jensen aggodalmát, tehát amennyiben átadja a listát, az hozzáférhetővé válik a titkárság magas rangú tisztviselőinek, beleértve a szovjeteket is. Hammarskjöld teljesen kiborult már csak a felvetéstől is: „[...] Azzal utasította vissza, hogy nem válaszol egy olyan kérdésre, amelyet egy ENSZ-tisztviselő Povl Bang-Jensen sugalmazott. Majd azt állította, hogy nem is tehetne volna fel ezt a kérdést, Bang-Jensen közvetlen információja nélkül. Továbbá kijelentette, hogy ez a kérdés az ENSZ-vizsgálóbizottságára tartozik és nem egy sajtótájékoztatóra.”²⁸⁴

Az angol *The Times* szerkesztősége a helyzetet elemző írásában vázolta a felek álláspontjait, illetve számot vetett a Hammarskjöld által létrehozott, az eljárásban függetlennek tartott vezetőjéről elnevezett, Gross bizottságról. A kérdés még mindig a tanúk listájának kezelésével függött össze a cikk szerint. És miközben kétségtelen ténynek könyvelték el, hogy Bang-Jensen valóban felelősséggel tartozott az ENSZ-nek, hiszen az ENSZ alkalmazottja volt, tehát jogos a vizsgálódás az ügyben. Nem rejtették véka alá azt sem, hogy vannak különleges körülmények is, és ez nemcsak egy eljárás megszegéséről szólt, hanem a tanúskodó magyar menekültekről és a menekültek családjának biztonságáról, miközben az oroszok uralta világ képviselői izgatottan szeretnék megszerezni azt a listát, amelytől a tanúk és családjaik biztonsága függhet.²⁸⁵

A *The Times* tehát nem az ENSZ-adminisztráció kérdésének tekintette a történetet. A magyar menekültek biztonsága volt a tét, és ebben a kérdésben el kell tekinteni a hivatalnokok szűklátókörűségétől. Persze a *The Times* nem tudhatta, hogy a dánt nemcsak a lelkiismeret tartotta vissza a lista átadásától, hanem mert úgy érezte, hogy az ENSZ nem egy független szervezet, mert olyan emberek a vezetői, akik a szovjetek kezére játszanak.

Ilyen körülmények között a lista átadása komoly botorság lett volna mindenféle romantikus eskük nélkül is. A lista töltötte be tehát a *The Times* cikkében a főszerepet, de kívülről úgy tűnt, ez a fontos Hammarskjöld számára is. Egy sajtótájékoztatón

²⁸⁴ U.N. Chief Weighs list safeguards. *The New York Times*, 1957. december 17. 8.

²⁸⁵ No risks permissible. *The Times*, 1957. december 14. 9.

külön kiemelte: „Senki nem szeretné látni ezeket a dokumentumokat. Én sem szeretném látni. Különleges lépéseket tettünk, hogy eloszlassuk ezeket a félelmeket és kétséget ebben az ügyben.”²⁸⁶

Az ötfős bizottság első titkára és egyben elnöke, Alsing Andersen sokáig igyekezett rábírní a bizottsági társait, hogy szavazzanak a lista elégetésére, de ezt elutasították, mint ahogy ekkor még Bang-Jensen sem akart ilyen megoldást.²⁸⁷

Alsing Andersen, aki szintén dán volt, bár sokkal inkább hivatalnok és diplomata, mint Bang-Jensen, az angol napilap szerint megpróbálta megoldani a lehetetlent: rábírní valahogy különös honfitársát a dokumentumok átadására. Bang-Jensen azzal érvelt, hogy amennyiben mind a 81 névtelenségbe burkolódzó beleegyeznek, akkor és csakis akkor hajlandó átadni a dokumentumokat. Lehet, egyesek nem is élnek már, vetették fel számára, akkor nem tehetek semmit sem – válaszolta Bang-Jensen, és ezzel megpecsételte a sorsát.²⁸⁸

A *The New York Times* ennél is tovább ment abban a cikkében, amelyben beszámolt arról a furcsa ceremóniáról, amely a New York-i ENSZ-épület tetején zajlott 1958. január 24-én, amikor Bang-Jensen ügyvédjével együtt megjelent, és hozta magával a listát a megsemmisítésére. Illetve, bár ekkor azt senki sem sejtette, hogy a furcsa jelenet során sem Protics, az ENSZ főtitkárhelyettese, sem Bang-Jensen ügyvédje nem a névsort égették el, hanem egy üres borítékot. A dán már nem bízott senkiben sem, csak a feleségében, aki előtt ugyanezen a napon ténylegesen elégette a dokumentumot saját házukban.²⁸⁹

Tehát a lista végül megsemmisítésre került; az amerikai napilap mégis azt állította, hogy komoly gondok vannak a ENSZ szervezetében a biztonsággal. Szükség lenne egy jobb rendszer felállítására, mert egyszerűen nem lehet arra számítani, hogy hasonló helyzetben egy olyan szavahihető, szabadságszerető ember kezébe kerül a dokumentum, mint Bang-Jensen.²⁹⁰

Tehát nem mindenki osztotta a Gross-bizottság feltételezéseit, hogy Bang-Jensen már nem ura önmagának, sőt elmebeteg.²⁹¹ Ezek a sajtóhírek azonban éppen az ellenkezőjét állították, és ezzel nyilvánvalóan súlyosan károsították az ENSZ tekintélyét. Bang-Jensen vádjai, megérzései a szovjet kémekről az ENSZ-székházban csak tovább sarkallták Hammarskjöldöt a támadásra. Úgy tűnt, hogy a magyar ügy, amely nyilvánvalóan a szervezet gyenge pontja volt, nem engedhette meg, hogy egy Bang-Jen-

²⁸⁶ Preserving reset of Hungarians. *The Times*, 1957. december 17. 7.

²⁸⁷ U.N. documents on Hungarians. *The Times*, 1957. december 18. 7.

²⁸⁸ U.N. Official Defies ruling. *The Times*, 1957. december 19. 9.

²⁸⁹ NAGY, 2007. 260–261.

²⁹⁰ Melodrama at the U.N. *The New York Times*, 1958. január 26.

²⁹¹ NAGY, 2007. 254.

senhez hasonló idealista sajtóhíreivel további kérdéseket ébresszen a szervezet hasznosságáról, különösen akkor, amikor a szuezi ügyet nagy sikerrel kezelte a szervezet, ezzel is bizonyítva a helyét a hidegháború szabdalta országok között.

A *The New York Times* így azt közölhette, hogy a dühös főtítkárnak Bang-Jensennek írt felmondólevelét az indoklással együtt a nyilvánosság rendelkezésre bocsátotta teljes egészében. Mindezt az amerikai és dán ENSZ-delegációk kérése alapján.²⁹² A világ így a sajtón keresztül ismerhette meg a Bang-Jensen által felhozott vádakát, amelyek között olyanok szerepeltek, mint a szabotázs vagy a kollégákkal szembeni tisztességtelen viselkedés. Illetve, hogy szavát adta a tanúknak a névtelenségre, amely ellentétes volt a kapott utasításokkal. És természetesen a fő vád az volt, hogy nem adta át a listát a főtítkárnak sem.²⁹³

Bang-Jensen meglepődött Hammarskjöld döntésén. Az újságíróknak azt állította, hogy nem is védekezhetett a vádakkal szemben.²⁹⁴ A sorsát már az eljárás előtt eldöntötték?

A történetet itt le is lehetne zárni, de Bang-Jensen méltánytalannak ítélte az eljárást, és azt is ahogy elveszítette az állását, ezért az Adminisztratív Bírósághoz fordult. Lassan ráébredt, hogy eredménytelenül próbálja védeni az igazát, az ENSZ most túl erősnek bizonyult. Amennyiben a magyar ügyről volt szó a szervezet nem volt az, de ha egy engedetlen, a főtítkárral szemben is gyanakvó dán diplomata került a képbe, akkor az már teljesen más esetnek számított.

A *The Times* egy évvel később az akkor már minden komolyabb ENSZ-hivatali munkától elzárt dán eltűnéséről adhatott hírt.²⁹⁵ Egy nappal később pedig Bang-Jensen 1959. november 26-i haláláról közölt cikket. Röviden és tárgyyszerűen bemutatva azt az utat, amelyet az 1956-os magyar forradalom után befutott. Kiemelve a szerepét az ötös bizottságban, illetve a névtelenséget kérő magyar tanúknak tett ígéretét.²⁹⁶ Bár a cikk címéből egyből nem derült ki, de beleolvasva az angol napilap egyértelművé tette, hogy New York város egyik parkjában holtan talált Bang-Jensen öngyilkos lett. Halántékon lőtte magát.

Újabb pofon volt ez az ENSZ-nek, ha öngyilkos lett, ha nem.²⁹⁷ A tekintélyén esett csorba ismét, és milyen különös módon, egy olyan ember halála kapcsán, aki a magyar

²⁹² U.N. lists charges Danish aides faces. *The New York Times*, 1958. július 10. 7.

²⁹³ Uo.

²⁹⁴ Danish U.N. Official Dismissed. *The Times*, 1958. július 4. 9.

²⁹⁵ Former U.N. Official Disappeared Description Circulated. *The Times*, 1959. november 26. 11.

²⁹⁶ Pistol death of Former U.N. Official. *The Times*, 1959. november 27. 14.

²⁹⁷ Bang-Jensen írásba adta: nem lesz öngyilkos soha. Az ügy nem lett kellő körültekintéssel megvizsgálva, ahogy ez kiderült az egy évvel későbbi szenátusi vizsgálóbizottsági jelentésből, amely bár nem zárta ki az esetleges gyilkosságot – a jelek leginkább a szovjetekre mutattak –, nem tudta bizonyítani azt. Ezért valószínűsítette az öngyilkosságot, lásd: NAGY, 2007. 322–327.

üggyel foglalkozott. Sőt kifejezett szószólója volt a magyar forradalomnak, és a nemzetközi szervezettel szemben is keményen fellépett a becsületéért és a meggyőződéséért. Nem csoda, ha egy dán honfitársa úgy vélte a *New York Herald Tribune* levelezési rovatában megírt cikkében, hogy tragikus parabolája Bang-Jensen öngyilkossága az ENSZ „öngyilkosságának”. Hiszen a különös dán halálával is mintegy jelezte, hogy a több nemzetet tömörítő magas testület, amennyiben nem képes elviselni tovább azt, amit az erkölcs jelent, akkor kevéssé lesz különböző egy „megbundázott” kvízműsörtől. Talán ezt a cinikus és romlott szervezetet hagyni kellene csendben feloszlani, hogy hazaküldjük a képmutató és kettős beszédűeket a saját hazájukba – írta. „De tartsuk meg magát az épületet, az eredeti célnak: az emberiségnek. Alakítsuk át lakásokká, olyan otthontalan menekültek házává, akiket a világ minden részéről a zsarnokság üzött el.”²⁹⁸

Tehát idáig jutott a szervezet, egy újabb tragikus esemény főszereplője lett a magyar forradalom kapcsán az angolszász sajtóban. Menthetetlen volt a szervezet? A nyugati sajtó nem bánt vele már úgy, mint a szuezi ügy kezelésének hőseivel, a magyarországi helyzet nap mint nap csak fojtogatta és szorította az ENSZ-t az angolszász sajtóban. Az egyetlen reménysugár a helyzet megoldására az idő volt. Tagadhatatlan tény, hogy az idő elmosza a legnagyobb hírt és a legtragikusabb történetet is előbb-utóbb eltünteti, hiszen mindig van újabb és újabb sajtószenzáció, amely helyet követel, miközben a dolgok folyton változnak, és ez alól Magyarország sem volt kivétel, és ezt még az 1956. november 4-e után olyannyira felháborodott angolszász sajtónak is be kellett látnia.

7. KÁDÁR ELVTÁRS, JÓ ELVTÁRS LESZ...

A Nagy Imre és társai kivégzése és a súlyos ítéletek után kérdés volt, hogy meddig lehet folytatni ezt tovább. Újra és újra el lehet ítélni Magyarországot és a Szovjetuniót, de mindennek mi az értelme? Megszűnnek a bírósági ítéletek, illetve a már bebörtönzött magyar forradalmárok kiszabadulhatnak? Ilyesmiről szó sem volt 1959-ben. Az ENSZ Közgyűlésében, az ötfős bizottság helyett Sir Leslie Munrót választotta meg a nemzetközi szervezet Közgyűlése 1958. december 12-én, hogy jelentést tegyen a magyar üggyel kapcsolatos határozatok végrehajtásával kapcsolatos fejleményekről.²⁹⁹

²⁹⁸ Tragic Parable. *New York Herald Tribunes*, 1959. december 8. In: OSA Archívum: http://osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1547&Itemid=1521&lang=hu (2013. augusztus 31.)

²⁹⁹ Egyesült Nemzetek Közgyűlés tizenharmadik ülészak. Bizottsághoz történő utalás nélkül elfogadott határozat 1312 (XI) A magyarországi helyzet. In: BÉKÉS–KECSKÉS, 2006. 132–133.

Tehát ahogy ezek után hívták: az ENSZ jelentéstevője, a magyar ügy felügyelője, „watchdog” Sir Munro,³⁰⁰ direkt fordításban értelmezve valóban őrkutya szerepre lett kárhóztatva. Ám rajta keresztül ez a szerep jutott az ENSZ számára is.

Természetesen semmi sem változott 1959-ben az angolszász sajtó lapjai szerint. A *The Times* a szokásoknak megfelelően beszámolt a magyarországi újabb kivégzésekről. Megfigyelőkre hivatkozva azt állították, hogy azért végeztek ki nyolc forradalmárt augusztus 20-a előtt, hogy ne kelljen őket amnesztiában részesíteni az államalapítás ünnepe miatt szokásos eljárásokban. Nem volt most sem hivatalos megerősítése a kivégzéseknek.³⁰¹

Még ugyanebben az évben a nemzetközi közvélemény figyelmét azzal hívta fel az egykori soproni erdőmérnöki iskola igazgatója, Roller Kálmán – a kanadai Vancouver Egyetemen a soproni menekült diákokból és oktatókból újraalapított csoport vezetője –, hogy levelet írt az egyetem dékánjának, amelyben azt állította, hogy 1959 szeptemberében 15 fiatalt végeztek ki. Azt is közölte a levélben, hogy tudomásuk szerint 150 másik fiatal csak arra vár, hogy betöltse a kivégzésükhöz szükséges 18. életévét. A levél célja az volt, hogy rávegye a dékánt, álljon egy Hruscsovnak szóló tiltakozás élére.³⁰²

A magyar kormány és Kádár János természetesen erőteljesen tiltakozott az állítás ellen. Kádár az MSZMP budapesti gyűlésén azt állította a *The Time* tanúsága szerint, hogy az egész nem több, mint pusztá nyugati provokáció és hazugság.³⁰³

Az ENSZ a *The Age* ausztrál napilap bemutatása alapján ugyanolyan tehetetlen volt, akárcsak a magyar ügy vizsgálója Sir Leslie Munro. Egyszerűen nem is kommentálta a 18 év alatti forradalmárok halálos ítéleteit, mert azt kívülről, ismeretek hiányában kellett volna megítélnie. Tehát a Kádár-kormánynak be kellett volna engednie az ENSZ-t Magyarországra, ezzel védekezhetett volna legjobban a vádakkal szemben.³⁰⁴ Mivel ezt nem tették meg, kvázi beismerték a megtorlás tényét.

Az angolszász sajtó belebotlott egy olyan problémába a fiatalkorúak kivégzése kapcsán, amely végigkíséri az 1956-os magyar forradalom megtorlásának szinte teljes sajtótörténetét. Különösen érdekes a legismertebb fiatalkorú kivégzett, Mansfeld Péter esete, akinek az ügyét 1989-ben az elsők között a *Magyar Nemzet*, illetve a *Magyar Rádió* vasárnapi műsora tárgyalta. Mansfeld Péter az 1956-os magyar forradalom alatt mindössze 15 éves volt, tehát nem a forradalom alatti tevékenységéért ítélték el. Kőbányai György a *Mai Nap* újságírója azt derítette ki, hogy a fiatalembert 1959-

³⁰⁰ New 'end repression' appeal by U.N. Hungary delegate attacks 'watchdog'. *The Age*, 1959. december 10. 4.

³⁰¹ Eight Execution in Hungary. *The Times*, 1959. augusztus 18. 8.

³⁰² 150 Hungarians to be executed, Call for appeal to Mr. Khrushchev. *The Times*, 1959. október 30. 9.

³⁰³ Mr. Kadar's denial of Death Sentences. *The Times*, 1959. november 2. 9.

³⁰⁴ U.N. told of new reports. *The Age*, 1959. december 1. 2.

ben nagykorúsága után azért végezték ki, mert egy kis banda élén elfogott és lefegyverzett egy rendőrt.³⁰⁵

Az igazi ok a fegyvergyűjtési szándék volt, fiatalos lelkesedés egy új 1956-os forradalom kirobbantásának romantikus céljával. Kőbányai György figyelmen kívül hagyta, hogy a Mansfeld-per valójában a forradalomban részt vett fiatalok „pesti srácokon” akart bosszút állni.

A megtorlás egyik legfontosabb eleme a bosszú, amely lesújtott volt kommunista politikusokra, értelmiségiekre, munkásokra is. Egyetlen társadalmi réteget sem hagyott ki a rendszer. És ezt sajnos sem az angolszász sajtó, sem a rendszerváltás magyar sajtója nem tudta érzékeltetni. Ráadásul a mai napig súlyos zavar van az egész ügy jogi normáinak értelmezésében. Eörsi László is téves következtetésre jutott a munkájában, a Mansfeld ügyről írt összefoglalójában.³⁰⁶ Mindkét írásban az ítélet meghozatala kapcsán az 1957. évi 34-es számú törvényre hivatkoztak. A törvénytövegben nem fogjuk megtalálni az a paragrafust, amely lehetőséget ad egy fiatalok kivégzésére.

A jogszabály visszaül egy 1951-es normára, amelynek 8. §-a szerint a „fiatalkorúra halálbüntetést vagy életfogytig tartó börtönt kiszabni nem lehet, kivéve, ha ezt a törvény külön rendeli, azok helyett a fiatalkorúval szemben határozott tartamú börtönbüntetést kell megállapítani”.³⁰⁷

A leverett forradalom után a büntetőítélkezés anyagi jogszabályai nem igazán változtak. Ennek következtében az ítéletek meghozatala során a „hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítását”, az Igazságügyi Minisztérium által kiadott BHÖ-t (1952) használták.³⁰⁸ Ennek a szabályzásnak a 92–94. pontjai engedélyezték, akár egy 16. életévét betöltött fiatalkorúval szemben is a halálbüntetés alkalmazását.³⁰⁹

Ezt még inkább súlyosbítja az a tény, hogy Mansfeld Péter esetében megvárták, hogy betöltse a 18. életévét, pedig azt sem kellett volna megtenniük a jogszabályok alapján. Színjáték és a látszat még a titkos perekben is fontos volt a formálódó kádári Magyarországon. Rengeteg minden volt homályban tehát az angolszász sajtóban a magyar viszonyokról, és lassacskán a realitásokat is figyelembe véve nem maradt más, mint a romok eltakarítása. Bizony az ENSZ-ben bőven akadt söprögetnivaló.

A *The New York Times* egy cikkben például áttekintette a nemzetközi szervezet Biztonsági Tanácsának rövid történetét, és kénytelen volt megállapítani, hogy a szűk körű, vétőjoggal felruházott elit tanácsot teljesen megbénította a hidegháború és

³⁰⁵ KŐBÁNYAI György: Az államellenes kamasz. *Mai Nap*, 1989. március 24.

³⁰⁶ EÖRSI, 2003. 285.

³⁰⁷ 1951. évi 34. törvényerejű rendelet

³⁰⁸ KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Zrínyi, Kalocsa, 1993. 23.

³⁰⁹ JOBBÁGYI Gábor: *Ez itt a vértanúk vére*. Kairosz, Győr, 1998. 131.

a nagyhatalmakra ruházott vétőjog. Ezért a döntések meghozatalának a felelőssége egyre inkább a Közgyűlésre került. De az amerikai napilap kénytelen volt megállapítani azt is, hogy nem 1956-ban, a magyar és a szuezi ügy kapcsán kezdődött el a Biztonsági Tanács szerepének fokozatos gyengülése, hanem 1954-ben, amikor az Egyesült Államok folyamatosan megvétózta a közel-keleti ügyekben Izrael védelmében az intézkedéseket.³¹⁰

De nagyon fontos maradt a Biztonsági Tanács szerepe is. Ezért lényeges volt a cikk szerint a megfelelő többség fenntartása a szervezetben, hiszen egy vétő esetén a többség döntése alapján hívható össze a rendkívüli Közgyűlés is. A magyar ügy tárgyalásában változatlanul az igazán semmire sem kötelező határozatok körüli viták haszna volt a kérdéses. A kanadai *Quebec Chronicle* már helytelenítés nélkül idézte az 1959. decemberi ENSZ Közgyűlés újabb magyarkérdéssel foglalkozó ülésével kapcsolatban Hruscsov szavait. Az SZKP első titkára a magyar ügyet „[...] úgy jellemezte, mint megakadt döglött patkányt néhány ember torkában, amelyet újra felvettek az ENSZ ülésének vitájára”.³¹¹

Miután az ENSZ-székházban Leslie Munró összefoglalta, hogy semmi változás nem történt és a Közgyűlés határozatait folyamatosan semmibe veszi Magyarország és a Szovjetunió, ismételten elítélték a két renitens állam kormányát. Az erről szóló cikkben a *The Times* kifejtette, hogy már senki sem hiszi azt, hogy ezek az erőfeszítések mást fognak eredményezni, mint frusztrált kommunista elutasítást, ahogy eddig is, de legalább a nemzetközi szervezet megismételte az erkölcsi ítéletét.³¹²

1959 végére kifulladt a magyarkérdés az ENSZ-ben. Ezt már jól látta az angol napilap is. Meg kellett tehát vizsgálni közelebbről Magyarországot és azt a Kádár Jánost, akit pusztán csak a Szovjetunió kreatúrájának tartottak. Ekkor lassan belépett a magyar forradalom utóéletének a története az 1960-as évekbe. A *The Times* 1960 áprilisában az egykor már Magyarországon járt (!) képviselőjétől egy teljesen új képet kapott Magyarországról. Ebben a cikkben Kádár János már egy komolyan taktikázó vezetőnek tűnt, aki pontosan kiszámított módon kezdte meg a leszámolást az ellenfeleivel, a sztálinistákkal és a jobboldaliakkal. Tehát a kezdeti terve úgy működött, hogy el kellett kerülnie a megismételt hibákat. Ezért nem lehetett Magyarország Szovjetuniótól való függését otrombán és szüntelenül hangoztatni, mert ez súlyosan sérti a magyarok büszkeségét. A legmegdöbbentőbb megállapítást csak ezután tette az angol napilap: „[...] Habár a legrosszabb elnyomás Magyarországon egy vagy két évvel ezelőtt volt, ma már azt tudjuk mondani, hogy a helyzet nem is olyan rossz,

³¹⁰ UN. Security Council is still a key organ. *The New York Times*, 1959. október 25.

³¹¹ UN. extends session to raise Hungary issue again. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1959. december 7. 1.

³¹² U.N. again calls on Hungary to cooperate. *The Times*, 1959. december 10. 12.

mint a Rákosi-rendszer napjaiban. Minden tekintetben úgy tűnik, hogy hiányzik az önkény eleme, amely jellemezte az elmúlt időszakot és a törvény belül marad a »szocialista törvényesség« határain, amely elfogult az osztályellenséggel szemben és ezt úgy tűnik, betartják. Azoknak az embereknek, akik elkerülik a politika rossz oldalának a kritizálását és ez a többség – kevés félnivalójuk van a politikai rendőrségtől.”³¹³

Gyakorlatilag a forradalmárok elleni pereket is lezárták, de még nem zárta ki a lap, hogy amennyiben találunk olyanokat, akik részt vettek a forradalomban, szintén a bíróságon találhatják magukat. Továbbá az is kiderült, hogy 1960. április 4-én részleges amnesztiával kiengedték az írók közül Déry Tibort, Háy Gyulát, illetve Nagy Imre vejét, Jánosi Ferencet. Bár az életszínvonal a nyugatihoz képest még mindig alacsony volt, de már jelentős változásokat állapított meg a *The Times*³¹⁴ újságírója a budapesti utcákon: több autó volt, az éttermek és a kávéházak hétvégenként megteltek emberekkel. A rendszer azonban politikai apátiát váltott ki a magyarokból, inkább arról beszélgettek, hogy milyen filmet láttak, mit vásárolnak, vagy hová mennek majd nyaralni. Ezt a fajta gondolkodásmódot az amerikai *Time* már 1958-ban is konstataulta.

Sőt elkezdtek logikát látni az új magyar vezető, Kádár János politikájában is. Úgy vélték, hogy egyszerre használta a botot és a répát, kivégeztette a felkelés vezetőit, kemény megtorlással válaszolt a magyar forradalomra, de fogyasztási javakhoz is hozzásegítette a lakosságot.³¹⁵ Konklúzióként idéztek egy volt budapesti szabadságharcost is: „Belemész, hogy a Vörösöknek dolgozz, hogy élni tudjál, hogy a feleséged enni tudjon, hogy a gyereked tanulhasson. Megpróbálsz nem sokat gondolkodni a dologról.”³¹⁶

1960 végén Kádár János, Hruscsovval együtt érkezett New Yorkba, a Baltika nevű hajó fedélzetén. Az ENSZ közgyűlése most nézhetett először a szemébe annak az embernek, akit a Szovjetunió emelt Magyarországra élére. Hruscsov hatalmas erővel folytatta a leszerelési kampányát és az otthon megerősödött MSZMP-első titkárt is magával vitte tehát az Amerikába vezető útjára.

A *The New York Times* természetesen figyelemmel kísérte Hruscsovot és így Kádár János sem kerülhette el a napilap cikkeit. Kádár még nem volt olyan népszerű, hogy rendőri védelem nélkül is nekivághasson egy kedélyes manhattani sétának. A vijjgó szirénák elkísérték az Empire State Buildinghez, továbbá a Rockefeller

³¹³ Mr. Kadar gains some grounds. *The Times*, 1960. április 29. 13.

³¹⁴ Uo.

³¹⁵ The Betrayed. *Time*, 1958. június 30. 19.

³¹⁶ Uo.

Centerhez, illetve a Kossuth-szoborhoz. Eerre azért volt szükség, mert a magyar ENSZ-misszió szállása előtt megjelentek a kommunistaellenes tüntetők.³¹⁷

Mindenesetre a szigorúan Manhattanre korlátozott látogatása során a rendőrség szóvivője szerint Kádár János le volt nyűgözve.³¹⁸ A sajtó beszámolt arról a tüntetésről is, ahol most először nem Hruscsovnak, hanem Kádárnak kívánták a halálát az 1956-os magyar forradalom vérbe fojtásáért. De az amerikaiak mindenhol biztosították az ENSZ-székház felé vezető útján, ezért további incidensek nem érték a magyar első titkárt.³¹⁹ A közgyűlésen már annál inkább, beszéde érdektelenségbe fulladt, a nyugati világ képviselői otthagyták a termet az előadása közben. Annyira sem érdekelte a *The Times* a személye, hogy részleteket közöljön a beszédéből. Pusztán csak egy odavetett mondatban tudatták az újabb megaláztatást. A cikkben Hruscsov volt a kulcsfigura, aki lemondásra szólította fel Hammarskjöldöt és folyamatosan a leszerelés fontosságáról papolt a nyugatiaknak, ő állandóan a középpontban helyezkedett el.³²⁰

Mi volt ekkor Kádár János az angolszász sajtó számára? Valamivel több, mint Nagy Imre meggyilkolásának a története, de sokkal kevesebb, hogy megérje idézni abból a beszédéből, amit a Magyar Rádió Kossuth adója 1960. október 3-án élőben úgy közvetített, mintha ki sem vonult volna senki sem a közgyűlésről.³²¹

A beszéd első részében Kádár támadta az imperialista politikát, miközben üdvözölte az egykor gyarmati sorba süllyesztett országok függetlenedését, és az ENSZ-tagságuk elnyerését. Ezt követően rátért a magyarkérdésre, és az Egyesült Államokkal való megbékélést szorgalmazta. Természetesen ugyanazokat a szövegeket is lelkesen pufogtatta a leszerelésről és a csapatok általános és kölcsönös kivonásáról, mint Hruscsov. Illetve kifejtette azt is, hogy Magyarországra várják azokat a nyugati turistákat, érdeklődőket, akik kíváncsiak Magyarországra. Akkor kinek szólt ez az egész színház? A nyugati sajtónak biztosan nem, kicsit eljátszódottak a Kádár érkezése és biztonsága körüli kérdésekkel, aztán nem foglalkoztatta őket többet a téma. Kádár útja a magyaroknak szólt elsősorban, az itthoniaknak, hogy lám Kádár már el mert menni az ENSZ-be is, ahol annyit támadták. Még az országot is megnyitja azoknak, akik annyit kritizálták őt.

A rendszer konszolidálódott és ezt már a nyugati sajtó is érzékelte, ez kétségtelen, de Kádár személye nem sokat számított. Magyarország megszállt ország maradt az

³¹⁷ Kadar Tours New York. *The New York Times*, 1960. október 3.

³¹⁸ Kadar Tours City from tip to top. *The New York Times*, 1960. szeptember 26.

³¹⁹ Kadar Emerges after 28 hours. *The New York Times*, 1960. szeptember 21. 16.

³²⁰ Mr Hammarskjöld says he will not resign. *The Times*, 1960. október 4. 12.

³²¹ OSA Archivum: http://w3.osaarchivum.org/images/stories/pdfs/hedervary/background/Kadar_beszed_ensz_1960.pdf (2023. április 4.)

angolszász lapok véleménye szerint, ahol már valamivel jobb lett az élet, de csupán még csak annyi volt az ENSZ-látogatás értelme, hogy a Magyar Rádió hatalmas tapsal véget ért oratori műremeknek állíthassa be a magyar hallgatóknak. Az MSZMP első titkára azonban jó taktikai érzékkel, az otthoniaknak szóló előadás mellett, igyekezett kihasználni az alkalmat, hogy előmozdítsa a magyar–amerikai közeledést is.

Kádár János New York-i útja során, egy baráti és informális beszélgetést folytatott az amerikai külügyminisztérium egy forrásával. A beszélgetésben kitért többek között arra, hogy javítani kellene végre a kapcsolatokat Magyarország és az Egyesült Államok között. Nagyon zavarta őt a biztonsági intézkedések sora is, amelyet védelme miatt az amerikai rendőrség foganatosított. Kitért a Mindszenty-ügyre is, amelyet úgy jellemezett, hogy nekik nagyon jó, hogy az amerikai követségen van az idős bíboros, hiszen ezzel semlegesítették. Nem lett mártír belőle egy hazai börtönben és Rómába sem jutott el, hogy további gondokat okozzon. Illetve kifejtette, hogy jó lenne végre csendben megbeszélni a közös ügyeket, különösen az ENSZ-ben folyó állandó csatákat is. Külön kiemelte a beszélgetőtársának, még egyszer, hogy „csendben”.³²²

Kádár tehát felvetette a titkos tárgyalások lehetőségét a közeledés érdekében. A saját otthonában biztosan ült, a cél ezek után a nemzetközi kapcsolatok számottevő javítása volt. A nyilvánosság kizárásának kezdeményezésével mindkét ország megszabadulhatott attól a sajtótól, amely az USA kommunizmus elleni keresztes hadjáratáról és a Szovjetunió megszállta Magyarországról akart csak cikkeket írni. Nem beszélve saját „szövetségeseik” árgus, figyelő tekinteteiről. Kádár pontosan tudta, ahhoz hogy az ENSZ-ben végre ne a magyar ügy legyen a téma, az kell, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal is rendeződjön a viszony.

Az ENSZ-ben ugyanekkor, a valóságban, Leslie Munro továbbra is vívta a csatáját a határozatok betartása érdekében, amint a magyar főtitkár beszédének meghallgatása után, az ausztrál napilap is pár nappal később már arról számolhatott be, hogy ismételten elítélték a Szovjetuniót és Magyarországot, mert nem tartották be a nemzetközi szervezet határozatait.³²³

Azonban mindezt egybevetve is történtek 1960-ban olyan események, amelyek előrevetítették, hogy bizony valóban megnyílt az ország a nyugatról érkezők számára.

Az OCB jelentése jó jelnek vélte az USA és Magyarország közötti vitákban, hogy Magyarország egyoldalúan úgy döntött, feloldja az amerikai állampolgárok beutazá-

³²² Instruction from the Department of State to the Legation in Hungary. Washington. October 21. 1960. In: FRUS, LANDA–MILLER–PATTERSON–SAMPSON, 1993. 126–130.

³²³ Hungarian uprising on U.N. Agenda U.S. Wins Call to Reopen Discussion. *The Age*, 1960. október 12. 3.

sával kapcsolatban hozott szigorításokat. Ez pedig az élet több területén is bátorította a kapcsolatokat a két ország között.³²⁴

Az amerikai gondolkodás Magyarországról kezdett átalakulni. A *The Times* angol napilap például, egy évvel később közölte egy amerikai állampolgár levelét. Cyrus Eaton Chesapeake és Ohio vonattársaságának elnöke írásában bírálta hazájának azt a külpolitikai vonalát, amelynek a célja az volt, hogy aláássa a kelet-európai „szatellit államok” viszonyát a Szovjetunióval. A milliomos Eaton üzleti okokból kifejezetten szerette volna, ha a Szovjetunió és az Egyesült Államok megbékélnek egymással. Szívesen utazgatott Kelet-Európába is. Magyarországon is megfordult.

„Meggyőződés – írta –, hogy ezek a szatellit államok visszavonhatatlanul elkötelezettek a szocializmushoz és a Szovjetunióhoz való barátsághoz. Néhányszor meglátogattam ezeket az országokat, és tárgyaltam államfőkkel, miniszterekkel, újságírókkal, tanárokkal, mezőgazdasági és ipari munkásokkal.”³²⁵

Azt is állította, hogy reménytelen ezekben a kelet-európai országokban felállítani a kapitalista demokráciát. Tehát az együttélés szükségszerűség, a háborúskodás pedig az atomháborús fenyegetettség mellett esztelenség, és a bölcsesség hiányával magyarázható. Az angolok feladata pedig nem lehet más, mint meggyőzni az amerikai kormányt.

A magyarországi kormány már sajtónyilatkozatban is felvetette a Mindszenty-kérdést és a diplomáciai kapcsolatok javítását az Egyesült Államokkal. A *The New York Times*-ban megjelent sajtóhír szerint Kállai Gyula miniszterelnök-helyettes szerint elképzelhető a budapesti amerikai követségen menedéket kapott Mindszenty József ügyének a tárgyalása az amerikaiakkal, amennyiben ez nem egy külön kérdésként jelenik meg, hanem a két ország kapcsolatainak javítási igényével együtt tárgyalják. A cikk állításai szerint nyilvánvaló, hogy a magyar kormány a jobb kapcsolatok érdekében azt várja el, hogy Washington végre segítsen a magyar ügy levételében az ENSZ Közgyűlés napirendjéről, ugyanis éppen az Egyesült Államok mozgat meg minden követ a probléma folyamatos fenntartására a nemzetközi szervezetben.³²⁶ A cikk ellenére a főpapnak még 1971-ig várnia kellett, míg a magyar kormány és a Vatikán megállapodásra nem jutott a sorsáról.³²⁷

³²⁴ Operation Coordinating Board Report, Report on Soviet dominated nations in Eastren Europe (NSC 5811/11/) Washington, July 27, 1960. In: FRUS, LANDA–MILLER–PATTERSON–SAMPSON, 1993. 121.

³²⁵ Lost Cause. *The Times*, 1961. július 22. 11.

³²⁶ Pardon is hinted for Mindszenty. Hungary Seeks talks with U.S. *The New York Times*, 1961. december 5. 1. 7.

³²⁷ Mindszenty 1971-ben Rómába távozott, de nem tartotta be azt a megállapodást, amelyet a feje felett kötött a Szentszék és a magyar állam. Ezért nem maradt a Vatikánban, illetve azt sem tudta elfogadni, amikor a római Szentszék elmozdította az esztergomi érseki pozíciójából.

A Kádár-kormány nemsokára már aktívan dolgozott azon, hogy megállapodásra jusson az Amerikai Egyesült Államokkal. 1962 márciusában Radványi János ügyvivőként érkezett Washingtonba azzal a céllal, hogy megoldást találjanak a két ország diplomáciai kapcsolatainak normalizálására. Az USA ekkor azt a pozíciót foglalta el, hogy amint Kádár kiadja az 56-os forradalom elítélteinek szabadságot adó amnesztia-rendeletet, befejeződik a magyar ügy viszontagságos története az ENSZ-ben. 1962. október 20-án Radványi találkozott Richard Davis külügyminiszter-helyettes-sel, az európai ügyek főnökével. A találkozó egy nem hivatalos beszélgetés volt. Davis egy nem olyan hivatalos jegyzéket készített, amelyen az amnesztiáért cserébe az USA megígérte, hogy támogatni fogja az ENSZ-ben azokat a törekvéseket, amelyek elvezetnek, a magyar ügy lekerüléséhez a Közgyűlés napirendjéről. Ez vezetett el odáig, hogy Kádár János az MSZMP VIII. kongresszusán 1962. november 20-án bejelentette az általános amnesztiát.³²⁸

A kérdés az, hogy ebből a háttér-megállapodásból mit is érzékelt az angolszász sajtó, hiszen az ENSZ-ben a tárgyalások elején és még utána is elítélték hazánkat és a Szovjetuniót. Először is az angolszász sajtó hírt adott az újabb magyarországi változásokról, amelyek arról szóltak, hogy az egykori sztálinista politikusokat, Gerő Ernőt és haláláig a Szovjetunióban tartózkodó Rákosi Mátyást a megerősödött Kádár János megfosztotta a párttagságuktól. Kádár megkezdte a tisztogatást a párt Politikai Bizottságában is és kirúgta a szervezetből Kiss Károly volt külügyminisztert, aki szintén Rákosi egykori hű támogatója volt. A *The Times* mindezt határozott jelnek vélte, amely elvezetett az 1956-os forradalom után az MSZMP-ben meghatározó, volt sztálinista politikusok teljes lemorzsolódásáig.³²⁹ A *New York Times* ugyanezen a napon szintén közölte a sztálinista magyar politikusok bukását, amelyet az SZKP XXII. kongresszusán történetekhez kötött, ahol is Hruscsov 1961 októberében keményen elítélte Sztálint és a személyi kultuszt.

A legmegdöbbentőbb azonban az, hogy egyetlen szó sem esett a cikkben Nagy Imréről. Kádárt mint Gerő Ernő közvetlen utódát mutatta be a *The New York Times*, szó sem volt semmilyen 1956-os forradalomról és a szovjet beavatkozásról.³³⁰ Ezeket a cikkeket is megelőzve egy olyan olvasói levél jelent meg az angol napilapban, amely ismételten a magyarországi komoly változásokról számolt be. A levélíró Magyarországot Lengyelországhoz hasonlította, illetve kijelentette, hogy amíg Magyarországon az 1956-os forradalmat leverték, addig a forradalommal félúton megálló Lengyelországban erőszak nélkül fejlődtek tovább az események. Az elért eredményeket

³²⁸ KIRÁLY Béla: A kortárs történész vallomása: a magyar kérdés az ENSZ-ben 1956–1963. In: BÉKÉS–KECSKÉS, 2006. 46–47.

³²⁹ Mr. Kadar expels Rákosi and Gero from Party. *The Times*, 1962. augusztus 20. 8.

³³⁰ Hungarian Chief ousts 25 in purge of pro-Stalinists. *The New York Times*, 1962. augusztus 20. 1–2.

az olvasó, ha szigorúan relatív módon is, de a forradalom javára írta. Eltűntek a múlt kommunista vezetői: Kun Béla, Rajk, Rákosi, Gerő, Nagy (!), „ezért a jelenlegi rezsimnek, miközben tartósítja a folyamatosság illúzióját a múlttal, kellett alkotnia valami újat”.³³¹

Azért ez nem azt jelentette, hogy 1962 szeptemberében ne lett volna a magyar ügy ismét az ENSZ Közgyűlés napirendjére tűzve. Bár a *The New York Times* szerint Sir Leslie Munro már azt tudta jelenteni, hogy enyhítették a magyar politikai foglyok ítéleteit, de ez nem akadályozta meg abban az Amerikai Egyesült Államokat, hogy indítványára ismételten az ENSZ Közgyűlés napirendjére kerüljön a magyarkérdés, de ekkor már csak 43 tag támogatta a Szovjetuniót és Magyarországot elítélő határozatot a 34 szavazattal szemben.³³²

Ilyen körülmények között került sor az Egyesült Államok hathatós támogatásával az ENSZ Közgyűlésében az 1962. december 20-i ülésre, ahol magyar ügy lekerült a napirendről, azzal az aktussal, hogy Sir Leslie Munro pozícióját a magyar ügy felügyeletére megszüntették.³³³ A börtönökben is érzékelték a magyarországi változást, amely akkor lett igazán teljes, amikor az ENSZ levette a magyar ügyet a napirendről.

Az 1956. november 4-i Jута-dombi csatában részt vett és ezért később elítélt Puchert János így emlékezett a konszolidált Kádár-korszak kezdetére: „Amikor az ENSZ-ben levették a napirendről a magyar ügyet, azt érzékelték lehetett. Jó nagyságos urak nem lettünk, de több minden megváltozott. Akkor rádiót is kaptunk. Persze vezetékes rádió volt, mint az ötvenes években az a bizonyos néprádió. És a másor...! Közleményeket sugároztak, meg időnként rákapcsoltak a Kossuth rádióból valamilyen politikasemleges műsort.”³³⁴

Az ENSZ-ülést megelőzően a kanadai sajtó már élénk találgatásba kezdett az USA politikájának már látható változásával kapcsolatban. Passzívnak ítélték meg az Egyesült Államok a magyar ügyben 1962-ben tanúsított magatartását.

„Bármely akció – jelentette ki a lap –, amelyben az ENSZ és különösképpen az USA lemond róluk, a legcsüggesztőbb hatást váltaná ki a magyarokból, és arra sarkallná őket, hogy feladják a hitüket, mert barátok nélkül maradnának. Ha az USA beletörődik egy gyenge ENSZ-állásfoglalásba a magyar ügygel kapcsolatban, a szabad világ elveszteni legerősebb szövetségeseit számos kelet-európai népnél, és a pozíciói a Szovjetunióval szemben gyengülnek.”³³⁵

³³¹ Something was won. *The Times*, 1962. január 30. 11.

³³² Report to U.N. says Kadar eases rule. *The New York Times*, 1962. szeptember 28.

³³³ Egyesült Nemzetek Közgyűlés Tizenhetedik Ülésszak 1857 (VXII.) Magyar kérdés, In: BÉKÉS–KECSKÉS, 2006. 135.

³³⁴ MOLNÁR, 2004. 52.

³³⁵ Where stands the U.S.? *Montreal Gazette*, 1962. december 14. 6.

Kanadában tehát nem aratott osztatlan sikert már előzetesen sem a végül megvalósult terv. De a fenti idézetből is látható, hogy pontosan ezért nem lehetett a két állam között nyilvános tárgyalásokat folytatni. A nyilvánosság a hidegháborúban a propagandát szolgálta, míg a titkos tárgyalások a közös hangvétel megtalálásával, a megoldás keresését.

1963. április 22-én megjelent az Elnöki Tanács rendelete az amnesztiáról, amely ugyan nem volt általános, de közel 4000 ember kapta vissza a szabadságát.³³⁶

Kádár János sajtóságos átváltozásáról, egyre pozitívabb megítéléséről nemcsak az angolszász lapok tudósítottak, de az valósággal sokkolta a kiszabadult forradalmárokat is, sok esetben elkeseredtek a megvásárolható, a forradalmat és megtorlást elfelejtő honfitársaikon. Egyikük így vallott erről: „Majdnem elsírtam magam, amikor rájöttem, hogy Kádár Jánost úgy emlegetik, mint a nemzet atyját, aki az országot megmentette, és felszámolta a fehérterrort. Mindenki jól élt, mindenki tvisztet járt. Az évek múlásával az emberek egyre inkább meg voltak elégedve a helyzettel. Mellbevágott az, hogy amikor Kádár János megjelent a nyílt utcán, az emberek odamentek hozzá, és csókolták, meg szorongatták a kezét. Borzalmas volt arra rádöbben, hogy a tömeg csak azon keresztül mérlegel, hogy tele van-e a hasa, fel tud-e venni valamit, és van-e munkahelye.”³³⁷

A *Time*-ot ezt követően komolyan érdekelte, hogy miként illeszkedtek vissza az 1956-ban még a forradalommal kacérkodó magyar írók a társadalomba. Déry Tibor új munkáját úgy értelmezték, mint nyílt beismerését annak, hogy a forradalmat fel kell adni, és az emléket is el kell felejtetni ahelyett, hogy továbbra is ellenálljanak a hatalomnak.³³⁸

A Kádár-korszakba betekintő *Time* lelkesen számolt be még a Rákosi-rendszer előtti ünnepek visszatéréséről. Egyik cikkükben a farsangolás hagyományának feltámadásáról, illetve báli mulatságokról írtak. Meglepődve vették észre a tvisztelő, farmeres magyar ifjúságot, amely még a Vízügyi Minisztériumban tartott bulin is ropta a nyugati táncokat.

Állították, hogy az Erdészek Bálján majd 1500 ember mulatott a cigányzenére és Strauss jól ismert dallamaira. A kommunista rendszerektől szokatlan mulatozástól megszédült tudósítót, magyar író barátja keresetlen szavakkal igyekezett kijózanítani: „A fiatalok azért vidámak, mert fiatalok, az idős emberek azért, mert nem tudják mi jön holnap.”³³⁹

³³⁶ HUSZÁR Tibor: Kádár: A hatalom évei 1956–1989. Budapest, Corvina, 2012. 137.

³³⁷ MOLNÁR, 2004. 56.

³³⁸ Forget the Revolution? *Time*, 1962. október 5. 18.

³³⁹ Guy until tomorrow. *Time*, 1963. február 22. 16.

És már ekkor megjelent az a szlogen, amely a Kádár-korszak végéig elkísérte a magyar társadalom mindennapjait. A „lehetne rosszabb” érzés egyre inkább elhatalmasodott a magyar írók társadalmán. Ennek érzékeltetésére a *Time* Németh Lászlót is idézte.

„Mi magyarok mostanság olyan új háztömbökben élünk, amelyeket sokan rondának találnának. 1956-ban világossá vált, hogy ez a tömb nem pusztítható el. Mialatt a falak mögött azt várjuk, hogy az valami szebbé változzon, legalább azt megengedik nekünk, hogy olyan otthonossá tegyünk amennyire azt tudjuk.”³⁴⁰

A *Time* 1963 végén, már egy teljesen új és kicserélt Magyarországról írt, amely összességében kitűnt a kelet-európai kommunista államok közül másságával, mintha egy csipetnyi, de ki nem mondható Nyugat szívárgott volna be a vasfüggöny túloldalára.

„A tojás- és húshiány ellenére a kirakatokban megjelentek az Elisabeth Arden kozmetikumok, a Napóleon Brandy, és különféle whisky.”³⁴¹

Ám az is feltűnt, hogy az új magyar kommunista rezsim némiképpen módosította a nyugatra irányuló turizmus feltételeit, így aztán Velencében és más nyugati országokban is feltűntek a szerelmes magyar párok.

Kezdetben Kádár csak egy szovjet báb volt, akit a szovjet tankok segítettek hatalomra, de a hatvanas évekre már egyre inkább egy új képet rajzolt róla a *Time* magazin is. Ekkor már egy olyan csatlós államként tartották számon Magyarországot, amely Lengyelország mellett, nemzeti kommunizmusként a legszabadabb a Moszkva által uralt régióban.

A *The Guardian* sem maradt el Kádár átértékelésében. A lap tudósítója David Holden két, 1963 októberében publikált cikkében is új hangvételben írt Magyarországról. Már nem börtönvilágként jellemezte Kádár államát. Szabadabbnak és virágzóbbnak nevezte, mint az 1945 utáni időszakot. Valóságos keleti Párizsként mutatta be Budapestet, az utcákon egyre gyarapodó autókkal, motorkerékpárokkal, nem is beszélve az otthonokban egyre gyakoribbá váló televíziókkal és hűtőszekrényekkel. Ám Holden még ennél is tovább ment, amikor azt állította, hogy Nagy Imre álmának megvalósítója Kádár János lett.³⁴²

Messzire jutott tehát az angolszász sajtó, már szó sem volt az 1956-os forradalom eltiprásának bűnéről vagy szégyenfoltjáról, miután a nagypolitika megoldotta a kérdéseket, a sajtó alkalmazkodott.

³⁴⁰ While we wait. *Time*, 1963. április 19. 13. 40.

³⁴¹ „Humanizing” Communism. *Time*, 1963. szeptember 13. 40.

³⁴² RÁCZ János: Kádár János a korabeli angolszász sajtóban. In: *VERITAS Évkönyv 2014*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. VERITAS – Magyar Napló, Budapest, 2015. 380.

És nemcsak alkalmazkodott, ennél sokkal, de sokkal tovább jutott. 1986. augusztus 11-én a *Time* interjút készített Kádár Jánossal. Megdöbbenő akkor is, ha csak az évszámot nézzük. Pár hónap híján 30 éve éppen ekkor választották meg az év emberének a magyar szabadságharcost. Persze 1986-ban már más szelek kezdtek fújni a Kremlben is. Az SZKP új első titkára Mihail Gorbacsov változásokat indított el a Szovjetunióban és változásokat kezdeményezett a Nyugattal való viszonyban is. A lap méltatta Kádár eredményeit, és a magyar pártvezető nem tudta elrejteni azt sem, amit az 1956-os forradalomban elkövetett. Sőt a cikk szerint büszke volt rá. Elismerte, hogy cselekedeteiért akkoriban sokan megvetették. A nyugati lapok folyton támadták, de a célja az volt, hogy Magyarország lekerüljön a figyelmük középpontjából.³⁴³

Ez sikerült neki, sőt nemcsak ezt sikerült elérnie, hanem azt is, hogy pozitív cikkek jelenjenek meg róla, róla és az országról – tegyük hozzá a teljesség kedvéért. Teljes átalakulás, amely olybá tűnik, mintha eltörölhetné mindazt a cikkáradatot, amelyet bemutatunk.

A változások mögött a legnagyobb tényező mégis az idő volt, ez persze nem jelenti azt, hogy a Kádár vezette politika nem kísérelte volna meg már 1963 előtt megváltoztatni a nyugati sajtó vélekedését Magyarországról.

8. EGY LEHETETLEN FELADAT

1956. november 4-ét követően hiába is próbálta az új rezsim elvágni az országot a nyugati újságírástól. Nem volt elegendő, hogy a nem baráti országokból származó tudósítóknak távoznia kellett. Hiszen attól még nem állt meg az új Kádár-kormányt kritizáló cikkek tömege, mert a nyugati „firkászok” színe-java már nem Budapesten tartózkodott.

Azért akik valamilyen oknál fogva mégis maradhattak Magyarországon, nem számíthattak túl sok kedvezményre. 1956 karácsonyán megtapasztalta ezt a BBC külügyi tudósítója, Peter Raleigh is, aki számonkérő beszélgetésbe bonyolódott azzal a Várkonyi Péterrel, aki 1983 és 1989 között külügyminiszter is volt, de ekkor mint a Külügyminisztérium Sajtóosztályának a vezetője olvasta a brit sajtós fejére a BBC Magyarországról szóló 1956. december 22-i tudósítását. Ebben a Kádár-kormányt „bábkormánynak” nevezték. Igaz, Raleigh azzal védekezett, hogy nem közölt semmi

³⁴³ An Interview with Kadar. *Time*, 1986. augusztus 11.

ilyesmit a BBC-nek általa átadott anyagban. Várkonyi persze nem hitte el ezt az indoklást.³⁴⁴

Csakhogyan külföldön nem igazán állt elegendő eszköz a magyar diplomácia számára, hogy jelentős módon befolyásolja az angolszász sajtót. Egyetlen működőképes megoldásnak a személyes kapcsolatok kiépítése tűnt, csakhogyan a magyar diplomácia éppen nem örvendett nagyon jó hírnévnek. Szigeti Károly, aki ekkor a Külügyminisztérium politikai osztályvezetője, azonban talált egy lehetőséget, amely alkalmasnak tűnt arra, hogy legalább kissé visszavágjanak. A nyugati lapok levelezési rovata szinte kínálta magát, hogy közvetlenül válaszoljanak a Kádár-kormányt támadó cikkek özönére. Ráadásul ez volt a legkevesebb költséggel járó megoldás. Nem véletlen, hogy Varga István sajtóattasé is ehhez a módszerhez folyamodott, amikor 1957. július 10-én levelet írt a *Daily Telegraph* szerkesztőségének. Gordon Brook-Shepherd publikációja kapcsán ezzel a módszerrel próbált közbelépni Varga. Shepherd jó ismerős volt már a Rákosi-rendszerben is. A 2. világháború idején hírszerzőtisztként dolgozott. 1945-től kezdett el a *Daily Telegraph*-nál tevékenykedni. Minden bizonnyal jól jöttek neki a hírszerzői múltjából származó kapcsolatai, miközben a lap bécsi irodájában írta cikkeit a kelet-közép-európai eseményekről. Természetesen ez a múltja nem volt titok a kelet-közép-európai országokban sem. Egy anekdota szerint maga Rákosi is úgy köszöntötte egy alkalommal a Magyarországra érkező Shepherdet, hogy „Jó napot alezredes úr!”

Egyszóval kalandokban bővelkedett az élete; „véletlenül” hogy, hogy nem éppen Berlinben tartózkodott a szovjet blokkad idején. Egyből tájékoztatni tudta a szerkesztőséget az ott történetekről. Gyanúsán jól informált volt.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt Budapestre utazott, tudósításait egy csempész segítségével juttatta el Bécsbe.³⁴⁵

A forradalom bukása után ő sem maradhatott. Természetesen kiutasították. Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy egy újabb cikkel idegesítse Magyarország új kommunista kormányát. Azt állította, hogy négy magyar művész is öngyilkosságot követett el egyfajta tiltakozásként az 1956. november 4-én bekövetkezett újabb magyarországi szovjet fegyveres beavatkozás miatt. Varga hiába szeretne volna elérni, hogy a *Daily Telegraph* közölje a levelét, amit ebben az ügyben írt, de Colin

³⁴⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) Adminisztratív iratok (a továbbiakban ADM) USA 1947–1959. XIX-J-1-k 33. d. 128. t. Újságírók kölesönös akkreditálása. Feljegyzés: Raleigh BBC-tudósító látogatása. 1956. december 27. Idézi: RÁCZ János: Kísérletek az 1956-os forradalmat követő angolszász sajtóviszhang megváltoztatására. In: *VERITAS évkönyv 2015*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, 1956-os Intézet, 2016. 248. (A továbbiakban: RÁCZ, 2016.)

³⁴⁵ Gordon Brook-Shepherd. *Telegraph*, 2004. január 30. In: <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1452978/Gordon-Brook-Shepherd.html> (letöltve: 2022. június 20.)

Coote a lap szerkesztője azzal érvelt, hogy nem fogja hitelteleníteni egy újságíróját úgy, hogy nem ad neki védekezési lehetőséget.³⁴⁶

Pimasz javaslata szerint adjanak vízumot Sheperdnek, hogy Magyarországra utazhasson és maga győződhessen meg a történekről. Coote pontosan tudta, hogy ez az, amit hiába javasolt; a hírszerzőmúltil büszkélkedő Sheperd lett volna az utolsó, aki a Kádár-kormány hagyott volna visszatérni a bukott forradalom színhelyére.

Vargát keményebb fából faragták annál, hogy csak úgy simán feladta volna, ezért egy radikális baloldali lapnál próbálkozott. A *The Newsletter* című lapot választotta, amelynek a főszerkesztője ekkor Peter Fryer volt.

Fryerről már volt szó, de több mint izgalmas lehetett egy olyan kommunistához fordulni, aki szemtanúja és tudósítója volt a magyar forradalom eseményeinek, s aki éppen a forradalom értelmezése miatt olyannyira összekülönbözött a BKP-vel, hogy végül szakítania kellett egyrészt a mozgalom sajtótermékével, a *Daily Worker*rel, másrészt a brit kommunistákkal.

Fryer azonban baloldali maradt; kénytelen volt egy trockista elveket valló laphoz, a *The Newsletter*hez csatlakozni. Igaz, többé nem hitte el, amit Moszkvából sajkóztak. Az 1956-ban Magyarországon tapasztaltak egy életre hatást gyakoroltak rá; Varga kérésének azonban nem állt ellen és változtatás nélkül közölte a levelét.³⁴⁷

Persze ez az eset csak csepp volt a tengerben, ráadásul a *Telegraph* egy nagyobb példányszámban megjelenő lap volt, mint a *Newsletter*. Mindenesetre Varga sikerként könyvelhette el az ügyet.

Máskor sem volt rest ehhez a módszerhez folyamodni. 1958. március 11-én a *Glasgow Herald* skót konzervatív napilapban publikált cikk ösztönözte újabb cselekvésre. Az írás a magyar megtorlásokat értékelte, miközben Kádár szerepét is árnyalta.³⁴⁸ Egyrészt megállapították, hogy Kádár nem volt sztálinista, hiszen megjárta Rákosi börtönét is. Maga is megszenvetde a Rákosi-diktatúra legsötétebb esztendeit; ezt még akkor is igaznak tartották, ha elárulta az 1956-os forradalmat és szabadságharcot és a szovjet katonák ültették a magyarok nyakára.

Varga ezúttal is levélben fűzött kéretlen megjegyzéseket a cikkhez. Kritizálta a lap megtorlásokat „felnagyító” sorait. Szerinte ezek a kemény ítéletek jogosak voltak, utalt arra, hogy az „ellenforradalmárok” között közönséges bűnözők, gyilkosok voltak. Ezúttal nem járt túlságosan jól azzal, hogy a *Glasgow Herald* közölte a véleményét. Saját bőrén kellett megtanulnia, hogy mi is az a sajtószabadság, ugyanis kis publiká-

³⁴⁶ MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1956–1958. XIX-J-1-jk 14. d. 29. t. Jelentés 1957. július 22. Idézi: RÁCZ, 2016. 260.

³⁴⁷ Uo. 261.

³⁴⁸ WALLACE William V.: Hungary since the Rebellion. *Glasgow Herald*, 1958. március 11. Idézi: RÁCZ, 2016. 260.

ciója olvasókat ösztönzött arra, hogy választ írjanak neki. A viszonyosság alapján ezeket természetesen szintén nyomtatásban közölték.

A válaszirók felvetették a magyar kommunista diktatúrában a sajtószabadság kérdését. Egy újságolvasót az is érdekelt, hogy vajon ott, Magyarországon is leírhatná-e az ellenvéleményét a sajtótermékekben. Vajon mi lenne egy magyar újság főszerkesztőjével, ha le merné írni a hivatalostól eltérő véleményét?³⁴⁹

Pontosan ez volt a legnagyobb gond; a nyugati sajtószabadság egyszerűen nem volt kompatibilis a külföldön dolgozó magyar diplomaták elképzeléseivel, jelesül azzal, hogy a cáfolatként közölt véleményük lesz a döntő, ha úgy tetszik az utolsó szó. Mindig volt, aki ellentmondjon. Ez még akkor is igaz volt, ha nyilván a nyugati sajtó sem volt mentes a propagandától, hiszen kiszolgált a hidegháborús amerikai célokat.

A magyar diplomácia ráadásul nem rendelkezett az effajta sajtópolémiahoz megfelelő háttérrel, a korszak angolszász relációjában csak a washingtoni és londoni magyar követségek és az ott dolgozó sajtóattasék, követek, diplomaták figyelhették, szemlézhették a sajtót. Kanadába a washingtoni követség ügyvivője utazott el néhányszor, de gyakorlatilag az ottani lengyel konzulátus magyar osztályának vezetője segítette a washingtoni diplomaták tájékoztatását.³⁵⁰

Hasonlóan alakult a helyzet Ausztráliában. A déli kontinensen a cseh főkonzulátus képviselte a magyar érdekeket. A sajtószemléket mind Ausztráliában és Kanadában lényegében baráti országok, kelet-közép-európai diplomaták végezték. És nemcsak ez okozott nehézséget, hanem egyéb problémák is akadtak.

A cseh főkonzulátus 1963-ban az ausztrál magyar emigráció lapjaival kapcsolatban a következő jelentést küldte magyar kollégáinak: „Egyelőre nem küldünk több magyar nyelvű emigráns újságot. Ezek beszerzése ugyanis nem könnyű, mert nem kaphatóak az újságárosoknál. A magyar emigráns újságokat úgy terjesztik, hogy a megrendelés alapján küldik meg az egyes személyeknek, vagy olyan üzletekben árulják, ahol magyar emigránsok vannak alkalmazva. Ezeket az újságokat konspirációs okokból nem lehet megrendelni: a főkonzulátus dolgozói vagy közvetlenül a főkonzulátus címére.”³⁵¹

Ám az sem volt sokkal egyszerűbb, amikor helyben kellett átnézni lapról lapra, oldalról oldalra a sajtóanyagokat, a Magyarországgal kapcsolatos szemle összeállításának céljával. Persze ezt máshogy is meg lehetett volna oldani, abban az esetben, ha

³⁴⁹ BAKER A. Henry: Hungary since the rebellion. *Glasgow Herald*, 1958. március 11. Idézi: RÁCZ, 2016. 261.

³⁵⁰ MNL OL TÜK Kanada 1954–1964 XIX-J-1-j 2.d. Feljegyzés a Kanadába került magyar disszidensek helyzetéről. 1957. október. Idézi: RÁCZ, 2016. 249.

³⁵¹ MNL OL ADM Ausztrália 1945–1964. XIX-J-1-k 1d. 3/b t. Ausztráliában magyar nyelven megjelenő sajtó felterjesztése, 1963. július 12. Idézi: RÁCZ, 2016. 249.

egy külsős cégtől, könyvtártól megrendelik a sajtócikk-kivágás intézményét. 1964-ben több kommunista ország is élt ezzel a lehetőséggel Washingtonban. Nyilván a magyar rezidentúra is szeretett volna egy ilyen lehetőséget, csak hogy ehhez pénz kellett volna.

Az Egyesült Államok fővárosában dolgozó magyar diplomaták hat-hétszáz dollár kiadás árán kívántak megbízni egy szervezetet ezzel a feladattal. Ezt kérték a magyar Külügyminisztériumtól.³⁵² Ezt hiába tették, a központ erre nem adott engedélyt, de ragaszkodott ahhoz, hogy megkapják a sajtószemléket. A sziszifuszi munka folytatódott, napról napra lapozgathatták a sajtótermékeket a magyar diplomaták. Ez persze nem hozta meg a kívánt eredményeket.

Elsőre logikusnak tűnhet, hogy a helyi „kapitalista” sajtóval szemben a helyi kommunista sajtót állítják majd szembe. A BKP lapja, a *Daily Worker* általában szívesen helyt is adott a Magyarországgal kapcsolatos írásoknak, és a magyar diplomaták olykor-olykor még a szerkesztőséget is meglátogatták. Ám nagyon nagy gondban voltak a brit kommunisták, köszönhetően a magyar forradalom és szabadságharc következményeinek. Legalább akkora segítségre szorultak, mint a magyar elvtársaik.

A *Népszabadság* kénytelen volt magára vállalni a *Daily Worker* szerkesztőségében működő telexgép fenntartásának költségeinek egy részét.³⁵³ Ezt amúgy az 1956-os forradalom előtt lengyel kommunisták finanszírozták.

A magyar kommunista napilap szerkesztősége 1963-ban segített egy szigetországi kommunista karácsonyi vásár megszervezésében is. Különböző ajándékokat küldtek a *Daily Worker*nek. A szállítással együtt az összköltség 15 000 forintba rúgott.³⁵⁴ Ráadásul a magyar téma, a forradalom elég komoly nehézségeket okozott. Állandó vitákat váltott ki mind a BKP-ben, mind a *Daily Worker*ben. A párttagsággal együtt folyamatosan csökkent a lap előfizetőinek a száma is.

Emellett a forradalom után a *Daily Worker* vezetője, John Ross Campbell arra is figyelmeztette budapesti elvtársait, hogy az 1956-os őszi események előtt sokkal könnyebben tudtak forrásokat gyűjteni Magyarországról. Ezek hiánya bizony éreztette hatásait a szigetországban is, eközben egy kisebb vita is kialakult a *Daily Worker* egy újságírója, Ted Armitage és a *Népszabadság* között.

Armitage szorgalmasan küldte brit témájú cikkeket, miközben nem kapott visszajelzést arról, hogy pontosan mit is vár tőle a magyar kommunista napilap. 1957 janu-

³⁵² MNL OL ADM USA 1948–1964. XIX-J-1-k 32.d. 126.t. 128–129. Jelentések, Sajtószemlék. Külföldi lapkivágatok. Újságcikkeket kivágó szolgálat igénybevétele. 1964. április 21. Idézi: RÁCZ, 2016. 250.

³⁵³ MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j 37.d.126.t. Jelentések, sajtószemlék. Válasz, Ted Armitage ügye. 1957. szeptember 18. Idézi: RÁCZ, 2016. 252.

³⁵⁴ MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1959–1964 XIX-J-1-j 38.d.126.t. Angliai jelentések, sajtószemlék. MSZMP ajándéka a *Daily Worker*nek. 1963. október 14. Idézi: RÁCZ, 2016. 252.

árjában több levelet is írt ebben az ügyben, de semmilyen választ sem kapott. Ráadásul fizetés sem érkezett az írásaiért. Az sem tetszett neki, hogy nem minden cikkét közölték, vagy csak részleteket használtak belőle.³⁵⁵ Ez természetesen felkeltette a magyar diplomaták érdeklődését is. A londoni magyar szolgálatnak nem kevés kellemetlenséget okozott az ügy. Közbenjárásuk végül nem maradt eredménytelen; 1957 őszén Armitage úgy érezte, kezdenek megoldódni a gondjai, örömmel konstatálhatta, hogy a *Népszabadság* több cikkét is közölte. Bár továbbra is nehezményezte, hogy nem kap semmilyen kérést, utasítást vagy javaslatot, tanácsot Budapestről, továbbá a pénz sem érkezett meg.³⁵⁶

A *Népszabadságtól* valójában folyamatosan utalták Armitage járandóságát, csak-hogy „valutáris [sic!] okokból az átutalást nem realizálta [a Szerzői Jogvédő Hivatal]. Erről a *Népszabadságot* nem értesítette”.³⁵⁷

A magyar napilapnál azonban elégedetlenek voltak a brit kommunista tudósító teljesítményével is. Az ügy akkor rendeződött, amikor a BKP vezetői 1958 tavaszán Magyarországra érkeztek és találkoztak Kádár Jánossal is. Megállapodás született Armitage leváltásáról.³⁵⁸

1956 magyar eseményei miatt bőven akadt levezetetlen feszültségek a *Daily Worker* szerkesztőségében. Campbell főszerkesztő megpróbálta az eltérő politikai gondolkodással „megáldott” munkatársait egyben tartani, ezért igyekezett szemet hunyni a párt vezetésének szempontjából nem éppen elfogadható vélemények felett is. Talán a nehéz időkben jobbnak látta megtartani az egységet, mint megoldhatatlan vitákkal szétzilálni a kommunista lap mindennapjait.

1957. év végén úgy döntött, hogy Walter Holmes személyében új tudósítót küld Budapestre. Csakhogy Holmes egy régi kommunista bútordarabja volt a BKP-nek. A párt idősebb generációjához tartozott, maga 1892-ben született. Kezdetben Sylvia Pankhurst női jogokat követelő mozgalmát támogatta és segítette. 1916-ban lelkiismerti okokból megtagadta a katonai szolgálatot és nem vett részt az első világháborúban, ezért 1919-ig börtönben is ült. Szabadulása után alapító tagja lett a BKP-nek. Sokáig a *Daily Workert* képviselte a BKP Politikai Bizottságában is.³⁵⁹ A fiatalabb brit kommunista tudósítók számára Holmes egyértelműen sztálinista volt. Mielőtt Budapestre utazott volna egy vidéki munkatársa levelet írt neki, amelyben „rendkívül provokatív és ellenséges modorban biztosítékot követelt Holmestől, hogy tárgyi-

³⁵⁵ MNL OL TŰK Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-J 37. d. 126.t. Jelentések, sajtószemlék.

Feljegyzés. Látogatás a *Daily Worker* főszerkesztőjénél. 1957. június 26. Idézi: RÁCZ, 2016. 253.

³⁵⁶ Uo. Látogatás a *Daily Worker* főszerkesztőjénél. 1957. október 25. Idézi: RÁCZ, 2016. 253.

³⁵⁷ Uo. Ted Armitage üggye. 1958. április 5. Idézi: RÁCZ, 2016. 253.

³⁵⁸ Uo.

³⁵⁹ GRAHAM STEVENSON: <https://grahamstevenson.me.uk/2009/02/13/walter-holmes/> (2022. július 11.)

lagos és kritikus lesz Magyarországon, ahol továbbra is Sztálin és Rákosi módszerei uralkodnak”³⁶⁰.

A BKP és az MSZMP közötti jelentősebb feszültség Nagy Imre és társai 1958. június 16-i kivégzése kapcsán alakult ki, amely újabb atomtöltettel ért fel a szigetországi kommunistáknak. Éppen ezért nem is helyeselték a BKP vezetői a történeteket. Ráadásul véleményüket a *Daily Worker*-ben is publikálták.

Harry Pollitt és John Gollan a magyar követségnek sem tagadták érzéseiket. Kifejtették, hogy a BKP nem értett egyet a halálos ítéletekkel; nem vonták kétségbe Nagy és társai bűnösségét, de életfogytiglani börtönbüntetést tartottak volna megfelelőnek. Utaltak arra is, hogy amíg Budapesten jártak, elvárásaik Kádár Jánosnak is előadták, de az MSZMP első titkára érdemben nem is reagált gondolataikra.³⁶¹

A kivégzések után kiderült, hogy az MSZMP vezetője gyakorlatilag „átmalmozta” szigetországi elvtársait, ők ugyanis 1958 tavaszán abban a hitben utaztak el a magyar fővárosból, hogy nem is lesz Nagy Imre-per.³⁶²

Ezt az ügyet Kádár János is megemlítette, az MSZMP KB 1958. július 25-i ülésén. Kénytelen volt megállapítani, hogy nemcsak a BKP, de több kommunista párt is aggodalmának adott hangot a kivégzések miatt.³⁶³

Ilyen „nagyszerű” politikai félrevezetések és sorozatos „barbatrúkkök” után a magyar követség még csodálkozott azon, hogy az amúgy is kis példányszámban megjelenő *Daily Worker* Nagy Imre és társai kivégzése után egyre inkább próbálta elkerülni a magyar témákat. A londoni magyar diplomaták keserűen állapították meg, hogy a lap „Walter Holmes néhány szellemes és ügyes reagálásától eltekintve – hazánk irányában legalábbis passzivitással vádolható”.³⁶⁴

Bár az is érdekes, hogy mit is várhatott Budapest egy olyan szigetországi kommunista laptól, amelyet folyamatosan anyagilag kellett támogatnia a Szovjetuniónak. Egy effajta lap hatása erősen megkérdőjelezhető volt. Ugyan azt meg kell említenem, hogy a szigetországi kommunisták segítették a forradalom MSZMP-olvasatát tartalmazó Fehér Könyv terjesztését. Főként a BKP propagandaosztálya és a Laurance and

³⁶⁰ MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1956–1958. XIX-J-1-j.14.d.29.t. Problémák a *Daily Worker* szerkesztőségében, 1957. október 29. Idézi: RÁCZ, 2016. 255.

³⁶¹ MNL OL TÜK. Nagy-Britannia 1948–1959. XIX-J-1-j.37.d.126.t. Beszélgetés az Angol Kommunista Párt vezetőivel a Nagy-ügyről. 1958. június 28. Idézi: RÁCZ, 2016. 256.

³⁶² RÁCZ, 2016.256.

³⁶³ Kádár János előadói beszéde az MSZMP Központi Bizottságának ülésén, Budapest 1958. július 25. In: HORVÁTH Miklós – ZINNER Tibor: Koronatanúk jeltelen sírgödrökben. Dokumentumok Nagy Imre és társai pertörténetéhez. Budapest, Magyar Közlöny, 2008. 857. Idézi: RÁCZ, 2016. 256.

³⁶⁴ MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959.37.d.126.t. Jelentések, sajtószemlék. Angol lapok hazánkról. 1958. szeptember 24. Idézi: RÁCZ, 2016. 256.

Wishart cég vett részt az ügyben.³⁶⁵ Persze ettől még korántsem oldódtak meg a problémák, hiszen azért a szigetország lakóinak többsége kevésbé volt kíváncsi a nyílt kommunista propagandára.

Ettől függetlenül azt jól érezte az MSZMP vezetése, hogy valamit mégiscsak kellene tenni az 1958. június 16-i Nagy Imre és társai kivégzésének tekintetében. Kapóra jött, hogy akadt olyan brit baloldali értelmiségi, aki szimpatizált a kommunista Magyarországgal. A radikális nézetei miatt a Munkáspártból kizárt Denis Nowell Pritt ideológiai alapon szívesen vállalkozott egy-egy cikk megírására. Többször kedélyesen elbeszélgetett a szigetországi magyar diplomatákkal. 1958 augusztusában Magyarországra látogatott, de már ezelőtt kifejezett érdeklődésének adott hangot Nagy Imre és társai pere kapcsán. A londoni magyar követségnek felvetette, hogy egy tisztán „jogi szempontú” tanulmányt írjon. A hatás kedvéért esetleg kicsit kritizálta volna a magyar eljárást, miközben igazolta volna azt. Az előbbi is csak azért tette volna, hogy „lecsillapítsa az angol jogi körök hangulatát”.³⁶⁶

Persze ehhez tanulmányozni szeretne volna az eredeti peranyagokat, azt kérte, hogy angol, német, esetleg francia fordításban olvashassa el azokat. Ráadásul volt gyakorlata az ilyen kommunista perek kezelésében, a 30-as években a Zinovjev-perről is írt egy kisebb szösszenetet, és akkor is előtte megmutatta a szovjet diplomatáknak. Jelezzük, az a munkája is – nem meglepő módon – igazolta Sztálin vérgőzös pereinek embertelen logikáját. Ezúttal azt ígérte meg, hogy az írása megjelentetése előtt a magyar követség átnézheti a munkáját.³⁶⁷

És mi tagadás, a Kádár-rezsim szempontjait maximálisan érvényesítette. Az 1958. decemberi *New World Review*-ban publikált cikkében igazolta Nagy és társai kivégzését.

Olyan jól sikerült az írása, hogy a londoni magyar külügyi szolgálat ötszáz példányt rendelt a lapból, pusztán csak azért, hogy mindenki olvashassa a „magyar-kérdést” tárgyaló ENSZ Közgyűlés aktuális ülése előtt.³⁶⁸

Az eddig bemutatott módszerek azonban nem igazán voltak eredményesek a nyugati sajtó, pláne az angolszász lapok véleményének befolyásolására, vagy némi árnyalásra. Nem maradt más hátra, mint személyes kapcsolatokat kiépíteni az „ellenséges” újságírókkal. Persze ez komoly veszélyeket rejtett magában, hiszen az ilyen kapcsolatokból mindkét fél szerezhetett információkat, és ez bizony veszélyekkel járt

³⁶⁵ MNL OL TÜK USA 1956–1958.XIX-J-1-j.14.d.29.t. Fehérkönyv angliai terjesztése. 1957. március 18. Idézi: RÁCZ, 2016. 257.

³⁶⁶ MNL OL TÜK Nagy-Britannia XIX-J-1-j. 1959–1964.15.d.29.t. Az 1956-os forradalom és annak külföldi visszhangja. Beszélgetés Pritt barátunkkal. 1958. július 1. Idézi: RÁCZ, 2016. 263.

³⁶⁷ Uo.

³⁶⁸ Uo. Pritt barátunk cikke. 1959. február 23. Idézi: RÁCZ, 2016. 264.

a Kádár-korszak vezető kommunistái számára is. A követségek ezzel tisztában voltak, de túl nagy volt a csábítás és kézenfekvő a lehetőség ahhoz, hogy ne tekintsenek el tőle.

Így aztán elkezdtek meghívni a kiszemelt angol vagy amerikai újságírókat egy kellemes ebédre vagy vacsorára és a terített asztal finom ételei és italai mellett győzködtek az új korszak, az épülő kádárizmus nagyszerűségéről. A Külügyminisztérium általában megdicsérte ezeket a próbálkozásokat, de figyelmeztették is a magyar diplomatákat. A washingtoni magyar ügyvivő, Zádor Tibor azt olvashatta, miután egy kellemes étkezéssel egybekötött beszélgetés során megismerkedett John M. Hightower AP-tudósítóval, hogy a budapesti vezetés tudatában volt annak, hogy valamilyen információt is kell szolgáltatniuk Hightower számára. Mert egy finom vacsora csak egy dolog, de az újságírók mégiscsak sztorira vágytak. Ezért azt találták ki, hogy a külügyi sajtóosztály a szóvivői anyagokat még az elhangzásuk előtt továbbítani fogja a követségekre. Ebben bizonyára akadhat olyasmi, ami felkelti majd Hightower figyelmét.³⁶⁹

A szigetországból Nyerki Gyula ideiglenes ügyvivő arról küldött tájékoztatást, hogy ebédén látta vendégül a *Daily Mirror* külpolitikai szerkesztőjét. Közben megérdeklődte tőle, hogy hajlandó lenne esetleg a lapjában a magyar kormány nézeteit propagáló cikkeket megjeleníteni? Gondolhatjuk, hogy ez a kérdés kevésbé esett olyan jól, legalábbis az ebédhez képest. Direkt egyenes válaszok helyett az ügyvivőnek be kellett érnie egy talánnal.³⁷⁰

Valójában a magyar kormányzat nem rendelkezett sem elegendő pénzzel, sem elegendő angolszász kommunista újságíróval vagy ideológiai szimpatizáns és írástudó nyugati értelmiséggel.

9. A FEJEZET ZÁRÁSAUL

Nehéz megmagyarázni az olyan változásokat, amelyek ennyire drasztikusak, mint azok, amelyeket ebben a fejezetben lefestettem. Beszélni kell tehát a körülményekről, amelyek idáig elvezettek, és ehhez néhány szabályszerűséget is meg kell állapítani. Először is a magyar ügy és az angolszász sajtó viszonyát meghatározta hazájuk és a Szovjetunió viszonya. 1956. november 4-e nem jött volna létre a Szovjetunió nélkül. Az angolszász lapok olvasatában tehát mindegy volt, hogy ki váltja Nagy Imrét,

³⁶⁹ MNL OL TÜK USA 1945–1964. XIX-J-1-j.10.d.29.t.42. Újságírókkal való kapcsolatok. Tóth Anna osztályvezető levele. 1957. október 15. Idézi: Rácz, 2016. 258.

³⁷⁰ MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959.37.d.126.t. Jelentések, sajtószemlék, Feljegyzés: Ebéd M. Kinggel, a *Daily Mirror* külpolitikai szerkesztőjével. 1957. június 26. Idézi: Rácz, 2016. 258.

akit legalább olyan hevesen támadtak és kritizáltak, mint szinte mindegyik kommunista vezetőt, Tito és Gomulka kivételével. Honnan jött ez a végletesség? Nem látták az esetleges különbségeket a kommunista országok között? Ezek a kelet-európai országok nem voltak függetlenek, nem dönthettek a saját sorsukról és éppen ezért a nyugati sajtónak kezdetben nem igazán számított, hogy Kádár János miben különbözik Rákositól. Nagy Imrével sem szimpatizáltak, miért tették volna ezt egy olyan emberrel, akit nyilvánvalóan a Szovjetunió jutatott a hatalomra? 1956. november 4-e után tehát kifejezetten konfrontatív volt a sajtó, de ennek a kritikai hangnak a legjelentősebb része nem Kádárra irányult, hanem Hruscsovra és az SZKP-ra, tehát a Szovjetunióra.

Mint az láttuk, Nagy Imre és társai kivégzése kapcsán is Hruscsov volt a célkeresztben, nem rendelkeztek ahhoz elég információval, hogy az esetleges háttérben lezajlott folyamatokat láthassák.

Kérdés akkor, hogy a lapok miért nem írták le a bizonytalankodásukat, miért nem fogalmaztak körültekintőbben egy-egy elemzésben. Megtették volna, ha van információjuk róla? Mi lett volna jobb az angolszász politikának, ha egy számukra viszonylag ismeretlen magyar politikust hibáztatnak, vagy egy olyan embert, aki egyre inkább nyeregben volt a Nyugattal szemben, aki 1957-ben az orruk alá dörgölte a szovjet űrtechnika fejlődését, amely „szputnyik-sokkot” okozott az Egyesült Államokban is. Az első kijelentés tehát, hogy az angolszász sajtó hozzáállását a magyar forradalom vérbe fojtásához a hazai politika Szovjetunióhoz való viszonya határozta meg. A hidegháború, a távolodások, a közeledések, a sikeres, sikertelen tárgyalások eredője. Ez mindennek az alfája és az ómegája, és ez állt a magyar forradalommal kapcsolatos hírek háttérében is. Második és ennél súlyosabb állítás, hogy mivel az USA, bár kereste a lehetőséget a Szovjetunióval való viszony javítására, de nem engedhette meg, hogy a szövetségesei, más angolszász országok, illetve az el nem kötelezett világ gyengeséget lásson a nyilatkozataiban.

Egy furcsa és paradox helyzet alakul ki. Miközben biztosítani akarták, hogy a Hruscsov vezette enyhülési politika életben maradjon, el is kellett ítélniük mindazt, ami Magyarországon történt. Sőt ki kellett használniuk, hogy az erkölcs bajnokaiként tetszelegjenek a nyilvánosság, a világ közvéleménye előtt. Ezért szó sem lehetett kezdetben arról, hogy a színpalak mögött megegyezzenek Magyarországgal a kérdésben. Lehetséges, ha ez megtörténik, akkor a megtorlás úgy, ahogy az a jelenlegi tudásunk alapján lezajlott, sokkal de sokkal enyhébb lett volna? Lehetséges, ha nem az lett volna a taktika, hogy a nyugati sajtóban és az ENSZ-ben nyíltan bírálják a Kádár-kormányt éveken át, akkor sokkal hamarabb helyreálltak volna a diplomáciai kapcsolatok? Ki kell mondanom, hogy nem állt érdekében az USA politikájának, egészen a 60-as évekig, hogy bármilyen olyan cikket bátorítsanak, amely a közeledést alapozta

volna meg Magyarországgal. Ki akartak használni a magyar forradalom és a megtorlások okozta minden előnyt a propagandaharcban. És nemcsak akarták, hanem meg is tették, ez minden egyes cikkben benne van.

Harmadik állításom, hogy a szuezi konfliktus alaposan megnehezítette ezt az amerikai tervet. A Brit Nemzetközösséghez tartozó sajtó egy része egyáltalán nem volt partner abban, hogy eltűrje az ellentmondást a magyar forradalom és a szuezi konfliktus kezelésében. Támogatták az USA politikáját a Szovjetunió elítélésében, de nehezményezték, hogy ez nem elég kemény és szigorú. Sajnos nem tudták ezt a különbséget minden cikkben kellően érzékeltetni, mert az egész szuezi kaland feldolgozása hosszú-hosszú évekbe került. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy nem igazán tudtak a magyar forradalomról úgy nyilatkozni, hogy ne vették volna figyelembe az Egyiptomban történeteket is. Ez pedig azt a hamis illúziót teremtette meg, hogy alapján a britek tehetnek a történetekről. Ráadásul ez a „brit–francia szuezi türelmetlenség okozta a forradalom bukását” legenda kapóra jött a Kádár-rezsimnek is, amely mintegy külső indokként hangoztathatta a nyilvánvalóan téves állítást önmentésként a nyugati mohóság szemléltetésére.

A negyedik állítás a sajtó természetéből eredeztethető igazság, amelyet nem lehet elégszer hangsúlyozni, és ez a politikára is különösképpen alkalmazható. Azaz a szavak bizony elkopnak, tehát szép dolog a propaganda, de előbb-utóbb magától is megszűnik a gyakorlati haszna. Gondoljunk bele, hogy a Magyarország elleni politikai és sajtótámadás egyszerűen ellehetetlenítette a normális életet. Nehezítette a hasznos gazdasági és kulturális, illetve tudományos vagy turisztikai kapcsolatok kialakítását. Ez pedig felesleges lett a nemzetközi politikának, ráadásul az is kiderült, hogy amint a Kádár-kormány konszolidálódott, az angolszász sajtóban rögtön kiderítették, hogy a szovjetek bábjának tartott magyar kommunista első titkár nem is annyira báb és egyáltalán nem Rákosi. Bármilyen szörnyű és nyilvánvaló része is volt a megtorlásban, egyszerűen már egyetlen angolszász hatalomnak sem volt célja, hogy folyamatosan támadja Magyarországot. Az USA és hazánk közötti titkos tárgyalások pedig lehetővé tették a viszony rendezését és az amnesztiát, tehát a sajtóban is rengeteg új hangvételű cikk jelenhetett meg.

Egyet azonban nem szabad elfelejteni, amint 1989-ben elkezdődött 1956 és a múlt átértékelése, az egykor megvetett, aztán híresé tett Kádár Jánost és az MSZMP-t ismét a vádlottak padjára ültette a sajtó. Ám ez már nem az angolszász sajtó bírói ítélszéke volt, mint 1956-ban, hanem a jóval könyörtelenebb hazai sajtó törvénykezett, amely mindent, de mindent tudni akart az elfeledett múltból. Bár ezek a szavak is ugyanúgy elkoptak, csak a politika és a változó történelem, no meg az időnkénti kötelező évfordulók tehetnek újra aktuálissá egy ilyen történelmi témát a médiában.

III.

A BRIT ÉS AMERIKAI KOMMUNISTA PÁRTOK SAJTÓJÁNAK ELEMZÉSE AZ 1956-OS ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN

1. A KOMMUNISTA PÁRTOK HELYE ÉS SZEREPE AZ ANGOLSZÁSZ VILÁGBAN

A New York-i, illetve az ugyanolyan néven kiadott londoni *Daily Worker* egymás testvérei voltak. Nem elsősorban a névazonosságuk miatt, hanem mert ugyanaz a gondolatiság és ugyanaz az eszme foglalta keretbe őket megjelenésük óta. Ezeknek a lapoknak, illetve ide sorolható még az általam szintén elemzett amerikai hetilap, a *Worker*, pusztán léte és fenntartása olyan fegyvertény, amely folyamatosan kitartott kard volt a hidegháború propagandaharcában hazájuk sajtójával és a fennálló hatalmi rendszerrel szemben. Bizonyítékai annak, hogy a kommunista eszme beférközött a nyugati világ politikai rendszerébe is. Ellenfeleik a Szovjetunió szálláscsinálóit látták a lapokban, és 1956-ban fokozott hanyatlásukat kedvező jelnek vélték, mi több a kommunizmus elleni harcuk végső sikerének előhírnökeként értelmezték a csökkenő példányszámaikat.

Persze ez a következtetés nem nélkülözött minden alapot, hiszen a kommunista sajtó ezekben az országokban elsősorban szócsöve volt a párt irányvonalának és politikájának. Nem volt más, mint artikulálóját és magyarázója a kommunista vezetés által hozott döntéseknek, amelyek általában nem nélkülözték a Szovjetunió dicséretét. 1956 mindenestre cezúrává vált ebben a tekintetben is. Mivel a kommunista vezetés és a lapok sorsa egybefonódott, azt is meg kell vizsgálnunk, hogy mennyire volt jelentős az angolszász kommunizmus Moszkvából figyelve. Illetve milyen politikai döntéseket hoztak, és közben milyen döntéshelyzetekbe kerültek a fennállásuk során. Francis Beckett az angol kommunistákról írt könyvében különböző lépcsőkről beszél, amelyekbe az egyes kommunista pártok elhelyezhetők, és ezek közül az utolsó, vagy ha úgy tetszik harmadik lépcsőbe tartoztak az angolszász kommunista

pártok.³⁷¹ Valóban tény az, hogy a kicsi vagy inkább csekély politikai befolyással rendelkező angolszász kommunisták nem voltak annyira a figyelem középpontjában, mint Európa kontinentális részén a franciák, az olaszok, vagy a szovjet stratégia szempontjából elsődleges kelet-európai régió kommunistái. Az angolszászok társadalmi beágyazottsága is más volt. Ezekben az országokban sokkal inkább a szakszervezetiség vagy a szigetországban például a Munkáspárt jelentette és jelenítette meg a baloldaliságot. Ezeknek a mozgalmaknak volt nagyobb támogatottsága, ismertsége, történelmi hagyományai és kapcsolatai. Viszont a nyugati kommunista mozgalmak pusztá léte is hatalmas eredmény a Szovjetunió számára. Nem véletlen, ha nyugaton igyekeztek legalább a hazai terjedését megakadályozni. Továbbá semmiképpen nem szabad lebecsülnünk azt az erőt, amelyet a marxizmus gyakorolt a 30-as évektől kezdve folyamatosan az angolszász értelmiségre. Ez az értelmiség, és itt az értelmiség nivós, később a tudományos, vagy a művészeti életben nagy karriert elért személyiségeiről is szó van, olyanokról, mint Eric Hobsbawm, Howard Fast, vagy E. P. Thompson, akik Kommunista Párttagok voltak, és hittek abban, hogy ez az eszme alkalmas arra, hogy jobba tegye a világot. Megszünteti majd a kizsákmányolást, és elhozza a valódi egyenlőséget a világ alárendelt sorsú munkásai, polgárai számára, illetve valódi békét teremt. Talán manapság a rendszerváltások kora utáni Európát, különösen a baloldal iránti előítéletektől sem mentes Kelet-Közép-Európát érdemes emlékeztetni arra, hogy a marxizmus manapság lebecsült eszméje nyugaton is hódított, és több komoly elmét is megtermékenyített, akiknek a munkáját, amennyiben a teljességre törekszünk, nem érdemes figyelmen kívül hagyni, még akkor sem, ha nem értünk velük egyet. A megértésünket segíti, ha tisztában vagyunk a gondolkodásukkal. Különösképpen azért, mert a marxizmus ma nem tűnt el Nyugat-Európából.

Francis Beckett nem véletlenül kérdezi meg nem minden cinikus felhangtól mentesen a könyve egy fejezetcímében, hogy „Ki nem volt »vörös« a 30-as években?”³⁷²

Valójában a kommunista eszme és a sajtója akkoriban mégiscsak megtűrtek voltak, természetesen ez a megtűrtség nem nélkülözte az esetleges rendőrségi vagy bírósági eljárásokat sem. Mindezt látni fogjuk az egyes angolszász kommunista vezetők életrajzában is. Ezzel együtt helyes, ha azt mondjuk, úgy kezelték akkoriban nyugaton a kommunizmus híveit, mint ahogy a demokratikus ellenzéket közvetlenül a rendszerváltás előtti kádári Magyarországon. Megfigyelés, dokumentálás, és közbeavatkozás, de a korszak sajátosságait figyelembe véve nem túl súlyos bírói ítéletekkel. Ez a kevés is tovább enyhült, a 2. világháború azon szakaszától, amikor létrejött a szö-

³⁷¹ BECKETT, Francis: *Enemy within. The rise and fall of the British Communist Party*. Suffolk, Merlin Press, 1998. (A továbbiakban: BECKETT, 1998.)

³⁷² BECKETT, 1998. 60.

vetség a nyugati hatalmak és a Szovjetunió között. Ez a kényszerű fegyveres és politikai társulás gyökeresen más helyzetet teremtett, és a kommunisták szövetségesek lettek az angolszász világban is. Persze gyanúsak maradtak, de mégis több lehetőséget kaptak. Például a BKP oldaláról a párt főtitkára Harry Pollitt a háború alatt olyan fontos politikusokkal találkozott egy titkos ülésen, mint Ernest Bevin, aki Churchill minden pártot egyesítő háborús kormányában, alapvetően baloldali politikusként Munkaügyi és Közszolgálati Miniszter volt, illetve Lord Beaverbrook, aki miniszteri felelősséggel irányította a harcászati repülőgépek gyártását a szigetországban. Azért hozzá kell tenni, hogy Pollitt gyűlölte Bevint, Bevin pedig kifejezetten utálta a kommunizmust. Elutasított mindent, ami ezzel az eszmével kapcsolatos volt. Pollitt azonban azonnal megtalálta a közös hangot Lord Beaverbrookkal. A megértés alapját a közös harc jelentette a hitleri Németországgal szemben, habár mindketten tudták, hogy alapvetően egymás ellenségei is.³⁷³

Mindezekkel együtt számolni kellett a háború után is a kommunista eszmével, mert a náci ellen küzdő kommunista pártok népszerűsége megnőtt, mondhatni valóban megsokszorozódott. A szigetországban például 1942-ben már 56 000 tagja volt a pártnak, miközben a háború előtt 1938-ban csupán 15 570 fő rendelkezett tagsági státusszal.³⁷⁴

A Szovjetunió vitathatatlan sikere számukra is időleges sikert hozott, azonban a hidegháború nyitánya már ismét a frontvonalon érte az angolszász kommunistákat. Ennek köszönhetően saját hazájukban kémeknek tekintették őket. Holott a józan ész alapján nem az igazolt kommunistapárt-tagok voltak a beszervezett kémek, ilyen kézenfekvő ostobaságot nem követett el a szovjet KGB. Gondoljunk csak az angol kémelhárításnak az MI6-nek problémát okozó Kim Philby esetére, aki kettős ügynökként keserítette meg az angolok életét, miközben az NKVD és később a KGB szolgálatában állt, de semmilyen igazolható köze sem volt a Brit Kommunista Párthoz. Okosan szerveztek, így Philby a hatvanas évek elejéig viszonylagos nyugalomban folytathatta tevékenységét.

Még az Egyesült Államokban sem üldözték kezdetben a kommunistákat, ha gyanúsak voltak is. Ámbár a háború alatt végig gyanúsak is maradtak. John Gatest, a New York-i *Daily Worker* későbbi főszerkesztőjét, hiába volt spanyol polgárháborús tapasztalt veterán, nem küldték európai frontszolgálatra. Az indok egyszerűen annyi volt, hogy kommunista. Hiába harcolt már a náci ellen Spanyolországban, politikai okokból megbízhatatlannak bélyegezték, olyan embernek tartották, aki nem kaphatott még egyszerűbb harctéri feladatokat sem. Tény, hogy a McCarthy szenátor által

³⁷³ Uo. 99.

³⁷⁴ Uo. 98.

kezdeményezett és vezetett kommunistaellenes hadjárat a 40-es évek végén és az 50-es évek elején alaposan helybenhagyta az Egyesült Államok Kommunista Pártját (továbbiakban: CPUSA) és az amerikai kommunistákat. Ennek ellenére a CPUSA nem illegálisan tevékenykedett, nem tiltották be.

Csak hogy az amerikai kommunistákat személyükben üldözték. Leginkább az erős katolikus és kelet-közép-európai emigráns közösségekben, ahol többen is áldozatai voltak egykori hazájuk kommunista elnyomásának. Élénk tapasztalatokkal rendelkeztek a szülőföldjüket és keresztény egyházaikat ért kommunista elnyomásról.³⁷⁵

A háború után természetesen teljesen más volt a helyzet, különösen igaz ez a 2. világháború nyugati nagy győztesére, az Egyesült Államokra. A háború után az USA-ban a kommunistákat, sőt azokat is, akiket kommunistának bélyegeztek, vagy esetleg a Kommunista Párt irányvonalát követték, szinte kiközösítették a társadalomból. Elvesztették a munkájukat, gazdasági diszkriminációt is elszenvedtek, a politikai támadások és elítélés mellett.³⁷⁶

1949-től pedig megindultak a kommunistaellenes tüntetések, támadások, párhuzamosan az Amerikaelenes Vizsgálóbizottság működésének fokozódásával. Joggal merülhet fel a kérdés ezek után: ha már jobbra egységesen gyanúsként kezelték a kommunistákat az angolszász világban, sohasem volt semmilyen belső problémája a kommunista pártoknak az 1956-os magyar forradalom előtt? Nem voltak viták, amelyek jól láthatóak voltak mindenki számára? Nem akadtak olyan különbségek, amelyek okot adtak volna az egyik kommunista irányvonal megkülönböztetésére a másikkal szemben?

Az igazság az, hogy mindig is voltak nézeteltérések, illetve mindig voltak viták. És ha azt vizsgáljuk, hogy ezeknek a vitáknak melyek a legfőbb okai, akkor mindig ugyanazt találjuk, mindig egyfelé mutat az út. Ez pedig nem volt más, mint a Szovjetunió, és különösen a Szovjetunió politikájához való viszonyulás. Ez volt az első sorban, amely meghatározta a belső vitákat.

Még akkor is igaz ez, ha a Brit Kommunista Párt egykori, a történészek körében ismert tagja, Eric Hobsbawm szerint elfogadták a párt irányvonalát, megkérdőjelezhetetlen előírásait, és ha nem is értettek vele egyet, mindent elkövettek, intellektuális értelemben is, hogy az eltérő vélemény igazságáról meggyőzzék magukat.³⁷⁷

³⁷⁵ LEAB, Daniel J.: *I was a communist for the FBI. The Unhappy Life and Times of Matt Cvetics*. AuthorHouse, Pennsylvania 2004. 59. (A továbbiakban: LEAB, 2004.) Idézi: RÁCZ János: Az 1956-os forradalom bukása az Amerikai Kommunista Párt napilapjában, avagy egy újság megszűnésének anatómiája. In: *Fejezetek a tegnapi világából. Tanulmányok*. Szerk.: CSAPLÁR-DEGOVICS Krisztián – TORNYAI Anna. ELTE, 2009. 307. (A továbbiakban: RÁCZ, 2009.)

³⁷⁶ LEAB, 2004. 22.

³⁷⁷ HOBBSAWM, Eric: *Mozgalmas évek Egy huszadik századi életút*. Budapest, Eszmélet, 2008. 158–159. (A továbbiakban: HOBBSAWM, 2008.)

Az 1956-os események előtt a legkomolyabb nézeteltérés mindenképpen a Szovjetunió a második világháborúban elfoglalt kezdeti álláspontja kapcsán alakult ki. Egyes kommunista veteránok, akik megjárták a spanyol frontot nem értették, hogy a Szovjetunió érdeke kezdetektől fogva miért nem volt összeegyeztethető a nyugati szövetségesek céljával, hiszen ez a közösnek gondolt ellenség, a náci Németország legyőzését szolgálta volna. Közéjük tartozott például a már említett John Gates, a CPUSA tagja, aki egykor vakbuzgón és engesztelhetetlen fasizmusellenes kötelességtudattól vezérelve hajlandó volt egy amerikai katonát is kivégeztetni dezertálásért mint az Abraham Lincolnról elnevezett különítmény választott politikai tisztje.³⁷⁸

Ezek a veteránok pedig azt tapasztalták, hogy miközben a hitleri hatalom mindent elkövetett a spanyol tisztek Franco vezette hadigépezetének segítése érdekében, a Szovjetunió ideológiai vadászatot, tisztogatást végzett a népfrontkormány megsegítésére verbuvált emberek soraiban. Ezután pedig nem tudták megérteni, miért támogatja a hitleri Németországot azzal is, hogy nem segítette az 1939-ben hadba lépett Angliát. Pontosan így kezdődött el a Brit Kommunista Párt legnagyobb vitája is, amelynek során az olyan meghatározó kommunista politikusok, mint Harry Pollitt vagy William Gallacher és a londoni *Daily Worker* főszerkesztője, J. R. Campbell számára is egyértelmű volt, hogy a Szovjetunió állásfoglalása az angolok és a franciák Németország elleni háborújának kapcsán tévedés. Persze kezdetben nem voltak tisztában azzal a ténnyel, hogy 1939. szeptember 1-jén meginduló, németek vezette Lengyelország elleni offenzíva hátterében nem állt más biztosíték, mint a Szovjetunió és Németország között 1939. augusztus 23-án megkötött meg nem támadási szerződés. Azok az angolszász kommunisták, akik végigharcolták a spanyol polgárháborút, egyet megtanultak: Hitler ellen csak az összefogás segíthet. Ezzel szemben, sőt ennek homlokegyenest ellentmondva és a Szovjetunió érdekeit szolgáló szerződés keretében a két nagyhatalom felosztotta egymás között a kelet-európai érdekerületeket és a Baltikumot, majd közös erővel elfoglalták Lengyelországot.

³⁷⁸ A katonát Paul Whitenak hívták, és francia határon át megszökött ahelyett, hogy a parancsnak megfelelően munióit szerzett volna a társainak. Azután hamarosan megtudta, hogy fia született odahaza. Ez rossz érzéseket keltett benne, és azt akarta, hogy a fia büszke legyen rá. Ezért visszament az alakulatához, de sajnos nem volt szerencséje, mert John Gates rendkívül fanatikus és kötelességtudó kommunista volt, így a különítmény katonai parancsnokával, Milton Wolffal egyetértésben hadbíróági tárgyalást rendeztek, amelynek következményeként kivégezték a fiatal embert, akinek a halála nagy ellenkezést váltott ki a katonák körében, és emiatt hamar ki is hirdették, hogy nem lesznek további kivégzések. Nagyon különös, de meg kell jegyezzük, hogy John Gates saját kommunista mivoltával, illetve saját tetteivel foglalkozó és azt elemző önéletrajzában (GATES, 1958) erről nem esett egyáltalán szó. Valószínűleg 1956 után az ebben játszott szerepét is szeretne volna elfelejteni a *Daily Worker* főszerkesztője. SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/SPgates.htm> (2022. november 3.)

Az angol *Daily Worker* 1939. szeptember elsején még azt közölte a párttagokkal, a Brit hadüzenetet helyeselve, hogy a Németország elleni háború egy olyan harc, amit meg lehet és meg is kell nyerni. Harry Pollitt ezzel összhangban két hét múlva röpiratot közölt „Hogyan nyerjük meg a háborút?” címmel. Úgy tűnt tehát, hogy minden a legnagyobb rendben van és a Kommunista Párt együtt menetel majd a brit pártokkal, ideológiától függetlenül, a náci Németország ellen.

Ez előtt azonban egy héttel Georgij Dimitrov a Komintern főtitkára a szovjet érdekekkel összhangban kijelentette, hogy a kommunista pártoknak el kell ítélni a nyugati kormányok háborús terveit, mint amolyan imperialista háborúskodást. Sztálin nem akarta, hogy a nyugati, köztük az angolszász kommunista pártok antifasiszta propagandát folytassanak, hiszen nem akarta bőszíteni azzal Hitlert, hogy a világ kommunista pártjai támadják, és különösen azt nem akarta, hogy a náci vezető azzal gyanúsíthassa a Szovjetuniót, hogy ezen támadások mögött áll.³⁷⁹

Valljuk be, a Szovjetunió megkövetelte a világ kommunista pártjaitól, akár egyet-értenek vele akár nem, hogy kövessék az általa előírtakat. Sőt vakon teljesíteniük kellett a Komintern határozatait. Ez önmagában táplálta azt a gyanút, hogy a nyugati kommunista pártok pusztán szovjet kémek. Ráadásul sokáig a szovjet diplomaták ezekkel a kommunista pártokkal tartottak fent kapcsolatokat, illetve a Szovjetunió pénzelte is ezeknek a pártoknak a fenntartását, segítette őket amennyivel csak módjában állt.

Természetesen létezett egy rangsor közöttük, és az angolszász kommunista pártok gyakorlatilag a legalján helyezkedtek el ennek a – nemcsak képzeletbeli – erő- és fontossági sorrendek. Egy olasz vagy egy francia kommunista párt társadalmi beágyazottsága és népszerűsége miatt előbbre való volt. Ezzel szemben a szovjet előírások, illetve a Komintern szava mindannyiukra ugyanolyan érvényességgel bírt.

A CPUSA vezetője, Earl Browder engedelmeskedett, de Pollitt a Brit Kommunista Párt főtitkáráként és két fontos kommunista párttag, William Gallacher és J. R. Campbell nemet mondtak a Szovjetunió követelésére.

Ekkor szólt közbe Pollitt harcostársa, a párt ideológusa és szellemi vezetője, Rajani Palme Dutt, aki minden körülmények között elfogadta a Szovjetunió elsőbbségét az ilyen ügyekben. Ezért megtámadta Pollitt irányvonalát. Igazság szerint a demokratikus centralizmusnak csúfolt sajátságos rendszernek mindenben érvényesülnie kellett, és ez csak a látszatban jelentette azt, hogy a többség akaratához kell a kisebbségnek idomulnia. Valójában a kisebbség biztosította így a vezetői hatalmát. Ennek a vezetői hatalomnak a legitimációját pedig a Szovjetunió vezetőségének a bizalma adta és szavatolta. Dutt és azok, akik vakon követték a Szovjetunió Kommunista Pártjának az akaratát, győztek, és Pollitt, ha időlegesen is, de elvesztette a főtitkári posztját. Új

³⁷⁹ BECKETT, 1998. 91.

Politikai Bizottságot választottak, amelynek sem Pollitt sem az álláspontjával azonosulók nem voltak a tagjai.

Campbell elvesztette a *Daily Worker* főszerkesztői posztját is.³⁸⁰ Campbell az egész vitával kapcsolatban azon a véleményen volt, hogy a Komintern abszurd helyzetet teremtett a Brit Kommunista Párt számára. Hiszen kezdetben a pártjuk azon a véleményen volt, hogy érdekük a náci Németország legyőzése, majd később azt kellett beismerniük, hogy a legfontosabb érdekük Britannia és Franciaország veresége, és ennek köszönhetően megehették, amit főztek maguknak.³⁸¹ Azonban ismét érdemes beleolvasnunk egy kicsit Hobsbawm visszaemlékezéseibe is. A brit történész elemzésében éppen az 1956-os magyar forradalommal igyekezett összehasonlítani a 2. világháború kezdetén, a Komintern-határozat kapcsán a Brit Kommunista Pártban kialakult válságot. „Az 1956-os válságtól eltérően a legtöbb párttag – még a diákértelmiségiek is – látszólag nyugodtan fogadták a moszkvai döntést, bár a mozgalmából a következő két évben sokan léptek ki.”³⁸² Hobsbawm saját ráébredését a történetekre már arra az időszakra tette, amikor besorozták a hadseregbe. Állítása szerint több, hozzá hasonlóan odaadó párttag sem hallgatott tovább a pártvonal háborúellenes jelszavaira. Amikor pedig 1941 tavaszán a német hadsereg betört a Balkánra, egyértelművé vált számára és szerinte a pártvezetés számára is, hogy a háborúellenes vonal tarthatatlan.³⁸³

Ma már szinte elképzelhetetlen számunkra, de a nyugati kommunista pártok valósággal felsóhajthattak a megkönnyebbüléstől, amikor Hitler csapatai megindították a támadást a Szovjetunió ellen. Helyreállt a világ számukra elképzelt rendje, ahol a kommunizmus legfőbb ellensége a náci Németország.

Nem lehet csodálkozni tehát, hogy csak miután Németország megtámadta a Szovjetuniót, nyerték vissza Pollitt és barátai a pártban elfoglalt pozíciójukat. 1943-ban pedig megszűnt a Komintern is, mert a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetője, Sztálin kénytelen volt beismerni, hogy szüksége van a nyugatiakra és azok nem kommunista vezetésű kormányaira a hitleri hadigépezettel szemben.

Nem kell azt gondolnunk, hogy a CPUSA számára más lett volna ez az időszak, mint az angol sorstársaik számára. Hiszen 1939-ig a Molotov–Ribbentrop-paktum megszületéséig a CPUSA is lelkes antifasiszta politikát folytatott. Amikor azonban a Szovjetunió éles politikai fordulatot hajtott végre, követniük kellett legfőbb támogójuk akaratát. Tehát ugyanaz a probléma keletkezett, mint a szigetországi bajtár-

³⁸⁰ BECKETT, 1998. 96.

³⁸¹ Simkin, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/TUgallacher.htm> (2022. november 3.)

³⁸² HOBSBAWM, 2008. 178.

³⁸³ HOBSBAWM, 2008. 188.

saiknál. Bár a párt vezetője, Browder, ahogy már említettük, elfogadta a Szovjetunió döntését, ám az, hogy mindeközben hogyan érezték magukat a párttagok, már más kérdés volt.

Ezzel foglalkozik John Gates is, aki a következőket írta az üggyel kapcsolatban: „Felhergeltünk mindenkit, aki nem akart velünk haladni az új politikai irányvonalon, illetve azokat, akik még mindig Hitlert tartották a legfőbb ellenségnek. Az embereket, akiket még egy nappal ezelőtt nagyra tartottunk, mint Rooseveltet, most gyalázzuk. Ez az egyik olyan jellemzője a kommunistáknak, amelyet az emberek mindig a legnehezebbnek találtak elfogadni azáltal, hogy akiket az egyik nap hősöknek nevezünk, a másikon már gonosztevőknek tartjuk. Mégis minden következetességünk azon alapul, hogy támogassuk a szovjet politikát, bármilyen is legyen az. És ez magyarázatul szolgálhat több következetlenségünkre.”³⁸⁴

A szövetség természetesen a Szovjetunió és az Egyesült Államok között is megkötött a közös ellenséggel szemben, miután az USA 1942-ben belépett a háborúba.

Browdert kiengedték a börtönből és a kommunistákból, ha nem is megbízhatónak nyilvánított fegyvertársak, de mégis szövetségesek lettek. Mi több, hasonlóan a Brit Kommunista Párthoz a CPUSA népszerűsége is nőtt, a párttagság létszáma elérte a 75 000 főt. CPUSA vezetője, Browder azonban tovább ment, azt mondhatjuk, jóval megelőzte Sztálint és korát, és a kommunisták kapitalistákkal való együttműködéséből arra a következtetésre jutott, hogy létezhet békés egymás mellett élés az elméletileg kibékíthetetlen ellentétben álló ideológiák között. Kezdetben ezt vallották többen is a CPUSA vezetőségéből, például a párt főideológusa, William Zebulon Foster is, habár nevét nem adta hozzá, de elfogadta Browder gondolkodását. Aztán mindez megváltozott, köszönhetően a Francia Kommunista Párt elnöke által írt levélnek.

Jacques Duclos elítélte Browder véleményét és idealizmusát. Mivel Duclos és a Francia Kommunista Párt jóval előrébb volt a rangsorban és a megbecsültségben, mint az amerikaiak, illetve mivel sokan Sztálint és a Szovjetuniót sejtették a háttérben, 1945 júniusában rendkívüli kongresszust hívtak össze. Ezen a kongresszuson Earl Browder elvesztette főtítkári pozícióját, majd két évvel később távoznia kellett a pártból is, mert erősen kritizálta a Szovjetunió vezetését.

Sőt Browder és elítélésének az okai belekerültek legfőbb ellenlábasa, William T. Foster, az Egyesült Államok Kommunista Pártjának történetével foglalkozó könyvébe.³⁸⁵ Foster írásának elegendő csak a Browderrel foglalkozó fejezetcímeit elolvasnunk, hogy tágabb képet nyerjünk a szerző elkötelezettségéről. „Browder opportu-

³⁸⁴ Browder, Earl életrajza In: SIMKIN, John Spartacus Educational. <https://spartacus-educational.com/USAbrowder.htm> (2022. november 4.)

³⁸⁵ FOSTER, William Z.: *Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának a története*. Budapest, Szikra, 1953.

nizmusának lényege”; „Browder revizionizmusának eredete”; „Foster tiltakozása Browder politikája ellen”; „A Browderizmus hatása a tömegmunkára”; „Browder kizárása”.

A könyv „értékéről” csak annyit jegyezhetünk meg, hogy Thomas Jefferson vagy Lincoln elnök tevékenységét is természetesen az amerikai kommunisták baloldali előképeként jeleníti meg.

Persze ezekből a történetekből kibontakozhat egy kérdés is. Vajon miért nem tudták az idealisták a javukra fordítani a kínálkozó lehetőségeket, és egy, a Szovjetunió politikájától független vezetést választani? Először is nem igazán tudtak függetlenedni attól a Szovjetuniótól, amely pénzügyi segítséggel látta el őket. Illetve elég, ha csak a Brit Kommunista Párt vezetőségének megválasztását nézzük meg tüzetesebben. A választást szintén a demokratikus centralizmus játékszabályai alapján meghatározott sajátos rendszerben, az általában két évente ülésező országos kongresszus hajtotta végre. Ezeken a tisztségmegújító üléseken valójában a hatalmukat biztosították. A legfőbb szerv a Politikai Bizottság volt, amelynek tagjait a Végrehajtó Bizottság választotta meg. Viszont a Végrehajtó Bizottságot az országos kongresszus választotta meg, egy előre elkészített lista alapján, ahol a küldöttek vagy elfogadták, vagy elutasították az egész listát. A listát a Politikai Bizottság állította össze és a Végrehajtó Bizottság fogadta el. Ezzel az egész kör bezárult és valójában biztosítva volt a vezetőség hatalma. Voltak persze időszakok, amikor ezt a választási módszert felülírta az élet. Ilyen volt a világháborúk időszaka, amikor nyílt szavazással döntöttek a posztokról. Gyakorlatilag azonban tovább domináltak a párt nagy nevei és híres emberei, cserébe persze fokozottabban kooperálniuk kellett a helyi erőkkel, az ismeretlenebb emberekkel, teljes állású pártmunkásokkal, szakszervezeti vezetőkkel, női tagokkal is.³⁸⁶ Ilyen feltételek mellett nem csodálkozhatunk azon, hogy nem történt palotaforradalom.

Van persze egy másik oka is. Az egyik oldalon olyan angolszász kommunisták álltak, mint a már említett Earl Browder, John Gates, Howard Fast, velük szemben, pedig az igazi keményvonalas politikusok. Olyanok, akik pontosan ismerték a Szovjetunió és a kommunista vezetői játszmák igazi természetét. Nekik soha nem voltak igazi ellenfeleik az idealisták, az olyan emberek, akik az eszményeik megvalósítását adott esetben szó szerint értették. A hatalom teoretikusai pontosan tudták, hogy csak addig maradhatnak fent, amíg a Szovjetuniót szolgálják, mert a nyugatiak, ha úgy tetszik a hazájuk szemében a kommunizmus egyet jelentett a legfőbb ellenséggel,

³⁸⁶ CALLAGHAN, John: *Cold war, crisis and conflict The CPGB 1951-68.*, Liverpool, v Lawrence & Wishart LTD, 2003. 8–10. (A továbbiakban: CALLAGHAN, 2003.)

a kémkedéssel és a hazaárulással. A segítségért cserébe pedig feladták az elméletet, miközben úgy érezték, éppen azt szolgálják a tetteikkel.

Persze voltak olyanok is, mint a nagyszerű történész, Hobsbawm, aki ugyan elfogadta a párt vezetőinek a döntéseit, úgy, hogy azokkal nem is mindig értett egyet. Tekinthesünk úgy is a behódolókra, mint olyan emberekre, akik képesek voltak feláldozni mindent az eszméért, mert hittek abban, hogy ez az eszme segít legyőzni a világban tapasztalt szegénységet, háborúkat, nélkülözést. Nem lehet sem őket, sem másokat elítélni ezért, mivel a történelem már valóban választ adott a hitükre és a várakozásaikra. Az emberiség szerencséjére kudarcot vallottak, hiszen hiába volt szép a cél, ha egyesek bármilyen eszközt igénybe vettek, bárkit elpusztítottak volna, ráadásul a kommunizmust csak álcának használták önös érdekeik megvalósításáért.

Mindezen előzmények után nem csodálható, hogy a háborút követően természetesen újabb váltás következett be. A hidegháború első szakaszában gyakorlatilag a kommunista vezetésű országok nyugati külképviseleteinek elsődleges partnerei a helyi kommunista pártok voltak, illetve az eszmével szimpatizáns társadalmi erőkkel vetették fel a kapcsolatokat. A fogadó országokkal csak formális viszonyt tartottak fent. Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után, 1956 februárjában az SZKP XX. kongresszusán került sor a paradigmaváltásra. Ezután tekintették elsődleges diplomáciai partnernek a fogadó nyugati országok kormányait, illetve kormányzati köreit.³⁸⁷ 1956-ban azonban nemcsak ez, de minden megváltozott, és ismét a Szovjetunió politikája és lépéseinek támogatása vagy elutasítása okozta a legnagyobb problémát.

Összefoglalva elmondható, hogy 1956 előtt is voltak viták az angolszász kommunizmust képviselő CPUSA, illetve Brit Kommunista Párt soraiban. Voltak olyan idealisták, értelmiségiek a pártokban, akik nem csukták be a szemüket és az eszmét tekintették elsődlegesnek.

Azt az eszmét, amelynek odaadták fiatal éveiket, és amely, mint kiderült, másodlagos a Szovjetunió érdekeivel szemben. Ezek az idealista gondolkodók természetesen mindent elkövettek, hogy a véleményüket artikulálhassák a párt lapjaiban is. A kérdés csak az volt, hogy miként viszonyul ehhez a lapok vezetése, és mit tartanak fontosabbnak: azt az idealista értelmiséget amely, ha nem is ért velük mindenben egyet, de jelenlétével és a kommunizmus melletti kiállásával megjelenítette és képviselte a marxizmus eszméjét az alsó középosztályok számára is, vagy a Szovjetunió vak követését, amely egyet jelentett a teljes bizalommal és a tévedhetetlenségébe vetett hittel. Ezek voltak a legfontosabb kérdések az angolszász kommunista pártok számára 1956-ban.

³⁸⁷ BÉKÉS Csaba: Magyarország és a nemzetközi politika az ötvenes évek közepén. In: BÉKÉS, 2007. 11.

2. AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM AZ AMERIKAI KOMMUNISTA PÁRT SAJTÓJÁBAN

2.1 A forradalom kitörése előtt

A CPUSA belső krízise már elkezdődött az 1956-os forradalom előtt. Mindez több okra vezethető vissza. Ezek között megtalálhatjuk az USA-ban a negyvenes évek végén és az ötvenes évek elejére jellemző kommunistaüldözést csakúgy, mint a 2. világháború alatt történeteket és a rengeteg – már az előző fejezetekben elemzett – vitát.

A munkám szempontjából lényeges az 1956–1957-es esztendő, amely időszakban egy napilap a *Daily Worker* és egy hetilap a *Worker* voltak a CPUSA szócsövei. Mindkét sajtóterméket New Yorkban állították elő, abban a városban, amely az egyik központja volt az amerikai kommunista eszmének. Ezek a lapok nem voltak túl sikeres üzleti vállalkozások, hiszen az előfizetők nagyjából lefedték az aktív párttagok számát is. De nem is pénzügyi szándékkal kezdték meg a forgalmazásukat.

A *Daily Worker* legfényesebb időszakában sem bírt nagyobb példányszámmal 100 000-nél.³⁸⁸ Ez egy olyan hatalmas országban, mint az Amerikai Egyesült Államok korántsem tekinthető nagyon magasnak vagy különlegesnek. Az más kérdés, hogy ezeket a számokat nem éppen kedvező politikai környezetben produkálta az amerikai kommunista szervezet, amely ezért figyelemre méltónak mondható.

1956 előtt már tíz évvel John Gates lett a lap főszerkesztője, aki egyébként titokban szimpatizált az 1945-ben megbuktatott Earl Browderrel.³⁸⁹ Ám nem lépett fel Fosterrel szemben, sőt a *Daily Workert* sem használta arra, hogy Browder időközben elítélt eszméit propagálja.

„Jó” kommunista maradt. Betartotta a demokratikus centralizmus szabályait, nem beszélt ki feleslegesen az amerikai kommunista mozgalmából. Nem szított feszültséget. És ez nem is véletlen, végül is nemsokára az egész mozgalom léte került veszélybe a meghirdetett Truman-doktrínával, illetve a hamarosan meginduló vizsgálatokkal. Nyilván Gates sokkal nagyobb hibának tartotta volna, hogy éppen egy ilyen helyzetben kezd el magánakciót a párt vezetésével szemben. Megtartotta a baloldali radikalizmusba vetett hitét és inkább befogta a száját.

John Gates első komolyabb konfliktusa azután keletkezett, hogy Nyikita Szergejevics Hruscsov az SZKP XX. kongresszusán 1956. február 25-én elkezdte emlegetni Sztálin bűneit.

³⁸⁸ SIMKIN, John: *Daily Worker USA*. In Spartacus Educational. <https://spartacus-educational.com/USAworkerD.htm> (2022. november 7.)

³⁸⁹ Uo.

Ez a történet különösképpen fájhatott a *Daily Worker* idősebb publicistáinak, hiszen maguk is támogatták Sztálin harmincas években elkövetett tetteit. Akkoriban a rengeteg politikai pert, a gyilkosságokat úgy mutatták be, mint a kommunizmust elárulókkal szembeni jogos eljárásokat.

Hruscsov beszéde nem maradt titokban, az amerikai média természetesen szenzációként tálalta az eseményt. A *The New York Times* azonban csak 1956. június 5-én publikálta azt teljes terjedelmében, miközben a CPUSA vezetői már a beszéd elmondása után szembesülhettek annak tartalmával. A kérdés csak az, hogy valóban akartak-e szembesülni vele?

Nos, nem lehetett figyelmen kívül hagyniuk Hruscsov szavait azoknak, akik sokszorosan megszenvedték a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti hidegháború kezdetét, miközben képviselték a Sztálin által előírt ideológiát; tették ezt egyesek jobb meggyőződésük ellenére is. Nem kevés stresszt okozott nekik, hogy amit, jobban mondva, akit szolgáltak, meztelen. Ráadásul éppen az SZKP új elsőtitkára mondta ezt, akit megkérdőjelezni nem volt éppen egyszerű vagy ésszerű. Egyesek szerint a CPUSA, vagy bármely más kommunista párt tagjainak tudniuk kellett volna, hogy Sztálin tömeggyilkos.

Ez nem ilyen egyszerű. A kommunizmus valóságos vallási dogmatikát épített ki. Nem a józan ész határozta meg a kommunisták világlátását, hanem a sztálini dogmatikai tételek.

Nem véletlen, hogy John Haynes és Harvey Klehr történészek az alábbi következtetéseket vonták le: „Az amerikai kommunisták világában, Sztálin tömeggyilkosságai akkor váltak csak láthatóvá amikor Moszkva láthatóvá tette őket. Mihelyt Hruscsov megadta a moszkvai szentesítést a sztálinizmus elleni cselekvésre, az amerikai kommunisták rögtön látták a tetemekkel teleszórt tájat.”³⁹⁰

Ezek alapján kialakulhat bennünk az a meggyőződés, hogy a CPUSA lényegi problémái 1956. február 25-én kezdődtek, csakhogy ezzel John Gates nem értett egyet. Éppen elegendő krízist éltek meg az amerikai kommunisták már 1956 előtt is.³⁹¹

Mindaz, ami akkor történt pusztán hab volt a tortán, vagy utolsó csepp a pohárban, ugyanis már 1956 előtt is akadtak olyanok, akik egyre nyíltabban mertek megnyilvánulni az aktuálisan uralkodó kommunista ideológiával szemben. Tették ezt azért is, mert az Amerikai Egyesült Államokban végzett módszeres kommunistaüldözés már eléggé megrostálta a soraikat, így csak a legbátrabbak és legfanatikusabbak maradtak, másrészt az oly sokáig várt harmadik világháború is elmaradt. Enélkül pedig reálisan nem hozhatták el Washingtonba a marxista–leninista–sztálinista paradicsomot.

³⁹⁰ LEAB, 2004. 88. Idézi: RÁCZ, 2009. 308.

³⁹¹ GATES, 1958. 157–168. Idézi: RÁCZ, 2009. 309.

Sztálin halála és az Egyesült Államokban sokáig folytatott kommunistahajkurászás fokozatos háttérbeszorulása megteremtette az észak-amerikai kontinensen is a lehetőségét a mozgalom alapjaitól való újragondolásához. Valamit tenni kellett, vagy inkább tenni kellett volna, csak az volt a kérdés, hogy mit. A CPUSA helyi alapszervezetei természetesen elkezdtek gondolkodni a dolgon, különösen a két legnagyobb szervezet, a kaliforniai és a New York-i testületek forrongtak.

A *Daily Worker*ben is voltak olyanok, akik már a Hruscsov-féle beszédet megelőzően úgy gondolták, hogy ideje újabb vizekre vinni a CPUSA hajóját. Közéjük tartozott Joseph Clark, aki 1950 és 1953 között Moszkvából küldte a tudósításait, és Joseph Starobin. Utóbbi dolgozott Párizsban és Pekingben is. Személyükben két olyan amerikai kommunistával akad dolgunk, akik első kézből tapasztalhatták azoknak az államoknak az életét, amelyek a legmeghatározóbbak voltak a világ kommunista gondolkodásában.

Üzeneteket és leveleket küldtek haza, amelyben azt hangoztatták, hogy nem kelene az orosz modellt másolni. A nemzetközi helyzet gyökeres változását érzékelve úgy vélték, hogy a CPUSA-nak új irányt kellene találni. Már 1953-ban ezt hangoztatták. Túl korán kezdték el ösztönözni az amerikai kommunista mozgalom vezetését arra, hogy változtassanak; szembe találták magukat Fosterrel és fanatikus követőivel.

Előbb Starobin hagyta ott a lapot, Clark kezét azonban nem engedte el olyan könnyedén a *Daily Worker* szerkesztősége, különösen Alan Max a lap ügyvezető szerkesztője és munkatársa, Milton Howard állt ki Clark mellett.

John Gates és Alan Max a Hruscsov-féle beszéd után úgy érezték, lépniük kell. Ráadásul a *Daily Worker* olvasói rengeteg levéllel árasztották el már 1956 márciusában a napilapot. Alan Max javaslatára egy olyan levelezési rovatot nyitottak, ahol közölni kezdték ezeket az írásokat.³⁹²

Nem nézték, hogy az adott olvasó véleménye mennyiben feleltethető meg a CPUSA kívánalmainak. Nem véletlen, hogy Gates úgy vélte éppen ez a rovat vált a *Daily Worker* legkedveltebb és legszínesebb részévé.

Természetesen erről teljesen más véleménye volt Foster elvtársnak. Bár 1956 áprilisában a CPUSA Nemzeti Bizottságának ülésén a vezetők készhez kaphatták Hruscsov atombombával felérő beszédének kivonatát, azt nem szerették volna közkinccsé tenni.

Gates azon a véleményen volt, hogy azonnal közöljék a szöveget a *Daily Worker*ben. Foster és követői sikeresen gátolták meg a szándékát. Ekkor Gates beadta a lemondá-

³⁹² Uo.

sát.³⁹³ Nem volt hajlandó tovább asszisztálni a hazudozáshoz. Ekkor már jól látható szakadás keletkezett a párt vezetőségében.

Gates és csoportja, illetve Foster és támogatói egyre élesebb vitákba keveredtek. Nem véletlen, hogy Foster meghátrált; nem akarta megkockáztatni a pártszakadást és nem fogadta el Gates felmondását.

Gates javaslatának megtorpedózása azonban komoly következményekkel járt. Nem a CPUSA napilapjában, hanem a legjelentősebb amerikai sajtótermékekben jelent meg 1956 nyarán Hruscsov beszédének többé-kevésbé pontos szövege. Ezzel elvesztették a kezdeményezést, továbbá elkezdődött a kommunista párttagság taglétszámának drasztikus apadása.

Ezek után nem kell csodálkozni azon, hogy amint a *The New York Times* is közölte Hruscsov beszédét, azonnal egy ülést hívott össze a *Daily Worker* szerkesztősége. A megbeszélés nem volt túlságosan nyugodt. Howard Fast nem is bírta tovább és keresetlen hozzászólásával súlyosbította a kialakult vitát.

„A megbeszélés alatt olyasmi történt, amelyre amíg csak élek emlékezni fogok – írta. Ez azért következhetett be így, mert abban az időben az általunk megpillantott igazság, az írás felett álló brutális, hideg, valamint szörnyű volt. Továbbá kevés volt közöttünk a fiatal. Legtöbben odaadtuk a felnőtt életünket a mozgalomért. Mindannyian nagy áldozatokat hoztunk. Itt voltak azok, akik feladták briliáns karrierjeiket, néhányakat elkerült a siker és a gazdagság, másokat elhagyott a megbecsülés és a tisztelet. Mindnyájunkat együtt, akik ebben az apró kisebbségi csoportban voltunk, egy évtizede üldöztek és vadásztak ránk, miközben bennünket a testvériség és igazságosság ragyogó álma vezetett és attól elválaszthatatlanok voltunk; mindannyian hosszú ideje jól ismertük egymást. Ebben a társaságban egy magával ragadó ötlettől vezérelve, és arra ráeszmélve felálltam és azt mondtam: »Csodálkoznék, ha lenne az elvtársak közül valaki, aki azt tudná mondani, azon kívül amit tudunk és láttunk, hogy ha a pártvezetőinknek lett volna ilyen hatalma akkor ő ma életben lenne.« Mindannyian rám néztek, de senki sem törte meg a csendet. Az út végére értünk és mind tudtuk, milyen áldás, hogy életben vagyunk.”³⁹⁴

A Hruscsov-féle beszéd nyilvánosságra kerülése után a félrebeszélés ideje lejárt, ezzel összefüggésben ki kellett dolgozni a pártélet teljes reformját. A viták során megszületett tervezet pontjait a *Daily Worker* 1956. őszi számában közzétették, egy másik részét 1956 karácsonyán olvashatták először a párttagok.

³⁹³ Uo.

³⁹⁴ FAST, Howard: On leaving the Communist Party. *The Saturday Review*. 1957. november 16. illetve: <http://www.trussel.com/hf/onleave.htm> (2008-03-05) Idézi: Rác, 2009. 310.

Időközben újabb hatások is érték a CPUSA-t, addigi történelmének legmélyebb krízisét élte át az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc miatt, éppen akkor, midőn a tervezetet böngészhatték a *Daily Worker* megmaradt olvasói. A szöveg három nagyobb egységre tagozódott.

Az első részben a szektarianizmussal foglalkoztak. A moszkvai pártdogmákba fuladt amerikai kommunizmust fel kellett volna szabadítani valahogy. Lényeges lehetett volna a kommunista országokkal szembeni kritikai attitűd kialakítása mellett a túlságosan bürokratizált pártélet újragondolása. Egyszóval a CPUSA belső és külső képének alapos reformját célozta meg a tervezet. Ennek kulcsa a párt teljes demokratizálása volt.

Mindennek a szabad véleménynyilvánítás, esetlegesen frakciók alapítása és különböző érdekek képviselése és ütköztetése is része lett, lehetett volna. Jól hangzott, csak hogy ez teljesen idegen volt a kommunista logikától.

Éppen ezért nem kell csodálkoznunk azon, hogy a második fejezet a „Demokratikus centralizmus és monolitikus egység” cím alatt próbálta feloldani ezt a dilemmát. Gyakorlatilag a marxizmus dogmáit akarták egyeztetni a demokráciával. Ez utóbbit tartották a legfontosabbnak a párt és az emberek szempontjából.

„A demokrácia életfontosságú a Kommunista Párt számára – írták –, ez az a forma, amellyel a gazdag tapasztalatokkal rendelkező párttagok és a néptömeg a párt részévé válnak. Ez az a tapasztalat és demokratikus részvétel, amely együtt a marxista gondolkodással, lehetővé teszi a pártnak, hogy megtartsa a marxizmust a dogmává válásától, valamint inkább élővé tegye és fejlessze a tudományát, amellyel még hatékonyabban szolgálhatunk osztályunknak és nemzetünknek.”³⁹⁵

A Szovjetunióból érkező kommunista ideológiát és annak kifejtésével foglalkozó munkákat önállóan szerették volna értelmezni. Ez azt jelentette, hogy szükségesnek találták az amerikai kommunista mozgalom önálló útjának megtalálását.

A tervezet harmadsorsban a párt nevével foglalkozott, és az amerikai kommunista csoportjának lehető legjobb szervezeti formáit tárgyalta. A névváltoztatás már csak azért is szükséges lehetett volna, hogy ezzel is érzékeltessék: nyitottak a baloldali más áramlataival való kooperációra. Hiszen az Egyesült Államokban egy tisztán kommunista párt egyszerűen nem érhetett el nagyobb sikereket a választásokon, ahol hagyományosan a Demokraták és Republikánusok között zajlott és zajlik a voksokért a harc. Csak hogy mindkét választási szövetségtől elzárták magukat az ideológiai determináltságuk miatt.

³⁹⁵ Amendment Offered to CP Draft Resolution. *Daily Worker*, 1956. december 24. 2. Idézi: Rácz, 2009. 311.

A tervezetből megismerhetjük, hogy különösképpen a New York-i kommunisták erőltették volna a névváltoztatást, de többen a párt helyett ligává vagy pártszövetséggé akarták módosítani a CPUSA-t.³⁹⁶

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc nem egy ereje teljében lévő amerikai kommunista pártot ért, hanem egy ezer sebből vérző, önmagát megtalálni akaró szervezetet, amely régi sztálinisták markában vergődött. Foster elvtárs pedig nem szeretne volna elveszíteni ezt a csatát sem, hiszen a saját múltjának értékeléséről is szó volt.

2.2 1956. november 4-e, és ami utána következett

Miközben a világ azt találgatta, hogy mi is lesz Magyarország sorsa az újabb szovjet fegyveres beavatkozás következtében, a CPUSA vezetőségének állást kellett foglalnia az eseményekkel kapcsolatban.

1956. november 1-én, csütörtökön ült össze a párt irányítószervének számító Nemzeti Bizottság, hogy megtárgyalják az eseményeket. Az ott elhangzott gondolatokat 1956. november 4-én a *Daily Worker* másnap megjelenő számában publikálták egy nyilatkozat és állásfoglalás formájában. Ezt az állásfoglalást a Nemzeti Bizottság állandó tagjai megszavazták, csak hogy nem egyhangú, hanem többségi döntés született. A legfontosabb CPUSA-vezetők elutasították az állásfoglalást. A párt elnöke, Foster, a párt főtitkára, Eugene Dennis, illetve Benjamin J. Davis tartózkodtak. Ha már nem tudták keresztülvinni akaratukat, akkor egyszerűen ignorálták a szavazást.

A Nemzeti Bizottság 1956. november 4-én kijelentette, hogy nem tekinti fasiszta lázadásnak, vagy az amerikaiak által pénzelt ellenforradalomnak az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcot. Elutasították, hogy a lengyel eseményeket is amerikaiak által pénzelt fasiszta összeesküvésnek bélyegezzék. Azt állították, hogy a szovjet álláspontot vagy más kommunista ország véleményét maradéktalanul csak akkor tudták volna elfogadni, ha kritikátlanul átveszik azokat. Csak hogy 1956. november 4-én erre már nem voltak hajlandók. Tanulni szerettek volna a múltban elkövetett hibáikból.

Azonban az állásfoglalás nem maradt mentes attól az elképzeléstől, hogy kapitalista országok aktívan beavatoztak a magyar nép jogos felháborodásába.

„Ennek ellenére, Lengyelországban és még sikerebben Magyarországon a reakciós erők idegen ügynökeiktől és a kapitalista országok propagandájától – benne a mi országunkéval is – fertőzve megpróbálták kihasználni ezeket a demokratikus moz-

³⁹⁶ Uo.

galmakat, azzal a céllal, hogy helyreállítsák a kapitalizmust ezekben az országokban.”³⁹⁷

A Nemzeti Bizottság azonban nem elégedett meg ennyivel, hozzátették, hogy a magyar párt belső csatái és problémái vaskosan hibáztathatók a magyar forradalom kirobbanásáért. Úgy látták, hogy a lengyel és a magyar kommunisták gondolkodás nélkül mindent átvettek a Szovjetuniótól, és emiatt alakult ki az 1956-os forró őszi helyzet. Leépítették és figyelmen kívül hagyták saját nemzetük igényeit, csak azért, hogy kövessék a Szovjetunió hibás kommunista politikáját. Mindez pedig egyenesen magával hozta a párt bürokratikus szabályait, ez vezetett el a baráti szociáldemokratákkal szembeni fellépéshez, nem is beszélve azokról a perekről, amelyek következtében néhány neves szocialistát bebörtönöztek és kivégeztek.³⁹⁸

Az állásfoglalás kitért arra is, hogy a lengyelek sikerrel megoldották az ügyet, kijavították a hibákat, sőt melléjük állt a lengyel munkásság is. Eközben a magyarok nem rendelkeztek széles tömegbázissal és nem iparkodtak a hibák kiküszöbölésében sem. Ám ennél is nagyobb bajt okozott, hogy a szovjet csapatok segítségét kérték.³⁹⁹

Most eltekintenek annak részletesebb ismertetésétől, hogy az 1956. október 23-án éjjel Budapestre érkező szovjet katonákat nem kellett senkinek sem megkérnie a beavatkozásra, utólag Hegedüs András, volt minisztertanácsi elnökkel íratlak alá viszszaemlékezőlegesen egy dokumentumot, amely „bizonyította” a felkérést.

Azt ellenben helyesen állapították meg, hogy a szovjet hadseregnek semmi joga nem volt beavatkozni a magyar forradalomba. Ezt nem igazolhatta a Varsói Szerződés. A CPUSA Nemzeti Bizottsága hitet tett a nemzeti önrendelkezés lenini elve mellett. Úgy vélték, a Szovjetunió figyelmen kívül hagyta a magyar nép akaratát. Ellenben azt is megállapították, hogy egy kapitalista kormány nem szavatolhatja a magyarság rég várt szabadságát.

Úgy érezték, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya szintén beavatkozott a magyar forradalom menetébe. Igaz, azt nem fejtették ki pontosan, hogy miképpen is tették ezt. Mindenesetre sürgették, hogy minél előbb fejezzék be ezt a gyakorlatot.

Egy javaslattal is fordultak a kormányukhoz. Úgy gondolták, hogy a szovjetek magyarországi kivonulásának fejében az Egyesült Államok valamennyi Európában állomásozó csapatát vonja ki, majd állapodjanak meg a Szovjetunióval Németország semlegesítésében. Ezzel gyakorlatilag zárják le a hidegháborút.⁴⁰⁰

³⁹⁷ CP Issues Statement on Poland and Hungary. *Daily Worker*, 1956. november 5. 2. Idézi: Rácz, 2009. 314.

³⁹⁸ Uo. 5.

³⁹⁹ Uo.

⁴⁰⁰ Uo.

A CPUSA liberálisabb vezetése komoly esélyt látott arra, hogy a szuperhatalmak megegyezzenek. Ráadásul beépítették Hruscsov, az SZKP XX. kongresszusán elmondott beszédét. Ezért írtak azokról a hibákról, amelyeket orvosolni kellett volna a magyaroknak is. Természetesen ez azt jelentette, hogy az amerikai kommunistáknak is változnia kellett volna, egyesek számára ennek igazolását jelentette a Magyarországon kitört forradalom és szabadságharc.

Nem minden nyugati kommunista párt vélekedett ugyanúgy. Az Olasz Kommunista Párt főtitkára, Palmiro Togliatti maga is sokáig a reformok pártján állt. Csak-hogy nem akarta mindenáron megtorpedózni a kommunista pártok nemzetközi egységét. Nem úgy látta, hogy ennek elérkezett az ideje.

Hruscsov – már általam is sokat emlegetett – beszéde kezdetben a kommunizmus többközpontúságába vetett hitét erősítette meg, bár Togliatti úgy vélte, hogy a sztálinizmus bűneiben jóval többen érintettek a Szovjetunióban, nem rejtette véka alá, hogy éppen az a szovjet vezetőség, köztük maga Hruscsov is, aki éppen felvette a harcot a múlt bűneivel, érintett a kérdésben.

Ezzel szemben teljesen mást gondolt az 1956-os forradalomról és szabadságharról, elítélte a Magyarország függetlenségéért küzdő fegyveres felkelőket, hiszen az alapvetően veszélyeztette a kommunisták egységfrontját. Ennek köszönhetően már a legelső megszólalásaiban ellenforradalomnak nevezte a magyar felkelést.⁴⁰¹

A CPUSA Nemzeti Bizottságának a *Daily Worker*ben megjelentetett nyilatkozata minden bizonnyal forradalmi is lehetett volna abban az esetben, ha Eugene Dennis főtitkár nem közöl egy különvéleményt is a lapban.⁴⁰²

Úgy vélte, hogy a Nemzeti Bizottság jobban hangsúlyozhatta volna a lengyel és magyar kommunista vezetés szerepét az 1956-os eseményekben. Nehezményezte, hogy párttársai sokat emlegették a Szovjetunió hibáit, különösen Sztálin bűneit, miközben úgy érezte, ezeknek semmilyen jelentősége sem volt abban, ami Kelet-Közép-Európában történt.

Azt is sérelmezte, hogy az állásfoglalásban nem eléggé méltányolták az SZKP intézkedéseit. Többek között azt sem vették figyelembe, hogy Moszkva igyekezett a kapcsolatait rendezni és javítani a többi kormánnyal és a kommunista pártokkal.⁴⁰³

Dennisnek az is fájt, hogy egyáltalán nem foglalkoztak az SZKP KB által 1956. október 31-én kiadott nyilatkozattal, amely egyenjogúságot hirdetett a csatlós államok kommunista pártjai és az SZKP között.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ SOMLAI Katalin: *Olaszország*. In: BÉKÉS, 2007. 253–254. Idézi: RÁCZ, 2009. 315.

⁴⁰² Eugene Dennis nyilatkozata. *Daily Worker*, 1956. november 5. 5. Idézi: RÁCZ, 2009. 315.

⁴⁰³ Uo.

⁴⁰⁴ Uo.

És ha mindez még nem lett volna elegendő: az amerikai kommunista vezér nehezményezte, hogy a párttársai egy árva szót sem szóltak az általa Nagy–Tildy–Mindszenty-kormánynak nevezett veszélyes magyar konstellációról, amelyet nem a demokratikus szocializmushoz vezető társaságnak vélt. Most eltekintenek attól, hogy rámutassak: Mindszenty nem volt kormányzati tényező 1956-ban, ráadásul a bíboros korántsem örvendett olyan népszerűségnek Magyarországon, amint azt Dennis vélte.

Az már csak hab volt a tortán, hogy a különvélemény szerint a CPUSA Nemzeti Bizottságának állásfoglalása nem foglalkozott a nemzetközi munkásosztállyal és a szocialista szolidaritással.

A főtítókár több kritikát várt volna el az Egyesült Államok felszabadítási politikájával kapcsolatban, amely hatással volt a magyar és lengyel eseményekre is.⁴⁰⁵

A nyilatkozat persze csak fokozta a feszültségeket a párt vezetésében; olyan vita keletkezett, amely egyre nehezebb helyzetbe hozta a *Daily Workert* is, amely elméletileg a pártvezetés szócsöve volt, csak hogy nem lehetett tudni pontosan, a magyar-kérdésben mi is a pártvezetés véleménye.

Joseph Clark, akit a sztálinisták 1953-ban sikertelenül próbáltak eltávolítani a laptól, külügyi szerkesztőként próbálta értelmezni a Magyarországon történeteket.⁴⁰⁶ Clark nem látta fasisztának a magyar felkelőket. Úgy vélte, egykor a Vörös Hadsereg valóban a fasiszták ellen küzdött Magyarországon. Ez az időszak a 2. világháború alatt és kevéssel utána is jogosnak látszott a számára. Sorra alakultak Kelet-Európában a népi demokráciák és ezzel – Clark értelmezése szerint – végéhez ért a fasiszmus kora. Ráadásul ez olyan országokban is megtörtént, ahol a szovjetek nem megszállóként tevékenykedtek. Finnországot és Japánt említette a *Daily Worker* külügyi szerkesztője.

Ebből következően Clark jogosan úgy vélte, hogy ha van fasiszta veszély Magyarországon, akkor a magyar munkásoknak kell, és csak nekik lehet fellépni ez ellen.⁴⁰⁷ Bár azt nem tagadta, hogy valós veszélye volt annak, hogy a fasiszmus feléledjen Magyarországon, de ezt éppen a kommunista párt hibái okozták, mert egyrészt képtelenek voltak népszerűségre szert tenni, másrészt hibás szocialista ideológiát követtek.⁴⁰⁸

A *Daily Worker* 1956. november 5-i számában beszámoltak arról is, hogy Eisenhower elnök Bulgariának küldött üzenetében kérte a szovjet csapatok kivonását

⁴⁰⁵ Uo.

⁴⁰⁶ Today Abroad by Joseph Clark. The Latest Events in Hungary. *Daily Worker*, 1956. november 5. Idézi: RÁCZ, 2009. 316.

⁴⁰⁷ Uo.

⁴⁰⁸ Uo.

Magyarországról, továbbá kezdeményezte, hogy a magyarok megválaszthassák saját vezetőiket, kormányzatukat és politikai rendszerüket.⁴⁰⁹

Egy másik aznapi cikkben annak a véleményének adott hangot a szerkesztőség, hogy egy újabb genfi konferencia megtartásával kellene megoldani a problémát. Szerintük minden idegen területen állomásozó katona visszahívását elérhette volna Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok és a Szovjetunió megegyezése.

„Amellett vagyunk, hogy vonjanak ki minden katonát minden országból saját határaikra. Minden nemzet jogát támogatjuk, a magyar nemzetét csakúgy, mint a Ciprusét, Egyiptomét, Izraelét, Kenyáét, Okinaváét. . . , és a listát még tovább tudnánk bővíteni azokkal, akik a teljes függetlenségüket kívánják.”⁴¹⁰

Azt is megállapították, hogy az Egyesült Államok politikája kifejezetten gátolta a megegyezést, hiszen katonai támaszpontjai bekerítették az egész világot.⁴¹¹

A *Daily Worker* szerkesztősége valójában nem érzékelte az Egyesült Államok saját politikusai által előidézett dilemmát. Egyrészt 1947-től kezdve folyamatosan szajkózták a kelet-közép-európai csatlós államok felszabadításának szükségességét, másrészt nem akartak fegyveresen beavatkozni az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményeibe, mert okkal tartottak egy eskaláció által kiváltott harmadik világháborútól. Eközben a jobb érzésű amerikai kommunistákhoz hasonlóan az amerikai kormányzat is folytatni kívánta a tárgyalásokat Nyugat és Kelet, azaz a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. Csakhogy mindezt úgy, hogy nem hagy fel a hidegháborús propagandaszólamokkal. Végül az amerikai külügy ezek miatt irányváltást volt kénytelen végrehajtani és a felszabadítási szólamok helyet a fellazítási politikára helyezték a hangsúlyt.

Mindebből a CPUSA napilapja keveset érzékelt, de továbbra is nyomást akartak gyakorolni az Amerikai Egyesült Államok kormányára azért, hogy véget érjen a hidegháború. Kötelességüknek érezték, hogy tegyenek valamit.⁴¹²

A *Daily Worker* olvasói ezúttal is szabadon kommentálhatták a magyar eseményeket. Volt, aki helyesnek ítélte a szovjet beavatkozást, mert úgy vélte, hogy reakciós erők kihasználták a magyar népfelkelést és restaurálni akarták a már meghaladott antidemokratikus és antiszocialista rendszert.⁴¹³ A levélíró nyilván a Horthy-korszak visszaállításának szándékát sejtette a felkelők lépései mögött. Ennél nagyobb nem is tévedhetett volna. Ezen mégsem kell csodálkoznunk, hiszen az amerikai kommu-

⁴⁰⁹ Ike wires Bulganin, urges soviet troops quit Hungary. *Daily Worker*, 1956. november 5. 1.

⁴¹⁰ A Summit Meeting Now! *Daily Worker*, 1956. november 5. 5. Idézi: RÁCZ, 2009. 317.

⁴¹¹ Uo.

⁴¹² Hungary Past and Future. *Daily Worker*, 1956. november 7. 2. Idézi: RÁCZ, 2009. 317.

⁴¹³ Speak your Piece. Unavoidable Tragedy. I. S. *Daily Worker*, 1956. november 9. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 318.

nisták többsége hosszú évtizedeken keresztül szinte mindent elhitt, amit csak hallott Moszkvából.

Éppen ezért ez az olvasó egyáltalán nem örült annak, hogy a *Daily Worker* úgy láttatta a Szovjetuniót mint a valódi szocialista fejlődés akadályát.

Egy hasonlóan gondolkodó kommunista párttag szerint Sztálin 1948-as politikáját igazolták az 1956-os magyar és lengyel események. Az is zavarta, hogy Hruscsov folyamatosan Leninre hivatkozott, miközben éppen ő volt, aki folyamatosan figyelmeztetett a tiszta demokrácia veszélyeire.

„A tragikus veszteségek Lengyelországban és Magyarországon tisztán megmutatják, hogy Lenint a deviáns Hruscsov nem útmutatóként használja, hanem ködfüggönyként.”⁴¹⁴

Eközben a napilapnak nemcsak az olvasók véleményére kellett figyelemmel lennie, hanem megtapasztalhatta azt is, hogy világszerte demonstrációk kezdődtek a Szovjetunió és a kommunizmus ellen. A nyugati kommunista pártok saját maguk is megtapasztalhatták a népszerűtlenségük minden következményét.

A CPUSA napilapja képtelen volt szembenézni ezzel. Inkább azzal áltatták magukat, hogy ezek a tüntetések feleslegesek, mert nem a békés megoldást segítik elő, éppen ellenkezőleg, csupán a vérengzést fokozzák. Szerintük nem az volt a demonstrációk célja, hogy Magyarország egy független és szabad állam legyen. Víziójuk szerint a világon zajló tiltakozások egy klerikális-fasiszta, reakciós Magyarország létrehozását erősítették.⁴¹⁵

A *Daily Worker* – John Gates főszerkesztő akarata szerint – minden egyes véleménynek helyet biztosított. Ez pedig azt jelentette, hogy a napilap a különböző vélemények csatateréül szolgált. A *Daily Worker* újságírói sem értettek mindenben egyet, ez csak fokozta a kétségeket.

A zűrzavar egyre erősödött, sokan otthagyták a pártot és ennek köszönhetően folyamatosan csökkent az előfizetők száma is.

Nem éppen ez volt az, ami kedvezően hatott az amúgy is újat kereső CPUSA jövőjére.

⁴¹⁴ Speak your Piece. Stalin's 1948 Policy Held Substained. L. F. *Daily Worker*, 1956. november 9. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 318.

⁴¹⁵ Behind the deminstrations. *Daily Worker*, 1956. november 9. 5. Idézi: RÁCZ, 2009. 318.

2.3 Hogyan tovább?

A *Daily Worker* sohasem volt nyereséges, mondhatni folyamatosan az életben maradásért küzdött. Ez nem volt másképpen 1956 előtt sem, éppen ezért bármilyen vita, amely az előfizetők drasztikus csökkenését eredményezte, a lap létét veszélyeztette. John Gates úgy emlékezett, hogy minden évben nagyjából 200 ezer dollár veszteség keletkezett.⁴¹⁶

A lap fennmaradása érdekében a 1956-os magyar forradalom és szabadságharc által okozott eltérő véleményeket félre kellett tennie a CPUSA vezetőinek. Sajátságos színjátékot kellett volna előadniuk azoknak, akik még megvették az újságjukat.

Az 1956. november 10-én kiadott *Daily Worker* és a párt hetilapja, a *Worker* 1956. november 18-i száma ennek a szellemében került publikálásra. John Gates főszerkesztő, William Zebulon Foster, Eugene Dennis és Benjamin J. Davis összeálltak, hogy a politikai és személyes nézeteltéréseiket félretéve megmentse a CPUSA napilapját.

Kijelentették, hogy a lap életben maradásának biztosítására 50 ezer dollárra volt szükség, csak hogy ez nem érkezett meg. Úgy gondolták, ez azért nem történt meg, mert annyi vita és – mondjuk ki – veszekedés osztotta meg a lap olvasótáborát, miközben többen nem is értettek egyet a *Daily Worker*, a magyar forradalom kapcsán kialakított véleményével. Az így előállt helyzetben egyszerűen nem érkeztek az előfizetői díjak és csökkent a példányszám.

Nem véletlen, hogy a *Worker*ben az alábbi sorokkal szólítják meg a problémák miatt egyre inkább hezitáló olvasókat.

„Amennyiben bárki olyan biztos benne, hogy a véleménye olyan jó és minden más ellentétes vélemény olyan rossz, akkor felkészült rá, hogy eldobja Amerika baloldali lapját, mert nem ért vele egyet? Van még bárki olyan, aki szerint véleményének megvédése olyan fontos, hogy a lapunkat is feláldozná érte?”⁴¹⁷

Azt csak az olvasó szórakoztatására jegyezném meg, hogy a pártvezetők „ideiglenes pénzkönyörgő egységfrontja” már eső után köpönyegnek tűnhet, hiszen amikor ráébredtek erre a problémára, addigra már eléggé hiteltelen volt John Gates és Foster látványosnak szánt összeborulása. A SZKP XX. kongresszusán elmondott Hruscsov-beszéd miatt alaposan egymásnak ugrott, mind az olvasótábor, mind a CPUSA vezetése, és már ezt sem tudták megoldani, amikor kitört az 1956-os forradalom és szabadságharc.

⁴¹⁶ GATES, 1958. 162. Idézi: RÁCZ, 2009. 319.

⁴¹⁷ Despite Differences. *Worker*, 1956. november 18. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 319.

Az „összefogás” előtt pusztán egy héttel a párt főtitkára kvázi olvasói levélben kritizálta Joseph Clarkot. Véleménye szerint a szovjet fegyveres beavatkozás nélkül Magyarország az imperializmus „sötétségébe” hullott volna, amely kvázi imperialista fészekként jelentett volna állandó biztonsági fenyegetést a Szovjetunió és a környező kommunista államok számára.⁴¹⁸

Magyarország mint fasiszta veszedelem? Ezekre a vádakra Lester Rodney, a lap sportrovatának szerkesztője válaszolt. Ő egyáltalán nem osztotta azok véleményét, akik valamilyen fasiszta lázadásnak bélyegezték a magyar 1956-os eseményeket.

Nem véletlen ez a véleménye, hiszen Rodney elsősorban sportújságírónak gondolta magát, aki történetesen a CPUSA tagja is volt. Rodney a harmincas években sokáig küzdött a sportban és különösen a baseballban a színes bőrű játékosok diszkriminálása ellen.⁴¹⁹ Személyében is egy idealista amerikai kommunistával van dolgunk.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc kapcsán emlékeztetett a csepeli munkás-ság és a szociáldemokrata Kéthly Anna tetteire. Ráadásul emlegette Bibó Istvánt is, aki szintén elutasította a magyar forradalmat ért antiszemita vádaskodást.⁴²⁰

A sportrovatokkal és baseballal foglalkozó Rodney összehasonlította a spanyol polgárháborút és az 1956-os magyar felkelést. Véleménye szerint a spanyol fasisztákat csak egy kisebbség támogatta, miközben Nagy Imre mögött ott állt a magyar nép többsége. Nem nevezte fasisztának a Szovjetuniót, de éppen ezzel a többséggel szállt szembe a Kreml.⁴²¹ Csakhogy nem tudott eltekinteni a Szovjetunió hibáitól, amely vaskosan hozzájárult a magyarországi forradalom kitöréséhez és a szocializmus egy-ségének meg bomlásához.

A Szovjetuniót minden hibájával együtt követték a kommunisták, mert amint azt megfogalmazta: „A szocializmus nekünk a Szovjetuniót jelentette. Ez jelentette az SZKP-t.”⁴²² Azt sem értette, hogy miért nem néznek szembe azzal a ténnyel, hogy a kommunista eszmét követő legjobbak hagyták ott a mozgalmat.

Az amerikai kommunista mozgalom olyan mély válságba került, hogy újra kellett értelmezni. Éppen ezért a Nemzeti Bizottság nyílt levelet közölt a *Daily Worker*-ben.⁴²³ Gates szerint esély sem volt arra, hogy állásfoglalást, vagy nyilatkozatot fogadjon el

⁴¹⁸ Speak your pieces. Eugene Dennis. *Daily Worker*, 1956. november 11. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 319.

⁴¹⁹ GOLDSTEIN, Richard: Lester Rodney, Early Voice in Fight Against Racism in Sports, Dies at 98. *The New York Times*, 2009. december 23. 21.

⁴²⁰ A View On Hungary. *Daily Worker*, 1956. november 20.

⁴²¹ Uo.

⁴²² Uo.

⁴²³ CP Nat'l Committee Issues Open Letter to a Membership. *Daily Worker*, 1956. november 20. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 320.

a Nemzeti Bizottság.⁴²⁴ A parttalan vitákkal együtt egyre csak mélyültek a konfliktusok és ez szinte ellehetetlenítette a kompromisszum lehetőségét.

A Nemzeti Bizottság kvázi ezzel a nyíltlevél-formával küldött üzenetet a párttagságnak. Először is kifejtették, hogy komoly hiba volt a szovjetek 1956. október 24-i fegyveres beavatkozása Magyarországon. A történetekben elítélték Gerő Ernőt, aki szerintük kérte a szovjetek fegyveres segítségét.⁴²⁵

Bár a szovjeteket is elmarasztalták az ügy kapcsán, csak hogy teljesen másként ítélték meg az 1956. november 4-i eseményeket. Dodonai döntés született a kérdésben.

„Nem igazoljuk a szovjet katonák november 4-i beavatkozását Magyarország belső konfliktusába – írták. Azonban nem is csatlakozunk ezen akciók elítéléséhez. Nem volt alternatívája? Tragikus szükségszerűség volt? Nincsenek kész válaszok, és nem vagyunk abban a helyzetben, hogy végső ítéletet mondjunk a szovjet beavatkozással kapcsolatban. A nézőpontkülönbségek ebben vannak, mind a Nemzeti Bizottságban, mind a pártban.”⁴²⁶

Annak a nyílt levélnek egyetlen, ámde jelentős szépséghibája volt, hogy tökéletesen ellentmondott a Nemzeti Bizottság 1956. november 1-én megfogalmazott állásfoglalásának, amelyet a *Daily Worker* 1956. november 5-én publikált. Nem mellesleg a nyílt levélben kritizálták azt is, hogy a lap éppen 1956. november 5-én közölte a november 1-én elfogadott nyilatkozatot. A Nemzeti Bizottság azt állította, hogy ez természetesen nem az 1956. november 4-i álláspontjukat tükrözte, így hiba volt publikálni. 1956. november 4-én ugyanis a helyzet megváltozott. Éppen ezért feszültség keletkezett a szovjetek fegyveres beavatkozását elítélő *Daily Worker* és a CPUSA vezetése között.⁴²⁷

A nyílt levél természetesen nem segített megoldani a kommunista napilap problémáit. Mindez fokozta az anyagi gondokat, sőt egyre inkább rászorultak a magánadományokra is. Ennek köszönhetően egyre több cikk már úgy jelent meg év végén, hogy közölték az adományozók neveit, legyenek olvasók, vagy szervezetek, illetve feltüntették a kapott összegeket is.⁴²⁸

Egyre közeledett a CPUSA kongresszusa, amelytől sokan remélték a helyzet megoldását, a kommunista szervezet demokratizálását; de csalódniuk kellett... ezúttal is.

⁴²⁴ GATES, 1958. 180. Idézi: RÁCZ, 2009. 320.

⁴²⁵ Már említettem a munkában, hogy a szovjetek döntötték el a beavatkozást, amelyet utólag Hegedüs András a minisztertanács elnöke szignált.

⁴²⁶ CP Nat'l Committee Issues Open Letter to a Membership. *Daily Worker*, 1956. november 20. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 320.

⁴²⁷ Uo.

⁴²⁸ Is it a breakthrough? *Daily Worker*, 1956. november 21. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 321.

2.4 Egy pártkongresszus anatómiája

Foster elvtárs és a vele szembenállók továbbra is a *Daily Worker* hasábjain vívták csatájukat és felkészültek a kongresszusi összecsapásra. A CPUSA-nak a helyzetet mérlegelve egy új programra lett volna szüksége. Talán nem ártott volna egy új név sem, ezzel is jelezve, hogy a sztálinista múlt visszavonhatatlanul lezárult.

Foster a kommunista napilapban kijelentette, hogy ő mint a párt elnöke és Dennis mint a párt főtitkára visszautasították a névváltoztatást és ellene szavaztak. Az sem volt ínyére, hogy egyfajta politikai szövetséget kreáljanak a pártból. Szerinte a névváltoztatásról nem dönthet a Nemzeti Bizottság a párttagok nélkül. A kongresszust sem tartotta megfelelő fórumnak a kérdés rendezésére. Egyéves megfontolás után egy külön, csak a névváltoztatással foglalkozó speciális kongresszuson képzelte el meghozni a döntést.

Foster végül meggondolta magát, mert attól tartott, ha sokáig tárgyalják a CPUSA névváltoztatásának ügyét, akkor az ebből eredő konfliktus frakciózást eredményezhet, amely teljesen tönkreteszi majd a pártot.

Időközben kiderült, hogy maguk a párttagok is ellenezték a névváltoztatást. Foster azt állította, hogy valójában a névváltoztatás a párt meggyilkolását jelentené.⁴²⁹

Eugene Dennis pártfőtitkárnak nagyon tetszett Foster fentebb már idézett cikke. Két héttel később ennek a véleményének hangot is adott. Bár megdicsérte pártelnökét és szellemi vezérét, de hozzátette, hogy a Foster-féle irományt valójában ő sugalmazta, de azzal nem megelegedve kiegészítette azt.

Úgy érezte, hogy a Nemzeti Bizottság által elfogadott szövegből hiányzott a marxizmus-leninizmus elveire való hivatkozás, ezért ezt pótolni kellene, ezzel is hangsúlyozva, hogy az új programjuk ezt és az amerikai állapotokat és szükségleteket egyaránt figyelembe vette.⁴³⁰

Miközben formálódott a párt új programja, Budapesten 1957. január 29-én egy olyan per kezdődött, amely a nyilvánosság, sőt mi több, az amúgy Kádár által a forradalom után ideiglenesen kiebrudalt nemzetközi sajtó előtt zajlott.

A Tóth Ilona-pert alkalmasnak látta a hatalom, hogy a Nyugat előtt is diszkreditálja a felkelőket. Az amerikai *Daily Worker* nem küldött tudósítókat Magyarországra, nem voltak Budapesten, ezért egyszerűen átvették a *Népszabadság* perről szóló cikkeit.⁴³¹ Nem gondolkoztak azon, hogy mennyi az igazságtartalma az egész történetnek.

⁴²⁹ The Question of CP 'Name and Form'. *Daily Worker*, 1957. január 9. 4. 7. Idézi: RÁCZ, 2009. 323.

⁴³⁰ Speak your pieces. The Motion by Eugene Dennis. *Daily Worker*, 1957. január 25. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 323.

⁴³¹ Menon-Chou Talks Expected to take up Hungary's Govt. *Daily Worker*, 1957. január 10. 2. Idézi: RÁCZ, 2009. 324.

Természetesen ettől még John Gates továbbra sem fogadta el a CPUSA elnökének és főtitkárának magyarázatát az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcról. Csakhogy eközben már több párttag is elkezdte támogatni az új magyar kommunista kormányt. Sokan úgy érezhették, hogy nem tudnak változtatni azon, hogy a Szovjetunió beavatkozott, és lényegében fegyveres erővel elmozdította a Nagy Imre-kormányt. Lassan elkezdtek beállni a sorba és olvasói levelekben közölték véleményüket.

Herbert Aptheker marxista történész, CPUSA-tag, aki javarészt az afroamerikaiak történetével foglalkozott, egy *New York Times*-ban megjelent publikáció kapcsán fogott tollat. Cáfolta, hogy sztrájkért halált osztogatnának a magyar bíróságok. Ellenben érdekesen magyarázta a rögtönítélő magyar bírósági jogszabályt. Abból indult ki, hogy a magyar gazdaság az 1956. októberi, novemberi események miatt nehéz helyzetbe került, szénhiány is volt. Ezzel indokolta, hogy az új magyar jogszabály súlyos büntetéssel szankcionálta a sztrájkot és a rongálást. Aptheker az ilyesmiért halált osztogató magyar jogszabályt, elég nagyvonalúan nem politikai, hanem gazdasági okokkal mentegette.⁴³²

Valójában sokkal inkább a politika állt a háttérben, hiszen a sztrájk valójában az egyedüli hatásos eszköz maradt a forradalmároknak a Kádár-rezsimmel szemben. Aptheker nyilván marxista szemüvegen keresztül vizsgálta az 1956-os magyar felkelést, de mások a politikai megfontolások: a kommunista és szovjet realitás miatt gondolhatták ugyanezt.

Ilyen körülmények közepette került megrendezésre 1957 februárjában a CPUSA XVI. pártkongresszusa.

Ez a kongresszus a vezetőség óhajának megfelelően elutasította a párt névváltoztatásának az ügyét. John Gates támogatta volna a névváltoztatást, de még olyanok is visszakoztak, akik kezdetben hasonlóképpen gondolkodtak. George Blake Charney a New York-i kommunisták vezetője is visszalépett, pedig éppen ő és az általa irányított párttagok akarták kezdetben a legjobban. Charney azért hozzátette, hogy akik pártszövetségnek akarták átnevezni a szervezetüket, azok sem revizionisták.⁴³³

Talán nem véletlen, hogy Charneyt éppen a XVI. kongresszuson emelték a CPUSA Nemzeti Bizottság és Végrehajtó Bizottság tagjainak sorába. Bár ennek ellenére sem szerette meg a vezetőség, jobboldali elhajlónak tartották és 1958-ban otthagyták a pár-

⁴³² Speak your pieces. Text of Hungarian Summary Decree. Herbert Aptheker. *Daily Worker*, 1957. január 28. 4.

⁴³³ Independence, unity CP Party Keynote. *Daily Worker*, 1957. február 11. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 327.

tot is.⁴³⁴ Ám 1956-ban úgy tűnik a felfelé buktatás módszerének segítségével keresték vele az egyezséget.

A XVI. pártkongresszuson nem maradhatott el a Duclos-levél. A 2. világháború után Duclos egy hasonló hangvételű levelével, amelyet valószínűleg a Kremlben fogalmaztak meg, sikerült Earl Browdert kiszorítani a szervezetből. Ez az iromány akkor Fostert támogatta Browderrel szemben.⁴³⁵

Ezúttal John Gates és társai voltak a célpont. Vajon a selyemzsinórjukat ezúttal is Moszkvában sodorták? Ezt nem tudhatjuk, de valószínű. Ráadásul a vád is hasonló volt; Duclos vagy Moszkva szerint a szabadabb szellemű CPUSA-vezetők a revizionizmus bűnébe estek. A francia kommunista pártvezér a CPUSA elsősorban magyar és lengyel eseményekkel kapcsolatos véleményét látta veszélyesnek.⁴³⁶

Foster csakúgy, mint 1945-ben örömét fejezte ki a Duclos-féle levéllel kapcsolatban. Szerinte az reális képet festett a CPUSA-ban hónapok óta megtalálható revizionista szemléletről.⁴³⁷

Érdekes fordulatnak vagy taktikai húzásnak tekinthető, hogy Eugene Dennis nem éppen ujjongott Duclos vádjaitól, szerinte a pártja új programtervezete igenis a marxizmus–leninizmus alapelveit követte.⁴³⁸

Az is elképzelhető, hogy Dennis érezte, hogy nem győzhetnek a szektás, maradi véleményükkel, mivel többségben voltak, akik elfogadhatónak találtak a hosszú hónapok óta kimunkált új programot.

A szavazásnál végül győztek a változást akarók, ráadásul nem került sor szakadásra sem. Éppen ezért mind Gates, mind Foster győzelmet jelentett a *Daily Worker* hasábjain.⁴³⁹

Független megfigyelők is engedélyt kaptak a CPUSA története során először, hogy jelen legyenek a kongresszuson. Ők egyébként demokratikusnak ítélték meg az egész folyamatát, még akkor is, ha nehezményezték, hogy a szovjet csapatok fegyveres beavatkozását a magyar forradalom és szabadságharc eseményeibe nem ítélte el egysegesen a CPUSA.⁴⁴⁰

⁴³⁴ FBI file, Purge Victims Of the Communist Party, George Blake Charney USA. https://archive.org/stream/PurgeVictimsOfCPUSA/FBI%20MONOGRAPH-Purge%20Victims%20of%20CPUSA_djvu.txt (2022. november 14.)

⁴³⁵ GATES, 1958. 96. Idézi: RÁCZ, 2009. 327.

⁴³⁶ Independence, unity CP Party Keynote. *Daily Worker*, 1957. február 11. 7. Idézi: RÁCZ, 2009. 327.

⁴³⁷ Uo.

⁴³⁸ Uo.

⁴³⁹ CP Conviction Ends and Note of Unity. *Daily Worker*, 1957. február 14. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 327.

⁴⁴⁰ Observer of CP Parley Hit Eastland Probe Found Convention was run 'Democratically'. *Daily Worker*, 1957. február 25. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 327.

A *Daily Worker* főszerkesztője a legnagyobb hibának az tekintette, hogy nem választottak új vezetőket. Elméletileg Foster és Dennis nem kapott megerősítést, nem választották meg őket, csak hogy helyettük nem jelöltek újabb kommunista politikusokat sem. Egyszerűen nem volt elegendő akaratuk ehhez. Az amerikai kommunista párttagok száma drasztikusan csökkent, és nem lehetett az új programhoz teljesen új vezetést találni. Ráadásul Benjamin J. Davis, Foster famulusa lett a New York-i párt-szervezet új elnöke. Gates ezt a maradi szektások határozott erősödésének vélte.⁴⁴¹

A radikális baloldal nem véletlenül támogatta Charney országos vezetővé válását, mert így nem maradhatott továbbiakban a New York-i párttagok vezérlő csillaga. Ilyen mesteri húzással kerültek előnybe a XVI. kongresszus után, miközben sokaknak úgy tűnt, hogy azok győztek, akik a CPUSA szovjetektől független új programját támogatták.

Az Amerikai Egyesült Államok kormányának véleménye nem változott a hazai kommunistáiról. Alig egy hónappal a kongresszus után az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Kongresszusi Bizottság előtt állt John Gates és Eugene Dennis is. Más, a baloldallal szimpatizáló írókat is behívtak a meghallgatásra.⁴⁴²

A FBI elnöke J. Edgar Hoover a Szenátus Belbiztonsági Albizottsága előtt mondhatta el véleményét az „új” CPUSA-program kapcsán. Szerinte az amerikai kommunisták továbbra is veszélyesek, hiszen a részei egy világméretű összeesküvésnek, és CPUSA XVI. kongresszusa nem volt más csak szemfényvesztés, az itt elhangzott szép szavakkal csak a közvéleményt akarták megtéveszteni. Azt akarták elhitetni, hogy már nem a Kremlt szolgálják, csak hogy maradt a régi elnevezés és a régi pártvezetés.⁴⁴³

John Gates és Eugene Dennis mellett a kongresszusi bizottság előtt meghallgatták Jessica Smitht, aki a *New World Review* szerkesztője volt. Smith egész életében azért küzdött, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok békében és barátságban éljen. Természetesen elítélte a Szovjetuniót azért, amit Magyarországon okozott. Csak hogy ezt a háborús pusztítást a hidegháború részeként értelmezte, amiért a Nyugatot is felelősnek nevezte.⁴⁴⁴

John Gates 1956-ban hiába volt liberálisabb a társainál, nem volt könnyű dolga, hiszen ugyanúgy kezelték, mint a többi amerikai kommunistát. Gates még a kongresszusi bizottság előtti meghallgatását megelőzően előadást szeretett volna tartani egyetemistáknak az Akadémiai Szabadság Hetén. Szeretett volna szabadon beszélni

⁴⁴¹ GATES, 1958. 182–183. Idézi: RÁCZ, 2009. 328.

⁴⁴² Writers on Stand Here Tomorrow. *Daily Worker*, 1957. március 11. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 328.

⁴⁴³ Edgar Hoover Criticizes CP Parley's resolutions. *Daily Worker*, 1957. március 13. 2. Idézi: RÁCZ, 2009. 328.

⁴⁴⁴ Witnesses Flay Witchhunters. *Daily Worker*, 1957. március 14. 5. Idézi: RÁCZ, 2009. 328.

a pártjáról, és természetesen remélte, hogy a diákok kérdéseire is válaszolhat. A New York-i kollégium vezetője nem engedélyezte, hogy beszéljen.⁴⁴⁵

Végül majd nyolcszáz diák előtt kifejtette a nézeteit, csak hogy a diákokat is a magyarországi szovjet fegyveres beavatkozás érdekelte. Egy olyan petíciót akartak vele aláíratni, amely a szovjetek magyarországi kivonulását követelte. Gates persze nemet mondott és kifejtette, hogy csak olyan dokumentumot szignál, amely az összes idegen haderő kivonását kezdeményezi.⁴⁴⁶

Gates sem tudott teljesen felülemelkedni a szokásos kommunista lózungokon. Akárcsak ő, a CPUSA sem ítélte el egyértelműen a szovjet beavatkozást, miközben a párt két lapjának folyamatosan csökkent az előfizetői létszáma.

A pártban is érzékelték a problémát, ezért egy New York-i pártkonferencián elhatározták egy rendkívüli konferencia összehívását, amely megoldást talál a *Worker* és a *The Daily Worker* lapok finanszírozási gondjaira.

Végül a sürgető időtényező miatt egy sima tanácskozás összehívását kezdeményezték, és ezt a megyei pártvezetők, a Nemzeti Bizottság tagjainak és a sajtó vezető képviselőinek részvételével képzelték el. 1957 júniusára 100 ezer dollár összegyűjtését tűzték ki célul.⁴⁴⁷

Nem csoda, ha ilyen körülmények közepette a *Daily Worker*ben nem akartak a továbbiakban állást foglalni az 1956-os forradalom és szabadságharc fegyveres eltiprásáról. Sokszor csak kritikai észrevételek nélkül közölték más lapok tudósításait.

Az ENSZ-különbizottság jelentését is ismertették, amely szerint az 1956-os magyar forradalmat spontán felkelésnek nevezték, amit a szovjetek a magyar nép által támogatott kormánnyal együtt eltiportak.⁴⁴⁸

A moszkvai rádió véleményét is közölték, amely a vizsgálóbizottságot „illegálisnak”, munkáját pedig „kegyetlennek és undorítósnak” nevezte.⁴⁴⁹

Ilyen körülmények mellett Foster újra meg újra ellenforradalomnak nevezte publikációiban az eseményeket. A magyar forradalomról időközben több munka is megjelent. Fosternek különösen a marxista Aptheker írása volt kedvére való.⁴⁵⁰ A szerző úgy írta meg az eseményeket, ahogy Foster is láttatni szeretne volna.

⁴⁴⁵ GATES, 1958. 183. Idézi: RÁCZ, 2009. 328.

⁴⁴⁶ 800 Hear John Gates at Columbia Forum. *Daily Worker*, 1957. március 19. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 328.

⁴⁴⁷ CP conference Called to Spur 'Worker' Drive. *Daily Worker*, 1957. április 5. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 329.

⁴⁴⁸ Un Committee reports on Hungary. *Daily Worker*, 1957. június 22. 2. Idézi: RÁCZ, 2009. 329.

⁴⁴⁹ Uo.

⁴⁵⁰ APHTEKER, Herbert: *The Truth about Hungary*. Michigan, Mainstream, 1957.

Eszerint, köszönhetően Rákosi és társai politikai hibáinak, felkelés tört ki Magyarországon, amely fasiszta és háborús veszélyt generált, de a „bölcös” szovjetek és Kádár János időben beavatkoztak. Az Egyesült Államok propagandáját is hibáztatta Aphteker.⁴⁵¹

Egy újságolvasó is komoly tudományos munkának vélte Aphteker írását. Ezzel szemben a brit kommunista tudósító Peter Fryer könyvét kritizálta.⁴⁵² Fryer, a levélíró szerint, a magyar események hatására elvesztette józan ítélőképességét. Ezért távoznia kellett mind a *Daily Worker*-ből, mind a BKP-ból.⁴⁵³

A levél írója úgy vélte, a megoldást Károlyi Mihály memoárja tartalmazta. Károlyi ecsetelte az MKP/MDP belső problémáit, és ezek olyan degenerációkat eredményeztek, mint amilyen az egykori fasiszták beépülése és a karrieristák térnyerése volt. Mindezeknek köszönhetően a magyarok érdekeit elnyomta a szovjetek akarata, és gyakorlatilag a terror jelentette az uralom alapját.

Csakhowy ebben az olvasóban is megfogalmazódott az a kérdés, amely nyilván John Gatest is kínoztta. Érvényesnek tekintendők-e 1957-ben az olyan kommunista fogalmak, mint a demokratikus centralizmus, a párt monolitikus egysége, vagy a proletárdiktatúra? Az is kérdés volt, hogy miképpen lehet elkerülni a kommunista pártok belső torzulásait?⁴⁵⁴

Ezek voltak a legégetőbb gondok, amelyek java részét az SZKP XX. kongresszusa és az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc hoztak a felszínre. Azt nem lehetett tudni, hogy a kommunista pártok miképpen fogják megoldani ezeket a feladványokat. A válaszok megtalálására túl sok idő nem állt rendelkezésre, különösen a *Daily Worker* munkatársainak nem. A lapjuk pusztta léte múlt a megfelelő válaszon.

2.5 A *Daily Worker* megszűnése

John Gatesnek a *Worker* és a *Daily Worker* főszerkesztőjének egy olyan képletet kellett volna megoldania a lap életben tartásához, amely nehezen volt kivitelezhető. Ráadásul miközben a pártja különböző irányai között próbált egyensúlyozni, folyamatos belső támadásokat kellett elviselnie.

⁴⁵¹ Foster lauds Aphteker's 'Truth about Hungary', *Daily Worker*, 1957. július 9. 6. Idézi: RÁCZ, 2009. 329.

⁴⁵² FRYER, 1956.

⁴⁵³ Speak your pieces. Three books on Hungary. *Daily Worker*, 1957. szeptember 4. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 330.

⁴⁵⁴ Uo.

Foster elvtársék elsőként Jack Stachelt ültették Gates nyakára. Benne feltétlenül megbíztak. Gates úgy jellemezte, hogy Stachel kiváló volt abban, hogy olyan ügyeket védjen, amelyekben nem is hitt.⁴⁵⁵ Ezenkívül egy igazi újságíró veterán, Simon W. Gerson lett a *Daily Worker* segédszerkesztője.

Gates visszaemlékezése szerint a két kommunista elvtárs azért érkezett, hogy a külügyi rovat szerkesztőjét, a magyarok 1956-os forradalma kapcsán nagyon karak- teres véleményt megfogalmazó Joseph Clarkot eltávolítsák a laptól.

Az 1957. július 27-én megtartott Nemzeti Bizottsági ülésen elítélték Clarkot. Első- sorban azokat a publikációit olvasták a fejére, amelyben elemezte a Kreml politiká- jának visszalépését az SZKP XX. kongresszusához és Genf szelleméhez képest.⁴⁵⁶

Ám ekkor még nem sikerült eltávolítaniuk Clarkot. Talán nem akarták megkoc- káztatni a főszerkesztő és más újságírók távozását. Gates legalábbis ezen a vélemé- nyen volt.⁴⁵⁷

1957. szeptember 9-én Joe Clark már nem bírta tovább, és a *Daily Worker*ben tudatta kilépését a kommunista pártból. Nem szűnt meg kommunistának lenni, és azt állította, továbbra is magáénak érzi azokat az eszméket, amelyekért küzdött. Nem ő volt az egyetlen, aki otthagya az amerikai kommunistákat, de ő volt az első – leg- alábbis ő ezt állította –, aki elsőként a lapban jelentette be távozását.⁴⁵⁸

Clark arra is rámutatott, hogy az utolsó Nemzeti Bizottsági ülés óta több mint hét- ezer párttag hagyta ott a szervezetet. A nagyjából 17 ezres taglétszám így lassacskán kritikus mértékre süllyedt. A *Daily Worker* külügyi szerkesztője szerint a kilépők többsége nem nyilvánosan hagyta ott a kommunistákat, hiszen illegálisan voltak csak tagok. Azt állította, hogy több afroamerikai munkás, tudós és író döntött a távozás mellett. Akadtak közöttük pártszervezők és olyanok is, akiket éppen kommunista mivoltuk miatt börtönöztek be, és nem beszéltünk még Clark munkatársairól, tudó- sítókról, riporterekről, akik szintén kiléptek a pártból. A magyarázata szerint mindez azért történt, mert a CPUSA egyszerűen elvesztette a kapcsolatát az amerikai mun- kássággal. „A párt elsődlegesen szektává vált, mert a történelem keresztülgázolt a dogmán” – írta.⁴⁵⁹

Joseph Clark pozitívnak ítélte meg az 1957. februári pártkongresszust. Hiszen ott igyekeztek egy külön amerikai kommunista út alapjait lerakni, miközben kiálltak a párt első életére vonatkozó demokrácia és szólásszabadság mellett is. Ráadásul elítélték mind a szektarianizmust, mind a dogmatizmust. A Nemzeti Bizottság 1957.

⁴⁵⁵ GATES, 1958. 183–184. Idézi: RÁCZ, 2009. 330.

⁴⁵⁶ Uo.

⁴⁵⁷ GATES, 1958. 185. Idézi: RÁCZ, 2009. 330.

⁴⁵⁸ Joseph Clark's letter of resignation. *Daily Worker*, 1957. szeptember 9. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 331.

⁴⁵⁹ Uo.

július 27-én és 28-án tartott ülése azonban már nem ezzel foglalkozott, hanem a Joe Clark-üggyel, és arra is volt energiájuk, hogy egy feljegyzést körmöljenek, és abban marasztalják el a *Daily Worker* nemzetközi szakértőjét.

Joseph Clark ezt elsőre nem élte meg súlyos csapásként, de azt nem tagadta, hogy ettől a pillanattól kezdve már nem írhatta le azt, amit szeretett volna. Öncenzúrárt kellett gyakorolnia, és ez éppen elég volt.⁴⁶⁰

Clark ezúttal sem állta meg, hogy ne a magyarok 1956-os forradalmával zárja utolsó, a *Daily Worker* olvasóinak szánt sorait.

Az 1956-os eseményeket összekötötte az 1939-ben történetekkel, amikor a nyugati kommunisták ahelyett, hogy Hitler elleni harcukban támogatták volna a nyugati hatalmakat, csak a semlegességüket hangsúlyozták. 1956-ban a magyaroknak lett volna szükségük a nemzetközi munkásosztály, a nyugati kommunisták szolidaritására. Ám ezt, hasonlóan 1939-hez ismét elmulasztották.⁴⁶¹

Természetesen a CPUSA vezetése, Foster és Dennis elvtársak mindent megtettek annak érdekében, hogy Joe Clark saját távozásáról szóló búcsúlevele ne kerüljön a *Daily Worker*-ben publikálásra.

A szerkesztőség többségét ezúttal sem érdekelte, hogy mit akar Foster elvtárs és közölték Clark sorait. És ennyivel nem is elégedtek meg. Búcsúztatást szerveztek a külügyi szerkesztőjüknek. Ezzel is bizonyították, hogy nem haraggal, hanem barátsággal válnak el tőle. Tették ezt annak ellenére, hogy akadtak azért nézetkülönbségek.

Gates röviden utalt ezekre is; úgy vélte, hogy a párton belüli problémákat a párton belül kellett volna megbeszélni. Előkerült a XVI. pártkongresszuson nagy vihart kavart Duclos-levél ügye is. A *Daily Worker* főszerkesztője szerint csak hárman támogatták az abban foglaltakat, a többiek nem. Azaz Joe Clark, az egykori szerkesztőségi munkatárs, aki egyértelműen elítélte a szovjetek magyarországi akcióját, nem a CPUSA kongresszusával került szembe, csak Fosterrel és a klientúrájával.⁴⁶²

Ilyen körülmények között a *Daily Worker* megjelenésének napjai lassan megszámálhattak. A Clark-kérdés lezárása után még egy hét sem telt el, és a szerkesztőség arról tájékoztatta az olvasókat, hogy a továbbiakban a megszokott módon nem tudják folytatni a kiadást.

A lehetőségek között az is szerepelt, hogy vagy megszüntetik a lapot és a *Worker* hetilapot továbbra is 16 oldalas folyóiratként jelentetik meg, vagy a *Daily Workert* csak heti négyszer négy oldalra adják ki, de a *Workert* 12 oldalra csökkentve publikálják.

⁴⁶⁰ Uo.

⁴⁶¹ Uo.

⁴⁶² John Gates replies to Clark. *Daily Worker*, 1957. szeptember 10. 4. Idézi: Rác, 2009. 331.

Végül kezdetben ez utóbbival próbálkoztak, de döntenie kellett, mert a *Daily Worker* éves bevétele 50 ezer dollárra csökkent, miközben a hiány negyedmilliót tett ki. Tehát csökkenteni kellett a két kommunista sajtótermék költségvetését 370 ezer dollárról, 240 ezerre. Ezzel a negyedmillió hiányt 125 ezer dollárra nyomták le.

További gyártási költségek is keletkeztek, mert a lapszámok csökkentése nem hagyta érintetlenül a nyomtatás kérdését sem. Ez újabb 100 ezer dollár többletköltséget okozott. Ezt úgy akarták orvosolni, hogy a két lap előfizetőinek a számát három hónapon belül 1000 fővel kívánták növelni.⁴⁶³

Ekkor még úgy látszott, hogy 1957. október 1-én jelenhet meg az első négyoldalas *Daily Worker*, végül erre valamivel később, 1957. október 22-én került sor. Ám ez sem hozta el a megoldást, ezért újabb fájdalmas lépés következett.

A CPUSA Végrehajtó Bizottságának 1957. december 22-i ülésén úgy határoztak, hogy ideiglenesen felfüggesztik a *Daily Worker* megjelentetését.⁴⁶⁴

John Gates főszerkesztő ezt szándékos gyilkosságnak vélelmezte. Úgy érezte, hogy azok akarták a lapot eltüntetni, aki nem értette egyet a CPUSA XVI. kongresszusán elfogadott programmal, és irritálta őket a kommunista napilap által követett irányvonal is.⁴⁶⁵

Gates annyira elkeseredett a szituációtól, hogy nem törődve a pártvezetőség rosszallásával sem, még a *The New York Times*nek is nyilatkozott az ügyben. A liberális napilapnak kijelentette, hogy nem adja fel, és mindent megtesz a lapjáért, a végsőkéig harcolni fog érte.⁴⁶⁶

Hiába tett bármit, nem tudta megakadályozni a *Daily Worker* megszűnését. Az utolsó lapszám 1958. január 13-án jelent meg.⁴⁶⁷

John Gates még ezelőtt négy nappal otthagya a sajtóterméket és végleg búcsút intett az amerikai kommunista pártnak. A történetek ellenére megőrizte marxista meggyőződését, és a szociáldemokrácia felé kezdett el érdeklődni.

2.6 Mi maradt még számukra?

1958-ban tehát megszűnt a *Daily Worker*. Egyedül a *Worker* hetilap maradt a CPUSA kezében. A *Worker* eddig a napilap hangvételének megfelelő cikkeket közölt, hiszen szorosan a párt vezetőiből kiábrándult John Gates kezében volt az irányítása, de ez

⁴⁶³ A hard decision. *Daily Worker*, 1957. szeptember 18. 1. Idézi: RÁCZ, 2009. 332.

⁴⁶⁴ Report on DC. 20–22 Meeting of CP. *Daily Worker*, 1957. december 31. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 332.

⁴⁶⁵ GATES, 1958. 189. Idézi: RÁCZ, 2009. 332.

⁴⁶⁶ Disagree with statement on Gates. *Daily Worker*, 1957. december 30. 4. Idézi: RÁCZ, 2009. 332.

⁴⁶⁷ 1968-ban *Daily World* néven folytatták a lap megjelentetését.

a főszerkesztő távozása után gyökeresen megváltozott, és a lapban 1958-tól szó sem lehetett arról, hogy valaki az 1956-os magyar forradalmat ne a hivatalos szovjet álláspontnak megfelelően ítélje meg.

Elegendő pár évet előrehaladnunk és kezünkbe venni a *The Worker* című hetilapot, hogy belássuk, valóban csak annyi maradt a CPUSA számára a történetből, hogy igazolja az 1956-os a magyar forradalomról a szovjetek által kialakított képét.

1960. április 10-én megjelent cikkben a magyarországi 2. világháborús harcok befejezésének 15. évfordulójára emlékeztek a lapban. A cikk természetesen üdvözlölte, hogy az 1956-os forradalom után nem lett igaza a „reakciósnak és az ellenforradalmároknak” által megtevesztett „haladó” szellemiségű embereknek abban, hogy nem lesz többé szocializmus Magyarországon. Még a kapitalista sajtónak is fel kellett ismernie a vitathatatlan fejlődést, mert minden újjáéledt és csodálatosan fejlődött az országban olvasatuk szerint. Természetesen a „csodák” közé tartozott a tészrendszer kiépítése is. Megszűnt a munkanélküliség, nőtt az életszínvonal. Ezeket az eredményeket természetesen az imperialista propaganda és az 56-os menekültek igyekeztek mindenhol aláásni. Sőt még egyszer komolyabban megtámadták a cikkben az 56-os forradalmárokat. „Több komoly ember is elvesztette az eszét 56-ban, még ha kommunista párttagok is voltak. Többnek volt bátorsága, hogy szembenézzenek a tényekkel és megértsék a jelentőségüket. De még lehet találni néhány tragikus esetet, akik fájdalommal és szégyennel szívükben, bár tudják, hogy hibáztak, de nincs elég bátorságuk beismerni.”⁴⁶⁸

A lap természetesen nem felejtette el megemlíteni azokat a pontokat, amelyeket Kádár János és az MSZMP az 56-os magyarországi események kialakulásban a legfontosabbnak tartott. Ezek között volt az első az alapvető fontosságúnak nevezett kitétel, a „Rákosi-adminisztráció”, amely elutasította a nemzeti sajátosságokat és körülményeket, ezzel megteremtette egy ellenforradalmi összefogás alapjait.

Ezután következett Nagy Imre és társainak „példanélküli árulása”, őket baljóslatú szereplőknek nevezte a cikk szerint az ellenforradalom kiobbantásában Kádár.

A harmadik és nagy jelentőségűnek nevezett pont az ellenforradalomhoz vezető úton az a nagyszámú földbirtokos és kapitalista volt, aki a 2. világháború háború után elvesztette politikai befolyását és mindenáron vissza akarta szerezni azt.

De mindezekon felül a legjelentősebb tényező az ellenforradalom kiobbantásában a nemzetközi imperializmus tevékenysége volt, amelyet az Amerikai Egyesült Államok vezetett.⁴⁶⁹ Látható, hogy ezt a négy indokot hangoztatta még ekkor a Kádár-rendszer és azok is, akik elfogadták ezt az értelmezést, de az éppen aktuális érde-

⁴⁶⁸ Hungary's 15th Anniversary Marks Big Victory for World Socialism. *Worker*, 1960. április 10. 5.

⁴⁶⁹ Uo.

keknek megfelelően folyamatosan változott a pontok sorrendje és az erőssége, az „ellenforradalom” kitöréséhez vezető „legfőbb” ok megnevezése.

Art Shield 1961-ben megírt cikkében tudósítást közölt a megváltozott Magyarországról és Budapestről. Fiatal újságírók kísérték végig az országon, olyanok, akiknek a gazdasági tudása lenyűgözte az amerikai újságírót. Az meg különösen tetszett neki, hogy egy olyan újságíróval jutott el Tatabányára, aki maga is bányász volt egykor, és fenn hirdette azoknak a bányászoknak a kommunista elkötelezettségét, akik a földalatti mozgalomban harcoltak a fasiszták, illetve 56-ban az „ellenforradalmárok” ellen is. És persze Dunaújvárosban fiatal és boldog munkásokkal beszélgethetett, akik aktívan sportoltak a szabadidejükben és érdekelte őket, hogy vajon az amerikai fiataloknak milyen az élete. Van-e olyan jó dolguk, mint nekik. Mint egy jól megírt tündérmesében, sehol sem tartalmazott semmi negatívumot a cikk. Minden egyes momentuma tökéletes igazolása volt a Kádár-korszaknak.⁴⁷⁰

Egy másik Art Shield által írt cikkben is hasonló képet festett Budapestről a *The Worker*, ahol esténként jó ruhában felöltözött párok szórakoznak a kávézóknak, színházakban és éttermekben. A nyugdíjasok pedig élvezték az édes semmittevést a Margitszigeten. „A hárommillió koldus országát elfújta a forradalom szele” – írta.

Természetesen itt az 1945 utáni „forradalmi” változásra gondolt a CPUSA hetilapjának tudósítója. Ezzel is pontosan kijelentve, hogy 1956 csak ennek a háború utáni változásnak a teljes tagadása, tehát kizárólag „ellenforradalom” lehetett.⁴⁷¹

Javult az életszínvonal, mindenki számára volt elegendő munka, nagyon jó az orvosi ellátás, jó az óvodai és bölcsődei elhelyezés – állította Shield. Mindeközben egyre növekedett az ipari termelés. A változás leginkább a cipőviselésben ragadható meg – írta a cikk szerzője – hiszen a régi időkben sokan, főleg a parasztság mezítláb járt, de most átlagosan két pár cipőt vesznek évente.⁴⁷²

Azonban azt kénytelen beismerni, hogy az amerikai munkások fizetése jobb, és nem is látott esélyt arra, hogy egy évtizeden belül legyen ebben bármilyen változás.

Art Shield egy másik cikkében azt taglalta, hogy a CIA, és az ellenforradalom más támogatói kisebb csalódást éltek át, mert a magyar parasztság kiállt a szocializmus mellett; igaz ez az 1956-os „ellenforradalom” idején nem volt teljes egészében így. Habár nem csatlakoztak a harcolókhoz.

Az egész történetet egy tatabányai fiatalember mesélte el az újságírónak. Elbeszélése szerint a parasztság neheztelt arra a módra, ahogy belekényszerítették őket a té-

⁴⁷⁰ Hungary's bright right journalists. *Worker*, 1961. december 10. 4. 8.

⁴⁷¹ Budapest Busy with Work and Pleasure. *Worker*, 1961. november 19. 4.

⁴⁷² Uo.

eszekbe, illetve a kormányzatra is haragudtak az adók miatt, továbbá nem felejtették el a Rákosi-rendszer túlkapásait sem.

Továbbá megzavarta őket az ellenforradalmárok kezébe került budapesti rádió. Ám kivárták az 1956. október 23-án kezdődött események alakulását, és amikor november 3-án felhangzott a Mindszenty-beszéd, minden világossá vált a számukra. Mi több megdöbbenetette őket, hogy azt kellett hallgatniuk „a földet vissza kell adni az eredeti tulajdonosoknak”.⁴⁷³

A fiatalember szerint a parasztok, akár egy romantikus felkelésben, kaszát egyesítettek, fogták a vadászpuskáikat és várták az egykori uraikat. Az „ellenforradalom” után persze kiléphetek a téeszekből, de aztán Kádár alatt már látták az előnyeit, és ezért sorban elkezdtek visszalépni, és új szövetkezeteket is alakítottak.

A valóságban Mindszenty nem mondott semmi olyasmit, ami alapján következtetni lehetett volna bármilyen fasiszta visszarendeződési kísérletre, de még arra sem, hogy akarta volna a régi földbirtokosok vagyonának a visszaadását. Csupán annyiról beszél a Rákosi előtti állapotok kapcsán, hogy a katolikus egyház kapja vissza az intézményeit, iskoláit, illetve az újságjait. Valamint legyen szabad a katolikus vallás-oktatás.⁴⁷⁴ A kommunista sajtó számára azonban Mindszenty személye jelentette a fasiszmust, és bármit hajlandóak voltak torzítani az általa elmondott beszéden, hogy ezt bebizonyíthassák. Ráadásul az 1956-os forradalom utáni téeszésítési hullám sem ment mindenhol erőszak nélkül.

Art Shield tovább ontotta magából az 1956 utáni Magyarországgal kapcsolatos cikkeket, és ebből nem maradhatott ki a bányászok nagyszerű életére vonatkozó elemzés sem. Egy olyan tatabányai férfit mutatott be, aki már Horthy idején is a kommunista párt tagja volt bányászként és sokat kellett akkoriban szenvednie. A Horthy-rezsim rendőrsége elfogta és alaposan megkínoztta. 1945 után a párt kiemelte és beiskolázták, majd bányamérnökké képezték a férfit. Tatabánya pedig a csodák városa volt Art szemében, ahol a házak, iskolák, nagyszerű orvosi ellátás volt található, nem beszélve a sportéletről.

Shield cikkeiből süttött apropaganda – némi valóságtartalommal fűszerezve – egy olyan országról, amelynek a fejlődését folyamatosan igazolnia kellett a nyugati kommunistáknak.

Mintha valójában nem roppant volna meg a kommunista mozgalom az 1956-os, általuk „ellenforradalomnak” nevezett eseményekben. Sőt ellenkezőleg, miután legyőzték a „fasisztákat” a szovjet hadsereg segítségével, egyre tovább erősödött.⁴⁷⁵ Pon-

⁴⁷³ Hungary's Farmers Dissappoint CIA. *Worker*, 1961. november 26. 4

⁴⁷⁴ Mindszenty József rádióbeszéde. 1956. november 3. In: SZAKOLCAY, 2006. 281–283.

⁴⁷⁵ Hungary's Miners are living better. *Worker*, 1961. december 3. 6.

tosan ennyit jelentett számukra az 1956-os magyar forradalom: igazolását mindannak, amit a Szovjetunió tett a szocializmus védelmében, amely olyan nagyszerű jövővel ajándékozta meg a magyarokat.

3. AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM A LONDONI *DAILY WORKER*BEN

3.1 Az SZKP XX. kongresszusának üzenete a Brit Kommunista Párt számára

1956. február 17. és 24. között a Szovjetunió Kommunista Pártja megtartotta XX. kongresszusát. Ezen a kongresszuson a kevésbé megbízhatónak vélt külföldi és hazai kommunisták képviselőinek kizárása mellett Hruscsov leleplezte Sztálint és a módszereit. Valóban teljesen titkos ülés volt, valóban nem sejtettek Sztálin módszereiről semmit sem a Brit Kommunista Párt tagjai?

A személyi kultusz elítélésének enyhébb változatát végighallgatták azok is, akiket nem tartottak eléggé megbízhatónak vagy eléggé fontosnak ahhoz, hogy a titkos beszéd alatt is jelen legyenek. Így a BKP küldöttsége: Harry Pollitt, George Matthews, Rajani Palme Dutt is ott volt azon a nyílt ülésen, ahol meghallgathatták a sztálinizmust enyhébb szavakkal bíráló beszédeket. Illetve a beszéd előtt már a terembe belépve rögtön feltűnt nekik, hogy valami történni fog, mert eltávolították Sztálin képeit a helyiségből, és mindenki az elmúlt időszakok pereiről, illetve a rehabilitációkról beszélt. Tehát maga a hangulat, az enyhébb beszédek ellenére, minden percében a változást sugallta. Azt persze nem tudhatjuk, hogy kaptak-e valamilyen írásos formát Hruscsov titkos beszédével kapcsolatban.⁴⁷⁶

Érdekesebb kérdés ennél a második felvetésünk, azaz a BKP tagjai sohasem tudhattak semmit sem a Szovjetunióban zajló kreált koncepciók perekről, kivégzésekről, Sztálin bűneiről? Hiszen a bevezetőben láthattuk, korántsem értettek egyet Sztálin minden egyes döntésével. Belső vitáik egyik oka éppen a Szovjetunió politikai döntései voltak. Természetesen az SZKP XX. kongresszusa a Brit Kommunista Párt napilapját is aktívan érdekelte. Alison Macleod, aki ezen időszakban aktív tagja volt a szerkesztőségnek és a TV-műsorokkal kapcsolatos kritikákat, elemzéseket közölte, könyvében beszámolt arról, hogy a szerkesztőség végig aktívan figyelte az eseményeket. A szerkesztőség együtt „lélegzett” Mikoján beszédével is.

⁴⁷⁶ CALLAGHAN, 2003. 62.

Anasztasz Mikoján az SZKP KB tagja, a későbbi budapesti eseményekben is aktívan tevékenykedő pártvezető, a Szovjetunió első miniszterelnök-helyettese, 1956. február 16-án elhangzott beszédében már felsorolta az addig elkövetett külpolitikai hibákat. Ezzel is aláátmasztotta a már elindított változások jogosságát, a finnországi katonai bázisok megszüntetését, vagy az osztrák államszerződés megkötését, illetve a jugoszlávokkal szemben folytatott kifejezetten ellenséges viszony gyökeres ártérítését. Mikoján elítélte a történelem meghamisítását is, és ezzel a beszéddel megkezdődött a sztálini időszakban elítéltek, kivégzettek ügyeinek felülvizsgálata és a rehabilitáció is. Az eseményeket értékelve mindeközben a *Daily Worker* közölte a kongresszuson részt vevő pártfőtitkár, Harry Pollitt semmitmondó cikkét. Ez azonban nem elégítette ki a szerkesztőséget, ezért a lap főszerkesztője, Campbell sürgős üzenetekkel bombázta a brit delegációt jelentések reményében a helyzet tisztázása miatt.

Dutt és Pollitt leterheltségükre hivatkozva hátrították el az érdeklődést, illetve a BKP-főtitkárhelyettesére, George Matthewsra terheltek át ezt a feladatot. Matthews 1990-ben már úgy nyilatkozott, hogy nem nagyon büszke az általa elkövetett jelentésre.⁴⁷⁷ Az 1956. február 25-én megjelent cikk arról szólt, hogy „nem a gyengeség jele a hibák beismerése”. Természetesen Sztálin neve említésre sem került benne.

Matthews is úgy tudta, hogy a testvérpártok képviselői, tehát sem ő, sem Dutt, sem Pollitt nem lehetett jelen azon a zárt ülésen, ahol Hruscsov letaszította a trónról Sztálint. Matthews arra emlékezett, hogy Pollitt éppen egy gyárlátogatáson tartott beszédet, amikor a zárt ülés volt. Duttról azonban senki sem tudta, hol is járt. Ráadásul Dutt, mint azt a *Sunday Times* 1970. augusztus 30-án megjelent színes száma tanúsítja, keményen támadta 1956-ban a XX. kongresszus után Hruscsovot azért, mert úgy kezelte Sztálint, mint egy teljesen inkompetens, beteg embert. Dutt, aki minden szabályt betartott, hogy nyilatkozhatott a kapitalista sajtónak olyasmiről, amiről elméletileg nem is tudhatott volna? Alison fel is vetette a könyvében a lehetőségét annak, hogy Dutt kapott egy példányt Hruscsov beszédéből.⁴⁷⁸

Leírnom sem kellene azt, hogy amennyiben igaz is volt ez, Dutt és a többiek is tagadták az ötletét annak, hogy kaptak volna bármilyen gépelt szöveget is, amely tartalmazta volna a Hruscsov-féle beszédet.

A *Daily Worker* az események fényében szerkesztőségi ülést is tartott 1956. március 5-én, ahol Matthews tartott beszámolót a kommunista újságíróknak a tapasztalatokról. Szerinte a Szovjetunió történetében szükséges volt a pártegységnek egy olyan fokára, ahol kialakult az egyszemélyi vezetés, hiszen az ország húsz évig folyamato-

⁴⁷⁷ MACLEOD, 1997. 51.

⁴⁷⁸ Uo. 55.

san küzdött az életéért. A tulajdonképpen semmitmondó, de sok kellemetlen kérdéssel tagolt gyűlést elnapolták egy héttel.

A baj valódi mértékét mutatta az a gyűlés is, ahol a kongresszusról visszatért elvtársakat faggathatták a párttagok.

A főtítkár, Pollitt is igyekezett válaszolni a kellemetlen kérdésekre, de egy párttársa nem bírta magában tartani a következőket: „Ha Berija győzött volna, akkor most azzal jönnél ide, hogy Berijának igaza volt.” Pollitt dühösen odavetette neki: „A Szovjetunió megvédése fejfájást okoz neked? Azt gondolod nem tudom ezt? Rendben. Ha fejfájásod van, vegyél be egy aszpirint.”⁴⁷⁹

A folytatódó szerkesztőségi gyűlésen továbbra is olyan kommunista zsurnaliszták ültek, akiknek fogalmuk sem volt a titkos beszédéről. Mick Bennett helyettes főszerkesztő állta a további ostromot, és igyekezett rendet tenni az újságírók fejében. Ráadásul 1956. március 12-én már 9 levél jelent meg a lapban, amely követelte az igazságot és az állásfoglalást Sztálinnal kapcsolatban.

Ennek a levéláradatnak a közlését kezdetben a főszerkesztő, Campbell leállította, de aztán ahogy újabb részletek szivárogtak ki az SZKP főtítkárának beszédéből, újra kellett indítani az egészet.⁴⁸⁰

A színes eseményeket és érdekes dolgokat gyűjtő szerkesztőt, Malcolm MacEwent egyrészt teljesen feldühítette, hogy pont azokat a leveleket igyekeztek száműzni a lapból, amelyeket ő tett volna be az újságba Sztálin megítélésével kapcsolatban. Másodsorban nem értette, mi akadályozhatná meg az újságot abban, hogy egy olyan Szovjetunióról rajzoljanak képet, amelynek mind a jó, mind a rossz oldalát megmutatják. Egyébként sem értette, miért nem lehetett saját véleményük az oroszok és a jugoszlávok kibékülésével kapcsolatban?

Alison, ekkor még Sztálint és a Szovjetuniót igyekezett védeni az olyan gondolataival, mint hogy a munkások nem kritizálják a szakszervezeti bizalmat, amikor a főnök is hallhatja, illetve, és valóban jobb lett volna, ha Oliver Cromwell nem mészároltat le annyi ír hazafit, továbbá Nagy Péter sem kínozza halálra saját kezeivel tulajdon fiát. Tehát Sztálin nem tudott volna olyan rossz lenni, ha nem lett volna olyan jó, a nép azért adta a kezébe hatalmat, mert nagyszerű vezető volt.⁴⁸¹

Látható, hogy kezdetben egy későbbi lázadó is teljesen összezavarodott, és azt szajkózta, amit hinni akart. Érdekes dolog, hogy ma készpénznek vesszük, hogy a kommunistákat nem lepték meg Hruscsov kijelentései. A Sztálintól való félelem és a párthűség miatt csapták be saját magukat is. Valójában a nyugati kommunisták

⁴⁷⁹ Uo. 57.

⁴⁸⁰ CALLAGHAN, 2003. 65.

⁴⁸¹ MACLEOD, 1997. 59.

számára egyszerűen hihetetlen volt, amiről Hruscsov beszélt. Más kérdés persze, hogy a vezetők mit tudtak és mit nem, de az egyszerű párttagok valóban összezavarodtak.

Otthon Londonban a BKP XXIV. kongresszusán 1956. március végén és április elején a személyi kultusz elítélése mellett elsősorban arról a hatalmas technikai és gazdasági fejlődésről esett szó, amelyet a Szovjetunióban láttak. Mindez bizalommal töltötte el őket és erősítette a kommunizmus győzelmébe vetett hitüket is.

Ezen a kongresszuson a BKP úgy közölte az SZKP XX. kongresszusának eredményeit, hogy az demonstrálta a múlt hibáinak és gyengeségeinek őszinte, nyílt feltárását és kijavítását. Továbbá a szocializmus bizonyította, hogy mind a békében, mind a háborúban felülmúlja a kapitalizmust. Pollitt csak a zárt ülésen említette és csak üres szólamként ismételte a személyi kultuszt és Sztálin ideológia tévedését azzal kapcsolatban, hogy az osztályharc fokozódása a szocializmus eljövételét segíti. Sőt Pollitt úgy mutatta be Sztálint, mint akinek – mindezek ellenére – a munkássága hozzájárult a Szovjetunió sikereihez, és örökre fent fog maradni a neve.⁴⁸² Hobsbawm szerint az is gondot okozott, hogy Pollitt csodálta Sztálint, miközben Hruscsovot nemcsak, hogy nem támogatta, de nem is tisztelte.⁴⁸³

Az igazság az, hogy a BKP egyes vezetőiben, már Sztálin halála után átszakadtak a gátak. Phil Piratin, egykori kommunista párti parlamenti képviselő és teljes állású pártalkalmazott emlékezett arra, hogy néhány Politikai Bizottsági ülés után Harry Pollitt listát vett elő, amely olyan neveket tartalmazott, amelyeket a cseh nagykövet bocsátott a rendelkezésére, és mindegyik névhez hozzátartozott egy olyan szó is, amely borzongással töltötte el a brit kommunistákat. Ez a szó pedig nem volt más, mint a rehabilitáció. Köztük olyan nevek is feltűntek, akiket jól ismertek vagy a barátaik, egykori szeretőik, sőt akár a rokonaik voltak. Több brit kommunistának akadtak személyes történetei is.

Köztük volt Bill Rust is, a keményvonalas sztálinista, a párt igazi „nehéz-embere”, aki irányította is a *Daily Workert*, amikor a 2. világháború kitörése után hűen követte a moszkvai vonalat, és nem támogatta Pollittot és barátait a brit kormányzat háborús politikájának patronálásában. Pollitték időlegesen félreállítása után a lap főszerkesztői posztját kapta jutalmul.⁴⁸⁴

Még jóval a 2. világháború kitörése előtt, 1928-ban Moszkvába ment családjával együtt, és Rosa Luxemburg tiszteletéből Rosa névre keresztelt, alig hároméves kislányát is magával vitte. Itt a kislány megtanult oroszul és úgy élt, mint a vele egykorú

⁴⁸² CALLAGHAN, 2003. 63.

⁴⁸³ HOBBSAWM, 2008. 237.

⁴⁸⁴ BECKETT, 1998. 96.

orosz gyerekek. Rust megismerkedett egy orosz nővel, szerelembe esett és már közösen tértek vissza Londonba.

Miközben 1937-ben hazament felesége is, Rosa ott maradt a Szovjetunióban egy, a külföldi kommunistáknak fenntartott iskolában. Édesanyja azt ígérte neki, egy év múlva érte jön majd, de a háború miatt ebből semmi sem lett. 1941-ben Rosát több német nemzetiségű fiatalal együtt Kazahsztánba küldték. A hidegben az éhségtől többen meghaltak, de Rosa túlélte a megpróbáltatásokat. Itt aztán egy rézbányába küldték dolgozni, ahol megbetegedett az alultápláltságtól és a nehéz munkától. Nem-sokára levelet is írt egy lánynak Moszkvába, akit még az ottani iskolából ismert. Hamarosan magától Dimitrovtól származó és általa aláírt úti okmányokat kapott kézhez. Ennek köszönhetően 1943-ban visszatért Moszkvába. Itt találkozott egy *Daily Worker*-tudósítóval John Gibbonnal, akinek a kérdésére a londoni visszatéréssel kapcsolatban rögtön igent mondott. Miután hazatért Nagy-Britanniába, nagy titokban találkozott édesapjával, Rusttal, aki ekkora már elvált édesanyjától és elvette orosz kedvesét, Tamarát. Rust meg sem ismerte a saját lányát, de a későbbiekben sem igazán vett róla tudomást, csak akkor, amikor az leginkább szükséges és elkerülhetetlen volt, vagy fontos családi eseményekhez kapcsolódott. És arról szó sem lehetett, hogy a *Daily Worker*-ben csak egy kis szeletét is leírják mindannak, amit Rosa átélt a Szovjetunióban.⁴⁸⁵

Hasonlóan járt John Ross Campbell is, aki Rust halála után 1949-ben ismételten átvette a *Daily Worker* főszerkesztői pozícióját. Volt egy mostohafia, akit miközben a Szovjetunióban tartózkodtak, tehetségesnek találtak énekes-táncos bohócmutatványai miatt. Ezért a fiú Moszkvában maradt és a moszkvai állami cirkusz tagja lett mint Vili a bohóc. Elkövette azt a hibát, hogy 1939-ben felvette a szovjet állampolgárságot. Ezzel elvesztette védettségét, és rögtön elvesztette a színpadi szereplési lehetőségét a brit származása miatt. Így aztán napról napra láthatta, ahogy eltűnnek a hozzá közel álló moszkvai barátai. A legvégén szinte várta már, mikor jönnek érte is. Soha nem értette, hogyan menekült meg. 1977-ben aztán egy brit nyaralásra indult feleségével, de már nem tért többé vissza a Szovjetunióba.

Természetesen nem lehet elfelejteni Pollitt egyik cseh barátjának, Otto Slingnek az esetét sem, akit kivégeztek a Rudolf Slansky-per következményeként 1952-ben.⁴⁸⁶

Bármennyire is nehéz volt Pollittnak, el kellett ezt fogadnia, sőt helyeselnie kellett ezt a döntést. Tehát a BKP első számú vezetői pontosan tudták, milyen is a Szovjetunióban az élet, tisztában voltak vele, milyen Sztálin.

⁴⁸⁵ Uo. 126–127.

⁴⁸⁶ BECKETT, 1998. 128–129.

Ne tegyünk úgy, mintha nem lettek volna tájékozottak már az SZKP XX. kongresszusa előtt. Tudták, milyenné is vált a Szovjetunióban az a mozgalom, amelyre az életüket feltették. Mégis úgy gondolták, hogy jó, amit tesznek. Ne feledjük el, hogy maguk is áldozatokat hoztak nap mint nap. Az ügyért feláldozták fiatalságukat, karrierüket. Bízta a Szovjetunióban, ha belül nem is értettek egyet a döntésekkel. Magukat mint a szervezet képviselőit, egy ostromlott erődnek láthatták, egy olyan csoportnak, amelynek egységesnek kell lennie a támadásokkal és a kritikákkal szemben. Innen nézve már nem olyan meglepő, hogy a BKP XXIV. kongresszusának zárt ülésén Pollitt pusztán csak dicsérte a Szovjetunió minden területén elért eredményeit, és csak alapjaiban ismertette a Sztálin személyi kultusza és a hibái kapcsán kialakult vitát.

Pollitt az SZKP-től kért önkritika kapcsán csak annyit említett meg, amennyit a helyzet és az SZKP minimálisan megkövetelt. Egyetlen kritikája az volt, hogy nem vitatták meg a Hruscsov–Tito-közeledést. Természetesen ez korántsem elégített ki mindenkit.

John Saville például fiasónak nevezte a kongresszust a John Gollannak címzett írásában. Illetve kilépésével fenyegette meg, feltéve és amennyiben a párt nem hajlandó üdvözölni Hruscsov szándékait.⁴⁸⁷

Saville annak a számarányában csekély baloldali értelmiségnek a képviselője volt, akik a Brit Kommunista Pártot választották. Igazi kritikus értelmiségi volt, aki azért csatlakozott a kommunistákhoz, mert marxistaként hitte, hogy lehetséges az eredeti elvek megvalósításával egy jobb társadalmat létrehozni. És most itt volt az idő azok számára, akiknek a demokrácia és a kommunista eszmék összeegyeztethetőnek tűntek.

Az SZKP XX. kongresszusának apropóján nagyobb belső pártdemokráciát emlegettek, egy olyan új választási rendszer kiépítésével, amely természetesen érintette volna a Végrehajtó Bizottság tagjainak a megválasztását is. Persze nem megfelelkezve arról, hogy nagyobb önkritikát kell gyakorolnia a vezetőségnek.

Csakhow a Szovjetunió jelentette számukra a létező szocializmus legerősebb bástyáját. Nem bíztak magukban és úgy érezték, hogy egyedül talán nem is életképesek. Nem kellett ezt kimondaniuk, ott volt a tapasztalat.

A brit kommunista mozgalom létrehozásakor már ott volt a bolsevik forradalom Oroszországa és annak vezetője, Lenin, aki a lehetőségekhez mérten pénzzel látta el őket. Segédkeztek megteremteni a lapjaikat. Végig ott voltak, ha nem is tekintettek rájuk úgy, mint a nyugat- vagy pláne kelet-európai testvérpártjaikra. Erre kellett volna most nemet mondani, és ezt kellett volna esetleg elutasítani, vagy kritikai gó-

⁴⁸⁷ CALLAGHAN, 2003. 63.

cső alá venni ezt a – a valljuk meg – Szovjetunió érdekeinek alárendelt és nem szimmetrikus kapcsolatot.

Stratégiai szempontból nem észlelték a hosszú távú lehetőségeket, csak a nehézségeket tapasztalták, és ezért nem tudták átértékelni a viszonyt. Háborúban álltak továbbra is otthon, bármit is jelentett számukra az 1951-ben kiadott a Brit út a szocializmushoz címet viselő program.

Ebben hiába ismerték el, hogy parlamenti demokrácián keresztül akarják megszerezni a hatalmat, ha sem a belső pártdemokráciát, sem a pártfinanszírozást nem tudták megoldani. Ott álltak a Szovjetunió jótékonynak látszó árnyékában és biztonságosabbnak vélték ott maradni, mint elmozdulni onnan.

Legalábbis ők így látták, és nem úgy értékelték az eseményeket, mint a marxista értelmiség. Saville például továbblépett barátjával és történész munkatársával E. P. Thompsonnal, akivel közösen lapot alapítottak, amelynek a *The Reasoner* nevet adták.

Céljuk az volt, hogy orgánumot biztosítsanak azoknak a kommunistáknak, akik radikálisabban gondolkoznak a változások kapcsán, mint a vezetés. Valódi megújulást akartak, valamint a párt belső demokráciájának a növelését, az eddigi hibák beismerését és kijavítását.

A *The Reasoner* második számában már a *Daily Worker* politikai karikaturistája, James Friell is publikált. Külön pikantériája az ügynek, hogy Saville és Hill is történészek voltak. Hobsbawm is szimpatizált a kiállításukkal. Ekkor éppen a párt történetészcsoportjának elnöke volt, és az események sűrűjében találta magát.

Gyakorlatilag ez a történetészcsoport a BKP szóbeli ellenzékévé vált, amikor 1956. április 8-án egy King Street-i pártszóvivő ismertette velük a vezetés álláspontját.⁴⁸⁸ A történészek azért vezették a párt ellenzéki csoportját, mert nemcsak kommunista-ként, hanem szakemberként is vizsgálták az eseményeket. És mivel a történészek egyik sajátossága, hogy a múltat, az eseményeket folyamatosan kérdésekkel tartják „össztűz” alatt, most a pártvezetéshez fordultak olyan információkért, hogy mi is történt Sztálin alatt, vagy miért is titkolták el a történeteket.

A történetészcsoportnak ez a kiállása eljutott egészen addig, hogy 1956-ban a társaság elkezdte követelni a kommunista párt hiteles történetének közreadását. A megrémült pártvezetés végül egy bizottság felállítását határozta el a helyzet megvizsgálására. A tagjai között ott volt Harry Pollitt, Palme Dutt, James Klugmann, a másik oldalról Hobsbawm és Brian Pearce. A tárgyalásokra Hobsbawm úgy emlékezett, hogy eredménytelenek voltak. Végül csak annyit értek el, hogy engedélyt kaptak, illetve James Klugmann engedélyt kapott egy valós párttörténet megírására.⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ HOBBSAWM, 2008. 234.

⁴⁸⁹ HOBBSAWM, 2008. 236–238. Illetve CALLAGHAN, 2003. 4.

A legnagyobb gond az volt, hogy Hruscsov beszéde Sztálinnal kapcsolatban újabb kérdéseket vetett fel. És ez nemcsak az angolszász kommunisták reformer indíttatású tagjait érdekelte, hanem az egész világot, elég csak a már említett olasz kommunista vezető, Palmiro Togliatti véleményét figyelembe venni, aki nemcsak Sztálinban látta a bűnök elkövetőjét, és inkább elkövetőkről beszélt: nem egyetlen embert emelt volna ki az SZKP vezetéséből. Természetesen a Brit Kommunista Párt napilapjában a *Daily Worker*-ben is kialakult egy nagyobb vita az üggyel kapcsolatban.

Pollitt és Dutt azt gondolták, hogy Hruscsov most merte megtámadni Sztálint, a nagy embert, mert annak halála után teljes biztonságban tehette ezt meg. A fiatal és tehetséges *Daily Worker*-tudósító, az 1956-os eseményekben aktívan részt vállaló Peter Fryer szerint emiatt egy meglehetősen gyötrelmes gyűlést tartott a lap szerkesztősége, ahol Campbell, a lap főszerkesztője igyekezett megtartani a munkatársai lojalitását, miközben fenntartotta a tájékoztatatlanságukat.

Fryer szerint a találkozót azzal zárta le a főszerkesztő, hogy „ezt a vitát most be kell fejezzük, mindent teljes igyekezettel tettünk, és van egy lapunk, amit ki kell adnunk”. Illetve Fryer arra is emlékezett, hogy Campbell saját kétségeiről is beszélt: „1938-ban Moszkvában voltam, és sok rossz dologról tudtam, de a Szovjetuniót a náci Németország támadása fenyegette. Megtörtem volna a sort? Forradalmi szocialista voltam, már a Kommunista Párt létezése előtt is.”⁴⁹⁰

Egy hónap sem telt el és a BKP vezetői már azt állították, semmit sem tudtak Hruscsov titkos beszédéről.

Ennek homlokegyenest ellentmondott az, hogy 1956 márciusában Sam Russell, a *Daily Worker* moszkvai tudósítója telefonált a szerkesztőségbe és egy hatoldalas összefoglalót adott le a Hruscsov-féle beszédéről; ezt csak a főszerkesztő Campbell hallgatta végig, de persze az egész szerkesztőségben pletykatéma lett.

Hamarosan megjelent a március 19-i számban a beszéd története, de természetesen úgy minősítették a kapitalista sajtóban megjelent beszéddel kapcsolatos információkat, mint az igazság és a fikció kibogozhatatlan elegyét.⁴⁹¹ Mindeközben lassan szembe kellett nézniük a beszéd tényével, ha többen is voltak közöttük olyanok, mint például a párt ideológiai vezetője, Dutt, aki zsigerből elutasította az egészet.

Egészen addig vártak a beszéd tényének újságbeli elismerésével, amíg az *Observer* 1956. június 10-én nem közölte a teljes szövegét. A *Daily Worker* június 22-én hitelesnek ismerte el azt.⁴⁹²

⁴⁹⁰ BECKETT, 1998. 130.

⁴⁹¹ BECKETT, 1998. 130–131.

⁴⁹² MACLEOD, 1997. 93.

Mégis ledőlt a szobor, de vele együtt megingott a kommunisták hite is, és megnyílt a lehetőség az útkeresésre. A párt értelmiségi része az eszmét külön tudta választani a sztálini Szovjetuniótól, és meg akarta ragadni a lehetőséget az időszerű változtatásokhoz. Azonban a hit furcsa dolog, ha még kérdőjelek tarkítják is, nehéz elutasítani mindazt, amihez a hívő ragaszkodni akar, mert a hitnek szentelte mindenét. Különösen akkor, ha az illető az egész fiatalságát feláldozta egy eszme mellett, és meg volt győződve arról, hogy alapvetően minden rendben van, csak változtatásokat kell eszközölni, és el lehet felejteni az egészet.

Sőt akár még nyerni is lehet a mostani problémákkal. Természetesen nemcsak a párt amúgy is csekély taglétszámához mérten kevéske kommunista értelmiség érezte ezt. Ám azért valljuk be, az értelmiség hivatásánál fogva is jobban szeretett kérdéseket feltenni és azokra válaszolni, vagy válaszokat keresni rá mindenáron. Amint látni fogjuk az 1956-os magyar forradalom kérdései a Brit Kommunista Párt napilapját, a *Daily Workert* is választás elé állították.

3.2 Amikor a pártvezetés eldönti a vitát

Amikor az 1956-os magyar forradalom kitört, természetesen készületlenül érte a Brit Kommunista Párt napilapját a *Daily Workert*. Miközben a világ sajtója a hihetetlen és fantasztikus eseményként tálalta, a híreket taglalta, sorolta, majd borzongott, illetve megrendült az áldozatokról szóló értesülésektől, sok újságíró Ausztriából igyekezett Magyarországra és Budapestre, míg mások Bécsben várták az újabb és újabb információkat a történetekkel kapcsolatban.

A szigetországi kommunistáknak ez a váratlan fordulat egészen rémítő volt, és túlságosan is az volt a *Daily Worker* főszerkesztőjének, Campbellnek. Ráadásul a szerkesztősége is forrongott az események miatt. Alison Macleod a szerkesztőség tagjaként emlékezett arra, hogy a magyar események kapcsán szervezett gyűlésen Campbell és a helyettese, Mick Bennett elutasították, hogy az amerikai *Daily Worker* útját követve kritizálják a Szovjetuniót. De ezzel szemben a Gabriel művésznévű karikaturista (James Friell) vezette azt a csoportot, akik ezt nem így gondolták, és már elégük volt abból, hogy bizonyítékok nélkül fogadják el a Szovjetunió Kommunista Pártjának határozatait. Az olyanokat például, minthogy Berija az imperializmus ügynöke volt, vagy azt a sajtáságos kettős mércét, hogy miközben a Rosenberg házaspár ügyével kapcsolatban nagy aggodalommal kellett viseltetni, például Rajkkal vagy Kostovval nem törődtek, és folyamatosan elnyomták a másként gondolkodók véleményét.⁴⁹³

⁴⁹³ CALLAGHAN, 2003. 70.

Friell maga a következő szavakkal támadta Campbellt a magyar események kapcsán: „Hogyan képes a *Daily Worker* ellenforradalomról beszélni, amikor behívták a szovjet katonákat? Meg tudjuk védeni annak a kormánynak a jogát, amelyet a szovjet katonák segítsége hozott létre? Gomulka azt mondta, hogy amikor egy kormány elvesztette a nép bizalmát, nincs joga a kormányzáshoz.”⁴⁹⁴ A vitáknak köszönhetően a *Daily Worker* elvesztette az újságíróinak egyharmadát.⁴⁹⁵

Valójában Campbell a magyar forradalom kitörésének a kezdetén Moszkvában tartózkodott.⁴⁹⁶ Azonban a párttagok között már akadt olyan is, aki azért lépett ki a szervezetből, mert a *Daily Worker* nem közölte a Magyarországgal kapcsolatos levelét.⁴⁹⁷

Az események alakulása miatt a pártvezetésnek szüksége volt arra, hogy valakit Magyarországra küldjenek a számukra megfelelő tudósítások közzlése reményében.

A választás végül Peter Fryerre esett. A párt főtitkára, Gollan más újságokból is olvasott a történetekről, és az MI5 hírszerzés jelentések szerint lehangelőnek vélte azokat a tudósításokat, amelyek a szovjet tankok mészárlásairól szóltak. Vértagyasztónak nevezte a publikációkat, és remélte, hogy Peter Fryer riportjai megcáfolják majd az olvasottakat.⁴⁹⁸

A kiválasztás nem véletlenül esett erre a fiatalemberre, hiszen hét évvel 1956 előtt már járt Magyarországon, de teljesen más célból. Akkor a Rajk-perről tudósított, és a cikkei természetesen az akkor érvényes kommunista normáknak megfelelő hangnemben helyeselték a szörnyű ítéleteket. A brit kommunisták, bár Titót nagyra tartották és sokáig méltányolták, kénytelenek voltak, hasonlóan a sztálini logikát követő kelet-európai kis államokhoz, ítéletet mondani a Rajk-per apropóján Titóval szemben is. Ugyanis a per azt próbálta elhíttetni, hogy az egykori belügy-, majd külügyminiszter, Rajk, illetve társai Titóval összejátszva igyekeztek elárulni a szocialista rendszert, és megdönteni annak magyarországi kormányát.

Nem csodálhatjuk, ha az ifjú Peter Fryer a SZKP XX. kongresszusa után kiábrándult a kommunizmusból, hiszen maga is lelkes tagja volt annak a kórusnak, amely részt vett egy jelentős koncepciós perben. A saját szerepét nem csak statisztainak találta, ugyanis ő volt az, akinek a tudósításai a brit kommunista olvasóknak bemutatták a per szörnyű logikáját, és ezért az ítéleteket sajátjának érezte.

⁴⁹⁴ Lásd Friell James életrajzát. SIMKIN, John: <https://spartacus-educational.com/ARTfriell.htm> (2022. november 18.)

⁴⁹⁵ BECKETT, 1998. 135.

⁴⁹⁶ MACLEOD, 1997. 131.

⁴⁹⁷ Uo. 135.

⁴⁹⁸ How Soviet tanks crushed dreams of the British communist. *The Guardian*, 2006. október 21. <http://www.guardian.co.uk/world/2006/oct/21/politics.past> (2009. március 29.)

Csakhogyan tanúja volt Rajk rehabilitálásának is, és cikket írhatott arról a több száz-ezer emberről, aki részt vett az egykori nagyhatalmú kommunista politikus újratemetésén. Miután visszatért, szembesíthette az igazságról Campbellt, aki azonban ugyanazt várta el a fiatal riportertől, amit kommunistaként ő is helyénvalónak látott a 30-as évek nagy moszkvai perei idején: hallgatni és megvédeni a Szovjetuniót.⁴⁹⁹

Fryer ott akarta hagyni a lapot is, azonban Campbell meggyőzte a maradás szükségességéről. Fryer azonban nem azt tette, amit vártak tőle, nem közvetített olyan riportokat a lapnak, ami alátámasztotta volna a magyar ellenforradalom létét. 1956-ban megjelent könyvében részletesen beszámolt az általa látottakról.⁵⁰⁰

Már ennek a könyvnek az előszavában láthatjuk azt a fiatal embert, aki rendkívüli módon vívódott az általa megélt valóság, és a kommunista párttársaitól elvárt folyamatos párhússág között.

„Amikor múlt év augusztusában – írja – felfedeztem, hogy az életszínvonal 1949 óta esett Magyarországon, és amikor merészeltem néhány enyhe kritikát megfogalmazni a magyar élet bizonyos érdektelen vonásával kapcsolatban, a lapot osztó alá helyezték a kommunista párti funkcionáriusok. A Surrey körzeti titkár azt panaszolta, hogy az ilyen jellegű cikkek aláássák a párt morálját és nehezen eladhatóvá teszik a *Daily Workert*. Az északkeleti körzet titkára ridegen figyelmeztetve azt mondta: »Gondolja meg ismét és hagyja az alattomos támadást és trágyagereblyézést a kapitalista sajtóra, és írjon szenvedéllyel és lelkesedéssel az új Magyarországról, amelyet kiváltsága látni.«⁵⁰¹

Peter Fryer 1956. október 27-én érkezett Magyarországra, Hegyeshalomnál lépte át a határt és Mosonmagyaróvárra érkezett egy nappal a sortűz után. Az első benyomása, az első találkozása a forradalommal – a könyve alapján – azok a síró asszonyok, gyerekek és felnőttek sokasága volt, akik az előző napi események kapcsán megrendülten és az események hatása alatt állva értetlenül próbálták megfejteni szeretteik, ismerőseik halálának az okát.

Fryer egyszerűen nem írhatta le, hogy ezek az emberek ellenforradalmárok; nem volt képes a lelkiismeretének engedelmeskedve ismételten olyasmit írni, amit elvárnak tőle, de nem az igazságnak megfelelő. Ezekre a jelentéseire azonban nem volt kíváncsi sem Mick Bennett főszerkesztő-helyettes, sem Campbell. Ezért ezeknek a közlésétől tartózkodott a lap.

⁴⁹⁹ CALLAGHAN, 2003. 69–70.

⁵⁰⁰ FRYER, 1956.

⁵⁰¹ FRYER, 1956. <http://www.marxists.org/archive/fryer/1956/dec/introduction.htm> (2012. július 7.)
Idézi: RÁCZ János: A Fryer-ügy. In: *Rendszerváltások kortára és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Főszerk.: ERDŐDY Gábor. Budapest, ELTE, Eötvös Kiadó, 2013. 360. (A továbbiakban RÁCZ, 2013.)

Érdekes módon, ami mégis megjelenhetett a *Daily Worker* által alkalmazott tudósító tollából, az például egy interjú volt, amit a kommunista Charlie Couttsszal készített. Coutts a *Világ Ifjúság* című lap angol kommunista szerkesztőjeként dolgozott Budapesten.

Az interjúban elmondta, hogy a „felkelést” az SZKP XX. kongresszusa utáni fokozott várakozás ösztönözte, illetve szerinte a nép nem utasított el mindent, ami 1945 után történt Magyarországon, csak az váltott ki ellenkezést, hogy nem engedték a „saját szocializmusuk” felépítését. A legnagyobb hibának azt vélte, hogy a Magyar Dolgozók Pártjában nem vitathatták meg szabadon az ügyeket. Ráadásul lemásolták a legrosszabb tulajdonságait a Berija felügyelete alatt álló szovjet politikai rendőrségnek.

Az eseményekkel kapcsolatban nem rejtette véka alá saját zavarát sem amikor kijelentette: „Véleményem szerint a legjobb politikusok a teljes tíznapos csatározás alatt az egyszerű szovjet katonák voltak. Nyilvánvalóan különböző helyeken kellett tüzet nyitniuk, és kétségem sincs afelől, hogy több fegyvertelen civil halt meg ennek eredményeként. Másrésztől láttam őket megtagadni a tűzparancsot és fraternizálni, beszélgetni az emberekkel még egy tömeg ellenséges érzelmű emberrel is.”⁵⁰²

Azon nem szabad meglepődnünk, hogy kommunistaként, ha zavarban is volt az átélt eseményektől, nem ment el szó nélkül az eszméje számára veszélyt hordozó, egykor politikai okokból Magyarországról emigrálók visszatérése miatt. Ám mindezzel együtt is kialakult benne egyfajta hit a forradalmi bizottságok kapcsán is, amikor a következőket jelentette ki Peter Fryernek: „Nem akarom minimalizálni a visszatérő emigrációval járó veszélyt, de amennyiben a forradalmi bizottságok össze tudnak kovácsolni egy egységet az olyan általános követelések alapján, mint egy független, demokratikus, szocialista Magyarország, akkor az összes ellenforradalmi törekvés el fog bukni [...]”⁵⁰³

Azért fontos még a Coutts-interjú, mert nemcsak ő, hanem Chris Birch, egy másik brit kommunista is Budapesten tartózkodott. Személyükben két olyan angol kommunista ifjúsági vezetőről volt szó, akik az események idején Magyarországon dolgoztak, és hazatérésük után külön elemzésben foglalkoztak a forradalom kitörésének okaival, illetve a teendőkkkel és tanulságokkal kapcsolatban. A fiatalok az önálló brit kommunista út kiépítésében látták a megoldást. Elemzésüket John Gollan eljuttatta a szovjet brit nagykövetnek abban a reményben, hogy több önállóságot eltűrő, rugalmasabb politikát fognak gyakorolni irányukban. Ezzel szemben a Szovjetunióból olyan instrukciókat küldtek a nagykövetnek, hogy miként kellene befolyásolni a Brit

⁵⁰² Why Hungarian Rose-by an Eye-Witness. *Daily Worker*, 1956. november 3. 3.

⁵⁰³ Uo.

Kommunista Párt vezetőségét az 56-os események szovjet értékelésének elfogadásával kapcsolatban.⁵⁰⁴

Ebből is láthatjuk, hogy a Szovjetunió számára még az olyan kis kommunista pártok szerepe is felértékelődött 56-ban, mint a BKP, és mindent elkövetett azért, hogy ott, ahol elméletben a legkevesebb befolyása is volt, minden rendelkezésre álló eszközzel támogatót szerezzen a politikájának.

Nem született még politikai állásfoglalás azonban a BKP részéről, miközben már elkezdődött a szuezi konfliktus is, amelynek elméletileg minden erejét le kellett volna kötnie egy ilyen rendszerkritikus csoportosulásnak, azonban a második szovjet fegyveres beavatkozás a magyar forradalom eseményeibe 1956. november 4-én nehézkessé tette a többi ügyben történő előrelépést.

Az 1956-os forradalom 50. évfordulóján a BKP Végrehajtó Bizottságának egykori tagja, az akkor 94 éves Max Morris nyilatkozott a *The Guardiannak*.⁵⁰⁵

Emlékei szerint miközben a vezetőség 1956. november 4-én a londoni Kings Streeten, a Covent Gardenben tanácskozott arról, hogy miképpen viszonyuljanak a szovjetek magyarországi beavatkozása kapcsán, addig a közeli Trafalgar téren többezres tömeg tiltakozott a szuezi francia, angol, izraeli katonai akció miatt.

A BKP vezetőségének a magyarkérdés megtárgyalása lényegesebb volt, mint a részvételük egy kormányellenes demonstráción. A brit kommunistáknak eszébe sem jutott, hogy a brit kormány már 1942-től folyamatosan lehallgatta politikai üléseiket. John Gollan, a májusban ismételt megválasztott BKP VB-főtítkár jogosnak tartotta a szovjetek fegyveres beavatkozást a magyar forradalomba, mert az imperializmus térnyerési próbálkozásának tartotta az eseményeket; szerinte amennyiben a felkelés győz, Magyarországból fasiszta támaszpontot építettek volna ki.⁵⁰⁶

A szovjet beavatkozás igazolása lett a BKP vezetőségének 1956. november 4-i magyar eseményekkel foglalkozó határozatának a lényege. Ezt az október 4-én éjjel elfogadott végrehajtó bizottsági határozatot az 1956. november 5-i *Daily Worker* az első oldalon közölte.

A határozat szerint a szovjet csapatok 1956. november 4-én az új magyar kormány hívására a szocializmus védelmének érdekében avatkoztak be Magyarországon. A BKP vezetősége Mindszenty bíboros 1956. november 3-i rádióbeszédéhez kap-

⁵⁰⁴ SZEREDA, Vjacseszlav: *1956 és az angol kommunista párt válsága*. In: Tekintet 9. 1996. 3–4. 80–102.

⁵⁰⁵ How Soviet tanks crushed dreams of the British communist. *The Guardian*, 2006. október 21. <http://www.guardian.co.uk/world/2006/oct/21/politics.past> (2009. március 29.) Idézi: RÁCZ János: A magyar forradalom következményei a Manchester Guardian tükrében (1956. november 4. – 1957. december 31.) In: *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Főszerk.: GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK. Új- és Jelenkori Történeti Program, 2010. 250. (A továbbiakban: RÁCZ, 2010.)

⁵⁰⁶ Uo.

csolta azt az időpontot, amikortól az „ellenforradalmárok” átvették a hatalmat. Az új Kádár-kormány programját kiválónak találták, és ezt helyezték szembe az állítólagos „Mindszenty-programmal”.

A szovjet hadsereg beavatkozása állításuk szerint megvédte a világot a fenyegető fasizmustól, és az újabb háborútól.

„Mit jelentett volna a magyar fasizmus eljövetele? Ez bátyát teremtett volna a nyugati imperializmusnak és reakciónak Európa szívében, egy szövetségest Adenauer Németországának és náci katonai erejének, egy lándzsadöfést a szocialista kelet-európai államok közepébe, megvetve az ágyat a jövő háborújának.

A szovjet erők választása tiszta volt: vajon segítsenek a magyar szocialistáknak és kommunistáknak harccal megelőzni a fasizmus visszatérését, vagy álljanak és nézék ahogy a magyar és nyugati reakció összezúzza a magyar népet. Vajon segítsenek megőrizni a szocializmus eredményeit Magyarországon, vagy engedjék az imperializmusnak egyszer és mindenkorra elfoglalni Magyarországot, hogy bázisként használja a szocialista államok ellen.

A Szovjetunió a hozzá intézett kérésre adott válaszában nemcsak a szocializmust védi meg Magyarországon, de segít megvédeni a békét és a világ munkásosztályának érdekeit is. [...]

De a szocialista rendszer meg lett védve. A fasizmus visszatérését megelőzték. Ez az alap, amelyen lépéseket tudnak tenni a múlt hibáinak kijavítására és a szocializmus megerősítésére Magyarországon. A kommunista párt Végrehajtó Bizottsága úgy tekinti az új magyar kormány és a szovjet erők magyarországi akcióját, amelyet a kommunistáknak és a szocialistáknak mindenhol támogatni kell, hogy további szolidaritásukat fejezzék ki a magyar dolgozó néppel és a harcukkal az ellenforradalommal és reakcióval szemben.”⁵⁰⁷

A cikk megjelenésének reggelén szerkesztőségi ülést tartottak, ahol a megválasztása óta most először John Gollan pártfőtitkár is megjelent. A beszédében azt állította, hogy Magyarország eredetileg fasiszta állam volt.

Egy 1950. augusztus 4-én megjelent cikket idézett a *The Times*ből, amely arra utalt, hogy hazánkban a katolikus egyház komoly kiváltságokkal rendelkezett, és ezt törték meg a XX. század közepén; mindegy, hogy milyen rezsim is tette ezt. Illetve azt is kijelentette, hogy bármilyen hibák, illetve kivégzések is történtek, Magyarország munkásállam, és ezért a szovjetek beavatkozása teljesen jogos volt.

Azt állította: Mindszenty Nagy távozását, valamint a kapitalizmus, illetve az egyház politikai hatalmának a visszaállítását és a nyugati beavatkozást óhajtotta. A vita során Malcolm MacEwen már bejelentette, hogy a lapnak talán jobb lenne, ha

⁵⁰⁷ Hungary. *Daily Worker*, 1956. november 5. 1.

ő távozna.⁵⁰⁸ A Moszkvából csak ezután hazatért Campbell támogatta a pártvezetés nézőpontját, természetesen ezzel is tovább mélyítette a szakadékot a két táborra szakadt szerkesztőségben.

A nyilatkozatból látható, hogy a BKP vezetősége döntött és teljes mellszélességgel a szovjet politikát, azaz a Kádár-kormányt támogatta az immár ellenforradalomnak nyilvánított magyar forradalommal és képviselőivel szemben.

Pedig 1956. november 3-án még a *Daily Worker* szerkesztőségének egyes tagjai nyíltan kiálltak a forradalom mellett. Erre Hajós Edit az egykori *Daily Worker*-tudósító esete adott lehetőséget, akit annak idején éppen Campbell alkalmazott a napilap budapesti tudósítójaként Magyarországon. Hajós Edit, vagy írói álnevén Edith Bone Budapesten született 1889-ben, kommunistaként megjárta Párizst és Angliát is. 1949-ben visszatért Magyarországra, ahol mint háborús kémletartóztatták és hét évig raboskodott különböző magánzárkákban 1956-os szabadulásáig.⁵⁰⁹ A különös az a történetében, hogy Campbell és Pollitt udvarias kérésekkel próbálta kipuhatolni az eltűnésének körülményeit, és amikor kiderült, pontosan mi is történt, Allen Hutt főszerkesztő-helyettes kivételével az egész *Daily Worker* szerkesztősége megdöbbsen, különösen az okozott fájdalmat számukra, hogy az általuk megbízott tudósító hét évet töltött magánzárkában.⁵¹⁰

Ez persze csak a *Daily Worker* akkori szerkesztőségének és az angolszász szakirodalomnak a sajtóságos olvasata. Hajós Edit valójában egy fordítás miatt érkezett Budapestre, amellyel egy magyar kiadó bízta meg, és mielőtt Magyarországra érkezett volna, maga jelentkezett a *Daily Worker* szerkesztőségébe, hogy felajánlja tudósításait a lapnak. Fizetésről szó sem volt, pusztán igazoló iratokat szeretett volna kapni a laptól az idős hölgy, cserébe például a Lánchíd újjáépítéséről szóló cikkeiért, amely valljuk be, pompásan beleillett az új és nagyszerű kommunista országokkal kapcsolatos *Daily Worker*-tudósítások körébe.⁵¹¹

Mindenki jól járt volna: Hajós Edit megkapja a *Daily Worker* védelmét, és ezt megfelelő cikkek közlésével hálálja meg. A kérdés most az, hogy valóban megvédte-e a *Daily Worker* Hajós Editet? Szerinte ez nem így történt. Miután kiszabadult a börtönből és hazatért Londonba 1956 végén, kiderült, hogy Rákosi titkárnője 1949-es elfogásakor felhívta Londont, hogy megkérdezze: ténylegesen a *Daily Worker* által megbízott tudósító-e az idős hölgy?

⁵⁰⁸ MACLEOD, 1997. 149–150.

⁵⁰⁹ BONE, 2007.

⁵¹⁰ CALLAGHAN, 2003. 71.

⁵¹¹ BONE, 2007. 40–42.

Azonban a lap nemleges választ adott, ezzel megpecsételve a sorsát. Később a *Daily Worker* szerkesztője azt közölte a hölgy egyik barátjával, hogy attól tartanak, ez az információ lett a bebörtönzés egyik oka.⁵¹²

Hajós Editet 1949. október 1-én tartóztatták le, Rajk László kivégzésének az időpontja pedig 1949. október 15-e volt.

Peter Fryer, aki éppen ebben az időben közvetítette a per eseményeit a *Daily Worker* számára, találkozott is az idős hölgygel 1949 szeptemberében Budapesten, aki ekkor már angliai hazatérésére készült. Fryer állításai szerint még segített is egy sakk-készletet választani a hölgynek a közös vásárlás során.⁵¹³

A Rajk-perről mindent tudott a BKP, persze csak a „hivatalos” formában. Érdekes elgondolkodni azon, hogy a „tévedés” helyett valójában az akkori kommunista szokásoknak megfelelően önmagukat cenzúrázták, és a látszatát is el akarták kerülni, hogy kiálljanak valaki mellett, akit egy „baráti” kommunista párt éppen be akart börtönözni.

Mindez természetesen komoly kérdéseket vetett fel a magyarországi kommunizmus fejlődésével kapcsolatban is. Ennek következményeképpen a szerkesztőség 19 tagja egy nyilatkozatot írt alá, amelyet Malcolm MacEwen szerkesztő olvasott fel a Végrehajtó Bizottság előtt, amelyben kijelentették, hogy az Edith Bone-ügy „nemcsak a rendszer sajátosságát mutatja meg, hanem magába foglalja a bűneit is. Ez most tisztázza, hogy ami ott történt egy népfelkelés volt a becstelen rendőrállammal szemben...”⁵¹⁴

Azonban a *Daily Worker* szerkesztőségének kiállása ellenére csupán a Végrehajtó Bizottság két tagja nem szavazta meg a második szovjet beavatkozást támogató VB-határozatot. A másként gondolkozók közül Max Morris és Arnold Kettle azonnal megadták magukat a pártfegyelemnek, ezzel fenntartották az egyhangú döntés látszatát.⁵¹⁵

A pártvezetés tehát döntött, nyilvánvalóvá tette a szándékait, a kérdés csak az volt, hogy győz-e mindenkinél a pártfegyelem, és követik-e a *Daily Worker*ben a szokásoknak megfelelően megjelent pártutasítást, vagy ellenkeznek-e azzal. A szerkesztőségben voltak, akik ez utóbbit szerették volna, azonban a főszerkesztő Campbell mindenben támogatta a párt vezetőségének iránymutatását, ha voltak is kétségei, azt tette, amit általában az ilyen helyzetekben helyesnek érzett. Kérdőjelek nélkül elfogadta és továbbadta, hogy a magyar forradalom valójában ellenforradalom volt, és a szovjet katonaság beavatkozása sajnálatos, de szükségszerű esemény.

⁵¹² BONE, 2007. 58–59.

⁵¹³ FRYER, 1956. http://www.marxists.org/archive/fryer/1956/dec/7_budapest.htm (2012. július 12.)

⁵¹⁴ Uo.

⁵¹⁵ CALLAGHAN, 2003. 71.

Aznap amikor megjelent a párt határozata és értékelése a magyar eseményekkel kapcsolatban, leveleket is közölt, amelyek a szuezi és budapesti történetekre reagáltak. Az egyik dublini olvasó szembement a már ismertetett pártállásponttal, és a történeteket teljes egészében a szovjet sztálinista politikának tulajdonította, illetve demokratizálódást sürgetett. Többet szeretett volna kapni a pénzéért egy szimpla pártlapnál.

„Az Isten szerelmére, nézzünk szembe a tényekkel Magyarországgal kapcsolatban. Bőséges bizonyítéka van annak, hogy a rezsim zsarnoki és becsstelen volt, és a magyar emberek többsége buktatta meg – írta. Nyilvánvalóan diktatúra volt, de nem a munkásosztály vagy a párt diktatúrája, hanem a párt egy csoportja állt szemben az egész nemzettel. [...] Ezt a típusú uralmat a Szovjetunió alakította ki a népi demokráciákban, és erőszakkal döntötte meg a magyar és a lengyel nép szocialista államok közötti felebaráti szeretete, amelyet mi nem értünk. Az elmúlt pár hét eseményei szörnyű tanulsággal kell, hogy legyenek valamennyiünknek. [...] Legyen egyszer és mindenkorra teljesen vége az elkendőzésnek és az elmosásnak, illetve a politikai hírek torzításának vagy elhallgatásának. Hagyjuk ezt meg a kapitalista sajtónak.”⁵¹⁶

Egy másik olvasó később megjelent véleménye szerint az egész határozat elhibázott volt és téves, és nem győzte meg az embereket arról, hogy a szocializmust támogassák Nagy-Britanniában. Nincsen elég bizonyíték a párt kezében a levélíró szerint, hogy a BKP vezetősége olyasmiket jelenthessen ki könnyű szívvel, hogy a szovjetek beavatkozását üdvözölte a magyar nép, mert az ellenforradalommal szembeni védelmezőit látta a szovjet hadseregben. Tehát bár a levélíró igazolva látta, hogy az 1956-os magyar forradalomban ellenforradalmi elemek, bandák is garázdálkodtak, szerinte a BKP Végrehajtó Bizottságának az állásfoglalása rossz hatással volt a szocializmus ügyére.

„[...] Saját nézőpontunk az, hogy a szovjet hadsereg akciója megsértette a világbékét és a szocializmus ügyét és nem érezzük, hogy meg tudnánk védeni, hacsak meggyőzőbb bizonyítékokat nem tudnak felmutatni. Figyelembe véve, hogy a Végrehajtó Bizottság nyilatkozata igényes feldolgozása az események szovjet magyarázatának, mielőtt a teljes bizonyíték a rendelkezésre állna, káros a pártunk munkájára, hogy támogatókat szerezzen a szocializmusnak Nagy-Britanniában.”⁵¹⁷

Természetesen azért voltak ellenvélemények is:

„[...] Nyilvánvaló, hogy joggal vagy jogtalanul, a körülményeket, tévedéseket és hibákat, az emberek többsége a Szovjetunió befolyásának, a Szovjet Kommunista

⁵¹⁶ What Our Reader Say. *Daily Worker*, 1956. november 5. 2.

⁵¹⁷ Readers Forum, Hungary: Keep your heads. *Daily Worker*, 1956. november 9. 2.

Párt vezetési gyakorlatának, [...] a szovjet csapatok magyarországi jelenlétének tulajdonítják – állította egy másik levélíró.

Ilyen körülmények és több nehézség közepette, amilyenek a hozzá nem értés vagy bürokrácia (még a megalapozatlan hírek és nehézségek is) a Szovjetunió hibáztatására irányulnak, még az ellenforradalmárok kétségtelen célja nélkül is, amely arra irányul, hogy táplálják a tüzet és a Szovjetunió több valódi segítségét csökkentsék vagy elutasítsák.”⁵¹⁸

A vélemények közül természetesen nem hiányozhat a kommunisták részéről az Amerikai Egyesült Államoknak címzett kritika sem, amelyet oly sokat hangoztattak a magyar forradalom kapcsán.

„Mindenki, aki őszinte barátja a világ valamennyi munkásának, megdöbbsen a Magyarországon történt mostani eseményeken, azokon, amelyek kétségtelenül részben a magyar nép egy részének igazságtalan szenvedését okozták.

De, ami ugyanolyan mértékben megdöbbsen, hogy a haladó szellemiségű emberek között többen kétségtelenül őszintén hiszik és gondolják, hogy a magyarországi harcokban nem volt része az Egyesült Államok által állandóan és magas fokon szervezett ellenforradalmi erőeknek.”⁵¹⁹

A magyar forradalom a pártvezetőség által elfogadott módon került nyilvánosságra és legfőképpen a kommunista párttagok elé. Természetesen a pártfőtitkár, John Gollan megjegyzéseket fűzött a párt vezetése által már elfogadott határozathoz. Ez egy sajátosan használt logika szerint mindig is így működött a kommunista pártban, amelynek célja a hezitálók meggyőzése a vitatott párthatározat teljes elfogadására.

John Gollan politikai összefoglalóval kezdte beszámolóját a magyar ügyről. Különösen erős hangsúlyt fektetve a 2. világháború előtti időkre, amikor a magyar katolikus egyházat különösen erősnek láttatta, illetve Horthyt mint a fasizmus egyik vezetőjét és Hitler szövetségését jellemezte, miközben Szálasiról szót sem ejtett. Illetve ezek mellett megjegyezte az SZKP XX. kongresszusának problematikáját, amely kritizálta a párt belső demokráciájának hiányát, az egyszemélyi vezetést, a szocialista törvények figyelmen kívül hagyását, a rendőri brutalitást, amely mélyen áthatotta Kelet-Európát éppúgy, mint a Szovjetuniót. De azonnal másra helyezte a hangsúlyt a további elemzésében, amikor a következőket állította:

„Egyike a hibáinknak, amiért kritikát kell gyakorolnunk magunk felett az, hogy nyilvánossá tettük ezeket a fejleményeket. Nem tettük elége tisztává, hogy a szocializmushoz vezető út ezekben az országokban hosszú folyamat eredménye volt. Az egyetlen vágyunk, hogy leleplezzük a kapitalista sajtót és publikáljuk a szocializmus

⁵¹⁸ What Our Reader Say. *Daily Worker*, 1956. november 5. 2.

⁵¹⁹ What Our Reader Say. (U.S. Inspired Harry Francis London S.W.) *Daily Worker*, 1956. november 5. 2.

És ha nem követik a vezetésünket, hogyan reméljük, hogy segíthetjük a létező szocialista államok ügyét, [...]].

Azzal, hogy beismerjük a tényeket, nem tudnak meggyengíteni minket, inkább gyengítenének azok a kiadott határozatok, amelyről minden nem kommunista olvasó azt hiszi, hogy tartalma rövidlító és az elhallgatott tények miatt nem meggyőző.”⁵²¹

A különös levél bár elismeri a kommunizmus és a párt hibáit a Magyarországon történetekben, miközben nem tagadja a beavatkozás helyességét, amellyel véleménye szerint megakadályozták, hogy a kommunisták által ellenőrzött világban létrejöjjön egy „fasiszta bátya”.

Visszaemlékezésében ezzel szemben azt állította, hogy 1956. november 18-án elküldtek egy kollektív tiltakozó levelet a *Daily Worker*nek a magyar forradalom vérbe fojtása miatt.

A levelet több történész is aláírta, azonban a *Daily Worker* megtagadta a közlését, ezért a párton kívüli sajtónak küldték el.

A *New Statesman* és a *Tribune* 1956. december 1-i számában jelent meg a tiltakozásuk. A megfogalmazott üzenetükben egyértelműen elítélték a BKP Végrehajtó Bizottságának azt a kritikátlan támogatását, amelyet a magyar forradalmat leverő Szovjetuniónak nyújtott.⁵²² Akkor most melyik az igazi Hobsbawm?

Azt hiszem mindkettő; az is, aki nem lépett ki a kommunista pártból, mert nem akarta, hogy azok öleljék a keblükre, akikkel szemben éveken át meghatározta saját magát, illetve az is, aki nem tudta elfogadni mindazt, ami a BKP-ben történt. Saját maga elsősorban a büszkeségével magyarázta a pártban maradását.

„Ha megszabadultam volna a párttagságból adódó hátránytól – állította –, az sokat javított volna szakmai előremenetelem kilátásain – nem utolsósorban az USA-ban. Könnyebb lett volna csöndben kihátrálni. De így bizonyítani tudtam magamnak, hogy ismert kommunista létemre, és az ebből fakadó hátrány ellenére is sikeres – most mindegy, a siker mit jelent – szakmai utat jártam be a hidegháború kelloz közepén.”⁵²³

Saját véleményem ezzel szemben az, hogy nem tudta megtagadni az egész fiatal-ságát és mindazt, ami vele történt a kommunista mozgalomban egy olyan esemény miatt, amelynek értelmezésében nem értett egyet a pártvezetéssel. Mindenesetre elég nehéz megérteni ezt a kettősséget, különösen akkor nehéz, ha figyelembe vesszük a történésztársai, Thompson és Saville, hozzáállását az 1956-os eseményekhez, akik megalapították a *The Reasoner* folyóiratot, ahol szabadon beszélhettek a kommuniz-

⁵²¹ Readers Forum. Hungary. HOBBSAWM, Eric: Keep your heads. Suppressing facts. *Daily Worker*, 1956. november 9. 2.

⁵²² HOBBSAWM, 2008. 235.

⁵²³ Uo. 247.

mus problémáiról és lehetséges alternatívákat dolgozhattak ki a pártélet megfelelő megújítására.

A *The Reasoner* lapjain már az első szovjet beavatkozást is elítélték. Az újság köré csoportosult értelmiségi társaságnak egyáltalában nem állt szándékában elfogadni azt a kialakult helyzetet, hogy a pártvezetőség megmondja nekik, mikor, mit és hogyan kell cselekedniük. Szó sem lehetett arról, hogy bármilyen párthatározatnak engedelmeskedve beszüntessék az újság kiadását.

A vezetés azonban nem nyugodott bele és nem fogadta el, hogy létezhet az övékén kívül álló olyan, párttagokat tömörítő lap, amely a demokratikus centralizmus szabályaitól mentesen, akár kisebbségi, vagy a hivatalos pártvonaltól eltérő véleményeknek adhat fórumot. Hamarosan a hivatalos véleményt megfogalmazó *Daily Worker* közleményben tudósíthatott: Thompson és Saville elvtársaknak három hónapra felfüggesztették a párttagságát. Az enyhe büntetés oka nyilvánvaló. Olyan fontos értelmiségiekről volt szó, akiket már egy sereg BKP-tag kísért figyelemmel, ezért a kizárásuk nem kötődhetett a Végrehajtó Bizottság munkájához.

Az indoklásban kiemelték, hogy megszegték a *The Reasoner* megszüntetésére tett ígéretüket. Illetve a folyóirat harmadik számában követelték, hogy a BKP vezetősége az igazságnak megfelelően ítélje meg a kelet-európai eseményeket. Ráadásul megígérték, hogy amennyiben nem látnak a helyzetből kiutat, új szocialista újságot hoznak létre.

Ez a nyilatkozat volt a legfájóbb, mert pont egy olyan kérdésben érintette a BKP-t, amelyben a vezetés ellenzéke már napi szinten kihívást jelentett, és ez a *Daily Worker* is nehéz helyzetbe hozta. Az egész kérdés sokkal inkább felvetette a párt demokratizálásának a szükségességét is, hiszen a pártvezetés nem akarta elfogadni, hogy alulról mondják meg számukra, mit is kell gondolniuk az 1956-os magyar forradalomról. Saját magukat tekintették továbbra is a többségnek, és ezt a *Daily Worker*ben is kifejtették.

Tehát nemcsak visszautasították a többség döntését és hasonló felelősséget vállaltak, mint más párttagok, de egy nyilatkozatot is tettek, amelyet úgy tudunk értelmezni, mintegy törekvést, hogy megkíséreljenek létrehozni egy alternatív vezetést a párton belül, azzal, hogy a választott bizottságoknak, frakcióknak vagy párttagoknak is azt javasolják, hagyják el a pártot és alternatív csoportként összegyűjtse őket.

Megkísérlik befolyásolni a pártpolitikát ezzel a fenyegetéssel. A *The Reasoner* első számában azt nyilatkozták: „Ennek az újságnak nem célja bátorítani politikai frakciók létrehozását. A harmadik számban kijelentették, hogy kezdeményezik egy ilyen megalakítását. Az első számban hangsúlyozták, hogy a *The Reasoner* tisztán vitalap lesz. Az utolsó számot felhasználva egy teljes skálájú támadást intéztek a párt jelenlegi politikája ellen, és másokat is felszólítottak arra, csatlakozzanak a szervezett

erőfeszítéshez, hogy megakadályozzák ennek a politikának a működését. [...] A párt szabályain és szervezetein kívül tevékenykedtek, párttagok tájékoztatása nélkül, és a párt választott bizottságainak felelőssége nélkül most kinyilvánították szándékukat, hogy megszervezzenek másokat és szembeszálljanak a párttal hacsak a Végrehajtó Bizottság nem fogadja el a különleges kívánságaikat. A jelenlegi helyzet súlypontjának és a megbeszélésének a párton belül kell maradnia, és meg kell teremteni a párt fegyelmét; a párt döntések betartása minden párttag számára fontosabb legyen, mint valaha. A Végrehajtó Bizottság ezért nem tudja figyelmen kívül hagyni Thompson és Saville elvtársak fegyelmezetlen, romboló és antidemokratikus tevékenységét. A döntés értelmében három hónapos időszakra felfüggesztik a párttagságukat, mert visszautasították a párt határozatának a végrehajtását, és káros magatartást követtek a párttal szemben, valamint hogy átgondolják helyzetüket a felfüggesztési időszakuk végére.”⁵²⁴

A lap közölte a rövid válaszukat a felfüggesztéssel kapcsolatban, amelyben a két történész azt fejtegette, hogy úgy érzik, a felfüggesztésükben a legnagyobb szerepet az játszotta, hogy ellenkezett a véleményük a pártvezetéssel a Szovjetunió magyarországi politikájával és a forradalomba való beavatkozásával kapcsolatban. Végül a felfüggesztésre adott válaszként kiléptek a pártból.

„A Kommunista Párt Végrehajtó Bizottsága arról a múlt hétfévi döntéséről informált minket, hogy felfüggesztik párttagságunkat három hónapra, hogy felülvizsgáljuk álláspontunkat ezen időszak alatt, amiatt hogy kiadtunk egy nem hivatalos kommunista lapot, a *The Reasonert*.

A Végrehajtó Bizottság határozata nyilvánvalóvá tette, hogy a döntésükben alapvető szerepet játszott, hogy szerkesztőségünk elítélte a szovjetek magyarországi beavatkozását. Nem áll szándékunkban fellebbezni a Végrehajtó Bizottság döntésével szemben és mindketten lemondunk a párttagságunkról.

Nézőpontunk szerint a volt kommunista párttagoknak együtt kell maradniuk, és kezdeményezniük kell helyi szocialista csoportok létrehozását [...] az ilyen csoportok regionális és országos konferenciáit később lehet megtartani.”⁵²⁵

Campbell természetesen szintén támadta a *The Reasonert*, mert véleménye szerint aláásták a pártvonalat, de James Friell, a lap karikaturistája azt válaszolta neki, hogy a *The Reasonernél* vagy Thompsonnál és Savillénél sokkal inkább hibáztatható maga a Végrehajtó Bizottság, tehát a pártvezetés.⁵²⁶ A főszerkesztő azonban nem engedett, egy-két levél közlésében látszott csupán halványuló kísérlete arra, hogy a BKP napi-

⁵²⁴ Communist Party & Reasoner. *Daily Worker*, 1956. november 15. 1. 4.

⁵²⁵ Uo.

⁵²⁶ BECKETT, 1998. 135.

lapja kilépjen önnönmaga által szabott árnyékából és több legyen annál, mint amit egy ízig-vérig kommunista pártsajtónak rendelt a párt vezetése.

A pártvonal követése lehetetlenné tette a másként gondolkodók véleményének közlését. Ez először heves tiltakozásokat váltott ki a lapnál, aztán beletörődést és végül az elhatárolódást, kilépések tömegét indította el. A BKP vezetése természetesen mindent megtett, hogy ne a belső válságuk legyen a „kapitalista sajtó” állandó témája. Ezt azonban nem igazán tudták megoldani. Ugyanis Ausztráliából is jól látták, mekkora a baj. A *The Age* ausztrál lap egy kedves kis cikket osztott meg arról az állítólagos jelenetről, amikor a Wight-szigetre tévedő John Gollant kisebb tömeg vette üldözőbe a nyílt utcán, miközben arra biztatták egymást, hogy hajítsák a folyóba a BKP főtítkárát.⁵²⁷ Az ausztrál lapban azt is közölték, hogy tömegesen hagyják ott a brit kommunisták a pártjukat, különösen a párt keménymagjához tartozó szakszervezeti aktivisták jártak élen a kilépők között.

A sok éven át folyamatosan épített kommunista párti lap a *Daily Worker* is nehezen viselte a veszteségeket.

3.3 A Fryer-ügy

A 20-as évei végén járó *Daily Worker*-tudósító, Peter Fryer eközben hiába próbálta meggyőzni a *Daily Worker* főszerkesztőjét, Campbellt azzal kapcsolatban, hogy Magyarországon valódi forradalom tört ki a fennálló sztálinista típusú rendszerrel szemben.

Pedig a fiatalember mindent megpróbált, a már előző fejezetben idézett Coutts-interjút is igyekezett az ügy szolgálatába állítani.

Fryernek egyébiránt ez az interjú a második jelentése volt a magyar forradalomról, amelyet telefonon közölt 1956. november 2-án. Ez a szöveg a forradalom kitörésének az okaival foglalkozott. Gyakorlatilag ez tartalmazta a teljes Coutts-interjút is. Fryer, mivel nem volt szemtanúja a forradalom kitörésének, Couttstól akarta megtudni az események pontos menetét és az okokat. Természetesen rövidítenie kellett mindazt, amit Coutts elmondott. Egyrészt mert a kimenő hívásokat erősen korlátozták, tehát nagyjából úgy kellett a szöveget összeszorítania, hogy 20 perc alatt le tudják gépelni a londoni kollégái. Másrészt, ami Fryer szerint sokkal fontosabb volt, hogy a szöveg az események független összegzését nyújtsa egy olyan ember által, akit a *Daily Worker* is nagyra becsült, ha már a saját véleményét nem vették figyelembe. Amikor

⁵²⁷ Reds living British Party. *The Age*, 1956. november 15. 3.

a jelentést megkapta a londoni lap szerkesztősége, egy „fél-szívű” kísérletet tettek arra, hogy Couttst politikailag naivnak minősítsék.

George Matthews, aki a BKP főtítkárhelyettese volt és ekkor a főszerkesztői pozíciót is átvette, mert Campbell Moszkvában tartózkodott, cenzúrázta a jelentést. Fryer úgy összegezte a szerkesztőség érzelmeit, hogy tartsák őt alkoholistának, vagy olyan-nak, aki idegösszeroppanást kapott vagy gondolják azt, hogy elvesztette a politikai tisztánlátását, mégis ott állt mögötte az a Coutts, akit mindenki tiszteletreméltónak és higgadtnak ismert. Talán ennek köszönhető, hogy néhány cenzúrázott mondat visszakerült a szöveg első változatába, másokat az első és a második változat között helyeztek vissza a cikkbe. Fryer szerint, mindezek ellenére, fontos gondolatokat, amelyek együtt voltak lényegesek, töröltek ki a végleges változatból. Ez a cikk pedig segíthette volna az olvasókat, hogy megértsék, mi is történt Magyarországon. Miközben a *Daily Worker* szerkesztői azt állították: ez az egész pusztán csak szerkesztési rutin volt, Fryer szerint közel 455 szót töröltek az interjúból, valamint olyan dolgokat megváltoztattak, mint a felkelés, amelyet forradalomra cseréltek, illetve a „Coutts állítja és hiszi” formákat egyszerűen „Coutts mondta” változatra módosították.

Fryer szerint mindezek a módosítások és a törlések azt szolgálták, hogy összemossák a darabkákat és eltitkolják a valós tényeket. A tudósító például hiányolta Couttstól azt az részletet, amikor idézett egy magyar kommunistát, aki a harcok alatt azt mondta: az érzések olyanok voltak, mint az 1947-es május 1-jén, amikor az utcán táncoltak. Ezt a mondatot is törölték. De ott volt még az értelmiség lázadásával foglalkozó hiányzó rész, vagy az a nyilatkozat, amely szerint a Kommunista Párt megszűnt Kommunista Pártnak lenni, csupán az állam hírközlő szervévé vált.

De nem került említésre a Rákosi–Gerő–Farkas-klikk sem. Sőt Coutts azon véleményét is törölték, hogy a szovjetek első beavatkozása október 23-án éjjel pusztán csak arról szólt, hogy Gerő és más vezetők megtarthassák a pozíciójukat, továbbá kimaradt Couttsnak a párház ostromával kapcsolatos leírása is, és még lehetne folytatni a sort az újságíró egyéb panaszaival.⁵²⁸

Közben Fryer és más nyugati újságírók számára is forró lett a helyzet, a második szovjet beavatkozás – 1956. november 4. – után. A Duna Szálló már nem biztosította a hírek eljuttatásának a lehetőségét, mivel valamennyi telefonkábelt elvágták, és az újságírók élete is veszélyben forgott az állandó tűzharcban. Fryer egy korábbi megállapodásnak köszönhetően a brit követségre ment, ahol a forradalommal erősen szimpatizáló Leslie Fry követ már várta a zszurnalisztákat.

⁵²⁸ FRYER, 1956. http://www.marxists.org/archive/fryer/1956/dec/4_how_the_revolution_began.htm (2012. július 12.)

Állítólag egy, a londoni *Daily Worker* újságírói közül hangot adott a kommunista ideológiából való kiábrándulásának. Kijelentette, hogy elég tapasztalatot szerzett a valódi kommunizmusból Budapesten, ezért megtagadta az addig követett eszmét.

A brit követ, Leslie Fry szem- és fültanúja volt az eseménynek, sőt a történet szerint büszke volt arra, hogy egy ilyen emberrel foghat kezét. A jelenetet Dennis Davidson is olvashatjuk, aki a követhez hasonló büszkeséggel számolt be erről, azt is megjegyezte, hogy mindannyian hasonlóan éreztek, mint a brit követ.⁵²⁹

Kérdés, hogy ki lehetett ez a kommunista újságíró. Adódna a lehetőség, hogy nem más, mint Peter Fryer szorongatta a brit diplomata kezét, miután nyilvánosan hamut szórt a fejére.⁵³⁰

Ennek azonban ellentmond Fryer visszaemlékezése a történetekre, szerinte Fry valóságos szózatot intézett a *Daily Worker* és a balsorsú képviselője ellen. Mindketőjüket lecsillapította Davidson, illetve Ivor Jones a BBC-től.⁵³¹

Mintha mindenki kicsit máshogyan emlékezett volna a történetekre. Kommunista maradt Fryer? Sok minden elhangozhat egy kiélezett vitában, Fryer is mondhatott olyanokat, amelyeket nem is gondolt komolyan, miközben mélységesen szégyellte magát a történetekért és kínozza a lelkiismerete.

Fry követ bizonyára úgy érezte, itt van ez a kommunista újságíró, de nem látja, mi minden történt ebben az országban. Sőt nem tagadta meg azt a kommunista eszmét, amely idáig vezetett. Ugye milyen felháborító? Nem csoda, ha összevesztek. Fry bár valóban mindent megtett követként, hogy a lehető legjobban képviselje a magyar ügyet, de ebből a vitából is látható, hogy egyáltalában nem tudta, hogy mi minden játszódott le Peter Fryer lelkében a történetek következtében. Saját elvtársaival volt vitája elsősorban, nem a kommunista hitét veszítette el, de mélységesen csalódott azokban, akikkel sokáig sorsközösségben élt, ráadásul megtagadta a Szovjetunió politikáját is.

A kommunista hit és a Szovjetunió sajátosságos céljai közötti különbségek ekkor váltak világossá sok párttag és kommunista számára végérvényesen. Pontosan ez történt Peter Fryer esetében is. Persze bombasztikus lett volna, ha a *Daily Worker* újságírója megtépi a ruháit az angol követ és honfitársai előtt. Bizonyára mondott vad dolgokat és szidalmazhatta a szovjeteket is, nem kímélve esetleg azokat az otthoni párttársait, akikben nagyot csalódott. Éppen a történet folytatása miatt és a fentiek alapján gondolom azt, hogy egyáltalán nem foglalkozott ott és akkor azzal, hogy megtagadja

⁵²⁹ DAVID, Dennis: *1956 Világoskék Pimpernel (életem története)*. Debrecen, Hajja, 2006. 173. Idézi: RÁCZ, 2007. 224.

⁵³⁰ MOLNÁR, 2007. http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (2007. február 11.)

⁵³¹ FRYER, 1956. http://www.marxists.org/archive/fryer/1956/dec/9_the_second_intervention.htm (2012. július 12.)

a kommunizmust. Tehát összefoglalva: nem Fryer volt az, aki megtagadta a Brit Követségen a kommunizmust. De akkor ki az, akinek köze volt a brit kommunista újsághoz és járt a követségen? Ez csak egy ember lehetett: Hajós Edit, vagy írói nevén Edith Bone.

A magánzárkából és a börtönből 1956. november 1-jén szabadult. A börtönből egyenesen a követségre érkezett, és valóban volt köze a *Daily Worker*hez is. Edith Bone a konzullal beszélt, de elképzelhető, hogy szó volt az „élményeiről” is.

A börtönben alkalma volt orosz nyelvű könyveket olvasni, például a mezőgazdaságról, de fordítania is kellett oroszról magyarra egy kézikönyvet, amely a törvényszéki pszichológiával foglalkozott. Az olvasás, és a fordítás közben összeállt benne egy valósabb világ a Szovjetunióról és a kommunizmusról és megdőlt benne az addig létező kép azzal kapcsolatban, hogy a kommunizmus a humanizmusért küzdene.

„Most körbeértem – írja –, az embertelenség elleni lázadásom vitt a Kommunista Pártba, és ennek a könyvnek minden lapjáról kiáltó, mélyen gyökerező embertelenség számolta fel végképp az elvakultságom, semmisítette meg utolsó illúzióimat, és szabadított meg a lidércnyomástól, mely harminc keserves éven át kísért, miközben kétségek és öntudatlan belső ellenállás kérdőjelezték meg minden szómat és minden cselekedetemet.”⁵³²

A brit követségről az újságírók gépkocsikkal jutottak el a biztonságot jelentő Ausztriába.

1956. november 10-ére nyilvánvalóvá vált számukra az is, hogy a harc lényegében eldőlt. 1956. november 11-én délután, nagyjából két órakor lépték át a határt, és Fryer immár Bécsből próbálkozott meggyőzni, egy újabb telefonon diktált jelentésével a *Daily Worker* szerkesztőségét. A felesége végül megmondta neki azt, amit már maga is sejtett; nem fogják közölni az általa elmondottakat még a szerkesztőség tagjaival, újságíróival sem.⁵³³ Természetesen egy újságíró nem viseli el sokáig, pláne ha szemtanúja is egy eseménynek, hogy figyelmen kívül hagyják vagy cenzúrázzák, pont azok, akik elküldték és tudósításokat kértek tőle. Ekkor kapta meg az írásait a *New Statesman*, a baloldali lap. Majd később a *Daily Express* is. Természetesen ezek a lapok nem a BKP lapjai voltak, ennek köszönhetően rögtön megtámadták az általuk megbízott újságírót, és azzal vádolták, hogy őket támadja a kapitalista sajtóban.

Hamarosan külön cikkben foglalkozott a *Daily Worker* a történetekkel, maga a főszerkesztő, J. R. Campbell nyilatkozott a lapban. A főszerkesztő különösen azt nehezményezte, hogy Fryer a *Daily Express*hez ment, és ott mesélte el a történetet. Mindezt

⁵³² BONE, 2007. 150–151.

⁵³³ FRYER, 1956. http://www.marxists.org/archive/fryer/1956/dec/9_the_second_intervention.htm (2012. július 13.)

akképpen, hogy a *Daily Express* úgy mutatta be az eseményeket, mint a lelkiismeret ütközését a kommunizmussal, és a *Daily Worker* belső krízisééről festettek képet.

Campbell azzal védekezett, hogy Fryer bár megígérte neki, nem jött be a szerkesztőségbe a hazatérése óta; a levelének a közlését Campbell visszautasította. Magyarországról az 1956-os forradalomról közölt Fryer-interjúkat szintén nem közölte a lap. Az indoklásból kiderült, nem lehet olyan cikket közölni a *Daily Worker*-ben a magyar forradalomról, amely nem találkozik a BKP vezetőségének akaratával. Tehát nem volt sok választása azoknak a BKP-ben, akik forradalomnak ítélték az 1956-os magyar eseményeket.

„[...] csak két jelentést adott telefonon. [...] Az első jelentését, amely nem volt teljes, nem használtuk fel. A másodikat csupán megvágtuk. A történet, amit Fryer a második jelentésben adott, újra és újra megváltozott a stáb nyomása alatt. [...] Egy változtatás történt az első bekezdésben a kiadások között. [...] Az első, nem teljes jelentés azért nem lett használva, mert groteszkül egyoldalúan számolt be a tényekről. Ez úgy mutatta be a Magyarországon történt teljes előző időszakot, mint egy valóságos diktatúrát. [...] De Fryer az első nem teljes jelentésében egyáltalán nem tett említést a szocialista városokról vagy más jelentős szocialista fejlődésről Magyarországon. Ez hát a groteszk egyoldalúság. De a legrosszabb tulajdonsága, Fryer első és harmadik jelentésének – a harmadikat Bécsből küldte –, hogy egyáltalán semmilyen eleme nem volt az ellenforradalomnak. [...] Ezért volt értéktelen az első és a harmadik jelentés, amit küldött. Senki sem állítja a *Daily Worker*-ben, hogy Magyarországon semmi más nem történt csak ellenforradalom. A munkások nagyszámú részvétele túlságosan nyilvánvaló volt, de ez nem igazolja az elutasítását annak, hogy az ellenforradalom is jelen volt, vagy a Nagy-kormány folyamatos jobbra tolódása hatalmas lehetőséget teremtett a további kifejlődésére. [...] Nem érv csak azt kijelenteni, hogy azért, mert munkások álltak ellen az oroszoknak, egy: nem volt semmilyen ellenforradalom, kettő: jelentéktelen volt. [...] Nem azért utasítottuk el, hogy kinyomtassuk az anyagait, mert kellemetlen tényeket tartalmazott, hiszen milyen történések lehetnének ma kellemesek Magyarországon? Azért utasítottuk el, mert rosszul és reakciósan tárgyalja a tényeket. Nem érezzük, hogy bocsánatot kell kérnünk, amiért így teszünk. Nyilvánvalóan a hiba melletti makacs kiállása juttatta ide Fryert és nem csak azok, akik egyetértenek a Kommunista Párt Végrehajtó Bizottságával, hanem mindazok, akik megértik az aljas együttműködését a kapitalista sajtóval, illetve a jelenlegi bomlasztó tevékenységét.”⁵³⁴

⁵³⁴ CAMPBELL, J. R.: Peter Fryer and the Daily Express. *Daily Worker*, 1957. november 19. 1. Idézi: RÁCZ, 2013. 363.

Ebből a cikkből is leszűrhető, hogy pontosan mit is szeretett volna elérni a *Daily Worker* főszerkesztője. Elképzelhetetlen volt a számára, hogy Magyarországon nem volt jelen az ellenforradalom bármilyen módon. Nem tudta elfogadni, hogy a Szovjetunió hibázott a beavatkozásokkal, és azt sem tudta megemésztetni, hogy lehet olyan kommunista, aki ha más is a véleménye, nem tartja magát a kommunista szokásokhoz és hangot ad a nyilvánosság előtt a meggyőződésének. Kijelenthetjük, hogy olyan vezetővel, mint J. R. Campbell még az esélye sem volt meg, hogy a pártvonaltól olyan jelentősen eltérő vélemény, mint amilyen Peter Fryeré is volt, megjelenhessen a *Daily Workerben*.

Az más kérdés, hogy a magyar helyzettel foglalkozó részben a lap befogadta néhány kételkedő véleményét a kérdésben. És őszintén szólva nem csak a kommunista újságot olvasó, de alapvetően baloldali meggyőződésű lapvásárlók között sem mindenki osztotta azt a véleményt, hogy ellenforradalmárok voltak a magyar események részvevői.

[...] „Komoly veszély jelentett a fasiszmus Magyarországon, mielőtt a Vörös Hadsereg beavatkozott volna? A szemtanúk köztük Basil Davidson a *Daily Herald*től, Bruce Renton a *New Statesman*től és Peter Fryer a *Daily Worker*től látszólag egyetértenek abban, hogy nem. A körülmények figyelembevételével jó dolog lenne megvárni több bizonyítékot, mielőtt feltételezzük, hogy a Szovjetunió ítélete szükséges és megfelelő volt.”⁵³⁵

De ez nem igazán érdekelte a *Daily Worker* szerkesztőit, elég ha megnézzük, hogy vélekedett az egész Fryer-kérdésről a kiadásért felelős vezető, David Ainley, amikor a következőket nyilatkozta az esettel kapcsolatban a munkatársainak:

„Hiba volt Fryert küldeni. Hisztérikus volt bizonyos kérdésekben. Számos elvtársunk felháborodott azon, hogy az általa küldött jelentéseket nem közöltük. De a *Daily Worker* szabálya az, hogy pártunk és vezetésünk nézeteit közvetíti.”⁵³⁶

Nem elégedtek meg ennyivel, teljesen diszkreditálni akarták a „megtévedt elvtársukat”. Fryerről elterjedt a pártban, hogy a *Daily Worker* számlázási osztályán dolgozó felesége sikkasztott, ő pszichiátriai kezelésre szorult és nem végezte megfelelően a Magyarországgal kapcsolatos kutatását. Alison Macleod úgy emlékezett, hogy valóságos suttogó propaganda folyt Fryer ellen.

Peter Fryer nem adta fel, hangot akart adni az ő verziójának is a magyar forradalomról. Végül több cikkét is átvette a baloldali sajtó, ám ennek köszönhetően az egykori elvtársai úgy döntöttek, hogy kizárják a pártból is. Fryer azonban nem akarta

⁵³⁵ Reader Forum. Communists and Hungary. *Daily Worker*, 1956. november 22. 2. Idézi: RÁCZ, 2013. 363.

⁵³⁶ BECKETT, 1998. 134.

elhagyni a pártot, azt hiszem meg volt győződve arról, hogy belülről is megreformálható a BKP.

Az újságíró olyannyira nem törődött bele az eltávolításába, hogy egy nyilatkozatban fellebbezett a döntés ellen. A kizárását a BKP-ból természetesen annak tulajdonította, hogy nem hallgatta el a magyarországi erőszakot. „Egy kényelmetlen szemtanú voltam, valaki, aki személyes tapasztalata alapján tudta megcáfolni azt a hazugságot, hogy szovjetek beavatkozására volt szükség az »ellenforradalom« szétzúzására.”⁵³⁷

„Kommunista maradok. Most értettem meg hogy sem Gerő, sem a Rákosi-diktúra Magyarországon, sem a Brit Kommunista Párt Pollit–Gollan frakciójában nincs semmi közös a kommunista elvekkel.”⁵³⁸

Fryer valójában azzal bősztette fel leginkább egykori elvtársait, hogy hazatérése után több helyre is meghívták előadásokat tartani, és ezeken nem a párt határozatának megfelelő módon értékelte a magyar eseményeket.

Például ellátogatott Yorkshire-be is, ahol főként munkáspárti választóknak számolt be tapasztalatairól. Ugyan a BKP-ból és a *Daily Worker*ből is eltávolították, de harcolt a döntések ellen és a párt Fellebbezési Bizottságához fordult, de azt is elhatározta, hogy amennyiben nem módosítják a vele szemben alkalmazott retorziókat, akkor egészen az országos kongresszusig elmegy az ügyével.⁵³⁹

Ezzel azonban nem érte el a kívánt cél, a *Daily Worker* így számolt be az 1957-es különleges kongresszuson az elutasító határozatról:

„A Kommunista Párt kongresszusa tegnap döntő arányban utasította el Peter Fryer ex-*Daily Worker*-riporter fellebbezését az ellen, hogy kizárták a Kommunista Pártból. [...] A fellebbezésének elutasítása alapjai voltak: 1. Nyilvános és becstelen támadást hajtott végre a párt ellen a kapitalista, nem a párthoz tartozó sajtóban és a televízióban. 2. A felfüggesztése előtt és után, a kongresszus előtti időszakban, miközben a fellebbezése függőben volt, folytatta ezeket a támadásokat a párt ellen. 3. Azzal is kifejezte megvetését a párt vezetőségével és vezetőivel szemben, a kongresszus bizottságával és magával a kongresszussal szemben, hogy teljesen ellenséges hozzáállással úgy jellemezte a kongresszust, mint egy merev és hamis kongresszust. A szavazatok a következőképpen oszlottak meg a fellebbezési bizottság javaslatának megfelelően: 468 mellette, 31 ellene, 11 tartózkodás.”⁵⁴⁰

⁵³⁷ Expelles from the party Mr Peter Fryer to Appeal. *The Manchester Guardian*, 1956. december 21. 1.

⁵³⁸ Uo.

⁵³⁹ Uo. Idézi: RÁCZ, 2013. 363.

⁵⁴⁰ Fryer's appeal is rejected. *Daily Worker*, 1957. április 22. 1.

A kongresszus azonban jóváhagyta Fryer kizárását, mégpedig titkos ülésen, ahol nem engedték az újságírónak a megszólalását sem. Az 550 kommunista küldöttből csupán 31-en szavaztak a kizárása ellen.

Fryer el nem mondott beszédének másolatai nem tűntek el a semmibe, hamarosan eljutott a nem kommunista sajtótermékekhez is. Az így publikált beszédének szövegéből tudhatjuk, hogy tisztában volt azzal, nem nyerhet.

„Áthúzzhatják a nevemet egyetlen tollvonással a tagok listáján. De nem húzzhatják át a Magyarországgal kapcsolatos igazságot. Az igazság Magyarországról többeknek teljesen jól ismert önök között, azoknak is, akik a fellebbezésem elutasítására fognak szavazni.”⁵⁴¹

Fryer csalódottságában volt főszerkesztőjét, J. R. Cambellt Kádár bábjának nevezte. Külön pikantériája kizárásának, hogy az 1957-es különleges kongresszuson maga is láthatta, hogy szavaznak a fellebbezésének elutasításáról egykori párttársai. Fryer ekkor már a *Tribune* tudósítójaként érkezett a gyűlésre. Természetesen nem sikerült el az ügy felett, azzal próbálták eltávolítani a teremből, hogy nincs hely a tudósítók asztalánál a *Tribune* számára. Fryer szerencséjére azonban az *Observer* újságírója sietett a segítségére: egy sajtóbelépőt nyújtott át neki, így jelen lehetett akkor is, amikor eldöntötték, hogy kizárják a pártból.⁵⁴² Fryert akkoriban trockistának bélyegezték, mert belépett a Szocialista Munkás Szövetségbe. Ez a szervezet magát is trockistának tartotta, ezért helyes talán Fryer és a trockizmus összekapcsolása.

Mindezzel együtt is azt gondolom, hogy Fryer elsősorban kommunista maradt, de teljesen más utakra vitte el 1956-os a magyar forradalom tapasztalata. Csak a Kommunista Pártba és a Szovjetunióba vetett hite tűnt el végérvényesen.

De ezzel nem érhetett véget az ügy, hiszen még az újságban bizonyítani kellett, hogy Fryer igenis tévedett. Mivel ott volt Charlie Coutts szemtanúnak, őt már Fryer is vallatta, ezért elkezdtek közölni, sőt később könyvben is megjelentették Coutts visszaemlékezéseit. Az első cikk szerint már október 25-e és 26-a között küldött jelentést, de ezek sohasem érkeztek meg.⁵⁴³ Ezekben a visszaemlékezésekben már bőven voltak olyan gondolatok, amelyek jócskán úgy tüntették fel az eseményeket, mintha valóban ellenforradalmi szervezkedés lett volna a magyar 56-os forradalom.

„A legfelkavaróbb dolog az volt most, hogy úgy tűnt, önálló idősebb emberek vannak minden egyes csoporttal és irányítják őket, hová menjenek és milyen jelszavakat skandáljanak. Felfigyeltem, hogy egy ilyen csoport, amelyet három idősebb bőr esőkabátos ember vezetett, betört egy katonai raktárba és puskákat hoztak el. Ezzel kez-

⁵⁴¹ Communist leaders accused of Misleading workers. *The Manchester Guardian*, 1957. április 22. 1. Idézi: RÁCZ, 2013. 364.

⁵⁴² BECKETT, 1998. 136. Idézi: RÁCZ, 2013. 364.

⁵⁴³ Eye-witness in Budapest. *Daily Worker*, 1956. november 24. 2.

dődött a támadás a Belügyminisztérium, a vasútállomások és a telefonközpontok, a fontos középületek ellen.”⁵⁴⁴

„[...] Vigyük el az ügyet Dudás József baljós figurájáig, akit úgy emlegetnek a nyugati sajtóban, mint az egyik harci csoport vezetőjét. Érdekes megismerni egy kicsit ezt az embert. A neve elsőként akkor tűnt fel, amikor Horthy admirális külön fegyverszünetet akart kötni a Szovjetunióval 1944 szeptemberében. Kapcsolatba lépett az illegális kommunista párttal és arra kérte őket, küldjenek két képviselőt az öttagú delegációban Moszkvába. A párt azt válaszolta, beleegyeznek abban az esetben, ha Horthy ad 5000 fegyvert olyan osztályöntudatú munkások részére, akik harcolnának a nácik ellen. Természetesen ez a végét jelentette a Horthyval való együttműködésnek, de mégis küldtek egy öt emberből álló küldöttséget Moszkvába, amelynek két tagja azt állította magáról, hogy a kommunista párt tagja. Az egyikük Dudás József mérnök volt. [...] Legközelebb az első hét harcaiban hallottunk róla. Egy felfegyverzett csoportot vezetve a Nemzeti Bankba ment, felgyújtotta és egymillió forintot kirámolt az épületből.”⁵⁴⁵

Coutts az ÁVH létrehozását a kezdeti időben igazolhatónak látta azok után, hogy Fryrernek még azt mondta, hogy valóban forradalom zajlott Budapesten. Ám ebben a nyilatkozatában igyekezett védeni a politikai rendőrség szervezetét.

„A munkásosztály hatalmának első évében egy ilyen szervezet felállítása igazolható volt. De később ezt meg kellett volna változtatni, és a legtöbb feladatot közvetlenül a dolgozó népnek, magának a különböző formájú önkormányzatoknak kellett volna átadni. Ez nem történt meg részben azért, mert a nép többsége a hidegháború legrosszabb éveiben kész volt elfogadni a helyzetet a külső beavatkozás veszélye miatt. [...] A politikai rendőrség az alapja volt a Szovjetunió biztonsági intézkedéseinek. A Szovjetunió most elítélte a jog politikai rendőrség általi eltapását, és drasztikus lépéseket tett, hogy megelőzze őket. [...] Rossz lenne szintén elítélni az egész politika rendőrséget. Sok becsületes ember csatlakozott hozzájuk, hogy részt vegyenek a harcban, és minden kísérlet ellen, amely a Horthy-rendszert állítaná vissza Magyarországon. Több százán közülük majdnem semmit sem tudtak arról, amit a többiek cselekedtek.”⁵⁴⁶

Charlie Coutts valóban fontos személyisége volt a Brit Kommunista Pártnak, sokáig Magyarországon élt, magyar volt a felesége is, illetve jelen volt az 1956. október 23-i tüntetésnél is, továbbá tudósította a *Daily Worker* az eseményekről.⁵⁴⁷

⁵⁴⁴ Uo.

⁵⁴⁵ Eye-witness in Budapest. A suit and five hand-grenades. *Daily Worker*, 1956. november 26. 2.

⁵⁴⁶ Eye-witness in Budapest. Why they hated the AVH. *Daily Worker*, 1956. december 1. 1.

⁵⁴⁷ MOLNÁR, 2007. http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (2023. április 3.)

Ám ez még nem volt elegendő a BKP számára, ezért Fryer helyett hamarosan Sam Russell érkezett Magyarországra, hogy végre „megfelelő” tudósításokat közöljön a *Daily Worker* számára. Olyan információkat vártak tőle, amelyek a kedvére lehetnek, ha nem is olvasóknak, de a BKP vezetésének mindenképpen.

„A munkát felvevő emberek száma a mai napon volt a legmagasabb október 23-a óta, amikor a magyar események elkezdődtek – írta Russell. Az emberek jelentős többsége belefáradt a folyamatos sztrájkba, amelyet megbízhatatlan személyek és az ellenforradalmárok szerveznek. A kétnapos munkabeszüntetés végén a mai reggelen teljesen helyreállt a munka, mivel a munkások több mint 80 százaléka felvette a munkát reggel nyolc óráig – jelentette a hivatal, és a többiek is csak később érkeztek mert a HÉV még nem jár rendszeresen [...]. Ezen az estén hallgattam a BBC tengerentúli adását, amely szerint rengeteg tank állomásozik Budapest különböző pontjain. Ez a legnagyobb képtelenség. Bejártam ma a várost, s elmondhatom, hogy ahol ezelőtt a szovjet tankok állomásoztak, már nem voltak ott. De a kormánynak nem áll szándékában lazítani a szilárdságát az ellenforradalmárokkal és mindazokkal szemben, akik megpróbálják folytatni a vérontást. Egy múlt éjjeli határozat, amit a kormányzat bocsátott ki, kiegészítette a hadi törvénykezés hatályát, amely szerint minden olyan személyt, akit a rögtönítélő bíróság bűnösnek talál gyilkosság, gyújtogatás, fosztogatás vádjában, halálos ítélettel nézhet szembe.”⁵⁴⁸

Mi tagadás ezeket a sorokat böngészve megállapíthatjuk, hogy Russell azért nem állt az oknyomozói „független” újságírás csúcsán. Ugyanis a rögtönítélő bíraskodást meghirdető jogszabály fentebb idézett kiegészítésére azért volt szükség, mert az 1956. december 11-én kiadott 1956/28. törvényerejű rendeletben az új magyar kommunista rezsim elfelejtette közölni, hogy milyen büntetést fog maga után vonni, ha valakit bűnösnek talál a katonai bíróság rögtönítélő tanácsa. Így aztán két nappal később kénytelennek voltak közölni Magyarország népével, hogy egyébként halál.⁵⁴⁹

Természetesen ennek ellenére Sam Russell még magával Kádárral is készíthetett interjút akkor, amikor más nyugati újságíró a közelébe nem mehetett.⁵⁵⁰ Mi ez, ha nem a teljes bizalom bizonyítéka?

Russell jól teljesített, így nem fenyegette sem az elhallgattatás, sem a pártból kizárás veszélye. Úgy tett, ahogy azt előzőleg Fryertől is elvárták, de Fryer nem tudott megbirkózni tovább a lelkiismerete és a párt elvárása között feszülő ellentmondással. Csak arról tudott volna írni, amit látott és tapasztalt, de ebből nem kértek az elvtársai.

⁵⁴⁸ Budapest's best working day since October. *Daily Worker*, 1956. december 14. 1.

⁵⁴⁹ ZINNER Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Budapest, Hamvas Intézet, 2001. 107.

⁵⁵⁰ Hungarian Premier talks to DW. *Daily Worker*, 1956. december 20. 1.

3.4 A „rendkívüli” pártkongresszus és a *Daily Worker*

1956 őrsekváltás is volt BKP életében hiszen immár John Gollannak kellett szembenéznie első titkárként a párt élén a magyar forradalom keltette hullámokkal. A *Daily Worker* levelezési rovatát elemezve azt mondhatjuk, hogy úgy tűnt, kezdenek elsimulni a viták. Egyre több olyan levelet közöltek, amelyben az olvasók helyeselték a párt irányvonalát a magyar forradalom megítélése vagy inkább elítélése kapcsán.

A párt ideológusa Palme Dutt az újságban közölt értékelése szerint maximum addig volt hajlandó elmenni, hogy a magyar eseményekben mind a népmozgalom, mind az ellenforradalom megnevezés helyes, de hiba lenne közöttük egyértelműen választani, mert mindkettő egyszerre, egy időben jelen volt.⁵⁵¹

Az ellenforradalmi szervezkedést látta elsődlegesnek a párt sokáig parlamenti képviselőjeként tevékenykedő William Gallacher is. Számára, akárcsak az alakuló Kádár-rendszer számára azonban nyilvánvaló volt, hogy a Rákosi és a köré szövődő politikai klikk is hibás abban, hogy az események a fegyveres forradalomig is eljutottak. Természetesen nem hagyhatta figyelmen kívül kommunista politikusként, hogy a hazai nem kommunista sajtó és média a Szovjetuniót támadta az eset kapcsán. Alaposan kiosztotta az orgánumokat az általuk képviselt szovjetellenes vélemények miatt.

„A baj készülöben volt egész idő alatt – írta. Habár ez nyilvánvaló volt a párt vezetőinek és a kormánzatnak is. Elvesztették a kapcsolatot az emberekkel. De hosszabb idő óta az ellenforradalmárok konspiráltak, szervezkedtek, várták és figyelték a lehetőségét, hogy visszahozzák a népnek a Horthy-fasizmust. [...] Megragadva a kialakuló demonstrációt, komoly erősítés érkezett az osztrák határon át, hogy erőszakos, véres kísérletet tegyenek a hatalom megragadására, és a régi hatalom visszaállítására. [...] De milyen bömbölés jött az imperialista sajtóból, rádióból és a televízióból. A szabadságot és demokráciát – rikoltották – lábbal tiporták. Elvtársak, mi hiszünk a szabadságban és a demokráciában ezért harcolunk az imperializmus ellen és az elnyomás, a kizsákmányolás képviselői ellen. De az imperialisták és sajtójuk, rádiójuk, valamint az ügynökeik hisznek a szabadságban és a demokráciában? Nem. Vegyék figyelembe, hogy a szovjet hadsereg úgy állt, mint a szocializmus védelmi bástyája a kegyetlen fasiszta erőkkal szemben. Azokkal az erőkkal szemben, amelyek megkísérelték helyreállítani a fasiszta kapitalizmust Magyarországon, mindazzal a fehér terrorral szemben, amely a forradalmi munkásság ellen irányult. A demokrácia nem halt meg és nem taposták el. A tárgyalások a munkásság és a kormánzat képviselői között bizonyítják ezt.”⁵⁵²

⁵⁵¹ Hungary: Danger of disunity, *Daily Worker*, 1956. december 4. 3.

⁵⁵² Don't be misled by our enemies. *Daily Worker*, 1956. december 5. 2.

Az év vége előtt nem sokkal a lap első oldalán igyekeztek még egyszer mindezt a véleményt valamelyest árnyalni, és beszélni esetleg olyan ügyekről is, amelyek láthatóan azért még zavart keltőek voltak ebben a látszólagos nagy egyetértésben. A pártvezetés ebben a cikkben megpróbálta valamelyest tompítani a szovjet beavatkozás miatt keletkezett hullámokat, és négy pontban vázolta a konzekvenciákat.

Kijelentették, hogy nem hisznek abban, hogy a szovjet hadsereg segítségével fenntartható lenne a szocializmus bármely országban is. De ugyanazt a nyilvánvaló képzelenséget sugalmazták a szovjet hadsereggel kapcsolatban, mint a formálódó Kádár-korszak: amint a fasiszta veszély elmúlik, megkezdődhetnek a tárgyalások a szovjet hadsereg magyarországi kivonulásáról. Négy pontban fogalmazták meg a *Daily Worker* és BKP számára levonandó konzekvenciákat.

Az első pontban önkritikát gyakoroltak, mert túl rózsás képet festettek a kelet-európai szocialista államok fejlődéséről. Tehát a lapjukban be kell ezentúl számolniuk nemcsak a sikereikről, hanem a kudarcaikról is.

A második pontban azt állították, hogy a kommunista pártnak felül kell vizsgálnia munkamódszereit, politikáját és szervezetét. Persze mindezt csak úgy, hogy megmaradjon a párt egysége, nem szabad hagyni, hogy olyan erők lépjenek fel, amelyek szétforgácsolják a mozgalmat.

Illetve a két utolsó pontban átértékeltek a békés egymás mellett élés politikáját, továbbá beemelték az SZKP által 1956. október 30-án, a kommunista pártokkal és országokkal kapcsolatos viszonyáról alkotott pontokat.

„[...] (III) Az egyik aláhúzendő fontos következtetése az elmúlt két hónap eseményeinek, hogy résen kell lenni azzal az illúzióval szemben, hogy a szocializmus nagy előretörése a világon a kapitalisták kevésbé határozott erőfeszítéseit jelenti uralmuk megtartására. A békés egymás mellett élés a béketábor részéről az erőteljes, folyamatos és kitartó harc révén érhető el. [...] (IV) A jelenlegi helyzet megmutatja: fontos, hogy a szocialista államok közötti kapcsolatok a teljes egyenlőségen és a nemzeti szuverenitáson alapuljanak, valamint folyamatosan készen kell állni azokkal az elvekkel szemben, amelyek ezzel ellentétesek. [...]”⁵⁵³

A négy pontban megfogalmazott BKP-lista gyanús rokonságot mutat az MSZMP forradalmat értékelő tevékenységével. Érdemes tehát megtekinteni azt a négy kitélt, amellyel a magyar forradalmat elemezte az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága.

I. Rákosi–Gerő-klikk, II. Nagy Imre és az általa vezetett pártellenzék, III. Horthy-fasizmus, és a vele szövetséget kötött régi rendszer vezető osztályai, IV. Imperialista erők „aknamunkája”.⁵⁵⁴ Az Ideiglenes Intéző Bizottság 1956. december 5-i határozatát

⁵⁵³ Communists & Hungary Party executive statement. *Daily Worker*, 1956. december 21. 1.

⁵⁵⁴ KORÁNYI–IZSÁK, 1989. 177–182.

december 8-án közölte a forradalmi események alatt új névvel felruházott pártnapló, a *Népszabadság*.

Nemcsak a pontok száma és az egymáshoz közel eső időpontok keltik azt a gyanút, hogy valóban reagáltak a magyar értékelésre, hanem a két elemzés közötti hasonlóságok is. Az első pontokban mindkét pártnál a múltra való reflektálás jelent meg, a Rákosi–Gerő-klikk emlegetése az MSZMP oldaláról, miközben a BKP reagálásában arról írt, hogy nem jól ítélték meg az elmúlt időszakban a népi demokráciák fejlődését. A második pontban, ahol a magyar kommunista vezetés a „Nagy Imre-csoport” összeesküvését vette górcső alá, addig a brit kommunisták a reformok nehézségeivel kapcsolatban megemlítik a reakciós és a pártot szétforgácsolni akaró erők jelenlétét. A harmadik pontban, ahol az MSZMP a Horthy-fasizmust emlegette, a szigetországi elvtársai arról beszéltek, hogy nem szabad feladni a harcot a kapitalista erőkkel szemben. A negyedik pontban, miközben Kádár János és harcostársai a nyugati imperialistákat hibáztatták, a BKP mintegy segítségül rámutatott arra, hogy a szocialista tábor összefogásán kell alapulnia az együttműködésnek, a közöttük lévő egyenlőség alapján. Mint látható, vannak összefüggések a pontok között. Nem szimplán visszahangozták a magyar párt által elfogadott pontokat, hanem saját magukra vonatkozó következtetéseket vontak le belőle. De a körülmények valós ismeretében a BKP tovább ment ennél, és a helyzet valódi komolyságát az elemzés utolsó bekezdésében taglalták.

„A szocializmus kivívásáért harcolunk Nagy-Britanniában, azért, hogy a brit nép saját úton, a brit történelmi környezeten és hagyományokon, a parlamenti átalakuláson keresztül átvegye a hatalmat, amely hatásos eszköze a népakarat kinyilvánításának. Ez az, amiért az egész párt, miközben aláhúzza a szükséges tanulságait a magyar eseményeknek, ugyanakkor szükséges erősítenie a kampányt a Tory-kormányzattól való megszabadulásra. Ez az, amiért a következő időszakban felhívunk minden párttagot és szervezetet az áprilisi országos kongresszuson való teljes részvételre, hogy közreműködjenek a párt politikájának fejlesztésében, a »Brit út a Szocializmushoz«, a belső pártdemokrácia és a politikai nyilatkozat tervezetének teljes kongresszusi megbeszélésén.”⁵⁵⁵

Tehát minden ködösítés ellenére BKP és a *Daily Worker* is komoly bajban volt. Valójában 1958-ban kellett volna lennie a kongresszusnak, hiszen 1956 márciusában már volt egy, és a pártkongresszusokat kétfévente tartották. Azonban nem volt idő további halogatásra, és hogy miért nem? Ha csak az újság példányszámcsökkenését nézzük a magyar forradalom eseményeinek a tükrében, akkor is nyilvánvalóak

⁵⁵⁵ Communists & Hungary Party executive state. *Daily Worker*, 1956. december 21. 1.

a következmények. Nem volt annyi olvasó, hogy fenntartsa a lapot, és kétségessé vált a lap megmaradása is. Erről számolt be a lap szerkesztőségi állásfoglalása is.

Tehát a BKP napilapja kijátszotta az utolsó ütőkártyáját, és a lap kiábrándult olvasóinak kormányellenes érzelmeit próbálta felszítani. Lelkiismereti kérdést igyekeztek kreálni a politikai szembenállásból: azaz hagyjátok a magyar ügyet és vegyétek inkább a lapot, mert ezzel lehet elősegíteni a Tory-kormány bukását. Nem voltak képesek ártértékelni az 1956-os magyar forradalom szovjet magyarázatát, inkább az érzelmekre igyekeztek hatni a cikkükben, és optimistán tekintettek a jövőbe, amelyet a munkásság és a munkáltatók kibékíthetetlen harcában láttak.

„[...] Biztosak vagyunk abban, hogy az elvesztett olvasókat hamarosan visszaszerezzük. Ismerjük valamennyi munkabérrel és házbérrel kapcsolatos küzdelmet, valamint valamennyi, a békéért tett erőfeszítést, így új, potenciális olvasók jelennek meg hamarosan. Biztosak vagyunk abban, hogy helyi és gyári olvasóink első lépésben erőfeszítéseket fognak tenni, hogy visszaszerezzük a magyar események előtti példányszámunkat.”⁵⁵⁶

A lap saját fennállásával kapcsolatos születésnapi jókívánságaira is rányomta a bélyegét a létéért folytatott harc. Az ünneplésre szánt írás kénytelen volt megjegyezni, hogy „A kapitalista sajtó úgy tálalja a *Daily Worker* nehézségeit, mint egy nagy és fontos hírt. A *Times* a *Telegraph* az *Express*, valamint a *Chronicles* és a *Herald* valamennyien továbbították a tegnapi *Daily Worker* olvasóinak szóló szerkesztőségi állásfoglalás kivonatát. Úgy kezelték, mint az azonnali végelmúlásunkról szóló legfontosabb politikai hírt.”⁵⁵⁷

Azért az „ünneplés” helyett a szerkesztőség a *Daily Worker* megmentése érdekében már ki is jelölte a lap olvasóinak szánt teendőket. Feladatul kapták, hogy keressék fel a pártszervezeteiket és tárgyalják meg a lap javaslatait a példányszám növeléséről, és az ebben a munkában való részvételükről. Mindezek után került csak sor az olvasók meghívására az újság születésnapi összejövetelére. „Ebben az évben ünnepeljük a 27. születésnapunkat, mint a munkásosztályért harcoló napilap. Bízunk abban, hogy az olvasóink összegyűlnek a diadalmas siker megünneplésére. Különösen a londoni olvasóinkat kérjük az Albert Hallban tartott február 10-i ünnepi gyűlésünkön való részvételre, ez egy olyan nagyszerű demonstráció lesz, amelyet a bénító nehézségek ellenére is meg kell tartania az újságnak.”⁵⁵⁸

Akadott olyan olvasó is, aki külön javaslattal állt elő az újság megsegítésére, ennek a lényege az anyagi támogatás és a gyűjtés volt. „[...] A kérdés, amelyet bizonyosan

⁵⁵⁶ Reader, this is serious! *Daily Worker*, 1957. január 9. 1.

⁵⁵⁷ Greet our birthday. *Daily Worker*, 1957. január 10. 3.

⁵⁵⁸ Uo.

minden olvasónak fontolóra kell vennie, az hogy miképpen tudnék segíteni a *Daily Worker* megerősítésében? Azt állítom, hogy két dolgot tudunk tenni. Az első, hogy vegyék rá az újságárusítóikat, hogy tegyék ki az újságot a pultra minden nap. Másodszorban hozzanak létre csoportot a *Fighting Fund* – ez a szervezet adta ki a lapot – rendszeres anyagi támogatására. Néhány ember, úgy érzem, nem osztja majd a véleményemet, mert a pénzsűke miatt nehezen tudja támogatni az alapot.

Biztos vagyok ennek az ellenkezőjében, amely a rendszeres olvasók nagy részére is igaz, [...] inspirálja őket az újság arra, hogy megszabaduljanak a pesszimizmustól. Nem a pénzhány az alapvető oka az alap nehézségeinek. Hagyják elmondani végre az elemzésünket, és forduljanak a bizakodó munkások felé.”⁵⁵⁹

A problémákat alátámasztandó az 1957-es év elején már megjelennek a lapkiadás költségeivel foglalkozó cikkek, és a *Daily Worker* kiadója, a *People's Press Fighting Fund* szervezet vezetője, Barbara Niven külön cikkben dicsérte meg azokat, akik pénzt küldtek a lap fenntartásához.⁵⁶⁰

Ezt követően időközönként jelent meg egy-egy újabb és újabb lelkesítő írás az adományszóra buzdítás és köszönetnyilvánítás jegyében. Mind a párt, mind a lap anyagi nehézségei miatt John Gollan kénytelen volt az egyetlen lehetséges megoldást választani. Moszkvába repült, ahol kérte, vagy legalábbis elfogadta azt, hogy visszaállítsák a direkt Szovjetunióból érkező pénztámogatást.⁵⁶¹

Ilyen a párt életében utoljára az 1930-as évek elején fordult elő. Az 1957-es évet követően a BKP évente 100 ezer angol font támogatást kapott készpénzben a szovjet nagykövetségen keresztül.

Az 1970-es években a támogatás jelentősen csökkent és az utolsó érkező összeg 1979-ben csupán 14 ezer angol font volt.

A különös az egész ügyletben az, hogy pusztán négy ember tudott a támogatásról: Gollan, Matthews, David Ainley, aki a *Daily Worker* gazdasági vezetője volt, illetve a párt pénzügyi vezetője, Reuben Falber. Mindez csak 1991-ben derült ki, és kapott nyilvánosságot.⁵⁶²

A lap és a párt pénzügyi problémáját nemcsak az okozta, hogy az 1956-os magyar forradalom megítélését a pártvezetőség ráerőltette azokra is, akik az nem fogadták el, illetve más lehetősége nem volt a belső ellenzékének, mint a távozás, hanem az is hozzájárult, hogy egyes zsidó származású tehetősebb emberek, vállalkozók már nem nyújtottak további támogatást.

⁵⁵⁹ Snap out of it. *Daily Worker*, 1957. február 1. 2.

⁵⁶⁰ Dear Barbara. *Daily Worker*, 1957. január 16. 2.

⁵⁶¹ BECKETT, 1998. 147.

⁵⁶² BECKETT, 1998. 147.

Ez az üzletemberekből álló támogató csoport olyan 50 személyből állhatott, akik a 30-as évek végén, a 40-es évek elején titokban csatlakoztak a brit kommunistákhoz. Inkognitójukhoz mindvégig ragaszkodtak.

Nem volt előre meghatározott összeg, amellyel támogatták a pártot, sokkal inkább Reuben Falberen múlt, hogy mekkora összeget tud belőlük kicsikarni. Ebben a közreműködésben kezdetben a közös, fasizmus elleni harc motiválhatta a gazdag zsidó mágnásokat.⁵⁶³

Ez aztán megváltozott. A gond a zsidóság és a Szovjetunió közötti problémákban gyökerezett. Az első bombát éppen a New York-i *Daily Worker* robbantotta fel az 1956. április 14-én megjelentett cikkben, amely arról számolt be, hogy a Szovjetunió 1948 után milyen elnyomóan bánt a zsidósággal.

Nem elégedtek meg ennyivel, és azt követelték, hozzák nyilvánosságra, hogy a szovjet hatóságok miként képesek ezt, és a zsidó értelmiségiek ellen elkövetett gyilkosságokat megmagyarázni.

A BKP zsidó bizottságának zsidósággal foglalkozó hírlevele, a *Jewish Clarion* röviden beszámolt ezekről a gyilkosságokról az 1956. áprilisi/májusi kiadásaiban. A májusi kiadásában a *Jewish Clarion* átvett egy cikket a lengyel kommunisták jid-dis nyelvű lapjából, a *Folkstymme*ből.

A cikk beszámolt a zsidók zaklatásáról és az áldozatok rehabilitációjáról. Dutt eközben az általa szerkesztett *Labour Monthly*ban azt a véleményét fejtette ki, hogy csupán a megrögzött Mithras-hívőket csapják be ezzel, olyanokat, akik nem képesek elfogadni, hogy a forradalom szükségszerűen viszontagságokkal, igazságtalanságokkal és kicsapongásokkal jár együtt.⁵⁶⁴

Láthatóan Dutt ellenállt minden olyan felvetésnek, amely Sztálint támadta, egyszerűen ezeket a mozgalom gyengítésére tett kísérleteknek vélte. Kvázi a kommunista mozgalom torzulásai a Szovjetunióban ezen vélemény szerint pusztán a fasizmus, illetve a kapitalizmus elleni harc következményei voltak.

Szükségszerű tehát a rossz, amit a zsidóknak is el kellene fogadniuk. Duttot véleménye miatt többen is támadták. Olyannyira, hogy a *Labour Monthly* addig Dutthoz mindig hűséges stábjá is fellázadt. Végül a Végrehajtó Bizottság szigorú kérésére, kelletlenül bár, de visszavonta a kifejtett álláspontját.⁵⁶⁵

A híres matematikaprofesszor, Hyman Levy kiemelte azokat a zsidóellenes atrocitásokat, amelyekre fény derült a sztálinista Szovjetunióban. A *Jewish Clarion* lapjának más munkatársai azt hangsúlyozták, hogy a szovjet fejlődés háttere elutasítja

⁵⁶³ BECKETT, 1998. 147–148.

⁵⁶⁴ CALLAGHAN, 2003. 66.

⁵⁶⁵ BECKETT, 1998. 131.

az antiszemitizmus lehetőségét, és pusztán csak az érdeklődés hiánya miatt halt el a zsidó kulturális tevékenység Moszkvában, és nem valamifajta hivatalos eljárás miatt történt így.

Az amerikai kommunisták zsidósággal foglalkozó lapja a *Jewish Life* azt szerette volna megtudni, hogyan is történhetett az, hogy a zsidó kulturális élet úgy tűnt el a Szovjetunióból, hogy azt se tudta a nemzetközi kommunista mozgalom, mi történt. Miközben a Brit Kommunista Párt Politikai Bizottsága nem fogadta el a *Folkstymme* vádjait, és nem hagyta, pusztán csak azt, hogy egy rövid elemzés lásson belőle napvilágot a *Jewish Clarion*ban.⁵⁶⁶

Az olyan kommunistáknak, akik pontosan azért csatlakoztak a mozgalomhoz, mert az elutasította, sőt harcolt a zsidók megbélyegzése, zaklatása, üldözése ellen, szembe kellett nézniük azzal, hogy a mozgalom vezető ereje, a Szovjetunió Sztálin alatt nem éppen zsidóbarát politikát folytatott. Ez és Hruscsov beszéde, plusz a magyar 1956 és a vezetőség megújulásra képtelensége szinte végzetes súlyként telepedt a Brit Kommunista Párt napilapjára a *Daily Worker*re is.

De ez még korántsem volt a teljes történet, hiszen itt volt a párt által frissen meghirdetett lehetőség a rendkívüli, azaz idő előtti kongresszus összehívására. Természetesen a pártvezetés készen mutatkozott arra, hogy teret adjon a reformoknak, de csak színleg, ez jól megfogható a párt napilapjában megjelenő nyilatkozataikból is, amely a régi program, „a brit út a szocializmushoz” címet viselte, és ezzel az 1952-ben megjelentetett iránymutatás megújítását propagálta.

„John Gollan a kommunista párt főtitkára nyitotta meg a vitánkat a kommunista párt programjának megújított tervéről [...] – írták a lapban. Az új nyilatkozatot a különleges bizottság vázolta fel, amely az elmúlt hónapokban megvitatta a program felújítását. Ez lesz a tárgya az alapos megbeszéléseknek a következő időszakban, mind a kommunista párton belül és kívül, felvezetve ezzel a párt húsvéti országos kongresszusát. [...]

Az egész munkásmozgalom a jövő politikájáról és fejlődéséről beszél. Valójában a vita lényege egyszerű, de életbe vágó kérdés, vajon lemondjunk a szocializmusról, vagy haladjunk tovább a felé vezető úton? [...] Ezt fogjuk megvitatni a XXV. speciális országos kongresszusunkon húsvétkor.

Miért az új tervezet? Először azért, mert az elmúlt hat évben nagy politikai változások voltak. Másodsorban mert hatalmas vita keletkezett a szocializmus óriási vívmányairól és a rossz idegen elemeiről. De az eredeti program kulcspontjai a brit munkássztrálya szocializmusért való küzdelméből, hagyományaiból és hozzáállásából, valamint a marxizmus–leninizmus szocialista elméletének alapjaiból keletkeztek,

⁵⁶⁶ CALLAGHAN, 2003. 67–68.

hasonlóan a nemzetközi mozgalomhoz. De ezek a brit és nem az orosz állapotokon alapultak. Az új tervezet megtartja annak alapvető elemeit. [...] Kinyilvánítja: lehetséges a munkásosztály egyesítése a nép haladó elemeinek támogatásával, hogy békés úton szerezzük meg a politikai hatalmat, a parlamentet a népakarat eszközévé változtatva, hogy a törvényhozás intézkedéseivel hozzuk el a szocializmust.”⁵⁶⁷

A BKP megújított programja megtartotta az osztályharc elméletét, illetve a tervet a munkásosztály egyesítésére a kispolgári elemekkel: kisbolt- és üzlettulajdonosokkal, farmtulajdonosokkal. Azonban ebben a szövetségben a munkásosztály és a kommunista párt vezető szerepét egyértelműsítette, de elvetette a más pártokkal való együttműködés lehetőségét is. Éppen ezért a népi demokrácia helyett sokkal inkább tisztán szocialista kormányról és a szocialista államról álmódott a BKP vezetése.⁵⁶⁸

A program elismeri a demokratikus rendszer játékszabályait, és maga is ezen az úton kívánja megszerezni a hatalmat. Már Lenin sem kívánta a forradalom felé ösztönözni a BKP vezetőit. Pontosán látható volt már akkor is, hogy a britek nem kaphatóak felesleges forradalom kirobbantására, viszont a demokratikus választási rendszert betartva esetleg a Munkáspárttal együttműködve kétségtelen lehetőség mutatkozott egy-egy parlamenti hely megszerzésére. Természetesen a hidegháború, a párt Sztálinhoz hű politikája megfosztotta őket a parlamenti képvisellettől.

Elvesztették kicsiny támogatottságukat is; ezért összpontosítani kellett volna az erőiket, csakhogy a stratégiai szempontból fontos értelmiség a párt belső demokratizálását várta el. Ám ehhez egyezsége kellett volna jutni olyan kérdésekben, mint az 1956-os magyar forradalom, nem is beszélve bármilyen más, a kommunizmus egészét érintő kérdésekről.

Ezek helyett csupán morzsákat kaptak, olyan tételeket, jogokat, amelyeket a demokrácia választási rendszerének elfogadásával amúgy is integrálni kellett a Brit Kommunista Párt új programjába. És hogy melyek voltak ezek? Elég csak ismételtetni a *Daily Worker*t fellapozni, hogy pontos választ kapjunk a kérdésre.

„[...] A program azt állítja, hogy a polgári szabadságjogok kérdésében a szükséges törvényeknek és társadalmi normáknak alárendelve a szocialista kormányzat biztosítani fogja a jogot a szabad gondolkodáshoz, munkához, utazáshoz, szóláshoz, eltérő véleményhez, cselekvéshez. A sztrájk jogát garantálni fogjuk csakúgy, mint a szabad vallásgyakorlás jogát.”⁵⁶⁹

Ez önmagában kevés volt annak az értelmiségnek, amely a harmincas években az antifasiszta harc során, sőt annak keretében csatlakozott a Brit Kommunista Párt-

⁵⁶⁷ The road to socialism where do go from here? *Daily Worker*, 1957. január 17. 2.

⁵⁶⁸ Uo.

⁵⁶⁹ What is new in our programme? *Daily Worker*, 1957. január 18. 2.

hoz. Illetve a szélesebb baloldali értelmiség esetleges szimpátiáját is elfordította a párttól.

Elegendő csak az író Kingsley Amis esetére gondolni, akit Arnold Kettle nyíltan megtámadott egy dolgozatáért, amelyet a szocializmus és az értelmiség viszonylatában írt. Kettle olyan értelmiséginek látta Amist, akit a harmincas évek fasiszmus- és Tory-ellenesége hajtott át a baloldalra, miközben elhatárolódott attól a Munkáspárttól, amely az imperializmus és a jobboldali eszmék fogságába került.

Tehát Amis annak a tisztességes baloldali értelmiségnek az iskolapéldája volt, Kettle olvasatában, aki félt a radikális szocializmustól, de elutasította a kormányzati álmok miatt a kapitalizmussal kacérkodó Munkáspártot. Ez azonban nem elegendő már, mert szerinte a konzervativizmus és a fasisztaellenességből táplálkozó szocializmus nem szolgálja a XX. században a politika megértését és gátolja a cselekvést.

Sőt ez a végén arra indítja majd őket, hogy a Munkáspártra szavazzanak. Azonban a gondolkodásuk már kevés ahhoz, hogy megváltoztassák a baloldal legnagyobb parlamenti erejét, vagy megértsék a magyar ügyet és „ezzel megkapják a csínját, a valódi mélységét és jelentését a marxizmusnak anélkül, hogy megvetnék vagy visszautasítanák környezetük esküjét, hogy többek legyenek, mint középosztályú értelmiségi”.⁵⁷⁰

Kingsley Amis hamarosan választ adott a felvetésekre, és nem rejtette véka alá azt, hogy bár baloldali marxista értelmiséginek tartotta magát, olyanak, aki nem fogadta el a kapitalizmus hibáit, azonban a közelmúlt eseményei megváltoztatták, felnyitották a szemét, és 1956 után már nem érzett semmi közösséget sem a szocializmussal, sem az eszme követőivel. A maradék bizodalomát is elvesztette a kommunisták iránt az 1956-os magyar forradalom után. Ezért Amis elutasította azt a BKP-felvetést, hogy a szocializmus a jövő társadalma lenne, és miközben egyetértett az osztályharcral, rávilágított arra, hogy léteznek más típusú harcok is, amelyek legalább hasonló fontossággal bírnak (faji, nemzeti stb.).

Azonban ezt követően Amis elutasította a marxizmust. Ezt az eszmét egy betegségnek nyilvánította, amelyből tökéletesen kigyógyult. Az indok természetesen az eszme erőszakossága volt, amely a magyarországi 1956-os eseményekben tetőzött.

„[...] Szintén visszautasítottad, hogy a Kommunista Párt erőszakos. Akkor mi történt Magyarországon? Volt bármilyen erőszak? Vagy minden csak belső magyarországi erőszak volt az orosz katonaság bíraskodásával? Vagy hol cselekedtek a szovjet parancsokkal szemben? Vagy az orosz kormány feladta a kommunizmust? Én tudom, hogy Mr. Kettle valójában a Brit Kommunista Pártról beszélt. Ők nem erőszakosak és remélem soha nem kapják meg az esélyt, hogy mások legyenek, mint ártalmatlan-

⁵⁷⁰ Some of my best friends are Intellectuals. *Daily Worker*, 1957. február 12. 2.

nok. Igen, még ha barátságból is azt tudnám mondani, hogy a legjobb barátaim kommunisták voltak, nem tudom ezt megtenni Magyarország után.”⁵⁷¹

Amis és Kettle vitája rávilágít arra a történetre is, amely a világ kommunista pártjaiban történt. Azok az értelmiségiek, akik szimpatizáltak a marxizmussal elbizonytalanodtak az 1956-os magyar forradalomban történtek hatására, és sokszor kinyilvánították elszakadásukat a kommunista eszméktől. Ez azonban alaposan megkeményítette azokat a kommunista tagokat, akik egykor büszkéek voltak a tudós elmék támogatására.

Úgy tűnt tehát, hogy az értelmiségi szárny fokozatos elvesztése nem izgatta a kommunista párt vezetését, mi tagadás, amikor a harmincas években csatlakoztak a BKP soraiba a fiatal tudósok akkor sem igazán tartották fontosnak ezt, és most is fontosabbnak tűnt, hogy szovjet segítséggel megőrizték a *Daily Worker* a mozgalom számára.

Természetesen szó sem lehetett arról, hogy azt bevallják, hogy a Szovjetunió anyagi segítségének köszönhető a lap megmaradása. Sokan nem is tudtak erről az egésztől. Inkább azt állították, hogy a brit kommunista mozgalom eredményei állnak az események hátterében.

„A visszavonulás véget ért, az első vonalat megtartottuk. Először az ősz óta a *Daily Worker* példányszáma a hét minden napján magasabb volt, mint az előző hét meg-egyező napjain. [...]”

Most jön a nehezebb része a rejtvény megoldásának, a legnehezebb része a munkáknak. Hogyan hozzuk vissza a példányszámot a lejtőről, hogy szerezzünk 5000 új olvasót naponta. Ez lenne a legkevesebb, hogy megtartsuk az újságot a jelenlegi formájában.”⁵⁷²

Az új olvasók szerzése állt az első helyen tehát a kommunista párt programjában a *Daily Worker*rel kapcsolatban. Nem akartak sokáig a Szovjetunió pénzbeli támogatásától függeni, hiszen a mozgalom kezdetén is sokáig nélkülözhetetlen volt az SZKP anyagi segítése.

A pártfőtitkár John Gollan is nyilatkozott az újsággal kapcsolatban. A szövegben kijelentette, hogy a pártnak a *Daily Worker* számára az új olvasók szerzése olyan fontos, mint a Toryk elleni harc, mert ez erősíteni fogja a BKP-t.⁵⁷³

A nyilatkozat különlegessége azonban mégis az, hogy a pártfőtitkár kifejtette azt is, hogy a Kommunista Párt valójában szövetségesként tekint a Munkáspártra a Toryk elleni harcban. Mindezek mellett a *Daily Worker* életben maradása is hatalmas fegyvertény volt a szigetországi kommunistáknak. Nyilvánvalóan túlértékelték a veszte-

⁵⁷¹ Capitalism hasn't 'had it'. *Daily Worker*, 1957. február 14. 2.

⁵⁷² Front line by Mick Bennett, The retreat's over-push on. *Daily Worker*, 1957. március 4. 1.

⁵⁷³ The government is shaken Let's drive it out! *Daily Worker*, 1957. március 9. 2.

ségeikhez képest, ez azonban mégis olyasmi volt, amelybe belekapaszkodhattak a nehéz időkben.

A *Daily Worker* ugyanebben a hónapban már örömmel jelenthette be, hogy sikerült növelniük a példányszámukat, tehát a csődveszély elhárult. A lap természetesen visszautasította a konzervatív sajtó feltételezését is arról, hogy egy év alatt 30 ezerrel esett volna a példányszámuk vagy az olyanokat, mint azon állítás, hogy a nyomdászai félig önkéntes alapon dolgoznak. A fejlődést bár örömtelinek nevezték, nem rejtették véka alá, hogy még mindig elégtelen, és további növekedést kell elérni.

„Mindazonáltal az általunk elért fejlődés elégtelen. Még mindig vannak olyan szervezeteink, amelyeknek gyengék az erőfeszítéseik.”⁵⁷⁴

Meg kell említeni még egy fontos tényezőt, amelyet elsőre nem is gondolnánk lényegesnek. A BKP életében egy új, fontos mozzanat is megjelent, amely az újság megtartásán kívül összekötötte a külföldi kommunista mozgalommal a párt sorsát. Ugyanis a nemzetközi kommunista mozgalom számára is megnőtt a brit párt jelentősége. Az indok elég egyszerű, miközben a Nyugat az 1956-os események fényében komolyan bírálta és támadta a kommunista eszmét, és a Kelet-Európában létrehozott rendszert, még léteztek a nyugati testvérpártok, amelyek ellátogathattak Kelet-Európába és legitimálhatták az ott tapasztaltakat, ezzel is támogatva a Szovjetuniót. Látható, hogy pontosan hogyan is kellett meghálálnia a BKP-nak a belefektetett több ezer fontot és bizalmat.

Brit pártküldöttség járt Lengyelországban John Gollan és Harry Pollitt vezetésével, ahol tárgyalásokat folytattak Gomulkával, a Lengyel Egyesült Munkáspárt első titkárával is.

A megbeszélések végén közös nyilatkozatban értékelték az elmúlt évek eseményeit. Természetesen a *Daily Worker* közölte ezt a nyilatkozatot.⁵⁷⁵

Ebben kifejtették az egység szükségességét, illetve a Szovjetunió különleges és kiemelt szerepét a szocializmus építésében. Ezután üdvözölték a függetlenedő gyarmatokat és az önrendelkezési jogot úgy említették, mintha azt sem tudnák, mi történt Magyarországon. Ezután az írás legkritikusabb része következett, a XX. kongresszus értékelésével. A nyilatkozat üdvözölte a kongresszuson a személyi kultusz és a torzulások elítélését. Illetve hitet tettek amellett, hogy a kommunista pártok egymással szembeni kapcsolatai „[...] az egyenlőségen, egymás belügyeibe való be nem avatkozáson, illetve a másik szuverenitásának elismerésében, továbbá a marxizmus–leninizmus elveinek a kreatív alkalmazásán alapszik”.⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ Turning the corner. *Daily Worker*, 1957. március 22. 1.

⁵⁷⁵ British-Polish Communist Solidarity essential in common struggle. *Daily Worker*, 1957. március 25. 1.

⁵⁷⁶ Uo.

De a két párt közös elhatározása alapján elvetették a marxizmus–leninizmus alapelveinek bármilyen felülvizsgálatát, a belső demokratizálódást kívánókkal szemben elítélték a demokratikus centralizmus alapelveinek a megsértését. Tehát szó sem lehetett a párton belüli frakciók, platformok létrehozásáról, azaz a párt vezető testületeinek határozatai mindenkre vonatkoztak, annak továbbra sem lehetett nyíltan ellenszegülni.⁵⁷⁷

Ugyanez a látogatás megismétlődött, de most Magyarországra érkezett a BKP delegációja. Itt elsősorban a Kádár által elért „eredményekről” győződhetek meg a britek, miközben támogatásukról biztosították a magyar vezetést. És természetesen nem maradhatott ki az sem, hogy közösen ítélték el a forradalomért hibáztatott revizionistákat, illetve a sztálinistákat.

„[...] A két párt delegátusa kijelentette, hogy a marxizmus–leninizmus közös alapján munkálkodnak, miközben különösképpen figyelembe veszik országaik helyzetét. Erőteljesen harcolnak a revizionizmus ellen, amely a legfőbb fenyegetés a nemzetközi munkásosztályra. Miközben harcolnak a dogmatizmus és a szektarianizmus és minden olyan nézet, valamint tendencia ellen, amely gyengítheti az egységet és a munkásosztály harcoló szellemét.”⁵⁷⁸

A legnagyobb hatással azonban a BKP és így a *Daily Worker* életére az 1957 tavaszán megrendezett Országos Konferencia volt. Amennyiben áttekintjük a *Daily Worker* segítségével az eseményt, akkor megállapítást nyer, hogy valójában konzerválni akarta a párt vezetősége a meglévő állapotokat, és semmiben sem akart engedni a pártellenzéknek. Ez alól a magyarkérdés sem volt kivétel.

„[...] A legnagyobb vita Magyarország kapcsán alakult ki, ahol a múlt hibái és bűnei miatt az ellenforradalom felhasználva a nép valós sérelmeit, képes volt lecsapni. De ezt csak azért tehetette, mert a párt megosztott volt és időnként a revizionista elemek megerősödtek a vezetésben. A hibák elleni harc ürügyén belülről támadták meg a pártot, amint a reakció kívülről támadott, megbénították a pártot és az államot egy döntő pillanatban és azok, akik hittek a szocializmusban képtelenek voltak visszatartani a reakció haladását. [...]

Ezzel szemben a mi legkomolyabb javaslatunk a többségi jelentésben a párt munkájának a fejlesztése a demokratikus centralizmus alapján. [...]

A kommunista elvek alapján akarjuk egyesíteni a pártot, mert csak egy ilyen párt tudja megadni, amire szüksége van a munkásosztálynak és a brit munkásmozgalomnak. Akármilyen időleges problémák keletkeznek, a XX. kongresszus által feltárt

⁵⁷⁷ Uo.

⁵⁷⁸ Communists of Britain & Hungary in full accord. Joint statement after talks in Budapest. *Daily Worker*, 1958. március 31. 3.

hibák oka hosszabb távon a kommunista mozgalmat csak erősíteni tudja. És a pártunk a politikai folyamatból erősebben fog kikerülni. Másrésztől minimalizálni kell a párttagság veszteségét, amely 33 960 főről a múlt kongresszus óta 27 000 főre esett vissza. Biztosak vagyunk abban, hogy azok, akik elhagytak minket, vissza fognak térni a politikai tapasztalatok eredményeképpen. Szükségtelen kijelentenünk, hogy minden ilyen elvtársat üdvözölni fogunk.”⁵⁷⁹

Ebből is látható, hogy szó sem lehetett arról, hogy helyt adjanak a belső pártellenzéknek, szó sem lehetett arról, hogy frakciókat alapíthassanak a párt keretein belül. A vezetőség elkötelezte magát a demokratikus centralizmus mellett, azaz a többség által megszavazott, de gyakorlatban a vezetőség által eldöntött elvekhez, határozatokhoz vak és feltétlen ragaszkodást kívánt.

Ez természetesen olyan ügyekre is vonatkozott, mint a magyar forradalom. Annak az ellenzéknek, amely mégsem hagyta el a pártot, a pártkongresszus reményt adott arra, hogy új vezetést tudnak majd választani. Természetesen erről szó sem lehetett, de abban is erősen bíztak, hogy legalább a nyílt párbeszéd alapjait megteremthetik a kongresszus alatt. A gyűlés elé tárt, a vezetőség által támogatott, „többségi” jelentés kevés változtatást tartalmazott. Ezzel ellentétben létezett egy kisebbségi jelentés is, amit Christopher Hill történész, Peter Cadogan tanár, és annak bizonyítékaként, hogy a *Daily Worker*-ben is vannak olyanok, akik másként gondolkodnak, Malcolm MacEwen újságíró terjesztette elő.

Ebben a jelentésben erősen kritizálták a pártvezetés által értelmezett demokratikus centralizmust, és azt a választási rendszert is, amelyben olyan ajánlási listával választották meg a Végrehajtó Bizottság tagjait, amelyet vagy teljes egészében elfogadtak, vagy elutasítottak. Illetve javaslatuk szerint alap lett volna a párton belüli szabad vitatkozás lehetősége, továbbá nem kívántak olyan vezetőket, akik képtelenek beismerni a múlt hibáit és folytatták annak rossz örökségét is.

Ezenkívül még Kevin Halpin, egy ipari munkás, aki a jelentést megfogalmazó bizottság tagja volt, szintén kinyilvánította a többségi jelentéssel szembeni különvéleményét. Mindenképpen szorgalmazta a párton belüli szabadabb véleménynyilvánítást, bár nem annyira nyitott értelemben, mint a másik kisebbségi javaslatban. A Kevin Halpin-féle javaslat azonban nem kerülhetett a kongresszus elé, mert a kommunista párt vezetősége gondoskodott róla, hogy csak olyan embereket válasszanak meg képviselőnek, akik elég megbízhatóak ahhoz, hogy ne mondjanak ellent a „többségi” véleménnyel szemben. Halpin így nem lehetett ott a gyűlésen.⁵⁸⁰

⁵⁷⁹ Call for unity to end tory rule. *Daily Worker*, 1957. április 20. 3–4.

⁵⁸⁰ BECKETT, 1998. 135–137.

Mindezek ellenére sem lehetett teljesen kizárni a XXV. kongresszuson a magyarkérdést. Márpedig az tisztán látszott, hogy miközben a párt vezetése a legnagyobb veszélynek a revizionizmust tartotta, esély sem lehetett a Szovjetunió elítélésére a magyar forradalom beavatkozása kapcsán. A *Daily Worker* igyekezett azokról a kongresszusi hozzászólásokról is tudósítani, amelyek nem éppen a vezetőség szája íze szerint támogatták a magyarkérdést.

Michael Baratt Brown colchesteri küldött például egy módosítást javasolt a Végrehajtó Bizottság a magyar helyzettel kapcsolatos politikai nyilatkozatához. Nem értette, miért szépitik a Szovjetunió által elkövetett hibákat – például az 1956-os magyar forradalomba való fegyveres beavatkozást –, pedig ezek sokkal nagyobbak voltak, mint a magyarországi Rajk-per.

Kit Meredith (North Stanmore) egy másik javaslatot terjesztett elő a kongresszuson, amely elítélte a Végrehajtó Bizottság 1956. november 4-i határozatát, azt állítva, hogy tévedtek a magyar helyzet elemzésében, és kritikusabbnak kellett volna lennie a magyar és a szovjet kommunista pártokkal. Hozzátette, hogy akkoriban azért fogadták el a magyar forradalom BKP Végrehajtó Bizottsága szerinti értékelését, mert nem volt más lehetőség, csak támogatni a beavatkozást a Kádár-kormány érdekében.

„Frank Stanley (Végrehajtó Bizottság) ellenezte a javaslatokat. Azt nyilatkozta, senki sem állította, hogy a november 4-i állásfoglalás volt az utolsó szó [...]”⁵⁸¹

De voltak olyan képviselők is, akik erőteljesen kritizálták, hogy a kisebbségi jelentés tartalma nem jelenhetett meg az újságban, valósággal elnyomták azokat, akik e mellett álltak volna ki a véleményükkel.

Blaine Laine londoni küldött állította, hogy a vezető bizottságokban vannak emberek, akik a kisebbségi jelentés mellett vannak, és a helyi kommunista szervezeteknek szüksége van arra, hogy megismerjék ezeket is. Állította, hogy a csoportjuk alaposan megbeszélte ezeket a kérdéseket, és minden tagjuk 100%-ban újraregisztrált BKP-tag.

„A [...] midlandsi küldött kinyilvánította, hogy rossz lenne átvenni a demokratikus centralizmus hibás formáját. De a viták során kiderült – mondta –, hogy a demokratikus centralizmusra szükség van [...] és az a meggyőződésem, hogy a demokratikus centralizmus formája nélkül mint párt megsemmisülnénk.”⁵⁸²

Mindez azonban kevésnek bizonyult, és mind a kisebbségi indítvány, mind a magyar ügy kapcsán érvényesült a pártvezetőség akarata. A BKP XXV. kongresszusának többsége támogatta a vezetőség állásfoglalását az 1956-os forradalom megíté-

⁵⁸¹ We must not let party be isolated. *Daily Worker*, 1957. április 20. 5.

⁵⁸² „Don't cut power of executive”. *Daily Worker*, 1957. április 22. 1.

lésében. Harry Pollitt elnök vezette le a szavazást az öt módosító indítvánnyal kapcsolatban. Az első módosító javaslat azt kérte, hogy töröljék el a Végrehajtó Bizottság a magyar események apropóján kialakított irányvonalát, azaz ne ítéljék a magyar forradalmat ellenforradalomnak. A második módosítás is a magyar ügygel foglalkozott, ez azt javasolta, hogy ítéljék el a BKP VB 1956. november 4-i határozatát, amely minden kritika nélkül vette át a magyar forradalom miatt kialakított szovjet álláspontot.

„Mindez kisebbségben maradt a felmutatott kártyák mérhetetlen többségében. A szavazás előtt többórás nagyon élő vita volt, amelyben az ország egész területéről érkezett képviselők a politikai nyilatkozat több aspektusát is megtárgyalták.”⁵⁸³

Tehát a küldöttgyűlés döntött és a BKP VB mellett állt. Ahogy láttuk a sajtóból, már a konferencia előtt az ellenzékben is a további harc helyett a távozást választották. Sőt még azt sem sikerült a „többségi” nyilatkozatból törölni a *Daily Worker* tanúsága szerint, hogy a Szovjetunió van a kommunista világ centrumában. „Barry Amiel egy kiegészítést javasolt, hogy töröljenek egyes szavakat a politikai nyilatkozatból. »A közös harc az imperializmus ellen a szocializmusért megköveteli a munkásosztály megerősítését a Szovjetunióval a középpontban« – írja a politikai nyilatkozat. A javaslat, amelyet a szavazókártyák túlnyomó többsége elutasított az volt, hogy törölni kellene a Szovjetunióval a középpontban kitétele.”⁵⁸⁴

Barry Amiel azzal próbált érvelni, hogy a Szovjetunió emlegetése a kommunista pártok középpontjában olyan érzést kelt, mintha a kommunista szuperhatalom bábjátékosként irányítaná valamennyiüket. „Nekünk vissza kell utasítanunk minden olyan sugalmazást, hogy a Brit Kommunista Párt vagy bármely Kommunista Párt a világon üres visszhangja csupán a Szovjet Kommunista Pártnak.”⁵⁸⁵

És mindezek mellett, ahelyett hogy a párt szembenézett volna az értelmiség elvesztésével, a XXV. kongresszuson elítélte azokat a történészeket, írókat, tanárokat, tudósokat, akik nyíltan támogatták a párt megújulásának és demokratizálásának a szükségességét.

Az elítélő szerepét most is Arnold Kettle vállalta magára, aki semmit sem veszített a magyar forradalom hatására sem kommunista szemléletéből. A baloldali értelmiség – Kettle véleménye szerint – mindenféle valóságokkal vette körül magát, politikaiakkal is. Kijelentette, többes szám első személyben beszélve, hogy ők, az értelmiségiek a párton belül nem jól viselkednek mint a párt erkölcsi lelkiismerete. Ezután kipécézte magának a *Daily Worker* volt, de a magyar események hatására már távo-

⁵⁸³ Hungary: executive overwhelming majority. *Daily Worker*, 1957. április 22. 4.

⁵⁸⁴ Uo.

⁵⁸⁵ Uo.

zott munkatársait is. Kijelentette, hogy beteg „az olyan lelkiismereti megnyilvánulásoktól, mint amilyenek a Peter Fryer- és Gabriel-féle jellemektől származnak [...]”.⁵⁸⁶

A *Daily Worker* előszeretettel tudósított az olyan hozzászólásokról, amelyek támogatták a BKP VB magyar forradalommal kapcsolatos nyilatkozatát.

„Alistair Wilson (South Wales) azt nyilatkozta, hogy a csoportja egyetértett a szovjet katonák bevonulásával Magyarországra, és támogatják a vezetőséget. Visszaküzdötték magukat a helyi munkásszervezetekbe, és ennek az volt az eredménye, hogy amikor a helyi munkáspárt megkísérelte elítélni a Szovjetunió beavatkozását, sikerült ezt megakadályozniuk.”⁵⁸⁷

Azonban igazán érdekes, hogy a lap meg sem említette a pártvezetést leginkább támadó felszólalást. Erről más lapból értesülhettünk.

Ugyanis a híres matematikaprofesszor, Hyman Levy sem bírta tovább és alaposan ledorongolta a párt vezetőit. Úgy vélte, hogy egyszerűen átverték a munkásokat. Profánabb módon hazudtak a Szovjetunióban történekekről. Hyman a munkáosztály tagjának és egész életében munkásnak nevezte magát, majd követelte Harry Pollitt elnöktől, hogy mondja el a párttagoknak, a hallgatóságnak, miért nem mesélt soha a Szovjetunióban zajló bűnös cselekményekről, és Hruscsov XX. kongresszuson elhangzott beszédéről. „Milyen gyakran beszélt Harry Pollitt erről? Milyen gyakran mondta az embereknek, hogy fogják be a szájukat?”⁵⁸⁸

A jó professzor arra volt kíváncsi, pontosan mennyit hallgattak el a BKP tagjai elől. Ám tovább folytatta, mert arra is válaszokat akart kapni, hogy miért apadt a párttagok száma. „Ennek az országnak a munkáosztálya folyamatosan elutasította a kommunista pártot. Erről kellene beszélniük, minthogy maguk volnának ennek a társaságnak a vezetői. [...] Csöndben vesztettünk el hétezer tagot... Maguk csak mentek tovább, mintha nem történt volna semmi [...]. A hétezer tag elvesztése »likvidáció« volt és ezt nem a »revizionizmus« okozta, amint a pártvezetők állítják, hanem a vezetők hozzáállása az orosz és kelet-európai eseményekhez.”⁵⁸⁹

Hymant kifejezetten bosszantotta, hogy a kongresszuson egy szó sem esett az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcról. A matematikus bátor felszólalása óriási visszhangot váltott ki, többek alaposan felháborodtak.

Andrew Rothstein azonnal szektarianizmussal, oportunizmussal és revizionizmussal vádolta a professzort.

⁵⁸⁶ Uo.

⁵⁸⁷ Uo.

⁵⁸⁸ Communist leaders accused of Misleading workers. *The Manchester Guardian*, 1957. április 22. 1. Idézi: a továbbiakban: RÁCZ, 2010. 251.

⁵⁸⁹ Uo.

A vezetőség nevében William Lauchlan igyekezett választ adni Hymannak. Az eddig megszokottak szerint folytatta a mellébeszélést. Védekezése szerint nem foglalkoztak eleget a szovjet belügyekkel, mert túlságosan a fasiszmus kötötte le a figyelmüket. Lauchlan annyit tett hozzá, hogy a magyar üggyel nem fognak törődni, mivel azt már lezárták.⁵⁹⁰

A BKP kongresszusán történtek után korántsem zárult le az ügy, hiszen hátra volt még egy szakszervezeti kongresszus is. Ott ellenben már nem voltak többségben a BKP vezetői. Ezért a szakszervezetek egyszerűen elutasították a kommunizmust.

A kongresszusokon R. Seabrook képviselő elismerte, hogy ugyan 25 évig volt a BKP tagja, de a magyar események miatt 1956 októberében otthagyta a pártot. Ráeszmélt, hogy a szocializmus ügyét a kommunista pártokon kívül is lehet képviselni. Mindennek logikus folytatása volt egy olyan javaslat elfogadása, amelyben a szakszervezetek elítélték a kommunista rendszer magyarországi cselekményeit, de azokat a személyeket is bírálták, akik a BKP tagjai voltak.⁵⁹¹

Akadtak olyanok, akik ezután sem akarták megtanulni a leckét. Egy másik szakszervezeti kongresszuson L. McGree, a Faipari Munkások Egyesült Társaságának tagja – aki nyilván szimpatizált a BKP-val, vagy maga is tagja volt – tiltakozásának adott hangot, mert a szakszervezet vezetősége elítélte a szovjetek fegyveres beavatkozását Magyarországon.

A szakszervezeti képviselők között nem aratott osztatlan sikert a hozzászólás, McGreet kifütyülték, leforrázva kellett távoznia.⁵⁹²

Valójában a kongresszus tehát nem megoldotta a vitás kérdéseket valamilyen kompromisszumos módon, hanem sokkal inkább elmélyítette a párt válságát. Eleendő ehhez, csak a párt főtitkárának a gyűlést összegző *Daily Worker*-cikkét olvasnunk. John Gollan megszólalása arról tanúskodott, hogy továbbra is a Szovjetuniót tekintik a kommunista mozgalom vezető erejének, elvetik a revizionistákat, tehát elutasítják az általuk követelt változásokat és reformokat, miközben hangoztatják és elismerik a brit út sajátosságait. Szó sem volt arról, hogy bármilyen komolyabb kritikát is komolyan vett volna a BKP múltbéli működésével kapcsolatban.

„[...] Ha nem voltunk túl kritikusak a múltban, nem módosítja a tényt, hogy mi vagyunk a legbritebb párt manapság. Nem a kommunista párt az, amely külföldi katonákat állomásoztat Britanniában. A múltban Ernest Bevin amerikai katonákat

⁵⁹⁰ Communist must support policies they disagree with decision at party congress. *The Manchester Guardian*, 1957. április 23. 2. Idézi: RÁCZ, 2010. 251.

⁵⁹¹ Ex-Communist speaks. *The Manchester Guardian*, 1957. április 24. 2. Idézi: RÁCZ, 2010. 252.

⁵⁹² Trades Union Congress. *The Manchester Guardian*, 1957. szeptember 5. 2. Idézi: RÁCZ, 2010. 252.

hívott be és amerikai nukleáris bombázók állomásoznak itt a Tory hazafiak szívessé-
géből. Csak a mi pártunk áll ki a szabad és független Nagy-Britanniáért. [...]”⁵⁹³

John Gollan nem bírta elviselni, hogy pont azt a Szovjetuniót akarják törölni a BKP
programjából, amely titokban segíti a pártját és a *Daily Worker* megjelenését.

„A Szovjetuniót nem lenne egyszerű eltörölni – mondta nagy nevetés közepette.
[...] Az az első szocialista állam és más szocialista államokat segít.”⁵⁹⁴

Természetesen mivel az 1956-os magyar forradalomról is rengeteg szó esett, nem
hagyhatta figyelmen kívül, és ismételten megerősítette a VB álláspontját.

„Bárki, aki visszautasítja az elismerését, hogy az ellenforradalom dolgozott a vilá-
gon, visszautasítja a tényeket. Az ellenforradalom, amelyet évek óta készítettek elő,
látta a torzulásokat és a bűnöket, valamint a tényt, hogy a magyarországi párt hibá-
zott a feladatában, hogy megismerje a munkások követeléseit. Nagy lehetőséget lát-
tak, hogy megvalósítsák törekvéseiket és óvatos tervet készítettek. [...] Felszólítom
a kongresszust, hogy mutassuk meg a magyarországi elvtársainknak, akiknek a leg-
nehezebb feladatuk, és igazán a szocializmust építik, hogy a brit kommunisták mel-
lettük állnak, és támogatják őket.”⁵⁹⁵

A kérdés csak annyi lehet, hogy volt egyáltalán bármilyen esélyük a reformerek-
nek arra, hogy a *Daily Worker* hasábjain megjelenhessen a magyar forradalom mel-
letti kiállásuk? Ez nem történhetett meg, mert sajnos nem volt olyan és akkora erő,
azaz nem létezett az újság valamely komoly posztján olyan ember, aki kiállt volna
a változások mellett, és lehetőséget adott volna egy-két levél vagy kongresszusi véle-
ményen kívül a pártvezetőséggel szembeni álláspont megfogalmazására. A *Daily
Worker* nem tudott, és nem is akart igazán kilépni abból a szerepből, amelyre meg-
teremtették. A pártvezetőség orgánuma maradt, amely propagandát fogalmazott meg
a pártellenzék, a trockisták, revizionisták, imperialisták és a kormányzati erők ellen.

3.5 Egy korszak vége

Megváltozott a Brit Kommunista Párt, sokan elhagyták, és nem olvasták az újságot
sem, de még fennmaradt, miközben ismét rászorult a Szovjetunió folyamatos anyagi
támogatására. Valójában ki kellett volna alakítania egy olyan arculatot, amely segíti
a visszautat a népszerűség felé. Furcsa, de azt kell mondjam, a BKP tetszhalott álla-
potban volt, ahol nem azon kellett volna gondolkoznia, hogyan szerezheti meg

⁵⁹³ Hungary: executive overwhelming majority. *Daily Worker*, 1957. április 22. 4.

⁵⁹⁴ Uo. 4.

⁵⁹⁵ Uo. 4.

a választók szavazatait, hanem hogy miként tud magáról rokonszenvesebb képet kialakítani az alapvetően baloldali gondolkodású britek körében.

És ott volt előtte egy másik példa is, amely a testvérlap, az amerikai *Daily Worker* megszűnését eredményezte. Nem véletlen, hogy külön cikkben taglalták ennek az okait. Az újság a cikk megírására John Williamsont kérte fel, ő is kommunista párttag volt természetesen.

1955-ben érkezett haza az Egyesült Államokból, ahonnan kiutasították. 25 évig a CPUSA tagja volt. Ráadásul országos titkárként közelről is ismerte a párt vezetését. Ahogy az előző részekben is írtam, a CPUSA napilapja 1958-ban megszűnt, a lap főszerkesztője, John Gates elhagyta a CPUSA-t. És éppen ennek kapcsán szóltatta meg a londoni *Daily Worker* Williamsont. Az egykori CPUSA-tag bírálta John Gatest, akit a CPUSA-ban dülő frakciós harcok revizionista csoportjának vezetőjeként nevezett meg. Ennek a csoportnak a célja az Amerikai Kommunista Párt likvidálása volt. Ezután tolmácsolta a CPUSA-vezetőség véleményét a brit testvérlapban.

„[...] A CPUSA Országos Adminisztratív Bizottsága a következőket nyilatkozta Gatessel kapcsolatban: »a Jupiter-lámpa meggyújtása a kilépéséről úgy jött, mint valamilyen antitetőpontja azoknak a kommunistáknak, akiknek számtalan sikertelen kilépése származott tőle.« [...] Kinyilvánították, hogy Gates politikailag többször is hiteltelenné vált, és sokszor próbára tette a tudományos szocializmus és a marxizmus alapelveit. Most Gates a Kommunista Párt és a marxisták, valamint az amerikai munkásosztály programjának a közismert ellenségévé vált. Még a tinta meg sem száradt a lemondási levelén, a *New York Herald Tribune* a következőt írta címlapján: Üdvözljük John Gatest a csatában..., a civilizált emberek társaságában a szocialista világgal szemben.”⁵⁹⁶

Gates – Williamson állításai szerint – pártot romboló, likvidáló magatartása mellett, a már általam is említett Joseph Clark külügyi lapszerkesztőt is bírálta, aki a New York-i *Daily Worker*ben támadta meg a CPUSA vezetését. Williamson kifejtette azt is, hogy a brit kapitalista sajtó és néhány általa árulónak nevezett párttag azt a rágalmat terjesztik, hogy az amerikai *Daily Worker* megjelenését azért függesztették fel, hogy Gatestől megszabaduljanak. Ezzel szemben azt állította, hogy a párt mindent feláldozott, hogy fenntartsa a *Daily Workert*. „Az Országos Végrehajtó Bizottság döntő többsége támogatta január 13-i javaslatát a *Daily Worker* megjelenésének felfüggesztéséről, köztük Gates támogatói is, csak az ő kivételével.”⁵⁹⁷

Azonban a brit *Daily Worker*nek nem volt olyan személyisége, mint John Gates, és megmaradt a pártvezetés hűséges szócsövének. De akkor is meg kellett bélyegeznie

⁵⁹⁶ Why America's Daily Worker's closed. *Daily Worker*, 1958. január 20. 2.

⁵⁹⁷ Uo.

testvérlapjának amerikai főszerkesztőjét, mert pontosan ez a Gates-jelenség volt az, amelytől annyira tartottak. Nem akartak senkit sem a saját és dédelgetett napilapjuknál, aki a vezetés ellen fordulhat.

Végül is nem volt más teendőjük, mint hogy elhitessék az olvasókkal, hogy a lap megmaradása csak és kizárólag azokon az adományokon múlik, amelyeket tőlük kapnak. Továbbá a lap megmaradását a mozgalom megmaradásának bizonyítékeként aposztrofálták. Lehet, hogy ezt valóban így érezték, azonban mindez nem volt más csak propaganda, vagy legalább annak a pár embernek a manipulációja a BKP VB-ből, aki tudta az igazságot a szovjet pénzügyi segítségről, de így akadt valamilyen kapaszkodó, amellyel igazolni tudták, hogy a lap saját lábán is megmaradhatna ezekből az adományokból.

A szovjet segítséggel fenntartott lap hatalmas nyugalommal tájékoztathatott arról, hogy a kapitalista sajtó kénytelen volt beismerni, a kommunista újság nem tűnt el. Tehát ebből a szempontból sikeresnek is minősíthetnék a taktikát. Álszent módon azonban most is az olvasóknak és az adománygyűjtőknek tulajdonították a siker oroszlánrészét. Ráadásul amikor ugyanezt állította a mit sem sejtő kapitalista brit sajtó is, az már maga volt az igazi győzelem.

„Kellems látni azt, hogy Hannen Swaffer a *Daily Worker* túlélésére céloz a *World's Press News*ban megjelent cikkében, [...] Swaffer hozzátette: A *Daily Worker* évek óta létezik, csak azért, mert a gyárakban szervezik meg az adományok gyűjtését.”⁵⁹⁸

Mindeközben újabb események zavarták meg a magyarkérdés kapcsán a BKP életét, és adtak okot újból a világnak, hogy foglalkozzanak az 1956-os forradalommal. Nagy Imre és társainak pere és 1958. július 16-i kivégzése ismételten nehéz helyzetbe hozta a nyugati kommunistákat és mindazokat, akik elkötelezettnek érezték magukat a Szovjetunió irányában. Természetesen a kivégzéseket a BKP nem ítéltette el, főleg azok után nem, hogy a Szovjetunió anyagi támogatásával odalett a párt programjában sokszor aláhúzott függetlenség. Ezért csak a sajnálkozás hangján lehetett szólni a megdöbbentő fejleményről, de igazán nem lehetett mást tenni, mint visszhangozni a szörnyű ítélet indoklását is.

„Aggodalom és nagy sajnálkozás van a munkásosztályban a magyarországi kivégzések miatt. Az emberek, akik minden módon szimpatizálnak a szocializmussal és a Magyar Népköztársasággal, sajnálják, hogy a Legfelsőbb Bíróság szükségét érezte a halálbüntetés kiszabásának. Osztjuk az érzéseiket.”⁵⁹⁹

Nagy Imre és társainak az elítélése, a magyar kormány értelmezésének megfelelően, a *Daily Worker* cikkében is jogos volt. Ebben az értelmezésben is a meggyilkolt

⁵⁹⁸ Survivor's story. *Daily Worker*, 1958. március 20. 1.

⁵⁹⁹ What about Hungary? *Daily Worker*, 1958. június 18. 2.

kormányfőt azzal vádolták, hogy társaival csoportot alkotott, és a népi demokrácia megdöntésére konspirálva egy kapitalista államot akart létrehozni. Ráadásul egy kommunista elvek nélküli pártot kívánt alapítani, ezzel is gyengítve a felkeléssel szembeni ellenállást. Maléter Pál volt a másik személy, akit nyíltan megnevezett a cikk a bűnösök közül. Ezzel is követte a kapitalista sajtó azon gyakorlatát, hogy Nagy Imrét és Maléter Pált együtt emlegették.

„Maléter Pál elismert vezetője volt a Magyar Népi Demokrácia elleni katonai felkelésnek. Ezt nemrégén fedezte fel a magyar Legfelsőbb Bíróság. 1956 októberében a felkelés katonai vezetésében játszott szerepének dicséretét zengte a világ kapitalista sajtója. A felkelés vége felé nem volt tovább kérdéses a kapitalista demokrácia restaurálása. A reakció a csúcson volt és az ország hanyatt-homlok tartott a fasiszta rendszer felé.”⁶⁰⁰

Tehát a *Daily Worker* támogatta azt a szovjet álláspontot, hogy amennyiben nem történik meg a fegyveres beavatkozás, egy fasiszta állam született volna Európa szívében. Mivel Nagyék támogatták a fasisztákat, ezért politikai bünt következett el. A kapitalista sajtó pedig hiába is ítélte el a kivégzéseket. Ezáltal a világ jobb és békésebb hely lett. A BKP sajtója könnyen megvédte ezt a felfogást a kapitalista államok politikai gyilkosságainak emlegetésével.

„Legutóbb több kivégzés volt Cipruson. Ezeket akasztottak fel Kenyán. De mert a kapitalista sajtó feltűzte rájuk a terrorista címkét, az egészet jóváhagyták. [...] A tény az, hogy amikor halálbüntetést alkalmaztak politikai célból kapitalista rendszer vagy kolonialista hatalmak ellen, azt széles mértékben támogatta a sajtó és a jobboldali munkásmozgalom. De amikor a halálbüntetést a szovjetrendszer védelmében alkalmazták, műfelháborodással szigetelt el minket a sajtó. Az aktív munkásokat a brit munkásmozgalomban nem kellene félrevezetni ezekkel a trükkökkel. Jó azt gondolni, hogy az árulókat, reakciósokat és a fasisztákat legyőzték Magyarországon. A világ sokkal békésebb hely, mert a magyar népi demokratikus rendszer még létezik. Ez a központi tény, amely meg kell határozza hozzáállásunkat a magyar Legfelsőbb Bíróság döntéséhez.”⁶⁰¹

Egyértelműen kiállt tehát a *Daily Worker* az ítélet mellett. A lap szerint nem volt mérlegelés a sajnálkozásokon túl a jó brit kommunista számára. Minden úgy történt, ahogy történnie kellett. És minden úgy történt a valóságban is, ahogy az ítélet leírta.

De a kommunisták nem csak eddig mentek el, halálosan frusztrálta őket, hogy az amúgy egyetlen esélyük a parlamenti képviseletre, a Munkáspárttal való bármilyen együttműködés, a magyar események által szintén kútba esett. Sőt, bár kéretlenül, de

⁶⁰⁰ Uo.

⁶⁰¹ Uo.

fel is léptek a Munkáspárt azon gyűlésén, ahol éppen kinyilvánítani készültek az ellenkezésüket a magyarországi megtorlással szemben. Az első fejezetben említett munkáspárti gyűlés megzavarása tehát valóban a kommunista párt műve volt. Bár ezt elfelejtette megemlíteni a BKP lapja, helyette inkább spontán és jogos felháborodásnak állította be a gyűlés megzavarását.

„Negyven perc után szakította meg a londoni munkáspárti gyűlést, amelyet a magyarországi kivégzések kapcsán hívtak össze, az egész teremben felhangzó »mi van Ciprussal és Kenyával?« kiabálás. [...] A közbekiáltások akkor kezdődtek, amikor az elnök, Walter Padley parlamenti képviselő formális javaslatot terjesztett elő Nagy Imre és társai »szörnyű bírósági legyilkolásának« elítélésére és a magyar demokráciával való szolidaritás kifejezésére. [...] Feliratok jelentek meg a galérián: »Szabadságot Ciprusnak!« »1105 kivégzés Kenyában« majd röplapokat szórtak szét a hallgatóságnak. [...] Feather a szovjet imperializmusról beszélt és kijelentette, [...] A magyar kormányt a szovjetek beépített emberének nyilvánította. Te meg a Toryk beépített embere vagy – jött a válasz. A rendezők egy színes bőrű férfit igyekeztek kivezetni a galériáról, dulakodás tört ki, amikor más emberek megpróbálták megakadályozni őket ebben. Ez volt az a pillanat, amikor a rendőrök közbeavatkoztak. Két rendőr és két rendező megragadtak minden rendezőjét és a kijáráshoz vezették őket.”⁶⁰²

Mindeközben a *Daily Worker* saját küldetésébe vetett hite sem ért véget. Az újság magát a sajtószabadság letéteményesének és őrzőjének vélte, miközben a magyar forradalom kapcsán is szolgáian követte a pártvezetés minden egyes óhaját. Mindezt összekötötte az új olvasók szerzésének tervével, amely nemcsak a lap megmentését, hanem továbbbépítését is célozta. George Matthews, aki átvette a lap főszerkesztői posztját 1959-ben, egy külön cikkben foglalta össze mindazokat a tennivalókat, amelyeket nélkülözhetetlennek vélt a lap példányszámának növeléséhez. Az új főszerkesztő kijelentette, hogy a sajtószabadság most van a legrosszabb helyzetben.

Azelőtt legalább többtucatnyi milliomos irányította és kezelte a sajtót, de most csak négy-öt ilyen ember van. Most már egy lap indításhoz is multimilliomosnak kell lenni, de ezzel szemben George Matthews örömmel jelentette ki, hogy az elmúlt két hónapban már nem csökkent a *Daily Worker* példányszáma.

Ezt követően 4 pontban foglalta össze a napilap céljait. Először is új olvasókat kell szerezni, és ezt egyszersmind politikai harcnak is nevezte, mert a *Daily Worker* a politikai anyagok és az érvelések legfontosabb előállítója is. Egyszóval a BKP propagandatevékenységéért felelt a lap.

⁶⁰² Uproar at Nagy meeting. *Daily Worker*, 1958. június 27. 1.

A második pontban kifejtette, hogy a gyárakat kell megcélozni az újságeladásokkal, harmadsorban azt tervezte, hogy meg kell növelni a hétvégi eladásokat is további 10 ezer példánnyal.

Úgy vélte, szembe kell nézniük azzal, hogy nincs külön terjesztéssel foglalkozó ügynökségük. Miközben a következőket fejtette ki: „[...] a *Daily Express* azt állítja, hogy nekik 400 terjesztéssel foglalkozó ügynökük van, ez több mint kétszerese a teljes szerkesztőségünknek és a gyártással, adminisztrációval, terjesztéssel foglalkozó csoportunknak.”⁶⁰³ Csakhogy a *Daily Worker*nek kommunista párttagjaik vannak, akik meg tudják oldani ezt a feladatot.

A negyedik pontban azt elemezte Matthews, hogy meg akarják győzni az újságarusokat, hogy látható helyen tartsák a lapot.⁶⁰⁴

Matthews érveléséből és programjából azok a problémák jól kiolvashatók, amelyek eddig is jellemezték a *Daily Workert*. Az újság, mint egy igazi kommunista kiadvány vagy más jellegű sajtótermék, szűken értelmezett pártsajtó, igazi réteglap maradt. Elsősorban a pártra, illetve a párttagokra, valamint az őket támogatókra számított céljai elérése érdekében.

Mindezt pedig büszkén hirdette a kapitalista sajtótermékekkel szemben, amelyek ügynökökre és a reklámra helyezték a terjesztés felelősségét. Ezekkel szemben a kommunisták nem tudták az elveiket megvalósítani, és olvasóik hitére hagyatkoztak. Valójában úgy viselkedtek, mint egy vallási célból kiadott keresztény lap, amelyet a templomból kifelé jövet az ember megvásárol, mert a megvásárlását elvárja tőle az egyháza és azok az emberek, akikkel egy hitet vall. Megerősíti ezt a vonalat az is, hogy a Matthew-féle cikk után piros kis munkást formázó különös figura jelent meg több szám első oldalán is, amely egyből figyelmeztette a vásárlót elemi kötelességére, hogy új olvasót szerezzen a lap számára.⁶⁰⁵

Mindeközben arra is remek alkalom nyílt, hogy egy Magyarországról hazatért brit kommunista fantasztikusnak írja le az 1959-es magyarországi utazása során tapasztalt „csodákat” és fejlődést. Tehát újabb igazolást nyert a szovjet beavatkozás, amelyet úgy láttatott a kezdet kezdetén is a lap, mint egy szükségszerű, ámbár véres momentumot.

„Ma Magyarország magasabb életszínvonalat és szociális biztonságot ajánl a népének annál, mint ami ezer év folyamatos harcaiban volt. Ez nemcsak vad túlzás vagy napfényes beszéd. Ez a munkások komoly összegzése a földről és a gazdaságról, olyanoké, akik ismerik a jó idöket és a rosszakat a harcukban, hogy lefektessék, a kor-

⁶⁰³ Biggest Daily Worker drive. *Daily Worker*, 1959. március 30. 4.

⁶⁰⁴ Uo.

⁶⁰⁵ *Daily Worker*, 1959. május 14. 1.

rupt és barbár fasiszta diktatúra után az alapjait egy új, szocialista társadalomnak. [...] Ebben az évben több, mint 2000 Ganz-munkás fogja a szabadságát a szakszervezeti üdülőkhöz tölteni, mások kirándulni mennek, vízisielnek vagy horgásznak. [...] Az emelkedő életszínvonal bizonyítéka, a rögzített banki megtakarítások 1000 millió forintos növekedése az 1958-as évben. Ilyen mértékű növekedésre egy évben sincs példa a magyar történelemben. [...] A dolgok most sokkal jobbak [...]. A mai sikerei folyamatosak lesznek, eltörölve egyszer és mindenkorra az arisztokraták valamennyi reményét a visszatérésre [...].”⁶⁰⁶

Egy évvel később jelentős változás állt be a lap terjesztésében is. 1960. február 15-ig kettő kiadás jelent meg naponta az újságból. Egy, amely esténként került nyomdába Skóciában és északon, illetve egy másik, amely Londonban, délen jelent meg. A változás oka az volt, hogy Skóciát már el tudta érni légi szállítás útján is a szerkesztőség, tehát a vonatszállítással szemben három órát nyertek. Ennyivel később kellett a példányokat a nyomdába adniuk. Ráadásul így hamarabb is megkaphatták a példányokat az előfizetők. Ami azért is fontos volt, mert az előfizetők felét a skót és az északi területek olvasói tették ki. De a valódi nyereség beismerése sem várattott magára a lapban, az egyetlen kiadás kapcsán.

„Az egy kiadás előállítását alapvető a lapunk elszenvedett veszteségeink arányát figyelembe véve. Ez fogja lehetővé tenni költségeink alapos csökkentését. E megtakarítás ellenére, habár még mindig jelentékeny veszteséggel működünk, szükséges megnövelni minél sürgősebben a bevételünket, az eladásokból és az alapítványnak szánt adományokból. [...] Szeretnénk folytatni mindkét kiadás előállítását, később nyomdába adva őket, mint jelenleg. Ezen a módon a legfrissebb híreket adnánk valamennyi olvasónk számára. Sajnos a pénzügyi nehézségeink miatt ez lehetetlen.”⁶⁰⁷

Tehát valójában a költségcsökkentés állt a lépés háttérében, nyilvánvaló, hogy egy külön a skótoknak szánt, az északi területekkel foglalkozó kommunista napilap előnyeit kellett feladni a pénzügyi nehézségek miatt, amelyek jelentős része éppen a magyar forradalom elítélésének köszönhetően elvesztett olvasók kapcsán adódott. 1960-ban azonban nemcsak ez a visszalépés, hanem John Gollan, a pártalapítás 40. évfordulója alkalmából elmondott beszéde is láthatóvá tette, hogy a párt nem igazán volt hajlandó komolyabb változtatásokra, és mivel a *Daily Worker* jövője elsősorban a párton múlt, miközben a világ megváltozott, a BKP vezetősége ellenben csak finomításokat végzett sajtó, 1951-es programján.

„Harcunk a békéért – írta a szerkesztőség – ebben az időszakban kapott egy óriási pozitív elméletet és gyakorlati ösztönzést »A Brit út a szocializmushoz« 1951-es

⁶⁰⁶ Hungary a happyland today. *Daily Worker*, 1959. augusztus 20. 2.

⁶⁰⁷ The Daily Worker: an important change. *Daily Worker*, 1960. február 2. 1.

kiadásával. Ennek központi eszméje jelenkorunkban a békés egymás mellett élés gyakorlati lehetősége. Ez szilárd meggyőződés, amely egészen új reményt és perspektívát ad a munkásosztály harcának, amely nem alapult semmilyen koncepción az imperializmus változásával kapcsolatban. Ezzel ellentétben a békés egymás mellett élés egészen új lehetőségeit mutatja be korunkban, amely a világ erőinek radikális változásából keletkezett a béke támogatására, és a szocializmussal, mint a Szovjetunió és a szocialista tábor nagy fejlődésével, a kolóniák felszabadító mozgalmának végzetes előretörésével és a béke erőinek harcával az egész világon.”⁶⁰⁸

Időközben Magyarországon már beindultak a változások, és érett a Nyugattal való megegyezés is. Magyarország már nem volt a legnagyobb hidegháborús propaganda-gépezetek célpontja, csak egy fejlődő szocialista ország, ahol valóban voltak eredmények is. A brit kommunisták által most már viták nélkül ellenforradalomnak nevezett esemény leverését egyfajta fényes magyar jövő előképeként értelmezték, miközben nem igazán akarták észrevenni, hogy a magyar forradalom jókora árnyékot vetett a nyugati kommunista mozgalmakra is.

Ami a magyar forradalomból a brit kommunistákat érdekelt, az a győzelem volt az imperialisták felett, számukra mindennek igazolására szolgált a Kádár-korszak.

A *Daily Worker* egy különös tudósításában a brit kapitalista sajtón keresztül mutatta meg a változást.

„[...] Amikor A. J. P. Taylor múlt évben meglátogatta Magyarországot, a következőket írta a *New Statesman*-ben: Az őszinte, félreismerhetetlen tény az, hogy Magyarországnak nagyon jól megy. Eleget tudnak enni, valójában több mint eleget a mi korabeli angol ételeinkhez képest. [...] Az ellenforradalom bukása után nemcsak a gazdaság gyors helyreállítása lepte meg a nyugati szakértőket, de az új nagy eredmények is.”

A brit, nem kommunista érdekeltségű sajtó is úgy látta, hogy Magyarországon az 1960-as években valóban növekedett a gazdasági termelés, közel négyszeresével haladta meg a legjobb háború előtti évet. A növekedésen alapuló valós jövedelem tette lehetővé az életszínvonal emelkedését is, amely a cikk állításai szerint 50 százalékkal volt több, mint 1949-ben. Ez a gazdasági fejlődés hatalmas igényt támasztott a brit termékek iránt is. A tévesztés megsokszorozta a műtrágyák és gazdasági eszközök, gépek importját a szigetországból.⁶⁰⁹

„Az elmúlt években Magyarország közel 11 millió fontot költött el Nagy-Britanniában, amely 5 millió fonttal haladta meg az 1959. évi szintet. [...] Kétségtelenül Magyarország többet akart venni Britanniából, de szükséges megnövelni az import-

⁶⁰⁸ Our Road to Socialism. *Daily Worker*, 1960. augusztus 29. 2.

⁶⁰⁹ Hungary faces a bright future. *Daily Worker*, 1961. április 19. 3.

kvótát, hogy többet tudjanak eladni itt. A magyar élelmiszerek és borok már kaphatóak, de még van hely a fejlesztésre.”⁶¹⁰

A BKP azonban a magyar fejlődés ellenére is jelentősen meggyengült, de nem tűnt el a történelem süllyesztőjében, legalábbis nem úgy, ahogy arra sokan számítottak. Meggyengült, de a napilapját sem veszítette el. Sok minden átalakult, de a Szovjetunióhoz való hűsége nem változott, legalábbis 1968-ig, a csehszlovákiai megmozdulásig; akkor a Szovjetunió újabb fegyveres beavatkozása egy kelet-európai ország forradalmába majdnem végzetesnek bizonyult.

Ezután 1989-ben a BKP kettészakadt, ez is vitathatatlanul a Szovjetunió fokozatos meggyengülésével, majd összeomlásával köthető össze. 1939, 1956, 1968, 1989 foglalta keretbe a teljes kommunista mozgalmat, és mindenhol a Szovjetunió állt, mint egy útjelző, mérce és támpont.

Különös, hogy a kommunista mozgalom meggyengülését vagy a legnagyobb mérföldkövét kizárólag 1956-ban látják. Szerintem az 1956-os magyar forradalom egy folyamat része és legfontosabb, kiemelkedő láncszeme volt. Kisebb csúcsokkal és lankákkal, tetőponton az 1956-os magyar forradalommal, a brit kommunista mozgalom permanens válságok sorozatát élte meg, és ez alól a sajtója sem volt kivétel. A *Daily Worker* sem kerülhette el az 1960-as évek változásait, ahogy George Matthews is fogalmazott a BKP 1967-es kongresszusán: „azok az emberek a radikális baloldalon, akik a forradalmi frázisokat használták, kívül kerültek a valóságon.”⁶¹¹

Ezért egyszerően jelentőségét veszítette az újság *Daily Worker* elnevezése, amely 1966-tól *Morning Star* néven folytatta a megjelenését, amely töretlen a napjainkban is.

4. ÖSSZEGZÉSÜL

A két angolszász kommunista párttal kapcsolatos sajtótermékek elemzése után elvárható, hogy összevessük az általuk írtakat, hogy hasonlóságokat, különbségeket állapítsunk meg. Azonban most sokkal inkább két külön utat tudunk szemrevételezni. Az egyikben a kommunista napilap szembe próbált szállni a központi vezetéssel, és megkísérelte, hogy egyfajta demokratikus modellt állítson fel, mindenfajta véleménynek szabad utat biztosítva a magyar forradalom kapcsán. A másik ezzel szemben elvetette ezt a megoldást, és szolgálai kereste a pártvezetőség kegyeit. Külső szemlélő számára nagyjából ilyennek tűnhetett az elemzés. Valójában itt emberekről és lehetőségekről volt szó.

⁶¹⁰ Uo.

⁶¹¹ BECKETT, 1998. 163.

Az Egyesült Államok Kommunista Pártjában adott volt egy olyan főszerkesztő, John Gates személyében, aki vállalta, hogy külön útra viszi a CPUSA napilapját a *Daily Workert*. És ebben a szándékában akadtak társai is, például Lester Rodney, vagy voltak olyan értelmiségiek is mint Howard Fast, akiknek kinyílt a szemük a vezetőség munkájával kapcsolatban. Kérdés most csak az, hogy mi volt a különbség a CPUSA vezetősége és a Gates-féle idealisták között. Először is az életkor. A vezetőség akkori tagjainak fiatal évei az I. világháború idejére estek, akkor váltak ifjakká, és ekkor találkoztak azzal a kommunista mozgalommal, amely tagadhatatlanul a részükké vált az orosz bolsevik forradalom győzelmével. Ez egész további életükre meghatározó maradt. A Szovjetunió megalakulása, és lelkükben a kommunizmus eszméjének a centrumává válása vitathatatlan része maradt világnézetüknek. Pontosan ezért nem tudták megtagadni sem meghazudtolni mindazt, amiben hittek. Természetesen ezért elfogadták a Szovjetunió 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos értelmezését. Azt is elfogadták volna, ha a Szovjetunió máshogyan dönt, de nem volt saját igazi véleményük, vagy ha igen, azt is alárendelték az SZKP akaratának.

Azonban a John Gates vezette és zömmel az 1910-es években született fiatalabb generáció felvette velük a harcot. Ez a generáció adta a spanyol polgárháború veteránjainak a zömét, ez a generáció volt az, amely élesen kritizálta a Szovjetunió náci Németországgal szembeni kezdeti politikáját, és végül ők akartak többet tudni az SZKP XX. kongresszusáról is. Valóban csak idealisták voltak? Nem erről van csak önmagában szó.

Azt tanulták, és kezdetben azt tapasztalták, hogy a kommunizmus az emberekért van, egy jobb világot hoz el a Szovjetunió vezetésével, és a fasiszmus legnagyobb ellenfele. Beléptek tehát a CPUSA soraiba és azt gondolták, minden a legnagyobb rendben lesz. Ezzel szemben előbb Spanyolországban, majd a 2. világháború kezdetén, illetve az Earl Browder-ügy kapcsán csak azt tapasztalhatták meg, hogy hatalmas ellentmondás feszül a mozgalom jelszavaiban és a valóságban.

Másodsorban meg kell említeni, hogy már megtapasztalták a csalódás érzését a kommunizmus ideológiájában. Ezzel is csak azon állítást támaszthatjuk alá, hogy nem egyedül az 1956-os magyar forradalom vezette el ezt a generációt ahhoz a felismeréshez, amely már megelőzőleg is munkált bennük, hogy a Szovjetunió nem formálhat jogot a kommunizmus egyedüli vezetésére, mert valójában egy birodalmat épített fel és elvárja, hogy azt tartsák az egykori eszméből valóságosnak, amit az SZKP is annak tartott.

John Gates kezében megvolt a lehetőség, hogy helyet biztosítson azoknak a véleményeknek, amelyek egészen tisztán látták ezt. Az amerikai *Daily Worker* ezért szembeszállt a vezetőséggel, és mindent megtett annak érdekében, hogy minél több

olyan cikk jelenjen meg, amely nem támasztja alá azt, hogy ellenforradalom történt 1956-ban Magyarországon.

Vita bontakozott tehát ki a lapban, ahol jól láthatóak voltak az erővonalak, viszont a vita eldurvult és sokan kiléptek a pártból. Egyesek azért nem vették meg az újságot, mert nem a vezetőség véleményét tartalmazta, mások pedig amúgy is végképp elbizonytalanodtak az eddigi eseményektől, és ezért nem vették tovább a lapot. A vezetőségnek pedig nem volt érdeke, hogy fenntartsa egy olyan lapot, amely nem támogatja őket.

Dogmatikus véleményükben ugyanis nem képviselhetett más irányt egy kommunista lap, csak azt, amit a kommunista vezető politikusok előírnak. Szó sem lehetett belső demokráciáról. Azonban nem állt érdekükben, hogy tovább húzzák az időt, és ezért az 1957 áprilisában megtartott kongresszustól várták a helyzet rendezését. Itt a kisebb módosításokkal elfogadott program alkalmas lehetett volna egy valódi változás keresztülvételére, azonban nem fogadták el továbbra sem, hogy a Szovjetuniót közös nyilatkozatban ítéljék el.

És végül nem választottak olyan új vezetést, amely szavatolta volna a Gates-féle csoport számára a kommunista párt demokratikusabb szellemű átalakítását. Végül a lap megszűnt, mert egy demokratikus szellemű *Daily Worker*, amely támadja a Szovjetuniót, természetesen nem is kaphatott semmilyen anyagi támogatást az SZKP-től. Miért is kapott volna? Azok, akik nem értettek egyet a CPUSA politikájával, kiléptek és eltűntek. Illetve nem tűntek el azért teljesen, mert remek alkalmat kínáltak arra, hogy a kiállításukkal bizonyítékot szolgáltatassanak a „kapitalista” sajtóban, hogy haldoklik a kommunista mozgalom. Valójában a kommunisták európai és észak-amerikai mozgalmainak a léte vagy nemléte a Szovjetuniótól függött, hiába élnek ma is kommunista diktátorok, nincs egy olyan hatalom, amely dollármilliárdokat költené, vagy hadseregeket tartana fent egy teljes kommunista holdudvar sakkban tartására. Nagyon sarkítva: a Szovjetunió vezetői tisztában voltak azzal, hogy miután a permanens forradalom elmélete megbukott, szükség van egy olyan központra, amelynek a katonai hatalma megvédi a többieket, illetve a kisebb kommunista államok ütközőzónaként védik a központ hatalmát. Ez a szuperhatalom a Szovjetunió felemelkedésével létrejött a 2. világháború után.

A brit út másmilyen volt, a vezetés erősebb kézben tartotta a kommunista párt napilapját, mint a CPUSA a New York-i *Daily Worker*-t. Azért akadtak olyan, a vezetéshez képest demokratikusabban gondolkodó, fiatalabb generációhoz tartozó emberek, mint például az újság tv-kritikáit író Alison Macleod, vagy a karikaturista James Friell, vagy Mick Bennett, aki segédszerkesztőként dolgozott a lapnál. Illetve ott volt a párt történészcsoportja, közülük is kiemelkedett a pártvezetés véleményével szemben Thompson, illetve Saville, akik *Reasoner*, illetve később *New Reasoner* néven

lapot alapítottak, és ezzel szabad utat adtak a Politikai Bizottság véleményétől eltérő gondolatoknak, írásoknak.

Látszott, hogy a brit *Daily Worker* nem alkalmas arra, hogy olyan változás történjen, mint az amerikai testvér lapjában. Viszont így számíthatott arra a politikai vezetésre, amely a Szovjetuniótól kért pénzbeli segítséget. Ez pedig lehetővé tette, hogy az újság megmaradjon. Tehát ez siker? Attól függ, honnan nézzük. Amennyiben az amerikai *Daily Worker* megszűnését nézzük, akkor azt kell mondjuk, hogy a brit testvér lap túlélte az 1956-s magyar forradalom által keltett hatalmas sokkot. De hogy ez nem jelentett győzelmet az bizonyos. Keserű pirula lehetett John Gollan számára, hogy kérnie kellett az SZKP pénzügyi segítségét. Nem győzelem volt ez, hanem elköteleződés. Rászorolni a segítségre nem a megoldást jelenti, hanem a kényszerűséget.

Ráadásul a brit *Daily Worker* elvesztette azokat a fiatalabb generációhoz tartozó újságírókat, akikre annyira büszke volt egykor a párt, és akikre építeni akarták a jövőt. Az 1957-es tavaszi különleges kongresszus alapjaiban nem változtatott semmin. Sem a vezetőség megválasztását, sem a belső demokratizálódást nem szavazták meg. A kérdés eldöntetett, a következményekkel nem számoltak.

Már csak arra kellene választ találnunk, hogy mennyiben okozta a magyar 56-os forradalom az angolszász kommunista lapok, és mozgalmak bukását.

Jelentősen hozzájárult; elegendő, ha a lap- és olvasószám-csökkenéseket, az anyagi gondokat vesszük figyelembe. Azonban ne feledjük el, hogy 1956-ban a csalódott kommunisták, elsősorban a Szovjetunióban és hazájuk kommunista pártjában csalókoztak. Nem a baloldali eszmét hagyták el, hanem a vezetőik által ellentmondást nem tűrően vezetett pártot. Esetleg passzívak is maradhattak a mozgalomban, akárcsak Hobsbawm. De nem szabad lebecsülni az 1956 előtt is felmerült problémákat. Helyesebb azt mondani, hogy egy folyamat végére tett pontot a magyar 1956-os forradalom nem a tényeknek megfelelő kommunista interpretációja. Ez volt az a nagy csepp a pohárban, amelyet egyszerűen már nem lehetett elviselni.

De ahogy azt bemutattuk a fejezet elején, korántsem a magyar forradalom volt az egyedüli oka a mozgalomra mért csapásnak. Ehhez persze nem elegendő csak az újságanyagokat elemezni, hanem az egyes személyeket és történeteket is figyelembe kell venni. Azonban a lapok és a személyek életének elemzése szorosan összekapcsolódott. Vannak hasonlóságok is a pártok és a lapok életében, ezek legfontosabb része az 1957-es kongresszus. Itt mindkét részről csodavárás volt. Mind a pártellenzék, mind a lapok újságírói, akik nem akarták elfogadni a pártvezetés álláspontját: a Szovjetunió szolgálai követését a magyar események kapcsán, abban reménykedtek, hogy a párt megreformálható.

Sokszor elhangzik Alison Macleod visszaemlékezésében is a „Csak a húsvéti kongresszusig tartások ki” jelmondat, amely jelszó újra és újra elhangzott a BKP

újságírói között is. És bár sokan kitartottak, de lehetőséget sem kaptak a párt és a lap megreformálására. Fontos még egyszer leszögezni, nem a kommunista eszmében csalódtak, nem Marx írásait kérdőjelezték meg, hanem a vezetőikben ingott meg a bizalmuk.

Le akarták váltani őket, hogy demokratikus módon újítsák meg a mozgalmat. De egyszerűen be kellett látniuk azt, hogy a nem demokratikus úton, egyidejű listás szavazással előre bebiztosított végeredményekkel megválasztott pártvezetőket nem lehet kimozdítani egy újabb szavazással. Nem is sikerülhetett, hiszen értelmiségiek voltak és a pártszervezésben jeleskedő mozgalmi vezetők, nem körmönfont politikusok.

Végül fel kellett adják párttagságukat és a pártlapokba helyezett bizalmukat. De azért fejet is kell hajtsunk azon magatartásuk előtt, hogy mindent megpróbáltak, hogy ne ellenforradalomként emlékezzen a nyugati kommunista világ a magyar 1956-os eseményekre.

IV. AZ 1956-OS MAGYAR EMIGRÁCIÓ AZ ANGOLSZÁSZ NYELVŰ LAPOKBAN

1. VITA AZ EMIGRÁCIÓRÓL, BEVEZETÉS ÉS KÍSÉRLET A MEGOLDÁSÁRA

Amennyiben osztályozni szeretnénk a történelmünk során kivándorló magyarokat, már abban az esetben, ha szeretnénk rangsort állítani, vagy összehasonlítást végezni a különböző történelmi periódusok magyar emigrációjáról, akkor óhatatlanul ítéletet is mondanánk azokról a honfitársainkról, akik ezért vagy azért elhagyták a szülőföldjüket. Abban talán egyetérthetünk, hogy politikai emigránsoknak nevezzük a Rákóczi-féle szabadságharc és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bukása utáni menekülőket. Ezek a magyarok tisztán politikai okokból mentek külföldre azzal a céllal, hogy esetleg majd visszatérnek, segítséget szerezzenek, illetve később folyamatosan emlékeztessenek a Magyarországon történtekeire, és amennyiben lehetséges, befolyásolják az otthoni eseményeket. Nem beszélve arról, hogy kiállásukkal, a múltban történtekekre való emlékeztetésükkel is állandó élömlércét állítottak az otthon tevékenykedő politikai elit számára, alternatívát kínáltak, sőt Magyarország másik arcát is megmutatták a világ egészének. Kivándorlási hullámnak, vagy tömegeknek nem nevezhetjük ezt a csoportot, pár száz emberről volt csak szó. Az első nagyobb hullám a századfordulón tapasztalható, amikor sokan indultak el a tengerentúlra szerencsét próbálni, gazdasági okokból, a szegénység elől menekülve. 1945 után ismét politikai okokból indultak el a magyarok, esetleg már nem is jöttek haza a háború után. 1947 után újabb politikai menekültek indultak el Magyarországról, és találtak új hazát maguknak.

Mindezek után kell beszélnünk 1956-ról és arról a közel 200 ezer, zömében fiatal emberről, akik elhagyták az országot és nyugodtan mondhatjuk, hogy sohasem pótolható űrt hagytak maguk után. Mint látható, megannyi menekülthullám, megannyi indítékkal és céllal.

Elegendő Várdy Béla összefoglalóját átolvasnunk az amerikai magyar emigránsokkal kapcsolatban ahhoz, hogy megértsük, az 1945 utáni magyar emigráció nem volt egységes. Társadalmi, politikai törésvonalak mentén megosztott maradt. Az egy-

kori Horthy-korszak kedvezményezettjeitől egészen a liberálisabb vagy szocialista felfogású magyarokig, mindenkit megtalálhatunk a palettán. A magyar 1956-os menekülteket leginkább az különböztette meg, hogy igyekeztek kidomborítani a forradalom eseményeit és saját szerepüket a történetekben.⁶¹²

Kende Péter könyvében azon lamentál, hogy a menekültek nagy többsége nem is vett részt a forradalomban, hiszen 200 ezer ember nem harcolhatott az orosz katonák ellen Budapesten, és a gazdasági momentum legalább olyan erősen jelen volt az emigráció okai között, mint a kommunizmusellenesség.⁶¹³

Arday Lajos is elsősorban gazdasági menekültnek láttatja a Nagy-Britanniában letelepedni szándékozó magyarok jó részét. A nagy sikerű riportkönyv írója, Michener is úgy vélte 1957-ben, hogy a három hullámban érkező menekültek között a legkevesebb volt a ténylegesen harcoló forradalmár, és a legtöbb olyan személy volt, akik nem a megtorlástól való félelem miatt döntöttek a menekülés mellett, hanem mert jobb életre számítottak hazájukon kívül.⁶¹⁴ Talán azzal oldhatjuk fel ezeket a dilemmákat, ha a reménytelenséggel magyarazzuk az 1956-os menekülthullám okait. Ráadásul a reménytelenség összeköti valamennyi korszak emigránsainak a sorsát, a reménytelenség előli határozott menekülési szándék az, ami összeforrasztja a sorsukat, és pontosan ez szúrta szemet azoknak, akik maradtak és megélték azokat a szomorú mindennapokat otthon, amellyel szemben a rokonaiknak, barátaiknak nem volt maradásuk.

1956 időlegesen megnyitotta a határokat, de nem biztosította a lélek szabadságát. Nem véletlen, hogy a Nyugatra menekült magyarokban a családalapítás során gyakran felmerült a kérdés, vajon a megszületendő gyermekeiket tudják-e magyarnak nevelni?⁶¹⁵

Elfogadható, hogy nem mindenki politikai menekült volt, már amennyiben az alig pár ezer fős 1848–49-es generáció nagy emigránsaira gondolunk kizárólag politikai okból távozóként. Természetesen senki sem gondolhatja azt, hogy minden menekült kizárólag politikai okok miatt érkezett Ausztriába.

Ezt még nyugaton sem gondolták így. Egy osztrák parlamenti képviselő például kifejtette: „nem vagyunk olyan naivak, hogy azt higgyük, minden magyar menekült azért lépi át a határt, mert politikai okokból félténie kell az életét és a szabadságát Magyarországon.”⁶¹⁶

⁶¹² VÁRDY Béla: Az 1956-os magyar forradalom és az amerikai magyar politikai emigráció. In: *Valóság*, 2007/5 (A továbbiakban: VÁRDY, 2007.)

⁶¹³ KENDE, 2006. 200.

⁶¹⁴ MICHENER, 1994. 191–193.

⁶¹⁵ VÁRALLYAY Gyula: „Tanulmányúton” – *Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után*. Budapest, Occidental, 1992. 123. (A továbbiakban: VÁRALLYAY, 1992.)

⁶¹⁶ GÉMES, Andreas: *Austria and the 1956 Hungarian Revolution Between Solidarity and Neutrality*. Pisa, PLUS-Pisa University Press, 2008. 68. (A továbbiakban: GÉMES, 2008.)

De vajon mit éreztek akkor, amikor elvesztették a hazaiak bizalmát, akik úgy érezték, ők otthon kénytelenek voltak elviselni minden rosszat, miközben a szerencsések Nyugaton jól élnek? A Kádár-kori történetírás által kalandvágó, megtévesztett fiataloknak, gazdasági menekülteknek bélyegzett, disszidensnek csúfolt magyarokat, ha mi is elsősorban gazdasági menekültnek akarjuk látni, akkor közeledünk egy olyan elmélet felé, amely nem veszi figyelembe sem a menekülés körülményeit, sem a reménytelenség érzését, amely mind a politikai, mind a gazdasági területen érezhető volt a számukra a forradalom bukásával.

Az 1956-os magyar menekültek szabadságra vágytak és megbecsülésre, önálló életre és biztos jövőre. 1956-ban követelték a tisztességes bért, a normarendezést. Az emigránsok többségét – nem véletlenül – valóban vonzotta a nyugati jobb életszínvonal, a lakás és az autó, a szabad utazás is.⁶¹⁷

A Rákosi-féle rendszer nyilvánvalóan nem biztosíthatta a nyugati jólétet. Nyilvánvaló az is, hogy az 1956-os emigránsok java része rettegés és félelem nélkül, egyszerűen jól akart élni. Természetesen elfogadható az, hogy a menekültek között kevesebben voltak azok, akik a tényleges fegyveres harcban való részvételük okán joggal féltek a retorzióktól.⁶¹⁸ Ám a menekülés ténye mégis egy határozott politikai véleménynyilvánításnak is tekinthető, amely éppen ezért automatikusan kiváltotta az új kommunista hatalom megtorló intézkedéseit.

Az emigrálás folyamata gyakorlatilag a forradalom kitörésének a másnapján elkezdődött, azonban november 4-e után folytatódott csak igazán. Megannyi egyedi történetet hordozott, vitt magával külön-külön is valamennyi menekült honfitársunk, talán megérdemelnek ők is annyit, hogy nem próbálunk általános vagy egyszavas, egy-mondatos választ adni mindarra, ami velük történt a kijutásuk után. Ennél sokkal célravezetőbb lenne, ha már mindenképpen egyszavas választ akarunk, és nem tudunk az általánosítástól szabadulni, a teljes reménytelenséggel, azaz a pozitív magyarországi jövőkép elvesztésével magyarázni a történeteket.

Ebben benne vannak a politikai és a gazdasági okok, és az üldöztetéstől, megtorlástól való rettegés indoka is. Mindeközben pedig nem állítjuk a menekültekről a gazdasági okok elsődleges emlegetésével burkoltan sugalmazva, hogy disszidensek, akik kihasználták az 1956-os forradalom zűrzavarában, hogy egy ideig nyitva volt a határ. Az angolszász sajtó sem hivatkozott csak így, vagy csak úgy rájuk, akár a politikai, akár a gazdasági okok voltak egyeseknél a fontosabbak a távozás során, egyseűen csak „Hungarian refugees”, azaz magyar menekültekről szóltak a cikkek.

⁶¹⁷ TARICS Péter: *Egy nép kiáltott... – 1956 és a megtorlás*. Budapest, Kairosz, 2008. 186. (A továbbiakban: TARICS, 2008.)

⁶¹⁸ VÁRDY, 2007. 96.

2. A MAGYAR MENEKÜLTEK FOGADTATÁSA AZ ANGOLSZÁSZ SAJTÓ TÜKRÉBEN

A statisztikák szerint 1956 és 1957 között 181 ezer magyar menekült lépett át Ausztriába. 1956 decemberében már 50 ezer volt a számuk. Azok az újságírók, akik Bécsben tartózkodtak, kimentek a határra és várták a sötétben botorkáló fiatalokat, családokat, és igyekeztek minden információt megszerezni abból az országból, amelyet lassan elzárt tőlük a szovjet sereg.

Az egyik ilyen kultikus menekül átkelési pont a hansági főcsatornán átvezető rozszant fahíd volt, amely az ausztriai Andauba vezetett. Az Andau hídja vagy a szabadság hídja, ahogy az egyik cikkben is nevezték, alkalmas volt arra, hogy közvetlen közlelről megismerjék egymást a nyugati újságírók és a magyar menekültek.

„AP jelentette, hogy a kommunisták felrobbantották a »Szabadság hídját«, de magyarok százai menekülnek Ausztriába ugyanazon a saras csatornán keresztül csak egy másik úton. Ez a híd volt az, amelyen a menekültek átszöttek az Ausztriát Magyarországától elválasztó vízi úton. A menekültek azt mondták, hogy most egy néhány mérfölddel északra lévő hídon mentek át.

Négy riporterrel együtt mentük a csatorna a magyarországi oldala mellett, hogy megnézzük a vékony faalkotmányt. A középső íve a vízben állt. A másik part 30 lábra volt. Hideg éjszaka volt a félhold alatt. A fagy belepte a barna füvet és a vékony partszakaszon menekültek siettek. Találkoztunk egy negyvenfős társasággal a töltésen. Több közülük nő volt.

Amikor továbbhaladtunk azt kiabálták: »Ausztria, Ausztria!«

A legtöbb menekült azt nyilatkozta, hogy nem volt komolyabb nehézségük a határszakaszon. De három budapesti fiatalember egy más történetet mesélt. Egyikük szürke kabátban és zöld tiroli sapkában angol és német keveréknnyelven nyilatkozott:

»Egy 150 fős csoportban voltunk, amelyet az oroszok egy kis erdei úton fogtak közre – nem tudom milyen messze voltunk a határtól. 20 orosz katona volt ott könnyű fegyverekkel, és néhány magyar katona is. A magyar tiszt el akart minket engedni, de az oroszok nem hagyták neki. Ezután azt mondta, hogy jelet ad nekünk, amikor az oroszok elfoglaltak lesznek és kíséreljük meg a szökést. Nekünk sikerült, de mi fiatalok és ügyesek vagyunk. Úgy gondolom az idősek és a gyerekek még ott vannak.«⁶¹⁹

A menekültek nagy többségét természetesen más országokba kellett továbbküldeni, mert a szomszédunk már nem bírta befogadni őket. Az osztrák kormány segít-

⁶¹⁹ Blown bridge fails to stop escapees. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. november 23. 7.

séget kért és az ENSZ fellépésnek, illetve a kezdeti lelkes befogadásoknak köszönhetően lehetőség nyílt a menekültek távozására más országokba.⁶²⁰

Az adományok gyűjtését, illetve a menekültek befogadását tehát szinte azonnal elkezdték a nyugati országok. A menekültek számára szükséges adakozást a lelkiismeretfurdalás is motiválta, hiszen nem segítettek a magyar forradalomnak akkor, amikor a harcok folytak. Legalábbis fegyveresen semmiképpen sem, az más kérdés, hogy őszintén szólva erre esély sem nyílt volna egy jóval szélesebb konfliktus kockáztatása nélkül. A nyugati közvélemény számára még nagyobb árulás lett volna, ha magára hagyják a menekülteket. Angliát ez a lelkiismereti válság, a szuezi konfliktusban való részvételük miatt sokkal súlyosabban érintette, mint például az amerikaiakat. Mindenesetre a sajtó élénken figyelt minden olyan kormányzati megnyilatkozást, amelyben a magyar menekülteknek szánt adományokról, pénzügyi segítségről volt szó. Óriási volt a szimpátia, amelyhez kezdeti lelkesedés párosult.

„A Szövetségi kormányzat 100 ezer fontot adományozott a szenvedés enyhítésére Magyarországon és az emigránsoknak, akik elmenekültek a szovjet zsarnokságtól.”

Az összeget Casey külügyminiszter jelentette be; a kormányzat már 30 ezer fontot adományozott néhány héttel ezelőtt. A további adományok szintén hozzájárultak ahhoz a pénzügyi kerethez, amelyet a kormányzat hozott létre az érkező 5000 magyar menekült ausztriai ellátásához.

Eredetileg a 30 ezer fontot – mutatott rá a külügyminiszter – akkor tervezték odaadni, amikor 15 ezer magyar érkezett az ország területére. De a menekülők száma egyre nőtt, köszönhetően annak, hogy a Szovjetunió továbbra is erővel nyomta el a magyar nép szabadságát. 120 ezer fölé emelkedett a magyar menekültek száma. A segítség tehát, amelyre ezeknek az életüket a kommunista elnyomással szemben a szabadság kivívásáért kockáztató embereknek szükségük volt, nagyságrendekkel megnövekedett.⁶²¹

Néha azért a magyaroknak gyűjtött pénzekkel is akadtak gondok. A *The Age* ausztrál napilap egy 1958-as cikkében arról számolt be, hogy a Scotland Yard nyomozást indított a londoni polgármester által a magyar menekültek számára létrehozott alapítvány pénzei miatt. Állításaik szerint a pénz egy részét elsikkasztották, ezek az összegek egy kóktélbárhoz vándoroltak. A *Daily Mail*re hivatkozva közölték az ausztrál olvasóikkal, hogy a Scotland Yard lefoglalta az alapítvány könyvelési dokumentumait és számláit is.⁶²²

⁶²⁰ BORBÁNDI Gyula: A magyar emigráció életrajza 1945–1985. Hága, Mikes International, 2006. 168. <http://mek.niif.hu/03400/03472/03472.pdf> (2008. április 19.)

⁶²¹ £ 100,000 Gift for Hungarian Relief. *The Age*, 1956. december 15. 1.

⁶²² Scotland Yard probe into Hungary Fund. *The Age*, 1958. április 8. 3.

A magyar forradalom fegyveres leverését követően Angliában központi kérdés volt, hogy a szuezi háború mennyiben befolyásolta a magyarországi eseményeket. Más szóval, hibáztatható-e az angol–francia szuezi beavatkozás a tragikus magyar fejleményekért. A két esemény ráadásul a világsajtó jóvoltából összekapcsolódott az emberek tudatában is. Számos állam polgáraiban, például a kanadaiakban, vagy a nyugatnémetek többségében is megfogalmazódott az a gondolat, hogy a szovjetek nem mertek volna beavatkozni olyan kegyetlenül Magyarországon a szuezi háborúskodás nélkül. Német egyetemisták százai tüntettek Hamburgban „Eden Budapest gyilkosa” felirattal.⁶²³ Még a francia és angol diplomáciai képviselők sem érezhették teljesen biztonságba magukat. 1956. november 7-én falragaszok jelentek meg a bécsi francia és angol nagykövetségen: „Mi vagyunk Magyarország és Európa árulói” felirattal.⁶²⁴

A magyar közvéleményben, köszönhetően egyrészt a nyugati katonai segítség elmaradásának, másrészt a Kádár-rendszer propagandájának, olyan álláspont alakult ki, hogy Anglia és Franciaország Magyarországgal nem törődve kihasználta a Szovjetunió lekötöttségét és megtámadta Egyiptomot.⁶²⁵

Természetesen ez a momentum azonnal megjelent Szabó Zoltán, a londoni emigrációjából a Szabad Európa Rádió számára készített 1956. november 5-én hétfő reggeli jelentésében is. „Anglia lelkiismeretét ebben a pillanatban Magyarország sorsa nyomasztja. A ma reggeli lapok első oldaláról a magyarság iránti együttérzés kiszorította a szuezi katonai akció problémáját, amelyről az angol társadalom nagy részének és az egész munkáspártnak elítélő nézetei vannak. [...] az angol kormány és a magyar tragédia összefüggése válságot idézet elő Angliában. A liberális *New Chronicle* ma a szerkesztők kiáltványával fordult az angol néphez, a magyarok megsegítése érdekében. [...] A kiáltvány szövege szó szerinti fordításban így hangzik: [...] Az angol külügyminiszter politikája ellen az a végső és legsúlyosabb kárhoztatható érv, hogy az angol nép nem szólhat bele a döntésbe. Valóban borzalmas, de kikerülhetetlen tény az, hogy bizonyos fokig Angliát és Franciaországot terheli a felelősség azért, ami most Budapesten történik.”⁶²⁶

Ez a vita, hogy Anglia mennyiben hibáztatható a magyar forradalom vérbe fojtásáért, és mennyiben korlátozta a Nyugat lehetőségeit a Szovjetunióval szemben, azaz a lelkiismereti kérdés megjelent a Brit Nemzetközösséghez tartozó Ausztráliában is. „Magyarország szovjetek általi megszállása nehezebben leküzdhető gyötrelmet okoz

⁶²³ KECSKÉS Gusztáv: Utószó: A szuezi válság és az 1956-os magyar forradalom. In: LEFEBVRE, Denis: *A szuezi ügy*. Budapest, Osiris, 1999. 136. (A továbbiakban: KECSKÉS, 1999., illetve LEFEBVRE, 1999.)

⁶²⁴ GÉMES, 2008. 23.

⁶²⁵ KECSKÉS, 1999. 137.

⁶²⁶ SZABÓ, 2006. 44., 46.

a briteknek, mert nem történt hatásos megelőző cselekedet annak elhárítására. Vita alakult ki a múlt hét közepén a szuezi válság kapcsán arról, hogy a britek a bűnösök, mert bátorították Magyarország elnyomását azzal, hogy a világ figyelmét az angol–francia közel-keleti lecsillapodó katonai akcióra irányították.

Az orosz beavatkozást úgy tűnik a szuezi események miatt tervezték. És ez gyengíti a britek tiltakozásának a jogát is.”⁶²⁷

A valóságban azonban Izrael, Franciaország, valamint Anglia képviselőinek részvételével (1956. október 22–24.) megtartott sévres-i titkos tárgyalásokon a magyar felkelés híre nem befolyásolta az izraeli támadás időpontjának kitűzését. A támadás 1956. október 29-i dátumában ugyanis már a sévres-i találkozó első napján, azaz október 22-én megállapodtak.⁶²⁸ A szuezi események: a franciák, az angolok és az izraeliek beavatkozása ellenben segíthette, gyorsíthatta a szovjet kommunisták végső döntését a magyarországi hadműveletekről.⁶²⁹

A szuezi krízis és a magyar fegyveres felkelők eltiprása közötti összefüggéseket szorgosan kereste a brit kormány ellenzéke, a Munkáspárt. Ráadásul a szuezi ügyben már 1956 nyarán más volt az álláspontjuk. Kezdetben a brit pártok egységesen elutasították Nasszer egyiptomi elnök drasztikus lépését, a szuezi csatorna államosítását.

A szavak szintjén együtt mozgott a brit kormány és az ellenzék, amikor Nasszer 1956. július 26-án bejelentette az államosítást.⁶³⁰ Csakhogy a kormány nemzeti egységfrontot vizionált egy fegyveres beavatkozáshoz, amit a Munkáspárt elutasított, és ezzel odalett a megálmodott egység is a kérdésben. Ráadásul a sajtóban is propagálták ellenvéleményüket a munkáspárti politikusok.

Anthony Eden miniszterelnök nem tudta elviselni a szuezi fegyveres beavatkozás kudarcát, és azt sem, hogy ez az egész elsősorban a britek első számú szövetségesének, az Amerikai Egyesült Államoknak és első számú ellenségének, a Szovjetunió-nak köszönhető. A szuperhatalmak érdekezésszerű eltűntetése a brit nagyhatalom illúzióját. Eden belebetegedett ebbe, és szüksége volt a lazításra.

Jamaicába ment pihenni 1956 novemberében, és csak 1956. decemberben tért vissza Londonba. Edent persze nem vastaps vagy reménykedő miniszterek várták, hanem egy megzavarodott Konzervatív Párt és egy jó kis kormányválság. Nem tehetett mást, blöffölt és magabiztosságot sugárzott az újságíróknak.

⁶²⁷ A window in London Britain faces a changing world, *The Age*, 1956. november 14. 2.

⁶²⁸ BÉKÉS Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*. Budapest, 1956-os Intézet, 1996. 62. (A továbbiakban: BÉKÉS, 1996.)

⁶²⁹ KECSKÉS, 1999. 147. Idézi: RÁCZ, 2010. 239.

⁶³⁰ LEFEBVRE, 1999. 87. Idézi: RÁCZ, 2010. 239.

Úgy tett, mintha tudná a következő lépést. Beleesett egy tipikus politikus hibába, abban bízott, hogy a történelem majd utólag igazolni fogja, hogy megpróbálta fegyveresen akaratahoz hajlítani Nasszert.

Éppen ezért higgadtan viselte, hogy konzervatív párttársa, a képviselőház vezetője, Richard Butler parlamenti vitát kezdeményezett az 1956-os magyar forradalom fegyveres eltiprása és a szuezi ügy miatt.

„Amint a tragikus esemény kapcsán Magyarországon a magyarok megmutatták, hogy bármilyen is az elnyomás, a szabadság él – nyilatkozott Eden. Örültem, amikor Mr. Butler azt mondta nekem, hogy a parlament elhatározta: jövő héten megvitatja a történeteket. Biztos vagyok abban, hogy ez egy jó döntés és mindenki ebben az országban vagy majdnem mindenki névtelenül is szimpatizál Magyarországgal ebben az időben.”⁶³¹

Valóban érdekelte Edent az 1956-os magyar forradalom? Egedy Gergely egy tanulmányában alaposan górcső alá vette Eden memoárját és arra a következtetésre jutott, hogy a brit miniszterelnök visszaemlékezésében keveset foglalkozott az 1956 forró őszének magyar eseményeivel. Sem a morális sem a politikai felelőségéről nem ejtett szót.⁶³²

A miniszterelnök abba kapaszkodott bele, hogy a szovjetek magyarországi cselekményeit nyilván az ellenzék is elítéli majd. Csakhogy az ellenzék egyetértett abban, hogy mindaz, amit a francia és a brit, illetve az izraeli csapatok műveltek Egyiptomban, precedenst teremtettek Moszkva számára a magyarországi beavatkozáshoz.⁶³³

Ráadásul ezt a véleményüket pontosan ismerte Eden, mivel négy liberális képviselő már a második szovjet beavatkozás után egy nappal, 1956. november 5-én elküldte a miniszterelnöknek.⁶³⁴ Mindez nem sok jóval kecsegtetett.

A konzervatívok és a munkáspártiak között meglévő ellentéteket alaposan katalizálta az 1956-os magyar forradalom eltiprásának ügye. Elegendő csak fellapoznunk a *Manchester Guardian* korabeli számait, hogy nyomon kövessük a két párt vitája mélyén megtalálható harcot a választók kegyeiért.

1956. december 19-én a Butler által szervezett vitán a parlament alsóházának képviselői estek egymásnak. Selwyn Lloyd külügyminiszter pozitívan próbálta ma-

⁶³¹ Sir Anthony Eden returns „Absolutely Fit” to resume duties. *The Times*, 1956. december 16. 6. Idézi: RÁCZ, 2010. 240.

⁶³² EGEDY Gergely: Eden és a szuezi intervenció. In: *A szuezi válság és Magyarország 1956*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, Magyar Napló, 2017. 79.

⁶³³ Prime Minster in commons to-day. Soviet repression. *The Times*, 1956. december 17. 6. Idézi: RÁCZ, 2010. 240.

⁶³⁴ CZIGÁNY Magda: *Kényszerű tanulmányúton. 1956-os magyar egyetemi hallgatók Nagy-Britanniában*. Budapest, József Műhely, 2007. 29. (A továbbiakban: CZIGÁNY, 2007.) Idézi: RÁCZ, 2010. 240.

gyarázni a konzervatív párt nem túl fényes bizonyítványát. Így aztán azzal kezdte mondanivalóját, hogy az ENSZ Közgyűlése elítélte a szovjet hadsereg fegyveres beavatkozását a magyar forradalom és szabadságharc eseményeibe, és ez egyáltalán nem okozott örömet a szovjet politikusoknak, a szovjetek nem respektálták a fejleményt.

Innen már csak egy lépést kellett tennie mondandójában ahhoz, hogy megállapítsa: miközben Moszkva nem próbált alkalmazkodni az ENSZ ítéletéhez, addig a britek és a franciák máshogyan reagáltak. Ráadásul a világ egy része kettős mércével reagált a két válságra. Szerinte „többen azok közül, akik annyira óhajtották az angolok és a franciák elítélését, egyenesen vonakodtak elítélni a magyarországi szovjet beavatkozást”.⁶³⁵

Hugh Gaitskell, az ellenzéki Munkáspárt vezetője természetesen nem osztotta a konzervatív külügyminiszter véleményét. Sajátos vélekedése szerint elsősorban az ellenzék, azaz a Munkáspárt érte el a szuezi krízis megoldását, a brit és francia csapatok kivonását. Mondanunk sem kell, hogy ezt azért nehezen lehetett komolyan venni. Ugyanis Washington és Moszkva közösen kényszerítették rá erre a londoni vezetést.

Azért azt hozzászította, hogy sajnos nem tudtak segíteni a magyar forradalmároknak, mert azzal kockáztatták volna a 3. világháború kitörését. „Mert vannak olyan szituációk, amelyben vállalnunk kellene a kockázatot, és vannak mások, amelyekben nem vagyunk felkészülve a kockázat vállalására, és a mostani események ezek közül valók.”⁶³⁶

A Munkáspárt árnyék- külügyminisztere, a viták és ékesszólás „mestere”, Bevon nem elégedett meg teljesen pártvezetője értékelésével, így kijelentette, hogy egyértelműen az ellenzék munkája miatt sikerült rábírní a konzervatív kormányt arra, hogy visszakozzanak az egyiptomi kalandjukból. „A kormányzat távozott Egyiptomból, mert az ellenzék nem értett vele egyet, hogy maradjon. Igazságaink egyike, hogy olyan demokráciában, mint a mienk, senki sem tud háborúba menni anélkül, hogy a nemzet ne állna mögötte.”⁶³⁷

A Munkáspárt örömmel konstatálhatta, hogy a konzervatív politikusok egy része is támadta a kormányt a szuezi akció miatt. Bevonnal való egyetértését fejezte ki a konzervatív R. Butler, aki az alsóház vezetője volt, 1956. december 6-án elmondott beszédével. Butler azt nem tudta megemészteni, hogy amennyiben a brit kormány tudta, hogy a szovjetek beavatkoznak Magyarországon, akkor miért támadták

⁶³⁵ Britain to admit more refugees. *The Manchester Guardian*, 1956. december 20. 2. Idézi: RÁCZ, 2010. 240.

⁶³⁶ Uo.

⁶³⁷ Uo.

meg Egyiptomot? Erkölcsi értelemben tudták volna elszigetelni Moszkvát, ha nem indítják el a szuezi offenzívát akkor, midőn a szovjet tankok tapossák el az 1956-os magyar forradalmat.

Bevon ebbe kapaszkodott bele, amikor arról panaszkodott a parlamenti képviselő-társainak, hogy a brit politika nem tud keményebben fellépni a Szovjetunióval szemben, hiszen a kezük csupa vér a szuezi kaland miatt. Árnyék-külgügyminiszterként úgy vélte, hogy eközben Nagy-Britanniának azt kellett volna elérnie, hogy rá figyeljenek a külföldi politikusok, és a szigetország kezdeményezéseire legyenek kénytelenek reagálni, így és nem fordítva kellett volna történie.⁶³⁸

A Munkáspárt hibás elképzelése szerint az amerikai csapatok nyugat-európai kivonulása megteremthette volna az alapot a szovjetek kelet-közép-európai csatlós államainak függetlenítésére is. De ez csak illúzió volt. Túl sokat investáltak már mind az amerikaiak, mind a szovjetek a hidegháborúba ahhoz, hogy ne próbálják azt megnyerni valahogy.

Ellenben Nagy-Britannia a Szuezen elkövetett akcióval elvesztette nagyhatalmi státuszát és ezzel a lehetőségét annak, hogy kezdeményezzen bármilyen párbeszédet Kelet és Nyugat között. És ez vonatkozott Franciaországra is. Az angolok és franciák ENSZ képviselői nem állhattak oda a magyar ügyben támogatást kérni a Közgyűlésben. Elvesztették hitelességüket. Egyedül az Egyesült Államokon múlt az ügy, és ezt kénytelenek voltak felismerni a britek is. 1956. november 2-án éppen ezért az angolok a franciákkal egyetértésben felvették a kapcsolatot az Egyesült Államok ENSZ képviselőjével. A helyzetüket felismerve beismerték tehetetlenségüket, majd az Államok állandó ENSZ képviselőjének, Henry Cabot Lodge-nak azt nyilatkozták, hogy a szerepük ezentúl csak az USA elképzeléseinek támogatására szorítkozhat.⁶³⁹

A Munkáspárt továbbra is támadta Eden kormányát. A konzervatívok kormányképtelenségét, tehetetlenségét és az 1956-os magyar forradalom kudarcához hozzájáruló politikáját hangsúlyozta. Anthony Eden nem volt könnyű helyzetben. Szuezy értelmű kudarc volt, miközben komoly súllyal nehezedett rá a jogos ellenzéki kritika. Eden egészsége nem bírta ki a megpróbáltatásokat és védenie kellett a konzervatív párttársait is. Éppen ezért a lemondás mellett döntött.

Lehetősége volt arra, hogy kijelölje utódját. Olyan személy kellett, aki nem érintett a szuezi kalandban. A jó szónok és a konzervatív körökben népszerű Richard Butler nem lehetett az új miniszterelnök, mivel végig támogatta Egyiptom fegyveres meg-

⁶³⁸ Our action in Egypt and the plight of Hungary. *The Manchester Guardian*, 1956. december 21. 10. Idézi: RÁCZ, 2010. 241.

⁶³⁹ BÉKÉS, 2007. 277. Idézi: RÁCZ, 2010. 241.

leckéztetését. Ezért ennek a nehéz helyzetnek a megoldása Harold Macmillanre várt, aki mindvégig ellenezte a szuezi beavatkozást.

A *The Manchester Guardian* mint ellenzéki sajtótermék arra kereste a választ, hogy miért csak Eden távozott, a kormányának a tagjai miért maradhattak? A baloldali és liberális újságírók nyilván azt szerették volna, ha a kormánytagok közösen viselik a Nasszer elleni hadjárat felelősségét.⁶⁴⁰

A Munkáspárt vezetője, Gaitskell természetesen egy előrehozott választást szeretett volna kikényszeríteni. Úgy érezte, hogy a helyzet kedvező egy munkáspárti előretöréshez. A *The Manchester Guardian* támogatta ezt az elképzelést, ugyanis a lapban egy oldalra szedték Eden miniszterelnök lemondásáról szóló hírt és Gaitskell előrehozott választásokkal kapcsolatos merész elképzelését.⁶⁴¹

Nem véletlen, hogy a munkáspárti vezér azonnal alá akarta ásni a leendő új miniszterelnök hitelességét. Éppen ezért, mintegy általános, mindenki által ismert ténynek nevezte, hogy Macmillan kezdetben támogatta a szuezi fegyveres kalandot, és csak egy idő után váltva kezdte el minden tekintélyét latba vetni a fegyverszünet érdekében.

Arra biztosan nem számított, hogy akad újságíró, aki erre az eszmefuttatására közbeszúrja, hogy a konzervatívok éppen ezzel vádolták meg őt is, azaz szerintük sokáig Gaitskell is támogatta Eden fegyveres megoldását Nasszer ellen.

Gaitskell nem tudott higgadtan válaszolni a felvetésre, kikérte magának az egészet. Annyit ismert csak el, hogy támogatta Edent a szuezi válság kirobbanásának kezdetén, csakhogy ő sohasem akarta Nasszert fegyveresen eltakarítani az útból. Semmit sem támogatott, ami az ENSZ alapokmányával szöges ellentétben állt.⁶⁴²

Amennyiben arra vagyunk kíváncsiak, hogy a brit nemzetközösség egyik országában hogyan is vélekednek Szezezről és a magyarkérdés összefüggéseiről, akkor két, elsöre különös dologgal kell szembenéznünk a szuezi beavatkozás háttértörténetének ismeretében.

Először is ezekben az országokban az angol hivatalos álláspontot közölték; azaz a harcoló felek Egyiptom és Izrael szétválasztásának céljából avatkoztak be – a franciákkal együtt – a konfliktusba. És abba is belekapaszkodtak, hogy míg az angolok az ENSZ felszólítására kivonultak, addig az oroszok éppen ellenkezőleg tettek Magyarország esetében. Ezzel számukra a britek erkölcsileg mindenképpen felette álltak a Szovjetuniónak.

⁶⁴⁰ Sir Anthony Eden resigns. *The Manchester Guardian*, 1957. január 10. 1. Idézi: RÁCZ, 2010. 242.

⁶⁴¹ Calls for general election. *The Manchester Guardian*, 1957. január 10. 1. Idézi: RÁCZ, 2010. 242.

⁶⁴² Mr. Gaitskell and Suez Denies changing his mind. *The Manchester Guardian*, 1957. január 15. Idézi: RÁCZ, 2010. 242.

„A brit katonák az egyesült nemzetek zászlaja alatt harcoltak Kenyában, Malajziában, Cipruson – írta a *The Age*. Az egyiptomi beavatkozás agresszió volt sokak szerint. A lelkiismeretes emberek őszintén kételkednek abban, hogy az egyiptomi angol beavatkozás különbözik-e az oroszok magyarországi bevonulásától. A két akció nem különül el egymástól széles értelemben. [...] Kétségtelenül senki, az egyiptomi elnök sem kételkedik abban, hogy franciák és az angolok igazat mondanak akkor, amikor kijelentik, hogy rögtön kivonulnak Egyiptomból, amennyiben a harcok befejeződnek, és a csatornahasználattal kapcsolatos új szerződést Egyiptom ratifikálja. Mindkét nemzet elkötelezett abban, hogy átadja a rendfenntartást az ENSZ-nek a területen. Az egyiptomi szuverenitás sértetlen marad.

Hogy lehet ezt kapcsolatba hozni az oroszokkal Magyarországon? Figyelmeztettek az oroszok a beavatkozásuk előtt? [...] Ügyeltek a polgári lakosság biztonságára, és ami lényegesebb, kijelentették visszavonulási szándékukat és hogy az ENSZ-csapatoknak adják át a területet?

Az ENSZ-nek beleszólást sem engednek az ügybe. A válasz egyszerű, ha a magyarok nem a szövetséget választják, szolgáltnak kell lenniük.”⁶⁴³

A szuezi kérdés tehát elsődleges volt az angol politikában, de ez természetesen nem jelentette azt, hogy a magyarországi menekültek nem remélhették Anglia legnagyobb segítségét. Sőt pontosan az, ami és ahogy történt, vitathatatlanul hozzájárult ahhoz, hogy Nagy-Britannia haladéktalanul megkezdje a magyar menekültek befogadását és áttelepítését az ausztriai menekülttáborokból.

A menekültek befogadása ezért kezdetben komoly presztízskérdés is volt. Segíteni rajtuk egyet jelentett a lelkiismereti probléma megoldásával és a szovjet politika elutasításával. Az angolszász lapokban hemzsegték a különböző bájos és szívszorító történetek a magyar menekültekről, természetesen a tengerentúli sajtó is csatlakozott a kórushoz.

„Egy szürke szemű fiatal lány, barna lófarokba font hajjal az első magyar menekült hallgató, aki Louisville-ba jött. Szathmáry Judit 18 évesen egyedül érkezett ide tegnap. Ma fog beszélgetni J. J. Oppenheimerrel, aki a Louisville-i Tudományegyetem dékánja, az egyetemre való beiratkozásával kapcsolatban. Az egyetem támogatja őt itt, és valószínűleg Mr. Samuel T Five professzornál és lányánál, Margarétánál fog élni a Perennial Drive 812-ben. Mr. Samuel elektromérnököket tanít az egyetemen, ahol lánya, a 21 éves Margaréta felsőéves a bölcsészettudományi karon. [...] Azért kellett elmenekülnie Magyarországról, mert szabadságharcosokat ápolt Budapesten, november 25-én nővérevel és sógorával együtt menekültek, akik most Clevelandben élnek, szülei Magyarországon maradtak, állította. A rózsás arcú tanuló azt mondta

⁶⁴³ Two worlds in action. *The Age*, 1956. november 6. 2.

Váradi István tolmácsnak, hogy utolsó éves gimnazista volt, amikor elmenekült. Ha nem veszik fel az egyetemre, akkor valószínűleg a J. M. Atherton gimnáziumba fog járni. De reméli, hogy kémiát tanulhat. [...] Judit útját Amerikába a Lutheránus Menekült Szolgálat támogatta. Judit lutheránus és vele együtt 36-ra növekedett a magyar menekültek száma Louisville-ben.”⁶⁴⁴

De ide kívánczik egy kanadai sajtóhír is, amely szintén az elsőként érkezett menekültekről készült. Ebben a cikkben 6 kanadai földre érkezett menekültől tudósítanak, akik között egy 13 hónapos csecsemő is volt. Az újsághír külön kitért arra is, hogy a menekülteknek nem kellett várakozniuk sokat az adminisztrációnál, és pilálatok alatt megkapták a bevándorlási papírjaikat. Majd elkezdődött az ünnepség.

A nyugati politika kezdetben hősként ünnepelte a megérkező magyarokat. Egyrészt ezt feleltette a befogadó ország polgárainak kérdéseit az elmaradt beavatkozással kapcsolatban, másrészt alkalom nyílt a kormányoknak a választók előtti szereplésre is. Nem véletlen, hogy a kanadai cikk is kihangsúlyozta a politikusok bábáskodását a menekültek körül:

„[...] egy zsúfolt terembe vezették őket, ahol Claude S. Richardson parlamenti képviselő, St Laurent miniszterelnököt képviselve és Pickersgill bevándorlási miniszter. [...] A bevándorlási hivatal keleti kerületének felügyelője és Tantó Zoltán a helyi kanadai magyarok segélyalapjának az elnöke köszöntötte őket. [...] A tegnap érkezettek között voltak: Marton Károly 35 éves bányamérnök és felesége, a 27 éves Beáta, valamint 13 hónapos kislányuk. A 25 éves Pécs(i?) Edgár és 19 éves felesége, Veronika, továbbá a 32 éves Sólyom András autószerelő. Martonék és Pécs(i) a soproni bányászvárosból jöttek, míg Sólyom a felkelés pusztította Budapestről. [...] Marton azt mondta, hogy a 20 000 ausztriai menekült közül nagy számban vannak, akik szeretnének Kanadába jönni. Többen közülük remélik, hogy elhajózhatnak Amerikába a Hamburgból december 6-án induló hajóval.”⁶⁴⁵

Nagy-Britannia összesen 21 ezer magyar menekültől igyekezett gondoskodni a szigetországban. Csakhogy közel sem ennyien szerettek volna ott maradni. Akkor miért választották a ködös Albiont?

Azt gondolták, olyan ismeretekkel rendelkeztek, hogy Angliából könnyebben tudnak majd eljutni a sokak által oly nagyon vágyott tengerentúlra, az álmaikban szereplő Amerikai Egyesült Államokba. Visszaemlékezésekből ma már közismert tény, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem fogadott be mindenkit, aki oda szeretett volna menni. Lényeges volt, hogy az Amerikát választó magyar menekült rendelkez-

⁶⁴⁴ Hungarian girl, 18, is first refugee to come to Louisville as a student. *The Courier-Journal Louisville*, 1957. január 30. Web: http://www.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/pc/300-5-46--5-2-2_000125.jpg (2012. november 19.)

⁶⁴⁵ Six refugees first of 40 excepted here this week. *Montreal Gazette*, 1956. november 19. 33.

zen használható angol nyelvtudással, és kellett valaki, leginkább egy rokon, aki már amerikai állampolgárként szavazta az illetőt. Tehát garanciát várt az amerikai kormányzat, hogy a befogadandó személy nem jelent-e nemzetbiztonsági kockázatot. Mindent elkövettek, hogy ne kerüljenek kommunista kémek az Államokba.⁶⁴⁶

A hidegháborús kontextus rányomta a bélyegét az Amerikai Egyesült Államok bevándorláspolitikájára. Görög István egykori miskolci műegyetemista úgy emlékezett, hogy komoly átvilágításon esett át, amikor az 1956-os forradalom és szabadságharc után az Egyesült Államokba emigrált. Tengerjáró hajóval érkezett az új hazájába, elmondása szerint már az úton elkezdődött a menekültek kérdeztetése, kvázi kihallgatása. Tolmacsként dolgozott az amerikai tisztviselőknek a tíznapos hajútút során. Külsőleg a kérdezők álláskereső irodák ügynökeinek tűntek, de Görög szerint elképzelhető, hogy kémelhárítók voltak.⁶⁴⁷

Ezt követően a New Jersey-i Camp Kilmer táborba kerültek a magyarok, ahol a tábor zárt részén folytatódtak az „interjúk”.

Görög István egy sorozási központban azt is elmondta, hogy a Dolgozók Ifjúsági Szövetségének (DISZ) is a tagja volt. Nem volt ebben semmi különleges, majdnem minden magyar fiatal kénytelen volt belépni a kommunista ifjúsági szervezetbe, de valószínűleg nem mindenki mondta ezt el. Azonban a CPUSA-nak is volt hasonló szervezete Amerikában.

Görögöt, aki ekkor a berkley-i egyetem diákja volt, azonnal megkereste a katonai elhárítás és egy újabb interjút készítettek vele. Egy-két órát vett igénybe az eljárás, majd a gépelt oldalakat is megkapta és azokat javítania kellett.

Úgy gondolta, emiatt találták végül alkalmatlannak fegyveres szolgálatra. Nem kellett elmennie Vietnámba sem.⁶⁴⁸

A brit kormány nem követte ezt a fajta amerikai eljárást. Ráadásul majd a teljes brit nemzet lelkiismeretfurdalásával is számolnia kellett. Éppen ezért különösebb feltételek támasztása nélkül fogadták be a magyar menekülteket. Azonban a magyarok többsége nem elsősorban ezért választotta Angliát. Sokan azt állították, hogy olyan információkat kaptak Ausztriában, hogy amint Nagy-Britanniába érkeznek, lehetőségük lesz továbbutazni az Államokba, Kanadába, vagy Ausztráliába. Ráadásul a magyarok nem igazán kedvelték sem az angol klímát, sem a szigetország sajátos konyháját.

Az Angliába került magyar menekültek egy ideig türelmesen várták a lehetőségét egy tengerentúli útnak, de amikor ez elmaradt, akkor politikai akciót indítottak.

⁶⁴⁶ MOLNÁR, 2004. 37. Idézi: RÁCZ, 2010. 242.

⁶⁴⁷ RÁCZ János: *Magyarországról jöttünk, mesterségünk címere: életrevalóak*. Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2017. 254 (A továbbiakban: RÁCZ, 2017.)

⁶⁴⁸ RÁCZ, 2017. 255.

A Cheshire-be került magyar menekültek levelet fogalmaztak az ügyben és elküldték a brit miniszterelnök számára. Ám nemcsak ő kapta meg a levelüket, az írás címtettjei között megtalálhatjuk a Menekülteket Segélyező Brit Tanácsot (British Council for Aid to Refugees), az Egyesült Államok londoni nagykövetét, a Nemzetközi Vöröskeresztet. Természetesen az ENSZ Menekültügyi Bizottsága sem maradhatott ki az illusztris társaságból.

A cheshire-i magyarok őszintén leírták: csak abban a hiszemben vállalkoztak az angliai kalandra, hogy majd mehetnek tovább a tengerentúlra. Azt állították, hogy 300-ból 250-en pusztán azért vállalták a távozást Ausztriából, mert arról informálták őket, hogy mivel túl sokan vannak Ausztriában, menjenek tovább Nagy-Britanniába. Úgy tekintettek erre, mint egy állomásra a tengerentúl felé.

Úgy emlékeztek, a bécsi brit nagykövet 1956. december 16-i beszédében megígérte nekik, hogy lehetőséget kapnak arra, hogy Angliából továbbutazzanak Amerikába.⁶⁴⁹

Ám a brit miniszterelnök egyáltalán nem fogadta el, hogy létezhetsen olyan angol diplomata, aki félrevezette a magyar menekülteket. Nem ismerte el a kormányzati felelősséget sem. A brit kormányzat tagadta, hogy a bécsi brit nagykövet tartott volna olyan beszédet, amely szerint a menekülteknek nem kell Nagy-Britanniában maradniuk, és oda mehetnek tovább, ahová csak szeretnének.⁶⁵⁰

A *Manchester Guardian* tudósítója maga akart utánajárni az ügynek, ezért ellátogatott a magyar menekültekhez, de nem éppen pozitív visszajelzéseket hallhatott az angol vendégszeretetről. „Illúzióktól telve jöttünk letelepedni ebbe az országba – mesélték neki. Két hete vagyunk a táborban, de senki sem beszélt velünk a kintiek közül. Minden, amit most akarunk, hogy elmehessünk innen egy másik országba, bármely országba, amint lehetséges.”⁶⁵¹

A körülményeket sem tartották ideálisnak: „A tábor hideg, a falak áznak a víztől, a gyerekeink ki be járkálnak a kórházba, jobb ellátást kell kapjunk.”⁶⁵²

A Menekülteket Segélyező Brit Tanács egyik hivatalnoka ellenben azt nyilatkozta, hogy a magyar menekültek nem vállalják el a nekik felajánlott munkákat, mert kevés pénzt ígértek nekik.⁶⁵³

A *The Manchester Guardian* menekültekkel foglalkozó cikkei meglehetősen felpapríkázták a hangulatot, két magyar emigráns, illetve a Menekülteket Segélyező

⁶⁴⁹ Hungarian refugees write to tell premier they were mocked. *The Manchester Guardian*, 1957. február 5. 14. Idézi: RÁCZ, 2010. 243.

⁶⁵⁰ Premier replies to Hungarians Misunderstanding not due to Britain. *The Manchester Guardian*, 1957. február 28. 8. Idézi: RÁCZ, 2010. 243.

⁶⁵¹ Dismay int he Camps. I. *The Manchester Guardian*, 1957. február 7. 8. Idézi: RÁCZ, 2010. 243.

⁶⁵² Uo.

⁶⁵³ Uo.

Brit Tanács magyar osztályának a titkára is tollat ragadott, valamint egy hivatalnok is írt, aki a Munkaügyi Minisztérium megbízásából készített interjúkat a magyar menekültekkel.

Polányi Magda – az egyik emigráns – szerint a *The Manchester Guardian* úgy közölt cikkeket a Nagy-Britanniába érkező magyarokról, hogy nem voltak tisztában azzal, miért is akart tízből kilenc menekülni a tengerentúli országokba távozni. Ha utánanéztek volna alaposabban, akkor tudnák, hogy azért akartak annyian távozni, mert a rokonaik ott éltek. Pusztán ezért akart annyi, a szigetországba került magyar menekült Kanadába, vagy az Államokba utazni, hiszen nem tanulatlanok, vagy önfeladók voltak.

Az újságírók ellenben csak megjelentek a táborban és elkészítették az interjúkat, aztán a táborról, mint a probléma forrásáról írtak, anélkül, hogy tudták volna mi is okozza a gondokat.

Azt sem vették figyelembe, hogy sok magyar értelmiségi vett részt az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcban. Éppen ezért több értelmiségi menekült is érkezett Angliába. A Munkaügyi Minisztérium hivatalnokai miképpen is tudtak volna segíteni ilyen kvalifikált embereknek? Ennek ellenére a táborban sok magyar azonnal elfogadta a nekik ajánlott munkát: egy kémikus vasúti kocsik javításával kereste a kenyerét, vagy egy bányamérnök és egykori egyetemi tanár gyapjúgyárban dolgozott. A menekültek jó része a táborokban időzött, és az angol nyelvtanuláshoz szükséges eszközökre várt.⁶⁵⁴

Polányi Magda mellett egy másik, időközben egy brit vállalat igazgatójaként dolgozó emigráns nem kérdőjelezte meg a *Guardian*-cikk valóságtartalmát.

Inkább a helyzethez vezető okokat kereste. Az érdekelte, miért történt mindez. Abból indult ki, hogy nagyon sok fiatal vett részt a forradalomban és így az Egyesült Királyságba érkezők többsége csupán 17 és 21 év közötti fiatal volt. Csakhogy Angliában ebben a korban maximum tanulóként számítottak rájuk a munka világában. Ez nyilván meglátszott a számukra felajánlott fizetéseken is.⁶⁵⁵

Végül egy levélpapírt ragadó brit hivatalnok kifejezetten üdvözölte a *The Manchester Guardian* cikkét, amely szerinte a színtiszta igazságot írta le. Arra hivatkozott, hogy ők mindent megtettek, hiszen a brit Munkaügyi Minisztérium már 5000 menekültnek talált valamilyen állást, és 500 fő más módon helyezkedett el.

Szerinte a legnagyobb probléma az volt, hogy a magyar kormánnyal szemben kialakult bizalmatlanságuk miatt a menekültek nem hittek a brit hivatalnokok szavai-

⁶⁵⁴ Letters to the Editors, Dismay in the Camps. *The Manchester Guardian*, 1957. február 12. 6. Idézi: RÁCZ, 2010. 244.

⁶⁵⁵ Uo.

nak. A magyar menekülteknek több idő kellett volna ahhoz, hogy megbízzanak a demokratikus brit intézményrendszer működésében.⁶⁵⁶

Ez a pár levél végeredményben láthatóvá teszi számunkra, hogy a magyar menekültek befogadásának cukormázos propagandáján túl azért akadtak komolyabb ellentétek. A hivatalnokok gazdasági menekültként kezelték a magyarokat; irreális vágyaik szerint a magyar emigránsoknak úgy kell viselkedniük, mint azoknak a tősgyökeres briteknek, akik mindig is bíztak a szigetország demokratikus intézményeinek megfelelő működésében.

Érdekes módon a brit hivatalnokok vélekedését, miszerint ezek a magyar emigránsok gazdasági menekültek, főképpen a Kádár-kori történetírásunk osztotta (lásd Pus-kás Julianna, Molnár János írásait).⁶⁵⁷ Csakhogy semmi sem úgy történt teljesen, mint amit elsőre gondolnánk a magyar menekültek brit befogadásáról.

Nem csoda, ha az 1956 decemberében Angliában alapított magyar emigráns folyóirat a *Magyar Szó* sem hagyhatta megjegyzés nélkül a magyar menekültekkel foglalkozó cikkeket és leveleket. *Az oldott kéve* címmel megjelent írásban igyekeztek válaszolni a vádakra.⁶⁵⁸

Tény – állította a cikk –, hogy volt az Angliába menekült magyarokban zavar, de ez a zavar azokban volt a legnagyobb, akik úgy hitték, hogy a szigetország csupán egy állomás lesz az Egyesült Államok felé. Ráadásul a magyarok panaszait egyszerűen nem volt idejük meghallgatni az illetékeseknek. A legnagyobb probléma az volt – a magyar nyelven megjelenő lap olvasatában –, hogy az angolok nem tudták sem megérteni, sem elfogadni a magyarok hatóságokkal szembeni gyanakvását.

A *Magyar Szó* rámutatott, hogy a magyarok hozzá vannak szokva ahhoz: az állam manipulálni igyekszik őket. Erre azt a példát hozta a lap, hogy az ausztriai táborokban olyan antiszemita tartalmú röplapokat találtak, amelyekről a szakértők megállapították később, hogy a budai állami nyomdában készültek, tehát feltehetően Kádárék megrendelésére íródtak.⁶⁵⁹

Eközben a menekültek magyarországi tapasztalataiból táplálkozott az angol hatóságokkal szembeni, sokszor túlzó gyanakvás.

Az angliai magyar menekülteknek szerkesztett folyóirat reagált az angol miniszterelnök magyar menekülteknek írt válaszelevelére is, amelyben a brit kormányfő azt állította, hogy Ausztriában egyetlen angol kormányzati képviselő sem tájékoztatta a menekülteket a tengerentúlra továbbvándorlás brit lehetőségéről. Ebben kiderült, hogy a brit nagykövet csak annyit közölt az eisenstadti vasútállomás hangszórójából

⁶⁵⁶ Uo.

⁶⁵⁷ CZIGÁNY, 2007. 17. Idézi: RÁCZ, 2010. 245.

⁶⁵⁸ *Az oldott kéve*. *Magyar Szó*, 1957. február 15. 3.

⁶⁵⁹ Uo.

a magyarokkal, hogy Anglia befogadja őket, segítséget és munkát kínál, de mehetnek tovább, ha máshol befogadják őket.⁶⁶⁰ Tehát egyetlen aprócska szó, egy „ha” betoldása okozta az egész galibát? Nehezen elképzelhető.

A *Magyar Szó* kitért, a magyar menekültek angliai álláskeresésével kapcsolatos gondokra is. Egy magyar menekült szerint ennek a fő oka az, hogy a munkaközvetítőknél egy-egy ember lerontja a többi magyar renoméját. Voltak olyanok, akik mindenfajta munka nélkül akartak meggazdagodni, vagy a többieket agitálták a hazatérésre, kevés sikerrel, de a hangulatot remekül elrontották.⁶⁶¹

Ráadásul a vita tovább folyt abban a kérdésben is, hogy a magyar menekültek kaptak-e bármilyen angol kormányzati ígéretet Ausztriában arra, hogy a szigetországból továbbmehetnek az annyira óhajtott célpont, az Egyesült Államok elérésének reményében. Mindenesetre az ügy tovább borzolta az angol hivatalnokok kedélyállapotát is.

1957 áprilisában az angol Menekültügyi Tanács fogadást rendezett. Ezen a fogadáson azokat a tisztviselőket köszöntötte az angol Belügyminisztérium, akik sokat dolgoztak a magyar menekültek érdekében. A Belügyminisztérium államtitkára beszédében őszinte elismeréssel adózott a magyar menekültek teljesítménye előtt. Kiemelte, hogy Nagy-Britannia a nagyjából 12 ezer Ausztriából átvett menekült közül 11 ezret mindenfajta vizsgálat nélkül fogadott, akik között még bűnözők is akadtak.

„[...] de szeretném, ha a sajtó nem erről a jelentéktelen kisebbségről írna – tette hozzá –, hanem arról a 8000 magyarról, aki négy hónap alatt már állást talált [...]. Szívesen látjuk ezeket a magyarokat, és csak azt sajnáljuk, hogy semmiképpen nem a mi hibánkból eredő félreértés folytán vannak közöttük olyanok, akik azt hitték, hogy azonnal tovább tudnak menni a tengerentúlra, és akik csak itt tudták meg, Angliában, hogy ez nem lehetséges. Ez nem rajtunk múlik és magyar vendégeinket arra szeretném emlékeztetni, hogy a legangyalibb menekültügyi szervező is egy kicsit elkedvetlenedik, ha arról, akinek szívvel-lélekkel segít, kiderül hogy minél gyorsabban el akarja hagyni az országot.”⁶⁶²

Ugyan az amerikai emigrációs tervek nem Nagy-Britannián múltak, de azt azért fel kell ismerni, hogy abban az időben egyetlen befogadó ország sem örült, ha a területéről tovább akartak emigrálni egy másik országba.

Előfordult egy kanadai cikk tanúsága szerint az is, hogy a kanadai kormány egyenesen Londonhoz fordult az Angliából elkíváncozó magyar menekültek érdekében.

„Ontario főképviseleje Londonban sürgette a bürokráciát, hogy csökkentsék mini-

⁶⁶⁰ Macmillan miniszterelnök válaszol a magyarok levelére. *Magyar Szó*, 1957. március 1.

⁶⁶¹ Ötszáz ember ötszázfelé. *Magyar Szó*, 1957. március 29. 5.

⁶⁶² Az angol belügyminisztérium államtitkára Magyarországról. *Magyar Szó*, 1957. április 19. 4.

málsra a Kanadába betelepüléshez szükséges adminisztrációt. A menekültek többsége azt nyilatkozta: nem érti miért fogadják be őket olyan nehezen Kanadába. Ezek a sürgetések azt jelzik, hogy Kanada komoly erőfeszítéseket tesz azért, hogy a kommunizmus elől menekülők számára hazát kínáljon.”⁶⁶³

Ebben a cikkben egyébként, megemlíti a soproni erdészeti kar majd teljes diákállományának, illetve tanári testületének különös menekülését is. Nyilvánvaló, hogy kezdetben komoly „verseny” alakult ki az értékes tudással rendelkező menekültek befogadására, amely azért valljuk be, nem ígért sok jót azoknak, akik pusztán alapfokú iskolákkal indultak el Magyarországról. Mégis a lapok tanulsága szerint voltak országok, amelyek igyekeztek enyhíteni a szigorú bevándorlási szabályokat.

„Erre szolgál bizonyságul a tény, hogy egy erdészeti iskola teljes tanári és hallgatói karát befogadták Kanadába. Az egyezségeket a brit kolumbiai Power River papírgyár kötötte arról, hogy szállást biztosít a tanároknak és a diákoknak. Ez egy csodálatos gesztus. Pickersgill bevándorlási miniszter azt mondta, hogy ez egy hatalmas nyereség Kanadának. [...] Kanada egy nagyon erdészeti tapasztalatot fog szerezni ezzel a lépéssel. Még fontosabb, hogy ezzel a kanadai gesztussal lehetőség nyílt minimális zökkenőkkel egy csoport letelepítésére egy új területen. A tanulmányok folytatódni fognak és lehetséges az erdészeti szakot beilleszteni a brit Kolumbia egyetemre. [...] Kanada egy nagy ország. Sokkal több ember is kényelmesen megférhet, mint amennyien most lakják. Ha megvalósítható, gyorsítsuk a befogadási eljárását ennek a csoportnak, amely oly nyilvánvalóan előnyös az országunknak. Nem kérünk túl sokat azzal, hogy növeljük a szükséges erőfeszítést több ezer másik ember bebocsátására is, akik már hallottak a csodálatos Kanadáról és nagyon szeretnék letelepedni itt.”⁶⁶⁴

Az Egyesült Államokba bevándorlást nehezítette a tény, hogy az Államok nemzetiség szerint lebontott kvóták alapján engedélyezte a letelepedést.

A *The New York Times* újságírója Max Frankel foglalkozott a magyar menekültekkel a legtöbbször. Ő 1957 és 60 között a lap moszkvai tudósítójaként is dolgozott. Maga is menekült volt, hiszen német állampolgárként született és 1940-ben érkezett csak az Egyesült Államokba. Minden bizonnyal ennek is köszönhető a cikkből sugárzó empátia a magyar menekültek felé. Illetve rengeteg kérdést is megfogalmazott az Egyesült Államok menekültügyi politikájával kapcsolatban, amely az 1956-os magyar forradalom következményeinek köszönhető.

⁶⁶³ Canada manifest's ability to speed refugee migration. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. december 5. 11.

⁶⁶⁴ Uo.

Frankel egy cikkében 5 pontban tárgyalta az USA magyar menekültekkel kapcsolatos politikáját. Először is Frankel véleménye az volt, hogy az USA politikusainak el kell dönteniük, akarnak-e menekülteket a kommunista országokból vagy nem. Vajon az amerikai nép kívánja-e, hogy a kelet-európaiak megkíséreljék a szökést hazájukból? A kongresszus felkészült-e egy ilyen invitálás következményeire? Amennyiben a válasz ezekre a kérdésekre: nem, akkor nem kellene mindezt elmondani? Frankel elemezte annak a következményeit, hogy az USA politikusai nem kívántak egyértelmű válaszokat adni a menekülteknek.

„[...] Ez a ki nem mondott politika egyszerre felbátorította és akadályozta a menekülést, illetve hol nagylelkűen, hol pedig hidegen kezelte a menekülteket. Kelet-Európa elszigetelt világában, ez a »lehet politika« zűrzavarhoz, szenvedéshez és elkeseredéshez vezetett. A 170 ezer magyarból, akik Ausztriában összegyűltek november 1. óta, nem kevesen azt mondták, hogy csak azért jöttek, mert az a hit vezette őket, hogy tisztes élet vár rájuk nyugaton.”⁶⁶⁵

Frankel a cikk következő pontjában fejtette ki a menekültekkel járó teher viselésének a kérdését. Nyilvánvalóan politikai felelősséget kell vállalnia az Egyesült Államoknak. Tehát választaniuk kellett. Talán azt kommunikálják a kelet-európaiaknak, maradjanak a vasfüggöny mögött nyugodtan? Mert ha ezt mondják, a felelősségtől megszabadulnak, de hogyan támaszthatnának igényt az erkölcsi bajnok szerepében tetszelgésre? Ráadásul hagyniuk kellene, hogy a vasfüggönnyel szomszédos Ausztria, Nyugat-Németország és Olaszország bűnhődjön mindeztért? Cserben hagyhatnák a szövetségeseiket?

Frankel harmadik kérdése talán a menekülteket leginkább érdeklo ügyre fókuszált, azaz mennyi menekültet kell befogadnia az Egyesült Államoknak? A kvótarendszer működőképes? Meg lehet kérni a menekülteket, hogy a kvótáknak megfelelően érkezzenek hónapokon át?

„Meg tudják mondani, hogy a kétharmaduknak Németországon és egyharmaduknak Ausztrián keresztül kell jönniük, hogy jogosultságot szerezzenek az amerikai bevándorlásra? Vagy figyelembe véve a felelősség megosztását is, az Egyesült Államoknak muszáj felkészülnie a jelenlegi százalék befogadására, bármilyen számban és bárhonnan is érkezzenek?”⁶⁶⁶

Nem is beszélve arról, hogy kiket is fogadjon be az Egyesült Államok? Orvosi és biztonsági megkötéseket írt elő a Kongresszus. Ausztriát nem véletlenül érintette kellemetlenül az amerikai gyakorlat. Hol kezelnék jobban a tuberkulózist, hol lehetnének jobban bezárva a politikailag megbízhatatlanok? Kik a túl öregek, és kinek van joga

⁶⁶⁵ Refugees Confront U.S. with basic decisions. *The New York Times*, 1957. február 3. 152.

⁶⁶⁶ Uo.

ezt eldönteni? Milyen arányban és sorrendben kell figyelembe venni a rokonságot, szakképzettséget?

Frankelben felmerült az is, hogy képes-e az Egyesült Államok önállóan cselekedni a magyar menekültek ügyében? A nyugati nemzetek összehangolatlan menekült-programjai már így is sok probléma forrásai voltak, fejetlenül ömlöttek a ruhaneműk anélkül, hogy fel lett volna mérve, mire van szükség valójában.

„Számos nemzet visszatartotta a segélyre szánt adományokat addig, amíg nem látta, hogy az Egyesült Államok mennyit fog ajánlani.”⁶⁶⁷

A cikkből is kiderül, hogy a magyar menekültek legnehezebb útja éppen az általuk legvágyottabb célponthoz, az USA-hoz vezetett. Amerika a menekültek képzeletében, a propagandának köszönhetően, a „lehetőségek hazája” bár megnyitotta a kapuit 32 ezer embernek, de csak azok számára, akiket az adminisztráció hasznosnak látott áttelepíteni. A kapitalizmus és a biztonság játszotta az elsődleges szerepet a menekültek kiválasztásában és nem az, ki hol szeretne letelepedni.

És bizony a menekültek között jócskán akadtak olyanok, akik magyar kommunisták voltak, vagy nem volt rokonságuk az Államokban, sőt esetleg egy lezajlott tüdőfolyamat miatt eleve kizárták őket a lehetséges alanyok sorából. Az a különös helyzet állt elő, hogy míg az USA nagyjából 32 ezer embert fogadott be, addig a nála szerényebb gazdasági lehetőségekkel megáldott Svájc 22 ezret. Tehát, ha csak az arányokat nézzük, akkor jogos lehet a kritika, hogy az USA jóval több magyar menekültnek is lehetőséget adhatott volna a bevándorláshoz. No persze az is szembeötlő, hogy az Egyesült Államok igyekezett a legfeltűnőbbben válogatni a menekültek között. Az USA ausztriai nagykövete nem véletlenül foglalta össze hazája külügyminisztériumának egy jelentésében, hogy miközben az osztrák kormány megelégedettséggel nyugtázta a külföldről kapott rengeteg segítséget, úgy gondolták megfelelő lenne gyorsítani a menekültek befogadását más országokba. Sőt az osztrák kormány arra is rámutatott, hogy a gazdasági, vagy életkor vagy akár más szempontok figyelembevétele a menekültek befogadásánál nem eredményez megfelelő segítséget, miközben az osztrákok nem végeztek ilyen vizsgálatokat, és valamennyi üldözöttnek menedéket nyújtottak.⁶⁶⁸

Az osztrák kormányzatot valóban zavarta, hogy a rengeteg felesleges vizsgálattal és a menekültek szelektálásával tovább maradnak a menekült tömegek náluk, illetve az idősebb nők és férfiak, betegek és gyerekek szinte egyáltalán nem indulhatnak el a kiválasztott országokba. Az osztrák belügyminiszter, Helmer egy alkalommal erő-

⁶⁶⁷ Uo.

⁶⁶⁸ United States Department of State Aide-Mémoire from the Austrian Embassy to the Department of the State. Washington, November 15. 1956. In: FRUS, KEEFER-LANDA-SHALOFF, 1990. 458.

sen ki is fakadt, amikor a belgák kizárólagosan fiatal férfiakat akartak átvenni, és azt mondta: „Úgy néz ki, ez a külföldi országok jótékonysága!”⁶⁶⁹

Az amerikai állampolgárok azonban hatalmas érdeklődéssel várták a magyar menekültek érkezését. Elegendő csak Mészáros László esetére gondolni, aki éppen 1956. október 23-án érkezett meg New Yorkba. Hamarabb kivándorolt Amerikába, mint ahogy a harcok megkezdődtek volna. Sem szabadságharcos, sem forradalmár nem volt. Nem is tudott semmit sem a történekekről. „A fotóriporterek puskát adtak a kezébe, háta mögé egy ötvenhatos lyukas zászlót helyeztek el, majd elkészültek az újságcímlapok a »magyar szabadsághósszal«.”⁶⁷⁰

A válogatásnak köszönhető, illetve a rengeteg fiatalnak, hogy sokak szerint a legkiválóbb bevándorlók érkeztek meg az 1956-os magyar forradalmat követően Amerikába. A menekültek fejében rengeteg téves kép élt az USA-val kapcsolatban. Nem véletlen, hogy erre a tényre még a menekültek sikereivel és kudarcaival foglalkozó cikkekben is kitértek.

„[...] Több ezer történet van. Egy komoly, barna szemű tizenéves azt mondta: »Mindig is féltem Amerikától. Olyan hatalmas.« És ott van az a menekült, aki hónapok után visszatért a Camp Kilmerbe, hogy lássa, miként tudna segíteni mert »nekem olyan jól megy, hogy másokon is segíteni akarok« – mondta. Sikerek és bukások történetei. A történetek nem mindegyike rózsás, és az utcák nincsenek arannyal kikövezve. De a vezető szociális munkások valóságos értékelése szerint soha nem volt sikeresebb tömeges bevándorlás Amerika történetében. [...] Nézzük csak, ahogy erről a következő módon nyilatkozott [...]. »Ha áttelepít 30 ezer amerikait Kaliforniába, sokkal több személyes probléma adódott volna, mint amely ezeknél az embereknél felmerült. Lennének emberek, akik whiskyt vedelnének és olyanok, akik panaszkodnának. Akadnak problémáink, de kevesebb, mint azt bárki várta volna.« [...] a Nemzeti Katolikus Közjóléti Konferencia Camp Kilmer-i menekült központ vezetőjének irodájában majdnem 17 ezer magyar menekült fordult meg. Véleményét alátámasztotta más szociális irodáké is – az Egyházi Világ Szolgálat, az Egyesült Zsidó HIAS Szolgálat, a Lutheránus Menekültek Szolgálata, valamint a Nemzetközi Menekültügyi Bizottság és a Tolsztoj Alapítvány. [...] A menekültek vonakodtak Indianapolisba menni, az indiánok miatt természetesen, és ugyanez volt a szíű várossal, Iowával, Dakota állammal. [...] A menekültek cowboyos és indiános filmeket néztek a Camp Kilmer társalgójában a tévén, és ezért nem akartak nyugatra menni, a pisztolyharcra hivatkozva. [...]

⁶⁶⁹ GÉMES, 2008. 77.

⁶⁷⁰ TARICS, 2008. 87.

Kalifornia egy másik ügy volt. Több magyar akart Kaliforniába menni, mint amennyit be tudtak fogadni. Nagyjából 1500 főt küldtek Los Angeles környékére. Florida majdnem ugyanolyan népszerű.”⁶⁷¹

A *Time* magazin tudósítói is ott voltak a New Jersey-be érkező menekültek fogadásakor. Lelkesen tudósítottak arról is, hogy a McCarran–Walter-féle emigrációs kvótatörvényt kidolgozó Francis E. Walter, Pennsylvania demokrata párti képviselője – Nixon alelnökhöz hasonlóan – tett egy kirándulást az osztrák–magyar határon, ahol szemtanúja volt egy, a „szabad világba” igyekvő felkelő lelövésének. Itt határozta el: támogatja, hogy az Államok 5 ezer főről 17 ezerre emelje a befogadható emigránsok számát.⁶⁷²

Megörökítették az új hazájukba érkezők álmittas szavait is. Egy fiatal magyar feleség Amerika földjére lépve az új életről áradozott: édesapja számára paradicsomi képzetet jelentett, hogy új hazájában narancslevet ihatnak a reggeli tojáshoz. Az ifjú férj pedig reményét fejezte ki, hogy születendő gyermekük miatt befogadják majd őket is.⁶⁷³

A *Time* „jóindulatúan” elfelejti, hogy voltak olyanok is, akiknek kifejezetten nem tetszett az amerikai mentalitás: Takács Béla, aki egy jugoszláv táborban találkozott az amerikai „bevándorlási politikával”, úgy érezte, hogy a lágerben szabályos embervásár folyt. A legtöbb ország az egészséges és iskolázott magyarokat akarta csak elvinni. A franciáknak annyi is elég volt, hogy politikai menekült az illető.⁶⁷⁴

Hogy mennyire foglalkoztatta a nyugati újságírókat az emigrációs probléma, arra talán a legjobb példa az a cikk, amelyet 1959-ben (!) írtak egy magyar emigráns családjának tragédiájáról.⁶⁷⁵

A történet szerint Sárkány József 58 éves autószerelő hazament a családjához Szombathelyre, azonban otthon nem kapott munkát, ezért együtt indult vissza nyugatra a családjával, azonban az idősebb lánya, Klára a zöldhatáron aknára lépett. Ausztriában az orvosok kénytelenek voltak leamputálni a lábát. „Azon a napon amikor Sárkány Klára elnyerte a szabadságát, az orvosok térd felett leamputálták a lábát.”⁶⁷⁶

Mindezzel együtt a magyar menekülteknek a bécsi táborban hamarosan szembe-sültniük kellett azzal a ténnyel, hogy a legnagyobb álmuk, az Államokban való lete-

⁶⁷¹ SALISBURY E. Harrison: Hungarian Refugees blend easily into U.S. Way of life. *The New York Times*, 1957. március 24. 1; 36.

⁶⁷² The Huddled Masses. *Time*, 1956. december 3.

⁶⁷³ Uo.

⁶⁷⁴ MOLNÁR, 2004. 36.

⁶⁷⁵ On the Border. *Time*, 1959. január 19.

⁶⁷⁶ Uo.

lepedés a nagy többség számára végérvényesen csak álom marad. A vészhelyzetre kidolgozott amerikai terv, a menekültek kvótán felüli befogadása 1957 tavaszán megszűnt. Ez nem kis megdöbbenést okozott várakozó honfitársaink között.

„A magyar menekültek itt ma értesültek arról, hogy a jövő hét végén a bevándorlásra vonatkozó vészhelyzeti eljárását az Egyesült Államok megszünteti. Az Egyesült Államok hivatalos híre beszivárgott a bécsi menekültekhez. Ez neheztelést szült, különösen azok között a magyarok között, akiknek rokonaik vannak az Egyesült Államokban, illetve azok között is, akik visszautasítottak más vízumokat arra várva, hogy Washington befogadja őket. Itt senki sem ismeri a forrását annak a döntésnek, amely megállítja azoknak a magyaroknak a befogadását, akik Ausztriába menekültek az országukból a múlt év októberi felkelés után. De az Egyesült Államok hatóságai úgy érzik, a döntés végleges volt és azt tanácsolták a száműzötteknek, hogy keressenek menedéket máshol. [A Belügyminisztérium szóvivője azt mondta Washingtonban, hogy a vészhelyzeti terv, a magyar menekültek programja véget ért, ezért a menekülteket a normál kvóta szerint engednék be.]”⁶⁷⁷

Ezt az ügyet csak a Jugoszláviába emigrált magyarok miatt bírálták felül, közülük többen végül eljutottak az Egyesült Államokba.

A menekültek befogadása, elsöre bármilyen hihetetlen is, presztízskérdés is volt a lapokban. A számarány, hogy melyik nyugati ország pontosan mennyi honfitársunkat fogadta, idézhető volt a sajtóban és összehasonlíthatta az egyes államok áldozatvállalását.

Sőt, a befogadó országokon belül is sokszor minden követ megmozgattak a helyi politikusok, hogy hozzájuk is érkezzen egy-egy magyar menekült. Nem véletlen, hogy amikor egy évvel az események után éles fordulat kísért a magyarok beilleszkedési kísérletét, ez többeknek is feltűnt.

„Egy rövid idővel ezelőtt úgy tűnt, hogy a magyarok sajnálatos hiánya volt itt – írta egy kanadai lap. Több polgármester és tanács még túlzottan aggódott, hogy magyarokat nem fogják becsületesen elosztani köztük, és azzal fordultak a befogadó táborokhoz, hogy legalább egy magyar családot biztosítsanak a számukra. Azokban a napokban a magyarok még a mi korunk romantikus hősei voltak, rettenhetetlen őriások nemzete, akiknek a fiataljai pusztá kezükkel harcoltak és orosz tankokat semmisítettek meg. A félistenek, akiknek a vakmerő bátorsága megrázta az orosz birodalom alapjait.”⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ Emergency Refugee Plan for Hungarians is ending. *The New York Times*, 1957. április 6. 1.

⁶⁷⁸ Are they heroes or scoundrels? *Observer*, 1957. március 10. In: http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/pc/300-5-46--6-5-5_000209.jpg (2023. április 3.)

Nyilván a segítségükkel még a legkisebb települések is sikerrel jelenhettek meg a lapokban. Azonban mi tagadás, ez az érdeklődés korántsem volt azonos intenzitású. Különösen aktuális volt a számok ismertetése például 1957-ben, amikor a menekültek jelentős része már új otthonra lelt és amikor már a Jugoszláviába menekülteken kívül nem is remélhette szinte senki, hogy új haza várhat rá a tengerentúlon.

„A világ szimpátiájának első hajnalpírja már rég tovaszállott – írták. Kanada október 11-ig 35 787 menekültet fogadott be, a legnagyobb számban valamennyi ország közül, kivéve Ausztriát. Az Egyesült Államokban a hónap elején 34 219-en voltak szemben Angliával, ahol 20 594 főt számláltak. Nyugat-Németországba 11 716 menekült érkezett, továbbá Svájcba 10 358.”⁶⁷⁹

A menekülteket tehát kitörő lelkesedés és óriási sajtófigyelem kísérte, hatalmas várakozás volt jellemző, amely kezdetben a befogadó államok lelkiismereti megnyugtatót is célozta, de később arról már hallani sem akartak, ha egy-egy menekült esetleg nem érezte jól magát. Sőt, az egyenesen elkeserítette az angolszász sajtót, ha a menekültek tovább akartak vándorolni, esetleg haza kívántak menni. Háládatlannak ítélték ezeket az eseteket produkáló magyarokat, a jelenséget nem kívánták semmilyen valós ténnyel megmagyarázni, nem beszélve arról, hogy komoly presztízavesztésnek értékelte egy-egy újság, ha egy másik nyugati országgal akarta felváltani hazájukat valamely csalódott honfitársunk. Természetesen ezt meg lehetett volna magyarázni a valós gondokkal, az igenis szinte mindenkinél fellépő honvágygal és egyesek beilleszkedésre képtelenségével. Ennél viszont sokkal egyszerűbb volt magát a menekültet hibáztatni.

Pedig, ha belegondolunk például az amerikaiak komoly válogatásába, illetve abba, hogy kezdetben milyen elégedettek voltak az általuk kiválasztott menekültekkel, akkor nem feltétlenül kell egy-egy esetben csak a honfitársainkban keresni a hibát. Nagyon érdekes, hogy miként is reagált az angolszász sajtó abban az esetben, amikor szembesülniük kellett azzal, hogy a megérkezett magyarok is emberek, és közel sem lehet őket 100%-ig azonosítani a magyar szabadságért fegyveres harcot folytatókról kialakult képpel. Ez a sajátos viselkedés lesz következő alfejezetem témája.

3. AMIKOR NEM TÖRTÉNIK MINDEN A VÁRAKOZÁSOK SZERINT

Nagy-Britanniának a korszakban volt egy olyan iparága, ahol komoly szüksége lett volna a munkászekerekre, ez pedig a bányászat, különösen a szénbányászat területén jelentkezett. Jó ötletnek tűnt, hogy Ausztriában toboroznak olyan magyar menekül-

⁶⁷⁹ Hungary refugee tide ebbs as boarder sealed. *Montreal Gazette*, 1957. október 28. 5.

teket, akik majd rohannak a szigetországi bányákba és megoldják a brit gazdaságban jelentkező energiaproblémákat. Így két legyet üthetett volna egy csapásra a brit politika, egyrészt segítették volna a magyar menekültek elosztását, tehermentesítve Ausztriát, másrészt a szigetország számára kedvező munkára fogták volna a magyarokat. Nyerő politikai üzletnek látszott az egész. De attól, hogy valami jó ötlenek tűnik, nem biztos, hogy megvalósítható.

Mindenesetre az Országos Szénbányászati Tanács (National Coal Board, NCB, ma Brit Széntársulás; a továbbiakban: OSZT) kapva kapott a magyar 1956-os forradalom és szabadságharc bukása után kialakult helyzeten.

Az OSZT mint állami hivatal egyébként csak 1946 után szerezte meg a magán-szektorban tevékenykedő szénbányászati vállalkozások anyagi és személyi forrásait, természetesen ezért anyagi kompenzációval tartoztak. Gyakorlatilag attól fogva az OSZT felelt a szigetországi szénbányák teljes termeléséért.⁶⁸⁰

Jogos lehet a kérdés, hogy az OSZT pontosan mennyi magyar menekültet tudott toborozni a brit bányamunkára. Ez a kérdés ma sem teljesen tisztázott.

Arday Lajos munkájából úgy tudhatjuk, nagyjából 10-12 ezer magyar szeretett volna bányásztként dolgozni a szigetországban. El is kezdték őket Ausztriából Angliába szállítani.⁶⁸¹ Ez nagyjából a fele volt a szigetországba érkező összes magyar menekültnek. Éppen ezért kissé magasnak tűnik az általa megadott szám.

Czigány Magda írása nem ismertetett ekkora számokat. Ám hivatkozott egy 1957. szeptemberi OSZT-jelentésre, amely szerint 529 fő, a hivatal által meghatározott teljes létszám mindössze tíz százaléka tudta elkezdni a tényleges munkát.⁶⁸²

Ebből kiindulva azt gondolhatjuk, hogy az OSZT 5300 magyar menekültet szeretett volna kiképezni és alkalmazni. A *Manchester Guardian* is foglalkozott az üggyel, egy cikkükben 4100 magyarról írnak a brit bányász-kiképzőtáborokban.⁶⁸³ Sós Péter János könyvében ezzel szemben 2400 magyar bányászról írt.⁶⁸⁴

Lehetséges az is, hogy mindhárom adat valós, 10-12 ezer magyar jelentkezett összesen, közülük végül 5300-at szerettek volna alkalmazni, és 1957 januárjában már 4100 magyarra számítottak a kiképzőtáborokban, miközben 1957 őszén csak 529-en kezdték el a tényleges munkát.

⁶⁸⁰ PAPP Tekla: *A koncesszió – nemzetközi kitekintés*. (jogtanulmány) ELTE. http://jesz.ajk.elte.hu/papp15.html#_ftn82 (2009. március 7.) Idézi: RÁCZ, 2010. 245.

⁶⁸¹ ARDAY Lajos: *Az Egyesült Királyság és Magyarország. Nagy-Britannia és a magyar–angol kapcsolatok a 20. században*. Budapest, Mundus, 2005. 401. Idézi: RÁCZ, 2010. 245.

⁶⁸² CZIGÁNY, 2007. 77.

⁶⁸³ Training at 8 £ a week, But no jobs for refugee miners? *The Manchester Guardian*. 1957. január 1. Idézi: RÁCZ, 2010. 245.

⁶⁸⁴ Sós Péter János: *Magyar exodus*. Budapest, Gondolat, 2005. 99. Idézi: RÁCZ, 2010. 245.

Ebből kiindulva ténylegesen valahol 4 és 6 ezer között lehetett azoknak a magyar menekülteknek a száma, akik angliai bányamunkára érkeztek 1957-ben.

Az OSZT könnyebben tudta toborozni, mint tényleges munkára alkalmazni a magyarokat. Ugyanis a brit bányászok legnagyobb érdekvédelmi intézménye az Országos Szénbányász Szakszervezet (a továbbiakban: OSZSZ) is fontos szerepet játszott a magyarok tervezett alkalmazásában.

Ez azt jelentette, hogy az OSZT-nek és az OSZSZ-nek alku kellett kötnie. Végül az a megállapodás született, hogy a helyi bányászok testületeinek kell majd külön-külön döntenük arról, hogy a kiképzett magyaroknak engedélyezik-e az adott tárnában a munkavégzést.

Először persze ki kellett képezni a munkára vállalkozó menekülteket, akiknek nagyjából a fele azt állította, hogy rendelkeznek valamilyen bányászati tapasztalattal. A többségük 20 és 30 év közötti fiatal volt.

A kiképzés anyagi része az OSZT-t terhelte, miközben az OSZSZ-nek valamit tennie kellett azért, hogy a már felkészített magyarokat befogadják a bányászok. Nyilván a helyi bányászokat először arról kellett meggyőzni, hogy a magyarok nem fogják elvenni a munkájukat.

Nem véletlen, hogy az OSZSZ elnöke, Ernest Jones mindent megtett azért, hogy megnyugtassa a bányászokat. „Kifejtette, hogy jelenleg egyetlen bányász munkája sincsen veszélyben, és hogy valamennyi brit munkással már rengetegszer közölték, hogy akármelyik társaság bányájában is dolgozzon, elsőbbséget fog kapni a magyarokkal szemben.”⁶⁸⁵

Ám bármit is tett, nem tudta meggyőzni még az olyan helyi szervezeteket sem, ahol bizony komoly szükség lett volna a magyar bányászok munkájára.

Jones ugyan jól ismerte a yorkshire-i állapotokat, hiszen 1939-ben éppen az ottani szervezet főtitkárává választották meg. Ám a yorkshire-i bányászoknak hiába is lett volna szükségük új munkáskezekre, már az olasz vendégmunkásokat sem fogadták be. Nem meglepő, hogy a magyarokat sem szerették volna maguk között látni. Nem lelkesedtek az ötletért különösképpen.

Nyilván a brit bányászok nem éppen barátságos hozzáállása feltűnt a *Manchester Guardian* olvasóinak is. Néhányan közülük nem álltak meg a brit bányászok kapcsán az értetlenkedésnél, hanem levelet is írtak a lap szerkesztősége számára. Akadt, aki kifogásolta azt, hogy az újságban intoleráns, bigott, kegyetlen társaságnak mutatták

⁶⁸⁵ Training at 8 £ a week, But no jobs for refugee miners? *The Manchester Guardian*, 1957. január 1. Idézi: RÁCZ, 2010. 246.

be a bányászokat, miközben feltehetően csak attól tartottak, hogy a magyarok jobban, ügyesebben fognak dolgozni náluk.⁶⁸⁶

Egy másik olvasó is megértőnek bizonyult a brit bányászok elutasító magatartásával szemben, csak hogy azt is állította, hogy ezek a magyar menekült munkavállalók nem semmirekellők, és hasznos lenne jótékonyaságból is engedni őket a tárnákban dolgozni. Esélyt kellett volna nekik adni, hogy új életet építsenek fel maguknak.⁶⁸⁷

Az OSZT elnöke, James Bowman, aki 1949 előtt maga is szakszervezeti vezető volt, pontosan ismerte, hogy milyen makacsok tudnak lenni a brit bányászok. Ennek ellenére úgy gondolta, hogy a magyar menekülteket csak befogadják valahogy. „Amikor meghallottuk, hogy egy-két tárna nem fogadja be a magyar bányászokat – nyilatkozta a sajtónak – meg voltunk győződve róla, a tényeket figyelembe véve, hogy nem ez fogja reprezentálni a többség véleményét.”⁶⁸⁸

Természetesen igyekezett megnyugtatni egykori bányász- és szakszervezeti társait, hogy csak olyan tárnákba kerülnének alkalmazásra a magyarok, ahol hiányzott a dolgos munkáskéz.

A nyilvánosság előtt azt sem rejtette véka alá, hogy kilencezer munkás hiányzott. Elmondása szerint, különösen Anglia keleti és közép-nyugati részei szenvedtek a bányászok hiányától, ezenkívül Dél-Wales és Yorkshire tárnái várták az új dolgozókat.

Ráadásul az új belépőknek csupán az egytizedét adták volna az új haza és új munka reményében érkező magyar menekültek.

A realitásokat azonban hamar felismerte az OSZT, az elnök optimizmusa pusztá propaganda volt, semmi egyéb. Egyes tárnákba, bár lett volna bőven hely az új munkaerő számára, nem is próbált magyarokat küldeni az OSZT.

A brit kommunista sajtó kiszimatolta a tehetetlenségüket. Nyomozniuk sem kellett különösebben, ugyanis a brit kommunisták az országos csekély taglétszámukhoz képest népszerűek voltak a brit bányászok köreiben.

A londoni *Daily Worker* a következő sorokkal magyarázta a kialakult helyzetet.

„Az Országos Széntanács északkeleti divíziója beismerte, hogy nem kérték meg 12 doncasteri tárna bányászait, hogy fogadják be a magyar menekülteket. Nem adtak hivatalos választ az okokra. De jól ismert, hogy a szénmező bányászai kifejezték ellenvetésüket az Országos Széntanács tervére a menekült bányászok elhelyezésével kapcsolatban, annak ellenére, hogy az Országos Szénbányászok Szakszervezetének elnöke, Mr. Ernest Jones és [...] a tanács tisztviselője erre kérték őket a yorkshire-i

⁶⁸⁶ Letters to the Editor. *The Manchester Guardian*, 1957. január 19. 6. Idézi: RÁCZ, 2010. 246.

⁶⁸⁷ Uo.

⁶⁸⁸ Pits „Will take Hungarians” N-C.B. chief optimistic. *The Manchester Guardian*, 1957. január 21. 12. Idézi: RÁCZ, 2010. 246.

lapokban. Az Országos Széنتanács reméli, hogy bemutathatja a magyar bányászokkal kapcsolatos tervet Nyugat-Yorkshire szénmezőin, inkább minthogy kockáztassa a lángra lobbanását a fő dél yorkshire-i területnek.”⁶⁸⁹

Már 1956 végén is az OSZT és az OSZSZ közösen próbálták győzködni a makacs-kodó bányászokat.

A helyzet azonban több volt mint kínos. Ennek köszönhetően a yorkshire-i tárnákat kénytelenek voltak összehívni egy tanácskozásra. A barnsley-i gyűlés célja az volt, hogy közösen határozzanak a bányamunkára érkező magyarokkal kapcsolatban.

A beszélgetések, viták során nyilvánvalóvá vált, hogy nincsenek valós információk a magyarokról, vagy csupán egymásnak ellentmondó hírekkel rendelkeztek. Sokan azt állították, hogy 5000 magyar érkezik majd a yorkshire-i tárnákhoz, miközben csak 2000 főt szerettek volna ott alkalmazni, de közülük is csak 400 magyar érkezett Yorkshire-be. Csakhogy a brit bányászok félelmei a munkájuk elvesztésétől nem csillapodtak, ugyanis pont ekkor bezárták a doncasteri tárnát. Csak egy szimpla és tervezett felújítás vált szükségessé, de emiatt 2000 bányász elhelyezéséről kellett gondoskodni. Nem lehet csodálkozni rajta, hogy ilyen körülmények között a tanácskozáson nem lehetett megnyugtani a yorkshire-i tárnák munkásait.

Pedig a teljes képhez hozzátartozik, hogy a brit kormány részéről a későbbi pénzügyminiszter, Reginald Maudling elégedetten jelenthette ki a képviselőházban, hogy a 2. világháborút követően az 1957-es év volt az első olyan esztendő, amikor új rekordot könyvelhettek el a széntermelésben.

A Munkáspártot ez kevésbé érdekelte, sokkal inkább az foglalkoztatta az egyik munkáspárti képviselőt, hogy miért gátolták a bányászok a magyarok befogadását a munkahelyeikre. Az egyik egykori bányász képviselőnek nem tetszett sem az OSZT tevékenysége, sem a bányászok viselkedése. Utóbbiaknak a hozzáállását kifejezetten rossznak bélyegezte, miközben – saját bányász múltja miatt – csalódott is volt.

Az OSZSZ munkáját is kritizálta, mivel csak 3900 magyar menekültet tudott tobozozni a bányamunkára, de olyan tárnákhoz akarták őket telepíteni, amelyhez közeli településeken nem volt elegendő lakóház. Ez fatális hiba volt.

„Ezt nem számítva – tette hozzá – a szénbányász szakszervezetek mindenhol elutasították a magyarok befogadását. Ha lett volna hiány a tárnáikban, nem lett volna logikus az elutasítás. Remélem a bányászok le fogják győzni az előítéleteiket a saját és az ipar, valamint az ország gazdaságának érdekében, és befogadják e bátor nép maroknyi csapatát.”⁶⁹⁰

⁶⁸⁹ Doncaster Pits: No refugees. *The Daily Worker*, 1956. december 31. 3.

⁶⁹⁰ Post-War Record in output of Coal this year Stocks the largest since the war. *The Manchester Guardian*, 1957. március 1. 2. Idézi: RÁCZ, 2010. 247.

Csakhogy a szigetországi bányászokat egyáltalán nem érdekelte sem a politikusok, sem mások véleménye. Fontosabbnak tartották megőrizni a szakszervezet egységét és tetterkésztségét. Nem akarták általuk ismeretlen idegenekkel feltölteni a szervezeteiket. Félték attól, hogy ez meggyengítené az állammal szembeni pozíciójukat.

Az OSZT új kompromisszumot ajánlott a számukra. Egy régóta vitás kérdésben kedvező döntéssel kecsegtették őket, ha befogadják a magyar menekülteket és ha ezentúl bárkit, annak nemzetiségétől függetlenül átvesznek a tárnáikba. Az OSZT már 1957. június 1-től szerette volna bevezetni az új rendszert.

A kedvező ajánlat pedig a folyamatos műszakpótlék ügyét érintette. A bányászok hagyományosan akkor kaptak meg egy plusz napi bért, ha öt munkanapot követően hatodik nap is dolgoztak. Erre kezdetben azért volt szükség, mert így akarták többletmunkára ösztönözni a bányászokat, csakhogy ezt a plusz napi bért szerették volna automatikusan megkapni attól függetlenül, hogy ledolgozták-e a plusz munkanapot vagy sem. Ezzel 20 százalékkal megemelkedett volna a napi munkadíjuk. Lényegében erre kaptak, a helyzet miatt, ígéretet; kvázi pénzzel próbálta meggyőzni az állam a bányászokat.

A szakszervezetek végül 1957 márciusában úgy határoztak, hogy tíz napon belül eldöntik a kérdést. A bányászok a londoni konferenciájukon a szavazatok nagy többségével elutasították a megegyezést. Kent és Cumberland képviselői tartózkodtak a szavazáson.

Két héttel később a bányászszakszervezetek ismét összeültek a kérdésben, de ekkor még többen szavaztak a megállapodás ellen, mint Londonban.

Az egészet zsarolásnak tartották, úgy tűnt számukra, hogy az OSZT nem tiszta eszközökkel próbálkozik. Az egész csak arra volt alkalmas, hogy tovább növelje a magyar menekültekkel szembeni ellenséges hozzáállást.⁶⁹¹

Ernest Jones teljesen félreértette a helyzetet, az OSZT új elnöke szerint csak annyi volt a baj, hogy a bányászok nem voltak képesek elhinni, hogy a folyamatos műszakpótlék ügye összekapcsolható a magyar menekültek bányászként történő foglalkoztatásával.

Eközben az OSZSZ csak 500 magyarnak tudott munkát adni Dél-Walesben, pedig már 3700 magyar fiatal tanulta a nyelvet, vagy éppen 21 napos kiképzésen vettek részt, ahol gyakorlótárnákban igyekeztek elsajátítani a mesterség alapfogásait.⁶⁹²

1957 tavaszán már munkára készek lehetettek volna. Az OSZT-nek ezért egy hónap alatt 3000 magyar – immár kiképzett – bányásznak kellett volna munkát találnia. Folyamatosan bizakodtak, mert akadtak olyan tárnák, amelyeket még nem keres-

⁶⁹¹ Miners reject Hungarians N.C.B. package deal. *The Manchester Guardian*, 1957. március 15. 1. Idézi: Rácz, 2010. 248.

⁶⁹² Uo.

tek fel az ügyben. Ráadásul még mindig nem tettek le teljesen a műszakpótlék ügyéről sem; 1957 őszén újramelegítették volna az egészet.⁶⁹³

Mindeközben nemcsak az angol bányászok ódzkodtak a magyar menekült munkavállalóktól. Egy beckhenami alumíniumöntő munkásai sem lelkesedtek azért az ötletért, hogy magyarok érkezzenek a gyárba. Pedig az alumíniumöntő vezetője két magyar menekültet szeretett volna munkába állítani; még azt sem tartotta problémának, hogy a kiszemelt menekült fiatalok egyáltalán nem beszéltek angolul, mutogatással kellett velük kommunikálni.

Az üzem szakszervezete kifejezetten kérte a gyár vezetőitől, hogy a magyarokat távolítsák el a cégtől. Erre nemleges választ kaptak. Nem értettek egyet a szakszervezettel, másrészt sajnálták a magyar menekülteket, úgy érezték, hogy egy ilyen lépéssel nem ronthatják tovább a helyzetüket. Komoly vita alakult ki, amelynek a végén 220 brit munkás lépett sztrájkba. Mindez csak két magyar menekült miatt történt.⁶⁹⁴

Az eddig citált cikkek alapján is könnyen belátható, hogy a szigetországban a magyar menekültek jövője attól is függött, hogy a brit szakszervezetek mit gondolnak róluk. A szénbányászat területén a szakszervezetek nélkül hagyományosan nem sokat tudott tenni „őfelsége kormánya”.

Ráadásul a helyzetet súlyosbította, hogy a bányászok komolyan megsértődtek azoktól a cikkektől és véleményektől, amelyet válaszként kaptak a magyar menekültek munkájának elutasítása miatt.

Tollat ragadtak ők is, és elkezdtek magyarázni a bizonyítványukat. Az egyik levélíró szerint, egyszerűen nem értik meg, hogy a brit bányászoknak nem a magyarokkal van bajuk, hanem kompletten az idegenekkel szemben bizalmatlanok, ugyanis nem jók a tapasztalataik a külföldi munkavállalókról. A 2. világháború után már volt egy időszak, amikor vendégmunkások érkeztek a tárnáikba. Kétségtelenül keményen dolgoztak, de állításaik szerint sok olyan dolgot cselekedtek, amely miatt az átlagos brit bányász úgy érezte, veszélyeztetik a szakszervezet működését.⁶⁹⁵ Mi tagadás az iromány valószínűleg nem véletlenül fogalmazott homályosan.

Ezt a levelet nem hagyta annyiban egy másik olvasó, aki azt szerette volna tudni, hogy pontosan mit is jelent az, hogy a külföldi bányászok veszélyeztették a szakszervezet alapelveit.⁶⁹⁶

⁶⁹³ Uo.

⁶⁹⁴ 220 refuse to work with refugees Strike at factory. *The Manchester Guardian*, 1957. május 28. 14. Idézi: RÁCZ, 2010. 248.

⁶⁹⁵ Letters to the Editor. Foreign Miners. *The Manchester Guardian*, 1957. június 28. 8. Idézi: RÁCZ, 2010. 249.

⁶⁹⁶ Letters to the Editor Jobs for refugees. *The Manchester Guardian*, 1957. július 2. 6. Idézi: RÁCZ, 2010. 249.

Nyilván nem érkezett pontos válasz, de nem kell különösebben lángésznek lennünk ahhoz, hogy a morzsákból összerakjunk egy olyan képet, amely érzékelteti a valós problémát.

A brit bányászok a szakszervezetükön keresztül olyan befolyást gyakoroltak a munkáltatói jogokat gyakorló OSZT-re és ezáltal a brit államra, amelyet nem szerettek volna gyengíteni. Először is nem akarták megtörni a legnagyobb zsaroló potenciáljukat: a sztrájkegységet. A külföldiek érkezése azt is jelenthette volna, hogy egy sztrájk esetén lehettek volna olyanok, akik nem automatikusan álltak volna melléjük. Ráadásul ott volt a piszkos anyagiak ügye is.

Sok külföldi vendégmunkás érkezése akár az amúgy meglévő munkaerőhiányt is megfordíthatta volna. Ez pedig a fizetéseken is vagy előbb, vagy utóbb meglátszott volna.

És akkor még egy szót sem említettünk a karrierügyekről. Az OSZT szempontjából egy dolgos, nem követelődző, nem sztrájkoló, kompromisszumkész vendégmunkás kiemelése kedvezőbb hatással járt volna, mint egy „balhész” brit bányász előléptetése.

Mi több a brit bányászok úgy érezték, hogy a gazdasági válság során, amikor többeket elbocsátottak és nagy volt a munkanélküliség, sikerrel harcoltak azért, hogy csak angol bányászok dolgozzanak az angol tárnákban.⁶⁹⁷

1957 nyarának végén már látszott, hogy nem tudják rávenni a hazai bányászokat arra, hogy befogadják a magyarokat. Az OSZT 1957. augusztusi jelentése szerint a magyarok megunták a kiképzőtáborokban várakozást.

A 4185 általuk toborzott menekültből már 1985 fiatal távozott, és a bányászatnál jobban fizetett munkahelyeken sikerült elhelyezkedniük. Időközben 540 magyarról kiderült, hogy egészségügyileg is alkalmatlanok a tárnamunkákhoz. Lényegében 1661 fő várakozott továbbra is arra, hogy valamelyik tárna helyi szakszervezete befogadja.⁶⁹⁸

Az OSZT és az OSZSZ még kitartott, és remélték, hogy néhányukat csak sikerül munkába állítani. A próbálkozás azonban arra, hogy magyar menekülteket akár tömegesen bányásként dolgoztassanak a szigetországban, lényegében megbukott.

Minimális sikerként csak azt tudták elkönyvelni, hogy jó pár ezer magyar menekült a bányamunka ürügyén Nagy-Britanniába érkezhetett.

⁶⁹⁷ CZIGÁNY, 2007. 77. Idézi: RÁCZ, 2010. 249.

⁶⁹⁸ Hungarians Tired of Waiting N.C.B. recruits leave. *The Manchester Guardian*, 1957. augusztus 7. 10. Idézi: RÁCZ, 2010. 249.

4. HŐSÖKBŐL MENEKÜLTEK, MENEKÜLTEKBŐL PROBLÉMÁK?

Tagadhatatlan, hogy a menekültek kezdeti lelkes fogadása után mindenki a történet boldog végét várta. Ausztriában 1956 karácsonyára a sajtó, a média a politikusokkal együtt már azt tálalta, hogy Ausztria lehetőségeinek a végére ért. Nincsenek források a további támogatásra. A magyarokat, akiket eddig szabadságharcosoknak címkéztek, hamarosan emigránsnak, menekültnek hívtak, akik közül néhányan képtelenek a beilleszkedésre. Azzal vádolták őket, hogy visszaélnék a menedék jogával, az osztrák nép költségére. Hálátlan követelődzők, paraziták, csalók vagy csöcselék.⁶⁹⁹

Mi tagadás, drámai változás. Természetesen nem mindenkit hívtak így, az osztrákok többsége kifejezetten szimpatizált a magyarokkal, de hogy egyáltalán megjelentek ezek az elnevezések a menekültekkel kapcsolatban, már az is komoly problémákat sejtetett. Bizonyára voltak olyanok, akik ezért vagy azért képtelenek voltak a beilleszkedésre.

Mindig vannak olyanok is, akik nem részei annak az illúziónak, amelyet a sajtó, vagy a politika megteremt a közvélemény számára, aki pedig kívül esik ezen a törékeny illúzión, az megbélyegezhető, akár meg is alázható. De mindezt milyen okokból? Arról kell beszélnünk, hogy a menekültek segélyezése komoly költségekkel járt, vagy inkább befektetéssel? Az osztrák sajtó 1956 decemberében és 1957 januárjában problémákról és neheztelésről számolt be a lakosság részéről. A negatív hangvételnél az oka: a menekültek megjelentek a munkaerőpiacon, ezzel veszélyeztették a lakosság foglalkoztatását. Továbbá az osztrák belügyminiszter is aggódott a magyar menekültek politikai tevékenysége miatt.⁷⁰⁰

Tehát az általánosan elfogadott, sajtóban megjelenő pozitív hangvételű történetek a magyar menekültek kapcsán már az osztrák táborokban megbukni látszottak. Sőt, akadtak olyan menekültek is, akik a kommunista lapok szerint már a táborokban esetleg antiszemita módon viselkedtek és nem azok a hősök voltak, akiknek eddig lefestette őket a kapitalista sajtó. Ne legyenek kétségeink arról, hogy az ilyen jellegű cikkekkel elsősorban és természetesen a kommunista sajtó jelentkezett.

A *Daily Worker* egy hatásos cikke szerint zsidó származású magyar menekülteket támadtak meg az ausztriai Seizenheim táborában a keresztény magyar menekültek. Egyes vélekedések szerint több mint 1000 fő vett részt az összecsapásban. A viszályt az okozta, hogy a nem zsidó származású menekültek tévesen úgy vélték,

⁶⁹⁹ GÉMES, 2008. 80.

⁷⁰⁰ Uo. 80–81.

hogy a zsidó származású honfitársaik már megkapták a beutazási engedélyeket az Amerikai Egyesült Államokba.⁷⁰¹

Úgy érezték, hogy kivételeznek azokkal, akik zsidó vallásúnak mondták magukat.

Hidas Péter egy tanulmányában részletesen is foglalkozott az üggyel. Munkája szerint az ausztriai magyar táborokban tapintható feszültség alakult ki a zsidó és a nem zsidó menekültek között.

Egy jelentésre hivatkozott, amely arról szólt, hogy az osztrákok igyekeztek megakadályozni az összecsapás hírének kijutását a seizenheimi táborból. Ezért sor került a tábor megerősítésére, nehogy a beszivárgó újságírók, riporterek és fotósok szenzációs cikkeket írjanak a kínos ügyről.

G. S. monogrammal 1994-ben nyilatkozott egy egykori táborlakó is a történetekről. Visszaemlékezése szerint a Roeder-táborban (Salzburg, Siezenheim) történtek kellemtelen incidensek is. Egyes magyar menekültek sértő megjegyzéseket tettek a zsidókra, fenyegették őket. Néhányan kifejezetten antiszemitának tűntek.

Legalább egy olyan esetről tudott amikor az osztrák csendőröknek kellett megvédenie a zsidó barakkokat, érdekes módon nem tudott egyetlen olyan alkalmat sem említeni, amikor ténylegesen fizikai bántalmazásra is sor került volna.

Max Pammer az osztrák nemzetbiztonsági szervezet vezetője mindenesetre arról tájékoztatta a kanadai nagykövetet, hogy négy esetben is a rendőrségnek kellett megoltalmaznia a magyar menekült zsidókat a többi menekülttől.

A nagykövet 1957. februári jelentése szerint beszélt a menekültek képviselőivel, akik állítólag tiltakoztak amiatt, hogy a zsidó menekültek hamarabb eljuthatnak Kanadába. Ezért zsidóbarátnak bélyegezték a kanadai kormányt. A kanadai diplomata valamennyi antiszemita megnyilvánulást rögzítette, és ezekből arra következtetett, hogy a menekültek gyűlölik a zsidókat. Figyelmeztetett arra, hogy ha hosszú ideig együtt tartják a két csoportot, akkor összetűzések várhatók.⁷⁰²

Furcsa egy helyzet, hiszen bármilyen jóindulattal és az objektivitás szándékával nyúl is egy történész ehhez a témához, automatikusan felkínálja a lehetőséget azoknak, akik pontosan ennek akarják látni a történeteket, esetleg rá akarják húzni az egész forradalomra az ilyen jellegű eseményeket.

Miközben ezeket a lapokat és állításokat patikamérlegen mérjük, kénytelenek vagyunk szembenézni a forradalom alatt megnyilvánuló egyes antiszemita jelenségekkel. Kénytelenek vagyunk?

⁷⁰¹ Jewish Refugees Attacked in Austrian Camp. *Daily Worker*, 1957. január 15. Idézi: RÁCZ, 2009. 249.

⁷⁰² HIDAS I. Péter: *Kanada és a magyar zsidó menekültek. 1956–1957.* In: Évkönyv / 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete. 7. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 312–322. Idézi: RÁCZ, 2009. 325.

Mit is tudunk felsorolni a kommunista lapok és egyes források segítségével ezekről az ügyekről? Egy-egy zsidóellenes bekiabálás a tüntetéseken, amelyek nemhogy tömegesen, de alig jelentkeztek. A hajdúnánási eset, amikor zsidó származású magyarokat vertek meg. Illetve a forradalom egyes helyi szervezeteiben is tapasztalható visszaélést, valamint szakirodalmi következtetést arra vonatkozóan, hogy 56-ban a zsidóellenesség, a kommunistaellenességgel és az ávóellenességgel fonódott össze.⁷⁰³

Tehát a kommunizmus gyűlölete kiváltotta, illetve újra elindította, vagy ha úgy tetszik felszabadította egyesek antiszemita érzelmeit. Miközben mindenkinek nyilvánvaló, hogy nem ez volt a forradalom fő csapásiránya. De mégis van olyan is, aki pontosan ezeket az eseményeket, illetve a kommunista vezetők között a zsidó származásúak számarányát figyelembe véve valamilyen fajta hátsó szándéktól vezérelve zsidóellenes felkelésnek állítja be az 56-os forradalmat.⁷⁰⁴

A legnagyobb baj az, hogy könnyen összemoshatjuk a rendkívül csekély és szinte alig-alig fellelhető 56-os antiszemitizmust azzal a ténnyel, hogy a forradalomban egyáltalán nem ez volt a legfontosabb. Nem azt gondolom, hogy nem kell foglalkozni vele, de valóban elgondolkodtató, hogy miközben ezzel törődünk, nem a valós okokra helyezük ennek sem a hangsúlyát.

Mindezek alapján is látható, hogy ezek az ügyek nem alkalmasak arra, hogy túlságosan komolyan vegyük a bécsi kanadai nagykövet általánosító antiszemita vádjait. Azt kell tehát megvizsgáljuk, hogy a magyar menekülteknek egy része a seizenheimi táborban miért hangoztatta az elítélendő gondolatokat, egyszerűbben: mi volt a zsidóellenességük alapja.

Úgy gondolom, hogy nem a pusztán zsidó származás okozta az egész konfliktust, hanem egy olyan tény, amelyet sokszor elhallgatunk, és annak elítélendő következményeit nem akarjuk figyelembe venni. Mi is volt ez a tény?

A korabeli teljes magyar társadalom, természetesen az 1956-os magyar menekültek is, tisztában voltak azzal, hogy a Magyar Kommunista Párt – 1948-tól a Magyar Dolgozók Pártja – felsőbb vezetésében többen is zsidó származásúak voltak, sőt felülreprezentáltak voltak. És mivel a magyar társadalom többsége elutasította a kommunizmust, szenvedett az ideológiától és annak szolgáitól, egyesek azonosították a zsidókat a kommunistákkal.

Pusztán azzal, hogy ezt kimondjuk még nem követünk el általánosítást, különösen akkor nem, ha hozzátesszük, hogy ezek a zsidó származású politikusok, kommunisták egyáltalán nem zsidóknak, hanem kifejezetten kommunista forradalmi vezetőknek

⁷⁰³ STANDESKY Éva: *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony–Budapest, Kalligram – 1956-os Intézet, 2010. 435–453.

⁷⁰⁴ IRVING, David: *Felkelés*. Budapest, Gede Testvérek, 2003.

tekintették magukat, akiknek minden vallással és eszmével, kivéve a saját kommunista elköteleződésüket, bajuk volt.

Természetesen nem várhatjuk el azt, hogy egy forradalmi helyzetben vagy általában abban a feszültségekkel teli állapotban, amelybe egyes menekültek kerültek, végiggondolják, hogy pontosan mit is mondanak és tesznek. Nincs benne előre megfontoltság vagy eredendően jelen lévő fajgyűlölet. Vagy ha igen, akkor ezt alaposabban kell, illetve kellene bizonyítani. Mindebből az következik, hogy azt a néhány antiszemita cselekményt is sokkal helyesebb nem az 1945 után elfojtott zsidógyűlölettel, hanem sokkal inkább kommunistaellenességgel magyarázni. Ez önmagában nem azt jelenti, hogy elfogadható azoknak a cselekménye, akik a seizenheimi táborban fenyegették a magyar zsidó menekülteket, de legalább segíti az ügy hátterének megértését.

Ráadásul a menekültek nem kevés stressztől is szenvedtek – mindent hátrahagyva hanyatt-homlok futni az ismeretlenbe, nem éppen nyugtató cselekmény –, amelyet szintúgy érdemes figyelembe venni. Enélkül csak hibás következtetésekre juthatunk.

Hidas Péter elemzése pedig nem számolt a fentebb vázolt tényekkel. És vajon mi történik akkor, ha egy menekült, aki a kommunizmust azonosítja a zsidósággal, hónapokon keresztül hiába várja a pozitív döntést a tengerentúlról, az általa választott „hazájától”, és azt tapasztalja, hogy valamiért késleltetik a továbbutazását. A seizenheimi táborban valamiért egyre többen ezt érezték, és a feszültségük csak növekedett. Ez az állandó feszültség pedig olyan rossz hangulatot szült, amely egyre inkább általánossá vált.

A Szabad Európa Rádió egy adásához 1958. március 29-én készített információs irat külön is említette a seizenheimi táborban kialakult rossz hangulatot, ez a hangulat pedig a rengeteg beváltatlan nyugati ígéret miatt keletkezett.⁷⁰⁵

És azt sem szabad elfelejtenünk, hogy bár az osztrákok igyekeztek a menekülteket megfelelő elfoglaltsággal ellátni: sporttevékenységek, újságok, filmek, rádió; mindez kevés volt az orvosok állításai szerint. Ezért a tábor okozta idegproblémákat regisztráltak azok között a menekültek között, akik passzivitást, depressziót, és látens erőszakosságot mutattak. Habár ezeket a tüneteket leginkább azok a menekült katonák produkálták, akik a salzburgi internálótáborban voltak, és innen többször is igyekeztek átszökni a polgároknak fenntartott táborokba. 100 fő még éhségstrájkba is kezdett, és a későbbi lázongást végül a rendőrségnek kellett felszámolnia. Továbbá 1956. december közepén a burgenlandi biztonsági igazgató azt jelentette, hogy a látszólag

⁷⁰⁵ CEU. Szabad Európa/Szabadság Rádió gyűjtemény – információs iratok 1950-től 1969-ig (angolul és magyarul) 1958. 3. 29. | 1488/58 | Csak leendő emigránsok vannak a seizenheimi táborban. Illetve a CEU Digitális Archívumában. <http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/ii/300-40-4--20-19-5.pdf> (2023. március 28.) Idézi: RÁCZ, 2009. 325.

hálás magyarok nagyon csalódottak és türelmetlenek voltak. 1957. január végétől pedig elszaporodtak a táborokban a lopások, erőszakos cselekmények. Továbbá a zsidó és a cigány menekültekkel szemben nyíltan ellenségesen viselkedtek.⁷⁰⁶

Tehát korántsem a kezdet kezdetén jelentkeztek az amúgy is szörványos és nem gyakori elítélendő cselekmények, hanem egy folyamat részeként, amely erőteljesen összefüggött a menekültek hitegetésével, a kiválasztások idegőrlő folyamatával és a táborélet okozta stresszel.

Figyelembe kellene vennünk tehát, hogy a menekültek kezdetben minden szót elhittek a tengerentúli befogadásukkal kapcsolatban. Nem véletlen, hogy Nixon amerikai alelnök azt fogalmazta meg, hogy le kell állítani az Egyesült Államok minden nyilatkozatát a befogadandó menekültek számával kapcsolatban. Kiemelte, hogy az angolok és a franciák hitet tettek amellett, hogy végtelen számú menekültet befogadnak, habár megvannak a korlátjaik.⁷⁰⁷ Nixon a táborban a magyarokkal beszélgetve maga is megtapasztalta, hogy honfitársaink nem segílyt vagy jótékonytságot vártak, hanem egy lehetőséget szerettek volna arra, hogy azt tehessék a szabad világban, amit Magyarország megtagadott tőlük. Mielőtt visszatért volna Ausztriából azt mondta: „Meggyőződtem arról, hogy az Egyesült Államoknak többek kell tennie annál, mint amit eddig tett [...]”.⁷⁰⁸

Walter Lippmann, a *New York Herald Tribune*-ben a következő cikkben írt Nixon látogatásának céljáról, amely szerint nem volt más, mint az amerikai közvélemény ráébresztése arra, hogy a magyar menekülteknek több segítségre van szüksége az Egyesült Államoktól:

„A kérdés, vajon az alelnök ausztriai látogatása egy természetes válasz volt-e, amikor látjuk a kormányzat kérésének mértékét a kongresszushoz, a menekültek segítségével kapcsolatban. A nyilvánvaló célja ez volt a látogatásának, és nem kell túl sokat tanulmányozni az előttünk álló problémát ahhoz, hogy az ügy reflektorfénybe állítása az amerikai közvéleményt ráébressze több menekült befogadásának támogatására, illetve még több pénzt fordítására az ellátásuk érdekében. Mr. Nixon óriási várakozásokat fog ébreszteni, és remélnünk kell, hogy nem mondhatjuk majd azt, hogy vajúdtak a hegyek és egy kis egeret szültek meg.

Ez az ország többet is tehetne a magyar menekültekért, mint amit ma tesz. Nagyon nagy hézag van az érzelmek és a cselekedetek között. Ez a legjobb, amit tehetünk egy maroknyi menekültért, akik mögött a magyar nép maga áll. [...]

⁷⁰⁶ GÉMES, 2008. 73–75.

⁷⁰⁷ Notes of meeting with predisent White house. Washington, december 26, 1956, 11 AM. In: KEEFER–LANDA–SHALOFF, 1990.) 535.

⁷⁰⁸ MATTHEWS, John P. C.: *Explosion: The Hungarian Uprising of 1956*. New York, Hippocrene, 2007. 516. (A továbbiakban: MATTHEWS, 2007.)

A Nixon útja által keltett nyilvánosság közepette nem szabad elfeledkeznünk a legnagyobb hozzájárulásról, amit Magyarországért tenni tudunk azzal, hogy segítjük a megvalósítható egyezés előmozdítását Magyarországon belül. Nem azt kell elmondanunk, hogy mennyi mindent tudnánk tenni. Több okunk van rá, hogy azt higgyük egy kicsit tudnánk segíteni, és a Kádár-kormányzat, ahogy említettem a végét járja; a szovjet kormányzat tudja, hogy katasztrofális helyzetbe kerültek. Ez az a helyzet amikor az államférfiak azt a bizonyos ajtót keresik, amely elvezethet az egyezésig.”⁷⁰⁹

Nyilvánvaló, hogy mindezek ismeretében csodálkozni sem lehet azon, hogy milyen hatással volt azokra a menekültekre, akik már régóta várták a soha be nem teljesülő csodát: a tengerentúli befogadás lehetőségét, hogy zsidó honfitársaik előtt megnyílt egy út, amelyet aztán bezártak a többiek előtt.

Ennek ellenére, ha teljes egészében el is fogadjuk Hidas I. Péter tanulmányában foglaltakat, akkor is könnyen belátható, hogy a New York-i *Daily Worker* cikkei politikai célzattal erőteljesen felnagyították és eltorzították a tényeket. Tették ezt azért, hogy antiszemitizmussal vádolhassák meg az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc szereplőit. Az egyedi és ritka esetekből így lehet általános jellegzetességgé nagyítani, majd újradefiniálni egy történetet. A sajtónak ebben volt, és sajnos máig van a legnagyobb gyakorlata.

Ugyanis azt mindenképpen le kell szögeznünk, hogy minden egyes ilyen jellegű, a kommunista lapok által nem megfelelően elemzett esemény azt az általánosságot akarta bizonyítani, hogy a magyar forradalom fasiszta lázadás volt, ahol bizony antiszemita cselekményekre került sor. Tehát az egészet eltúlozták, hogy be lehessen vele feketíteni magát az 1956-os forradalmat és valamennyi résztvevőjét.

Azonban nemcsak a kommunistákat érdekelte a forradalom és az antiszemitizmus összekapcsolása. Az ENSZ által az események vizsgálatával megbízott ötfős különbizottság is foglalkozott vele a szemtanúk interjúi során. Többször is elhangzott a kérdés, hogy voltak-e fasiszta elemei a megmozdulásoknak. Vagy a megmozdulások kapcsolatba hozhatóak-e a szélsőjobboldallal. Sőt konkrétan felmerült például a Kéthly Annával készített interjú során a menekültek állítólagos antiszemita viselkedése. Rodriguez Fabregat, a bizottság uruguayi tagja azt akarta tudni, mi a valóság-alapja azoknak a sajtóhíreknek, hogy a menekültek között Ausztriában zsidóellenesség tört ki.

Kéthly Anna először beismerte, hogy a forradalom alatt előfordultak antiszemita jelenségek. Néhány ember igyekezett ilyen jellegű légkört teremteni, de minden for-

⁷⁰⁹ Hungary and Mr. Nixon. *New York Herald Tribune*, 1956. december 27., illetve Hungary and Mr. Nixon. *Montreal Gazette*, 1956. december 28. 6. Továbbá hivatkozik rá MATTHEWS, 2007. 516.

radalmi szervezet és a munkások is egyszerűen elnyomták ezt a kisebbségi nézetet, ezért egyáltalán nem volt jelentősége a forradalom során. Továbbá Kéthly Anna emlékeztette a bizottságot arra a korántsem elhanyagolható tényre, hogy a 2. világháború alatt a náci megszállás idején mindent elkövettek, hogy a magyar embereket tömegesen antiszemitává tegyék, de ez nem sikerült. Majd hozzátette azt is, hogy amennyiben Uruguay képviselőjét érdekli a téma, akkor a találkozó után hosszabban is kifejtene mindazokat a tényeket, amelyek megmutatják, hogy a forradalom alatt mennyire ellene voltak az antiszemitizmusnak. Ezenfelül azt is állította, hogy a bécsi kormányzat már megvizsgálta a menekültek közötti állítólagos antiszemita demonstrációkat. Valamint kiderült az is, hogy a táborokban terjesztett antiszemita jellegű szórólapokat nem is Londonban gyártották, mint ahogy azt először állították, hanem Budapesten. Kéthly szerint, ha mégis lenne a 200 ezer menekült között néhány antiszemita érzelmű, az annyira csekély arányú, hogy nem kell vele számolni.⁷¹⁰

A *Daily Worker* azonban nemcsak a magyar menekültek állítólagos antiszemitizmusával foglalkozott, hanem azzal az amerikai politikával, amely úgy tüntette fel a tengerentúli országot, mint ahol minden újonnan érkezőre a korlátlan lehetőségek és gazdagság vár. John B. Rosso, egy hoteltulajdonos magyar menekültekkel kapcsolatos véleményét idézi a napilap, aki öt magyar menekültet foglalkoztatott a szállodájában. Egyiküknek túlmunkát kínált több pénzért, de az nem vállalta el. Mind-egyikük nagyobb és többet akart, állította a hoteltulajdonos. „Minden, amit tettek, a szalámievés és a sörívás. Az országunk propagandája olyan gondolatokat ébreszt bennük, hogy ez a mennyország és itt mindenki gazdag.”⁷¹¹

Az angolszász lapokban olyan illúzió kezdett kialakulni, hogy a magyarok csak hálások lehetnek a Nyugatnak amiért befogadta őket, tehát minden olyan magatartás, amely nem illett bele ebbe a jól megrajzolt képbe, az nem megfelelő és elítélendő.

De zavarta a nyugatiakat a magyar menekültek szokatlan büszkesége is, hiszen a menekülteknek alapvetően és általában nem kellene büszkének lenniük, csak rendkívül félénknek és olyanoknak, akik mindent kitörő lelkesedéssel fogadnak el, amit csak kapnak. Az *Economist* egyik cikke kénytelen volt beismerni, hogy korántsem minden olyan szép, mint ahogy azt a lapok leírták a menekültekkel kapcsolatban.

A cikk a menekülteket a külvilággal szemben teljesen naivnak mutatta be.

„[...] Naivitásukban és büszkeségükben egy zavarja Nyugat-Európát: az öszinteség. Az ausztriai táborokban nem volt nyoma annak a hisztérikus depresszióknak, amelyet a tudósítók közöltek, és a körülmények egészen jók voltak, habár akadt több

⁷¹⁰ OSA Archivum. Héderváry-gyűjtemény. Kéthly Anna interjú. In: http://w3.osaarchivum.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1553%3Aawitness-testimonies-kethly-anna&catid=84%3Ahedervary-collection&Itemid=1518&lang=hu (2023. március 30.)

⁷¹¹ Hotel Boss is angry, he can't exploit Hungarians. *Daily Worker*, 1957. február 18. 5.

különös anomália. Traiskirchenben, egy nagy központban Bécshez közel, ami egy tisztképző, mérhetetlen bajt okozott a Svéd Vöröskereszt, amely a helyszínre rohant, hogy felállítson egy nagyszerű, jól felszerelt, betegeket kezelő épületszárnyat, egy kellemesen feldíszített központot, benne foglalkoztatási terápiával az értelmi fogyatékosoknak és óvodával a gyerekeknek. Mindezt miközben több család alszik ugyanabban a szobában, és még egy takaró sem teremti meg a magánélet illúzióját.”⁷¹²

Félreértés ne essék, valóban rengeteget segített a Nyugat a magyaroknak, akiknek jelentős többsége igyekezett azonosulni az új hazájával, különösen azután, hogy kiderült a hosszabb berendezkedés helyett valóban csak a letelepedés az egyetlen alternatíva. Illetve nem szabad elfelejtenünk, hogy 1956-ban nyugaton is bőven akadtak problémák a foglalkoztatás kapcsán, korántsem volt olyan egyszerű az elhelyezkedés Kanadában sem, ahol pedig eleinte szívesen fogadták a magyarokat.

Quebecben például a helyi vezetésben akadt olyan, aki ennek a nézetének hangot is adott már 1956 végén; legalábbis a *Quebec Chronicle* egy cikke szerint.

Volt, aki azt mondta a város adminisztrációs bizottságának, hogy sokkal jobb lenne, ha olyan kanadaiaknak nyújtanának segítő kezet a külföldiek helyett, akiknek nincsen munkájuk. Ezzel gyakorlatilag azt állította, hogy a magyar menekültek az amúgy is szűkös munkalehetőséget veszik el a kanadaiaktól.

Véleménye szerint: a menekültek érkezésével sokaknak fekete karácsonya lesz, hiszen nem jutnak munkához. „Van család, akinek kevés az ennivalója idén karácsonykor, és ezeken az embereken kellene először segíteni, mielőtt azon gondolkoznánk, hogy a szükségesen felül mit tegyünk a menekültekért. [...] Vitába szállt azzal a gondolattal, amelyet a bevándorlási miniszter, Pickersgill fogalmazott meg annak hatására, hogy a kanadai lakosság nem tesz meg mindent a menekültekért. Az újságcikk szerint Pickersgill azt nyilatkozta, hogy otthont kell teremteni minden bevándorlónak, és munkát is kell adni nekik. A jótékonytságot – szerinte – ehelyett otthont kell kezdeni; és a saját munkanélkülieinkről kell gondoskodni másoké helyet.”⁷¹³

A kanadaiak, a *Quebec Chronicle* tanúsága szerint kifejezetten azzal próbálták a magyar menekült fiatalok beilleszkedési problémáit megmagyarázni, hogy egy olyan országból érkeztek, ahol diktatúra volt, és így gyakorlatilag mások irányították az életüket, és a hirtelen jött szabadság megzavarta őket, nem tudtak vele mit kezdeni. Tehát egyszer a szabadságért harcoltak, és ezt követően nem tudtak mit kezdeni vele? Valójában ebből a cikkből is látható, hogy az angolszász sajtó képtelen volt meg-

⁷¹² Hungarian exodus. *The Economist*, 1957. május 4. 379–380. In: http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/pc/300-5-46--5-6-8_000161.jpg (2023. március 30.)

⁷¹³ Look after quebecers before Hungarians: Alderman Matee. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1956. december 21. 2.

érteni azokat az eseteket, amikor a magyar menekültek haza akartak térni, vagy más országba szerettek volna távozni.

A kanadaiak is megrökönyödve álltak azok előtt, akik sietősen távoztak hazájukból. Ott volt a sajtóban annak a fiatal magyar menekültnek az esete, aki potyautas volt egy Montreálból Angliába tartó hajón. A szigetországi bíróságon azt mondta: nem akar visszatérni Kanadába, inkább hazamegy Magyarországra és a börtönt is vállalja, ha kell.

A cikk szerint kétségtelen, hogy több ezer Kanadába érkezett magyar beilleszkedése nehézkes. De ahogy az újságíró megállapította:

„Kanada nem kényezteti el a kommunizmustól menekülőket. Melegen fogadtuk őket és segítettünk a kezdeti nehézségeikben. De mint valamennyiünknek ebben az országban, a saját útjukat kell járniuk. Ez elsőre nehéz lehet az újonnan érkezőknek. A többségük nem saját választásából érkezett ide, és Kanada a menekültek otthona volt. Azért jöttek tehát, mert saját hazájukba nem tudtak visszatérni. Többeknek is a fiatal magyarok közül túl sok volt az a szabadság, amit itt élvezhettek. Hozzászoktak az állam által irányított élethez. Kevéssé csodálkozhatunk azon, hogy néhányan a visszatérést választották, elmenekültek a szigorú és feladatokkal járó szabadságtól. [...] Szerencsére a többség alkalmazkodott a kanadai élethez, és indokolt elvárás, hogy néhány éven belül már a kanadaiakkal egyenlő mértékben, teljesen elfogadják a társadalmunk hozzájárulását a nemzet általános fejlődéséhez.”⁷¹⁴

Valóságban nem a szabadság ismeretlen érzése okozta a fiatalok problémáit. Egy 1957-ben Új-Zélandra érkezett fiatal magyar menekült visszaemlékezésében arról írt, hogy a sok ifjú magyar fiatalembert a külföldön tapasztalt kulturális sokk, a honvágy, a család és a régi barátok elvesztése, a szórakozási lehetőségek hiánya jutatott el az ivásig és a törvénnyel való összeütközésig.⁷¹⁵

A kanadai újság azonban ennél is tovább ment, amikor már arról kellett tudósítania, hogy éhségstrájkba kezdtek azok a magyarok, akik haza akartak jutni még az 1957-es karácsony előtt. A 163 fős magyar menekültcsoport tiltakozott, amikor elmondták nekik, hogy nem térhetnek haza karácsonyra, ezért éhségstrájkba kezdtek.

„[...] A bojkott azonban nem volt teljes. Wilfrid Gagnon, a szállás vezetője szerint »Falánk módjára tömték meg magukat«. Nagy István, a menekültek vezetőinek egyike azt mondta, hogy negyvenen folytatni fogják a bojkottot, de Gagnon cáfolta ezt. Hagl János, aki a felkelés vezetője volt, és a múlt évben érkezett Kanadába, azt nyilatkozta: a szállodai lázongás miatt szégyelli, hogy magyar. Itt gyűjtötték össze

⁷¹⁴ Adjust to Canadian life. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1958. szeptember 13. 3.

⁷¹⁵ BERNHARDT, Erwin: *1956 Hungarian Revolution*. <http://erwin.bernhardt.net.nz/hungary/hungary-revolutionbookchapter7.html> (2023. április 2.)

azokat a magyarokat, akik haza akartak térni, leginkább a nyelvi nehézségek miatt. Nyilvánvalóan úgy gondolták, hogy karácsony előtt haza fognak térni. Elégedetlenül kiabálni kezdtek, amikor megtudták a repülés menetrendjét. 65-en ma visszarepültek hazájukba. A többiek december 26-a és 30-a között távozhatnak majd.”⁷¹⁶

Nem csoda, ha megelégtelte az 1938-tól Angliában élő Mikes György (George Mikes) azt, hogy 1956-ban érkezett honfitársait ostromozza úton-útfélen az angolszász sajtó. Igyekezett egy részletes választ adni arra a problémára, ami akkor történik, amikor ráébred egy társadalom, hogy az addig mindenhol magasztalt hősök is pusztán emberek. Esendők, tele problémával, napi harcokkal, fájdalommal, mindezt felerősítve szülőföldjük elvesztése miatti helyzetükkel. Mikes kifogásolta, hogy a brit sajtóban egyre több olyan cikk jelent meg, amely a magyar menekültekről kifejezetten negatív képet rajzolt. Egyre több olyan állítás hangzott el velük kapcsolatban, hogy bajkeverők, bűnözők, Magyarország söpredéke. Az egykori félistenek, a héroszok bizonyos nagy példányszámú újságokban és a suttogó propagandában nagyszájú haramiákká, egy csapat semmirekellő kelet-európai jampeccé váltak, további megpróbáltatásaként a türelmes és szenvedő briteknek. [...]”⁷¹⁷

Akkor mi is az igazság – keresi a magyar emigráns a választ –, ha másért nem, akkor azért, hogy az angol barátainak is válaszolhasson. Ezért a magyar menekült problémáját három részre osztotta.

Először is volt a viselkedés szintje. Nem azt kellene tehát vizsgálni, hogy a magyar menekültek jók vagy rosszak. Nem arról van szó, hogy a Nyugat adós lenne a magyaroknak, nem adós azért sem, mert nem segített a magyar forradalomnak. Egyszerűen úgy kell tekinteni a magyar menekültekre, mint hontalan, szerencsétlen embertársakra. Az angoloknak maguk miatt kell segíteniük nekik, nem azért mert magyarok. Tehát szolidaritásról lett volna szó tulajdonképpen.

A második pszichológiai kérdés. Lehetséges, hogy nem is a magyarok változtak, hanem a hozzáállás magyarokhoz? A magyarok harcoltak és véreztek 1956-ban és a Nyugat semmit sem tett, nem mintha segítenie kellett volna, tette hozzá gyorsan Mikes. És az angolok bűnösnek érezték magukat, ahogy minden tisztességes ember is annak érezte magát: „Ez a bűnösség érzése megmagyarázza a majdnem illetlen lelkesedést, amellyel Anglia odaadta magát a menekülteknek, és ez a bűnösségérzés szintén magyarázat arra, hogy megfordult több ember érzése. Senki sem szereti a bűnösség érzését.

⁷¹⁶ Homesick Hungarians Call Off their Hunger strike. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1957. december 11. 1.

⁷¹⁷ Are they heroes or scoundrels? *Observer*, 1957. március 10. http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selecion/rip/4/pc/300-5-46--6-5-5_000209.jpg (2023. április 3.)

A legkönnyebb kiút ebből: befeketíteni a menekülteket. Ha fényes páncélú lovag helyett ők hitvány teremtmények, Magyarország söpredéke, akkor teljesen igazunk volt, hogy nem segítettünk nekik a harcukban. Minden magyar jogász, aki visszautasítja a zöldségkihordói munkát, igazolja az angolok novemberi cselekvőképtelenségét. Amennyiben hozzáadják ehhez mindazt a számos gyógyíthatatlan és primitív idegengyűlölő angol bányászt, több szakmai testületet, valamint a sajtó egy részét és nyilvánosságát, akkor ez a magyar átalakulási rejtély megszűnik. [...] További eleme ennek a képnek, hogy ávos ügynökök csoportja (kommunista titkos ügynökök) akadt a magyar menekültek között. Feladatuk, hogy zavart okozzanak. Néhányat ezekből az ügynökökből eltávolítottak a táborokból.”⁷¹⁸ Valójában érdekes, hogy a kezdeti, menekülteket fogadó lelkesedés után a lapok kimazsolázták a fentebb már említett szenzációs híreket, sőt olyan családi tragédiáról is hírt adott az angolszász sajtó, amelyben egy fiatal feleség távozott Angliából kisfiával, mert féltette édesapja, az otthon maradt katonatiszt életét. Párizsban érte utol a férj. Ezután a cikk tanúsága szerint komoly vita és veszekedés bontakozott ki az utcán a pár között, amelynek a végén a francia rendőrség is beavatkozott. „[...] A rendőrök letartóztatták őket közbotrányozásért. Amikor elengedték őket, folytatták a vitájukat. Hamarosan a feleség feladta, és mindannyian visszatértek Londonba. Később megmagyarázta »A férjem feszült volt és aggódtam a szüleimért. Múlt héten eldöntöttem, hogy elmegyek, de nagyon zavart voltam, amikor Párizsba utaztam, és nem tudtam megváltoztatni az elgondolásomat, de most boldog vagyok, és azt hiszem valamennyien azok leszünk megint Londonban.«”⁷¹⁹

És még nem beszéltünk azokról az esetekről, amikor a magyar menekültek, a hazatérésüket segitendő, levelet küldtek a magyar hatóságoknak, kétségtelen, ha nem is voltak teljesen őszinték ezek az üzenetek, és nem sok ilyen említésre méltó esetet találhatunk, mégis alapvető jelzések, amelyek azt mutatták, hogy kezdeti lelkesedés után elfogyott a Nyugat menekültekkel szembeni jóindulata és türelme.

Ezt természetesen kihasználhatta a magyar, a párt által „kézivezérelt” sajtó és közölte az ilyen tartalmú leveleket. „[...] Nem leszünk a kanadai kapitalisták rabszolgái és talpnyalói” – szölt az ige a *Népakarat* című lapból. Egy ott élő magyar emigráns kérte a belügyminisztert, hogy tegyen meg mindent a hazajutásuk érdekében. Török József – ha nem fiktív ez a név – a *Népakarat*ban közölt levelében támadta a kanadai viszonyokat, és azzal vádolta az ottani munkáltatókat, hogy csupán olcsó munkaerőt láttak a magyar munkásokban, semmi egyebet. Egyelőre az angolul nem tudóknak erdőirtási munkákat ajánlanak távoli farmokon. De azoknak sem nagyon

⁷¹⁸ Uo.

⁷¹⁹ Dramatic dash from iron curtain. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1957. november 27. 2.

tudnak munkát adni, akik jól beszélnek angolul, sok a munkanélküli – írta. A táborok világáról, még elrettentőbb képet festett. Összezsúfolt emberek, piszok, veszekedések, gyors házasságok és még gyorsabb válások.

„Akiről a hatóságok megtudják, hogy haza akar menni, agyongyötrik, vallatják fenyegetik és a végén kap egy hivatalos írást, hogy majd szereznek számára munkát, keresse meg az útiköltséget, és akkor mehet. Ezek az emberek nagyon sokára fognak dolgozni, csak papíron kapnak munkát, mindenütt mellőzik őket, és ha majd hosszú idő múlva engedik őket dolgozni, a legcsekélyebb munkabért kapja. Ezek az emberek nagyon sokára fogják megkeresni az útiköltséget. Aláírás: a hotelszoba foglyai...”⁷²⁰

Nem szabad azon csodálkoznunk, hogy a magyar politika épített a menekültek hazatérésére, ezt szolgálta a visszatérőknek felajánlott, de sajnos több esetben be sem tartott amnesztia is. A menekültekkel kapcsolatban minden, de különös tekintettel a visszatérésük lehetősége a Szovjetuniót is izgatta, kezdetektől fogva.

Elegendő csak megnézni egy olyan táviratot, amelyet az amerikai külügyminisztérium küldött az osztrák képviselőjüknek. A táviratban egy, az éppen 1956 novemberében az ENSZ Közgyűlésre érkezett osztrák külügyminiszter, Figl és a Szovjetuniót képviselő Shepilov között lezajlott beszélgetést említették meg az ausztriai amerikai nagykövetség számára. A dokumentum tanúsága szerint miközben Shepilov folyamatosan azt hajtogatta, hogy az osztrák semlegességet nem fogja semmilyen bántalom sem érni, de az is érdekelte, hogy a magyar menekültek között akadnak-e jelek arra, hogy vannak-e várható hazatérők. Figl csak arról kívánta meggyőzni őt, hogy egyáltalán nem kell tartaniuk attól, hogy akadályt gördítenének azok elé, akik vissza akarnak menni Magyarországra.⁷²¹

Maga a távirat arra is rávilágít, hogy 1956 végén az USA külügyi osztályát csak két dolog érdekelte igazán a magyar forradalommal kapcsolatban: Ausztria semlegességének biztosítása, illetve a magyar menekültkérdés. Minden egyéb már eldöntött tényként volt kezelve, és nem olyasmi volt, amin változtatni lehetne. Joggal merülhet fel bennünk most, hogy egy alapvetően politikai kérdés, jelen esetben a magyar menekültek ügyének angolszász sajtóbeli szerepeltetése, megítélése pontosan hogyan is befolyásolhatja a sorsukat.

Először is figyelembe kell venni a közvélemény szerepét, amely nyilvánvalóan fontos minden olyan politikus számára, aki választások során nyeri el a mandátumát. Amennyiben pedig az is kérdés, hogy pontosan kiben vagy kikben is kell külföldön

⁷²⁰ Segélykiáltás Kanadából. *Népakarat*, 1957. január 29.

⁷²¹ Telegram from the Department of State to the Embassy in Austria, 1956. november 20. Washington, In: *Foreign relations of the United States, 1955–1957. Central and southeastern Europe* (1955–1957), Vol. XXVI. Ed.: GLENNON, John P., DIGANGI, Roberta L. Washington, United States Government Printing Office, 1992. 46. (A továbbiakban: FRUS, GLENNON–DIGANGI, 1992.)

keresnünk a magyar forradalom szövetségeseit, akkor igazak Szabó Zoltán már említett gondolatai: „Mint már többször mondtam, a magyar forradalom egyetlen igazi szövetségese a világ közvéleménye volt. Ezt a közvéleményt a magyarországi események és azoknak a nyugati újságokban történő tolmácsolása formálja. Vagyis a világban észlelhető hullámverés középpontja az, ami Budapesten történik.”⁷²²

Tehát a magyar menekültek ügye nemcsak külpolitikai kérdés, hanem a megérkezésük után a befogadásuk során belpolitikai és sajtóügy is. Az olvasók választópolgárok is egyben, és egyáltalán nem mindegy, hogy az újságok közvetítette hírekben hogyan is szerepelt a magyar 1956-os menekültek ügye, vagy szerepelt-e egyáltalán, azaz foglalkoztak-e vele.

A nem közölt hír is hír, amivel nem akarunk foglalkozni, az nem biztos, hogy nincs is. Azonban azoknak, akik a valóságban megélik a mindennapokat létfontosságú, hogy beszéljenek róla, ez egyáltalán nem jó. Pontosan hogyan lehet ezt bizonyítani? Elegendő, ha megtekintjük az 1957-ben Párizsban, Dulles amerikai külügyminiszter által, a nyugat-európai nagyköveteknek tartott tájékoztatás anyagát.

A megbeszélésen a magyar menekültek ügyét Willis amerikai svájci nagykövet vetette fel, azt kérdezte a külügyminisztertől, hogy lát-e bármilyen esélyt arra, hogy újabb menekülteket fogadjanak be az Egyesült Államokba. Dulles kijelentette, hogy elég nehezen tud optimista lenni ebben a kérdésben, aztán válaszában azt a magyarázatot adta, hogy kezdetben a közvélemény szimpátiája és az érzései nagyok voltak, így az Igazságügyi Minisztérium rugalmasabban kezelte a kvótarendszer felfüggesztését, de aztán a kongresszus visszahozta a szabályokat, és az érzelmek is csillapodtak a kérdésben, így a minisztérium nem volt képes ugyanabban a mértékben alkalmazni a rendszert.

C. Burke Elbrick, aki az európai ügyek helyettes államtitkára volt hozzátette, hogy tisztában vannak a svájciak a helyzetből adódó nehézségekkel kapcsolatban. Willis rámutatott arra, hogy 1000 svájci állampolgárra 2 menekült jut, azaz a legnagyobb áldozatot Svájc hozta a kérdésben. Elbrick ezzel szemben arra hivatkozott, hogy Jugoszlávia is szintén ezzel a gonddal küzd, de nem lát esélyt arra, hogy a törvényhozás újabb menekülteket fogadjon be.⁷²³

A menekültek azonban nemcsak azért okoztak gondot, mert úgy tűnt, egyesek nehezebben akartak beilleszkedni vagy esetleg a honvágy olyan erős volt bennük, hogy a nyugatiak minden segítsége sem tudta megakadályozni a hazatérési szándékukat.

⁷²² SZABÓ, 2006. 131.

⁷²³ Ambassadorial meetings. In: *Foreign relations of the United States, 1955–1957. Western European security and integration* (1955–1957) Vol. IV. Ed.: SLANY, William Z. Washington, United States Government Printing Office, 1988. 596.

A magyar menekültek között volt egy olyan réteg, amely politizált is. Nyilvánvaló, hogy egyáltalán nem szerencsés, ha a befogadó országban van egy olyan csoport, amely adott esetben mást gondol a Szovjetunióról, sőt esetleg számonkéri a befogadó ország kommunista államokkal kapcsolatos politikáját, mi több, beleszól, bírál, kritizál ha kell. Csodálkoznunk sem lehet azon, hogy a Nyugat ki akarta aknázni a Szovjetunió külpolitikájában a Hruscsovval beállt változást.

Az enyhülést vajon mennyiben segítette egy olyan magyar tüntetés, amely az SZKP első titkárát, Hruscsovot fogadta mondjuk 1960-ban Párizsban? A francia hatóság hamar átlátta, és veszélyesnek ítélte meg a helyzetet, ezért még Hruscsov érkezése előtt összegyűjtötte azokat az emigráns magyarokat, akik esetleg egy tüntetés megszervezésével kényelmetlen helyzetbe hoznák a nyugat–kelet közeledését. 1960. március 3-án többeket le is tartóztattak, majd több hétre Korzikára vitték őket. A külföldre menekült 1956-os magyar diákságot képviselő UFHS⁷²⁴ azonnal levelet küldött a francia köztársaság elnökéhez, De Gaulle-hoz tiltakozásul, és felszólaltak az értelmetlen és felesleges eljárás ellen.⁷²⁵

Amennyiben megnézzük a sajtóhíreket, azt is láthatjuk, hogy nemcsak a franciák, hanem az amerikaiak is erősen aggódtak abban az esetben, amikor Hruscsov vagy esetleg Castro érkezett hozzájuk. Azt kell mondjuk, hogy a sajtóban ezek a cikkek is azt bizonyítják, hogy a kezdeti lelkesedés hamar elfogyott a magyar menekültekkel kapcsolatban. A befogadó országoknak az lett volna a legjobb, ha a magyar menekültek beilleszkednek, és elfelejtik, ami velük történt, vagy csak akkor jut eszükbe, amikor az a befogadó országnak is politikai érdekében áll.

„Több mint 8 ezer rendőrt mozgósítottak Hruscsov útvonalának biztosítására.

Eisenhower elnök felhívta az amerikaiak figyelmét, hogy az ENSZ Közgyűlésre látogató külföldi vezetőket hagyományos tisztelettel kezeljék, még ha ők keserű ellentétben is vannak az USA-val. [...]

Polgáraink nyugodt és felelősségteljes viselkedése demonstrálni fogja, a nemzetünk tudatában van fontosságának – jelentette ki.

Castro, Hruscsov és a magyar küldöttség védelmét fokozottan biztosították, mert féltek a kubai és a kelet-európai emigránsok haragjától.”⁷²⁶

Sokszor elegendő volt az, hogy egy nem politikai, de a Szovjetunióhoz köthető esemény történjen. Mondjuk egy sport vagy művészeti jellegű esemény. Ezek alkalmat teremtettek arra, hogy az emigránsok kifejezzék szovjetellenes érzéseiket, ez azonban korántsem találkozott a befogadó országok politikai vezetésének akaratával.

⁷²⁴ United Free Hungarian Student

⁷²⁵ VÁRALLYAY, 1992. 160.

⁷²⁶ U.S. police will protect Red leaders Permanent alert for U.N. meeting. *The Age*, 1960. szeptember 19. 1.

Montrealban is akadtak gondok egy tüntetésen, amelyet bár nem a magyar emigráns szervezetek kezdeményeztek, csak egyszerűen csatlakoztak a megmozduláshoz.

„Az Ukrán Felszabadításért létrejött társaság tagjai körbekerítették a Vörös Hadsereg Kórusának előadását Torontóban és Ottawában, nyilvánvalóan a demonstráló tömeg középpontjában az a több mint 500 kommunistaellenes tüntető áll, aki a kórus csütörtök esti megnyitójára érkezett.

A demonstrálók többsége európai emigráns, akik angol és francia nyelvű plakátokkal érkeztek, elítélve a kommunizmust és Hruscsov elnököt olyan szlogenekkel, hogy ma énekek, holnap bombák. Röplapokat adtak a koncertre járó embereknek. Nem volt semmi rendbontás, habár egy embert ideiglenesen őrizetbe vett a rendőrség.

Ő megpróbált nekünk mindent elmondani Magyarországról, hogy családja van ott, nyilatkozta egy közrendőr. Nem írtam fel az adatait csak beszéltem vele. [...]

Borisz Alekszandrov ezredes a kórus művészeti igazgatója azt nyilatkozta a csütörtök esti bemutató előtt, hogy az antikommunista tüntetők más kanadai városokban nagyon kevesen voltak és nagyon kevésbé figyeltünk rájuk. Valósággal elkápráztatta őket a kanadai közönség fogadtatása – állította az ezredes.”⁷²⁷

A sajtó mindenesetre nem csak a negatív ügyekről cikkezett a menekültekkel kapcsolatban. A kezdeti lelkesedés után a legfontosabb az volt, hogy bizonyítsák, még mindig fogadnak be menekülteket, és mindent elkövetnek a probléma kezelésére.

„Kanada kész befogadni az utolsókat a 200 ezer magyar menekült közül, akik az 1956-os forradalom után menekültek el hazájukból. A bevándorlási miniszter Fairclough szerdán azt nyilatkozta egy interjúbán, hogy a kormányzat egyetértett abban, hogy bebocsát további 1100 magyart. 9000-en vannak olasz és osztrák táborokban. Ez a lépés 38 215 főre fogja emelni azoknak a magyaroknak a létszámát, akiket befogadtak Kanadába az oroszok által befolyásolt kommunista rezsim elleni sikertelen magyar felkelés után. Néhány százan ezek közül hazatértek Magyarországra, mert a családjuk képtelen volt hozzájuk csatlakozni Kanadában. A bevándorlási osztály kidolgozta, hogy a menekülteket Kanadába hozzák még az év vége előtt. A kanadai kormányzat képviselője azt nyilatkozta, hogy a munkanélküliség nem nőtt jelentősebben a menekülteknek köszönhetően.”⁷²⁸

Mindezek után röviden össze kell foglalnunk, hogy milyen magyar menekülteket szeretett volna látni az elemzett angolszász sajtóanyag alapján a Nyugat. Először is a magyar menekült a befogadása után legyen rendkívül hálás a segítségért, és tegyen meg mindent a megfelelően gyors beilleszkedésért, ne akarjon más országba menni,

⁷²⁷ Crowd joins Anti-red pickets. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1961. szeptember 8. 3.

⁷²⁸ Canada will Re-open doors to admit 1,100 Hungarians. *Quebec Chronicle-Telegraph*, 1958. július 31. 2.

se pedig hazatérni, és azonosuljon a befogadó ország nyelvével, kultúrájával, és legfőképpen a politikai céljaival.

Ne legyen elégedetlen, ne akkor tüntessen a Szovjetunió ellen az óhazájában ért sérelmei miatt, amikor az nem érdeke a befogadó hazájának. A kérdés csak az, hogy létezik-e egyáltalán olyan menekült, aki mindennek meg tudott felelni? Nyilván a sajtóanyag túloz és sok esetet eleve csak a szenzáció miatt írtak meg, azonban túl kell látnunk azon, hogy 1956-ban a Nyugat önzetlenül segített honfitársainkon.

Valóban sokat segítettek, de sok esetben válogattak a menekültek között, és ha a büntudat mardosta is őket, akkor sem tudták elfogadni a sajtóban, hogy nem csak nekik engedelmeskedő szabadságharcos hősokeket kaptak, hanem hús és vér embereket, megannyi egyéni problémával és kétséggel, gondokkal.

Mi lett volna a megoldás? Lehetett volna a valósághoz hűbb képet festeni a menekültekről az angolszász sajtóban? Természetesen. Érdekében állt ez az angolszász sajtónak? Nem. Kezdetben jobb képet festettek a menekültekről, akkor kellett a segítség, a lelkiismeret is ezt diktálta, mint ahogy azt a szakirodalom és a források alapján is bemutattuk.

Azután mit lehetett írni azokról, akik nem illettek bele ebbe az erősen idealizált képbe, hogy tulajdonképpen gazemberek? Hogy baj van velük, mert eltérnek attól az átlagtól, akik már beilleszkedtek? Nyilván volt ilyen, de akkor is kérdés, hogy ez a néhány eset nem rossz a többieknek? Természetesen, hogy az. Tehát a valós célok között szerepelt a nyilvánosság formálása egy olyan közhangulat megteremtése, hogy nem kell több magyar menekült. De a sajtó így működik, percekben mérhető a reflektorfény, és az is erősen görbe tükre csak a valóságnak. Ám amikor igazán kellett az erő az őszinteséghez, akkor csak azokról lehetett már cikkeket közölni, akik eltértek attól, amit vártak.

5. AMIT MAGUKRÓL GONDOLTAK

Az emigráció megteremtette a saját sajtóját, folyóiratait, amely állandó fórumot és munkát kínált a külföldre vándorolt honfitársainknak. Voltak kifejezetten magyar nyelven íródott lapok. Például amikor az emigránsok megérkeztek, már létezett olyan orgánus, amely lehetőséget biztosított számukra az irodalmi tevékenység folytatására. Ilyen volt az 1950-ben Svájcban alapított *Látóhatár*, amelyet a kommunizmus elől menekült magyarok a menedékjoguk védelmében kezdetben titokban szerveztek.

A lelepleződésük után került a szerkesztőség Münchenbe majd később Párizsba. De a belső ellentétek miatt, a szerkesztőség megváltozásával, alakult meg 1958-ban

az *Új Látóhatár*. Az 1945 után érkezők és 56-os emigránsok is adtak kéziratot a folyóiratnak, amely a magyar emigránsok vezető és összetartó ereje kívánt lenni.⁷²⁹

Ez a lap Magyarországon terjesztési tilalom alatt állt még a nyolcvanas években is. A folyóirat 1989-ben a hazai változásokkal együtt megszűnt. Molnár József felelős kiadó és Borbándi Gyula felelős szerkesztő elsősorban idős korukkal, illetve az utódok hiányával magyarázták a döntést.⁷³⁰

Az egyik legnépszerűbb magyar nyelvű és angol kiadással is rendelkező, 56-osok, valamint régebbi emigránsok által alapított lap a *Nemzetőr* volt. Az újság életében kiemelkedő szerepet játszott Tollas Tibor költő, aki előadásaival, írásaival komoly hírnevet szerzett magának az emigránsok körében.

„Olvasottságát az is előremozdította, hogy bő teret adott az emigráció eseményeinek és szervezeti életének, míg személyi jellegű híreivel sokak érdeklődését felkeltette. Szemléletében az 1956-os szabadságharc szelleme és elvei játszottak kiemelkedő szerepet, de ezek értelmezésében erős konzervativizmus, nacionalizmus, hangzatos kommunista- és szocialistaellenesség jellemezte, a más szemléletűekkel szemben pedig gyakorta volt értetlen és türelmetlen.”⁷³¹

A *Nemzetőr* népszerűsége olyan nagy volt, hogy kezdetben még az emigráns magyar diákokat tömörítő UHFS is elismerte munkásságát, illetve a liechtensteini és párizsi kongresszusukon „a *Nemzetőrt* jelölték meg annak a lapnak, mely a forradalom szellemét képviseli és leginkább megfelel az egyetemi ifjúság irányvonalának.”⁷³²

Azonban az UHFS 1959-ben már korántsem így értékelte a *Nemzetőr* tevékenységét. A diákok közül többen tapasztalták meg a nyugati újságírás tárgyilagosságát, és ezért már nem tudták elfogadni a lap erősen személyeskedő stílusát. Ráadásul többen érzékenyen reagáltak a lap, a magyar kisebbség sorsával foglalkozó cikkeire, amit túlságosan szélsőségesnek találtak, nem is beszélve a trianoni szerződés negyvenedik évfordulójára megjelent különszámról, amely szintén sokakat felháborított. Akkoriban ezt a témát több, már Nyugaton beilleszkedett emigráns elutasította, mert nem tudták elfogadni, hogy a Nyugat akkori politikusai nem teljesen demokratikus módon szabták meg az országok határait. Illetve a kritika részét képezte az is, hogy hitelesíthetetlen híreket közölt a lap, például a fiatalokúakkal szembeni magyarországi

⁷²⁹ KÖRÖS Kata: *Új Látóhatár*. In: <https://pim.hu/hu/emigrans/uj-latothatar> (2023. április 4.) (A továbbiakban: KÖRÖS, 2013.)

⁷³⁰ Uo.

⁷³¹ NAGY Csaba: *A németországi magyar emigráns sajtó 1945 és 1989 között*. In: <https://pim.hu/hu/emigrans/kutatas/a-nemteroszagi-emigrans-sajto> (2023. április 4.)

⁷³² VÁRALLYAY, 1992. 131.

bíróági eljárásokkal kapcsolatban. Habár ez a szomorú információ később igaznak bizonyult.⁷³³

De leginkább az szúrta a diákok szemét, hogy a lap angol nyelvű kiadásának a fejlécén az állt, hogy „a menekült magyar írók és diákok lapja”. Miközben a diákok úgy gondolták, hogy tőlük nem kapott semmilyen felhatalmazást a lap a képviselőikre. Tehát elkezdődött „a ki képviselhet kit a sajtóban” vita.

Az UHFS 1959-es donaueschingeni gyűlésén kijelentették, hogy a *Nemzetőr* a továbbiakban ne nyilatkozzon a diákok nevében. A *Nemzetőr* szerkesztősége ezek után elkezdett kampányolni a diákok szimpátiájáért, amely csak olaj volt a tűzre. A vita 1960-ra csillapodott és az UHFS a tournepei közgyűlésén kifejezte köszönetét a *Nemzetőr* szerkesztőségének az otthon kivégzett fiatalokkal kapcsolatos tájékoztatásért. Leszögezték, hogy az újság bár az októberi forradalom szellemében végezte munkáját, de a diákszövetség nem kívánt a lappal szorosabb kapcsolatot fenntartani. Az UHFS titkársági munkájának színvonala a 60-as évek közepétől fokozatosan romlott, és a *Nemzetőr* ezt erőteljesen kritizálta, önmagában nem a bírálattal, hanem a hangnemével kavarta fel ismét a vita hullámain.⁷³⁴

Szintén fontos lap volt az emigránsok életében az először 1957. március 15-én, szimbolikusan röplap formájában Bécsben megjelent *Irodalmi Újság*, amelyet később Londonban adtak ki, és csak 1962-ben költözött át Párizsba.⁷³⁵ A lap igyekezett tömöríteni az 56-ban emigrált írókat, költőket, illetve fórumot biztosított az írásaik megjelentetésére. Miközben igyekezett megtalálni az egyensúlyt az irodalom és a politika között. Méray Tibor, aki 1962-től a kiadvány egyik szerkesztője, majd 1971 és 1989 között főszerkesztője volt, egy interjúban így emlékezett az újság fontosságára.

„Az, hogy a munkatársak eltérő szellemiséget képviseltek, soha nem okozott gondot. A jobb- és baloldali szélsőségek nem szerepeltek a lapban. Ezen és a minőségén kívül más kizáró ok nem létezett. A munkatársak között voltak urbánusok, népiesek, szocialisták, kereszténydemokraták, »nagyimristák«, royalisták, elkötelezettek és a l'art pour l'art hívei, hagyományápolók és modernek – a legteljesebb békében megvoltunk egymás társaságában. Sőt, nemcsak békében, hanem egymás iránti megbecsülésben is. Persze tudom, az ilyesmi sokkal könnyebb, ha van egy közös platform: a hazai egypártrendszerrel való szembenállás.”⁷³⁶

A magyar nyelvű, kifejezetten 56-os emigránsok számára készült folyóiratok fontosak voltak a menekülteknek; az ilyen lapok több funkciót is betöltöttek.

⁷³³ VÁRALLYAY, 1992. 132.

⁷³⁴ Uo. 133–135.

⁷³⁵ KÖRÖS, 2013.

⁷³⁶ LÁNG Zsolt: A Párizsi Irodalmi Újság. Levélinterjú Méray Tiborral. In: *Európai Utas*, 2000. 4. szám (41.) <https://www.europaiutas.hu/europaiutas/20004/21.htm> (2023. április 3.)

Ehhez a vizsgálathoz érdemes az Angliában 1956 karácsonyától megjelenő *Magyar Szó* folyóiratot a kezünkbe venni. A lap kezdetben Szabó Zoltán szerkesztésében látott napvilágot, hetilap formában. A *Magyar Szó*, a Save Hungarian Committee segélyegyesület anyagi támogatásával jelent meg. A kiadása célja: egy pártok felett álló magyar nyelvű politikai és irodalmi lap megjelentetése volt.⁷³⁷ Szabó Zoltán beköszöntőjében kifejtette, egy magyar újságot akartak létrehozni a menekülteknek azért, hogy tájékoztatást nyújtsanak a forradalom helyzetéről, valamint az otthoniak és a nagyvilág viszonyáról. Illetve Angliát is be akarták mutatni a menekülteknek.⁷³⁸

Már az első számában megjelent a sajtóságos „menekült humor”, amely karikatúráival és vicces íásaival igyekezett egy kis vidámságot csepegtetni az Angliába érkező magyar emigránsok szívébe. A karikatúrák Mr. és Mrs. Kiss, egy magyar család Angliába érkezését ábrázolták.

A táborélet mindennapjai elevenedtek meg a rajzokban, az olyan menekülteket kifigurázva, akik az ajándékba kapott ruhákat méretre való tekintet nélkül felhalmozták, vagy tülekedtek az étkezéseknél, de a takarítás előtt már messzire szaladtak. Nem kerülhette el a képi humor a nyelvi problémák pellengérré állítását sem. Az egyik szöveg szerint az angolokhoz vendégségbe járó magyar házaspár nagyon jól érezte magát, az angolok nem tudtak magyarul, ők természetesen nem tudtak angolul, így igazán remekül megértették egymást. „Ebben nagy szerepe van a legújabb kiadású angol–magyar szótárnak, amelyet minden magyar saját maga ad ki »Mutogatási Zsebszótár« címen.”⁷³⁹

A londoni metrón a jegyváltást sem volt olyan egyszerű kivitelezni a Kiss házaspárnak. Az angol pénz átváltása bonyolult mutatóvány volt a magyar menekülteknek:

„[...] Egy font az húsz schilling, egy schilling az tizenkét penny, de félkoronás is van, ami két és fél shilling, és van három pennys és hat pennys és fél pennys és tíz shillinges és így tovább. Egyszóval helyesebb, ha nem számol az ember, hanem fizet. Nyugodt lehet, csak annyit vesznek el tőle amennyi jár.”⁷⁴⁰

A lap hamarosan keresett lett és 1957. február 15-i száma már hatoldalasra hízott, köszönhetően a United Nations Association szervezetnek. Ugyanis az ENSZ és a tagállamok állampolgárai közötti kapcsolatokért felelős intézmény anyagi segítséget nyújtott a hetilap számára.⁷⁴¹

⁷³⁷ ARGEJÓ Éva: Itt London: Szabó Zoltán a magyar állambiztonsági szervek célkeresztjében. In: *Holmi* 2012/06 EPA OSZK: http://epa.oszk.hu/01000/01050/00102/pdf/holmi_2012_06_0709-0721.pdf (2023. április 4.) (A továbbiakban: ARGEJÓ, 2012.)

⁷³⁸ Mit akarunk? *Magyar Szó*, 1956. karácsony. 3.

⁷³⁹ Mr. és Mrs. Kiss Angliában. *Magyar Szó*, 1956. karácsony. 4.

⁷⁴⁰ Uo.

⁷⁴¹ Az ezzel kapcsolatos szerkesztőségi bejelentést lásd a *Magyar Szó* 1957. február 15-i számában.

Az egy héttel később megjelent számban már igyekeztek a menekültek közötti csoportokat is feltérképezni. A cikk szerint háromféle menekült érkezett Angliába. Az első típusba azok tartoztak, akiknek az élete és a szabadsága forgott veszélyben. A második társaság olyan emberekből állt, akiknek otthon már nem volt tennivalója, és kintről akarták segíteni a forradalmat. A harmadik csoport, a gazdasági menekültek voltak, olyanok, akik nem bírták ki az otthoni viszonyokat.

Egyszerűen jobb életet akartak magunknak biztosítani. Az angol sajtó vagy istenítette, vagy kritizálta őket, miközben sokan úgy érezték, becsapták és nem is akartak ide jönni. Ez a típus már dachból sem akart dolgozni, állította a cikk. Úgy érezték, itt ki akarják őket zsákmányolni és kevesebb bért fognak kapni, mint az angol munkatársaik.

„Ha a munkaadó azt mondja, hogy a magyar munkásnak kénytelen kevesebbet fizetni, mert még a munkaeszközöket sem ismeri, azokat még csak használni sem tudja – akkor az angol szakszervezet azt feleli, hogy »akkor pedig ide magyar munkás nem jön dolgozni« legalábbis addig nem, amíg nem tanul annyit, hogy teljes bért kaphasson.”⁷⁴²

A *Magyar Szó* szerkesztősége komolyan vette az otthon történetekkel kapcsolatos tájékoztatási feladatát is. 1957. március 9-én külön kérte, hogy akinek van levele az otthoni állapotokról, akkor azt küldje el a lap számára, természetesen név nélkül, csak a feladó foglalkozását és tágabb lakhelyét megnevezve. A nyugati újságíróknak kívánták átadni őket, különös tekintettel arra, hogy a levél feladója mit gondolt a nyugati országok eddigi tevékenységéről a magyar ügyben.

1957. március 15-én Szabó Zoltán és Révai András bejelentették, hogy távoznak a laptól.⁷⁴³ Szabó Zoltán összekülönbözött a *Magyar Szó* kiadását anyagilag támogató Save Hungarian Committee-vel. Nem értettek egyet a lap szellemi irányultságával kapcsolatban.⁷⁴⁴ Ezért Tábori Pál vette át a lap főszerkesztői posztját. Szabó Zoltán nem írta meg lemondásának az indokait, de az elköszönőcikkéből kiderült, hogy egy minden világnézettől és politikától független lap főszerkesztőjének tekintette magát. A *Magyar Szó* Szabó távozása után sokkal konfrontatívabb cikkeket közölt az angol kormánnyal és az ENSZ-szel szemben. A lap végül 1957 júliusában megszűnt.

Az 1956-os forradalom után, egészen 1990-ig az emigránsok fő politikai arculatát mindenképpen a kommunistaellenesség, vagy ha úgy tetszik, a hazai egypártrendszer-ellenesség határozta meg. Ez a vakbuzgó kommunistaellenesség azonban sokszor teljesen irracionális volt, így nem pusztán a kommunista eszme követőit, hanem

⁷⁴² Munkaalkalom-Munkáshatalom. *Magyar Szó*, 1957. február 22. 5.

⁷⁴³ Két bejelentés. *Magyar Szó*, 1957. március 15. 5.

⁷⁴⁴ ARGEJÓ, 2012.

azokat a nyugati politikusokat is ellenségnek tekintették, akik valamilyen megállapodásra törekedtek a két világrendszer között, a status quo fenntartásával.

Az amerikai magyar emigránsok még Carter elnököt is beperelték 1977-ben, hogy megakadályozzák a magyar Szent Korona hazaszállítását.⁷⁴⁵ Nem beszélve arról, hogy az éles kommunistaellenesség az emigránsok között is komoly feszültségeket teremtett. És ez nagyban nehezítette az óhazával való eszmecserét.

Egy 1960-ban megjelent cikk támasztja alá ezt a nézőpontot, az angolul is megjelenő *Hungarian Freedom Fighter* oldalán. A cikkben Kéthly Anna komoly ítéletet mondott az új Magyarország vezetőiről, és kudarcnak nyilvánította 1956 emlékének eltörlésére tett kísérleteiket.

„A Magyar Kommunista Párt, amely a Magyar Szocialista Munkáspárt neve mögé bújva 1959. november 30-án tartotta a kongresszusát. A felkészülés, a bevezetés, a »vezérlő elv« mind azt bizonyítja, a magyar rezsim sikertelenül igyekezett eltörölni a 1956-os magyar forradalom emlékét és hatásait. Van egy régi mondás: könnyebb elkövetni egy gyilkosságot, mint megszabadulni a testtől. Az idegesség, türelmetlenség és a harag azok, amelyeket azonnal mutatnak a kommunisták, amikor a magyar forradalmat, vagy az okait és a szovjet fegyveres beavatkozást említik. Ez bizonyítja, képtelenek megbirkózni ezzel a tragikus emléikkel, és zavarosak a kísérleteik, amelyekkel gyengítenék a nemzetközi közvélemény hatásait. Hruscsov az Egyesült Államokban tett látogatása alatt azt jelezte, hogy az első feltétele a békés egymás mellett élésnek a más nemzetek belügyeibe való be nem avatkozás elve, és minden nemzet önrendelkezéshez való jogának tisztelete. Akármikor is kérdezték, hogyan tudná összeegyeztetni ezt a szemléletet a magyar forradalom elnyomásával, dühkitöréssel és fenyegetésekkel felelt a közvetlen válasz helyett. [...] Mindenki tudja, hogy a Szovjetunió követte el az agressziót, amellyel olyan új magyarországi diktatúrát emelt a hatalomba, külföldi fegyveres beavatkozással, amely képtelen megszabadítani önmagát a magyar forradalom hatásaitól. A szabad világ nem felejtí, hogy a magyar forradalom eltörölte a legendás diktatúrát.”⁷⁴⁶

A forradalomra való emlékezés és emlékeztetés az emigráns sajtó egyik legfontosabb alappillére volt. Az 1956-os menekültek számára kiemelten fontos volt a forradalomra való emlékezés, nem az otthonról elszakadás érzése miatt, hanem a forradalom örökségének ápolása okán, amely az önmeghatározást is segítette függetlenül attól, hogy ki milyen szerepet töltött vagy éppen nem töltött be a forradalomban. A Magyar Szabadságharcos Szövetség elnöke, Király Béla három évvel az esemé-

⁷⁴⁵ VÁRDY, 2007. 97.

⁷⁴⁶ The shadow of the Revolution. *Hungarian Freedom Fighter*, 1960-01. by Anna Kéthly. In: http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/pc/336-0-7--7-11-3_000395.jpg (2023. április 4.)

nyek után külön újságikkben foglalta össze 1956 örökségét. Írásában kifejtette, hogy bár három év telt el a magyar forradalom óta, de még mindig túl korai lenne megbecsülni az események teljes hatásait. Azt biztosra vette, hogy a Szovjetunió komoly árat fizetett a beavatkozásáért.

„A Szovjetunió türelmetlenségét tanúsítja abban, hogy megkapja a kelet-európai status quo elismerését. Ez látható volt Hruscsov miniszterelnök dühtől torzult arcán, akárhányszor említették a magyarkérdést az Egyesült Államokban lezajlott látogatása során; [...]”.

Nem könnyű megkerülni a magyar problémát. Eltekinteni a rettegett idegen uralomtól és terrortól Budapesten, továbbá nemzetközi egyezményektől és európai településektől, amelyek így illuzórikusak és megtévesztők maradnak.

A forradalom harmadik évfordulóján, a *Magyar Szabadság Harcosok* folyóirat válogatott kommentárt nyújt a kegyetlen orosz beavatkozás hatásáról, és Nagy Imre miniszterelnök kivégzésének híreről. Az a hit táplálja a cselekvést, hogy Magyarországra mindaddig fognak emlékezni az emberek amíg ápolják a szabadságot.⁷⁴⁷

Tehát adott volt az 1956-os forradalom emigránsainak látásmódja, amely szerint otthon a Kádár-korszak egyáltalán nem tudott megbirkózni 1956 örökségével, sőt minden jel szerint el fogják veszíteni a hatalmukat és a Szovjetunióval együtt végül elbuknak. Hosszú távon igazuk lett, de ha a korabeli látásmódot is megnézzük, különös tekintettel az angolszász sajtóra, évekkel az 1956-os forradalom után teljesen más képet kapunk. Egy olyan tükröt tartanak elénk, amelyben egy új, épülő világról olvashatunk olyanról, amely már nem is volt olyan távol 1956 örökségétől. Sikeres volt tehát az emigráns sajtó? Kezdetben igen, akkor midőn még a nyugati politikának is érdekében állt a kommunizmus elleni sajtóhadjárat, vagy a szóbeli, harcosabb kommunikáció, valamint hasznosnak bizonyult a saját lelkiismeretük és a választópolgárok megnyugtatója. Ám később minden megváltozott, és visszatértek Magyarországra a nyugati tudósítók is.

The New York Times 1961-ben a forradalom 5. évfordulójáról írt cikkében már arról számolhatott be, hogy 1961. október 23-a csupán egy átlagos nap volt a sok közül. És semmi, senki sem emlékezett az 1956-os felkelésre a Szovjetunióval szemben. Nem emlékeztek sem a harcra, sem a sortüzekre, sem a lincselésekre, de még a 180 ezer magyar emigránsra sem. A pesti utcákon a forradalom után öt évvel az üzletek forgalmasok voltak, ha az árakat magasnak is tartotta az újságíró. A kirakatok pedig egyre színesebbek, de a bérek még nem elegendőek ehhez a színes forgataghoz.

⁷⁴⁷ After three years, Hungarian Freedom Fighter (II. 10). *Hungarian Freedom Fighter*, 1959. 10. In: http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/pc/336-0-7--5-2-3_000354.jpg (2023. április 4.)

„[...] Üzletek, amelyek specializálódtak az olyan termékekre, mint a női kalapok, kiegészítők, különleges alsóneműk, cipők, importált toalett termékek, gyarapodó forgalommal zártak. Az egyik különlegesség ebben a kommunista fővárosban az eladásra kínált luxusalsóneműk, ezek az egydarabos fűzőktől, egészen a fekete csipkésig és a fekete csipkével szegélyezett bikinialsóig terjednek. A férfüzletek szintén gyarapodó forgalommal zártak, a férfidivat azonban viszonylag közönséges. A mondas, hogy Budapest a nők városa, igaznak tűnik. [...]

A luxustermékek újramegjelenése csakúgy, mint több élelmiszer oda nem illőnek tűnik az öt évvel ezelőtti tragédia fényében. De az egy elfogadott tény, hogy az 1956-ban a félelemtől reszkető kommunisták a gazdaságpolitikát a magasabb életszínvonal felé terelték. Két külön világ a budapesti bevásárlóközpontok és a városi temető, ahol számos olyan fiatalember nyugszik, aki öt évvel ezelőtt vesztette el az életét. A felkelők gondosan ápolt sírjait frissen vágott virágok borítják. Két fiatalember gyertyákat helyez el a síron oda, a temető azon részén, ahol csak néhány személy láthatja. A temetőlátogatásnak hagyományos napja november 1., a Mindenszentek ünnepe.

Azok a magyar rendőrök, akik a kommunista rezsim védelmében veszítették el az életüket, a temető egy másik részében pihennek. A kör alakú parcella szegélye mentén egyszerű, kőbe vésett csillagok emlékeztetnek minden egyes elesett titkosrendőrré.”⁷⁴⁸

Furcsa helyzet tárul elénk tehát, ha a sajtóban olvasható cikkeket egymás mellé tesszük; akár több különálló világot is láthatunk. Az emigrációét, amely folyamatosan azt közvetítette, hogy erős, és nem felejtette el 1956-ot, miközben Kádár Jánossal és politikai rendszerével sem volt hajlandó a párbeszédre. És ott volt az a nyugati sajtó, amely folyamatosan azt hangoztatta az 1960-as évektől, hogy Magyarország megváltozott, és vannak tagadhatatlan eredmények. Mindeközben a menekültek letelepedtek, megtanulták az új, választott haza nyelvét. És voltak olyanok, akik már azt is belátták, hogy amiképpen maguk megkötötték a kompromisszumaikat a befogadó hazával, éppúgy az otthon maradottaknak is meg kellett tennie ezt. Illetve kénytelenek voltak elismerni, hogy bár sohasem tudnak kiegyezni Kádárral, nem tagadhatják a magyarországi fejlődést sem.

„Három évvel az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverése után a nemzetközi helyzetet – és a hidegháborút – »a jég némi olvadása« jellemzi – írta Király Béla. Sokan hiszik, hogy a tartós béke és leszerelés korának a küszöbén állunk, de még többen kétlik, hogy lényeges változás várható. [...] A »hivatásos kétkedők« figyelmét elkerüli a nem látható, de sejthető nemzetközi összefüggések logikája, egyszerűen nem vesznek tudomást az otthoni, feltartóztathatatlan fejlődésről, világnézeti, politikai és társadalmi változásokról [...]. Hogy a magyar nép túlélje

⁷⁴⁸ M. S. Handler: Budapest calm on fateful date. *New York Times*, 1961. október 24. 13.

a rabságot, az otthon élő nemzetnek joga van a kompromisszumokra. Ezeket – keserű szájjal bár –, de tudomásul kell vennünk. Minél kevesebb az áldozat, minél kevesebb a kivégzés, minél kevesebb gyötrellemmel és minél egészségesebb idegekkel éli túl a magyarság a nehézségeket, annál több életerő lesz majd benne a felszabadulás után, az új – nemzet által szabadon választott – társadalmi, politikai és gazdasági rend felépítésére.”⁷⁴⁹

Végszónak is megfelelő a fenti cikkben olvasható összefoglalás. Az emigránsok és az otthon maradottak útja kettévált, miközben mindkét csoport kénytelen volt hosszú távra berendezkedni, és elfogadni a helyzetet. A hidegháború logikája emigránsokra és maradókra osztotta fel a magyarokat, de miközben méltányolniuk kellett volna egymás helyzetét és lehetőségeit, többször idegenként néztek egymás szemébe.

6. MÁSFAJTA MEGKÖZELÍTÉSBEN

Most, hogy az angolszász sajtó tükrében tekintettük át az 1956-os emigrációval kapcsolatos legfontosabb történéseket, kérdés, hogy mennyiben ad ez újdonságot számunkra az eseményekkel kapcsolatban.

Először is fontos, hogy belássuk: Anglia és a tengerentúli országok egyáltalán nem voltak felkészülve arra, hogy közel 200 ezer honfitársunk fog útra kelni új hazát keresve. A sajtóban kezdetben szenzációként szerepeltek a magyar menekültek, de ahogy kiderült, hogy emberekről és nem csak a legendákban megtalálható, sohasem volt hősről van szó, rögtön komoly gondot okozott a lapokban megmagyarázni azokat a problémákat, amelyeket az új jövevények okoztak a hazai politika számára. Milyen gondok is jelentkeztek? Ott volt a kiválasztás kérdése, különösen az Amerikai Egyesült Államok bevándorlási politikája volt szigorú, ugyan lazítottak rajta, de ez korántsem jelentette azt, hogy beteg, képzetlen, idős embereket befogadnának az országba. A lakosság kisebb részének kezdeti lelkesedése tovaszállt, hiszen a magyar menekültek elvehették a munkahelyeiket és konkurenciát jelentettek.

Amint a sajtóban csökkent a lelkesedés, mivel a magyar menekültek korántsem csak püspökszékű állítható hősekből álltak, megjelentek azok az írások, amelyek a beilleszkedés zavarairól, vagy egyéb problémákról, például hazatérési vagy továbbvándorlási szándékokról szóltak. Mindez pont akkor kezdett lassan terjedni a sajtóban, amikor 1956 legvégén és 1957 elején már a külföldi politikában is égető gondként jelentkezett a magyar menekültek elhelyezése. És természetesen egyetlen

⁷⁴⁹ KIRÁLY Béla: Élő Forradalom. *Rendületlenül*, 1959. október. In: http://w3.osaarchivum.org/files/holdings/selection/rip/4/pc/336-0-7--7-16-1_000396.jpg (2023. április 4.)

befogadó állam sem akarta akceptálni azt a tényt, hogy bizony akadtak olyan magyarok is, akik vagy nem elégedtek meg az általuk kínált lehetőségekkel, vagy haza akartak térni. Az elutasítás elsősorban a versenyszemlélettel magyarázható, egyetlen nyugati ország sem örült annak, ha bárki azt állította, hogy sokkal jobb lenne máshol élni, mint náluk, illetve a menekültek lehetőségei az idő múlásával egyenes arányban csökkentek. Nem igazán volt lehetőség korrigálni egy-egy választást. Nemsokára a honfitársaink már korántsem azok a hősök voltak, akiket oly nagy becsben tartottak, hanem olyanok, akik között akadtak közönséges gazemberek is.

Mindeközben megbuktak olyan nagyszerűnek tartott letelepitési kísérletek is, mint az angolok által szorgalmazott bányászmunka az Egyesült Királyság területén. Sőt, nem csekély mértékben a nyugati kommunista sajtónak köszönhetően, felmerült az a vád is a menekültekkel kapcsolatban, hogy antiszemiták, nem szívelik a magyar származású zsidó menekülteket a soraikban. Ez a vád még az ENSZ magyar ügyet vizsgáló különbizottságának a kérdéseiben is megjelent. Minden vád a menekültekkel kapcsolatban csökkentette a nyugati világ lelkiismeretfurdalását a történetekért.

A politizáló menekültek nyilvánvalóan gondot okoztak a nyugatiaknak. Állandó jelenlétük akadályozta a Szovjetunióval formálódó nyugati párbeszédet. Kibékíthetetlen kommunistaellenességük gátja volt az otthon maradt magyarokkal való párbeszédnek is. A sajtó számára a menekültek témája pedig nem volt több pusztán szenzációnál, amelyben a saját országuk nagylelkűségét kellett bemutatni, a hontalan magyarokkal a háttérben, bizonyítva a másikat, azaz a velük szemben álló világ aljaságát és alantasságát, másodrangúságát.

Nyilvánvaló, hogy a lapok sokat segítettek a részvét felkeltésében és abban is, hogy a menekültekre minél nagyobb figyelem irányuljon. De ez a figyelem és ez a szeretet megteremtett egy illúziót, és amikor a menekültek nem a korábban megalkotott illúzió szerint jártak el, és nem fogadták örömmel a legapróbb segítséget is, amelyet nyújtottak számukra, felemelték szavukat a nem megfelelő ellátással szemben, vagy haza akartak térni, esetleg a felkínált segítség ellenére elégedetlenek voltak a sorsukkal, akkor már megbélyegezték őket.

Egyes honfitársaink nem minden esetben tudták produkálni az elvárt viselkedési formákat. Néhányan többet szerettek volna kapni, mint amit kaphattak. A kívánságaik és az elvárásaik vitathatatlanul egy illúzióból táplálkoztak, amelyet a nyugati propaganda csepegtetett a fülükbe. Amerika az álmok hazája, többek számára a rémálomszerű várakozást és az elutasítást jelentette.

Többségüknek mégis sikerült új hazát találniuk, azonban apolitikussá váltak, ám mindeközben „ötvenhatosságukat” egy percre sem veszítették el és nem is akartak róla megfedkezni. Viszont volt egy aktív kisebbség, amely folyamatosan politizált és részt vett olvasóként vagy íróként az emigráns lapok életében. Azonban ez

a kisebbség is erősen megosztott volt és legfeljebb saját 56-os múltjukban, valamint az otthoni egypártrendszerre épülő kommunista diktatúrával szembeni ellenszenvben találták meg a közös hangot.

Rengeteg kritikát fogalmaztam meg a sajtóval kapcsolatban, de ez a kritika nem vette figyelembe a menekültek azon szándékát, hogy hősöket lássanak bennük, és ne csak szimpla menekültként kezeljék őket.

Elegendő csak James A. Michener, amerikai újságíró 1957-ben megjelent riport-könyvét a kézbe fognunk, hogy megértsük, a magyar 56-os emigráció igenis elvárta a megkülönböztetést. Michener ezt akkor tapasztalta, amikor az írását megmutatta a magyaroknak. „Magyar szakértőkkel ellenőriztettem és javítottam ki az írásaimat, s láttam, milyen heves érzelmeket váltottak ki azok a részek, amelyek az első menekülteket mutatták be. Írtam például egy fiatalemberről, aki az átmeneti győzelem csúcspontján hagyta el Budapestet; az egyik kritikus azonban azt kérte: »Kérem, uram, ezt cserélje ki. Egyetlen tisztességes magyar sem távozott, ha még esélye volt a győzelemre.« Átnéztem a jegyzeteimet és makacszkodtam: »Így történt. Pontosan emlékszem, mit mondott.« Kritikusom tűnődött egy ideig, majd egy vonallal áthúzta a bekezdést: »Ha ez az ember így viselkedett, jobb, ha meg sem említjük.«⁷⁵⁰

Tehát mind a nyugati sajtó, mind a menekültek kezdetben érdekeltek voltak egy illúzió megteremtésében, amely a valóságban nem, vagy nem pontosan úgy létezett. Amennyiben végiggondoljuk az eseményeket, azt kell mondjuk, hogy ez az illúzió eleinte mindenkinek előnyös és határozottan hasznos is volt. A magyarok minden segítséget ettől az 1956-os hősi mítosztól reméltek, ez vértette fel őket a megpróbáltatásokkal szemben, és talán elsőre csúnya lesz ezt hallani, de eladhatóvá tette őket az angolszász sajtó számára.

Egészen addig, amíg a Szovjetuniót és különösen a magyarországi Kádár-kormányt támadni lehetett a menekültekkel, amíg a „magyar-ügy” és a „magyar-kérdés” számított valamit az ENSZ-ben és a napi politikában, ez rendben is volt a sajtó számára. De a „tízpercnyi szenzáció” hamar lecsengett és a menekültek ismét egyszerű emberek lettek a sajtó lapjain is, megannyi személyes gonddal és esendőséggel, amelyet a lapok néhányszor feleslegesen kidomborítottak, mert akkor éppen ez szolgálta az érdeküket és a lelkiismeretüket.

Csak hogy a sajtó egy dolog, ebből a szempontból nem tekinthető valóságnak. Ugyanis a brit, amerikai, kanadai, ausztrál lakosság és a civil, valamint egyházi szervezetek mindent megtettek a magyar menekültek befogadására. Nélkülük és a magyar emigránsok személyes erőfeszítései nélkül összességében nem lehetett volna pozitív a magyar menekültügy kezelése.

⁷⁵⁰ MICHENER, 1994. 92.

V. ZÁRÁSUL

Abban az esetben, ha pusztán csak azokat a nyugati sajtóanyagokat tekintjük át, amelyek közvetlenül a 1956. november 4-i szovjet beavatkozás után születtek, akkor minden bizonnyal csak a megdöbbenés, a megbotránkozás és a szovjetellenesség hangjait olvashatjuk a lapokban. Mélyebbre kell tehát ennél hatolnunk, hogy megértsük: ezek a cikkek elsősorban a tehetetlenség és a lelkiismereti kérdések sajátos lenyomatai.

Tehetetlenség, mert a hidegháború, egymás kölcsönös megsemmisítésének a bizonyossága, egyfajta biztonságot adott a külpolitika értelmezésének. Az eddig és ne tovább politikai erővonala, a megszületett és vérbe fojtott 1956-os magyar forradalom vitathatatlan terméke ott lebegett azokban az angolszász kezekben, amelyek újra és újra leírták, hogy nem lehet beavatkozni. Ezért csak egy megoldás látszott járhatónak, az emlékeztetés. No persze ez az emlékeztetés az Egyesült Államok sajtójában nem állhatott meg csak a sajnálkozás szintjén. Az USA külpolitikusan, akik távol maradtak Szuettől és elítélték saját fegyveres szövetségeseiket is, az erkölcs feddhetetlen bajnokaiaknak tűnhetnek. A cikkek nem számoltak be arról, hogy mennyire felkészületlenek voltak egy magyar megmozdulásra, arról sem számolt be a New York-i sajtó, hogy megbukott a Dulles külügyminiszter által meghirdetett „rab nemzetek felszabadításával” kapcsolatos illúzió, már a szavak szintjén sem működött a továbbiakban.

Az angolokat eközben, és ezért kis mértékben a Brit Nemzetközösséget is, harapófogóba szorította a szuezi fiaskó. Egyrészt a szigetországi sajtóban egyre-másra jelentek meg az olyan következtetések, amelyek a magyar forradalom vérbe fojtása és a szuezi konfliktus között kerestek kapcsolatot, illetve az ebből eredő lelkiismereti problémáktól voltak hangosak, amit a konzervatív pártot támadó ellenzéki reagálások tovább szítottak. A politikai cél nyilvánvaló volt: a szuezi fiaskóval kombinált 1956-os magyar forradalom mártírjai segítségével megbuktatni a kormányt.

Azonban a lelkiismereti kérdés áthatotta egész Nyugat-Európát is, a sajtó természetesen nem írhatta felelőtlenül, hogy bosszút kell állni a magyarokért a Szovjetunió, vagy hogy a nyugati fegyveres beavatkozás lehet az egyetlen, amely enyhítheti

a lelkiismeret súlyos fájdalmát. Ehelyett a hazai kommunistákon vett elégtétel, a hazai kommunisták támadása és elítélése került a napirendre. A sajtó nagy élvezettel mutathatta be a kommunista székházak elleni támadásokat, tüntetéseket, illetve örvendezhetett, amikor egy-egy híres, a kommunizmus eszméjével szimpatizáló tudós vagy értelmiségi nyilvánosan bejelentette szakítását a Szovjetunióval és a helyi kommunistákkal. Mi ez, ha nem szenzáció?

Lassan a figyelem az angolszász sajtóban is az ENSZ-re terelődött. A megoldás váratott magára, az ötös bizottság jelentése pozitív értékelést kapott, de a nemzetközi szervezet komoly bírálatokat szenvedett el, különösen a Brit Nemzetközösség sajtójában, amely ugyanolyan elbírálást várt volna a szovjetekkel szemben is, mint amelyet a szervezet a szuezi ügyben biztosított az angoloknak és a franciáknak. A sajtó itt nem törődött azzal a ténnyel, hogy senkinek nem állt elég eszköz a rendelkezésére ahhoz, hogy tényleg létrehozzon egy olyan szervezetet, amely pártatlanul képes megítélni egyes tagjai cselekedeteit, amit aztán azonosan szankcionálna. Az ENSZ lejárásában valamelyest partner volt az amerikai sajtó is, sokkal jobb volt a nemzetközi szervezet tehetetlenségét ostorozni, mint az USA politikusain elverni a port.

Hosszú távon ezért az ENSZ lett a sajtóban az a fekete bárány, amelyet be lehetett mutatni az olvasóknak úgy, mint egy tehetetlen, határozatlan társaságot, amelyet elsősorban az Amerikai Egyesült Államok tettekrekészése noszogat időről időre munkára.

Mindeközben az angol és amerikai kommunista párti sajtó nagyon nagy bajba került. A CPUSA és a BKP vezetősége támogatta a Szovjetunió hadseregének magyarországi beavatkozását 1956. november 4. után. Amennyiben áttanulmányozzuk a New York-i és londoni *Daily Worker*ben dolgozó fontosabb személyek, illetve a pártvezetők élettörténetét, egyszerre lehetünk szemtanúi generációs és politikai válságnak is. Továbbá a CPUSA és a BKP a 2. világháború alatti és utáni viszonyosságai rávilágítanak arra a tényre, hogy az angolszász kommunista pártok életében mindig is a Szovjetunió politikai lépései okozták a legnagyobb viharokat. Így volt ez a 2. világháborúban egészen 1942-ig, vagy azt megelőzően a spanyol polgárháborúban, illetve az SZKP XX. kongresszusán és azt követően az 1956-os magyar forradalom idején.

A New York-i *Daily Worker* főszerkesztője, John Gates megpróbálta a sajtón keresztül megreformálni a CPUSA-t, hogy egy, a Szovjetunió politikájától független, idealista kommunista utat valósítson meg. Természetesen ebben az olvasatban Magyarországon forradalom történt 1956-ban, és a szovjet fegyveres beavatkozás hiba volt. John Gates és barátai azonban kevésnek bizonyultak a nagy Szovjetunióval szemben. A CPUSA vezetősége Eugene Dennis főtitkár és Foster elnök kiálltak a Szovjetunió mellett, ráadásul a sorozatos vitákban az amerikai *Daily Worker* olvasótábor megfogyatkozott, miközben a mccarthyizmussal elkezdett üldözés már így

is meggyengítette az amerikai kommunizmust; ezt 1956-ban a magyar forradalom csak betetőzte. Az eredmény a New York-i *Daily Worker* 1958-as megszűnése lett.

A BKP napilapja ezzel szemben szilárdan tartotta magát. A lap főszerkesztője, Campell egy pillanatra sem engedte ki a kezéből a gyeplőt. Ráadásul a párt vezetősége kizárt, vagy a Szovjetuniót követő politikájával távozásra bírt mindenkit a BKP-ból, aki nem követte az álláspontjukat a magyar ügy kapcsán.

A londoni *Daily Worker* 1966-tól *Morning Star* néven tovább ragyogott a brit kommunisták egén. A Szovjetunió anyagi segítsége megmentette. Nyilvánvaló, hogy ilyen segítségre az amerikai testvérpap is számíthatott volna, amennyiben nem lett volna a lázadók bástyája a Szovjetunió elleni ideológiai harcban.

A briteket eközben tovább kínozták a lelkiismereti válság, aminek eredményeként a magyar menekültek szinte minden előzetes vizsgálódás nélkül érkeztek meg Angliába. Ezzel szemben az USA sokkal több vizsgálat után engedte csak be a magyar 1956-os emigránsokat. Az angolszász sajtó érzékeltette ezt a különbséget, azonban a magyar menekültekkel szemben túlzottan nagy elvárásokat tanúsítottak az újságírók. A türelmetlenséggel párosuló lelkiismeretfurdalás sütött a sajtóanyagokból. A bánkódó, bevándorlást felügyelő hivatalnokok személyes sértésként kezelték, ha egy-egy magyar tovább szeretett volna menni a tengerentúlra.

Az elutasított segítség egyáltalán nem volt betervezve az angol sajtó szótárában. Ráadásul az 1956-os magyar forradalom erkölcsi mércét is jelentett. Az angolszászok tehát hőseket akartak látni minden menekültben és nem embereket. A legendák világát megteremtő sajtó képtelen volt mit kezdeni a megbotló, nyelveket nem beszélő, szürke emberekkel, akik nagyon ritkán garázdaságra is vetemedtek. Ráadásul a lelkiismereti válságot is elnyomta egy-egy bukott hőssel foglalkozó cikk. Hát nem nagyszerű megoldás?

A megtorlás értékelése is különös, ha csak az angolszász sajtó segítségével szemléljük az eseményt. Mert ekkor egyoldalú értékelést kapunk, leegyszerűsített sémát, amelyben a megtorlásokért a legfőbb bűnös Hruscsov és a Szovjetunió. Kádár János itt csak egy epizódszereplő, egy zsinóron rángatott báb, semmi egyéb. Az angolszász sajtó pont ilyennek akarta látni a megtorlást, ahol Kádár csak egy szimpla ítéletvégrehajtó az SZKP markában.

Talán ez is segített a Kádár-kép nyugati sajtóban való gyökeres megváltozásában? Vagy az volt a fontosabb, hogy Kádár valóban más politikát folytatott, mint amit a Rákosi-rendszerben láthatott az angolszász sajtó?

Mindkettő igaz. Valóban sokkal békésebb az angol lelkiismeret, ha csak egy dróton rángatott hóhért látunk az angolszász sajtóban, aki a tánclépéseit úgy igazítja, hogy a kereteket tágítva egy sokkal jobb világot teremtsen a véres munka által, mint amilyen előtte volt. Nem csoda, ha Nagy Imre emléke már meg sem jelent a Kádárral

foglalkozó 1962-es cikkekben: pürrhoszi győzelem volt ez, de akkor is győzelem, amely, ha jobban belegondolunk, nem csak az angolszász sajtó értékelésének a sajátja.

Mert két Kádár-képet kellett volna szinkronba hoznia a magyar történetírásnak is, az egyik a megtorlásokban igenis felelős pártvezető portréja, miközben a másik, a sok tekintetben a szatellit államok közül legélhetőbb ország atyjának karcolata. Melyik az igaz? Melyik a fontosabb? Mit eredményez egy ország társadalmában az éveken át tartó önbecsapás 1956-tal kapcsolatban? Mit eredményez, ha egy társadalom hozzászokik ahhoz, hogy amíg nem politizál, addig viszonylagos nyugalomban élhet és ügyeskedhet? Ezekre nem válaszolhat az angolszász sajtó, de a cikkekben jelentkező zavarodottság nyilvánvalóan megtalálható. Miközben olvassuk olyan, mintha a mai napig tartó vitákba csöppennék bele, de ezek a kérdések már nem képezik a témáját ennek a munkának, ám ez nem jelenti azt, hogy ne lapulnának meg a sorok között.

VI. BIOGRÁFIÁK⁷⁵¹

Ainley, David (1909–1986)

Brit kommunista vezető. 1923-ban csatlakozott a Kommunista Ifjúsági Szövetséghez (YCL) 1925-től a manchesteri körzet tartozott hozzá az YCL vezetőségében. Ezenkívül a lancashire-i és cheshire-i kerületi bizottság, továbbá az YCL Országos Végrehajtó Bizottságának titkári pozícióit is betöltötte. Később az YCL nemzetközi ügyeinek szervezője lett. Az YCL után a BKP manchesteri körzetének titkára volt. A 2. világháború előtt a *Daily Worker* terjesztéséért felelős személyek egyike. A 2. világháború után 27 évig a BKP lapjainak kiadási jogait gyakorló Peoples Press Printig Society titkára.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2010/02/22/david-ainley/>

Aitken, William Maxwell, Beaverbrook első bárója, Lord Beaverbrook (1879–1964)

Brit és kanadai sajtómágnás, brit politikus. Kanadában született egy gazdag, skót származású család sarjaként. Kezdetben kanadai üzletemberként tevékenykedett és egy brókerceget irányított, majd több sajtótermékbe is befektetett Montrealban. Egyesítette a teljes kanadai cementipart is. 1907-ben mérnöki vállalatot alapított. Három évvel később az Egyesült Királyságba utazott. Egyre inkább a politikával kezdett foglalkozni. 1910-ben bekerült az angol képviselőházba. Háttéremberként segítette Andrew Bonar Lawt, hogy átvegye a brit Konzervatív Párt vezetését. A tízes évek közepén Londonban lapot alapított és több újságot is megvásárolt. 1918-ban a brit kormány információs minisztereként teljesített szolgálatot. A harmincas évekre valóságos sajtóbirodalmat épített ki.

Churchill háborús koalíciós kormányában hadianyag-ellátással foglalkozó miniszter volt. (Repülőgépgyártási miniszter 1940–1941, ellátási miniszter 1941–1942).

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Maxwell-Aitken-Beaverbrook>

⁷⁵¹ A közismert személyekről kevesebb adatot rögzítettem. A kötet tematikájának megfelelően elsősorban a nyugati, brit és amerikai újságírókról és politikusokról igyekeztem bővebben írni. (A szerző.)

Alekszandrov, Borisz Alekszandrovics (1905–1994)

Orosz zeneszerző és karmester.

Amiel, Barry (?–1978)

Kommunista aktivista és ügyvéd. Londoni zsidó kereskedőcsaládban született. A harmincas, negyvenes évek történéseinek köszönhetően lett marxista. A 2. világháború után a BKP-ben politizált.

AMIEL, Stephen: Barry Amiel and Norman Melburn. Barry Amiel&Normantrust: <https://amielandmelburn.org.uk/about/barry-amiel-and-norman-melburn/> (2022. november 23.)

Amis, Kingsley (1922–1995)

Brit író, költő, tanár és kritikus. Londonban született és ott is hunyt el. Az első regénye, a Lucky Jim egy komikus figuráról szólt az 50-es évek Nagy-Britanniájában. Amis a londoni egyetemen tanult és az oxfordi St John College-ben diplomázott 1949-ben. Tanulmányait a 2. világháború megszakította, hadnagyként teljesített szolgálatot. 1949 és 1961 között több egyetemen is tanított Walesben, Angliában és az USA-ban. Az első verseskötetét 1947-ben publikálta, Bright November címmel, ezt követte 1953-ban a Frame of Mind kötet, majd a Poems: fantasy portraits (1954) és a Case of samples: poems 1946-1956 (1956). 1990-ben elnyerte a lovagi címet, ekkor már láthatóan és halhatóan is csatlakozott a jobboldalhoz, a monarchista vagy konzervatív párthoz.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Kingsley-Amis> (2022. november 22.)

Anderson, Alsing (1893–1962)

Dán szociáldemokrata politikus. A harmincas években mint a Dán Szociáldemokrata Párt titkára komoly szerepet játszott Dánia fegyverzetcsökkentési programjában, amely odáig vezetett, hogy eladták az akkori Dánia legütőképesebb csatahajóját is. Ráadásul a hadsereget és a haditengerészetet egy különleges rendőri erőre cserélték, így dollármilliókat spóroltak meg Dániának. Személyesen azt is gondolta, hogy egy olyan kis ország, mint Dánia egy hatalmas partvidékkel a tengeren nem is tudná magát megvédeni egy modern háborúban. A nácizmus és a fasiszmus megjelenésével gyökeresen megváltozott a gondolkodásmódja. 1935-ben dán védelmi miniszterként a harcirepülőgép-gyártást szorgalmazta. 1940-ig maradt védelmi miniszter, majd 1942-ig pénzügyminiszter, végül 1947-ig belügyminiszter. 1948 és 1957 között az ENSZ Közgyűlésének dán képviselője, 1950-től az Interparlamentáris Unió Kormányzótanácsának tagja. 1957-ben a magyar ügyet vizsgáló ötfős bizottság elnöke.

Alsing Andersen Socialist. Ex Defense Minister and U.N. Delegate Dies at 69. *The New York Times*, 1962. december 6. 88.

Anthony, Clive (1935–)

Angol egyetemista az 1956-os forradalom és szabadságharc idején.

Aptheker, Herbert (1915–2003)

Brit marxista történész. Édesapja női fehérneműgyártó vállalkozóként kereste kenyerét. A Kolumbia Egyetemen 1936-ban szerzett diplomát és 1943-ban történelemből doktorált. Disszertációját már 1942-ben publikálták „Fekete rabszolgázadások” címen. Későbbi munkái is alapvetően az afroamerikaiak elnyomásával és történetével foglalkozott. 1939 őszén a CPUSA tagja lett. Azért tette ezt, mert ebben a pártban egy erős antifasiszta és a faji egyenlőtlenségek ellen küzdő szervezetet látott. A 2. világháborúban tüzértisztként teljesített szolgálatot Európában. Miután visszatért New Yorkba a Kolumbia Egyetemen szeretett volna tanítani, de politikai nézetei miatt 1969-ig nem tudott elhelyezkedni a tudományos életben; ezért sokáig különböző baloldali folyóiratoknál dolgozott. 1964-ben New Yorkban megalapította a Marxista Tudományok Amerikai Kutatóintézetét. A vietnámi háború idején Pekingbe és Hanoi-ba is elutazott. Leginkább az okozta a problémát, hogy az első tudósok között volt, akik elítélték az Államok vietnámi katonai akcióját. Hanoi útját követően be akarták vonni az útlevelét, de ez olyan botrányt kavart, hogy végül meghátrálásra kényszerült a Külügyminisztérium. 1969-től több egyetemen is lehetőséget kapott oktatásra és előadásokat tarthatott.

LAHMANN–HAUPT, Christopher: Herpert Aptheker, 87, Dies; Prolific Marxist Historian. *The New York Times*, 2003. március 20. 8.

Aragon, Louis (1897–1982)

Francia költő, újságíró, műfordító, kritikus. A Francia Kommunista Párt tagja.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Louis-Aragon> 2022. október 15.

Arendt, Hannah (1906–1975)

Német születésű amerikai politológus és filozófus. 1924-ben kezdte tanulmányait Marburgban, majd Freiburg és Heidelberg következett. 1928-ban Heidelbergben szerzett doktorátust filozófiából. A náciizmus alatt zsidó származása miatt menekülnie kellett, előbb Franciaországba, majd az Egyesült Államokba ment. New Yorkban telepedett le, ahol kutatási igazgató lett, majd 1946 és 1948 között a Schocken Books kiadó főszerkesztője lett. 1949 és 1952 között a Zsidó Kultúra Újjáépítéséért létrehozott társaság ügyvezető igazgatója. 1963 és 1967 között a Chicago-i Egyetem oktatója, majd ezt

követően a New York-i Új Társadalomkutatási Iskola tanára volt. Kezdeti munkáiban az antiszemitizmussal, imperializmussal, rasszizmussal, totalitarizmussal foglalkozott.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Hannah-Arendt> (2022. november 30.)

Armitage, Ted (?-?)

Brit kommunista tudósító.

Aron, Raymond (1905–1983)

Francia szociológus, történész, újságíró. 1930-ban történeti filozófiából szerezte a doktoriját. 1939-ig a Toulouse-i Egyetem társadalomfilozófia-professzora volt, amikor kitört a 2. világháború, csatlakozott a francia légierőhöz, majd Franciaország bukása után beállt a De Gaulle tábornok által vezetett londoni csapatokhoz. A 2. világháború után először az École Nationale d'Administration tanára, majd 1955 és 1968 között a Sorbonne-on a szociológia professzora. 1970-től a Collège de France professzora. 1947 és 1977 között a *Le Figaro* rovatvezetője, majd haláláig a *L'Express* folyóirat politikai rovatát írta.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Raymond-Claude-Ferdinand-Aron> (2022. november 30.)

Bain, Leslie Balogh (1904–1962)

Amerikai újságíró és rádiókommentátor. Amerikában született ír és magyar szülők-től. Tanulmányait Bécsben, Budapesten és Kolozsvárott végezte el. A 2. világháborúban az Észak-Amerikai Újságíró Szövetség haditudósítójaként dolgozott, olykor a Vörös Hadsereggel vagy az Egyesült Államok haditengerészetével vonult ütközetéről ütközetre. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt Magyarországon tartózkodott.

Életének élményeit több könyvben publikálta: *War of Confusion, Chaos or Peace, The Reluctant Satellites*. MOLNÁR, 2007., *Leslie B. Bain dies. Newsman and Commentator On Radio Saw Budapest Revolt. The New York Times*, 1962. február 8. 30.

Bali Sándor (1923–1982)

Szerszámlakatos. A Standard (később Beloianisz Híradástechnikai Gyár – BHG) dolgozója. 1946-tól az MKP, 1948-tól az MDP tagja. Az 1956-os forradalom és szabadságharc résztvevője. A forradalom alatt alakult BHG munkástanács elnöke. 1956. november 14-én beválasztották a Nagy-budapesti Központi Munkástanácsot megalá-

kító csoportba. Tevékenységéért 1958 októberében – Rácz Sándor és társai perében – 12 esztendőös börtönbüntetéssel sújtották. 1963-ban szabadult.

MTI: <https://1956.mti.hu/Pages/WiW.aspx?id=185> (2022. november 20.)

Bang-Jensen, Povl (1909–1959)

Dán diplomata. A 2. világháború időszakában a washingtoni nagykövetségen szolgált hazáját. 1957-ben a magyar ügyet vizsgáló ENSZ ötös bizottság másodtitkára. A bizottság munkája során, több mint száz magyar menekült szemtanúval készített interjút. Bang-Jensen nem akarta átadni az ENSZ-nek azoknak a nevét, akik tanúszkodtak a vizsgálat során. A végsőkéig védelmezte személyazonosságukat, amint azt a magyar menekülteknek megígérte. Bang-Jensen nem bízott az ENSZ főtitkárában sem, tartott attól, hogy szovjet kémek lehetnek magas rangban a szervezetben. Feltette a tanúk Magyarországon maradt hozzátartozóit is. Ezért Hammarskjöld, az ENSZ főtitkára fegyelmi eljárást indított ellene. Végso kétségbeesésében elégette azt a listát, amely feloldhatta volna az interjút adók személyazonosságát. 1959. november 26-án a New York-i Alley Pond Parkban találták meg a holttestét. A vizsgálat öngyilkosságot állapított meg, de több olyan ellentmondás is akadt az ügyben, amely nem zárja ki az idegenkezűséget sem.

NAGY, 2007.

Beckett, Francis (1945–)

Angol író, életrajzíró, újságíró és jelenkori történész. Kezdetben újságíróként, tanárként és felnőttképzési előadóként dolgozott. Az Országos Diákszövetség sajtóosztályát is vezette, később a szakszervezetnél látott el hasonló pozíciót. 1980-ban az Országos Újságírószövetség elnökének választották. A nyolcvanas évek közepéig a Munkáspárt sajtóreferenseként is tevékenykedett. Ezt követően szabadúszó íróként folytatta a pályafutását.

SIMKIN John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/JOUBeckett.htm> (2022. november 20.)

Benett, Mick (?–?)

Brit kommunista újságíró. A *Daily Worker* (London) főszerkesztő-helyettese. A harmincas-negyvenes évek történései vitték közel a kommunista párthoz.

Berecz János (1930–2022)

Kommunista politikus. 1980-tól az MSZMP KB tagja. Az MSZP KB külügyi osztályvezetője. 1982 és 1985 között a *Népszabadság* főszerkesztője. 1989-ben az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke. 1989-ben nem lépett be az MSZMP utód-

pártjába, az MSZP-be. 1991-ig az újjáalakított MSZMP és MSZMP KB tagja. 1997 és 1999 között a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagja. A 2000-es évektől több könyvet is írt a Kádár-korszakról.

Berija, Lavrentij Pavlovics (1899–1953)

Grúz származású szovjet kommunista politikus, belügyi és állambiztonsági népbiztos, miniszterelnök-helyettes, a szovjet titkosszolgálat vezetője.

Bevan, Aneurin (1897–1960)

Brit munkáspárti politikus. Egy bányász fiaként született. 13 éves korában egy vājár segítőjeként maga is a bányában kezdett el dolgozni, de egy szembetegség miatt fel kellett hagynia ezzel a munkával. 1929-ban munkáspárti képviselőként beválasztották a brit alsóházba. A 2. világháború során mind a Churchill vezette koalíciós kormányt, mind a saját pártját kritizálta. A 2. világháborút követően hatalomra került munkáspárti kormány Egészségügyi Minisztériumát vezette. 1951 elején munkaügyi miniszterként dolgozott, de pár hónap után lemondott, tiltakozásként az újrafegyverkezési program ellen, amely csökkentette a szociális kiadásokat. Színes politikus volt, aki nagyon jó, de kissé goromba vitapartnerként alaposan megizgaztotta ellenfeleit.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Aneurin-Bevan> (2022. november 25.)

Bevin, Ernest (1881–1951)

Brit politikus és külügyminiszter. Szegény családban nőtt fel. Mindössze 11 éves volt, amikor otthagya az iskolát. Hamarosan munkát vállalt és ásványvízszállítással kezdett el foglalkozni. Hamarosan szakszervezeti vezető lett. 1910-ben megalakította a fuvarosok szakszervezetét Bristolban. 1921-ben több szakszervezet egyesítésével létrehozta a Közlekedési Általános Dolgozók Szakszervezetét, amelynek 1940-ig a főtitkára volt. Már ezt megelőzően, a húszas években a szakszervezeti kongresszus általános tanácsának a tagja, majd 1937-től az elnöke. Az egyik főszervezője volt az 1926. májusi általános sztrájknak. Az olasz fasizmus és a náci Németország politikájával szemben szorgalmazta a határozott brit fellépést és fegyverkezést. Clement Attlee 1945-ben megalakított kabinetjében a külügyminiszteri posztot töltötte be egészen 1951-ig, amikor betegsége miatt lemondani kényszerült.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Ernest-Bevin> (2022. november 23.)

Bibó István (1911–1979)

Politikus, politikai gondolkodó, író, jogász. Gyermekkorától kezdve tudományos pályára készült. Érdeklődési köréhez tartozott a jog, a történelem és a szociológia. Az egyetemi tanulmányai során ismerkedett meg részletesebben a baloldali ideológiákkal. A harmincas években tagja volt a Márciusi Frontnak. 1935-től az Igazságügyi Minisztérium dolgozója. 1944-ben segítette a zsidó származásúakat és a politikai üldözötteket. Ezért a Gestapo letartóztatta. Szabadulása után bujkálni kényszerült. 1945-ben az ideiglenes debreceni kormány Belügyminisztériumában osztályvezetőként kezdett tevékenykedni. Többször – hiába – emelt szót a svábok kitelepítésével szemben. 1946-tól otthagyta a minisztériumot, és a szegedi politikai tanszéken vállalt tanári állást. Egyre többet publikált, de nem marxista meggyőződése miatt kiszorították a tudományos pályáról. Az Egyetemi Könyvtár munkatársaként szerény jövedelemből tartotta fent magát és családját. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején mint a Nemzeti Parasztpárt tagja a Nagy Imre-kormány államminisztere lett. 1956. november 4-e után kereste a megoldásokat a magyar függetlenség elérésére. Több értelmiségi társával az indiai ideiglenes ügyvivőn keresztül próbálta India segítségét kérni a magyar-szovjet megegyezés létrehozásában. 1957 májusában letartóztatták és 1958 augusztusában életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963 márciusában amnesztiával szabadult. Ezt követően a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárában dolgozott, közben fordított, könyveket lektorált. Érrendszerei és szívproblémákkal küzdött.

Ifj. Bibó István által írt életrajz Bibó Istvánról. Petőfi Irodalmi Múzeum: <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/bibo-istvan#eletrajz> (2022. november 11.)

Birch, Christopher Berkeley Peyton (1928–2021)

Kommunista újságíró és politikai aktivista. Az észak-amerikai kistérséghez tartozó Szent Kristóf szigetén született. Életének első tíz esztendejét ott töltötte, majd Trinidadon és Barbadoson tanult, mielőtt 1946-ban Angliába ment volna. A Bristol Egyetemre járt, amikor 1948-ban csatlakozott a BKP-hoz. Ő és felesége részt vettek a Spanyol Ifjúság Segély Bizottságában, amely a Franco-rezsim által bebörtönzött fiatal politikai foglyok elengedésén dolgozott. 1953 és 1955 között a Kommunista Ifjúsági Szervezet pénztárát kezelte. Ezt követően feleségével és gyermekével Varsóba ment, ahol az Világifjúsági Találkozó Nemzetközi Előkészítő Bizottságában tevékenykedett. Ezt követően feleségével a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség budapesti központjában dolgozott. Szemtanúja volt az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcnak. 1956. november 17-én távozott Magyarországról. Miután hazatért Londonba Couttsszal együtt memorandumot írtak a BKP főtitkárának, John Gollannak. A magyarországi tapasztalataikról számoltak be. A problémák fő okát abban látták, hogy a magyar kommunisták feltételek nélkül követték Moszkvát. Éppen ezért a BKP

számára a saját brit út követését javasolták. Gollan is ezt remélve adta át a londoni szovjet nagykövetnek. De Moszkva nem azt tette, amit vártak, inkább még szorosabbra akarta volna fogni a gyeplőt. Főként újságíróként dolgozott, és tanította is a szakmát. 1991-ig a BKP tagja maradt.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2011/08/25/birch-chris/> (2022. november 19.)

Boldizsár Iván (1912–1988)

Író, újságíró. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen orvosi és bölcsészkarán tanult. A harmincas években a *Névtelen Jegyző*, *Új Nemzedék*, *Nemzeti Újság* munkatársa lett. A *Pester Lloyd* szerkesztőjeként dolgozott 1938-tól. A 2. világháborúban szovjet hadifogságba került. Hazatérése után a *Szabad Szó* és az *Új Magyarország* főszerkesztőjeként tevékenykedett. A párizsi béketárgyalás magyar küldöttségének a tagja. 1947-től külügyi államtitkár. 1951 és 1969 között többek között a *Magyar Nemzet* és a *Hétfői Hírlap* főszerkesztőjeként dolgozott. 1970-ben a Magyar Pen Club elnöke, 1984-ben a Nemzetközi Pen Club elnöke. Több útinapló és szociográfia szerzője.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/b-74700/boldizsar-ivan-74CE4/> (2022. november 30.)

Borbándi Gyula (1919–2014)

Író, történész, szerkesztő. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen államtudományból doktorált. 1949-ben emigrált Magyarországról. Először Svájcban dolgozott, de aztán Nyugat-Németországba ment és SZER munkatársaként tevékenykedett egészen a nyolcvanas évekig. A *Látóhatár* folyóirat fõmunkatársa, majd fõszerkesztõje lett. 1958 és 1990 között az *Új Látóhatár* felelõs szerkesztõje.

Bowman, James (1898–1978)

Brit szakszervezeti vezető. Bányászként dolgozott 15 éves korától, majd szakszervezeti aktivista és vezető volt. A negyvenes évek végén kormányzati hivatalra váltott. 1956 és 1961 között az Országos Szénbányászati Tanács elnöke volt.

EZRE, Derek: Bowman, Sir James, first Baronet. In: Oxford Dictionary of National Biography: <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-30840> (2022. november 30.)

Von Brentano, Heinrich (1904–1964)

Nyugatnémet politikus. A Kereszténydemokrata Unió alapító tagja és parlamenti vezetője. 1955 és 1961 között az NSZK külügyminisztere.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Heinrich-von-Brentano> (2022. november 30.)

Brook-Shepherd, (Frederic) Gordon (1918–2004)

Brit hírszerző, újságíró, író. Iskolai tanulmányait Latymerben, Londonban, Peterhouse-ban, Cambridge-ben végezte el. A brit hírszerzésnél teljesített szolgálatot a 2. világháború idején. A háború után a *Daily Telegraph* ausztráliai tudósítója, de dolgozott Berlinben is. A város szovjet blokádjáról is küldte tudósításait, de Ausztriából is cikkezett a prágai kommunista fordulat időszakáról. 1955-ben Ausztriáról és Magyarországról publikálta írásait. Többek között foglalkozott az osztrák államszerződés megkötésével is. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Budapesten dolgozott, és egy csempész segítségével küldte el munkáit Bécsbe. 1961-től a *Sunday Telegraph* külügyi tudósítója, majd főszerkesztő-helyettese. Ezenkívül több történeti témájú életrajzi könyv szerzője is.

Gordon Brook-Shepherd, *Sunday Telegraph*, 2004. január 30. <https://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1452978/Gordon-Brook-Shepherd.html> (2022. november 30.) RÁCZ, 2016. 259.

Browder, Earl (1891–1973)

Amerikai kommunista politikus. Egy tanár fiaként született Kansas államban. Az általános iskola befejezése után pénztárosfiúként dolgozott. 15 évesen csatlakozott az Amerikai Szocialista Párthoz. Később egy üzleti iskolába került aztán könyvkereskedőként kapott állást. Browder, mint a szocialista párt legtöbb tagja, úgy hitte, hogy az I. világháborút az egymással vetélkedő imperialista rendszerek okozták. 1914 és 17 között több beszédet is tartott arról, hogy miért nem kell az USA-nak belépnie a háborúba, Miután az USA belépett a háborúba 1917-ben több párttagot, köztük Browdert is letartóztatták. Egyéves börtönbüntetésének letöltése után ismételten a háború ellen kampányolt és újabb egy évre ítélték. Browder 1921-ben lett a CPUSA tagja. 1930-ban főtitkárnak választották, miután 1932-ben William Z. Foster szívinfarktuszt kapott, a párt vezetője lett. 1939-ben követte a Szovjetunió politikáját Németország kapcsán, és támogatta a két nagyhatalom között létrejött paktumot. Később 1944-ben kijelentette, hogy lehetséges a békés egymás mellett élés a kapitalizmus és a kommunizmus között. 1945-ben Jacques Duclos, a Francia Kommunista Párt vezetője, akit Sztálin szócsövének tartottak, heves támadást intézett Browder elmélete ellen. Ez végül elvezett a bukásához. 1945 júliusában egy rendkívüli kongresszus keretében megtagadták Browder elméletét, és elvesztette a főtitkári posztját is. Utóda az a William Z. Foster lett, aki kezdetben névtelenül támogatta Browdert egészen addig, amíg a Szovjetunió is ezt tette. Két évvel később, miután kritizálta a Szovjet-

unió vezetését, kizárták a Kommunista Pártból is. 1950 áprilisában az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság elé idézték, hogy megvizsgálják a kormányzatra gyakorolt kommunista befolyást. A kérdéseket személyesen Joseph McCarthy szenátor tette fel. Browder kritizálta az Amerikai Kommunista Pártot, de visszautasította azokat a kérdéseket, amellyel gyanúba keverte volna egykori elvtársait. Ezért a Kongresszus semmibevételével vádolták meg; a bíró végül felmentette, mert nem érezte legálisnak az eljárást.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/USAbrowder.htm> (2022. november 4.)

Brown, Michael Barratt (1918–2015)

Újbaloldali aktivista és tanár. Szülei kvékerek voltak. Édesapja a Ruskin College igazgatója volt. 1940-ben filozófiából, politikai és gazdasági ismeretekből szerzett diplomát. Tagja volt a kvékerek által szervezett civil mentőegységnek, amely részt vett a 2. világháborúban. Kiküldetése során volt Kairóban, Olaszországban és Jugoszláviában. Jugoszláv tapasztalatai miatt feladta pacifizmusát és kvéker meggyőződését, majd belépett a kommunista pártba. Azonban 16 évvel később, amikor a szovjet csapatok beavatkoztak és eltiporták az 1956-os forradalom és szabadságharcot Magyarországon, kiábrándult a kommunizmusból és hamarosan otthagyta a BKP-t. Az újbaloldali gondolkodás egyik kiemelkedő személyiségévé vált, aki szívén viselte a munkásság edukációját. A *New Left Review* folyóirat egyik alapítója. Részes volt a Bertrand Russell által létrehozott Béke Alapítványnak és a *Spokesman* című folyóiratnak is. Az egyik alapító tagja volt az 1968-ban létrehozott Munkásellenőrzési Intézetnek, és az 1970-ben életre hívott Szocialista Gazdasági Konferenciának.

MURRAY, Robin: Michael Barratt Brown Obituary. Leading figure in the development of the New Left in the 1950s and 60s who became a driving force in the fair trade movement. *The Guardian*, 2015. május 26. <https://www.theguardian.com/politics/2015/may/26/michael-barratt-brown> (2022. november 22.)

Bulganyin, Nyikolaj Alekszandrovics (1895–1975)

Szovjet kommunista politikus. A polgárháborúban a CSEKA-ban szolgált. A Népbiztosok Tanácsának elnökeként dolgozott 1937 és 1938 között. 1939-ben az SZKP KB tagjának választották. 1941-ig a Szovjetunió Központi Bankjának elnöke, majd a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyetteseként dolgozott. A 2. világháború idején a Honvédelmi Tanács tagja, majd a Szovjetunió marsallja lett. Két alkalommal is, először 1947 és 1949, majd 1953 és 1955 között a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumát vezette, eközben 1958-ig az SZKP elnökségének a tagja volt. A Sztálin halála utáni hatalmi harcokban Hruscsov mellett tette le a voksát. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején

a Szovjetunió minisztertanácsának elnöke volt. Ám 1957-ben tagja lett egy Hruscsov leváltását kikényszeríteni kívánó csoportnak. Emiatt minden pozícióját elvesztette.

Volt 1956-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/biograf/bulganyin.htm> (2022. november 10.)

Butler, Richard Austin (1902–1982)

Brit konzervatív politikus. 1921 és 1925 között Cambridge-ben tanult, és ugyanott tartott előadásokat a francia történelemről egészen 1929-ig, amikor beválasztották a brit képviselőházba. A harmincas években több minisztériumban is dolgozott (indai ügyi, külügyi, munkaügyi minisztériumok). A 2. világháború alatt az Oktatási Tanács elnöke volt. 1955 és 1961 között a brit alsóház vezetője. 1957 és 1962 között belügy-miniszter, 1962 és 1963 között miniszterelnök-helyettes, majd 1963 és 1964 között külügyminiszter lett.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/R-A-Butler-Baron-Butler-of-Saffron-Walden> (2022. november 25.)

Cadogan, Peter (1921–2007)

Brit tanár, baloldali aktivista. Édesapja hajózási vállalkozó. Az iskolai elvégzése után biztosítási ügyintézőként dolgozott. A 2. világháború időszakában 1941-től csatlakozott a Brit Királyi Légierő Légi Tengerimentő egységéhez. 1946-ban leszerelt, majd a BKP tagja lett. Nem tudta kritikátlanul szemlélni a Szovjetunió tevékenységét, bírálta a szovjetek fegyveres beavatkozását az 1956-os magyar forradalom eseményeibe. A BKP vezetősége nyílt kritikájáért felfüggesztette párttagságát. Ezért belépett a Munkáspártba. Mindeközben történelmet hallgatott a Newcastle-i Egyetemen, majd Northamptonban és Cambridge-ben. Trockista eszmék hatására résztvevője a Szocialista Munkásszövetség – később Forradalmi Munkáspárt – megalakító 1959-es konferenciának. Végül emiatt kizárták a Munkáspártból is. 1960-ban csatlakozott a trockista *International Socialism* folyóirat szerkesztőbizottságához, majd hozzájárult a *Labour Worker* című lap megjelentetéséhez, ez később *Socialist Worker* néven a Szocialista Munkáspárt folyóirata lett. Ez utóbbi pártból szintén kitették. Az atomfegyverekkel szembeni szervezkedések aktív résztvevője volt. 1961-ben csatlakozott a Bertrand Russell és Michael Scott tiszteletes által elindított mozgalomhoz, amely a polgári elégedetlenség eszközeivel tiltakozott a nukleáris fegyverkezéssel szemben. 1968-ig vezető tagja és aktivistája volt ennek a szervezetnek. 1970 és 1981 között a Bloomsbury's South Place Ethical Society elnöke volt. A hetvenes évek közepétől, végétől egyre inkább a közvetlen demokrácia kezdte foglalkoztatni. Erről írt könyvet és a kilencvenes években ezzel kapcsolatos szervezetet hozott létre. 1998-tól a Londoni Szövetség a Helyi Demokráciáért elnöke volt.

RANDLE Michael: Politics Obituary. Peter Cadogan. A committed radical campaigner, he fought global injustice with principled passion. *The Guardian*, 2007. december 5. <https://www.theguardian.com/news/2007/dec/05/guardianobituaries.nuclear> (2022. október 15.)

Campbell, John Ross (1894–1969)

Brit kommunista politikus és újságíró „Johnnie”, ahogy a közeli elvtársai szólították, elsősorban kommunista újságíró volt. 1942–1949-ig a *Daily Worker* segédszerkesztője, majd 49-től a főszerkesztője volt. Katonai érdemrenddel tüntették ki az első világháború alatt a Királyi Haditengerészetnél teljesített szolgálataiért. Willie Gallacherrel együtt kapcsolatban volt az Országos Munkástanáccsal, egy szindikalista munkásszervezettel, amely formális kapcsolatban állt a Clyde Munkástanáccsal. Szintén alapító tagja volt a BKP-nek. 1915-ben elfogadott háborúsmuníció-törvény ellen tiltakozott, amely az Ellátmányügyi Minisztérium alá rendelte a háborús ellátásért felelős társaságokat, szabályozva a dolgozók munkaidejét, bérét és büntetve az esetleges kilépésüket. Hírhedté vált az 1924-es zendülésre való felbujtás miatti letartóztatásáért. Mint a *Weekly* párthetilap helyettes szerkesztője, felhívást intézett a brit katonákhoz. Azzal vádolták, hogy bátorította, a fegyveres erőkhöz írt nyílt levelében a lázadást, mert arra kérte a katonákat és a tengerészeket, hogy fordítsák fegyvereiket az elnyomók ellen. A tomboló sajtóhadjárat miatt a munkáspárti főügyész elhatározta, hogy izgatás miatt emel vádat, amihez viszont hiányoztak a bizonyítékok. A Munkáspárt elleni kampányt erősítette a *Daily Mail* a hamisított Zinovjev-levéllal. Mindkét eset szerepet játszott abban, hogy ezért átalakítsák a kormányt és kilenc hónappal később egy újabb általános választást kényszerítsenek ki. A kommunista párt röpiratot jelentetett meg Campbell védelmére a bíróság előtt. Később Campbellt ismét letartóztatták a BKP székházában egy rendőrségi rajtaütés során, amikor éppen egy általános sztrájkot készítettek elő. Országos politikai karriert nem sikerült kiépítenie. 1929-ben 1945-ben, 1950-ben és 1951-ben sem választották meg brit alsóházi képviselőnek. A 2. világháború elején csatlakozott Harry Pollitthoz és közösen ellenkeztek azt a pártvonalat, amely nem vett tudomást 1939-től 1941-ig a Németország elleni háborúról egészen a Szovjetunió megtámadásáig. A BKP Végrehajtó Bizottságának a tagja volt.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/TUcampbellJ.htm> (2022. november 3.)

Camus, Albert (1913–1960)

Nobel-díjas francia író, drámaíró.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Albert-Camus> (2022. november 30.)

Carter, James Earl (1924–)

Demokrata politikus, 1977 és 1981 között az Amerika Egyesült Államok 39. elnöke.

Casey, Richard Gavin Gardiner (1890–1976)

Ausztrál politikus. Külügyminiszter (1951–1960). 1909-ben egy évig mérnökhallgató volt a melbourne-i egyetemen, végül 1913-ban a cambridge-i Trinity College-ben szerezte meg a mérnöki diplomát. Hazatérése után a Mount Morgan nevű cégnél dolgozott, de időközben kitört az első világháború. Hadnagyként szolgált Egyiptomban, később segédtszti beosztásba került. 1915-ben a 3. dandár vezérkari kapitánya lett Gallipoliban. Ezt követően hírszerzőtszti beosztásba került. 1917-ben kitüntették, és őrnaggyá léptették elő. Édesapja 1919-ben elhunyt és ekkor azonnal visszatért Melbourne-ba. Fiatalon elfoglalta apja igazgatótanácsi tisztségeit, a Mount Morgan igazgatótanácsába is bekerült. Megjelent a bányászati munkaadó szervezetekben és a Nemzeti Pártban, de ekkor még nem érdekelte a politika. Összebarátkozott S. M. Bruce-szal a későbbi miniszterelnökkel, 1924-ben az ő kérésére lépett közszolgálatba és lett Bruce londoni politikai összekötője. Miután Bruce elvesztette az 1929-es választásokat, nem volt sok remény arra, hogy folytathatja a politizálást Angliában. Ezért 1931-ben hazatért, és később bekerült a képviselőházba. 1933-ban a Pénzügyminisztériumban miniszterhelyettes lett, négy évvel később pedig ellátási és fejlesztési miniszterként tevékenykedett. 1940-ben Ausztrália első washingtoni követeként dolgozhatott. 1942-ben Churchill kérése alapján Kairóban képviselte Nagy-Britanniát mint államminiszter. 1943-ban ugyancsak Churchillnek köszönhetően az indiai Bengál kormányzója lett. Hazatérése után 1947-től az ausztrál Liberális Párt szövetségi elnöke lett. Az 1949-es választások után 1950-től a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumot vezette. 1956-ban a magyar forradalom és szabadságharc idején már külügyminiszter volt és bár nyilvánosan nem jelentette ki, de ellenezte a franciák és az angolok szuezi akcióját. Folyamatosan Ázsia fontosságára hívta fel a figyelmet. 1960-tól bekerült a brit Lordok Házába is. 1965-ben Ausztrália főkormányzójának nevezték ki. 1969-ben ment nyugdíjba.

Australian Dictionary of Biography: <https://adb.anu.edu.au/biography/casey-richard-gavin-gardiner-9706> (2022. november 30.)

Castro, Fidel (1926–2016)

Kubai kommunista politikus, Kuba elnöke.

Charney, George Blake (1905–?)

Jogász, amerikai kommunista politikus. Ukrajnában született és családja később emigrált az Egyesült Államokba. Végül Bronxban telepedtek le. Közgazdasági diplomát szerzett a Pennsylvániai Egyetemen, majd jogász végzettséget szerzett a New York-i Egyetemen. Egy esztendő erejéig gazdaságot tanult a Harvardon. A 2. világháború idején három évig teljesített katonai szolgálatot. Már ezt megelőzően, 1933-ban csatlakozott az amerikai kommunistákhoz. New England és New York kommunista pártszervezője is volt. A háborúból hazatérése után folytatta a pártban végzett munkáját, és beválasztották New York Állam Kommunista Pártbizottságába. Eközben szakszervezeti vezetőként is tevékenykedett. Nagy szerepet tulajdonítanak neki a pártszervezésben is. 1951-ben az Egyesült Államokra is veszélyes kommunista tevékenységért perbe fogják és 1953-ban két év börtönbüntetést és pénzbüntetést szabtak ki rá. Rövid ideig volt csak börtönben: egyrészt új eljárás kezdődött az ügyben, másrészt óvadék ellenében szabadlábon kereste a jogorvoslatot. Az ügy egészen 1958-as felmentéséig húzódott. Ez idő tájt már a New York-i CPUSA elnökeként dolgozott. A párt XVI. kongresszusán beválasztották a CPUSA Nemzeti Bizottságába és a Végrehajtó Bizottságba is. Ennek ellenére a pártvezetés egy része erősen jobboldaliként tekintett rá, olyanfélének látták, aki pusztulást hoz a pártra. Emiatt 1958-ban elhagyta a CPUSA vezetését, majd a párttagságról is lemondott.

FBI file, Purge Victims Of the Communist Party, USA: https://archive.org/stream/PurgeVictimsOfCPUSA/FBI%20MONOGRAPH-Purge%20Victims%20of%20CPUSA_djvu.txt (2022. november 14.)

Churchill, Winston (1874–1965)

Brit politikus és miniszterelnök (1940–1945) és (1951–1955) között. Az Egyesült Királyság egyik legmeghatározóbb politikai vezetője. Háborús miniszterelnök, akinek nagyban köszönhető Hitler legyőzése.

Clark, Joseph (1913–1988)

Amerikai újságíró. A *Daily Worker* külügyi szerkesztője, aki 1957-ben kilépett a CPUSA-ból és otthagyta a *Daily Workert* is, a magyar események és Hruscsov, az SZKP XX. kongresszuson 1956. február 25-én elmondott beszédének következményei miatt. Az 1960-as években tagja lett az Amerikai Rákellenes Szövetségnek, az 1970-es években pedig elhelyezkedett a *Dissent Magazine* szerkesztőségében.

Joseph Clark, 75, Dies, Editor at *Daily Worker*. *The New York Times*, 1988. december 29. 79.

Coote, Collin (1893–1979)

Brit újságíró. Oxfordban a Balliol College hallgatója volt. Itt ismerte meg a későbbi brit miniszterelnököt, Harold Macmillant. Miután megszerezte a diplomát a *The Times* tudósítójaként kezdett dolgozni. A 20-as, 30-as években Rómában dolgozott, és valószínűleg az MI6 beszervezte őt. A 2. világháború idején a brit Háborús Hivatal közönségkapcsolati osztályát vezette. 1942-ben a *Daily Telegraph*-nál kezdett dolgozni, 1951 és 1964 között már a lap szerkesztője volt.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/SPYcoote.htm> (2022. november 30.)

Coutts, Charlie (1921–2000)

Szocialista újságíró. Skóciai munkáscsaládban született. A 2. világháborúban japán hadifogságba esett, ahol borzasztó körülmények között a thaiföldi vasútvonal építésén kényszermunkásként dolgoztatták. Az átélt élmények hatására vált szocialistává és ezért szeretett volna segíteni a munkásosztályon. A háború végén hazatért Skóciába, ahol tűzoltóként és építőmunkásként dolgozott. 1948-tól a skót szakszervezetben tevékenykedett. 1952-ben ifjúsági vezető, majd 1954-ben Budapestre küldték, hogy a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) egyik vezetője legyen. Összetűzésbe került a szervezet más prominenseivel, mert a szövetség lapjánál végzett propagandamunkája során elsősorban az igazságot szerette volna megírni. 1956-ban szemtanúja volt a magyar forradalom és szabadságharc eseményeinek. Ugyanebben az évben a DIVSZ kémtevékenységgel gyanúsította, majd hazaküldte. Hazatért és egy zenei ügynökségnél dolgozott, amikor 1958-ban a Magyar Rádió ismét Budapestre hívta dolgozni. Időközben megházasodott, egy Budapesten megismert magyar nőt vett feleségül, vele és nevelt lányukkal tértek vissza. 1964-től a Magyar Rádió angol nyelvű szekciójának lett a főszerkesztője. Dolgozott a *Reuters* és a *Time* magazin számára is. Magyarországon élte meg a rendszerváltozást is, a kilencvenes években a Magyar Rádiónál dolgozott, de ekkor már „bibóistának” nevezte magát.

CZUKK Dorottya: Magyar bácsi lett a skót aktivista. *Vasárnapi Hírlap*, 1995. április 2.

Cripps, Judith Ursula (1938–)

Angol egyetemista az 1956-os forradalom és szabadságharc idején.

Czigány Magda (Salacz Magda) (1935–2021)

Művészettörténész. Czigány Lóránt irodalomtörténész felesége. 1956-ban a szegedi egyetem hallgatója. A forradalom bukása után emigrált az Egyesült Királyságba. Londonban fejezte be egyetemi tanulmányait. Ezt követően az University College könyvtárában dolgozott, majd a nyolcvanas években az intézmény igazgatóhelyettese. 1986 és 2000 között a londoni Imperial College könyvtárának főigazgatója volt.

Petőfi Irodalmi Múzeum: <https://pim.hu/hu/hirek/czigany-salacz-magda-elhunyt> (2022. november 20.)

David, Dennis (1918–2000)

Brit vadászpilóta, brit légügyi attasé. A brit légierőben végigharcolta a 2. világháborút. Az 1956-os forradalom és szabadságharc előtt légügyi attaséként teljesített szolgálatot a budapesti brit követségen. Több száz magyar forradalmárnak, menekülőnek segített elhagyni Magyarországot a forradalom eltiprását követően. 1967-ben nyugállományba vonult. Ezt követően több vállalkozásba kezdett. Volt egy mérnöki vállalata, majd ingatlanokkal foglalkozott. Háborús filmekben tanácsadóként is közreműködött.

They were there: <https://www.theywerethere.co.uk/david-w-dennis-18/#> (2022. november 21.)

Davidson, Basil Risbridger (1914–2010)

Brit újságíró, történész, Afrika-kutató. 16 évesen elhagyta az iskolát, író szeretett volna lenni, bár először banánhirdetéseket ragasztott fel a kirakatokra. Londonban sikerült elhelyezkednie újságíróként. Először az *Economist*-nél dolgozott, aztán a *Star* diplomáciai tudósítója volt. A harmincas években beutazta Olaszországot és Kelet-Közép-Európát, komoly hely- és nyelvismeretre tett szert. Éppen ezért a 2. világháborúban a brit szolgálatokhoz, a Különleges Műveleti Osztályhoz került. Tevékenykedett Budapesten, majd Kairóban: ügynököket készített fel Jugoszláviai bevetésre. Végül ő is a jugoszláv partizánok oldalán harcolt a Vajdaságban. Ezt követően partizáncsapatával Észak-Olaszországban is küzdött a nácik ellen. Még azelőtt foglalták el Genovát, hogy az angolszász fegyveres erők odaértek volna. A háború alatti, kommunistákkal való együttműködése a hidegháború idején már gyanússá tette őt a brit Külügyminisztérium szemében. Kommunista társutasnak bélyegezték. A 2. világháború végén mint katonai kereszttel kitüntetett alezredes szerelt le és tért vissza az újságírói szakmájához. Először a *Times*-nél kezdett el dolgozni. Csakhogy nem szívelte a görögországi kommunista partizánokat legyűrő nyugati beavatkozást. Ezt követően három évig titkárként a Szakszervezet Demokratikus Ellenőrző Szövetségénél tevékenykedett. Ugyanekkor kezdett el dolgozni a *New Statesmann*-nél. Küldött

tudósításokat Dél-Afrikából az apartheidről, és találkozott Nelson Mandelával is. Amikor az UNESCO-hoz akarták kinevezni szerkesztőnek, a brit kormány megvétózta. Ismét arra hivatkoztak, hogy kommunista társutas, és emlegették azokat a cikkeket, amit a szovjetek idéztek. Pedig a kommunista országok sem bántak vele kesztyűs kézzel. Magyarországon az 1949-es Rajk-perben név szerint is megnevezték mint a brit titkosszolgálat emberét. 1954 és 1957 között a *Daily Herald*, majd 1959 és 1962 között a *Daily Mirror* munkatársa. Sokat foglalkozott a felszabaduló afrikai gyarmatokkal. Aktívan érdekelte ezeknek az országoknak a története, több könyvet is írt róluk. Sőt, 1964-ben egy évig az accrai egyetemen is tevékenykedett. Tudósított a portugál gyarmatok felszabadulásáról is. Miután a legtöbb afrikai állam függetlenségért folytatott harcát siker koronázta, Davidsont a jövőjük is érdekelte. A pán-afrikanizmus lelkes híve volt. 1984-ben a televízió számára készített műsort Afrikáról. Egy nyolcrészes sorozatban beszélt a kontinenséről a Channel 4 nézői számára. Számos egyetem kitüntette azért a munkáért, amit az afrikai történelem megismeretése területén végzett.

BRITAIN, Victoria: Basil Davidson obituary. Radical journalist and historian who charted the death throes of colonialism in Africa. *The Guardian*, 2010. július 9.: <https://www.theguardian.com/books/2010/jul/09/basil-davidson-obituary> (2022. november 22.)

Davis, Benjamin (1903–1964)

Amerikai kommunista politikus és polgárjogi harcos. 1903-ban született a Georgia állambeli Dawsonban. Családja később Atlantába költözött, ahol az édesapja megalapította és szerkesztette az *Atlanta Independent* folyóiratot. Davis a Morehouse Kollégiumban érettségizett (1920), majd az Amherst Kollégiumban (1925) illetve a Harvard Egyetem jogi karán szerzett diplomát. (1929) Atlantában lett ügyvéd. Az első védence Angelo Herdon, kommunista párttag volt. A per során következetesen „niggernek” hívták őt és védencét a bőrük színe miatt; Angelo Herdon kegyelemből 18 év börtönbüntetést kapott, az ügyész villamosszék általi kivégzését indítványozta. Davis ezután lépett be a CPUSA-ba. 1936-ban csatlakozott a *Daily Worker* szerkesztőségéhez. 1943-ban a New York-i városi tanács tagja lett. 1949 októberében 10 társával együtt elítélte a Legfelsőbb Bíróság a Smith-törvény alapján. Davis szoros szövetséget alakított ki William Fosterrel, Sztálin múltjának és a szovjet hadsereg 1956-os beavatkozásának védelme kapcsán. 1964. augusztus 22-én rákban halt meg, miközben már egy újabb bírósági eljárás volt ellene folyamatban.

SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/USAdavisB.htm> (2022. november 8.)

Davis, Richard Hallock (1913–1972)

Amerikai diplomata. 1935-ben a Princetonon, majd a Harvardon szerzett diplomát. Ezt követően a diplomáciai szolgálatot választotta. 1938 és 1948 között Németországban, Kínában és a Szovjetunióban képviselte a hazáját. Miután visszatért Washingtonba, néhány hónapig a Külügyminisztérium Kelet-Európai Ügyekért Felelős Osztályának helyettes vezetője volt, majd ismét Moszkvába utazott. 1949 szeptemberében a Külügyminisztérium a Columbia Egyetemre küldte, ahol egy évig a Szovjetunió területeiről és nyelveiről szerzett ismereteket. Ezt követően a Külügyminisztérium Szovjet Ügyekért Felelős Osztályát vezette. 1953 és 1955 között a bécsi nagykövetségen tanácsadó. 1955 és 1956 között a Külügyminisztériumot képviselte az ügynökségek közötti politikatervező csoportban. 1957-ben ismét Moszkvában dolgozott a nagykövetségen mint a külszolgálat második embere. Miután hazatért, a Külügyminisztérium Szovjet Ügyekért Felelős Osztályának igazgatóhelyettese lett. Majd az európai ügyekkel foglalkozott külügyminiszter-helyettesként. Halála előtt helyettes igazgatója volt a newporti haditengerészeti egyetemnek.

Richard Davis, 59, Diplomat, is Dead. *The New York Times*, 1972. március 27. 38.

Dennis, Eugene (1905–1961)

Amerikai kommunista politikus és vezető. Francis Xavier Waldron néven született, 1905. augusztus 10-én. 1926-ban csatlakozott a CPUSA-hoz, és tagja volt a munkások szervezetének Kaliforniában. Többször is letartóztatták. 1929-ben a Szovjetunóba menekült. 1935-ben tért csak haza, és a 2. világháború végétől a CPUSA főtitkára volt. 1939-ben támogatta Sztálin politikáját, a Molotov–Ribbentrop-paktum megkötését. 1945-ig támogatta Browder elképzeléseit, majd Browder megbuktatása után átvette a párt főtitkári tisztét. 1948. július 20-án 11 más pártvezetőtársával együtt – köztük William Z. Foster, Benjamin Davis – letartóztatták a Smith-törvény alapján. A vád legfontosabb tanúja Louis Budenz, a *Daily Worker* szerkesztője volt. A per 9 hónapig tartott, és végül a CPUSA vezetőit 5 év börtönre és 10 ezer dollár pénzbüntetésre ítélték. A Legfelsőbb bíróság az ítéletet jóváhagyta. Eugene Dennis 1957-ig a CPUSA főtitkára volt, 1959-től 1961-ig, haláláig a Nemzeti Bizottság elnökeként tevékenykedett.

SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/USAdennisE.htm> (2022. november 8.)

Déry Tibor (1894–1977)

Író. 1917 és 1919 között több írása is megjelent a Nyugatban. A tanácsköztársaság alatt már tagja a KMP-nek, illetve az írói direktóriumnak. A tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, majd szabadulását követően Bécsbe menekült, később Párizs

és Perugia következett. 1926-ban visszatért Budapestre, de gyakran járt és élt Nyugaton. 1934-ben résztvevője volt a bécsi munkásfelkelésnek is. Mivel írásait nem igazán közzétek, fordításokból tartotta fent magát. 1944. március 19-e után, a német megszállás miatt bujkálnia kellett. A 2. világháború után ismét belépett a kommunista pártba és az Írószövetség vezetőségébe is beválasztották. 1956 júniusában a Petőfi-kör sajtóvitáján felszólalt és bírálta a pártot, ezért kizárták a pártból. Támogatta az 1956-os forradalmat, sztrájkokat, és nem fogadta el a Kádár-kormányt. Ezért letartóztatták majd kilenc év börtönbüntetésre ítélték. 1960-ban szabadult. Ezt követően betagozódott a Kádár-korszakba, nem támadta tovább a rendszert. Ennek köszönhetően sorra jelenhettek meg művei.

Petőfi Irodalmi Múzeum, MELHARDT Gergő: <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/derytibor#eletrajz> (2022. november 30.)

Dimitrov, Georgij (1882–1949)

Bolgár kommunista politikus. A Kommunista Internacionálé vezetője. 1946-tól Bulgária miniszterelnöke, majd 1948-tól a Bolgár Kommunista Párt főtitkára is.

Dixon, John Pierson (1904–1965)

Brit diplomata és író. Csehszlovákiában és Franciaországban is dolgozott nagykövetségként. 1954 és 1960 között hazája állandó ENSZ képviselője volt.

Dobi István (1898–1968)

Parasztpárti, kommunista társutas politikus. 1948 és 1949 között miniszterelnök. 1949 és 1952 között a Minisztertanács elnöke. Ezt követően a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának Elnöke.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/d-750BB/dobi-istvan-75227/> (2022. november 30.)

Duclos, Jacques (1896–1975)

Francia kommunista politikus. Az I. világháború után két esztendővel lépett be a Francia Kommunista Pártba (a továbbiakban: FKP), ahol hamarosan meghatározó szereplővé vált. 1926-ban már az FKP Központi Bizottságának tagja. A Molotov–Ribbentrop-paktum megkötése után a francia kormány betiltotta az FKP működését. Duclos bujdosott, miközben az FKP vezetője, Maurice Thorez a Szovjetunióba menekült. Gyakorlatilag Duclos maradt az FKP franciaországi vezetője. Elmondható róla, hogy minden körülmények között követte Sztálin utasításait. Miután Franciaországot elfoglalták a nácik, megpróbálta a Molotov–Ribbentrop-paktumot arra használni,

hogy az FKP és a szervezet újságja ismét legálisan működhesen Franciaországban. Ezt nem sikerült elérnie. A Szovjetunió megtámadása után ismét változott a kommunista politika széljárása. 1942 májusában részvételével és szervezésével megalakították a náci megszállásnak ellenálló Nemzeti Frontot. Segített létrehozni az FKP-hoz tartozó partizáncsoportot is. A 2. világháború után a győztes szovjet kommunisták igyekeztek véget vetni a népfrontpolitika különös virágzásának. A CPUSA vezetője, Browder lett az egyik célpont, aki úgy látta, hogy lehetséges a polgári pártokkal a folyamatos együttműködés a háború után is. Duclos egy „levelet” publikált a kérdésben, feltehetőleg előzőleg Moszkvában fogalmazták meg a neki tulajdonított gondolatokat, és azokat csak lefordították franciára. Végeredményben ez Browder kommunista karrierjének a végét jelentette, de ebből is látható, hogy Duclos a Kreml nyugati kommunistákkal foglalkozó politikájának lényeges láncszeme volt. Így nem is lehet csodálkozni azon, hogy miután Maurice Thorez agyvérzést kapott és Moszkvában ápolták, átvette az FKP de facto vezetését is, miközben Thorez a pártelnöki posztot töltötte be.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/FRduclos.htm> (2022. november 6.) <https://spartacus-educational.com/FRthorez.htm> (2022. november 6.)

Dudás József (1912–1957)

Lakatos, az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik vezető személyisége. Erdélyben született, munkáscsaládban. A két világháború között már belépett a Romániában is megszervezett Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetségébe. Négy középiskolai évfolyamot végzett, majd magánúton leérettségizett. A bukaresti egyetemen elektrogépész-mérnök oklevelet szerzett. 1932-ben belépett a Román Kommunista Pártba. Illegális politikai tevékenység miatt 1934-ben letartóztatták és 9 és fél év börtönbüntetésre ítélték. 1939-ben szabadult. Magyarországon résztvevője és az egyik szervezője az antifasiszta, németellenes ellenállásnak. Horthy Miklós kormányzó egyik megbízottja a szovjetekkel 1944-ben folytatott tárgyalások során. A 2. világháború után a kisgazdapárt tagja lett. 1946-ban Kovács Béla ügyével kapcsolatban letartóztatták. 1948-ban szabadult, de ismét letartóztatták és Recskre internálták. Ott tartották fogva egészen 1954-ig. Ezt követően az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörése előtt a hűtőgépgyárban dolgozott szerelő lakatosként. Az 1956. október 28-án megalakított Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmányt elnöke lett. Még aznap egy 25 pontos felhívást állított össze. 1956. október 30-án az elfoglalt *Szabad Nép*-székházban rendezkedett be. Saját újságot adott ki *Magyar Függetlenség* néven. Nem ismerte el a Nagy Imre-kormányt, követelte a szabad választásokat. Radikális nézetei miatt

saját szervezetében is komoly viták keletkeztek, és fokozatosan marginalizálódott. 1956. november végén letartóztatták, majd 1957 januárjában kivégezték.

Dudás József pere. Hadtörténelmi Levéltár Budapesti Katonai Bíróság 00115/1956.

Dulles, John Foster (1888–1959)

Amerikai republikánus politikus, külügyminiszter. Édesapja presbiteriánus lelkész-ként szolgált. A Princeton, a Georgetown és a Sorbonne egyetemek hallgatója volt. Egy New York-i ügyvédi irodában dolgozott és a nemzetközi joggal kezdett el foglalkozni. 1918-ban Woodrow Wilson elnök kinevezte a versailles-i békekonferencia amerikai küldöttségének jogtanácsosává. A 2. világháború idején segített elkészíteni az ENSZ alapokmányát. 1949-től 1950-ig szenátorként politizált. 1953 és 1959 között az Egyesült Államok külügyminisztere.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/John-Foster-Dulles> (2022. november 30.)

Dutt, Rajani Palme (1896–1974)

Brit kommunista ideológus, a brit és nemzetközi munkásmozgalom alakja, történész és publicista. 1896. június 19-én született Cambridge-ben, egy indiai fizikus fiaként, az anyja egy svéd nő volt, aki rokonságban állt Olaf Palme politikussal és diplomatával. 1916-tól a hadseregben szolgált, de börtönbe került háborúellenes megnyilvánulásai miatt. Dutt az oxfordi egyetemen tanult, de 1917-ben, mivel az orosz forradalmat támogató gyűlést szervezett, kizárták, ő később mégis letette az egyetemi vizsgákat mint speciális nem beiratkozott hallgató. Évfolyamelsőként végzett. 1914 és 1920 között Dutt a Független Munkáspárt tagja volt. 1920-ban alapító tagja a Brit Kommunista Pártnak. 1922-ben beválasztották a Központi Bizottságba, 1943-tól tagja a Politikai Bizottságnak. 1943 és 1961 között Dutt alelnöke volt a kommunista párt Végrehajtó Bizottságának, valamint 1951 és 65 között a párt elnökhelyettese is volt. 1921-ben elkezdte szerkeszteni a *Labour Monthly* folyóiratot. 1922 és 24 között a párt hetilapját szerkesztette, majd 1936 és 38 között a *Daily Worker* következett. A lapokat többek között arra használta, hogy támogassa Sztálin nagy tisztogatási akcióit. A Komintern VII. kongresszusán 1935-ben jelölték a szervezet végrehajtó testületébe is. Dutt több kommunista könyv és röpirat elméleti szerzője. Írásai közül többet oroszra is lefordítottak. 1962-ben díszdoktori címet kapott történelemből a moszkvai egyetemen. Végig lojális maradt a Szovjetunióhoz és Sztálinhoz, az 1956-os magyar forradalom idején is, sőt 1968-ban is támogatta a szovjet hadsereg intervencióját Csehszlovákiában, mindezt a párttársaival szemben is. 1974-ben halt meg.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/CRIdutt.htm> (2022. november 4.) The Great Soviet Encyclopedia 1979. <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Rajani+Palme+Dutt>

Eaten, Cyrus Stephen (1883–1979)

Amerikai és kanadai filantróp iparmágnás. John D. Rockefeller rábeszélésére adta fel diákkorának álmait egy minisztériumi karierről. Helyette inkább üzletember lett. 1907-ben erőműveket épített Kanada nyugati részén. Később bankokban, közművekben és az acéliparban voltak befektetései az Egyesült Államokban. 1930-ban több tulajdonában lévő acélipari vállalatot egyesített az újonnan alapított Republic Steel Corporation nevű vállalkozásába, amely az Egyesült Államok harmadik legnagyobb acélipari vállalata lett. Csakhogy a harmincas évek gazdasági világválságában majdnem mindent elvesztett. Újra kellett kezdenie szinte mindent. Vasúttársaságokba és értékpapírokba fektetett be, és sikerült ismét felépítenie saját pénzügyi birodalmát. Az 1950-es 1960-as években a nukleáris leszerelést szorgalmazta és felszólalt az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti kapcsolatok javításáért is.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Cyrus-S-Eaton> (2022. november 11.)

Eden, Anthony Robert (1897–1977)

Brit konzervatív párti politikus, három alkalommal külügyminiszter, 1955 és 1957 között miniszterelnök.

Eisenhower, Dwight David (1890–1969)

Amerikai tábornok és republikánus politikus. 1953 és 1961 között az Amerikai Egyesült Államok 34. elnöke.

Elbrick, Charles Burke (1908–1983)

Az Amerikai Egyesült Államok portugál, jugoszláv, brazil nagykövete.

Eörsi István (1931–2005)

Író, költő, műfordító, publicista. Már gimnazistakorában érdekelte a marxizmus, eljutott egészen a sztálinizmusig, miközben nem lépett be a kommunista pártba. 1953-ban magyartanári diplomát szerzett, és egy ideig a *Szabad Ifjúság* című lap munkatársa volt. Kiábrándulva a kommunista diktatúrából Nagy Imre hívévé vált. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt újságíróként tevékenykedett. Egyrészt a Szabad Kossuth Rádió, másrészt az *Igazság* című lap munkatársa volt. 1956. november 4-e után az *Élünk* egyik szerkesztője, az Írószövetség és a Nagy-budapesti

Központi Munkástanács összekötője. 1956 decemberében letartóztatták és másodfokon nyolc év börtönbüntetésre ítélték. 1960-ban szabadult. 1965-ben az *Élet és Irodalom* munkatársa. 1977 és 1982 között a kaposvári Csiky Gergely Színház dramaturgja. Ellenzéki tevékenysége miatt távoznia kellett a színházról. A rendszerváltozás évében vették csak vissza. Közben az SZDSZ Országos Tanácsának a tagja lett.

Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.niif.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/biograf/eorsi.htm> (2022. november 20.)

Fabregat, Enrique Rodríguez (1895–1976)

Uruguayi tanár, író, újságíró, politikus. Az ENSZ magyar ügyet vizsgáló ötös bizottságának tagja.

Fairclough, Ellen (1905–2004)

Kanadai konzervatív politikus. Kanada első női szövetségi minisztere. 1957 és 1958 között Kanada külügyminisztere. 1958-tól az Állampolgársági és Bevándorlási Minisztérium vezetője volt.

The Canadian Encyclopedia: <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/ellen-fairclough> (2022. november 30.)

Falber, Reuben (1914–2006)

Brit kommunista politikai aktivista. Lengyel zsidó emigráns szülők gyermekeként született, akik piaci kereskedésből tartották el magukat. Miután 14 évesen befejezte iskolai tanulmányait, fodrásznak tanult, hogy a családi nyomásnak engedelmessé válva megtanulja, hogyan kell üzletet „csinálni”. 1941-ben behívták a Királyi Hadsereg Orvosi Alakulatához, de hat héttel később a rossz látása miatt elbocsátották. Már 1937-ben csatlakozott a kommunista párthoz, ahol 1941-ben teljes állású pártalkalmazott lett, először az észak londoni Hendonban dolgozott, aztán Yorkshire kulcsfontosságú ipari területén tevékenykedett. Falber 1965-ig középszintű vezető maradt, amikor 1965-ben beválasztották a Végrehajtó Bizottságba. 1968 januárjában akkor lett a párt helyettes főtitkára, amikor Alexander Dubcek átvette a Csehszlovák Kommunista Párt vezetését. John Gollan pártfőtitkár éppen nyaralt, amikor megindult a Szovjetunió és szövetségeseinek inváziója 1968 augusztusában Csehszlovákia ellen. Falber összehívta az elérhető Végrehajtó Bizottsági tagokat és vezetésével elítélték a szovjet beavatkozást. Miközben éppen ő kezelte azokat az összegeket, amelyeket a szovjet támogatás biztosított a számukra. Szerepe a Kommunista Párt pénzügyeinek és a szovjetektől érkező készpénz kezelésében még a párttagok között sem volt köztudott.

GOLDMANN, Leonard: Reuben Falber. *The Guardian*, 2006. június 6. <http://www.guardian.co.uk/news/2006/jun/06/obituaries.readersobituaries1> (2012. július 22.)

Továbbá Reuben Falber. Key figure in British Communism, *The Independent*, 2006. május 31. <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/reuben-falber-480404.html> (2012. július 22.)

Farkas Mihály (1904–1965)

Kommunista politikus. Kezdetben Kassán és Prágában végzett kommunista pártmunkát. A spanyol polgárháború után a Szovjetunióba ment. 1944-ben Magyarországon folytatta politikai tevékenységét. 1945-től az MKP KV, PB és a titkárság tagja. 1948 és 1953 között honvédelmi miniszter. A Rajk-per miatt már az 1956-os forradalom és szabadságharc előtt letartóztatták, a forradalmat követően elítélték. 1961-ben amnesztiával szabadult.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-as-mihaly-75529/> (2022. október 14.)

Farquhar, Ronald „Ronnie” (1923–2011)

Skót tudósító. A skót származású fiatalember 1952-ben lett a *Reuters* riportere. Ezt megelőzően a brit páncélosoknál szolgált a 2. világháborúban. Súlyos arcsérülésekkel, égésekkel, de túlélte, amikor tankját Tunéziában kilőtték a németek. Ezek az égési sérülések alapvetően meghatározták karrierjét, akkor is amikor a sebesülését követően hat évvel csatlakozott a *Reuters*hez. Mivel az őt kezelő orvos megtiltotta, hogy erős napfénynek tegye ki a megégett arcborét, ezért egy trópusi munkavégzési helyszín szóba sem jöhetett. Mivel jól beszélte a német nyelvet, először Frankfurtba küldték, majd szerkesztőasszisztensnek nevezték ki a *Reuters* prágai irodájába. Itt ismerte meg későbbi feleségét, egy cseh származású nőt, akit csak 1960-ban tudott feleségül venni, mert a csehszlovák hatóságok csak ekkor engedélyezték a házasságukat. Az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörésekor Varsóból vezetett Budapestre, majd a helyszínről küldte tudósításait. 1957 januárjáig maradt a magyar fővárosban. Budapestet követően dolgozott Pekingben, Belgrádban, majd Bonnban, Genfben és Bécsben is.

EVANS, Roberts: Reuters Cold War reporter Ronald Farquhar dies. *Reuters*, 2011. április 19. <https://www.reuters.com/article/uk-reuters-farquhar-idUKTRE7315-G120110419> (2022. november 30.)

Fast, Howard (1914–2003)

Író publicista, forgatókönyvíró. Édesapja egyszerű gyári munkás volt. Nagy szegénységben nevelkedett, mindez hatással volt gondolkodásmódjára is. A középiskolából 18 évesen távolították el, amikor első regényét (*Two Villages*) kiadták. Fastnek erős baloldali nézőpontja volt, és ez több regényében is fellelhető. 1943-ban Fast belépett

a CPUSA-ba és a marxista meggyőződése megmutatkozik azokban a regényekben is, amelyeket ebben az időszakban írt meg. *Freedom Road* (1944), *The American* (1946). 1950-ben beidéztek az Amerikaelenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság elé. Itt viszszautasította, hogy megnevezze a párt általa ismert tagjait. Ezért a bizottság három hónap börtönre ítélte. Fast kéziratai feketelistára kerültek, de miután megalapította a Blue Heron kiadót, folytatta a baloldali nézeteit propagáló könyvek írását és terjesztését. Ezek között található az egyik leghíresebb regénye a *Spartacus* (1951). Fast munkát vállalt a *Daily Worker* stábjában is. Az író lojális követője volt a Kommunista Pártnak 1956-ig. Két oka volt a kilépésének, egyrészt Hruscsov titkos, Sztálin bűneit leleplező beszéde az SZKP XX. kongresszusán, illetve az 1956-os magyar forradalom SZU általi leverése. Később Dalton Trumble forgatókönyvet írt a *Spartacus* című munkájából. A könyv alapján Stanley Kubrick rendezett filmet, amely 4 Oscar-díjat is nyert. Fast maga is Hollywoodba ment, ahol számos forgatókönyvet írt, sőt folytatta a politikai jellegű regények írását, és jelentős sikereket ért el.

SIMKIN, John, *Spartacus Educational*: <https://spartacus-educational.com/USAFast.htm> (2022. november 3.)

Figl, Leopold (1902–1965)

Osztrák néppárti politikus, kancellár, külügyminiszter.

Foote, Timothy Gilson (1927–2016)

Amerikai riporter, lapszerkesztő, író. Londonban született, még kisgyermek volt, amikor a szülei átköltöztek az Egyesült Államokba. A Harvardon szerzett diplomát 1949-ben majd a *Life* magazin riportere lett. 1954-től a *Life* párizsi tudósítója. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc idején Budapestre küldte a *Life*. Munka közben megsebesült. Ezenkívül küldött tudósításokat az algériai szabadságharcról, a szuezi krízisről, Hruscsov jugoszláviai útjáról. Izraelben is dolgozott a *Life* magazinnak és a *Vineyard Gazette*-nek. Miután visszatért az Egyesült Államokba, a *Life* magazin szerkesztője lett, majd könyvkritikákat írt a *Time* magazin számára. 1982-ben a *Time* főszerkesztőjeként nyugdíjazták. A *Life* és a *Smithsonian* magazinok vezető szerkesztője is volt. Ezenkívül több kötetet írt és szerkesztett.

MERAS, Phyllis: Timothy Foote, Foreign Correspondent for Time-Life, Dies at 89. *Vineyard Gazette*, 2016. január 20. <https://vineyardgazette.com/obituaries/2016/01/20/timothy-foote-foreign-correspondent-time-life-dies-89> (2022. november 30.)

Foster, William Zebulon (1881–1961)

Amerikai kommunista politikus. 1881. február 25-én született Tauntonban, Massachusettsben. A családja később Philadelphiába költözött, ahol Foster arra kényszerült,

hogy elhagyja az iskolát, és munkát keressen. Különböző és változatos bér munkákból tartotta fent magát. 1901-ben belépett a Szocialista Pártba, majd nyolc évvel később a Világ Ipari Munkásainak a szervezetébe (IWW). Valamint részese volt a szabad beszéd kampánynak is. Foster fokozatosan a szervezet egyik vezetője lett, és 1911-ben az IWW-t képviselte a Budapesten tartott Nemzetközi Szakszervezeti Konferencián. Amikor visszatért, kinyilvánította, hogy fel kell oszlatni a szervezetet és tagjainak be kellene lépnie az Amerikai Szakszervezetek Szövetségébe (AFL), hogy elfoglalják azt. Amikor tervét elutasították, kilépett a szervezetről. Foster a CPUSA alapító tagja, a párt színeiben háromszor indult az elnökválasztáson (1924, 1928, 1932). 1932-ben szívrohamot kapott, és ezért Earl Browder vette át párvezetést. 1945-ben a párt elnökének választották meg. 1956-ban lojális volt a Szovjetunió vezetéséhez, és visszautasította, hogy támadja a szovjet típusú kommunizmust. A szovjet hadsereg a magyar forradalommal szembeni agresszióját nem kritizálta. 1961. szeptember 1-én halt meg Moszkvában.

Lásd bővebben SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/USAfosterW.htm> (2022. november 6.)

Frankel, Max (1930–)

Pulitzer-díjas amerikai újságíró. Németországban született; mindössze kilencéves volt, amikor édesanyjával zsidó származásuk miatt menekülni kényszerültek. New Yorkban telepedtek le, ahol rokonaik is éltek. Frankel édesapja azonban megjárta a szovjet Gulagot is, ő csak a 2. világháború után tudott csatlakozni a családjához. Már a New York-i Columbia egyetem hallgatójaként is újságírással foglalkozott és részmunkaidőben a *The New York Times* munkatársa lett, majd miután befejezte tanulmányait, az újság teljes állású riportereként foglalkoztatták. Tudósítói munkája során dolgozott Bécsben, Moszkvában és Kubában is. A hatvanas évek végétől vezette a lap washingtoni irodáját, majd a hetvenes években visszatért New Yorkba és a lap vasárnapi magazinját szerkesztette. Végül 1986-tól a lap vezető szerkesztőjeként tevékenykedett egészen 1994-ig. 1995 és 2000 között a *Time* magazinba írt cikkeket.

The New York Public Library Archives&Manuscripts: <https://archives.nypl.org/mss/17798> (2022. november 29.)

Friell, James „Gabriel” (1912–1997)

Glasgow-ban született egy színész fiaként. Miután 14 évesen otthagyta az iskolát, egy ügyvédi irodában kezdett el dolgozni és karikaturistának képezte át magát, rajzait a *Glasgow Evening Times* publikálta. Friell 1930-ban a glasgow-i művészeti iskolában kereskedelmi célú művészetet tanult, majd a Kodak reklámozstályán dolgozott

Londonban. Belépett a Brit Kommunista Pártba, majd 1936 februárjában Gabriel művésznéven politikai karikaturistaként csatlakozott a *Daily Worker*hez. A 2. világháború alatt a tűzészernél szolgált, de mint felforgató megfigyelés alatt tartották. 1944-ben létrehozta a *The Soldier* című lapot, amelyben karikaturistaként, művészeti szerkesztőként, és tördelőként is dolgozott. A háború után visszatért a *Daily Worker*hez. Az SZKP XX. kongresszusa után Friell azt szerette volna, ha a lap szerepet vállal a sztálinizmus elítélésében, illetve amellett érvelt, hogy a lapnak az amerikai *Daily Worker*hez kellene közelednie, tehát az olvasói leveleket véleményről függetlenül közölniük kellene. Hruscsov Sztálint elítélő beszédével kapcsolatban egy olyan rajzot közölt, ahol Hruscsov beszédét két aggódó embert hallgatta, mögöttük két homályos, emberségnek, és igazságnak felcímkezett figura állt. És a rajzhoz a következő szöveg kapcsolódott: „*Bármilyen útra is lépünk, nem hagyhatjuk őket hátra*”. Több támadó olvasói levelet kapott a karikatúra. Az 1956-os magyar forradalom szovjetek általi eltiprását támogató Campbellt elítélte Friell. Amikor a főszerkesztő nem engedte megjelenni Friell karikatúráját a magyar forradalommal kapcsolatban, a művész elhagyta a lapot. Friell 1957-ben az *Evening Standard* alkalmazta mint politikai karikaturistát. Öt évig maradt itt, aztán szabadúszóként dolgozott tovább. 1972 és 1988 között a *New Civil Engineer* című lapnál is munkát vállalt.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/ARTfriell.htm> (2022. november 18.)

Fry, Leslie Alfred Charles (1908–1976)

Brit diplomata. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Nagy-Britannia budapesti követe.

Fryer, Peter (1927–2006)

Marxista újságíró, író. Egy hulli tengerészmester fiaként született 1927-ben. 1938-ban ösztöndíjat nyert a Hymers Kollégiumba. Kezdetben politikai érdeklődése az anarchista eszmeáramlathoz sodorta. 1942-ben tagja lett a Kommunista Ifjúságmozgalmak Szövetségének. 1945-ben belépett a BKP-ba. A *Yorkshire Post*-nál kezdett el dolgozni, de kommunista irányultsága miatt 1947-től a *Daily Worker* szerkesztőségében folytatta újságírói karrierjét. 1949-ben kiküldött tudósítónak Budapesten figyelte a Rajk–Brankov-per eseményeit. 1956 októberében a forradalmi Magyarországról küldte jelentéseit. Összekülönbözött mind a *Daily Worker*, mind a párt vezetőivel, mert nem volt hajlandó ellenforradalomként tudósítani a látottakról. 1956-ban *Hungarian Tragedy* címmel könyvet írt a magyar forradalomról. A BKP vezetősége kizárta a pártból. Később a trockista irányultságú Gerry Healey vezette csoporthoz társult. Ennek köszönhetően szerkeszthette a *Newsletter* hetilapot is. Miután összekülönbözött Healeyvel és otthagya a lapot,

könyvírással kezdett foglalkozni. Halála előtt pár nappal értesült arról, hogy Magyarországon kitüntették a Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével.

BROTHERSTONE, Terry Peter, Fryer Communist journalist who told the truth about Hungary 1956. *The Guardian*, 2006. november 3. <https://www.theguardian.com/media/2006/nov/03/pressandpublishing.guardianobituaries> (2023. április 3.) Idézi: RÁCZ, 2016. 260.

Gaitskell, Hugh Todd Naylor (1906–1963)

Brit munkáspárti politikus. A 2. világháború kitöréséig a londoni egyetemen tanított közgazdaságtant. A háború idején a Hadigazdasági Minisztériumban dolgozott. 1945-ben bevásárolták a brit alsóházba. 1950-ben a Gazdasági Minisztériumot vezette, ugyanebben az évben pénzügyminiszterré nevezték ki. 1955-től a Munkáspárt vezetőjévé választották.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Hugh-Gaitskell> (2022. november 25.)

Gallacher, William (1981–1965)

Skót kommunista politikus, brit alsóházi képviselő. 1881-ben született a skóciai Paisleyben. Miután befejezte tanulmányait a helyi iskolában, sárgarézkészítőként dolgozott tovább. Gallacher a Független Munkáspárt tagja volt, mielőtt belépett volna a Szociáldemokrata Szövetségbe, ahol közeli barátságba került John Macleannel és John Ross Campbellel. Később a Brit Szocialista Párt tagja lett. 1920. április 20-án ott volt és részt vett a BKP megalapításában. Gallacher ellenezte a kapcsolatot a Munkáspárttal, habár később, miután találkozott Leninnel Moszkvában, megváltoztatta ezt a nézetét. Erről úgy vallott, hogy a Moszkvából való visszatérése előtt Lenin három kérdést tett fel neki: „Beismered, hogy rosszul ítélted meg a parlamenttel és a Munkáspárttal való együttműködés kérdését? Csatlakozni fogsz a Kommunista Párthoz amikor visszatérsz? Meg fogsz tenni mindent, hogy meggyőzd a skót elvtársaidat, hogy csatlakozzanak a párthoz? Mindhárom kérdésre igennel feleltem.” 1935-ben a választásokon parlamenti képviselő lett. A Hitlerrel szembeni kezdeti angol álláspontot Németország megbékítésével kapcsolatban ellenezte, viszont a háború kitörésekor egyetértett Pollittal, aki üdvözölte a Németország elleni hadüzenetet. Ezt végig támogatta Duttal szemben is, amikor a Politikai Bizottságban a Dutt által beterjesztett szovjet álláspontnak megfelelő indítványt ellenezte. Mivel két gyermekét hamar elvesztette, örökbe fogadta bátyja két fiát, de mindkettő meghalt a 2. világháború alatt, frontszolgálaton. 1945-ben a választásokon Phil Piratinnal, egy másik brit kommunistával együtt kerültek be a parlamentbe. Gallacher szembenállása a hidegháborúval és a NATO-val szemben a háború utáni Angliában népszerűtlenséget hozott számára. Az 1950-es választásokon nem került be a képviselőházba. 1956 és

1963 között a Brit Kommunista Párt elnöke volt. 1965. augusztus 12-én halt meg.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/TUgallacher.htm> (2022. november 3.)

Gates, John (1913–1992)

Amerikai kommunista politikus, újságíró. Lengyel zsidó család sarjaként született 1913-ban New Yorkban. Eredeti neve Solomon Regenstrief volt, amelyet később változtatott meg. 1930-ban a városi kollégiumba iratkozott be, és itt még diákként ismerkedett meg Karl Marx íásaival, ezután csatlakozott a Kommunisták Ifjúsági Szövetségéhez (a továbbiakban: YCL). 1932-ben elhagyta a kollégiumot, és az YCL elküldte őt Ohióba, hogy a munkanélkülieket képviselje. A spanyol polgárháború kitörésekor John Gates csatlakozott az Abraham Lincoln-zászlóaljhoz. Amikor hazatért az USA-ba, kinevezték az YCL élére. A 2. világháború után, 1947-től a *Daily Worker* napilap főszerkesztője lett. 1949-ben más CPUSA-vezetőkkel együtt perbe fogták a Smith-törvény megsértése miatt, és börtönbüntetésre ítélték. 1958-ban kilépett az Amerikai Kommunista Pártból. Azt állította, hogy a párt megszűnt hathatós ereje lenni a demokráciának, a békének és a szocializmusnak az USA-ban.

Lásd részletesebben: GATES, John: *The story of an American Communist*. New York, Thomas Nelson & Sons, 1958. Illetve SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/SPgates.htm> (2022. november 03.)

Gáli József (1930–1981)

Költő, drámaíró, műfordító. Családját elpusztították Auschwitzban. A Színház- és Filmművészeti Főiskolán dramaturgiát tanult. Az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakának aktív résztvevője. A Tóth Ilona-perben I. fokon egy év börtönre ítélték izgatásért. II. fokon már a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetéséért halálos ítéletet szabtak ki rá. Feltehetően a Nemzetközi Írószövetség és a nyugati értelmiség tiltakozásának köszönhetően kegyelemet kapott. 1960-ban amnesztiával szabadult. Műfordításokból tartotta fent magát.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/gali-jozsef-7584E/> (2022. november 30.) Illetve BFL XXV.4.a. Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 164/I. 461–463. doboz.

Gerő Ernő (1898–1980)

Kommunista politikus. 1916-tól az Orvostudományi Egyetem hallgatója, de nem fejezte be tanulmányait. 1918-ban belépett a KMP-be. A tanácsköztársaság idején a Kommunista Ifjúságmozgások Szövetségében tevékenykedett. A tanácsköztársaság

bukása után Bécsben folytatta az illegális kommunista szervezkedést. 1922-ben hazatért, hogy irányítsa a magyarországi kommunistákat, de letartóztatták és 1923-ban elítélték. 1924-ben átadták a Szovjetuniónak. A Kommunista Internacionálé Vezető Bizottságában folytatta a politizálást. Fontos tagja volt a magyar kommunista emigrációnak. 1944 végén társaival megalakították az MKP Központi Vezetőségét. 1945 májusától az ideiglenes kormány kereskedelmi és közlekedésügyi minisztere, majd 1945 novembere – a választások – után közlekedési miniszter. 1948 végétől 1953 nyaráig az MDP KV főtitkárhelyettese. 1948 decemberében pénzügyminiszter. 1953-tól az MDP PB tagja. 1956 júliusától az MDP KV főtitkára. Az 1956-os forradalom és szabadságharc elején mindent megtett azért, hogy a szovjet csapatok segítségével elfojtsák a felkelést. 1956. október 25-én elvesztette főtitkári posztját, majd négy nappal később Moszkvába szállították. 1960-ban térhetett haza Magyarországra.

A volt 1956-os Intézet jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/gero.htm> (2022. december 10.)

Gerson, Simon W. (1909–2004)

Amerikai kommunista újságíró, kommunista politikus. Szülei kezdetben az Amerikai Szocialista Párt tagjai voltak, édesanyja később belépett az Amerika Munkáspártba. A húszas években New Yorkban járt középiskolába. A harmincas években a *Daily Worker* New York-i városháza tudósítójaként dolgozott. 1941-ben segítette Pete Cacchione kommunista jelölt kampányát, akit végül beválasztottak New York Városi Tanácsába. Ezt követően is szorosan együttműködött Cacchione-val. A 2. világháborúban gyalogosként szolgált a csendes-óceáni hadszíntéren. Az 50-es években a *Daily Worker* ügyvezető szerkesztőjeként dolgozott, a 60-as években ugyanezt a pozíciót töltötte be a *Daily World*-nél. 1976-ban a CPUSA-főtitkár, Gus Hall elnökjelölti kampányát irányította, és hosszú éveken keresztül a CPUSA Politikai Akcióbizottságának elnöke volt.

FISHMAN Joelle: Si, Gerson, 95, journalist and electoral expert. *People's World*, 2005. január 28. <https://www.peoplesworld.org/article/si-gerson-95-journalist-and-electoral-expert/> (2022. november 15.)

Gibbons, John (1905–1985?)

Brit kommunista újságíró. Kezdetben Írországbán élt, ahol feltehetően az IRA tagja is volt, de az 1920-as évektől a BKP-ban tevékenykedett mint az antimilitarista osztály vezetője. 1930-tól John Ross néven a Nemzetközi Lenin Intézet hallgatója. 1933-tól formálisan is letelepedett a Szovjetunióban, Moszkvában a Kominternben, majd egy idegen nyelvű kiadónál dolgozott. 1938-tól a Moszkvai Rádió angol részlegét vezette.

A 2. világháború idején a *Daily Worker* moszkvai tudósítója. A háború után Romániából és Jugoszláviából küldte írásait a lapjának. Prágában már a BKP képviselőjeként a *World Marxist Review*-nál dolgozott.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/19/john-gibbons/> (2022. november 17.)

Gimes Miklós (1917–1958)

Újságíró, politikus. Szegeden orvosnak tanult, de végül nem fejezte be a tanulmányait. 1942-ben már kapcsolatba került az illegális kommunista párttal. 1944-ben megszökött a munkaszolgálatból, majd a jugoszláv partizánokhoz menekült. A háború után Budapestre ment, előbb egy ifjúsági lapnál, aztán a *Szabad Népnél* dolgozott. Az általa is megtapasztalt kommunista visszaélések és törvénytörő perek elfordították a Rákosi-rendszerrel. 1953-tól Nagy Imre miniszterelnök híve lett. 1954-ben nyugati tudósítóként dolgozott, majd a *Magyar Nemzet*-nél folytatta újságírói munkáját. 1955 májusában a Lapkiadó követelte Rajk László rehabilitálását és a per kiagyalóinak felelősségre vonását. Ezért kizárták a pártból, bár 1956-ban visszavették, már antisztálinistának vallotta magát és elutasította az egypártrendszert. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Kende Péterrel közösen *Magyar Szabadság* címmel lapot adtak ki. Elutasította a Kádár-kormányt. Illegális lapot alapított és ellenállási mozgalmat szervezett. A szovjetek 1956 decemberében letartóztatták. A Nagy Imre és társai perében halálra ítélték és 1958. június 16-án kivégezték.

RÉVÉSZ Sándor: Egyetlen élet. Gimes Miklós története. Budapest, MÚOSZ, 1999.

Gollan, John (1911–1977)

Brit kommunista politikus. 1911-ben született Edinburghban szocialista szülők gyermekeként, kora ifjúságától kezdve részt vett a városi kommunista és szocialista akciókban. Az első politikai tevékenysége során röplapokat szórt az 1926-os általános sztrájk idején. 1927-ben lépett be a Kommunisták Ifjúsági Szövetségébe (Young Communist League, a továbbiakban: YCL), valamint a Kommunista Pártba. 1932-ben szerkesztője lett az YCL lapjának, *Challenge*-nek és 1935-ben főtítkára is lett a szervezetnek. 1936-ban „Ifjúság a brit iparban” címmel megjelent könyvét a legjobb kiadványnak választotta a Baloldali Könyvklub. Gollan 1939-től a Kommunista Párt titkára lett az észak-kelet angliai kerületben, majd 1941-től Skóciában, amely időszak alatt megírta az 1945-ben megjelent „Skóciai kilátás” – „Scottish Prospect” című művét. 1947-ben kinevezték a párt főtítkárhelyettesének. 1949 és 1954 között betöltötte a párt napilapjának, a *Daily Worker*-nek a segédszerkesztői posztját. Országos pártszervezőként dolgozott 1954-ben. 1956-tól 1976-ig a BKP főtítkára volt. Gollan élete szorosan összekapcsolódott a *Szocializmus Brit Útja* című program megalko-

tásával. Elnökölte a program előkészítő bizottságát 1952-ben és 1958-ban, illetve 1968-ban is. 1976-ban pedig ugyanennek a bizottságnak titkára volt. Az eközben végzett munkája miatt komoly kritikákat kapott a szocialista országoktól. Gollant évekkel később, a BKP nyolcvanas években folyó vitái során is revizionistának bélyegezték.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/19/john-gollan/> (2022. november 18.)

Gomulka, Władysław (1905–1982)

Lengyel kommunista politikus, Lengyel Munkáspárt KB, majd a Lengyel Egyesült Munkáspárt KB főtitkára. A pártból történt kizárását és bebörtönzését követően 1956 októberében a magyar forradalom és szabadságharc kitörése előtt tért vissza a hatalomba.

Gönczi Ferenc (1931–1957)

Gépkocsivezető, motorszerelő. Kezdetben géplakatosnak tanult. 1949 és 1954 között az MDP tagja volt. Sztálinvárosban a *Vasmű* című lap szerkesztőbizottságának a tagja, később a *Fejér Megyei Néplap* munkatársa. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején az Önkéntes Mentőszolgálatnál tevékenykedett. Itt ismerkedett össze Tóth Ilonával is. A forradalom alatt időközönként vidékre ment gépkocsival élelmet szerezni. 1956. november 4-én, egy élelmiszer-beszerző útja során, Szombathelyen tartóztatták le, de pár napon belül elengedték. Visszatért Budapestre és a Domokos utcai kórházban segítette a röpcédulák és az *Élünk* című illegális kiadvány gyártását és terjesztését. Letartóztatták, izgatással és azzal vádolták, hogy Tóth Ilonával és Gyöngyösi Miklóssal közösen megölték egy Kollár István nevű férfit azért, mert államvédelmi beosztottnak hitték. Ezért halálra ítélték és 1957 júniusában kivégezték.

Infostart, Arcok 1956-ból – Gönczi Ferenc. <https://infostart.hu/belfold/2016/10/21/arcok-56-bol---gonczi-ferenc> (2022. november 30.)

Görög István (1938–)

1956 szeptemberében a miskolci nehézipari műszaki egyetem hallgatója. Egyetemistaként vett részt az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeiben. 1956. december 1-én Ausztriába menekült. 1957 januárjában az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. Egy hónappal később már a kaliforniai Berkeley Egyetemen tanult. 1962-ben MSc-diplomát szerzett, majd két évvel később megvédte elektromérnöki disszertációját, és PhD-oklevelet kapott. 1964-től 1991-ig a David Sarnoff Kutatóközpont munkatársa. 1980-tól ugyanitt egy kutatórészleg laboratóriumának igazga-

tója. 1992-től 2006-ig a francia Thomson cég lancasteri laboratóriumának vezérigazgatója. Számos európai és ázsiai szabadalmat szerzett találmányaival.

RÁCZ János: *Magyarországról jöttünk, mesterségünk címere: életrevalóak*. Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2017.

Graves, Robert (1895–1985)

Angol költő, író, műfordító.

Gross, Ernest (1906–1999)

Ügyvéd. Dolgozott az USA külügyminisztériumában és az ENSZ-ben is. Védte az Amerikaelenes Bizottságra beidézett, Ralp J. Bunce színes bőrű, amerikai politológust, akit béke Nobel-díjjal tüntettek ki az palesztin–izraeli konfliktusban kifejtett munkájáért. Megakadályozta, hogy Hammarskjöldöt is beidézzék a Povl Bang-Jensen ügyét vizsgáló bizottsághoz, később Hammarskjöld jogi tanácsadója is lett.

Gyöngyösi Miklós (1929–1957)

Vízvezetékyszerelő. Szegeden nőtt föl, nevelőanyjánál. 1946-ban az aszódi javítóintézetbe került. Két évvel később megszökött, s bár elfogták, a bíróság úgy döntött, hogy hatályon kívül helyezi a javító nevelését. 1952-ben ismét összeakadt a szocialista törvényességgel, ezúttal betörésekért hat év három hónap börtönbüntetést szabtak ki rá. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején kiszabadult és csatlakozott a budapesti fegyveres felkeléshez. 1956. november 4-e után a Péterfy Kórház ellenálló csoportjának tagja lett. Röplapok és az illegálisan készített *Élünk* című kiadvány terjesztésében vett részt. Emiatt és egy Kollár István nevű férfi meggyilkolásával vádolták meg. Ezért végül halálra ítélték és 1957 júniusában kivégezték.

Infostart, Arcok 1956-ból – Gyöngyösi Miklós. <https://infostart.hu/belfold/2016/12/15/arcok-1956-bol---gyongyosi-miklos> (2022. november 30)

Hajós Edit (1889–1975)

Orvos, újságíró, műfordító. Orvoshallgatóként tanult Budapesten, Berlinben, Montpellier-ben, Párizsban és Bernben. Egy ideig házasságban élt együtt Balázs Bélával, az első világháború idején Budapesten megszerezte az orvosi diplomáját, majd katonarvosként teljesített szolgálatot. 1919-ben vöröskeresztes delegációval Moszkvába utazott. Ezt követően a Komintern angol nyelvű újságját szerkesztette Pétervárott. A bolsevik párt tagja lett, és néhány évig szolgálta Szovjet-Oroszországot Ausztriában. Később Németországban és Olaszországban is megfordult. A harmincas években előbb Franciaországban élt, majd Angliában telepedett le. A BKP tagja lett és közben orosz műfordításokkal foglalkozott. 1949-ben azzal a céllal érkezett Magyarországra,

hogy elvégezzen egy fordítást, közben a *Daily Worker*nek szeretett volna cikkeket írni budapesti tapasztalatairól. Letartóztatták és 1956-ig magánzárkában tartották fogva. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt kiszabadult és visszatért Angliába.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/> (2022. november 21.)

Halpin, Kevin (1927–2017)

Brit kommunista és szakszervezeti politikus. Prestonban született egy szegény családban. 13 éves korában már dolgozni kezdett. Belépett a Brit Királyi Haditengerészethez és az Adriai-tengeren egy aknakereső hajón szolgált. Ezt követően a dagenhami Briggs karosszériagyártó cégnél ellenőrként dolgozott és nem sokkal később belépett a kommunista pártba. A kemény munka mellett a kommunizmus és a szakszervezeti élet töltötte ki mindennapjait. 1962-ben kellett távoznia a Ford Motortól, de addig több politikai és szakszervezeti demonstráción vett részt. Miután a Fordtól eltávolították, az volt a szerencséje, hogy a munkahelyek akkoriban ragaszkodtak a képzett szakszervezeti aktivistákhoz is. Így aztán a Harland és Wolff hajójavító gyárban talált magának új munkát. Alapító tagja volt a Szakszervezetek Védelméért Összekötő Bizottságának (LCDTU). Ez a szervezet azért jött létre, hogy megakadályozza Harold Wilson kormányának (1964–1970) szakszervezet-ellenes javaslatait. Rendkívül sikeres lett az LCDTU. Képzettségét gyakorlatilag a kommunista párton belül sajátította el. Segítette a *Morning Star* terjesztését is.

HAYLETT, John: Kevin Halpin: Communist, trade unionist and working-class intellectual. *The Morning Star*, 2017. február 21. <https://morningstaronline.co.uk/a/1e12-kevin-halpin-1927-2017-1> (2022. november 22.)

Hammar skjöld, Dag (1905–1961)

Svéd politikus. 1953 és 1961 között az ENSZ főtitkára. 1961-ben máig nem teljesen tisztázott repülőgép-balesetben vesztette az életét. Poszthumusz Nobel-békedíjjal tüntették ki.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Dag-Hammar-skjold> (2022. november 30.)

Háy Gyula (1900–1975)

Író, drámaíró, műfordító. A tanácsköztársaság időszakában a Közoktatásügyi Népbiztoságon dolgozott. A tanácsköztársaság bukását követően Németországba költözött. 1923 és 1929 között Magyarországon élt, majd visszatért Németországba. 1935-ben a Szovjetunióba ment és csak a 2. világháború után tért haza Magyarországra. Színdarabjait elkezdték bemutatni. Nagy Imre híve volt. Az 1956-os forrada-

lom bukása után letartóztatták és hatévi börtönbüntetést szabtak ki rá. 1960-ban szabadult, 1963-ban emigrált és Svájcba költözött.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hay-gyula-75CA8/> (2022. november 30.)

Hegedüs András (1922–1999)

Kommunista politikus, szociológus. 1941-ben érettségizett, majd a budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karán folytatta a tanulmányait. 1943-ban az illegális kommunista pártot támogatta. 1944-ben ezért letartóztatták, majd két év fegyházbüntetéssel sújtották, de végül sikerült elmenekülnie. A 2. világháború után aktívan bekapcsolódott a politikába a kommunista párt oldalán. Kezdetben a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetségben politizált, majd 1947-től Gerő Ernő közvetlen munkatársa. 1950-től a Magyar Dolgozók Pártja titkárságának, 1951-től az MDP PB tagja, földművelésügyi miniszterhelyettes. 1952-ben az állami mező- és erdőgazdaságok minisztere. 1953-ban a Nagy Imre-kormányban a Minisztertanács elnökhelyettese és földművelésügyi miniszter. 1955. április 18. és 1956. október 24. között a Minisztertanács elnöke. 1956. október 28-án családjával együtt a Szovjetunióba menekült. 1958 őszén hazatért Magyarországra. A KSH elnökhelyettese 1961 és 1963 között. 1965-től a *Valóság* főszerkesztője. Az MTA Szociológiai Kutatócsoportjának vezetője. Az 1968-as új gazdasági mechanizmus megtervezésében résztvevők egyike. Mivel elítélte az 1968. augusztusi fegyveres beavatkozást a csehszlovákiai változásokba, leváltották az MTA Szociológiai Kutatócsoportjának éléről. 1973-ban revizionistának bélyegezték a nevéhez köthető szociológiai iskolát, és ezért kizárták a pártból. 1975-ben nyugdíjazták. A rendszerváltás időszakában a Kádár-korszak jelentős kritikusának számított.

RÁCZ János: Hegedüs András. In: *Nemzeti évfordulóink 2022*. Főszerk.: GAZDA István. Budapest, Petőfi Kulturális Ügynökség, 2022. 247–248. OSZK. https://epa.oszk.hu/02000/02055/00014/pdf/EPA02055_Nemzeti_evforduloink_2022.pdf (2022. november 30.)

Helmer, Oskar (1887–1963)

Oszták szociáldemokrata politikus és belügyminiszter.

Hightower, John M. (1910–1987)

Amerikai újságíró. Miután elvégezte a Tennessee-i Egyetemet 1931-ben a *The Knoxville News Sentinel*-nél kezdte meg újságírói pályafutását. Két évvel később már az AP munkatársa volt. 1936-tól az AP washingtoni irodájában dolgozott. A 2. világ-

háború kezdetén az AP Haditengerészeti Részlegén, majd a Külügyi Részlegén tevékenykedett. 1952-ben ő volt az első, aki ugyanabban az évben mindhárom kiemelt újságíródíjat megkapta. A diplomáciai ügyekről szóló riportjaival megszerezte a Pulitzer-díjat, ugyanekkor megkapta a Raymond Clapper Emlékdíjat és a Sigma Delta Chi-kitüntetést is. Utóbbit kitűnő washingtoni tudósításaiért ítelték neki. 1964-ben tagja volt annak az öt AP-munkatársnak, akit kiemelkedő teljesítményükért különleges tudósítóként foglalkoztattak. 1971-es nyugdíjazása után az albuquerque-i New Mexikó Egyetemen tanított újságírást és a Santa Fe-i *The New Mexican* lap rovatvezetőjeként írt cikkeket.

John M. Hightower, Reporter. *The New York Times*, 1987. február 10. 54.

Hill, Christopher (1912–2003)

Brit marxista történész. Yorkban született metodista családban, édesapja ügyvédként dolgozott. Yorkban végezte el a középiskolát, ezt követően Oxfordban folytatta tanulmányait. Gyakorlatilag megérkezése után az oxfordi Balliol College-hoz kötötte a karrierje. Rövid megszakításokkal ott végzett munkája 47 évig, egészen nyugdíjazásáig tartott. Kutatási területe elsősorban az angol XVII. századra terjedt ki. Miközben megszerezte a diplomáját, már a BKP tagja volt. 1935-ben egy évet Moszkvában töltött, itt alakult ki a Szovjetunió iránti elköteleződése. A 2. világháború elején a hírszerzésnél szolgált őrnagyként, majd 1943-tól a Külügyminisztériumhoz rendelték. Tagja volt a BKP történészcsoportjának, amely állításai szerint komoly hatást gyakorolt műveire. Óriási csalódásként élte meg a szovjet csapatok beavatkozását az 1956-os magyar forradalom és szabadságharcba, de csak egy évvel később lépett ki, amikor a BKP-n belüli demokráciával kapcsolatos, többedmagával írt kisebbségi véleményét elutasították.

STEVENSON Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/19/christopher-hill/> (2022. november 30.)

Hobsbawm, Eric (1917–2012)

Brit marxista történész. Több világhírű történeti munka szerzője. Gondolkodásmódja, kutatásai nemzetközi hatást fejtettek és fejtenek ki. Jelentősebb kiadványai magyar nyelven is olvashatók: A forradalmak kora (1798–1848), A szélsőségek kora: A rövid 20. század története, A történelemről és történetírásról, Primitív lázadók, Hétköznapi hősök: Ellenállók, lázadók és a dzsessz, Mozgalmas évek – egy huszadik századi életút. Életének másik oldala ezer szállal kötődött a brit kommunista mozgalomhoz. 1936-ban lett a BKP tagja. Egészen 1989-ig nem lépett ki. Tehát nem távolodott el a párttól sem az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, sem az 1968-as csehszlovák események, vagy az 1980-as évek lengyelországi szolidaritási

mozgalma miatt. 2003-ban a *The New York Times*nek a következőképpen magyarázta döntését: „Nem akartam szakítani azzal a tradícióval, amely az életem volt és mind-azzal, amit akkor gondoltam, amikor belekerültem.” HOBBSAWM, 2008.

Holden, David (1924–1977)

Brit tudósító, a Sunday Times külügyi tudósítóinak vezetője.

Jr. Hoover, Herbert (1903–1969)

Amerikai republikánus politikus, Herbert Hoover elnök fia. 1918-ban influenzafertőzés következtében hallássérült lett, de saját magának készített egy hallókészüléket. 1925-ben a Stanford Egyetemen szerzett mérnöki diplomát. Ezt követően a Harvard Business Schoolban tanult, majd két évet kutatóként és oktatóként is ott dolgozott. 1928-ban a Guggenheim Repülésfejlesztési Alapítványnál tevékenykedett, majd 1929 és 1934 között műszaki tanácsadó a Western Air Expressnél. 1930 nyarán azzal vádolták, hogy apja kapcsolatait felhasználva akarta befolyásolni a légiposta-szerződések megkötését. A vádaskodás miatt felajánlotta lemondását a Western Air számára, de azt nem fogadták el. 1934-ben a szenátusi vizsgálat végül felmentette a vád alól. 1935-ben saját céget alapított, amely rádiótechnikát használt az olajkutatáshoz. Két évvel később egy olyan céget hozott létre, amely különböző műszaki eszközöket fejlesztett például olajkutató cégek számára. Sikeres vállalkozó volt, aki főként az olajipari üzletágakban dolgozott. Ráadásul különböző kormányok tanácsadóként is alkalmazták. 1953-ban John Foster Dulles külügyminiszter olajügyi tanácsadója. Majdnem egy évig folyamatosan tárgyalt az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Irán közötti olajmegállapodásról. 1954-ben munkája elismeréseképpen Eisenhower elnök a Külügyminisztérium helyettes államtitkárává nevezte ki. Dulles betegeskedései idején többször is megbízott külügyminiszterként dolgozott. 1957-ben otthagyta a Külügyminisztériumot és ismét a vállalkozói szférában kereste a számítását.

HOWARD, Spencer: *What ever Happened to Herbert Hoover's Kids?* 2018. július 5. The blog of the Herbert Hoover Library and Museum. <https://hoover.blogs.archives.gov/2018/07/25/what-ever-happened-to-herbert-hoovers-kids/> (2022. november 30.)

Hoxha, Enver (1908–1985)

Albán kommunista politikus. 1941-ben az Albán Kommunista Párt (1948-tól Albán Munkapárt) megalapítója és haláláig a KB első titkára. 1944 és 1954 között Albánia miniszterelnöke és 1946 és 1953 között külügyminisztere is.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Enver-Hoxha> (2022. november 30.)

Hörhager, Raimund (?–?)

A *Süddeutsche Zeitung* tudósítójaként dolgozott az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakában.

Hruscsov, Nyikita Szergejevics (1894–1971)

Szovjet kommunista politikus. Az SZKP KB első titkára 1953 és 1964 között, és a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke 1958–1964 között.

Hutt, Allen (1901–1972)

Brit kommunista újságíró és történész. A londoni *Daily Worker* első számától a lap munkatársa. 1948-tól dolgozott a *Reynold's News*-nak, majd 23 évig az Országos Újságírói Szakszervezet lapja, a *Journalist* részmunkaidős szerkesztője. Ezenkívül a *Daily Worker* alszerkesztője volt hosszú éveken át. 1966-ban ment nyugdíjba.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/19/alan-hutt/> (2022. november 21.)

Jacoviello, Antonio (1920–1996)

Olasz kommunista újságíró. A *L'Unita* tudósítójaként és külügyi rovatának szerkesztőjeként járt Budapesten az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc időszakában.

FARKAS Judit Antónia: „Elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többit elhallgatták”. In: VERITAS Évkönyv 2016. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2017. 304.

Jánosi Ferenc (1916–1968)

Református lelkész, tanár, a Hazafias Népfront főtitkára (1951–1954), a PIM főigazgatója (1955–1957), miniszterhelyettes. Nagy Imre kommunista politikus veje. A forradalom után, Nagy Imre és társai perében 8 évre ítélték. 1960-ban szabadult.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC06879/06973.htm> (2022. november 28.)

Jones, Ivor Wyenne (1927–2007)

Brit újságíró. A 2. világháború alatt csatlakozott a BBC tengerentúli szolgálatához. Miután hazatért a háborúból, a *Caernarvon* és a *Denbigh Herald* lapoknál dolgozott. 1953-ban már szerkesztő. 1955-ben a *Daily Post*-nál folytatta a munkáját. Rengeteget utazott; olyan helyekről küldte tudósításait, mint Brüsszel, Strasbourg, Párizs, Róma, Berlin, Washington, Dallas, Kairó, Hongkong, Falkland-szigetek. Az Öbölháborúból is küldte cikkeit.

Hold the Front Page: <https://www.holdthefrontpage.co.uk/2007/news/long-serving-journalist-ivor-wynne-jones-has-died/> (2022. november 21.)

Jones, Russell (1918–1979)

Pulitzer-díjas amerikai újságíró. Valódi újságírócsaládban született, szülei és testvérei is újságírók voltak. Érettségi után a *The Stillwater Post Messenger* újságírója lett. Két év után a *The St. Paul Dispatch* munkatársa egészen 1941-ig, amikor belépett a hadseregbe. A *Stars and Strips* harctéri tudósítójaként szolgált a 2. világháború különböző hadszínterein Angliában, Észak-Afrikában, Belgiumban és Németországban. A háborút követően többek között egy rövid ideig a Szabad Európa Rádiónál, és a New York-i *Daily News*-nél is dolgozott, majd tudósítóként csatlakozott a londoni UP-hez. A UP prágai irodáját vezette, majd Bécsbe és Frankfurtba szólította a munkája. Az 1956-os forradalom és szabadságharcról folyamatosan küldte budapesti tudósításait. 1957-ben Pulitzer-díjjal jutalmazták. Ugyanebben az évben már mindhárom nagy tájékoztató hivatalnál tevékenykedett. 1959-ben a CBS munkatársaként Washingtonban és Afrikában dolgozott. Később az ABC News tudósítójaként az ABC bejrúti, tel-avivi és moszkvai irodáját vezette. Nyugdíjazását követően Bécsben telepedett le.

Russell Jones Dies; Prize Reporter, 61. *The New York Times*, 1979. június 11. 71.

Jones, William Ernest (1895–1973)

Brit szakszervezeti vezető. 13 évesen kezdett el dolgozni. Először csizmákat javított, aztán bányásztként tevékenykedett. 1918-ban a Yorkshire-i Bányászok Szövetségének tagja lett. 21 évvel később a szervezet főtitkárává választották, eközben a Munkáspárt tagjaként is politizált.

Papers of William Ernest Jones, Archives Hub: <https://archiveshub.jisc.ac.uk/search/archives/5eb0f7b0-46ef-30a3-8aec-32ec6b3d9207> (2022. november 22.)

Jordan, John (?–?)

A BKP XXV. kongresszusán a midlandsi tagokat képviselte.

Jugov, Antov (1904–1991)

Bolgár kommunista politikus. 1956 és 1962 között Bulgária Minisztertanácsának elnöke.

Kádár János (1912–1989)

Magyar kommunista politikus, belügyminiszter. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt az MDP KV, majd az MSZMP első titkára. 1956. november 4-én a szov-

jetek fegyvereinek segítségével a minisztertanács elnöke lett. 1988-ig az MSZMP első embere volt.

Kállai Gyula (1910–1996)

Kommunista politikus. 1945 és 1951 között az MKP és az MDP KV tagja. 1949 és 1951 között Külügyminiszter. 1956-ban az MDP KV tagja és titkára. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt az MDP PB tagja. A forradalom után 1989-ig az MSZMP KB, illetve 1957 és 1975 között az MSZMP PB tagja. 1957 és 1958 között művelődésügyi miniszter. 1965 és 1967 között a Minisztertanács elnöke.

NEB: <https://neb.hu/asset/phpljVnOz.pdf> (2022. november 11.)

Kecskési Tollas Tibor (1920–1997)

Emigráns magyar költő, a *Nemzetőr* főszerkesztője. 1947-ben háborús bűncselekményekért elítélték, 1956-ban szabadult. A forradalom bukása után előbb Ausztriában, aztán Nyugat-Németországban telepedett le. A *Nemzetőr* folyóirat társalapítója és főszerkesztője.

KECSKÉSI Tollas Tibor: *Bebádogoznak minden ablakot. Irodalmi Jelen*, 2008. október 23. <https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1000/kecskesi-tollas-tibor-bebado-goznak-minden-ablakot> (2022. november 30.)

Kende Péter (1927–)

Szociológus, író. 1956 után Franciaországban telepedett le. A párizsi *Irodalmi Újság* egykori munkatársa. Az 1956-os Intézet alapító tagja.

Kettle, Arnold (1916–1986)

Marxista irodalomkritikus és kommunista aktivista. A cambridge-i diákéveitől kezdve egészen haláláig a BKP tagja volt. A 2. világháború alatt Indiában látott el katonai szolgálatot és Jugoszláviában segítette a partizánokat. Több egyetemen is tanított (Leeds, Dar es Salam egyetem, Tanzánia.)

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/19/arnold-kettle/> (2022. november 21.) RÁCZ János: Az 1956-os forradalom és a Brit Kommunista Párt: egy határozathozatal nehézségei. In: *Lymbus 2014. Magyarságtudományi Forrásközlemények*. Főszerk: UJVÁRY Gábor. Budapest, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság és MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015. 389.

Kéthly Anna (1889–1976)

Szociáldemokrata politikusnő. A Magántisztviselők Országos Szövetségének tisztviselőjeként kezdte politikai pályafutását 1917-ben. A szociáldemokrata nőmozgalom

oszlopos tagjaként kezdte el jelentősebb politikai tevékenységét 1919-től. Egy évvel később belépett az MSZDP-be. 1922 és 1948 között országgyűlési képviselő, az MSZDP/SZDP vezető politikusa. 1945-től egyre nehezebb helyzetbe került, mert ellemezte a szociáldemokrácia beolvasztását a Magyar Kommunista Pártba. Emiatt 1948-ban kizárták a SZDP-ből. Egy évvel később letartóztatták és bebörtönözték. 1954-ben amnesztiával szabadult. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején segédkezett az SZDP újjászervezésében és a Nagy Imre-kormány államminiszterre lett. A forradalom bukása után 1957 és 1964 között a londoni *Népszavát* szerkesztette.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kethly-anna-763A5/> (2022. november 11.)

Király Béla (1912–2009)

Vezérezredes, hadtörténész. A Ludovika Katonai Akadémián tanult. 1945 márciusában a kőszegi védőörlet parancsnokaként megadta magát a Vörös Hadseregnek. A hadifogolytáborból kiszabadulva hazatért és 1945 nyarán belépett a kommunista pártba. Ezt követően folyamatosan lépdelt előre a katonai ranglétrán. 1950 szeptemberében a Honvéd Akadémia parancsnoka volt, vezérőrnagyi rangban. 1951-ben háborús bűncselekmény és államellenes tevékenység miatt letartóztatták. A hadbíró-ság első fokon halálra, másodfokon 1952 januárjában életfogytiglani börtönre ítélte. A 1956-os forradalom előtt kiszabadult, majd a forradalom alatt visszakapta rangját és rehabilitálták. 1956. október 31-én a Nemzetőrség főparancsnoka és Budapest katonai parancsnoka. A forradalom bukása után előbb Ausztriába távozott, majd a strasbourgi Magyar Forradalmi Tanács alelnökévé választották. Végül az Amerikai Egyesült Államok lett az új hazája. A New York-i Columbia Egyetemen tanári diplomát szerzett, majd 1962-ben történettudományából doktorált. Tanítani kezdett, majd egyre inkább a történeti munka töltötte ki az életét. A Brooklyn College-ben és a New York-i Városi Egyetem hadtörténész-professzoraként dolgozott. 1989-ben hazatért, majd az 1990-es választásokon parlamenti képviselőnek választották.

VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/kiraly.htm> (2022. november 30.)

Kissinger, Henry Alfred (1923–)

Amerikai politikai gondolkodó, külügyi tanácsadó, külügyminiszter. Németországi zsidó családban született, amely 1938-ban az Egyesült Államokba menekült a nácizmus elől. A 2. világháborúban az amerikai hadseregben szolgált. 1954-ben a Harvardon szerzett doktori fokozatot, majd az egyetem oktatója volt. 1955 és 1968 között különböző amerikai kormányügynökségeknél dolgozott a biztonsági ügyek tanács-

adójaként. Tudományos munkáiban ellenezte Foster Dulles elképzelését, aki egy szovjet támadás esetén masszív nukleáris támadással válaszolt volna, ehelyett a kombinált megoldást: a hagyományos katonai eszközök és a taktikai atomfegyverek bevetését tartotta helyesnek. Tudományos munkája kivívta a politika elismerését, aminek köszönhetően 1968-tól Nixon tanácsadójaként bekerült a Nemzetbiztonsági Tanácsba. 1969 és 1975 között a Nemzetbiztonsági Tanács vezetője. 1973 és 1977 között külügyminiszter volt.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Henry-Kissinger> (2022. október 15.)

Klugmann, James (1912–1977)

Brit kommunista újságíró. Egy gazdag zsidó kereskedőcsalád sarja. 1931-ben a Cambridge-i Trinity Kollégiumban modern nyelvészetet hallgatott. Először a Cambridge-i Egyetem Szocialista Társaságához csatlakozott, de később a BKP tagja lett. 1936-ban összeismerkedett a szovjet NKVD beszerzéseit szervező Arnold Deutsch-csal, aki egyébként „Kim Philby” beszerzését is intézte. Deutsch munkáját segítette, de mivel tagja volt a BKP-nek, nem szervezték be kémnek. A 2. világháborúban csatlakozott a brit titkosszolgálatához. Nyelvtudásainak köszönhetően a szervezetben a Különleges Műveletek Vezetőségéhez került. Kairóban végzett tevékenysége során őrnaggyá léptették elő. 1945 áprilisában az Egyesült Nemzetek Segély- és Rehabilitációs Igazgatóságának jugoszláviai missziójánál dolgozott. Hazatérése után folytatta a munkát a BKP-ban. 1948 nyarán kitört a Sztálin által generált összetűzés Titóval. Köszönhetően tapasztalatainak kézenfekvő volt, hogy megrendelésre megírja az erről szóló könyvet. A Trockijtól Titóig című munkája 1951-ben jelent meg. Barátai szerint Titót személyesen ismerte és becsülte, ezért nem okozott neki nagy örömet a munka. 1950 és 1960 között a BKP oktatási osztályát vezette. 1952-től a BKP VB, majd PB tagja lett. 1963-ban betegsége miatt lemondott ezekről a pozícióiról. A *Marxism Today* folyóiratnál 1957-től John Gollan segédszerkesztőjeként dolgozott. Ugyanitt 1963 és 1977 között főszerkesztő volt. Szívrohamban hunyt el.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: https://spartacus-educational.com/James_Klugmann.htm (2022. november 18.)

Kodály Zoltán (1882–1967)

Zeneszerző, népzene kutató.

Korda, Michael (1933–)

Magyar származású angol író, szerkesztő.

Kosztov, Trajcsó (1889–1949)

Bolgár kommunista politikus. A minisztertanács ügyvezető elnöke. A Bolgár Kommunista Párt VB főtitkára. 1949-ben koncepciós perben halálra ítélték és kivégezték.

Kurcz Béla (?–?)

Újságíró.

Laine, Blaine (?–?)

A BKP XXV. kongresszusán londoni küldötként vett részt.

Lauchlan, William Sinclair (1916–2006)

Skót származású kommunista aktivista. Édesapja kőműves volt. 1933-ban a Független Munkáspárthoz csatlakozott, két évvel később a BKP tagja lett. 1951-től a BKP skót kerületi titkára. Az ötvenes-hatvanas években többször is sikertelenül indult a képviselőválasztásokon.

Levy, Hyman (1889–1975)

Brit matematikaprofesszor. Edinburgh-ban, egy ortodox zsidó család harmadik gyermekeként látta meg a napvilágot. Az edinburgh-i egyetemen tanult matematikát és fizikát. 1911-ben szerezte meg a diplomáját. A göttingeni egyetemen folytatta a tanulmányait egészen az első világháború kitöréséig. 1916 és 1920 között az Országos Fizikai Laboratóriumban repüléstannal foglalkozott. 1920-tól a londoni Royal College-ben lett adjunktus. Három évvel később ugyanitt már matematikaprofesszorként dolgozott. 1920 és 1931 között a Munkáspárt tagja, 1931-ben belépett a BKP-ba. 1946-tól a Matematika és Mechanika tanszék vezetője a londoni egyetemen. 1954-től nyugdíjba vonult és megkapta a professzor emeritus címet. A zsidó értelmiség zaklatása a Szovjetunióban elborzasztotta, de nem lépett ki a pártból, inkább szembesítette ezzel a vezetőséget, és követelte, hogy ismerjék be, amennyiben tudtak a zsidóság fenyegetettségéről. Levy a fejlemények miatt csalódott a kommunizmus szovjet útjában és 1957-ben könyvet írt „Zsidóság és a nemzeti kérdés” címmel. (Jews and the National Question) 1958-ban ennek következményeként kizárták a BKP-ból.

MacTutor History of Mathematics Archive: https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/Levy_Hyman/ (2022. november 22.)

Léderer Lajos (1904–1985)

Emigráns magyar újságíró. 1922-ben érettségizett. Ezt követően a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen jogból szerzett doktorátust. Később a *Pesti Hírlap*

tudósítójaként dolgozott, majd Lord Rothermere magántitkára volt. A 2. világháború után az *Observer* újságírója.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/l-76823/lederer-lajos-7695E/> (2022. november 30.)

Lippmann, Walter (1889–1974)

Amerikai újságíró, író és politikai rovatvezető. A Harvardon tanult. 1914-ben segített megalapítani a *The New Republic* folyóiratot, majd segédszerkesztőként dolgozott a liberális hetilapnál. Megjelent írásai állítólag hatást gyakoroltak Woodrow Wilson elnök, az első világháború rendezését szolgáló tervére (14 pont), különösen a Nemzetek Szövetségének létrehozását célzó elképzelés származtatható tőle. 1919-ben rövid ideig az amerikai hadügyminiszter asszisztense volt. Wilson 1919-ben még az első világháborút lezáró versailles-i béketárgyalásra is elküldte. 1921 és 1929 között a *World* című folyóirat számára írt vezércikkeket, majd 1929 és 1931 között a lap szerkesztője. Végül a *New York Herald Tribune* munkatársa és rovatvezetője lett. A lapban *Today and Tomorrow* címmel írt publikációit világszerte több nyelven is közölték. Munkáját 1958-ban és 1962-ben is Pulitzer-díjjal jutalmazták. 1913-tól jelentek meg könyvei, amelyekben az aktuális politikai ügyekre reflektált.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Walter-Lippmann> (2022. november 2.)

Litván György (1929–2006)

Történész. 1947-től 1956-ig az MKP, majd az MDP tagja. 1946 és 1950 között az ELTE történelem és politikai gazdaságtan szakos hallgatója. 1956-tól szembefordult a Rákosi-rendszerrel. Elsők között követelte Rákosi eltávolítását a hatalomból. Az 1956-os forradalom időszakában tagja a Magyar Forradalom Értelmiségi Bizottságának, majd a Budapest XII. kerületi Nemzeti Bizottságnak. Tevékeny résztvevője a Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalomnak. 1959-ben hat év börtönbüntetésre ítélték. 1962-ben szabadult, majd 1971-ig gimnáziumi tanárként és könyvtárosként dolgozott. Ezt követően az MTA Történetkutató Intézet kutatója. 1988-ban a TIB alapítója, 1991-től az 1956-os Intézet igazgatója. 1995-től az ELTE Szociológiai Intézetének tanára.

VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/litvan.htm> (2022. november 20.)

Llyod, John Selwyn Brooke (1904–1978)

Brit konzervatív politikus. Cambridge-ben tanult jogot. A 2. világháború után bevasztották az alsóházba, ahol 1945 és 1976 között dolgozott. 1955 és 1960 között kül-

ügyminiszter. 1960 és 1962 között a Pénzügyminisztériumban dolgozott. 1970-ben az alsóház elnöke.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Selwyn-Lloyd> (2022. november 22.)

Lodge, Henry Cabot (1902–1985)

Amerikai republikánus szenátor és diplomata. Igazi politikuscsaládba született, a nagyapja is szenátor volt; összesen hat szenátort és egy kormányzót találhatunk felmenői között. Újságíróként kezdett dolgozni. 1937 és 1944, majd 1947 és 1952 között a Szenátus tagja. Eisenhower elnök kinevezte az ENSZ amerikai képviselőjének. 1960-ban Richard Nixon republikánus elnökjelölt mellett indult el alelnökjelöltként. A hatvanas években az Államok nagyköveteként dolgozott Dél-Vietnámban. 1968 és 1969 között az Amerikai Egyesült Államok főtárgyalója a vietnámi békével kapcsolatos párizsi tárgyaláson. A hetvenes években vatikáni különmegbízottként tevékenykedett.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Henry-Cabot-Lodge-United-States-senator-1902-1985> (2022. november 25.)

Losonczy Géza (1917–1957)

Újságíró, kommunista politikus. A debreceni egyetemen vált fokozatosan a marxizmus hívévé. 1939-től az illegális kommunista párt tagja. 1940-től a *Népszava* munkatársa, egy évvel később letartóztatták, kiszabadulását követően folytatta az illegális pártmunkát. A 2. világháború után a *Szabad Nép* munkatársa és rovatvezetője. A Népművelési Minisztérium államtitkáráként is dolgozott. A Rajk-per következményeként öt év börtönbüntetésre ítélték. 1954-ben szabadult, komoly betegségekkel küszködött, majd a *Magyar Nemzet*nél helyezkedett el. Aktív tagja volt a Nagy Imrét támogató kommunista értelmiségnek. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején az MSZMP Intézőbizottságának a tagja és a Nagy Imre-kormány államminisztere. 1956. november 22-én a Nagy Imre-csoporttal együtt elhurcolták, majd a családjával Romániába szállították. A Nagy Imre-per tárgyalását már nem élte meg. A vizsgálat során tisztázatlan körülmények között az életét vesztette.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/1-76823/losonczy-geza-76A6C/> (2022. november 30.)

Luxemburg, Rosa (1871–1919)

Marxista forradalmár és politikai filozófus. Lengyelország, az orosz cári birodalom által uralt részén született egy zsidó családban. Varsóban tanult egy leánygimnáziumban, ugyanakkor ebben a városban csatlakozott egy baloldali csoporthoz. 1889-ben

Zürichben tanult az egyetemen. Elsősorban jogot és politikai gazdaságtant hallgatott. 1898-ban doktorátust szerzett. Ugyanekkor házassága révén német állampolgár lett. A lengyel függetlenséggel szemben a szocializmus kivívását tartotta elsődlegesnek. 1905-ig azt gondolta, a szocialista forradalom Németországban fog kitörni, de az orosz eseményeknek köszönhetően megértette, hogy Oroszországra kell koncentrálni. Varsóba ment, hogy harcoljon, de elfogták és börtönbe került. Kiszabadulása után a 1907 és 1914 között a berlini szociáldemokrata iskolában tanított. Az első világháború kitörése után azokkal a baloldali radikálisokkal tartott, akik ellenezték a háborút; megalakították a Spartacus-csoportot. Fellépésének köszönhetően ismét börtönbe került, csak az 1918. novemberi németországi forradalom alatt szabadult ki. A Német Kommunista Párt alapító tagja volt. Nem értett egyet mindenben Leninnel, a demokratikus centralizmussal szemben mindig fontosnak tartotta a tiszta demokrácia megvalósítását. Az 1919. januári radikális baloldali forradalmi kibontakozás elfojtása során elfogták és kivégezték.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Rosa-Luxemburg> (2022. november 17.)

MacCormac, John (1890–1958)

Amerikai újságíró. 1924-ben kanadai származású újságíróként csatlakozott a *The New York Times*hez. 1945 és 1958 között a lap bécsi tudósítója volt.

MOLNÁR, 2007.

MacEwen, Malcolm (1911–1996)

Brit baloldali politikus, újságíró. Egy gazdag skót felföldi családban született. Édesapja skót nacionalista vezető volt. Származása ellenére akarattal egy angol településen, Rossallban található állami iskolába küldték, ahol elhagyta a helyi akcentusát is. Az aberdeeni egyetemen erdőszetét tanult. 21 évesen egy motorbalesetben elvesztette az egyik lábát. Hónapokat töltött egy ivernessi szanatóriumban, itt vált megrögzött könyvolvasóvá. Edinburghban jogi diplomát szerzett, és kialakult a marxizmus iránti érdeklődése. Belépett a Munkáspártba és a választásokon Banff város tanácsosa lett. A titkosrendőrség 1938-ban figyelt fel rá, amikor hajóval egy hónapos látogatásra Londonból Leningrádba utazott. Kétségtelen, hogy politikai meggyőződése valamikor ebben az időszakban változott meg. Kilépett a Munkáspártból, ezzel is bizonyítva Szovjetunió melletti állásfoglalását. Általában követte a Kommunista Párt irányvonalát a 2. világháború korai időszakában. 1941-ben csatlakozott a Brit Kommunista Párthoz, és 1942-ben a kommunistákat képviselve indult el a választásokon, Dumbartonshire-ben. MacEwen a viszonylag rövid életű *Scottish Daily Worker* jogi tanácsadója lett, de innen hamarosan a londoni *Daily Worker*-irodához került, ahol

a következő 13 évet töltötte. 1943-ban a lap parlamenti tudósítója, később a lap hírszerkesztője lett. Szerepe ezen a poszton éveken át számottevő problémát okozott, mivel az újságírók azzal vádolták, hogy túlságosan sok szükségtelen feladatot ró rájuk. Sokat támadta azokat, akik felálltak és elhagyták a munkát. MacEwen végül magát büntetve a kevésbé érzékeny vezető szerkesztői posztba került. Ez a lefokozás sem segített, MacEwen hűsége megfakult. Az MI5 még ekkor megfigyelés alatt tartotta, amelynek a jelentése megállapította: MacEwen politikai meggyőződése nyilvánvalóan megingott. Belépett a *New Reasoner* kiadók szövetségébe, és a marxizmus megújítóinak útjára lépett, megnyitva a pártban a frakciós tevékenységet. MacEwen 1956 novemberében távozott a laptól, majd heves viták után 1958-ban kizárták a Brit Kommunista Pártból is. Később a környezetvédelmi politika felé fordult. A Brit Királyi Építészeti Intézet lapját szerkesztette, és úttörője volt egy zöld kezdeményezésnek a tájvédelem területén.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/19/malcolm-macewan/> (2023. április 3.)

Macleod, Alison (1920–?)

Kommunista újságíró. Az általunk vizsgált időszakban a *Daily Worker* tv-kritikusa. Winifried Fairfield lányaként született. Édesanyja a szüfrasset mozgalom három híres nővére közül az egyik volt: (nővérei: dr. Letitia Fairfield és Cicily Isabel Fairfield, akit Rebbecca Westként ismernek jobban). Alison Macleod mindig is író akart lenni. A középiskoláit a westcliffe-i leánygimnáziumban, és különböző művészeti iskolákban járta, mielőtt 1938-ban belépett a BKP-ba. 1944-ben csatlakozott a *Daily Worker* szerkesztőségéhez. Az 1956-os események következtében elhagyta a pártot és az újságot is.

STEVEN, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2010/01/02/macleod-alison/> (2023. április 3.)

Macmillan, Harold (1894–1986)

Brit konzervatív politikus, miniszterelnök. Az oxfordi Balliol College-ben tanult. Az első világháború után politikai karrierbe fogott. 1924-től 1929-ig, majd 1931 és 1964 között a brit alsóház képviselője. A 2. világháború alatt az Ellátási Minisztériumban, majd a szövetségesek földközi-tengeri parancsnokságán teljesített szolgálatot. Churchill 1951-es ismételt hatalomra kerülése után védelmi miniszterként, külügyminiszterként, pénzügyminiszterként is dolgozott. A szuezi válság miatt lemondott Edent váltva 1957 és 1963 között miniszterelnök volt.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Harold-Macmillan> (2022. november 25.)

Maléter Pál (1917–1958)

Magyar katonatiszt, az 1956-os forradalom és szabadságharc idején kinevezték a Nagy Imre-kormány honvédelmi miniszterének. A Nagy Imre-perben törvénytörő módon halálra ítélték, és 1958. június 16-án kivégezték.

Mannerheim, Carl Gustaf Emil (1867–1951)

Finn tábornok és politikus. Finnország elnöke.

Mansfeld Péter (1941–1959)

Ipari tanuló. A 2. világháború végén a család férfi tagjait, köztük édesapját, nagybátyját, nagyapját a szovjet katonák kényszermunkára – „málenkij robot” – hurcolták. Nagyapja nem tért haza. 1955-ben végezte el az általános iskolát. Ezt követően a Csepel Vas- és Fémművekben esztergályosszakmát tanult, és itt sajátította el a gépjárművezetés alapjait is. Ugyan fiatalkorá miatt jogosítványt nem szerezhette, de ezt a tudását kamatoztatta a forradalom idején. Az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt a Széna téri fegyveres csoporthoz csatlakozott. A forradalom után néhány társával fegyvereket és lőszereket gyűjtött, betörték a Közért raktárépületeibe, autót kötöttek el. Ez utóbbi cselekményéért elfogták, és a Markó utcai fogdába került. 1958 januárjában a fiatalkorúak bírósága egy év börtönbüntetésre ítélte, amelyet három évre felfüggesztettek. 1958. február 17-én társaival elfogtak és lefegyvereztek egy rendőrt, kicsit kocsikáztak vele, aztán elengedték. Az eset után őt és társait letartóztatták, egy alkalommal még sikerült megszöknie, de ismét elkapták. Csínytevésüket ellenforradalmi szervezkedésnek állította be a bíróság és ezért másodfokon halálra ítélték, majd kivégzését két nappal tizennyolcadik születésnapja után végrehajtották.

BFL XXV. 4. a 8084/58.

Matthews, George (1917–2005)

Brit kommunista politikus, újságíró. Édesapja gazdag földbirtokos volt Bedfordshire-ben, aki laikus metodista prédikátorként is tevékenykedett. Ráadásul annyira szimpatizált a liberálisokkal, hogy őt a brit miniszterelnökről, Lloyd George-ról nevezte el. Kezdetben ő is gazdálkodni akart, és ezért mezőgazdásznak tanult a readingi egyetemen. Ám ebben az időben már elutasította apja vallását és politikai ideáit. Sőt, a harmincas években csatlakozott a Munkáspárthoz. Már Readingben is aktívan részt vett a diákok politikai tevékenységében, és hamarosan az egyetem diákönkormányzatának az elnöke, majd az Egyetemi Munkáspárti Diákszövetség alelnöke lett. 1939 és 1940 között a Munkáspárt parlamenti jelöltje, a baloldal számára megnyerhetetlen közép-bedfordshire-i választókerületben. Ugyanakkor, 1938-ban titokban belépett

a BKP-ba. A kettős párttagság azonban 1939 és 1941 között már fenntarthatatlannak bizonyult, hiszen a kommunisták akkoriban semleges álláspontra helyezkedtek a 2. világháborúval kapcsolatban. Ennek köszönhetően 1940-től már nyíltan felvállalta kommunista párttagságát. A 2. világháború időszakában és utána is gazdálkodott, illetve a mezőgazdasági dolgozók Bedfordshire megyei elnökeként dolgozott. A brit kommunista vezetés ranglétráján is hamar szárnyalni kezdett. 1943-tól a BKP VB tagja, 1949-ben a BKP VB főtítkárhelyettese. 1956-ban az SZKP XX. kongresszusa után, illetve a lengyel eseményeket és a magyar forradalmat és szabadságharcot követően mereven ragaszkodott a szovjet pártvonal követéséhez. A *Daily Worker* munkatársaként nem engedte, hogy a magyar ügyben a szovjet vonallal ellentétes tudósítások megjelenhessenek. Az 1957-es BKP-kongresszuson ugyan a párt belső demokratizálását kívánók többségben voltak, de segítségével elérték, hogy a múlttal ne szakítsanak gyökeresen. Ugyanebben az évben a *Daily Worker* segédszerkesztője lett. Két évvel később a lap szerkesztője. 15 évig folyamatosan ezt a posztot töltötte be, még 1966 után is, amikor *Morning Starra* változtatták az újság nevét. 1974-ben otthagyta a lapot és 1979-ben lemondott a BKP-ban betöltött pozícióiról. Ezt követően éveken keresztül mint a párt befolyásos embere támogatta a vezetést. 1991-ben a párt megszüntetése után csatlakozott a BKP rövid ideig létező utódpártjához, a Demokratikus Baloldalhoz.

George Matthews. British Communist Party loyalist and newspaper editor who toed Moscow's line but softened his stance with age. *The Times*, 2005. április 11. <https://www.thetimes.co.uk/article/george-matthews-2vcb0fzmnnpq> (2022. november 16.)

Maudling, Reginald (1917–1979)

Brit konzervatív politikus. 1952-től folyamatos kormányzati pozíciók birtokosa. 1962 és 1964 között pénzügyminiszter.

Max, Alan (?–?)

A *Daily Worker* (New York) ügyvezető szerkesztője.

Márton Endre (1910–2005)

Magyar származású újságíró. 1932-ben közgazdasági diplomát, 1936-ban doktori címet szerzett Budapesten. A 2. világháborúban a keleti fronton munkaszolgálatosként vett részt. A 2. világháború után hazatért Magyarországra. Előbb a *Kis Újságnál* dolgozott, kicsivel később már a londoni *Daily Telegraph* tudósítójaként kezdett tevékenykedni, majd az AP munkatársaként küldte tudósításait a magyar eseményekről. Éles hangú cikkei hamar felkeltették a magyar államvédelem figyelmét, gyakorlatilag

folyamatosan nyomon követték tevékenységét. Ennek ellenére csak 1955-ben tartóztatták le az UP-nál dolgozó feleségével (Márton Ilona) együtt. Elképzelhető, hogy az államvédelem be akarta szervezni. Ez azonban kudarcot vallott. A II. fokú bíróság végül hat évi börtönbüntetést szabott ki rá kémkedésért. Feleségét ugyanekkor három évre ítélték. Mindketten 1956-ban szabadultak. A házaspár folyamatosan tudósított az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eseményeiről. 1957. január 16-án az amerikai követség segítségével hagyták el Magyarországot. New Yorkban, majd Washingtonban telepedtek le. Márton továbbra is az AP munkatársaként dolgozott. Az *Economist* számára is írt cikkeket, illetve a Georgetown Egyetemen adjunktusként dolgozott. 1957-ben kitüntették a George Polk, a tengerentúli írók elnöki és a Headliners Club díjaival is. 1971-ben Tiltott égbolt címen publikálta emlékiratait is.

Encyclopedia: <https://www.encyclopedia.com/arts/educational-magazines/marton-endre-1910-2005> (2022. november 30.)

SZAKOLCZAI Attila: Márton Endre és az Államvédelem. http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:.....P2_PAGE_URI:kiadvanyok/evkonyv03/szakolczai (2022. november 30.)

McCarthy, Joseph (1908–1957)

Republikánus szenátor. Az 1950-es évek elején az Amerikaelles Tevékenységet Vizsgáló Bizottság élén közéleti személyiségeket, politikusokat gyanúsított meg olyan kommunista tevékenységgel, amelynek célja az Amerikai Egyesült Államok demokratikus politikai rendszerének megdöntése. Neve egybeforrott az Amerikaelles Tevékenységet Vizsgáló Kongresszusi Bizottság működésével.

Mcgree, L. (?–?)

Brit szakszervezeti vezető.

Meredith, Christopher „Kit” (1900?–?)

Kommunista politikai aktivista. Adminisztratív dolgozóként és egyetemi oktatóként dolgozott. 1944 és 1946 között a Királyi Légierőnél szolgált. 1951 és 1968 között aktív résztvevője volt a békemozgalomnak.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2014/04/18/meredith-kit/> (2022. november 22.)

Méray Tibor (1924–2020)

Író, újságíró. 1946-ban magyar–latin szakos diplomát szerzet a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1945-től a *Szabad Nép* munkatársa, majd a kulturális rovatának vezetője. Később a lap koreai és berlini tudósítója volt. 1953 és 1954 között az Írószövetség párttitkára. Nagy Imre miniszterelnök melletti kiállása miatt 1955-ben

távoznia kellett a *Szabad Néptől*. Az 1956-os forradalom után Franciaországba emigrált. Az *Irodalmi Újság* társalapítója, munkatársa, szerkesztője majd főszerkesztője.

Petőfi Irodalmi Múzeum. <https://pim.hu/hu/dia/dia-tagjai/meray-tibor#eletrajz> (2022. november 30.)

Mészáros László (1939–)

Magyar emigráns, amerikai üzletember. 17 évesen, 1956. október 23-án, pont a magyar forradalom és szabadságharc napján érkezett az Amerikai Egyesült Államokba.

MÉSZÁROS László: *Sikerre születtem*. Budapest, Athenaeum, 2015.

Michener, James Albert (1907?–1997)

Amerikai író. Születési időpontja bizonytalan. Kvéker szülők örökbefogadott gyermekeként nevelkedett. Tinédzserkorában megszökött hazulról, később tanár és szerkesztő lett belőle. 1944 és 1946 között a haditengerészetnél szolgált a déli Csendes-óceán hadszínterein. Az első írásai ezen a területen játszódtak. Az erről szóló antológiáját 1948-ban Pulitzer-díjjal jutalmazták. Ezt követően folyamatosan jelentek meg regényei.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/James-Albert-Michener>

Mikes György (George Mikes) (1912–1987)

Nagy-Britanniába emigrált magyar író, újságíró. A budapesti tudományegyetemen szerzett jogi diplomát. Újságíróként kezdett el dolgozni, majd 1938-tól londoni tudósítóként tevékenykedett. A 2. világháború kitörése után úgy döntött, hogy Angliában marad és a BBC magyar osztályának munkatársa lett. Humoros útleírásai, útikönyvei révén nemcsak Angliában, hanem világszerte ismert lett a neve. Számos külföldi lapnak dolgozott. A hetvenes évek közepétől egészen haláláig a Szabad Európa Rádió munkatársa volt.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09732/10519.htm> (2022. november 30.)

Mikoján, Anasztasz (1885–1978)

Örmény származású szovjet kommunista politikus. 1915-ben lépett be a kommunista pártba, eredetileg papnak tanult. 1918-tól a Vörös Hadsereg 3. brigádjának a politikai tisztje (komisszára). 1923-tól a KB teljes jogú tagja, egészen 1976-ig. 1926 és 64 között folyamatosan a Szovjetunió kormányának a tagja. A 2. világháborúban az utánpótlás szállításának megszervezésével foglalkozott. Sztálin halála után (1953) Hruscsovot támogatta az utódlásért folyó harcban. 1956 júliusában Magyarországon tartózkodott, amikor Rákosi Mátyást eltávolították a hatalomból, illetve az 1956-os

forradalom idején Szuszlovval együtt Budapestre küldték és folyamatosan tárgyalt a magyar vezetőkkel. A magyarkérdésben az SZKP KB-vel szemben is a fegyveres beavatkozás ellen foglalt állást.

Volt 1956-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetszerkesztő Intézet és Levéltár: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/mikojan.htm> (2022. november 30.)

Milton, Howard (?–?)

A *Daily Worker* publicistája. A Howard Milton csak az írói neve volt, valójában Milton Harpernek hívták.

Mindszenty József (1892–1975)

Esztergomi érsek, bíboros, Magyarország hercegprímása. Vállalta a folyamatos konfrontációt a magyarországi kommunista rezsimmel. 1949-ben koncepció perben életfogytig tartó fegyházra ítélték. 1955-ben házi őrizetbe került. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején kiszabadult. 1956. november 4. és 1971 szeptembere között az amerikai követségen kapott menedéket. 1971. szeptember 28-án elhagyta Magyarországot. 1975-ben hunyt el, holttestét Mariazellben temették el, hamvait a rendszerváltoztatás után 1991-ben hozták haza és temették el az esztergomi bazilikában.

Mindszenty-ház: <http://mindszentyhaz.hu/index.php/bemutakozas/mindszenty-jozsef-elete> (2022. november 30.)

Mollet, Guy (1905–1975)

Francia politikus. 1956 és 1957 között Franciaország miniszterelnöke.

Molnár József (1918–2009)

Emigráns magyar író, lapszerkesztő, kiadó, nyomdász. Érettségi után a bankszakmában helyezkedett el. 1945 és 1947 között a Nemzeti Parasztpárt tagja volt. 1948-ban Svájcba emigrált. Az 1950-ben indult *Látóhatár* folyóirat egyik alapítója, majd 1957-től a szerkesztője. 1953-ban az Egyesült Államokba költözött és a SZER külső munkatársa lett, majd 1955-ben Münchenbe ment és SZER belső munkatársa volt egészen 1957-ig. 1958 és 1989 között az *Új Látóhatár* felelős kiadója volt.

Országos Széchényi Könyvtár: <http://szer.oszk.hu/szemelyek/molnar-jozsef> (2022. november 30.)

Morris, Max (1913–2008)

Tanár, szakszervezeti vezető, egy időszakban a BKP tagja. Egy szegény glasgow-i zsidócsalád gyermekeként született. Szülővárosában kezdte meg iskolai tanulmányait, tizenhatéves volt, amikor családjával Londonba költöztek. Még londoni egyete-

mista volt, amikor belépett a kommunista pártba. Diplomája megszerzése után tanítani kezdett és belépett a Pedagógusok Országos Szakszervezetébe (a továbbiakban: NUT). 1941 és 1946 között a brit hadseregben szolgált katonaként, századosként szerelt le. Morris kommunista meggyőződése 1956-ban komolyan megingott, ő azok között volt, akik elítélték a szovjetek magyarországi fegyveres beavatkozását, de ennek ellenére a BKP tagja maradt. Kommunista volta azonban sokáig gátolta tanári karrierjében. Az 1960-as évekig kellett várnia az előléptetésre, de 1967-ben már a willesden-i középiskolát vezethette. Ugyanez történt a szakszervezeti munkájában is. A NUT vezetőségének tagja volt 1966 és 1979 között. 1973 és 1974 között a NUT elnökeként dolgozott. Az új baloldalnak, a fiataloknak egyre kevésbé volt szükségük rá. Időközben vezetőtanárként, és a NUT tagjaként is akadt elég elfoglaltsága, miközben a BKP-ben belső harc alakult ki. Először a kommunista párt vezetőségéből került ki. 1976-ban kilépett a BKP-ból és a Munkáspárt tagja lett. Két évvel később nyugdíjba vonult, de csak a fizetős munkákkal hagyott fel. Főként a szakszervezeti tevékenységekben maradt aktív. Feleségével, a Szocialista Oktatási Egyesület legfontosabb vezetői voltak. A testület elnökeként dolgozott 1995 és 1998 között.

BECKETT, Francis: Radical headteacher, former communist and NUT president. *The Guardian*, 2008. szeptember 9. <https://www.theguardian.com/education/2008/sep/09/schools.tradeunions> (2022. november 21.)

Sir Munro, Leslie (1901–1974)

Új-zélandi politikus, újságíró és diplomata. Aucklandban született és ott végezte középfokú és egyetemi tanulmányait is. 1923 és 1938 között az aucklandi egyetemen tanított alkotmányjogot, illetve római jogot. 1938-ban az aucklandi jogi kar dékánja lett. Ezután új pályára lépett, újságírással kezdett el foglalkozni és a *New Zealand Herald* társszerkesztője lett 1941-ben, majd 1941 és 1951 között a lap szerkesztője volt. Ezeket az éveket követően hivatalt vállalt az Új-Zéland Nemzeti Párt reumerai tagszervezetében. 1952-ben elfogadta Új-Zéland nagyköveti posztját az Egyesült Államokban, illetve folyamatosan képviselte a hazáját az ENSZ-ben 1958-ig. Ebben az időben az ENSZ Gyámsági Tanácsnak elnöke volt. 1958 és 1962 között az ENSZ-t képviselte a magyarkérdésben, illetve 1961-től a Nemzetközi Bírói Bizottság főtitkára lett. 1963-ban visszatért hazájába, és a Nemzeti Párt színeiben indulva Waipa kerület parlamenti képviselője lett.

An Encyclopaedia of New Zealand. Szerk.: McLINTOCK, A. H. E Owen, Government Printer, Wellington, 1966. <http://www.teara.govt.nz/en/1966/munro-sir-leslie-knox-kcmg-kcvo> (2013. szeptember 1.)

Münnich Ferenc (1886–1967)

Kommunista politikus. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett. 1917-ben belépett a bolsevik pártba, majd a Vörös Hadsereg internacionalista alakulatának egyik parancsnoka volt. Hazatérése után az MKP egyik alapító tagja. A tanácsköztársaság idején a Hadügyi Népbiztosság egyik vezetője. A tanácsköztársaság bukása után előbb Bécsbe emigrált, aztán Berlinben képviselte a Német Kommunista Pártot mint a közép-németországi munkások fegyveres tevékenységének egyik irányítója. Cselekményei miatt 1922-ben el kellett hagynia Németországot. Egy ideig a Szovjetunióban élt, majd 1936-ban bekapcsolódott a spanyol polgárháború harcaiba. Egy spanyol hadosztály vezérkari főnöke, illetve nemzetközi brigádparancsnok. 1940-ben visszatért a Szovjetunióba, majd résztvevője volt a 2. világháborúban a sztálingrádi csatának. A 2. világháború után hazatért Magyarországra. 1946 és 1949 között Budapest rendőrfőkapitánya. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a Nagy Imre-kormány belügyminisztere, majd 1956. november 4-től a Kádár-kormányban a fegyveres erők minisztere. Az egyik felelőse a forradalom vérbe fojtásának. 1958 és 1961 között a Minisztertanács elnöke, 1956-tól 1966-ig az MSZMP PB tagja.

Életrajzi Lexikon: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/munnich-ferenc-76F79/> (2022. november 30.)

Nagy Imre (1896–1958)

Kommunista politikus. Magyar belügyminiszter, a minisztertanács elnöke (1953–1955), (1956). 1958. június 16-án, törvénysértő perben hozott ítélet alapján kivégezték.

Nasszer, Gamal Abdel (1918–1970)

Egyiptomi katonatiszt, forradalmár és politikus. A pánarabizmus híve.

Afrika tanulmányok: http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/gamal_abdel_nasszer.html (2022. november 30.)

Niven, Barbara (1896–1972)

Brit képzőművész, kommunista aktivista. Férjével Erb Brooksszal közösen 1936-ban Manchesterben megalakították az Egyesült Színházat, (Union Theatre) amelynek az igazgatója volt. Mindketten tagjai voltak a kommunista pártnak. Az ötvenes évektől egészen a haláláig a *Daily Worker* és utódlapja, a *Morning Star* munkatársaként dolgozott.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2010/01/03/niven-barbara/> (2022. november 22.)

Nixon, Richard Milhouse (1913–1994)

Amerikai republikánus politikus. 1969 és 1974 között az Amerikai Egyesült Államok elnöke. Eisenhower elnöksége idején alelnök. 1956 decemberében alelnökként ellátogatott Ausztriába és beszélt a magyar menekültekkel is. Elnöksége idején ért véget a vietnámi háború, és diplomáciában az Egyesült Államok nyitott Kína felé.

Nyerki Gyula (?–?)

Diplomata. A londoni magyar követség ideiglenes ügyvivője.

Obersovszky Gyula (1927–2001)

Költő, író, újságíró. Gimnáziumi tanulmányait nem tudta befejezni, ezért 15 évesen jegyzőgyakornokként kezdett el dolgozni. 1944-ben belépett a kommunista pártba. 1945 és 1949 között a Színművészeti Főiskola hallgatója. 1946-tól a NÉKOSZ munkatársa, majd a Szabó Dezső Népi Kollégium és a Horváth Árpád Színész-kollégium alapítója. 1950-től a *Hajdú Megyei Néplap* rovatvezetője, 1954-től a MUÓSZ kulturális szakosztályának vezetőségi tagja. Nagy Imre miniszterelnök politikájának támogatója. 1954-ben elvesztette állásait és kizárták az MDP-ből. 1956-tól a *Hétfői Hírek* rovatvezetője. Aktív résztvevője az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeinek. Ezért letartóztatták, majd a Tóth Ilona-perben I. fokon 1957. április 8-án izgatásért három év börtönbüntetésre ítélték. A II. fokú tárgyaláson halálos ítéletet szabtak ki rá, amelyet a nemzetközi tiltakozás hatására kegyelemből életfogytiglani börtönre módosítottak. 1963-ban szabadult, és a *Sportfogadás* szerkesztője lett. A TIB alapító tagja.

BFL XXV.4.a.Fővárosi Bíróság Büntetőperes iratok 1957. év 164/I. 461–463. doboz. Volt 1956-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/obigyula.htm> (2022. november 30.)

Oppenheimer, Julius J. (1890–1983)

1930 és 1957 között a Louisville-i Egyetem Tudományos és Művészeti Kollégiumának dékánja.

Louisville-i Egyetem honlapja: <https://louisville.edu/artsandsciences/about/hall-of-honor/inductees/oppenheimer.html> (2022. november 25.)

Pacelli, Eugenio (1876–1958)

XII. Pius néven 1939 és 1958 között a Római Katolikus Egyház pápája.

Padley, Walter Ernest (1916–1984)

Walesi munkáspárti politikus. Diplomáját az oxfordi Ruskin College-ben szerezte. 1932-ben csatlakozott a Független Munkáspárthoz (ILP). 1941 és 1946 között az ILP VB tagja, majd belépett a Munkáspártba. 1950 és 1979 között az ogmore-i körzet munkáspárti képviselője volt.

Dictionary of Welsh Biography. <https://biography.wales/article/s6-PADL-ERN-1916#?c=0&m=0&s=0&cv=94&manifest=https%3A%2F%2Fdamsssl.llgc.org.uk%2Fiiif%2F2.0%2F5141769%2Fmanifest.json&xywh=257%2C197%2C2869%2C1885> (2022. november 23.)

Pammer, Maximilian (1904–1988)

Az osztrák nemzetbiztonsági szervezet vezetője.

Pearce, Brian Leonard (1915–2008)

Brit történész, volt kommunista aktivista, fordító. Már a londoni John Lyon elemi iskola diákjaként elkezdte érdekelni a politika. A harmincas években megismerte a francia- és németországi kommunista pártokat. Különösen Trockij eszméi voltak szimpatikusak a számára és 1934-ben ezért választotta, majd lépett be mint londoni történészhallgató egyetemista a BPK tagjainak sorába. Tagja lett a BKP történész-csoportjának is. Kezdetben elfogadta a Szovjetunióhoz való alkalmazkodást, de ez 1956-ban gyökeresen megváltozott. Hruscsov az SZKP XX. kongresszuson elmondott beszéde, és az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eltiprása után kezdett eltávolodni a brit kommunistáktól. Eközben aktívan publikált a BKP-ból kiábrándult történészek által létrehozott *The Reasoner* folyóiratban. Emiatt egyre nagyobb vitái keletkeztek. Ezeknek következtében 1957-ben kizárták a BKP-ból. Ezt követően francia és orosz szakfordításokból élt meg. Egyes munkáit díjakkal is jutalmazták.

BROTHERSTONE, Terry: Translator and scholar of communist history, *The Guardian*, 2008. december 11.

Philby, Harold Adrian Russell „Kim” (1912–1988)

Brit hírszerzőtiszt és szovjet kettős ügynök. Egy brit diplomata fiaként született Indiában. A Cambridge-i Egyetem diákjaként legtöbb barátja baloldali volt. Bár sohasem lépett be a BKP-ba, már ekkor is a radikális baloldallal szimpatizált. A harmincas években fokozatosan kiábrándult a Munkáspártból, és ez egyre inkább megerősítette kommunista meggyőződését. Elképzelhető, hogy cambridge-i évei alatt figyelt fel rá a szovjet titkosszolgálat és már ekkor beszervezték. Bécsi és párizsi útjai során újabb kommunista kapcsolatokat szerzett. Ezeknek köszönhetően 1934-ben összeismerkedett a szovjet NKVD londoni ügynökével, Arnold Deutsch-csal, aki beszervezte.

Elsőként meg kellett szakítani minden kapcsolatát kommunista ismerőseivel. Ezt követően újságíróként kezdett tevékenykedni, de a legmegbízhatóbb cambridge-i baloldali barátai fokozatos beszerzéséről is gondoskodott.

A spanyol polgárháborúban Franco-párti publikációkat közölt, ezzel komoly jobboldali, sőt újfasiszta képet alakított ki önmagáról. Végül Franco kitüntette. Olyan jól játszotta a szerepét mint jobboldali újságíró, hogy ismerősein keresztül 1938-ban beszervezte a brit külügyi elhárítás az MI6. A 2. világháború elején az Ibériai-félszigeten német ügynökökre vadászott. Majd mindent elkövetett, hogy az MI6-en belül őt bízzák meg a szovjet ügyeket vizsgáló szekció vezetésével. Mesterkedéseit ezúttal is siker koronázta. Ebből a pozícióból korlátlanul informálta Moszkvát a brit ügynökök szovjetek elleni tevékenységeiről. 1949-ben Washingtonba helyezték mint az MI6 képviselőjét. Ebben a minőségében a brit szervezet FBI- és CIA-kapcsolatait koordinálta. Kiadta a Szovjetunióknak azokat az albánokat, akiket az MI6 szervezett be, hogy megdöntsék Enver Hodzsa kommunista diktátor rémuralmát Albániában. Ezeket az albánokat elfogták és kivégezték. Először 1951-ben vált gyanússá a tevékenysége, amikor segített két szovjet ügynök brit diplomata szökésében. Ekkor távoznia kellett az MI6-tól. Barátai szereztek neki munkát. 1956-ban Bejrútban, fedett újságíróként ismét a brit elhárítás alkalmazásába került. Természetesen folyamatosan kémtevékenységet végzett a Szovjetunió számára is. Kettős játéka 1963-ban végleg lepleződött, ezért Moszkvába kellett menekülnie. Haláláig a Szovjetunióban élt.

SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/SSphilby.htm> (2022. november 3.)

Pickgerskill, Jack (1905–1997)

Liberális kanadai politikus. Oxfordban diplomázott és 1937-ben kezdett el dolgozni a Külügyminisztériumban, alig hat héttel később már Mackenzie King miniszterelnök beszédírójaként és tanácsadójaként dolgozott, később utódjánál, St. Laurent-nél is fontos pozíciókat töltött be. 1953-tól 1967-ig volt parlamenti képviselő. 1954-től állampolgársági és bevándorlási miniszterként dolgozott, de kabinetminiszteri posztot is betöltött. 1967-től a Kanadai Közlekedési Bizottság elnöke lett.

WILSON-SMITH Anthony: Jack Pickgerskill, Obituary. *Maclean's Magazine*, 1997. november 24. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/jack-pickerskill-obituary> (2022. november 25.)

Piratin, Phil (1907–1995)

Kommunista politikus és brit alsóházi képviselő. Londonban született és ott is járt általános iskolába. A harmincas években küzdött a brit fasiszták ellen. A nyomorgó munkások és a zsidó származásúak védelmében tevékenykedett, majd a BKP tagja

lett. A 2. világháború alatt a Királyi Haditengerészethez jelentkezett, de politikai nézetei miatt elutasították kérelmét. Nem csatlakozhatott a fegyveres erőkhöz, ezért légoltalmi felügyeletet látott el. A háború után a Stepney kerület képviselőjeként bevásztották a brit képviselőházba is. Csakhogy elég népszerűtlen volt, mert NATO-ellenes kijelentéseket tett, 1950-ben el is veszítette képviselői mandátumát. A *Daily Worker* munkatársaként dolgozott ezután, de az 1956-os esztendő követően minden pártfunkciójáról lemondva a BKP egyszerű tagjaként politizált tovább.

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/TUpiratin.htm> (2022. november 17.)

Pollitt, Harry (1890–1960)

Brit kommunista politikus. Egy kovács fiaként született Droylsdenben. A családja aktívan politizált Lanchashire-ben, már a 19. század elejétől kezdve. A dédapja kartista volt az anyja pedig a Független Munkáspárt tagja. Pollitt második gyerek volt egy hatgyerekes családban. Hárman közülük meghaltak kisgyermekkorukban. Miután 13 évesen otthagyta az iskolát, kazánkovács-tanítványként kezdett dolgozni. Végül Southamptonba ment, és az első világháború alatt a háborúellenes mozgalomhoz csatlakozott. Pollitt aktívan részt vett a szakszervezeti mozgalomban és 1915-ben vezette a kazánkovácsok sztrájkját is. A háború végén csatlakozott a Sylvia Pankhurst által szervezett Munkások Szocialista Szövetségéhez. Pollitt részt vett az el a kezekkel Oroszországtól kampányban, amelyet a brit kormányzat törekvéseivel szemben hoztak létre azért, hogy megakadályozzák a britek katonai segítségnyújtását a bukott orosz rezsim képviselői számára. 1920 áprilisában Pollitt tevékenyen részt vett a Brit Kommunista Párt megalakításában. Őt, valamint Rajani Palme Duttot és Hubert Inkpint bízták meg azzal, hogy hajtsák végre a Komintern szervezeti szabályait. Ezáltal Duttal együtt bekerültek a párt vezetőségébe, és szoros együttműködés alakult ki közöttük. 1925. augusztus 4-én 11 aktivistatársával azért tartóztatták le, mert a Brit Kommunista Párt tagjai voltak. Gallachert, Hanningtont, Inkpint, Pollittot, valamint Rustot 12 hónap börtönre ítélték. 1929-ben Pollittot a Brit Kommunista Párt főtitkárának választották, ekkor még hűséges követője volt Sztálinnak, valamint támogatta harcát, hogy megtisztítsa Trockij követőitől a Szovjetuniót. 1936. március 12-i *Daily Worker*-ben a történelem fejlődésének egy új diadalaként minősítette Lev Kamenyev, Grigorij Zinovjev, Ivan Szmirnov és 13 szovjet párttagtársuk perét. A spanyol polgárháború alatt aktív szerepet játszott a spanyol kommunista kormány oldalán önkéntesek toborzásában. Pollitt 1939 szeptemberéig támogatta Sztálint, amikor üdvözölte a brit kormány hadba lépését a náci Németországgal szemben. Kiadott egy röpiratot „Hogyan nyerjük meg a háborút?” címmel. Ez a következő bekezdést tartalmazta: „A Kommunista Párt támogatja a háborút, és csak abban hisz. Az, hogy félreálljon

ettől a konfliktustól, hogy csak forradalmi frázisokat kínáljon, miközben a fasiszta szörnyek durván átvágtatnak Európán, elárulná valamennyi elődünk harcát, és azt, amit elértek a hosszú évek kapitalistaellenes küzdelmében.”

Sztálin dühös volt Pollitt röpirata miatt, mivel az előző hónapban szignálták a szovjet–náci paktumot. Rajani Palme Dutt viszont követni akarta a sztálini vonalat és ki akarta kényszeríteni Pollittból, hogy hibáját beismerve ellenezze a háborút Hitler ellen. Erre sem Pollitt, sem a parlamenti képviselő, William Gallacher és a *Daily Worker* főszerkesztője, John R. Cambell sem voltak hajlandók, ezért le kellett mondaniuk, és Pollitt helyét Dutt vette át. 1941. június 22-e után mindez megváltozott, köszönhetően annak, hogy a náci Németország megtámadta a Szovjetuniót. Pollitt visszakapta főtitkári posztját és a Brit Kommunista Párt elérte népszerűsége csúcsát, megsokszorozódott a taglétszáma is. Az SZKP XX. kongresszusán a párt első titkára, Hruscsov leleplezte Sztálin bűneit. Pollittnak nehézzé esett elfogadni ezeket a kritikákat, és azt mondta, hogy Sztálin portréja a lakásában marad felakasztva, ameddig csak él. 1956-ban lemondott a főtitkári tisztségéről, majd néhány évvel később, 1960. június 27-én meghalt.

SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/TUpollitt.htm> (2022. november 3.)

Pritt, Denis Nowell (1887–1972)

Brit baloldali politikus, jogász, író, újságíró. A Londoni Egyetemen és a Winchester College-en jogot tanult. 1906-ban a Middle Temple jogáskollégium tagja. Az első világháború előtt csatlakozott a Munkáspárthoz. 1931-ben tagja a később csak Szocialista Ligának nevezett Szocialista Vizsgálatok és Propaganda Társaságnak. Pritt támogatta azt az ötletet, hogy a Munkáspárt más pártokkal, még a BKP-val is, hozzon létre egy egységfrontot a fasizmus ellen. Ugyanakkor a harmincas évek közepére valósággal beleszeretett a sztálinista Szovjetunióba. 1935-ben a londoni Hammersmith North kerület megválasztott alsóházi képviselője lett. Szorgalmazta Nagy-Britannia fegyveres szövetségét a Szovjetunióval a nácizmus ellen. Több írást is publikált ebben a témában. 1940 márciusában kizárták a Munkáspártból, mert védte a szovjetek finnországi háborúját. 1945-ben ismét megválasztották a Hammersmith North-i választási kerület képviselőjének, ráadásul a hivatalos munkáspárti jelöltet győzte le. 1949-ben Pritt négy másik, a Munkáspártból kizárt társával közösen megalakította a Független Munkáspártot. Ám maga nem örvendett nagy népszerűségnek, mivel ellenezte a NATO létrehozását és a hidegháborút. Az 1950-es választásokon már nem jutott be a képviselőházba. 1954-ben Sztálin-békedíjjal tüntették ki. A Ghánai Egyetem jogászprofesszoraként dolgozott 1964 és 1965 között.

SIMKIN, John Spartacus Educational <https://spartacus-educational.com/TUpritt.htm> (2022. november 25.)

Protics, Dragoszlav (1902–1974)

Jugoszláv diplomata. 1954 és 1957 között az ENSZ főtítkárhelyettese és a Politikai és Biztonsági Tanácsi Ügyosztály vezetője.

A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1953–1963. Szerk.: KECSKÉS D. Gusztáv, Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2006. 179.

Puchert János (1934–2019)

Bányász, 1956-os szabadságharcos. 1951-től a komlói bánya lakatostanulója volt. 1954-ben megkezdte katonai szolgálatának teljesítését. Az esztergomi tűzérezred tagjaként az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Budapestre vezényelték. 1956. november 4-én egysége harcba keveredett a Juta-dombon a szovjet katonákkal. Másnap a csoportot feloszlatták. Hiába ment vissza Komlóra dolgozni, 1957 októberében letartóztatták és 1958-ban mind első-, mind másodfokon halálra ítélték. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre módosította a halálos ítéletét. 1970-ben szabadult a börtönből és a komlói szénbányában helyezkedett el.

Volt 1956-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet: http://server2001.rev.hu/oha/oha_display.asp?id=340&idx=25&lang=h (2022. november 18.)

Radványi János (1922–2016)

Diplomata. Magyarország ideiglenes ügyvivője az Egyesült Államokban 1962 és 1967 között. 1968-ban politikai menedékjogot kért és kapott az Egyesült Államoktól.

Rajk László (1909–1949)

Kommunista politikus. 1931-ben belépett a KMP-be. 1936-ban a párt utasítására Prágába ment, majd 1937-ben a spanyol polgárháborúban egy nemzetközi brigád zászlóaljának a politikai komisszára lett. A harcokban súlyosan megsebesült. A polgárháború végén Franciaországba internálták. 1941-ben hazatért, majd ugyanebben az évben letartóztatták. 1944-ben szabadult ki a börtönből. Ismét belevetette magát az illegális pártmunkába. A nyilasok letartóztatták egészen Münchenig hurcolták. A 2. világháború után tért csak haza. 1945-től az MKP KV és PB, valamint a titkárság tagja. 1946 és 1948 között belügyminiszter, 1949-ig külügyminiszter. 1949 májusában letartóztatták, majd törvénysértő perben elítélték és kivégezték. 1956. október 6-án – rehabilitációját követően – újrateremték.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/rajk-laszlo-7766D/> (2022. október 16.)

Raleigh, Malcolm Gordon Peter (1919–1996)

Rádiós, televíziós műsorvezető. A Bradfield College hallgatója volt. A 2. világháborúban a Brit Királyi Haditengerészetnél szolgált önkéntesként. A 2. világháború után az ausztriai Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagja volt. 1949-től a BBC munkatársa, 1955 és 1959 között a BBC Rádió külügyi szerkesztője. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a BBC budapesti tudósítójaként dolgozott. Az algériai polgárháború idején is a helyszínen tevékenykedett. 1963-tól a BBC párizsi irodáját vezette. 1966 és 1980 között a BBC Televízió programtervezője.

MIALL, Leonard: Obituary. Peter Raleigh. *Independent*, 2011. október 23. <https://www.independent.co.uk/news/obituaries/obituary-peter-raleigh-1330055.html> (2022. november 22.) RÁCZ, 2016. 248.

RÁCZ Sándor (1933–2013)

Szerszámkészítő. A Nagy-budapesti Központi Munkástanács (KMT) elnöke. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején bevásztották a Beloianisz Híradástechnikai Gyár munkástanácsába, majd 1956. november 14-én bekerült a KMT vezető testületébe. 1956. november 15-től a KMT elnöke. 1956. december 11-én a kommunista hatalom egy parlamenti tárgyalásra hívta, ahol letartóztatták. 1958 márciusában életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban szabadult. 1987-ig dolgozott szerszámkészítőként a Híradástechnikai Ipari Szövetkezetenél. 1988-ban a Történelmi Igazságtételi Bizottság (TIB) alapító tagja. A szervezetet otthagyta, mert összekülönbözött a későbbi köztársasági elnökkel, Göncz Árpáddal. 1993-tól az 1956-os Szövetség elnökévé választották.

1956-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/kislex/biograf/racz.htm>

Rákosi Mátyás (1892–1971)

Kommunista politikus. Nevéhez fűződik a magyarországi kommunista rendszer, diktatúra megvalósítása és az eközben végrehajtott számtalan törvénysértés, politikai perek, bebörtönzések, kivégzések. Az első világháborúban orosz hadifogságba esett. Hazatérése után a KMP tagja. A tanácsköztársaság hatalomra kerülése után kereskedelmi népbiztos, később a Vörös Örség országos parancsnoka. A tanácsköztársaság bukása után Ausztriába, majd a Szovjetunióba menekült. 1924-ben hazatért és bekapcsolódott az illegális pártmunkába. Egy évvel később KMP KB tagjának válasz-

tották. Letartóztatták és 1940-ig börtönbüntetését töltötte, amikor a Szovjetuniónak kiadták. A 2. világháború alatt a magyar kommunista emigráció moszkvai vezére volt. A 1945 januárjában visszatért Magyarországra és az MKP (MDP) főtitkára (1953-tól első titkára) volt egészen 1956 júliusáig. Leváltása után a Szovjetunióba ment és már nem térhetett haza.

Renton, Bruce (?-?)

Brit újságíró.

Révai András (1903–1973)

Közíró. Lipcsében, Münchenben, Berlinben tanult. A lipcsei egyetemen doktorált. Magyarországon és Németországban élt. Berlinben képkereskedést alapított. 1935-ben Angliába tette át székhelyét és újraalapította képkereskedését. 1938 és 1941 között a Pester Lloyd londoni levelezője volt. Az Angliai Szabad Magyarok Egyesületének társalapítója, majd 1943-ban elnöke. 1942-től a BBC magyar kommentátora. 1944 áprilisától részt vett az Angliai Magyar Tanács tevékenységében. A 2. világháború befejezése után felajánlotta segítségét a magyar kormánynak. Magyarország hírét javítandó magyar tárgyú tanulmányokat és cikkeket írt vezető angol lapokba és folyóiratokba. A kommunista hatalomátvétel után megszakította kapcsolatát Budapesttel és visszavonult a nyilvános szerepléstől. Az 1956-os forradalom után újból a magyarkérdésről kezdett írni. Részt vett a londoni *Magyar Szó* szerkesztésében. Az *Új Látóhatárban* esszéket publikált. Önkezeléssel vetett véget életének.

BORBÁNDI Gyula: Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon és Bibliográfia. Budapest, Helikon, 1992. <https://mek.oszk.hu/04000/04038/html/r.htm> (2023. április 2.)

Richardson, Claude Sartoris (1900–1969)

1954 és 1958 között liberális párti parlamenti képviselő Ausztráliában.

Parlinfo: https://lop.parl.ca/sites/ParlInfo/default/en_CA/People/Profile?personId=2039 (2022. november 25.)

Rodney, Lester (1911–2009)

Amerikai sportújságíró. Emigráns zsidó származású nagyszülőktől származott. Brooklynban nőtt fel és hamar elkezdte érdekelni a baseball és az újságírás. A New Utrecht-i Gimnázium diákjaként cikkeket írt az iskola lapjának és közben aktívan baseballozott a gimnázium csapatában. Republikánus édesapjának egy selyemáru-gyára volt, amely a gazdasági világválság következtében 1929-ben tönkrement. Rodney mint a New York-i esti egyetem hallgatója ismerkedett meg a kommunista eszmékkel. Itt nyomták a kezébe először a *Daily Workert*, amelyet átböngészve meg-

lepve tapasztalta, hogy a sportrovat meglehetősen silány, sőt azzal is szembesült, hogy a CPUSA a sportra úgy tekintett, mint az elnyomott tömegek megnyugtatósának eszközére, sajtóságos ópiumára. Azonnal levelet írt a szerkesztőségnek. Egy beszélgetésre invitálták, amely után felvették a laphoz, mert ráébredtek, hogy az amerikai munkásságot érdekli a sportélet is. 2003-ban már azt állította, hogy elsősorban sportújságíró volt, aki egy kommunista napilapnál dolgozott. Ennél azért többről volt szó, hiszen CPUSA-párttagként mint a *Daily Worker* újságírója és a Baseball Sportújságírók Amerikai Szövetségének tagja, éveken át küzdött a sport és különösen a baseball területén a színesbőrű játékosok hátrányos megkülönböztetése ellen. A harmincas években több publikációt is közölt a témában. A 2. világháborúban katonaként szolgált, majd hazatérése után folytatta a munkát a *Daily Workernél*, egészen a lap 1958. januári megszűnéséig. Ekkor elhagyta a kommunista mozgalmat is. Ő sem értett egyet a szovjet csapatok beavatkozásával az 1956-os magyar forradalomba. Ezt követően Kaliforniába költözött, ahol hosszú éveken át a reklámparban dolgozott, majd a *The Long-Beach Independent Press Telegram* vállalásügyi szerkesztőjeként tevékenykedett egészen 1975-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig.

GOLDSTEIN, Richard: Lester Rodney, Early voice in fight against racism in sports, Dies at 98. *The New York Times*, 2009. december 23. 21.

Rogers, Iris (?–?)

Zwack Péter első felesége.

Roller Kálmán (1913–2004)

1937-ben szerezte erdőmérnöki diplomáját. 1949-től a frissen alapított Erdészeti Tudományos Intézet igazgatója. 1951-től az Agrártudományi Egyetem Erdőmérnöki Karán az Erdőtelepítési és Fásítási Tanszék vezetője. 1954-től az Erdőmérnöki Főiskola igazgatója. 1956-ban soproni oktatótársaival és diákjaival Ausztriába menekült, majd a vezetésével Kanadába emigráltak. A kanadai kormány lehetőséget biztosított a magyar diákoknak, hogy Vancouverből, az University of British Columbia keretein belül magyar nyelven folytathassák erdőmérnöki tanulmányaikat. 1961-ig az egyetem magyar divíziójának dékánja. 1963-tól 1978-ig kutatómunkát végzett Kanada különböző területein.

GRÁTZER Miklós és NÁHLIK András. Soproni Egyetem: <http://emevi.emk.uni-sopron.hu/dr-roller-kalman-1913-2004-> (2022. november 19.)

Roosevelt, Franklin Delano (1882–1945)

Demokrata párti amerikai politikus, 1933-tól négy cikluson át az Amerikai Egyesült Államok elnöke.

Rosenberg házaspár: Rosenberg, Julius (1918–1953); **Rosenberg, Ethel** (1915–1953) Szovjet kémkedéssel vádolták, elítélték, majd kivégezték őket. A kilencvenes években kiderült, hogy Julius valóban szovjet kém volt, de Ethelről ezt nem sikerült bizonyítani.

Rothstein, Andrew (1898–1994)

Prominens brit kommunista politikus, történész, újságíró. Londonban született egy Oroszországból emigrált zsidó családban. Életére meghatározó hatást gyakorolt édesapja politikai választása, aki először a Szociáldemokrata Föderációhoz csatlakozott, majd 1901-ben a brit székhelyű Orosz Szociáldemokrata Munkáspárt tagja lett. Csak-hogy ezen a szervezeten belül elsősorban a bolsevik csoporttal értett egyet. Nem csoda, ha maga Lenin is gyakran meglátogatta Londonban. 13 éves volt csak, amikor apjával közösen szórólapokat osztott egy munkáspárti jelölt mellett. Oxfordban történelmet hallgatott, amikor kitört az első világháború. 1917 és 1919 között a brit gyalogságnál szolgált, de nem vezényelték frontszolgálatra, ellenben 1918 decemberében felszólalt az ellen, hogy bevessék őket a bolsevikok ellen az orosz polgárháborúban. Lebeszélte társait arról, hogy önkéntesnek jelentkezzenek. 1920-ban a BKP alapító tagja volt. Hiába tért vissza Oxfordba, nem kapott ösztöndíjat, nem tudta folytatni posztgraduális kutatását. Állítólag Lord Curzon külügyminiszter kérésére tanácsolták el veszélyes politikai kötődései miatt. 1921-ben egyetemi tanulmányai befejeztével a szovjet hírügynökség tudósítójaként dolgozott. Ezt a munkát 1945-ig folytatta. Bár a kommunista párt VIII. kongresszusán beválasztották a Végrehajtó Bizottságba, 1929-ben leváltották. 1943 és 1950 között a Külföldi Sajtószervezetek Szövetségének elnöke volt. A 2. világháború után 1970-ig a *Prace* csehszlovák szakszervezeti lap tudósítójaként dolgozott. 1946-tól előadásokat tartott a londoni egyetemen, de 1950-ben elbocsátották. Több könyvet írt a Szovjetunióról, és marxista irodalmat fordított angolra. 1970-től szovjet nyugdíjat kapott, és a Marx Emlékkönyvtár elnöke és a Brit–Szovjet Baráti Társaság alelnöke volt. Tovább folytatta publikációs tevékenységét is. A nyolcvanas években nagy kritikusa volt a kommunizmus megújulását óhajtóknak. 1988-ban ő kapta meg az újjáalakult BKP első számú tagkönyvét.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/20/andrew-rothstein-and-theodore-rothstein/> (2022. november 30.)

Russell, Bertrand (1872–1970)

Irodalmi Nobel-díjas brit filozófus.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Bertrand-Russell> (2022. november 30.)

Russell, Sam (1915–2010)

Marxista újságíró. Egy lengyel zsidó emigráns család sarjaként született Londonban. 1934-től ösztöndíjasként az UCL-en egyiptológiát hallgatott. Egy évvel később a BKP tagja lett. 1936 szeptemberében az első britek egyike, aki csatlakozott a nemzetközi brigádokhoz a spanyol polgárháborúban. Egy évvel később súlyosan megsebesült a harcokban, nem tudott tovább fegyveres szolgálatot teljesíteni, ezért propagandistaként dolgozott Spanyolországban, majd a *Daily Worker* haditudósítója lett. 1955 és 1959 között a kommunista napilap moszkvai tudósítója volt. Az 1956-os magyar forradalom budapesti tudósítójaként küldte cikkeit. Sikerült Kádár Jánossal is interjút készítenie. 1962-ben Kubában dolgozott a rakétaválság idején, ekkor interjút készített Che Guevarával is. 1973-ban Chilében a Pinochet-puccsról írta cikkeit. 1984-ben nyugdíjba vonult. A BKP 1991-es megszűnését követően a Munkáspárt tagja lett. Aktívan részt vett a spanyolországi háborúban harcoló nemzetközi brigádok emlékének ápolásában. 2009-ben hálából a spanyol polgárháborúban nyújtott szolgálataiért spanyol állampolgárságot kapott.

Bishopgate Institute Archives: <https://www.bishopsgate.org.uk/collections/russell-sam> (2022. november 18.)

Rust, William Charles „Bill” (1903–1949)

Brit kommunista újságíró, barátai csak Billnek szólították. Elbűvölték a bolsevik forradalom oroszországi „eredményei”. 1920 áprilisában csatlakozott a BKP-hoz. Három évvel később már a párt vezetőségének a tagja mint a Kommunisták Ifjúsági Szövetségének (Young Communist League) képviselője. 1925-ben 11 társával együtt letartóztatták az 1797-ben hozott „lázadásra való felbujtás”-törvény megszegése miatt. Elsősorban a kommunista irodalmi munkák és a Kommunista Internacionálén elhangzott beszédek, állásfoglalások miatt marasztalták el őt és négy másik BKP-vezetőt; fejenként 12 hónap börtönbüntetéssel sújtották őket, a többiekre fél évet szabtak ki. 1930 és 1932 között a BKP napilapjának a *Daily Worker*nek az első szerkesztőjeként tevékenykedett. Ezután Moszkvában képviselte a brit kommunistákat. A *Daily Worker*ben végzett munkájával támogatta Sztálin hadjáratát Trockij és követőivel szemben. Publicisztikaiban igazolni próbálta a Sztálin által kreált koncepciók pereket is. A spanyol polgárháborúban a *Daily Worker* képviselőjeként vett részt. Valójában Barcelonában szolgált mint brit veterán politikai tiszt és Komintern-képviselő. 1939 szeptemberében Harry Pollitt üdvözölte, hogy britek és franciák háborút üzentek a náci Németországnak. Csakhogy ezt nem tetszett Sztálinnak, aki a Molotov–Ribbentrop-paktum megkötésével lényegében érdekszövetséget kötött Hitlerrel. Emiatt Pollittot leváltották, és így járt a *Daily Worker* főszerkesztője, Campbell is. Utóbbi helyét Rust vette át, aki tömeglappá akarta varázsolni a kommunista napila-

pot. 1948-ra a *Daly Worker* elérte a 120 000 napi eladott példányt. Rust egy évvel később, mindössze 46 évesen hunyt el szívrohamban.

SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/TUrust.htm> (2022. november 17.)

Sadovy, John (1925–2011)

Csehszlovák születésű fotóriporter. 1939-ben elmenekült a nácik által megszállt hazájából. A 2. világháborúban a brit hadsereg haditudósítója az olasz fronton. A háború végén szabadúszó fotóriporterként kezdett dolgozni.

FARKAS Judit: A képek, amelyek bejárták és megosztották a világot. *Korall* (73) 2018. 3. szám

Saint Laurent, Louis (1882–1973)

Kanadai államférfi és bíró, liberális politikus. Kanada miniszterelnöke 1948 és 1957 között.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Louis-Stephen-Saint-Laurent> (2022. 11. 30.)

Sartre, Jean-Paul (1905–1980)

Francia filozófus, író és drámaíró. A 20. századi egzisztencializmus irányzatának vezető gondolkodója.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Jean-Paul-Sartre> (2022. november 30.)

Saville, John (1916–2009)

Brit baloldali történész. John Stamatopoulos néven született Gainsborough közelében egy görög mérnök fiaként. Édesanyja később újraházasodott, és így kapta meg a John Saville nevet. Ösztöndíjat szerzett és 1934-ben beiratkozott a Londoni Gazdasági Egyetemre. Kezdetben a Munkáspártba akart belépni, de aztán a párt a spanyol polgárháború kapcsán követett politikája miatt elállt ettől. Nem értett egyet azzal, hogy a Munkáspárt a be nem avatkozás politikáját vallotta a spanyolországi harcok kapcsán. Saville végül Pollitt szónoklatainak hatására lett a Brit Kommunista Párt tagja. A 2. világháború alatt elutasította a tiszti kinevezést és Liverpoolban léghábrító tűzérként szolgált. 1943-ban Indiába vezényelték. 1945-ben főtörzsőrmesterré léptették elő. 1947-ben a gazdaságtörténet előadója a Hulli Egyetemen. Saville, mint a BKP történészcsoportjának legtöbb tagja, támogatta Nagy Imrét és politikáját, amelynek eredményeként végül el kellett hagynia a BKP-t. Ennek ellenére marxista maradt, E. P. Thompsonnal közösen *The New Reasoner* néven folyóiratot adtak ki. 1958-ban

Saville és más baloldali történészek megalapították a Munkástörténeti Tudományok Társaságát. Szerkesztője volt a munkás életrajzok kézikönyv tíz részének is (Dictionary of Labour Biography 1972-2000). Saville 1982-ben vonult nyugdíjba a Hulli Egyetemről.

SIMKIN, John Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/HISSaville.htm> (2022. november 18.)

Seabrook R. (?-?)

Brit szakszervezeti vezető.

Shepilov, Dmitrij (1905–1995)

Szovjet kommunista politikus, közgazdász, külügyminiszter. A földművelésből élő családja a kurszki régióból költözött Türkmenisztánba, Shepilov már ott született. 1926-ban jogi diplomát szerzett a moszkvai egyetemen és belépett a Szovjet Kommunista Pártba. Ezt követően két évig Jakutszk, majd két évig Szmolenszk városi ügyészeként dolgozott. Ekkor kezdte érdekelni a mezőgazdaság, éppen ezért feladva addigi hivatalát, agrárgazdaságtant kezdett tanulni. Tanulmányai közben a Nagy Szovjet Enciklopédia tudományos szerkesztőjeként tevékenykedett. Miután 1933-ban sikeresen újabb diplomát szerzett, ezúttal gazdaságtanból, a kommunista párt nyugat-szibériai állami gazdaságokért felelős politikai osztályát vezette. A harmincas évek végén visszatért Moszkvába, ahol az SZKP KB Tudományos Osztályának és Szovjet Tudományos Akadémiának is a tagja lett. Előadásokat tartott a Vörös Professzorok Intézetében, a Pártfőiskolán és a Szovjet Kereskedelmi Intézetben. 1938-ban megkísérelte beszervezni az NKVD, de állításai szerint nem lépett be a szervezetbe. 1941-től politikai tisztként résztvevője a 2. világháború csatáinak. A háború végén Ausztriában már vezérőrnagyi rangban szolgált. 1946 februárjában tért vissza polgári hivatásához. A *Pravda* propagandaosztályát vezette és az SZKP KB Agitációs és Propaganda Bizottságának helyettes igazgatója volt. Patrónusai közül elsősorban Zsdanovot kell megemlíteni, akinek 1948-ban bekövetkezett halála sebezhetővé tette. 1949-ben részben belekeveredett a leningrádi ügybe is. Elkerülte a legrosszabbat, csak lefokozták: az SZKP KB ellenőre lett. Végül elnyerte Sztálin kegyét, mert segítette felülvizsgálni és megalkotni a szovjet politikai gazdaság tankönyvét. Hálából az SZKP XIX. kongresszusán az SZKP KB tagjának választották. Sztálin még a *Pravda* főszerkesztőjének is kinevezte. Sztálin halála után tovább emelkedett a kommunista vezetői ranglétrán. 1955 júliusában az SZKP KB titkárságának tagja lett. 1956 és 1957 között a Szovjetunió külügyminisztere. Bár kezdetben barátság is fűzte Hruscsovhoz, tagja lett annak a csoportnak, amely 1957-ben megkísérelte leváltani az SZKP első titkárát. A sikertelen puccs után el kellett hagynia az SZKP KB-t és Kir-

gizisztánba küldték, hogy ott vezesse a gazdasági intézetet. 1962-ben kizárták a kommunista pártból, bár a hetvenes években ismét beléphetett, de soha többé nem került vezető pozícióba. Jobbára az emlékiratain dolgozott.

BITTNER, Stephen V.: The rise and fall of Dimitrii Shepilov, In.: SHEPILOV, Dimitrii: The Kremlin's scholar: a memoir of Soviet politics under Stalin and Krushchev. New Haven, Yale University Press, 2007. 12–30.

Shield, Art (1888–1988)

Kommunista riporter. Barbadoson született, édesapja morva egyházi prédikátor volt. Akkor kezdett el a szocializmus iránt érdeklődni, amikor Jack London előadását hallgatta abban a gimnáziumban, ahol tanult. 1917 és a bolsevik forradalom mély nyomot hagyott benne, ezért élete végéig szolidáris volt a kommunizmus első államával, a Szovjetunióval. 1919-ben Shield Seattle-ben lépett be az amerikai hadseregbe, de nem azért, hogy Európában harcoljon, hanem azért, hogy terjessze háborúellenes bolsevikbarát eszméit a katonák között. A háború végén spanyolnáthát kapott, két testvére ugyanebben a betegségben elhunyt, és maga is megcsenvedte az influenzát. Miután elbocsátották a hadseregből, résztvevője volt a seattle-i általános sztrájkknak. 1920-ban hazatért New Yorkba, ahol a Munkások Védelmi Szakszervezetének vezetője arra kérte, hogy folytasson kampányt két emigráns olasz munkás érdekében, akiket egy páncélozott pénzszállító autó megtámadásával gyanúsítottak. A rablás során megölték az öröket. Sikerült kiderítenie, hogy az egyik olasznak biztos alibije volt a bűncselekmény időszakában, de ez nem mentette meg egyik munkás életét sem. 1921-ben a *Federated Press* riportereként Nyugat-Virginiába utazott és a tudósításokat közölte a bányászok sztrájkjáról és az azt követő, szinte háborús állapotokról. 1924-től kezdett el dolgozni a *Daily Workernél*, munkástudósítóként közölt riportokat a bányász és acélmunkások szakszervezeteinek vezetőiről. 1939-ben Spanyolországba utazott, hogy tudósításokat küldjön a köztársaság utolsó napjairól, de a Franco-rezsim letartóztatta. Csak egy trükk segítségével tudott a madridi amerikai nagykövetségre menekülni. Ezt követően is több mint negyven éven keresztül dolgozott a CPUSA újságírójaként.

WHEELER, Tim: Art Shields: Labors great repoter. *People's World*, 2007. május 18. <https://www.peoplesworld.org/article/art-shields-labor-s-great-reporter/> (2022. november 16.)

Slansky, Rudolf (1901–1952)

Csehszlovák kommunista politikus, és a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkára (1946–1948). Koncepciós perben áruulás, Titóval való együttműködés, és cionizmus vádjával ítélték el és végezték ki.

Sling, Otto (1912–1952)

Csehszlovák kommunista politikus, akit koncepciós perben árulás, Titóval való együttműködés és cionizmus vádjával ítélték el és végezték ki.

Smith, Jessica (1895–1983)

Amerikai újságíró és szerkesztő. 1922-ben egy kvékermiszió tagjaként szociális munkásként dolgozott a Szovjetunióban. 1925-ben hazatérését követően a *Soviet Russia Today* folyóirat szerkesztője lett. Ez a sajtótermék a Szovjet-Oroszország Barátai szervezet kiadványa volt. A 2. világháború idején társalapítója volt az Amerikai–Szovjet Baráti Társaság Nemzeti Tanácsának. Később a *New World Review* folyóiratot szerkesztette.

Spaak, Henri-Paul (1899–1972)

Belga államférfi. 1921 és 1931 között ügyvédként dolgozott. Egy évvel később mint a belga képviselőház szocialista tagja kezdett el politizálni. 1936 és 1938 között már külügyminiszter, majd 1938 és 1939 között Belgium első szocialista miniszterelnöke. A 2. világháború időszakában külügyminiszter abban a kormányban, amely 1940 és 1944 között emigrációs testületként londoni száműzetésben tevékenykedett. 1945-ben segített az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfogalmazásában. 1946-ban az ENSZ Közgyűlésének első elnöke volt. 1945 és 1947 között ismét a Külügyminisztérium vezetője, majd 1947 és 1950 között belga miniszterelnök. Kulcsszerepet játszott a NATO 1949-es létrehozásában. Spaak tevékeny résztvevője volt az Európai Gazdasági Közösség létrehozásához vezető európai szerződések megalkotásának. Vezető szerepet játszott az 1957-es római szerződés aláírásában is. 1954 és 1957 között ismét belga külügyminiszter, majd 1961-ig a NATO főtitkára, 1961 és 1966 között belga külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes. 1969-ben visszavonult a politikától.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Paul-Henri-Spaak> (2022. november 30.)

Stachel, Jacob Abraham „Jack” (1900–1965)

Amerikai kommunista politikus. Az Osztrák–Magyar Monarchiában született, zsidó családban. Mindössze tízéves volt, amikor családja az Egyesült Államokba emigrált. New Yorkban telepedtek le, itt kezdte el tanulmányait és alkalmi munkákkal segített szüleinek a család fenntartásában. A húszas években kezdte el politikai pályafutását, előbb az Amerikai Szocialista Párt, majd a kommunista Amerikai Munkáspárt tagjaként – 1929-től a szervezet neve CPUSA – tevékenykedett. New Yorkban kerületi szervezője volt az Ifjúsómunkások Szövetségének, de ugyanitt ellátta a kommunista

párt szervezőtitkári funkcióját is. A harmincas évek elején már Foster asszisztenseként dolgozott. A 2. világháború idején a *Daily Worker* segédszerkesztője volt. 1945-ben a CPUSA Nemzeti Bizottságában találjuk. 1950-ben szívrohammal kezelték. 1951 és 1955 között börtönben volt. Mint több amerikai kommunistát, őt is a demokratikus politikai rendszer és kormány erőszakos megdöntésének gyanúja miatt marasztalták el. Szabadulása után egy évvel már a kommunista párt Országos Szakszervezeti Bizottságának tagja. 1957-től a CPUSA Nemzeti Bizottságának tagja, majd a *Worker* folyóirat szerkesztőbizottságának munkatársa, politikai szerkesztője és sajtóigazgatója. Hűséges követője volt azoknak a CPUSA-vezetőknek, akik a Kreml irányvonalát képviselték. Ennek köszönhetően 1961-ben tagja lett a párt Országos Testületének, majd egy évvel később a legszűkebb pártirányító szerv, az Országos Közigazgatási Bizottság munkatársa.

SMITH, R. W.: Who's Who of National Leaders, Communist Party USA, Central Research Matter. U.S. Department of Justice, Report of May 9, 1963. Internet Archive: https://archive.org/stream/foia_FBI_MONOGRAPH-CPUSA_Whos_Who.PDF/FBI_MONOGRAPH-CPUSA_Whos_Who_djvu.txt (2022. november 15.)

Stanley, Frank (?-?)

A BKP Végrehajtó Bizottságának tagja.

Starobin, Joseph (1913–1976)

New Yorkban született egy fehérorosz zsidó családban. A *Daily Worker* külügyi szerkesztője volt 1945–1954 között. 1951-ben a mccharthyzmus miatt a CPUSA javaslatára önként vonult külföldi száműzetésbe. Ebben az időszakban beutazta Latin-Amerikát, eljutott Franciaországba, Kínába, Indokínába is. Aktív résztvevője volt a CPUSA békemozgalmának is. Később a Columbia egyetemen szerzett PhD-fokozatot politikatudományból. Disszertációját az amerikai kommunizmus 1943 és 1957 közötti válságáról írta meg. Később a torontói York Egyetemen tanított.

Social Networks and Archival Context: <http://socialarchive.iath.virginia.edu/xtf/view?docId=starobin-joseph-r-cr.xml> (2013. szeptember 10.)

Stassen, Harold (1907–2001)

Republikánus amerikai politikus. Eisenhower elnök idején az adminisztráció fontos tagja, az elnök leszerelési tanácsadója.

Swaffer, Hannen (1879–1962)

Brit újságíró, szerkesztő, színikritikus. A Stroud Green Gimnáziumban tanult, de ott hagyta az iskolát és egy helyi lapnál kezdett el dolgozni. 1902-ben már a *Daily Mail*

alkalmazta és tíz évig ott volt. Ezután egy ideig a *The Weekly Dispatch* folyóirat szerkesztőjeként tevékenykedett. 1913-tól a *Daily Sketch*ben pletykarovatot indított. 1924-től a *The People* szerkesztője lett. 1926-tól a *Daily Express* színházi kritikusként dolgozott. Fokozatosan alakult ki a szocialista érdeklődése. 1931-től a *Daily Herald*nál tevékenykedett. A spanyol polgárháború idején a népfrontkormányt támogatta.

Encyclopedia: <https://www.encyclopedia.com/science/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/swaffer-hannen-1879-1962>

Szabó János (?–?)

Diplomata. Magyarország ENSZ képviselője az 1956-os forradalom és szabadságharc idején. Egyébként a magyar állambiztonság tisztje is.

Szabó Miklós (1922–)

Író, újságíró egykori kisgazda politikus. 1949-ben internálták. Recsken szervezhette be az állambiztonság Kerekes Mihály fedőnéven. 1956 után Ausztriában csatlakozott a magyar emigráns szervezetekhez. Gyakorlatilag kémkedett utánuk. Hazatérése után felhasználta a menekültüggyel kapcsolatban a kádári propaganda.

Kiss András: A kádári propaganda az 1956 utáni Magyarország-kép alakításában. ArchivNET XX. századi történeti források. 21. évf. 2021. 3. szám: <https://www.archivnet.hu/a-kadari-propaganda-az-1956-utani-magyarorszag-kep-alakitasaban> (2022. november 30.)

Szabó Zoltán (1912–1984)

Író. Egyetemi tanulmányait 1930 és 1931 között a budapesti műszaki egyetemen kezdte, 1933-ig a bölcsészkarra járt, majd a jogtudományi karon végzett. Kezdetben verseket írt, majd egyre inkább a társadalmi kérdések kezdték el foglalkoztatni. 1934-ben társalapítója volt a Fialat Magyarság Szociográfiai Munkaközösségének. Több helyen végzett szociográfiai felméréseket. A tardi helyzetről írt munkája megnyerte a Magyar Társadalom Falukutató Intézetének pályázatát. Ez az írása országos ismertséget hozott a számára. Részt vett a Márciusi Front előkészítésében. 1939-ben a *Magyar Nemzet*ben elindítója volt a nemzetiszocializmus elleni szellemi honvédelem mozgalmának. 1944. március 19-én a német megszállást követően igyekezett eltűnni. 1945. januárjában Debrecenben az ideiglenes kormány megbízásából a *Magyar Közöny* szerkesztője lett. 1947-ben a párizsi magyar követség kulturális attaséja. 1949-ben Angliába emigrált. A 70-es évekig a Szabad Európa Rádió munkatársa. A magyar emigráns mozgalom tevékeny résztvevője.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/szabo-zoltan-77D18/> (2022. november 24.)

Szénási Géza (1919–1979)

Legfőbb ügyész. 1943-ban a Pázmány Péter Tudományegyetemen államtudományi doktori oklevelet szerzett. 1945-ben belépett az MKP-be, majd a rendőrségen kezdett dolgozni. Később 1951-ig a Belügyminisztériumban tevékenykedett, és megszerezte a jogi doktorátust is az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően az MSZMP tagja lett. 1956. november közepén kinevezték legfőbb ügyésznek, egészen 1975-ig birtokolta ezt a posztot. Komoly szerepet játszott a forradalom utáni megtorlásban. 1959 és 1962 között az MSZMP KB póttagja, majd 1962 és 1975 között az MSZMP KB rendes tagja. 1975-től 1979-ig nagykövetségként képviselte Magyarországot Bulgáriában.

NEB: <https://neb.hu/asset/phpaO1y5N.pdf> (2022. október 28.)

Szigeti Károly (1926–2017)

Diplomata. Külügyi Akadémiát végzett. 1951 és 1953 között washingtoni követségi titkár. 1953 és 1955 között első osztályú követségi titkár a londoni követségen.

GARADNAI Zoltán: *Iratok a magyar–francia kapcsolatok történetéhez 1957–1962*. Budapest, Gondolat – Mol, 2011. 353.

Szilágyi József (1917–1958)

Jogász, kommunista tisztviselő. 1938-tól az illegális kommunista párt tagja. 1939-ben Debrecenben szerzett jogi diplomát. 1940-ben letartóztatták és egy évvel később három év börtönbüntetést szabtak ki rá illegális politikai tevékenysége miatt. 1944 márciusában szabadult és a háború befejezéséig bujkált. 1944 végén az MKP megbízásából elkezdte az országos rendőrkapitányság megszervezését és Debrecen rendőrkapitánya lett. 1947 és 1949 között a kommunista pártközpont katonai és karhatalmi osztályát vezette. 1948-tól a MKP KEB tagja. 1949-ben ellenvéleményét fejezte ki Rajk László és társai elítélése miatt. Válaszként megfosztották pártfunkcióitól. 1953-tól Nagy Imre híve lett, 1956-ban ezért kizárták a Magyar Dolgozók Pártjából. Résztvevője az 1956-os forradalom és szabadságharcnak. A II. Nagy Imre-kormányban a Minisztertanács elnökének titkárságát vezette. 1956. november 22-én Nagy Imre és társaihoz hasonlóan elrabolták és a romániai Snagovba hurcolták. 1957 márciusában letartóztatták, de perét Nagy Imre és társai bírósági eljárástól elkülönítették, mert megtagadta az együttműködést, mindent tagadott és folyamatosan Kádár János perben való szerepeltetését követelte. 1958. április 24-én kivégezték.

In: *1956 kézikönyve III. Megtorlás és emlékezés*. Főszerk.: HEGEDÜS B. András. Budapest, 1956-os Intézet, 1996. 100.

Sztálin, Joszif Visszarionovics (1878–1953)

Szovjet kommunista diktátor.

Szuszlov, Mihail Andrejevics (1902–1982)

Szovjet kommunista politikus. 1921-től haláláig a kommunista párt tagja. 1955-től 1982-ig az SZKP KP prezídiumának tagja. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a prezídium egyik küldöttjeként külte a jelentéseit Moszkvának a magyarországi helyzetről.

Volt 56-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/biograf/bulganyin.htm> (2022. november 30.)

Taylor, Alan John Percivale (1906–1990)

Brit történész és újságíró. Az oxfordi Oriol College-ben végzett 1927-ben. Négy évvel később könyvismertetéseket és esszéket kezdett írni a *Manchester Guardian*-nak. A XIX. századi európai külpolitikával és diplomáciatörténettel foglalkozó könyvei sorra jelentek meg a harmincas években. 1938 és 1963 között az oxfordi Magdalen College tanáraként dolgozott és 1976-ig tudományos munkatárs is volt. 1950-től rendszeresen szerepelt a BBC hírelemző műsorában. Népszerű előadó és újságíró is volt.

Britannica: <https://www.britannica.com/biography/A-J-P-Taylor> (2022. november 23.)

Tábori Pál (1908–1974)

Író, újságíró, műfordító. Az ELTE-n szerzett jogi és államtudományi diplomát. A jogi pálya helyett újságíróként kezdett dolgozni. A *Magyar Hírlap*, a *Literatura*, *Magyarország* és a *Színházi Élet* munkatársa. 1937-ben Londonba költözött, filmkritikusként dolgozott és filmforgatókönyvet is írt. A 2. világháború idején a BBC magyar osztályának munkatársa volt. Angol nyelven különféle írói neven írt regényeket, elbeszéléseket, kultúrtörténeti tanulmányokat, sőt a televízió számára játékokat is írt. Angol–magyar, magyar–angol műfordításokkal is foglalkozott. A PEN-ben is tevékenykedett, 1954 és 1957 között a Hontalan Írók PEN Központjának elnöke, majd 1963-ig állandó delegátusa. A szervezet *Aréna* című folyóiratának szerkesztője, 1962-től a nemzetközi írószövetség főtitkára volt. Publikációit folyamatosan megjelentette a *Látóhatár*, *Új Látóhatár*, az *Irodalmi Újság* és más nyugati magyar lapok is. 1957-

től egy rövid periódusban a londoni *Magyar Szó* szerkesztője. Egy ideig társaival közösen munkálkodott a magyar költészet angol nyelvű antológiájának megjelentetésén, ám végül nem tudták befejezni a kötetet. A New Jersey állambeli Rutherfordban regényírást is oktatott.

BORBÁNDI Gyula: *Nyugati Magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Budapest, Hittel, 1992. <http://mek.oszk.hu/04000/04038/html/t.htm> (2013. szeptember 2.)

U. Thant

Burmai diplomata. ENSZ-főtitkár 1961–71 között. Hammarskjöld utódja a poszton.

Thompson, Edward Palmer (1924–1993)

18–19. századi angol társadalomtörténetet kutató marxista történész. Metodista misz-szionáriuscsaládban született. A 2. világháború alatt Olaszországban és Afrikában szolgált tankparancsnokként. 1946-ban végzett Cambridge-ben, és itt csatlakozott a BKP-hoz. 1956-ban a magyarországi forradalmat eltipró szovjet politika miatt kiábrándult a kommunista mozgalomból és *The New Left Review* néven újságot alapított. Hamarosan több illúzióját vesztett baloldali értelmiségi csatlakozásával egy nem kommunista szervezetet hozott létre. 1965-től a Warwicki Egyetemen kezdett tanítani. Az 1980-as évek elején, a NATO nyugat-európai rakételepítési terve miatt, fellépett a nukleáris leszerelés érdekében.

Britannica: /E-P-Thompson. <https://www.britannica.com/biography/E-P-Thompson> (2023. április 3., 18.)

Tildy Zoltán (1889–1961)

Református lelkész, miniszterelnök, köztársasági elnök.

Tito, Josip Broz (1892–1980)

Jugoszláv kommunista politikus. A Jugoszláv Föderalista Népköztársaság miniszterelnöke, majd 1953-tól haláláig a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Népköztársaság elnöke.

Togliatti, Palmiro (1893–1964)

Az Olasz Kommunista Párt főtitkára. Miniszterelnök-helyettes.

Tóth Ilona (1932–1957)

Szigorló orvos. A forradalom kitörésének évében kezdte meg kórházi gyakorlatát, és amint elkezdődtek a harcok, jelentkezett az Önkéntes Mentőszolgálatnál. A Domonkos utcai kisegítő kórház vezetőjévé nevezték ki. 1956. november 19-én letartóztat-

ták. Lényegében azzal vádolták, hogy két társával, Gyöngyösi Miklóssal és Gönczi Ferencsel meggyilkolták Kollár Istvánt, akit államvédelmi beosztottnak vélték. Elsősorban beismerő vallomására támaszkodtak, de a periratokban sok az ellentmondás, ezért minden valószínűség szerint nem úgy történtek a dolgok, ahogy azt a tárgyaláson prezentálták. Törvénysértő eljárás után 1957. június 28-án kivégezték. Rehabilitációjára 2000-ben került sor.

Varannai Aurél (1900–1989)

Író, műfordító. 1920-ban a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán tanult, majd a párizsi Sorbonne Egyetem hallgatója. Eközben tudósításokat küldött az *Újság* számára. 1922-ben immár Magyarországon a lap belső munkatársa. 1935-től a londoni *Economist* budapesti tudósítója. Írásaiban kritizálta Bethlent és Imrédyt is. 1939-ben internálták, a 2. világháború alatt katonai fegyház és büntetőtábor foglya. A 2. világháború után a *Reuters* munkatársa. 1948 és 1949 között nyolc hónapra elítélték rágalmazás miatt. Két évvel később kitelepítették, majd 15 év börtönbüntetést szabtak ki rá. 1956-ban kiszabadult és a forradalom és szabadságharc idején a *The New York Times* budapesti tudósítójaként dolgozott. 1957-től több kötetet is írt. Műfordításokkal is foglalkozott.

Magyar Életrajzi Lexikon, Arcanum: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/v-78466/varannai-aurel-7850E/> (2022. november 30.)

Varga István (?–?)

Sajtóattasé a londoni magyar követségen.

Várkonyi Péter (1931–2008)

Magyar politikus, külügyminiszter. 1950-től a Külügyminisztérium munkatársa. 1951-ben Londonban teljesített szolgálatot követségi attaséként, majd II. osztályú követségi titkárként. Valójában az ÁVH, majd a BM hírszerző osztályának ügynöke és követségi elhárító. 1956 és 1961 között a Külügyminisztérium Sajtóosztályának vezetője. 1975 és 1989 között az MSZMP KB tagja. 1980 és 1982 között a *Népszabadság* főszerkesztője. 1983 és 1989 között külügyminiszter, 1990 augusztusáig magyar nagykövet Washingtonban.

NEB: <https://neb.hu/asset/phpn0j7tU.pdf> (2022. november 30.)

Vásárhelyi Miklós (1917–2001)

Újságíró, sajtótörténész, politikus. 1938-tól az illegális kommunista párt tagja. A 2. világháború után a *Szabadság*, majd *Szabad Nép* munkatársa. 1949-ben elbocsátot-

ták, egy évvel később a Magyar Rádió igazgatója. 1954 és 1955 között a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese. A Rajk-per felülvizsgálatát követelte, ezért kizárták az MDP-ből. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a Nagy Imre-kormány sajtófőnöke. 1956. november 22-ét követően a Nagy Imre-csoport tagjaként Romániába szállították. A Nagy Imre-perben 1958 nyarán öt év börtönbüntetésre ítélték. 1960-ban szabadult. Dolgozott lektorként és anyagbeszerzőként is. 1973-tól a MAFILM dramaturgja, 1984-től az MTA Soros-bizottságában Soros György személyes képviselője. 1988 és 1992 között a TIB alapító elnöke. 1990 és 1994 között az SZDSZ parlamenti képviselője.

Vásárhelyi Miklós: „Az eltorzulásért elsősorban a magyar vezetés felelős”. Volt 56-is Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, Sulinet: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/oha/vasarhelyi.htm> (2022. november 30.)

Wailles, Edward T. (1903–1969)

Amerikai diplomata. 1927-ben New York-i Columbia Egyetemen jogot tanult. Karrierdiplomata pályát futott be. 1930 és 1933 között Nankingban alkonzul. 1936 és 1939 között harmadtitkár Brüsszelben és Luxemburgban. 1942 és 1944 között másodtitkár Ottawában és Londonban. A 2. világháborút követően hazatért az Egyesült Államokba és 1954-ig különböző posztokat töltött be a Külügyminisztériumban. 1954 és 1956 között az Egyesült Államok nagykövete Dél-Afrikában. 1956 és 1957 között Magyarországon tartózkodott, de végül a Kádár-kormánynak nem adta át a követi megbízólevelét. 1958 és 1961 között Iránban képviselte nagykövetként hazáját, majd 1961 és 1962 között Csehszlovákiában tette ugyanezt.

NNDB: <https://www.nndb.com/people/521/000130131/>

Walter, Francis E. (1894–1963)

Amerikai demokrata politikus. A Georgetowni Egyetemen jogot hallgatott. Az első világháború idején tengeralattjáróelhárító-járőrként szolgált. A háború után felvették az ügyvédi kamarába, majd vállalati jogászként tevékenykedett, később egy philadelphiai vállalat igazgatója lett. 1928-tól a pennsylvaniai Northampton megye ügyvédjévé választották. 1932-ben kongresszusi képviselő lett. A 2. világháborúban bevonult és a haditengerészet parancsnokhelyetteseként szolgált. A háború után 1947-ben egy kongresszusi bizottság tagjaként Európába utazott a Marshall-terv miatt. Bár 1945-ben még javasolta az Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Házbizottság feloszlását, de aztán pár évvel később maga is a tagja lett. 1955-ben a bizottság elnökének választották. 1950-ben elő szeretne volna mozdítani az ázsiai származásúak bevándorlását az Egyesült Államokba. Szerette volna elérni, hogy a faji és etnikai hovatartozási tényezők ne számítsanak a honosítás során. Javaslatát végül egy nagyobb

törvény része lett, amelyhez hozzátartoztak Pat MacCarren nevadai szenátor törvényjavaslatát is. Ezzel 1952-ben megszületett a Walter–MacCarren-bevándorlási törvény, amely ugyan megszüntette az ázsiai bevándorlás abszolút tilalmát, de egy kvótarendszert vezetett be. Az 1920-as Egyesült Államok nemzetiségi arányait vették figyelembe a honosításoknál. Gyakorlatilag konzerválni akarták az arányokat. A képviselőház bevándorlási albizottságának elnökeként folyamatosan védte a törvényt.

Densho Encyclopedia: <https://encyclopedia.densho.org/Francis%20Walter> (2022. november 30.)

Weigall, Michael (?–?)

A *Reuters* riportere, az 1956-os forradalom és szabadságharc idején Budapesten dolgozott.

Williamson, John (1903–1974)

Amerikai és brit kommunista politikus és aktivista. A skóciai Glasgow-ban született, egy hajógépész fiaként. Fafeldolgozónak, hajóácsnak tanult, de csak nyolc évet járt iskolába, estin végezte el a középiskolát is. 1913 júliusában az USA-ba emigrált és Seattle-ben telepedett le. 1918-ban belépett a Szocialista Munkáspártba, majd 1921 és 1922 között a washingtoni körzet titkára volt. 1922 végén belépett az Amerikai Munkáspártba, és aktív tagja lett a Kommunista Ifjúság Szövetségének is. 1929-ban lépett be a CPUSA-ba. A következő évben tagja lett a CPUSA Központi Bizottságának és 20 évig megbecsült tagja volt a pártnak. 1933–1940 között Ohióban szervezte a CPUSA-tagságát. Segítségével jelentősen megnövelték a CPUSA-tagok számát. 1949-ben a Smith-törvény miatt 5 évig börtönben volt, aztán deportálták. 1955-től a BKP-ban tevékenykedett. 1963-ban súlyos szívrohamot kapott. 1965-ben megírta visszaemlékezéseit.

STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2010/11/18/williamson-john/> (2023. április 4.)

Willis, Frances Elizabeth (1899–1984)

Az Amerikai Egyesült Államok svájci, ceyloni, Sri Lanka-i nagykövete. A Stanford történelemből doktorált, majd Calvin Coolidge elnöksége idején kezdte meg külügyi szolgálatát. Dolgozott Chilében, Svédországban, Nagy-Britanniában, Spanyolországban, Finnországban, Belgiumban. Ő volt az első női karrierdiplomata, akit az Egyesült Államok nagykövetévé neveztek ki. 1953-ban ő lett az Egyesült Államok első svájci követe, 1961-ben ceyloni nagykövet, később Sri Lanka-i nagykövet. 1964-ben nyugdíjazták, de ezt követően is segítette az amerikai külügy munkáját.

Francis E. Willis, 84, A Former U.S. Envoy. *The New York Times*, 1983. július 24., 24.

Dr. Wilson, Alistair (1913–1981)

Orvos, kommunista aktivista. Egy orvos fiaként született. 1931-ben kezdte meg orvosi tanulmányait Cambridge-ben. Egyetemista volt, amikor belépett a kommunista pártba. 1932-ben és 1934-ben ellátta a londoni éhségmenet betegeit. 1933-ban tanárképző főiskolán kezdte meg tanulmányait, de aztán visszatér apjához és segítette őt praxisában. 1938-tól Cardiffban folytatta tanulmányait, majd Cambridge-ben fejezte be az orvosi egyetemet. 1940-ben szerezte meg a diplomáját. 1938-ban mint a BKP tagja, mandátumot szerzett az Aberdare Városi Kerületi Tanácsban. Egészen 1950-ig dolgozott városának képviselőjeként. 1978-ig többször is jelöltként indult a képviselőválasztásokon. Aktívan tevékenykedett, és a javaslatára hozták létre az egészségügyi rendszeren belül a betegjogi képviseletet. Résztvevője a békemozgalomnak, marxista és történeti előadásokat tartott. *Cyffro* címen kétnyelvű folyóiratot alapított, amely politikával, költészettel és történelemmel foglalkozott.

JONES, Alan: Wilson, Dr. Alistair In: STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/2008/09/20/dr-alistair-wilson/> (2022. november 23.)

Zádor Iván (?–?)

Diplomata. 1952 és 1953 között Hágában képviselte a magyar államot. 1956 és 1962 között Washingtonban ideiglenes ügyvivő, majd ezt követően az izraeli külképviseleten teljesített szolgálatot. A Külügyminisztérium Sajtóosztályát is vezette.

SOMORJAI Ádám – ZINNER Tibor: *Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez*. Budapest, Magyar Közlöny, 2008. Biográfiai rész. MNL OL TÜK Nagy-Britannia 1963–1964 XIX-J-1-j37.d.124.t. Propagandaanyagok (cikkek, könyvek) küldése a követség részére (A Londoni Sajtóiroda tevékenysége). RÁCZ, 2016. 249.

Zorza, Victor (1925–1996)

Lengyel származású brit újságíró. Az ötvenes évektől a *Manchester Guardian* munkatársaként dolgozott.

Zwack Péter János (1927–2012)

Magyar üzletember és politikus. 1947-ben emigrált, előbb Olaszországban, aztán az Egyesült Államokban élt. Hazatérése után 1987 és 2008 között a Zwack Unicum Nyrt. vezérigazgatója. 1990-től 1991-ig Magyarország washingtoni nagykövete. 1994 és 2002 között országgyűlési képviselő.

Ifj. Zwack Péter, Zwack Peter B. (?–?)

Nyugalmazott amerikai katonatiszt, dandártábornok.

VII. FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Levéltári források/digitális archívumok:

OSA Archívum. Héderváry-gyűjtemény.

CEU. Szabad Európa/Szabadság Rádió-gyűjtemény – információs iratok, sajtóanyagok 1950-től 1969-ig (angolul és magyarul).

VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár Oral History Archívum.

BFL XXXV. 1. 3. 1957. 3. öe.

MNL OL dokumentumok az ENSZ és a magyarkérdés, illetve a Bang–Jensen-ügy kapcsán a digitális archívumokban. www.parallelarchive.org

MNL OL TÜK USA 1945–1964. XIX-J-1-j.10.d.29.t.

MNL OL TÜK USA 1956–1958. XIX-J-1-j.14.d.29.t.

MNL OL TÜK Kanada 1954–1964. XIX-J-1-j. 2.d.

MNL OL TÜK Nagy-Britannia XIX-J-1-j. 1959–1964. 15.d.29.t.

MNL OL TÜK, Nagy-Britannia 1948–1959. 37.d.126.t.

MNL OL ADM Ausztrália 1945–1964. XIX-J-1-k. 1d. 3/b t.

MNL OL ADM USA 1947–1959. XIX-J-1-k 33. d. 128.t.

MNL OL ADM USA 1948–1964. XIX-J-1-k 32.d. 126.t.

Forrásgyűjtemények:

A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben 1956–1963. Szerk.: BÉKÉS Csaba, KECSKÉS D. Gusztáv. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2006.

Budapestről jelentjük... Az 1956-os forradalom az egykorú nemzetközi sajtóban. Szerk.: TISCHLER János. Budapest, 1956-os Intézet, 2006.

Egy népfelkelés dokumentumai 1956. Szerk.: KORÁNYI G. Tamás. A bevezető tanulmányt írta: Izsák Lajos. Budapest, Tudósítások, 1989.

„Fehér Könyv” I. *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben.* Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala, 1957.

„Fehér Könyv” II. *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben.* Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala, 1957.

„Fehér Könyv” III. *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben.* Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala, 1957.

- In: *Foreign relations of the United States, 1955-1957. Western European security and integration (1955-1957)* Vol. IV. Ed.: SLANY, William Z. Washington, United States Government Printing Office, 1988.
- Foreign relations of the United States Eastern Europe (1955-1957). Vol XXV.* Ed.: KEEFER, Edward C., LANDA, Ronald D., SHALOFF, Stanley. Washington, United States Government Printing Office, 1990.
- Foreign relations of the United States Central and southeastern Europe (1955-1957)*, Vol. XXVI. Ed.: GLENNON, John P., DIGANGI, Roberta L. Washington, United States Government Printing Office, 1992.
- Foreign relations of the United States Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus (1958-1960)* Vol X. Ed.: LANDA, Ronald D., MILLER, James E., PATTERSON, David S., SAMPSON, Charles, S. Washington, United States Government Printing Office, 1993.
- 1956 a sajtó tükrében.* Szerk.: IZSÁK Lajos és SZABÓ József. Budapest, Tudósítások Lap- és Könyvkiadó, 1989.
- 1956 plakátjai és röplapjai.* Szerk.: IZSÁK Lajos, SZABÓ József, SZABÓ Róbert. Budapest, Zrínyi, 1991.
- 1956 vidéki sajtója.* Szerk.: IZSÁK Lajos, SZABÓ József, SZABÓ Róbert. Budapest, Korona, 1996.
- A „hatvanas évek emlékezete”* Az Oral History Archívum gyűjteményéből. Válogatta és összeállította: MOLNÁR Adrienne. Budapest, 56-os Intézet, 2004.
- 1956 Nemzet és Emlékezet.* Szerk.: SZAKOLCZAI Attila. Budapest, Osiris, 2006.
- HORVÁTH Miklós – ZINNER Tibor: *Koronatanúk jeltelen sírgödrökben. Dokumentumok Nagy Imre és társai pertörténetéhez.* Budapest, Magyar Közlöny, 2008.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Monográfiák:

- ARDAY Lajos: *Az Egyesült Királyság és Magyarország. Nagy-Britannia és a magyar–angol kapcsolatok a 20. században.* Budapest, Mundus, 2005.
- ARENDT, Hannah: *A forradalom.* Budapest, Európa, 1991.
- BECKETT, Francis: *Enemy within. The rise and fall of the British Communist Party.* Suffolk, Merlin Press, 1998.
- BÉKÉS Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában.* Budapest, 1956-os Intézet, 1996.
- BERECZ János: *Kádár élt... Aki Nincs ellenünk...I.* Budapest, Duna International, 2008.
- BORBÁNDI Gula: *Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon és Bibliográfia.* Budapest, Helikon, 1992.
- BORBÁNDI Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985.* Hága, Mikes International, 2006.
- CALLAGHAN, John: *Cold war, crisis and conflict The CPGB 1951-68.,* Liverpool, v Lawrence & Wishart LTD, 2003. 8–10.
- CZIGÁNY Magda: *Kényszerű tanulmányúton 1956-os magyar egyetemi hallgatók Nagy-Britanniában.* Budapest, Józsefvegy Műhely, 2007.
- EÖRSI László: *Mitoszok helyett.* Budapest, Noran, 2003.

- FOSTER, William Z.: *Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának története*. Budapest, Szikra, 1953.
- GÉMES, Andreas: *Austria and the 1956 Hungarian Revolution Between Solidarity and Neutrality*. Pisa, PLUS-Pisa University Press, 2008.
- GATI, Charles: *Vesztett Illúziók, Moszkva, Washington, Budapest, és az 1956-os forradalom*. Budapest, Osiris, 2006.
- GLANT Tibor: *Emlékezzünk Magyarországra 1956. Tanulmányok a magyar forradalom és szabadságharc amerikai emlékezetéről*. Budapest, Kiss József Könyvkiadó, 2008.
- HUNT, Michael H: *Ideology and U.S. Foreign Policy*. New Haven and London, Yale University Press, 1987.
- HUSZÁR Tibor: *Kádár: A hatalom évei 1956–1989*. Budapest, Corvina, 2012.
- IRVING, David: *Felkelés*. Budapest, Gede Testvérek, 2003.
- JOBÁGYI Gábor: *Ez itt a vértanúk vére*. Kairosz, Győr, 1998.
- KAHLER Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Zrínyi, Kalocsa, 1993.
- KENDE Péter: *Eltékozolt forradalom?* Budapest, Új Mandátum, 2006.
- KISS Réka – M. KISS Sándor: *A csalóány elszállt. Tóth Ilona tragikuma*. Kairosz, Budapest, 2007.
- KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Budapest, Panem-Grafo, 1997.
- KORNIS Mihály: *Kádár János utolsó beszéde*. Budapest, Kalligram, 2006.
- LEFEBVRE, Denis: *A szuezi ügy*. Budapest, Osiris, 1999.
- LIDEGAARD, Bo: *A legmagasabb ár, Povl Bang-Jensen és az ENSZ 1955–1959*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2000.
- LITVÁN György: *Októbertek üzenete. Válogatott történeti írások*, Budapest, Osiris, 1996.
- LOMEX, Bill: *Magyarország 1956*. Debrecen, Aura, 1989.
- MATTHEWS, John P. C.: *Explosion: The Hungarian Uprising of 1956*. New York, Hippocrene, 2007.
- MICHENER, James A.: *A híd Andaunál*. Budapest, Flitter GMK, 1994.
- NAGY András: *A Bang-Jensen ügy '56 nyugati elleNSZélben*. Budapest, Magvető, 2005.
- OLINK, Hans: *Harcban az Igazsággal – 1956. Az amszterdami hideg polgárháború*. Budapest, 1956-os Intézet, 2006.
- RAINER M. János: *Nagy Imre 1953–1958 (Politika Életrajz II.)*. Budapest, 1956-os Intézet, 1999.
- RÁCZ János: *Magyarországról jöttünk, mesterségünk címe: életrevalóak*. Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2017.
- SÓS Péter János: *Magyar exodus*. Budapest, Gondolat, 2005.
- STANDEISKY Éva: *Népuralom ötvenhatban*. Pozsony–Budapest, Kalligram – 1956-os Intézet, 2010.
- SZABÓ Zoltán: *1956 Korszakváltás*. Szerk.: KENEDI János. Budapest, Osiris, 2006.
- TARICS Péter: *Egy nép kiáltott... 1956 és a megtorlás*. Budapest, Kairosz, 2008.
- VÁRALLYAY Gyula: „Tanulmányúton” – *Az emigráns magyar diákmozgalom 1956 után*. Budapest, Occidental. 1992.
- ZINNER Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Budapest, Hamvas Intézet, 2001.

Tanulmányok:

- ARGEJÓ Éva: Itt London: Szabó Zoltán a magyar állambiztonsági szervek célkeresztjében. In: *Holmi*, 2012/06. <http://www.holmi.org/2012/06/argejo-eva-%E2%80%99Eitt-london%E2%80%9D> (2013. szeptember 15.)
- BÉKÉS Csaba: Nagy-Britannia. In: *Evolúció és revolúció. Magyarország és a Nemzetközi politika 1956-ban*. Szerk.: BÉKÉS Csaba. Budapest, 1956-os Intézet, 2007.
- BÉKÉS Csaba: Magyarország és a nemzetközi politika az ötvenes évek közepén In: *Evolúció és Revolúció Magyarország és a nemzetközi politika 56-ban* Szerk.: BÉKÉS Csaba. Budapest, 1956-os Intézet, 2007.
- BÉKÉS Csaba: Egyesült Államok. In: *Evolúció és Revolúció. Magyarország és a nemzetközi politika 56-ban*. Szerk.: BÉKÉS Csaba. Budapest, 1956-os Intézet, 2007.
- CSEH Gergő Bendegúz: Oxfordi egyetemisták két útja a magyar forradalomba. In: *Betekintő* 2007/1. Web: http://www.betekinto.hu/2007_1_cseh (2013. augusztus 26.)
- EGEDY Gergely: Eden és a szuezi intervenció. In: *A szuezi válság és Magyarország 1956*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, Magyar Napló, 2017.
- GLANT Tibor: Az 1956-os forradalom amerikai emlékezete. In: *1956 és Emlékezete*. Debreceni Szemle. Debrecen, 2008.
- FARKAS Judit Antónia: „Elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többit elhallgatták”. In: *VERITAS Évkönyv 2016*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2017.
- FARKAS Judit Antónia: *A képek, amelyek bejárták és megosztották a világot*. Korall (73) 2018. 3. szám
- GÖMÖRI György: Az 1956-os forradalom az angol sajtóban és irodalomban. In: *1956-os Intézet Évkönyv X. Magyarország a Jelenkorban*, Szerk.: RAINER M. János és STADIENSKY Éva. Budapest, 1956-os Intézet, 2002.
- HIDAS I. Péter: Kanada és a magyar zsidó menekültek. 1956–1957. In: *Évkönyv / 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete*. 7. Budapest, 1956-os Intézet. 1999.
- JUHÁSZ József: Jugoszlávia és a magyar '56. *História* (2006. 2. sz.)
- KECSKÉS Gusztáv: Utószó: A szuezi válság és az 1956-os magyar forradalom. In.: LEFEBVRE, Denis: *A szuezi ügy*. Budapest, Osiris, 1999.
- KECSKÉS D. Gusztáv: Tartózkodó szolidaritás. In: *História*, 2006/10.
- KIRÁLY Béla: A kortárs történész vallomása: a magyar kérdés az ENSZ-ben 1956–1963. In: *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben 1956–1963*. Szerk.: BÉKÉS Csaba, KECSKÉS D. Gusztáv. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2006.
- KÖRÖS Kata: *Új Látóhatár*. In: Petőfi Irodalmi Múzeum. <http://www.pim.hu/object.4a707ce6-cb0d-4b18-a4f9-61779aa42d57.ivy> (2013. január 11.)
- KÖRÖS Kata: *Irodalmi Újság*. In: Petőfi Irodalmi Múzeum. <http://www.pim.hu/object.d01371bd-5c1f-41ba-bcbc-ad26253bd5f4.ivy> (2013. január 20.)
- LÁNG Zsolt: A Párizsi Irodalmi Újság. Levélinterjú Méray Tiborral. In: *Európai Utas*, 2000. 4. szám (41.) Web: <http://www.hhrf.org/europaiutas/20004/21.htm> (2013. január 20.)

- MOLNÁR János: *Külföldi tudósítók az 1956-os forradalomban*. Volt 1956-os Intézet, jelenleg VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár: http://server2001.rev.hu/msite/display_item.asp?id=2&act=tu (2007. február 11.)
- NAGY Csaba: *A németországi magyar emigráns sajtó 1945 és 1989 között*. In: PIM: <http://www.pim.hu/object.c893c186-3a70-4eac-b629-1117b31db67b.ivy> (2013. január 11.)
- PAPP Tekla: *A koncesszió – nemzetközi kitekintés*. (jogtanulmány) In: ELTE: http://jesz.ajk.elte.hu/papp15.html#_ftn82 (2009. március 7.)
- RÁCZ János: Az 1956-os forradalom bukása a Time világában. In: *Ahogy mi látjuk*. Főszerk.: GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK, 2007.
- RÁCZ János: Az 1956-os forradalom bukása az Amerikai Kommunista Párt napilapjában, avagy egy újság megszűnésének anatómiája. In: *Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok*. Szerk.: CSAPLÁR-DEGOVICS Krisztián – TORNyai Anna. ELTE, 2009.
- RÁCZ János: A magyar forradalom következményei a Manchester Guardian tükrében (1956. november 4. – 1957. december 31.) In: *Vázlatok két évszázad magyar történelméből*. Főszerk.: GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK. Új- és Jelenkori Történeti Program, 2010.
- RÁCZ János: A Fryer-ügy. In: *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Főszerk.: ERDŐDY Gábor. Budapest, ELTE, Eötvös Kiadó, 2013.
- RÁCZ János: Kádár János a korabeli angolszász sajtóban. In: *VERITAS Évkönyv 2014*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. VERITAS – Magyar Napló, Budapest, 2015.
- RÁCZ János: Kísérletek az 1956-os forradalmat követő angolszász sajtóviszhang megváltoztatására. In: *VERITAS évkönyv 2015*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, 1956-os Intézet, 2016.
- RÁCZ János: Hol helyezhető el Magyarország a hidegháború angolszász sajtótérképén? In: *Diplomácia – Hírszerzés – Állambiztonság*. Szerk.: ANDREIDES Gábor, M. MADARÁSZ Anita és Soós Viktor Attila. Budapest, NEB, 2018.
- RAINER M. János: *A Nagy Imre-per – ötven év távlatából*. In: OKRI Szemle I. kötet. Budapest, OKRI, 2009.
- ARON, Raymond: Egy antitotalitárius forradalom. In: Magyar Füzetek 9–10. Párizs 1981.
- RIPP Zoltán: Jugoszlávia. In: *Evolúció és Revolúció Magyarország és a nemzetközi politika 56-ban*. Szerk.: BÉKÉS Csaba. Budapest, 1956-os Intézet, 2007.
- SOMLAI Katalin: Olaszország. In: *Evolúció és Revolúció Magyarország és a nemzetközi politika 56-ban* Szerk.: BÉKÉS Csaba. Budapest, 1956-os Intézet, 2007.
- VÁMOS Péter: Az új nagyhatalom. *História*, 2006/10.
- VÁRDY Béla: Az 1956-os magyar forradalom és az amerikai magyar politikai emigráció. In: *Valóság*, 2007/5.
- SZEREDA, Vjacseszlav: 1956 és az angol kommunista párt válsága. In: *Tekintet* 9. 1996. 3–4.

Visszaemlékezések:

- BAIN, Leslie B.: *The reluctant Satellites An Eyewitness Report on East Europe and the Hungarian Revolutions*. New York, The Macmillan Company, 1960.
- BERNHARDT, Erwin: *1956 Hungarian Revolution*. <http://erwin.bernhardt.net.nz/hungary/hungaryrevolutionbookchapter7.html> (2013. február 2.)

BONE, Edith: *Hét Év magánzárka*. Budapest, Noran, 2007.
 DAVID, Dennis: *1956 Világoskék Pimpernel (életem története)*. Debrecen, Hajja, 2006.
 EÖRSI István: *Emlékezés a régi szép időkre*. Budapest, Napra-Forgó, 1989.
 FAST, Howard: *Being Red*. Boston, Houghton Mifflin Company, 1990.
 FRYER, Peter: *The Hungarian Tragedy*. London, Dobson Book, 1956.
 GATES, John: *The story of an American Communist*. New York, Thomas Nelson & Sons, 1958.
 HOBSBAWM, Eric: *Mozgalmas évek. Egy huszadik századi életút*. Budapest, Eszmélet, 2008.
 LEAB, Daniel J.: *I was a communist for the FBI. The Unhappy Life and Times of Matt Cvetics*. AuthorHouse, Pennsylvania 2004.
 MÁRTON Endre: *Tiltott Égbolt*. Budapest, Kairosz, 2000.
 MACLEOD, Alison: *The Death of Uncle Joe*. Suffolk, Merlin Press, 1997.
 VARANNAI Aurél: *Toll és Bilincs*. Budapest, Gondolat, 1989.

Felhasznált sajtóanyagok:

Daily Worker (London):

Why Hungarian Rose-by an Eye-Witness. 1956. november 3. 3.
 Hungary. 1956. november 5. 1.
 What Our Reader Say. 1956. november 5. 2.
 What Our Reader Say. /Jim Jeffery London/ 1956. november 5. 2.
 What Our Reader Say. /U.S. Inspired Harry Francis London S.W./ 1956. november 5. 2.
 Hungary – the choice for socialists. 1956. november 7. 2.
 Readers Forum, Hungary: Keep your heads. Suppressing facts. Eric Hobsbawm. 1956. november 9. 2.
 Communist Party & Reasoner. 1956. november 15. 1. 4.
 Peter Fryer and the Daily Express /J. R. Campbell/ 1956. november 19. 1.
 Reader Forum. Communists and Hungary. 1956. november 22. 2.
 Eye-witness in Budapest. 1956. november 24. 2.
 Eye-witness in Budapest. A suit and five hand-grenades. 1956. november 26. 2.
 Eye-witness in Budapest. Why they hated the AVH. 1956. december 1. 1.
 Budapest's best working day since October. 1956. december 14. 1.
 Hungarian Premier talks to DW. 1956. december 20. 1.
 Don't be misled by our enemies. 1956. december 5. 2.
 Communists & Hungary Party executive state. 1956. december 21. 1.
 Doncaster Pits: No refugess. 1956. december 31. 3.
 Reader, this is serious! 1957. január 9. 1.
 Greet our birthday. 1957. január 10. 3.
 Dear Barbara. 1957. január 16. 2.
 Snap out of it. 1957. február 1. 2.
 The road to socialism where do go from here? 1957. január 17. 2.
 What is new in our programme? 1957. január 18. 2.
 Some of my best friends are Intellectuals. 1957. február 12. 2.

Capitalism hasn't 'had it'. 1957. február 14. 2.
 Front line by Mick Bennett, The retreat's over-push on. 1957. március 4. 1.
 The government is shaken Let's drive it out! 1957. március 9. 2
 Turning the corner. 1957. március 22. 1.
 British-Polish Communist Solidarity essential in common struggle. 1957. március 25. 1.
 Communists of Britain & Hungary in full accord. Joint statement after talks in Budapest.
 1958. március 31. 3.
 Call for unity to end tory rule. 1957. április 20. 3–4.
 We must not let party be isolated. 1957. április 20. 5.
 'Don't cut power of executive'. 1957. április 22. 1.
 Fryer's appeal is rejected. 1957. április 22. 1.
 Hungary: executive overwhelming majority. 1957. április 22. 4.
 Why America's Daily Worker's closed. 1958. január 20. 2.
 Survivor's story. 1958. március 20. 1.
 What about Hungary? 1958. június 18. 2.
 Uproar at Nagy meeting. 1958. június 27. 1.
 Biggest Daily Worker drive. 1959. március 30. 4
 Hungary a happyland today. 1959. augusztus 20. 2.
 The Daily Worker: an important change. 1960. február 2. 1.
 Our Road to Socialism. 1960. augusztus 29. 2.
 Hungary faces a bright future. 1961. április 19. 3.

Daily Worker (New York):

Ike wires Bulganin, urges soviet troops quit hungary. 1956. november 5. 1.
 CP Issues Statement on Poland and Hungary. 1956. november 5. 2.
 Today Abroad by Joseph Clark. The Latest Events in Hungary. 1956. november 5. 5.
 A Summit Meeting Now! 1956. november 5. 5.
 Hungary Past and Future... 1956. november 7. 2.
 Speak your Piece. Unavoidable Tragedy. I. S. 1956. november 9. 4.
 Speak your Piece. Stalin's 1948 Policy Held Substained. L. F. 1956. november 9. 4.
 Behind the deminstrations. 1956. november 9. 5.
 Lester Rodney, A View On Hungary. 1956. november 20.
 CP Nat'l Committee Issues Open Letter to a Membership. 1956. november 20. 4.
 Is it a breakthrough? Daily Worker. 1956. november 21. 1.
 Amendment Offered to CP Draft Resolution. 1956. december 24. 2.
 Snowfall gives Christmas Air to Hungary Capital. 1956. december 25. 3.
 The Question of CP 'Name and Form'. 1957. január 9. 4. 7.
 Menon-Chou Talks Expected to take up Hungary 's Govt. 1957. január 10. 2.
 Jewish Refugges Attacked in Austrian Camp. 1957. január 15.
 Speak your pieces. The Motion by Eugene Dennis. 1957. január 25. 4.
 Speak of Pieces. Text of Hubgarisan Summary Decree. Herbert Aptheker. 1957. január 28. 4.

Independence, unity CP Party Keynote. 1957. február 11. 1.
 CP Convection Ends and Note of Unity. 1957. február 14. 1.
 Hotel Boss is angry, he can't exploit Hungarians. 1957. február 18. 5.
 Observer of CP Parley Hit Eastland Probe Found Convention was run 'Democratically' február 25. 1.
 Writers on Stand Here Tomorrow. 1957. március 11. 1.
 Edgar Hoover Criticizes CP Parley's resolutions. 1957. március 13. 2.
 Witnesses Flay Witchhunters. 1957. március 14. 5.
 800 Hear John Gates at Columbia Forum. 1957. március 19. 1.
 CP conference Called to Spur 'Worker' Drive. 1957. április 5. 1.
 Un Commitee reports on Hungary. 1957. június 22. 2.
 Foster lauds Aptheker's 'Truth about Hungary'. 1957. július 9. 6.
 Speak your pieces. Three books on Hungary. 1957. szeptember 4. 4.
 Joseph Clark's letter of resignation. 1957. szeptember 9. 4.
 John Gates replies to Clark. 1957. szeptember 10. 4.
 A hard decision. 1957. szeptember 18. 1.
 Disagree with statement on Gates. 1957. december 30. 4.

Hungarian Freedom Fighter:

The shadow of the Revolution. 1960–61.

Magyar Nemzet:

Így toborozták a tanúkat az ötös bizottság jelentéséhez. 1957. október 8.
 1956 forradalom és szabadságharc volt. 1990. május 3.

Magyar Szó:

Mr. és Mrs. Kiss Angliában. 1956. Karácsony. 4.
 Mit akarunk? 1956. Karácsony. 3.
 Az oldott kéve, 1957. február 15. 3.
 Macmillan miniszterelnök válaszol a magyarok levelére. 1957. március 1.
 Munkaalkalom-Munkáshatalom. 1957. február 22. 5.
 Ugye nem fogunk csalódni Önben, Mr. Hammarskjöld? 1957. március 23. 2.
 Ötszáz ember ötszázfelé. 1957. március 29. 5.
 Az angol belügyminisztérium államtitkára Magyarországról. 1957. április 19. 4.

Mai nap:

Kőbányai György: Az államellenes kamasz. 1989. március 24.

Montreal Gazette:

P.M. Blasts Russians for Hungary Campaign. 1956. november 5. 2.
 Six refugees first of 40 excepted here this week. 1956. november 19. 33.

Tito tagged trouble maker. 1956. november 20. 1.
Soviets crush human rights. 1956. december 10. 1.
Hungary and Mr. Nixon. 1956. december 28. 6.
UN vote claimed victory. 1957. szeptember 17. 1.
Hungary refugee tide ebbs as boarder sealed. 1957. október 28. 5.
Where stands the U.S.? 1962. december 14. 6.

New York Herald Tribunes:

Hungary and Mr. Nixon. 1956. december 27.
Tragic Parable. 1959. december 8.

Népakarat:

Segélykiáltás Kanadából. 1957. január 29.

Népszabadság:

A kormány nyilatkozata a magyar belügyekbe való avatkozás újabb kísérlete ellen. 1957. január 11.
A tényekről és az ötös bizottság „objektivitásáról”. 1957. április 7.

Observer:

Are they heroes or scoundrels? 1957. március 10.

Quebec Chronicle-Telegraph:

Guns cannot spirit of freedom. 1956. november 14. 3.
Blown bridge fails to stop escapees. 1956. november 23. 7.
Tito's attitude towards Russia may have long-range repercussions. 1956. november 29. 3.
Hungary's Workers Go back but economy still crippled. 1956. december 1. 1.
Canada manifests ability to speed refugee migration. 1956. december 5. 11.
Look after quebecers before Hungarians: Aldermann Matee. 1956. december 21. 2.
World unrest prevents NATO fulfilling ideal of Unity. 1956. december 24. 3.
United Nations' Weakness noted by small countries. 1957. szeptember 16. 3.
Homesick Hungarians call off their hunger strike. 1957. december 11. 1.
Dramatic dash from iron curtain. 1957. november 27. 2.
Seek out new methods. 1958. június 26. 3.
Canada will Re-open doors to admit 1,100 Hungarians. 1958. július 31. 2.
Adjust to Canadian life. 1958. szeptember 13. 3.
UN. extends session to raise Hungary issue again. 1959. december 7. 1.

Rendületlenül:

Király Béla: Élő Forradalom. 1959. október.

The Age:

Russia's mailed fist in Hungary. 1956. november 5. 2.
Two worlds in action. 1956. november 6. 2.
Three points to remember. 1956. november 12. 2.
A window in London Britain faces a changing world. 1956. november 14. 2.
Reds living British Party. 1956. november 15.
Letters to the Editor, Suppression Prompt Action Giving all of freedom in Middle East Power to U.N. 1956. november 17. 2.
Letters to the Editor, Force must not be used. 1956. november 17. 2.
Protest at Kidnapping of Mr. Nagy. 1956. november 26. 1.
We are lucky to be in Australia. 1956. december 14. 6.
£ 100,000 Gift for Hungarian Relief. 1956. december 15. 1.
Scotland Yard probe into Hungary Fund. 1958. április 8. 3.
'Teeth' for United Nations. 1958. június 28. 2.
U.N. told of new reports. 1959. december 1. 2.
Hungarians Executed. 1960. február 6. 1.
U.S. police will protect Red leaders Permanent alert for U.N. meeting. 1960. szeptember 19. 1.
Hungarian uprising on U.N. Agenda U.S. Wins Call to Reopen Discussion. 1960. október 12. 3.

The Courier-Journal Louisville:

Hungarian girl, 18, is first refugee to come to Louisville as a student. 1957. január 30.

The Economist:

Hungarian exodus. 1957. május 4.

The Guardian:

How Soviet tanks crushed dreams of the British communist. 2006. október 21.

The Manchester Guardian:

Britain to admit more refugees. 1956. december 20. 2.
Our action in Egypt and the plight of Hungary. 1956. december 21. 10.
Sir Anthony Eden resigns, 1957. január 10. 1.
Calls for general election, 1957. január 10. 1.
Mr. Gaitskell and Suez Denies changing his mind. 1957. január 15.
Hungarian refugees write to tell premier they were mocked. 1957. február 5. 14.
Dismay in the Camps. I. 1957. február 7. 8.
Letters to the Editors, Dismay in the Camps. 1957. február 12. 6.
Premier replies to Hungarians Misunderstanding not due to Britain. 1957. február 28. 8.
Communist must support policies they disagree with decision at party congress. 1957. április 23. 2.
Expelled from the party Mr. Peter Fryer to Appeal. 1956. december 21. 1.

Communist leaders accused of Misleading workers. 1957. április 22. 1.
 Ex-Communist speaks. 1957. április 24. 2.
 Trades Union Congress. 1957. szeptember 5. 2.
 Training at 8 £ a week, But no jobs for refugee miners? 1957. január 1. 1.
 Post-War Record in output of Coal this year Stocks the largest since the war. 1957. március 1. 2.
 Letters to the Editor. 1957. január 19. 6.
 Pits „Will take Hungarians” N.C.B. chief optimistic. 1957. január 21. 12.
 Hungarians for Pit? Decision in ten days. 1957. március 2. 1.
 Miners reject Hungarians N.C.B. package deal. 1957. március 15. 1.
 220 refuse to work with refugees Strike at factory. 1957. május 28. 14.
 Letters to the Editor Foreign Miners. 1957. június 28. 8.
 Letters to the Editor Jobs for refugees. 1957. július 2. 6.
 Hungarians Tired of Waiting N.C.B. recruits leave. 1957. augusztus 7. 10.
 Hungarian Priests Sentenced. 1958. január 11. 5.
 The Trial of Imre Nagy No case for prosecution. 1958. június 27. 8.
 Death for all the revisionists. 1958. június 18. 1.
 Australia Forging New Links United States the natural ally. 1958. október 1. 8.

The New York Times:

French Leftist Author breaks ties with reds. 1956. november 10. 1.
 Text of U.N. Resolution on Hungary and Excerpts from debate. 1956. november 10. 1.
 Tito blames Russians gets blamed in turn. 1956. november 11. 10.
 Hungary Orders 'Merciless' steps to quell revolt. 1956. november 11.
 Budapest scenes in war depicted. 1956. november 19. 13.
 Hungary expelling 2 more reporters. 1957. január 18. 5.
 Refugees Confront U.S. with basic decisions. 1957. február 3. 152.
 Hungarian Refugees blend easily into U.S. Way of life. 1957. március 24.
 Emergency Refugee Plan for Hungarians is ending. 1957. április 6.
 Lloyd criticizes U.N. over Suez Hungary. 1957. június 1. 2.
 New rebuke seen for soviet in U.N. 1957. június 2. 32.
 Exiles Issue a report on Conditions in Hungary. 1957. szeptember 10. 3
 U.N. Pushes Case on Hungary Files. 1957. december 11. 18.
 U.N. Chief Weighs list safeguards. 1957. december 17. 8.
 Melodrama at the U.N. 1958. január 26.
 Camus asks effort to aid 2 in Hungary. 1958. április 22. 16.
 But the other hand. 1958. június 22.
 As Khrushchev takes a tougher line-the Russians in Budapest in 1956 and 1958. 1958. június 22. 1.
 At the door. 1958. június 22. 5.
 The Nagy Case as seen in Moscow. 1958. június 22. 5.
 U.N. lists charges Danish aides faces. 1958. július 10. 7.
 U.N Security Council is still a key organ. 1959. október 25.

Kadar Emerges after 28 hours. 1960. szeptember 21. 16.
 Kadar Tours City from tip to top. 1960. szeptember 26.
 Kadar Tours New York. 1960. október 3.
 Budapest calm on fateful date. 1961. október 24.
 Pardon is hinted for Mindszenty. Hungary Seeks talks with U.S. 1961. december 5. 1. 7.
 Hungarian Chief ousts 25 in purge of pro-Stalinists. 1962. augusztus 20. 1–2.
 Report to U.N. says Kadar eases rule. 1962. szeptember 28.

Saturday Review:

On leaving the Communist Party. 1957. november 16.

The Times:

Protest Fire at Soviet Legation. 1956. november 7. 8.
 Clash in Oslo. 1956. november 7. 8.
 Soviet action defended. 1956. november 7. 8.
 British rejection of Soviet protest. 1956. november 9. 8.
 Sir Anthony Eden returns „Absolutely Fit” to resume duties. 1956. december 16. 6.
 Prima Minster in commons to-day. Soviet repression. 1956. december 17. 6.
 The Mark of Cain. Time. 1956. november 19. 20.
 Students to be released. Hungarian gesture of Good will. 1957. február 2. 6.
 Four Students released. Farcial press conference. 1957. február 4. 6.
 Punishment for Student. 1957. február 6. 5.
 Return from Hungary. How students met the press. 1957. február 7. 9.
 Return from Hungary, To the Editor of The Times. 1957. február 8. 9.
 Return from Hungary, Students sale of stories. The 1957. február 9. 9.
 No risks permissible. 1957. december 14. 9.
 Preserving reset of Hungarians. 1957. december 17. 7.
 U.N. documents on Hungarians. 1957. december 18. 7.
 U.N. Official Defies ruling. 1957. december 19. 9.
 Tribute to dead leaders. 1958. június 18. 9.
 Plain Murder. 1958. június 18. 11.
 Shock at execution of Mr Nagy. 1958. június 20. 10.
 Hungary Protest meeting uproar. 1958. június 27. 10.
 Danish U.N. Official Dismissed. 1958. július 4. 9.
 Eight Execution in Hungary. 1959. augusztus 18. 8.
 150 Hungarians to be executed, Call for appeal to Mr. Khrushchev. 1959. október 30. 9.
 Mr. Kadar's denial of Death Sentences. 1959. november 2. 9.
 Former U.N. Official Dissappeared Description Circulated. 1959. november 26. 11.
 Pistol death of Former U.N. Official. 1959. november 27. 14.
 U.N. again calls on Hungary to cooperate. 1959. december 10. 12.
 Mr. Kadar gains some grounds. 1960. április 19. 13.

Mr. Hammarskjöld says he will not resign. 1960. október 4. 12.
Lost Cause. 1961. július 22. 11.
Mr. Kadar expels Rákosi and Gero from Party. 1962. augusztus 20. 8.
Something was won. 1962. január 30. 11.

Time:

The Sound of Gunfire. 1956. november 5. 11.
Danger in the Jungle. 1956. november 12. 22.
The Mark of Cain. 1956. november 19. 20–21.
The Huddled Masses. 1956. december 3.
In Our Interest&Theirs. 1956. december 17. 13–14.
Doing it Themselves. 1956. december 17. 22–23.
How to help Hungary? 1956. december 24. 14.
Any step steady to World War Crime against Humanity. 1956. november 9.
Last Man. 1956. december 3. 42.
End of Story. 1956. december 10. 46.
Freedom's Choice. 1957. január 7. 16–20.
The Case against Freedom. 1957. április 22. 21.
Contempt and Clemency. 1957. július 8.
Without Mercy. 1957. december 30. 21.
The Widow's Christmas. 1957. december 30. 21.
Nagy Execution deplored by U.N.'s Hungary Panel. 1958. június 22. 1
The Betrayed. 1958. június 30. 19.
On the Border. 1959. január 19.
25-Mile limit. 1959. július 20. 20.
Jogging Memories. 1959. április 13. 23.
Against the Wall. 1959. augusztus 31. 24.
Forget the Revolution? 1962. október 5. 18.
Guy until tomorrow. 1963. február 22. 16.
While we wait. 1963. április 19. 13. 40.
„Humanizing” Communism. 1963. szeptember 13. 40.
An Interview with Kadar. 1986. augusztus 11.

Worker:

Despite Differences. 1956. november 18. 1.
Hungary's 15th Anniversary Marks Big Victory for World Socialism. 1960. április 10. 5.
Hungary's bright right journalists. 1961. december 10. 4. 8.
Budapest Busy with Work and Pleasure. 1961. november 19. 4.
Hungary's Farmers Dissappoint CIA. Worker. 1961. november 26. 4.
Hungary's Miners are living better. 1961. december 3. 6.

A bibliográfiához felhasznált különféle források, újságok, honlapok:

- Afrika tanulmányok honlapja: <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/>
An Encyclopaedia of New Zealand: <https://teara.govt.nz/en/1966>
ArchívNET XX. századi történeti források: <https://www.archivnet.hu/>
Arcok 1956-ból. Infostart
Bishopgate Institute Archives: <https://www.bishopsgate.org.uk/archives>
BORBÁNDI Gula: *Nyugati Magyar Irodalmi Lexikon és Bibliográfia*. Budapest, Helikon, 1992.
Britannica: <https://www.britannica.com/> (2022. október 12.)
Budapest Fővárosi Levéltár büntetőperes iratok
Dictionary of Welsh Biography: <https://biography.wales/>
Encyclopedia: <https://www.encyclopedia.com/>
FARKAS Judit Antónia: „Elmondták cikkeikben, amit elmondhattak, a többit elhallgatták”. In: *VERITAS Évkönyv 2016*. Szerk.: UJVÁRY Gábor. Budapest, VERITAS – Magyar Napló, 2017.
FARKAS Judit: *A képek, amelyek bejárták és megosztották a világot*. Korall (73) 2018. 3. szám
FBI file Purge Victims of CPUSA: <https://archive.org/details/PurgeVictimsOfCPUSA>
Magyar Életrajzi Lexikon 1978–1991. Főszerk.: KENYERES Ágnes. Budapest Akadémiai Kiadó. 1994. In: Arcanum: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/MagyarEletrajziLexikon/> (2022. szeptember 12.)
Nekrológok a következő lapokban: *The New York Times, The Times, Independent, The Morning Star, The Guardians, Irodalmi Jelen, Marxism Today, Sunday Telegraph, Reuters, People's World, Vineyard Gazette*
Nemzeti Emlékezet Bizottságának Hivatala honlapja: <https://neb.hu/hu>
Nemzeti évfordulóink 2022. Főszerk.: GAZDA István. Budapest, Petőfi Kulturális Ügynökség, 2022.
1956 kézikönyve III. Megtorlás és emlékezés. Főszerk.: HEGEDÜS B. András. Budapest, 1956-os Intézet, 1996.
NNDB: <https://www.nndb.com/>
Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.niif.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/biograf/eorsi.htm>
Oxford Dictionary of National Biography: <https://www.oxforddnb.com/>
Parliament of Canada: https://lop.parl.ca/sites/ParlInfo/default/en_CA/People/
Petőfi Irodalmi Intézet: <https://pim.hu/>
RÁCZ János: *Magyarországról jöttünk, mesterségünk címere: életrevalóak*. Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2017.
RÁCZ János: Hegedüs András. In: *Nemzeti évfordulóink 2022*. Főszerk.: GAZDA István. Budapest, Petőfi Kulturális Ügynökség, 2022. 247–248. OSZK. https://epa.oszk.hu/02000/02055/00014/pdf/EPA02055_Nemzeti_evforduloink_2022.pdf (2022. november 30.)
RÉVÉSZ Sándor: Egyetlen élet. Gimes Miklós története. Budapest, MÚOSZ, 1999.
Soproni Egyetem honlapja: <http://emevi.emk.uni-sopron.hu/kezdolap>

SIMKIN, John, Spartacus Educational: <https://spartacus-educational.com/author.htm>
STEVENSON, Graham: <https://grahamstevenson.me.uk/>
SZAKOLCZAI Attila: Márton Endre és az Államvédelem. http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::P2_PAGE_URI:kiadvanyok/evkonyv03/szakolczai
SOMORJAI Ádám – ZINNER Tibor: Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez. Budapest, Magyar Közlöny, 2008. Biográfiai rész.

*A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu*

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó Zsiga Kristóf ügyvezető
Tördelőszerkesztő Bornemissza Ádám
A borítót Oláh Mátyás László és Porpáczy Zoltán tervezte
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten